

TC
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

SEÇİM VE TEMSİLDE
YENİ BİR ENDEKS DENEMESİ:
TEMSİL DÜZEYİ ENDEKSİ

Ali TEZCAN
2502180817

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. Engin SELÇUK

İSTANBUL – 2025

ÖZ

SEÇİM VE TEMSİLDE YENİ BİR ENDEKS DENEMESİ: TEMSİL DÜZEYİ ENDEKSİ ALİ TEZCAN

Siyaset bilimi literatüründe temsil kavramı, temsilde adalet-yönetimde istikrar ikilemi, oylama modelleri, meclis dağılımındaki orantısızlık ve seçim-temsil ilişkisi konuları özellikle son yıllarda artan bir ilgiye mazhar olmuştur. Temsilin aracı kurumu parlamentolardır. Seçimler ise parlamentonun belirlenmesine aracılık eder. Fakat bu işlevinde başarılı olup olmadığı daima tartışılmaktadır. Tarafların bu konuya bakışları temsilde adalet-yönetimde istikrar ikileminde nerede durduklarına göre değişmektedir. Öte yandan ülkelerin siyasi kültürü, öncelikleri, tarihleri ve konumları gibi pek çok özelliğinin de bu konu üzerinde önemli etkileri olduğu kabul edilmektedir.

Bu çalışmanın temel sorusu günümüzde temsili demokrasinin vazgeçilmezi olan seçimlerin, gerçekten temsili bir parlamento sağlayıp sağlamadığı üzerinedir. Bu doğrultuda önce temsil kavramı incelenmiş ardından oylama modellerinde yeni bir sınıflandırma yapılarak seçilmiş otuz beş ülkenin 1990 sonrası gerçekleştirilmiş 305 seçimi karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Karşılaştırma yaparken mevcut orantısızlık endekslerinden daha geniş bir bakış açısıyla hazırlanmış, temsilin orantılılık, bireysellik ve katılımcı yönlerini dikkate alan, Temsil Düzeyi Endeksi (TDE) adı verilen bir ölçüm denemesi yapılmıştır.

Bu çalışma, literatüre hem yeni bir sınıflandırma hem de yenilikçi bir endeks önerisiyle katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Endeks geliştirilirken, bir seçime yönelik verilerden, oy-sandalye farkı, katılım oranı, efektif parti sayısı (EPS), ortalama seçim çevresi büyüklüğü, temsilci başına düşen seçmen sayısı, kadın temsilci oranı ve seçimin tercihlilik düzeyi gibi hususlar dikkate alınmaktadır. Bu esnada katılım oranı hesaplamalarında, oy verme çağındaki nüfus ile geçersiz/boş oy oranı; efektif parti sayısı hesaplamalarında da ittifakların durumu dikkate alınarak yeni hesaplamalar gerçekleştirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: temsil, oylama modelleri, temsilde adalet, orantılılık, orantısızlık endeksleri, temsil düzeyi endeksi, seçim sistemleri

ABSTRACT

A NEW INDEX OF ELECTIONS AND REPRESENTATION: REPRESENTATION LEVEL INDEX ALİ TEZCAN

In the field of political science literature, the concept of representation, the dichotomy between fair representation and stability in governance, voting models, disproportionality in seat distribution, and the relationship between elections and representation have increasingly gained importance in recent years. Parliaments are the mediating institution of representation. Elections mediate the determination of the parliament. However, whether they are successful in this function is always debated. The perspective on this issue generally varies according to where the participants stand in the dichotomy between fair representation and stability in governance. On the other hand, it is also recognized that the political cultures, priorities, histories and positions of countries have important effects on this issue.

The main question of this study whether elections, which are indispensable element of representative democracy today, truly lead to the establishment of a representative parliament. In this context, the concept of representation is examined, followed by a novel classification of voting models. A comparative analysis is conducted on 305 elections held after 1990 across thirty five selected countries. In the comparison, a measurement attempt called Representation Level Index (RLI), which has been developed with a broader perspective than existing disproportionality indices and takes into account the proportionality, individuality, and participatory aspects of representation.

This study aims to contribute to the literature by proposing both a new classification and an innovative index. In developing the index, the evaluation of election data takes into account of vote-seat disparities, voter turnout, effective number of parties (ENP), average district magnitude, number of voters per representative, the proportion of female representatives, and the level of electoral preferences. During this process, in the calculation of voter turnout, factors such as the population eligible to vote and the rate of invalid/blank votes are considered, while in the calculation of the

effective number of parties aspects like status of alliances are also taken into account for new calculations.

Keywords: representation, voting models, fair representation, proportionality, disproportionality indices, representation level index, election systems

ÖNSÖZ

*“Filhakika seçiş hürriyetimizin hudutsuz olduğu tek dünya:
kitaplar dünyası...”*
Cemil Meriç, Bu Ülke, 1974.

Uzun zamandır seçimlere ve özellikle tercihli oylamaya olan merakımın yönlendirmesi ile başladığım tezimin eriştiği noktanın bana verdiği mutluluğun tarifi kelimelerimi zorluyor. Bu aşamada öğrendiğim pek çok şeyden belki de en kıymetlisi, insanın sevdiği bir şey üzerine çalışmasının keyfidir. Ülkeler coğrafyası alanındaki sevgimi de karşılaştırmalı bir çalışma ile bu keyifle birleştirmek heyecanımı bir kat daha artırıyor. Her ülkeyi araştırıp anlamaya çalışırken derin bir deryanın içinde gezinmek ve yeni şeyler öğrenmek, benim gibi meraklısı için güzel bir eylem.

Tüm bu süreçte doğru yönlendirmeleri ile içeriğimi ayakta tutan, yola sokan, kopmalardan uzaklaştıran başta danışman hocam Prof. Dr. Engin Selçuk, Prof. Dr. Bekir Berat Özipek ve Doç. Dr. Ömür Aydın hocalarıma şükranlarımı sunarım. Çalışmam sırasında Yeni Zelanda’da bulunmama maddi destek veren TÜBİTAK 2214A Yurt Dışı Doktora Sırası Araştırma Burs Programına ve İstanbul Üniversitesi’ne, yurt dışında bulunduğum dönemde görüşleri ile katkılarını esirgemeyen Prof. Dr. Jon Fraenkel’e minnettarım. Benim gibi seçimler hakkında çalışan arkadaşım Thiago Matheus’a da soruları ve yönlendirmeleri için teşekkürler. Bana kitap aşkını keşfettiren dayım Vasfi Keser’in de yeri ayrıdır. Kitaplar bilinci sulayarak besliyor, hayata anlam katıyor ve aslında bilinç olmadan tüm seçimler değersizleşiyor. Ama ne yazık ki dünya kitap okumaya yetmeyecek kadar kısa.

Bu keyifli zamanlar ister istemez ihmallere sebebiyet verebiliyor. Dolayısıyla süreçte ihmal ettiğim, zamanlarını çaldığım, kafalarını şişirdiğim canım eşim Ayşem ile oğullarım Yusufum ve Özgürüm beni bağışlasınlar lütfen. Ziyaretleri ve buluşmaları seyrekleştirdiğim başta annem, babam, kardeşlerim ve diğer aile fertlerim ile dostlarım ve arkadaşlarımın da affına sığınıyorum. Ayrıca en başta akademiye yönelmemin vesilesi kıymetli hocam, Babam Rahmetli Ömer İnan’ın doldurulamaz yeri nedeniyle çalışmamı özlemle ona ithaf etmek istiyorum. Hepsi hayatımda iyi ki varlar ve kıymet katıyorlar.

Ali Tezcan
İstanbul, 2025

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xviii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMSİL, TEMSİLDE ADALET-YÖNETİMDE İSTİKRAR İKİLEMİ VE SİYASİ PARTİLER

1.1. Temsil Kavramı.....	26
1.1.1. Delege (Ayna) Modeli.....	28
1.1.2. Vâsi Modeli (Seçkinci Yaklaşım)	29
1.1.3. Vekâlet (İkâme-Yetki) Modeli	30
1.1.4. Benzerlik (Mikrokozmos-Betimleyici-Tanımlayıcı) Modeli	31
1.1.5. Temsil Kavramının Tarihi Seyri	33
1.2. Temsil – Demokrasi İlişkisi	35
1.2.1. Temsilcinin Seçimi - Meşruiyet	38
1.2.2. Parlamantonun İşlevleri	40
1.3. Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İkilemi	43
1.4. Siyasal Partiler	48
1.4.1. Parti Türleri	55
1.4.1.1. Kadro ve Kitle Partileri Ayrımı.....	55
1.4.1.2. Temsil ve Bütünleşme Partileri Ayrımı	56
1.4.1.3. Sol Kanat ve Sağ Kanat Partileri Ayrımı	59
1.4.1.4. Gunther ve Diamond’ın Sınıflandırması	60
1.4.2. Parti Sistemleri	61
1.4.2.1. Tek Partili Sistemler.....	64

1.4.2.2. İki Partili Sistemler	66
1.4.2.3. İki Buçuk Partili Sistemler	73
1.4.2.4. Hâkim Parti Sistemleri	79
1.4.2.5. Çok Partili Sistemler	84

İKİNCİ BÖLÜM

OYLAMA MODELLERİNE YENİ BİR SINIFLANDIRMA

2.1. Oylama Modellerinin Sınıflandırılması	87
2.1.1. Tek Seçenekli Oylama Modelleri.....	99
2.1.1.1. Çoğunlukçu Oylama (FPTP) Modeli	100
2.1.1.1.1. FPTP Modelinde Temsilde Adalet.....	102
2.1.1.2. İki Turlu Oylama (TRS) Modeli	107
2.1.1.2.1. TRS Modelinde Temsilde Adalet.....	111
2.1.1.3. Devredilemez Tek Oy (SNTV) Modeli.....	113
2.1.1.3.1. SNTV Modelinde Temsilde Adalet	115
2.1.1.4. Parti Blok Oylama (PBV) Modeli.....	116
2.1.1.4.1. PBV Modelinde Temsilde Adalet	118
2.1.1.5. Kapalı Liste Oylama Modeli.....	119
2.1.1.5.1. Listeli Modellerde Seçim Barajı Uygulamaları	121
2.1.1.5.2. Listeli Modellerde Seçim Çevresi Büyüklüğü	123
2.1.1.5.3. Listeli Modellerde Hesaplama Yöntemleri	126
2.1.1.5.3.1. Hamilton (Hare-Niemeyer-En Büyük Kalan–Largest Remainder–Vinton) Yöntemi.....	128
2.1.1.5.3.2. Jefferson (d’Hondt-En Büyük Bölen–Greatest Divisors) Yöntemi.....	131
2.1.1.5.3.3. Webster (Saint-Lague–Büyük Kesirler–Major Fractions) Yöntemi.....	133
2.1.1.5.3.4. Huntington-Hill (Geometrik Ortalama–Eşit Oranlar) Yöntemi.....	135
2.1.2. Tercihli Oylama Modelleri.....	136
2.1.2.1. Açık Liste Oylama Modeli.....	137
2.1.2.1.1. Listeli Modellerde Temsilde Adalet.....	142

2.1.2.2. Blok Oylama (BV) Modeli.....	144
2.1.2.3. Sınırlı Oylama (LV) ve Birikimli Oylama (CV) Modelleri	146
2.1.2.3.1. Blok, Sınırlı ve Birikimli Oylama Modellerinde Temsilde Adalet	148
2.1.2.4. Onay Oylaması.....	151
2.1.2.5. Puan (Skor) Oylaması	152
2.1.2.5.1. Onay ve Puan Oylama Modellerinde Stratejik Oylama ve Temsilde Adalet	153
2.1.3. Sıralamalı Oylama Modelleri	154
2.1.3.1. Alternatif Oylama (AV)	157
2.1.3.1.1. AV Modelinde Temsilde Adalet	160
2.1.3.2. Devredilebilir Tek Oy (STV) Modeli	165
2.1.3.2.1. STV Modelinde Temsilde Adalet	168
2.1.3.2.2. Sıralamalı Oylamada Kullanılan Kotalar	171
2.1.3.2.2.1. Hare Kotası.....	171
2.1.3.2.2.2. Droop Kotası	172
2.1.3.2.2.3. Newland-Britton Kotası	173
2.1.3.2.2.4. Imperiali Kotası.....	174
2.1.3.2.3. Sıralamalı Oylama Modellerinde Stratejik Oylama ve Monotonluk	174
2.1.3.2.4. Donkey Vote	177
2.1.3.2.5. Robson Rotasyonu	180
2.1.3.3. Borda Sayımı.....	181
2.1.3.3.1. Borda Sayımında Alakasız Alternatiflerin Bağımsızlığı.....	187
2.1.3.4. Condorcet Modeli	188
2.1.3.4.1. Borda Sayımı ve Condorcet Modelinde Temsilde Adalet	190
2.1.4. Karma Oylama Modelleri	192
2.1.4.1. MMP Modeli.....	193
2.1.4.2. MMM (Paralel) Modelleri.....	195
2.1.4.2.1. Karma Oylama Modellerinde Stratejik Oylama ve Temsilde Adalet	197

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORANTISIZLIK ÖLÇÜMLERİ VE TEMSİL DÜZEYİ ENDEKSİ

3.1. Orantısızlık Ölçümüne Yönelik Endeksler	199
3.1.1. Rae Endeksi.....	202
3.1.2. Loosemore-Hanby Endeksi	203
3.1.3. Lijphart Endeksi	205
3.1.4. Maksimum Sapma (d'Hondt) Endeksi	206
3.1.5. Grofman Endeksi	206
3.1.6. Saint-Lague Endeksi	207
3.1.7. Gallagher Endeksi (Küçük Kareler Endeksi - LSq)	209
3.1.8. Diğer Endeksler.....	212
3.2. Temsil Düzeyi Endeksi (TDE).....	212
3.2.1. Temsil Düzeyini Etkileyen Faktörler	214
3.2.1.1. Oy-Sandalye Dağılımı Farkı	215
3.2.1.2. Katılım Oranı	216
3.2.1.3. Efektif Parti Sayısı (EPS).....	218
3.2.1.4. Seçim Barajları ve Hesaplama Yöntemi	224
3.2.1.5. Seçim Çevresi Büyüklüğü.....	226
3.2.1.6. Temsilci Başına Düşen Seçmen Sayısı	228
3.2.1.7. Seçimin Tercihlilik Düzeyi	229
3.2.1.8. Azınlık Gruplarının Temsil Oranı	230
3.2.2. Karşılaştırmada Kullanılacak Ülkeler	232
3.2.3. TDE Oluşturma	235
3.2.3.1. TDE - Katılım Oranı	235
3.2.3.2. TDE - Gallagher Endeksi	243
3.2.3.3. TDE - EPS.....	243
3.2.3.4. TDE – Ortalama Seçim Çevresi Büyüklüğü	249
3.2.3.5. TDE - Temsilci Başına Düşen Seçmen Sayısı	252
3.2.3.6. TDE – Tercihlilik Düzeyi	254
3.2.3.7. TDE – Kadın Temsilci Oranı	258
3.2.3.8. TDE Hesaplama Örnekleri	260

3.2.3. TDE ve Diğer Endekslerin Karşılaştırılması	265

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TEMSİL DÜZEYİ AÇISINDAN ÜLKE KARŞILAŞTIRMALARI

4.1. FPTP Modeli Kullanan Ülkeler	268
4.1.1. ABD	268
4.1.2. Birleşik Krallık.....	274
4.1.3. Kanada.....	280
4.1.4. Malezya	285
4.1.5. Hindistan	290
4.1.6. Botsvana	292
4.2. İki Turlu Oylama Modeli: Fransa	295
4.3. PBV Modeli Kullanan Ülkeler	299
4.3.1. Senegal	300
4.3.2. Singapur	304
4.4. Kapalı Liste Oylama Modeli Kullanan Ülkeler	307
4.4.1. Türkiye	308
4.4.2. İspanya	315
4.4.3. İsrail	321
4.4.4. Uruguay.....	329
4.4.5. Güney Afrika – Namibya – Guyana.....	334
4.5. Karma Oylama Modeli Kullanan Ülkeler	344
4.5.1. İtalya.....	344
4.5.2. Japonya.....	352
4.5.3. Almanya	356
4.5.4. Yeni Zelanda	361
4.6. Açık Liste Oylama Modeli Kullanan Ülkeler	372
4.6.1. İsveç - Danimarka – Finlandiya - Norveç	373
4.6.2. Belçika - Hollanda.....	387
4.6.3. İsviçre – Lüksemburg.....	393
4.6.4. Avusturya	398
4.6.5. Yunanistan	405

4.6.6. Brezilya	415
4.6.7. Endonezya	424
4.7. AV Modeli: Avustralya	430
4.8. STV Modeli Kullanan Ülkeler	435
4.8.1. İrlanda	435
4.8.2. Malta	441
SONUÇ	445
KAYNAKÇA	463
ÖZGEÇMİŞ	502

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Birleşik Krallık'ta iki büyük ve diğer partilerin oy ve sandalye yüzdeleri (1979-2024).....	67
Tablo 2: Avustralya'da iki büyük ve diğer partilerin oy ve sandalye yüzdeleri (1987-2022)	70
Tablo 3: Almanya'da iki büyük ve küçük partilerin oy ve sandalye yüzdeleri (1983-2021)	74
Tablo 4: İrlanda'da iki büyük ve küçük partilerin oy ve sandalye yüzdeleri (1965-2020)	78
Tablo 5: Japonya Temsilciler Meclisi (Shūgiin) seçim sonuçları ve sandalye dağılımı (1976-2014).....	80
Tablo 6: Japonya'da LDP ve diğer partilerin toplam oy ve sandalye yüzdeleri (1976-2014)	81
Tablo 7: Oylama modellerine yönelik yeni bir sınıflandırma	98
Tablo 8: Tek seçenekli çoğunlukçu oylama modeli örneği	100
Tablo 9: Hamilton (Hare-Niemeyer) yöntemi ile sandalye dağılımı örneği	128
Tablo 10: Jefferson yöntemi ile sandalye dağılımı örneği	131
Tablo 11: d'Hondt yöntemi ile sandalye dağılımı örneği	132
Tablo 12: Webster yöntemi ile sandalye dağılımı örneği	134
Tablo 13: Saint-Lague yöntemi ile sandalye dağılımı örneği	134
Tablo 14: Değiştirilmiş Saint-Lague yöntemi ile sandalye dağılımı örneği	135
Tablo 15: Huntington-Hill yöntemi ile sandalye dağılımı örneği	136
Tablo 16: Sıralamalı oylama modeli örneği.....	155
Tablo 17: Sıralamalı oylama örnek oy transferi.....	160
Tablo 18: Borda sayımında alakasız alternatiflerin bağımsızlığı örneği	187
Tablo 19: Borda sayımında alakasız alternatiflerin bağımsızlığı örneği 2. durum ..	188
Tablo 20: Bir seçmenin Condorcet tercih sıralaması	189
Tablo 21: Örneğin Condorcet ikili karşılaştırmalara uyarlanması	189
Tablo 22: Rae Endeksi hesaplama	202
Tablo 23: Loosemore-Hanby Endeksi hesaplama.....	203
Tablo 24: Rae Endeksi 8 parti ile hesaplama	205

Tablo 25: EPS ve Grofman Endeksi hesaplama	207
Tablo 26: Saint-Lague Endeksi hesaplama	209
Tablo 27: Gallagher Endeksi hesaplama	210
Tablo 28: Yeni Zelanda 2023 seçimlerinde EPS ve çeşitli endeks hesaplamaları...	211
Tablo 29: Yeni Zelanda 2023 seçimlerinde FPTP ve iki büyük parti varsayımında GALe ve EPS hesaplaması	219
Tablo 30: Türkiye 2002 seçimlerinde GALE ve EPS hesaplaması	224
Tablo 31: Çalışmanın karşılaştırma bölümünde kullanılacak ülkeler ve modelleri.	234
Tablo 32: TDE - Katılım oranı formülü	236
Tablo 33: Bazı ülkelerde kayıtlı seçmen sayısının oy verme yaşındaki seçmen sayısına oranı	238
Tablo 34: Bazı ülkelerde geçersiz/boş oy oranı ortalamaları	240
Tablo 35: TDE – Gallagher endeksi formülü	243
Tablo 36: TDE – EPS formülü	244
Tablo 37: Malezya 2008-2013-2018-2022 seçimleri ittifaklı ve ayrı EPS ve endeks değerleri	246
Tablo 38: Örnek ülkelerin EPS ortalamaları ve değerleri	248
Tablo 39: TDE – Ortalama seçim çevresi büyüklüğü formülü	249
Tablo 40: Örnek ülkelerin ortalama seçim çevresi büyüklüğü değerleri	250
Tablo 41: TDE – Temsilci başına düşen seçmen formülü	252
Tablo 42: Örnek ülkelerin temsilci başına düşen seçmen sayısı ortalamaları	253
Tablo 43: Bazı örnek seçimlerin tercihlilik düzeyinin hesaplanması	255
Tablo 44: TDE – Kadın temsilci oranı formülü	258
Tablo 45: Örnek ülkelerin kadın temsilci oranı ortalamaları ve değerleri	259
Tablo 46: Yeni Zelanda 2023 seçimleri TDE hesaplaması	261
Tablo 47: Türkiye 2023 seçimleri TDE hesaplaması	262
Tablo 48: Türkiye 2002 seçimleri TDE hesaplaması	262
Tablo 49: Benin 2019 seçimleri TDE hesaplaması	263
Tablo 50: ABD 1998 seçimleri TDE hesaplaması	263
Tablo 51: Danimarka 1998 seçimleri TDE hesaplaması	264
Tablo 52: TDE değerlendirme aralıkları	264
Tablo 53: Örnek seçimlerin GALE-TDE- LHe-RAEe ve GROFe karşılaştırmaları	265

Tablo 54: ABD Temsilciler Meclisi (House of Representatives) seçim sonuçları ve sandalye dağılımı (1998-2022)	269
Tablo 55: ABD seçimlerinde iki büyük parti ve diğerlerinin oy ve sandalye yüzdeleri (1998-2022).....	269
Tablo 56: ABD Temsilciler Meclisi (House of Representatives) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1990-2020)	272
Tablo 57: Birleşik Krallık Avam Kamarası (House of Commons) seçim sonuçları ve sandalye dağılımı (1979-2024).....	275
Tablo 58: Birleşik Krallık'ta Lib. Dem. ve SNP'nin oy ve sandalye yüzdeleri (1979-2024)	276
Tablo 59: Birleşik Krallık Avam Kamarası (House of Commons) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1992-2024)	279
Tablo 60: Kanada Avam Kamarası (House of Commons) seçim sonuçları ve sandalye dağılımı (1980-2021).....	281
Tablo 61: Kanada Avam Kamarası (House of Commons) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1993-2021).....	285
Tablo 62: Malezya Temsilciler Meclisi (Dewan Rakyat) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (2004-2022).....	288
Tablo 63: Hindistan Halk Meclisi (Lok Sabha) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (2009-2024).....	292
Tablo 64: Botswana Ulusal Meclisi (The National Assembly of Botswana) seçim sonuçları ve sandalye dağılımları (1969-2019).....	293
Tablo 65: Botswana Ulusal Meclisi (The National Assembly of Botswana) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1994-2019).....	294
Tablo 66: Fransa Ulusal Meclisi (Assemblée Nationale) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1993-2024).....	297
Tablo 67: Senegal Ulusal Meclisi (Assemblée Nationale du Sénégal) seçim sonuçları ve sandalye dağılımları (1978-2022)	301
Tablo 68: Senegal Ulusal Meclisi (Assemblée Nationale du Senegal) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1993-2022)	302
Tablo 69: Singapur Parlamentosu (Parliament of Singapore) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1991-2020).....	307

Tablo 70: Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) seçim sonuçları ve sandalye dağılımları (1987-2023)	309
Tablo 71: Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1991-2023).....	314
Tablo 72: İspanya Temsilciler Kongresinde (Congrese de los Diputados) iki büyük partinin ve diğerlerinin oy ve sandalye yüzdeleri (1977-2023)	316
Tablo 73: İspanya Temsilciler Kongresi (Congrese de los Diputados) seçim sonuçları ve sandalye dağılımları (2000-2023)	318
Tablo 74: İspanya Temsilciler Kongresi (Congrese de los Diputados) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1993-2023)	320
Tablo 75: İsrail Meclisi (Knesset) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1992-2022)	326
Tablo 76: Uruguay Temsilciler Meclisi (Cámara de Representantes) seçim sonuçları ve sandalye dağılımları (1984-2019)	331
Tablo 77: Uruguay Temsilciler Meclisi (Cámara de Representantes) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1994-2019)	333
Tablo 78: Guyana Ulusal Meclisi (National Assembly) seçim sonuçları ve sandalye dağılımları (1992-2020)	338
Tablo 79: Güney Afrika Ulusal Meclisi (National Assembly) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1994-2024).....	342
Tablo 80: Namibya Ulusal Meclisi (National Assembly) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1994-2019).....	342
Tablo 81: Guyana Ulusal Meclisi (National Assembly) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1992-2020).....	342
Tablo 82: İtalya Temsilciler Meclisi (Camera dei Deputati) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1992-2022).....	349
Tablo 83: Japonya Temsilciler Meclisi (Shūgiin) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1990-2021).....	354
Tablo 84: Almanya Federal Meclisi (Bundestag) seçim sonuçları ve sandalye dağılımı (1983-2021)	358
Tablo 85: Almanya Federal Meclisi (Bundestag) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1990-2021).....	359

Tablo 86: Yeni Zelanda Parlamentosu (Pāremata Aotearoa) FPTP dönemi seçim sonuçları ve sandalye dağılımları (1963-1993).....	363
Tablo 87: Yeni Zelanda Parlamentosu (Pāremata Aotearoa) MMP dönemi seçim sonuçları ve sandalye dağılımları (1996-2023).....	369
Tablo 88: Yeni Zelanda Parlamentosu (Pāremata Aotearoa) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1990-2023).....	370
Tablo 89: İsveç Parlamentosu (Riksdag) seçim sonuçları ve sandalye dağılımları (1973-2022).....	377
Tablo 90: İsveç, Birleşik Krallık ve Japonya’da birinci olan partilerin oy ve sandalye yüzdeleri.....	379
Tablo 91: İsveç Parlamentosu (Riksdag) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1991-2022).....	380
Tablo 92: Danimarka Parlamentosu (Folketing) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1990-2022).....	380
Tablo 93: Finlandiya Parlamentosu (Eduskunta) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1991-2023).....	381
Tablo 94: Norveç Parlamentosu (Storting) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1993-2021).....	381
Tablo 95: Belçika 2024 Seçimlerinde her seçim çevresi için ayrı hesaplanan EPS değerleri.....	389
Tablo 96: Belçika Temsilciler Meclisi (Kamer van Volksvertegenwoordigers) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1991-2024).....	390
Tablo 97: Hollanda Temsilciler Meclisi (Tweede Kamer der Staten-Generaal) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1994-2023).....	391
Tablo 98: İsviçre Ulusal Konseyi (Nationalrat) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1991-2023).....	395
Tablo 99: Lüksemburg Temsilciler Meclisi (D’Chamber) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1994-2023).....	395
Tablo 100: Avusturya Ulusal Konseyi (Nationalrat) seçim sonuçları ve sandalye dağılımları (1962-2024)	402
Tablo 101: Avusturya Ulusal Konseyi (Nationalrat) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1990-2024).....	403

Tablo 102: Yunanistan Parlamentosu (Βουλή των Ελλήνων – Vouli ton Ellinon) seçim sonuçları ve sandalye dağılımları (1981-2023)	410
Tablo 103: Yunanistan Parlamentosu (Βουλή των Ελλήνων – Vouli ton Ellinon) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1990-2023).....	415
Tablo 104: Brezilya Temsilciler Meclisi (Câmara dos Deputados) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1990-2022)	423
Tablo 105: Endonezya Temsilciler Meclisi (Dewan Perwakilan Rakyat) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (2004-2024)	429
Tablo 106: Avustralya Temsilciler Meclisi (House of Representatives) seçim sonuçları ve sandalye dağılımı (1980-2022)	431
Tablo 107: Avustralya Temsilciler Meclisi (House of Representatives) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (2004-2022)	433
Tablo 108: İrlanda Meclisi (Dáil Éireann) seçim sonuçları ve sandalye dağılımı (1987-2020).....	438
Tablo 109: İrlanda Meclisi (Dáil Éireann) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1992-2020).....	439
Tablo 110: Malta Temsilciler Meclisi (Kamra tad-Deputati) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1992-2022).....	443
Tablo 111: Karşılaştırılan Ülkeler EPS, katılım oranları, KTO, GALE ve TDE değerleri.....	451
Tablo 112: Modellere göre EPS, katılım oranları, KTO, GALE ve TDE değerleri .	455
Tablo 113: Karşılaştırılan ülkelerin GALE ve TDE sıralaması.....	457
Tablo 114: Karşılaştırılan ülkelerin demokrasi endeksleri düzeyleri	460
Tablo 115: Karşılaştırılan ülkelerin katılımcı temsil, orantılı temsil ve bireysel temsil puanları.....	462

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Birleşik Krallık'ta iki büyük ve diğer partilerin oy ve sandalye yüzdeleri (1979-2024).....	68
Şekil 2: Almanya'da iki büyük ve diğer partilerin oy ve sandalye yüzdeleri (1983-2021)	75
Şekil 3: Japonya'da LDP oy ve sandalye yüzdeleri (1976-2014).....	82
Şekil 4: İrlanda 2020 seçimleri örnek oy pusulası (Sample Ballot Paper – General Election 2020)	179
Şekil 5: İspanya'da iki büyük ve diğer partilerin oy ve sandalye yüzdeleri (1977-2023)	317
Şekil 6: Yeni Zelanda'da FPTP döneminde iki büyük parti ve diğer partilerin oy ve sandalye yüzdeleri (1948-1993).....	365
Şekil 7: Yeni Zelanda'da MMP dönemi iki büyük parti ve diğer partilerin oy ve sandalye yüzdeleri (1996-2023).....	368
Şekil 8: Avusturya 2017 seçimleri örnek oy pusulası (Musterstimmzettel -2017)..	399
Şekil 9: Avusturya partilerinin oy oranları (1962-2024).....	402
Şekil 10: Avustralya'da iki büyük grup ve diğer partilerin oy ve sandalye yüzdeleri (1980-2022).....	432
Şekil 11: Malta seçimleri örnek oy pusulası	442

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AD	:	Alternattiva Demokratika (Malta)
AD	:	Australian Democrats (Avustralya)
ADR	:	Alternativ Demokratesch Reformpartei (Lüksemburg)
AFC	:	Alliance for Change (Guyana)
AfD	:	Alternative für Deutschland (Almanya)
ALP	:	Australian Labor Party (Avustralya)
AMANAH	:	Parti Amanah Negara (Malezya)
ANAP	:	Anavatan Partisi (Türkiye)
ANC	:	African National Congress (Güney Afrika)
ANEL	:	Anexartitoi Ellines (Yunanistan)
AK PARTİ	:	Adalet ve Kalkınma Partisi (Türkiye)
AP	:	Alliance for Progressives (Botsvana)
AP	:	Federacion de Partidos de Alianza Popular (İspanya)
APNU	:	A Partnership for National Unity (Guyana)
APSA	:	American Political Science Association
AV	:	Alternative vote (Alternatif oy)
BA	:	Barisan Alternatif (Malezya)
BBP	:	Büyük Birlik Partisi (Türkiye)
BBY	:	Benno Bokk Yaakaar (Senegal)
BCP	:	Botswana Congress Party (Botsvana)
BDP	:	Barış ve Demokrasi Partisi (Türkiye)
BDP	:	Botswana Democratic Party (Botsvana)
BERSATU	:	Parti Pribumi Bersatu Malaysia (Malezya)
BJD	:	Biju Janata Dal (Hindistan)
BJP	:	Bharatiya Janata Party (Hindistan)
Bkz	:	Bakınız
BMD	:	Botswana Movement for Democracy (Botsvana)
BN	:	Barisan National (Malezya)
BNF	:	Botswana National Front (Botsvana)

BPP	:	Botswana People's Party (Botsvana)
BQ	:	Bloc Quebecois (Kanada)
BSP	:	Bahujan Samaj Party (Hindistan)
BTP	:	Bağımsız Türkiye Partisi (Türkiye)
BV	:	Block voting (Blok oylama)
BZÖ	:	Bündnis Zukunft Österreich (Avusturya)
C	:	Centerpartiet (İsveç)
CDH	:	Centre Democrate Humaniste (Belçika)
CDU	:	Christlich Demokratische Union Deutschlands (Almanya)
CDS	:	Centro Democratico y Social (İspanya)
CD&V	:	Christen-Democratisch & Vlaams (Belçika)
CGP	:	Clean Government Party (Kômei Tô) (Japonya)
CHP	:	Cumhuriyet Halk Partisi (Türkiye)
CPC	:	Conservative Party of Canada (Kanada)
C's	:	Ciudadanos (İspanya)
CSU	:	Christlich-Soziale Union in Bayern (Almanya)
CSV	:	Chrëschtlech-Sozial Vollekspartei (Lüksemburg)
CV	:	Birikimli (kümülatif) oylama
Çev.	:	Çevirmen
DAP	:	Parti Tindakan Demokratik (Malezya)
Defi-FDF	:	Democrate federaliste independant (Belçika)
DEHAP	:	Demokratik Halk Partisi (Türkiye)
DEM PARTİ	:	Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi (Türkiye)
DEVA	:	Demokrasi ve Atılım Partisi (Türkiye)
DF	:	Dansk Folkeparti (Danimarka)
DIANA	:	Dimokratiki Ananeosi (Yunanistan)
DIKKI	:	Dimokratiko Koinoniko Kinima (Yunanistan)
DIMAR	:	Dimokratiki Aristera (Yunanistan)
DP	:	Demokrat Parti (Türkiye)
DP	:	Demokratesch Partei (Lüksemburg)
DPJ	:	Democratic Party of Japan (Minshu Tô) (Japonya)
DSP	:	Democratic Socialist Party (Minshu Shakai Tô) (Japonya)

DSP	:	Demokratik Sol Parti (Türkiye)
DTP	:	Demokratik Toplum Partisi (Türkiye)
DUP	:	Democratic Unionist Party (Birleşik Krallık)
DYP	:	Doğru Yol Partisi (Türkiye)
ECOLO	:	Ecologistes confeders pour l'Organisation de Luttes originales (Belçika)
EDI	:	Electoral Democracy Index (V-Dem Institute)
EK	:	Énosi Kentróon (Yunanistan)
EPS	:	Efektif parti sayısı
FA	:	Frente Amplio (Uruguay)
FDP	:	Freie Demokratische Partei (Almanya)
FDP	:	Die Liberalen (İsviçre)
FF	:	Fianna Fail (İrlanda)
FG	:	Fine Gael (İrlanda)
FP	:	Fazilet Partisi (Türkiye)
FPÖ	:	Freiheitliche Partei Österreichs (Avusturya)
FPTP	:	First past the post (ilk geçen kazanır)
FrP	:	Fremskridtspartiet (Danimarka)
GALe	:	Gallagher endeksi
GERAKAN	:	Parti Gerakan Rakyat Malaysia (Malezya)
Golkar	:	Partai Golongan Karya (Endonezya)
GPS	:	Gabungan Parti Sarawak (Malezya)
GROFe	:	Grofman endeksi
HADEP	:	Halkın Demokrasi Partisi (Türkiye)
HDP	:	Halkların Demokratik Partisi (Türkiye)
HÜDAPAR	:	Hür Dava Partisi (Türkiye)
IDEA	:	Institute for Democracy and Electoral Assistance
INC	:	Indian National Congress (Hindistan)
IPU	:	Inter-Parliamentary Union
IRV	:	Instant runoff voting (anında ikinci tur oylama)
IU	:	Izguierda Unida (İspanya)
JCP	:	Japan Communist Party (Nihon Kyôsan Tô) (Japonya)

JNP	:	Japan New Party (Nihon Shintô) (Japonya)
JIP	:	Japon Innovation Party (Nippon Ishin no Kai) (Japonya)
JSP	:	Japan Socialist Party (Nihon Shakai Tô) (Japonya)
KANU	:	Kenya African National Union (Kenya)
KD	:	Kristdemokraterna (İsveç)
KINAL	:	Kínima Allagís (Yunanistan)
KKE	:	Kommounistikó Kómma Elládas (Yunanistan)
KIICC	:	Kommunističeskaya partiya Sovetskogo Sayuza (Sovyetler Birliğı)
KPL	:	Kommunistesch Partei vu Lëtzebuerg (Lüksemburg)
KTO	:	Kadın temsilci oranı
L	:	Liberalerna (İsveç)
LAE	:	Laïkí Enótita - Anipótakti Aristera (Yunanistan)
LAOS	:	Laikós Orthódoxos Synagermós (Yunanistan)
LdL	:	Ley de Lemas yöntemi
LDP	:	Liberal Democratic Party (Jiyû Minshu Tô) (Japonya)
LDP	:	Liberal Demokrat Parti (Türkiye)
LHe	:	Loosemore-Hanby endeksi
LIF	:	Liberales Forum (Avusturya)
LNP	:	Liberal-National Coalition (Avustralya)
LP	:	Labour Party (İrlanda)
LP	:	Liberal Party (Jiyû Tô) (Japonya)
LPC	:	Liberal Party of Canada (Kanada)
LPM	:	Landless People's Movement (Namibya)
LSAP	:	Lëtzebuerger Sozialistesche Aarbechterpartei (Lüksemburg)
LSq	:	Gallagher endeksi – küçük kareler endeksi
LV	:	Limited voting (sınırlı oylama)
M	:	Moderaterna (İsveç)
Mapai	:	Mifleget Poalei Eretz Yisrael (İsrail)
MCA	:	Malaysian Chinese Association (Malezya)
MÇP	:	Milliyetçi Çalışma Partisi (Türkiye)
MéPA25	:	Métopo Evropaikís Realistikís Anypakoís (Yunanistan)

MHP	:	Milliyetçi Hareket Partisi (Türkiye)
MIC	:	Malaysian Indian Congress (Malezya)
MK	:	uMkhonto weSizwe (Güney Afrika)
MMM	:	Mixed member majoritarian (karma üyeli çoğunlukçu)
MMP	:	Mixed member proportional (karma üyeli orantılı)
MP	:	Miljöpartiet de gröna (İsveç)
MR	:	Mouvement Reformateur (Belçika)
MWS	:	Manko Wallu Senegal (Senegal)
ND	:	Néa Dimokratía (Yunanistan)
NDP	:	New Democratic Party (Kanada)
NEOS	:	Das Neue Österreich und Liberales Forum (Avusturya)
Níki	:	Dimokratikó Patriotikó Kínima (Yunanistan)
NLC	:	New Liberal Club (Shin Jiyû Tô) (Japonya)
NPP	:	New Progressive Party (Shinshin Tô) (Japonya)
NSDAP	:	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Almanya)
NSP	:	National Solidarity Party (Singapur)
N-VA	:	Nieuw-Vlaamse Aliantie (Belçika)
NyD	:	Ny Demokrati (İsveç)
OSÇB	:	Ortalama seçim çevresi büyüklüğü
Open VLD	:	Open Vlaamse Liberalen en Democraten (Belçika)
ÖVP	:	Österreichische Volkspartei (Avusturya)
PAN	:	Partai Amanat Nasional (Endonezya)
PAP	:	People's Action Party (Singapur)
PAS	:	Parti Islam Se Malaysia (Malezya)
PASTEF	:	Patriotes Africains du Senegal pour le Travail, L'ethique et la Fraternite (Senegal)
PBB	:	Partai Bulan Bintang (Endonezya)
PBB	:	Parti Pesaka Bumiputera Bersatu Sarawak (Malezya)
PBV	:	Party block voting (parti blok oylama)
PC	:	Plaid Cymru (Birleşik Krallık)
PCE	:	Partido Comunista de Espana (İspanya)
PCF	:	Parti Communiste Français (Fransa)

PCP	:	Progressive Conservative Party of Canada (Kanada)
PD	:	Partit Demokratiku (Malta)
PD	:	Progressive Democrats (Írlanda)
PDI-P	:	Partai Demokrasi Indonesia Perjuangan (Endonezya)
PDM	:	Popular Democratic Movement (Namibya)
PDS	:	Partei des Demokratischen Sozialismus (DIE LINKE) (Almanya)
PDS	:	Parti Democratique Senegalais (Senegal)
PH	:	Pakatan Harapan (Malezya)
PHON	:	Pauline Hanson's One Nation (Avustralya)
PKB	:	Partai Kebangkitan Bangsa (Endonezya)
PKR	:	Parti Keadilan Rakyat (Malezya)
PKS	:	Partai Keadilan Sejahtera (Endonezya)
PL	:	Partit Laburista (Malta)
PN	:	Partido Blanco (Uruguay)
PN	:	Partit Nazzjonalista (Malta)
PN	:	Perikatan Nasional (Malezya)
PNC	:	People's National Congress (Guyana)
PNF	:	Partito Nazionale Fascista (Ítalya)
PNI	:	Indonesian Nationalist Party (Endonezya)
POLAN	:	Politiki Anoiksi (Yunanistan)
PP	:	Le Parti populaire (Belçika)
PP	:	Partido Popular (İspanya)
PPP	:	Partai Persatuan Pembangunan (Endonezya)
PPP	:	People's Progressive Party (Guyana)
PR	:	Proportional representation (orantılı temsil)
PS	:	Parti Socialiste (Belçika)
PS	:	Parti Socialiste (Fransa)
PS	:	Parti Socialiste du Senegal (Senegal)
PSOE	:	Partido Socialista Obrero Espanol (İspanya)
PSP	:	Progress Singapore Party (Singapur)
PTB-PVDA	:	Parti du Travail de Belgique (Belçika)

RAEe	:	Rae endeksi
RCV	:	Ranked choice voting (dereceli oylama)
RN	:	Rassemblement National (Fransa)
RP	:	Renewal Party (Shinsei Tô) (Japonya)
RP	:	Refah Partisi (Türkiye)
RPC	:	Reform Party of Canada (Kanada)
RPR	:	Rassemblement pour la Republique (Fransa)
RV	:	Kayıtlı seçmen (registered voter)
s.	:	Sayfa
S	:	Socialdemokraterna (İsveç)
SD	:	Sverigedemokraterna (İsveç)
SDF	:	Sikkim Democratic Front (Hindistan)
SDP	:	Social Democratic Party (Shakai Minshu Tô) (Japonya)
SDP	:	Singapore Democratic Party (Singapur)
SF	:	Socialistik Folkeparti (Danimarka)
SF	:	Sinn Fein (İrlanda)
SFP	:	Svenska folkpartiet i Finland (Finlandiya)
SHP	:	Sosyaldemokrat Halkçı Parti (Türkiye)
SLe	:	Saint-Lague endeksi
SNP	:	Scottish National Party (Birleşik Krallık)
SP	:	Sozialdemokratische Partei der Schweiz (İsviçre)
SPD	:	Sozialdemokratische Partei Deutschlands (Almanya)
SPÖ	:	Sozialdemokratische Partei Österreichs (Avusturya)
SNTV	:	Single non-transferable vote (devredilemez tek oy)
SSW	:	SouthSchleswig Seçmen Birliği (Almanya)
STV	:	Single transferable vote (devredilebilir tek oy)
SWAPO	:	South West Africa People's Organisation (Namibya)
SVP	:	Schweizerische Volkspartei (İsviçre)
SYN	:	Synaspismós tīs Aristerás tōn Kinīmátōn kai tīs Oikologías (Yunanistan)
SYRIZA	:	Synaspismós Rizospastikís Aristerás (Yunanistan)
TDE	:	Temsil düzeyi endeksi

TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TKP	:	Türkiye Komünist Partisi (Türkiye)
TOP	:	The Opportunities Party (Yeni Zelanda)
TOP.	:	Toplam
TRS	:	Two-round system (iki turlu oylama)
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
t.y.	:	Yayın tarihi yok
UAD	:	Union for a Democratic Alternative (Cibuti)
UCD	:	Union de Centro Democratico (İspanya)
UDC	:	Umbrella for Democratic Change (Botsvana)
UDF	:	Union pour la Democratie Française (Fransa)
UDX	:	Union de l'extrême droite (Fransa)
UKIP	:	United Kingdom Indepence Party (Birleşik Krallık)
UMNO	:	United Malays National Organisation (Malezya)
UMP	:	Union pour un Mouvement Populaire (Fransa)
UMP	:	Union pour la Majorite Presidentielle (Cibuti)
URD	:	Union pour le Renouveau Democratique (Senegal)
WP	:	Workers' Party (Singapur)
XA	:	Chrysi Avgi (Yunanistan)
V	:	Vänsterpartiet (İsveç)
VAP	:	oy verme yaşındaki nüfus (voting age population)
VB	:	Vlaams Belang (Belçika)
vb.	:	Ve benzeri
v.d	:	Ve diğerleri
YAW	:	Yewwi Askan Wi (Senegal)
YRP	:	Yeniden Refah Partisi (Türkiye)
YSK	:	Yüksek Seçim Kurulu
YTP	:	Yeni Türkiye Partisi (Türkiye)

GİRİŞ

Seçim, vatandaşlara temsilcileri aracılığıyla siyasi hayata katılma hakkı tanınmasına olanak sağlar ve çok sayıda seçmenin, belirli sayıda parlamento üyesi tarafından temsil edilmesini gerektiren geniş ölçekli demokrasinin bir eseridir. Modern dünyada yaygın bir uygulamadır ve amacı halkın iradesini kullanarak temsilcilerini seçmesi olarak ifade edilir. Oy vermenin kökleri çok eski dönemlere dayanmasına rağmen, temsili rejim yani temsilciler aracılığıyla siyasi hayata katılma çok daha yenidir. İki yüz yıl önce yapılan seçim sayısının çok düşük olduğu ve hatta yüz yıl önce dahi seçimlere katılma hakkının az sayıda kişi ile sınırlı olduğu bilinmektedir.

I

Temsilci kavramı daha çok sanayi toplumuna geçişle birlikte tarih sahnesinde yer edinmeye başlamıştır. Bu süreç genel oy hakkının genişlemesi ile de yakından ilişkilidir. Ayrıca yine dar anlamda halkın kendi kendini yönetmesi olarak ifade edilen demokrasi kavramının gelişimi ile de sıkı ilişki içerisindedir. Temsilci, kendisini seçen kişilerin adına hareket etme hakkına sahip olan kişidir. Temsili rejim ile birlikte bu kişiler yöneten konumuna geçmiştir. Temsilciye verilen bu yetki, yönetilen adına hareket etme, onlar adına karar almanın meşruiyetini sağlar. Temsilcinin meşruiyeti ancak temsil edilenlerin rızası ile mümkün olur ve meşruiyet derecesi temsil edilenleri kapsama düzeyine bağlıdır. Yönetilenlerin, yönetenleri seçmesi ve verdikleri yetkiyi belirli aralıklarla yenileme gücüne sahip olmaları gerektiği artık büyük oranda kabul görmüştür. Seçim, bu noktada bu meşruiyeti sağlamak için aracılık görevi gören siyasal ve hukuksal bir eylem olarak karşımıza çıkar.

Herhangi bir temsilci gerektirmeden halkın yönetime katılmasına imkân veren doğrudan demokrasi, ancak küçük gruplarda işlevsel olabilir. Grup üye sayısının genişlemesi, grup üyelerinin yönetimde doğrudan bulunması olanağını zorlaştırır. Dolayısıyla yönetim işine bir aracı olarak temsilci müdahil olmaya başlar. Temsili demokrasiye geçen bir grubun, temsilci üzerinde uzlaşma derecesi ne kadar büyükse, demokrasinin saf hali sayılan doğrudan demokrasiye o kadar yaklaşmıştır denebilir. Bu husus grubun büyüklüğü ile negatif eğimli bir ilişki içerir. Grubun genişlemesi uzlaşmayı zorlaştırır. Geniş kitleler için ortak karar alma imkânı daha zordur.

Grubun büyümesiyle temsili demokrasiye geçilmesi, yalnız bir temsilciyi seçmeyi değil çok sayıda temsilciyi seçmeyi gerektirmiştir. Bu çok sayıda temsilci seçimler sonucunda üye sayıları ile doğrudan orantılı olarak bölünebileceği gibi farklı metotlarla da belirlenebilir. Demokrasinin temel kavramlarından birisi olan eşitlik ilkesine uygun olarak belli sayıda üyeye, bir temsilci düşmesi eşit temsil olarak adlandırılır fakat uygulamada bazen bazı üyelerin çeşitli sebeplerle temsil edilme hakkından yoksun kaldığı gözlemlenmektedir.

Temsili demokrasi ve seçimlerin gelişmesi ile birlikte, pek çok demokratik toplumda temsil birimi olarak adaylar ve siyasi partiler siyaset sahnesinde önemli bir yer işgal etmeye başlamıştır. Ancak siyasal partilerin türleri, yapıları, özellikleri hemen her ülkenin kendi siyasal kültürüne, tarihine, sorun boyutlarına göre farklılaşmalar gösterir. Bu farklılaşmalar o ülkelerin parti sistemlerini etkiler ve iki partili, hâkim partili, iki-buçuk partili veya çok partili gibi sistemler karşımıza çıkar. Son yıllarda dünya genelinde genişleyen sorun boyutları nedeniyle pek çok ülkede parti sayılarında artış ve çok partili sisteme doğru bir yöneliş gözlemlenmektedir. Öte yandan ülkenin parti sistemi de siyasal kültürü ile karşılıklı etkileşim içinde çalışır. Siyasal kültür parti sisteminin şekillenmesinde önemli bir rol oynarken, alışılmış parti sistemi de siyasal kültürü etkileyerek süreçlerin gelişmesinde rol sahibidir.

Seçimlerde kullanılan oylama modelleri konusunda ise eski uygulamalar çoğunlukla fazla oy alanın kazandığı, aday merkezli dar bölge çoğunlukçu modeller temelinde gelişmiştir. Birleşik Krallık ve menşeli ülkeler ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD) bu modellere örnek verilebilir. Avustralya alternatif oy (AV - alternative vote) modeli ile dar bölge ve aday merkezlilikten vazgeçmeden model bir nebze geliştirerek kendine has sıralamalı bir biçim vermiştir. Fransa'da ise uzun yıllardır benzeri dar bölgeli iki turlu bir model uygulanmaktadır. Öte yandan özellikle İskandinav ülkeleri başta olmak üzere, Avrupa'nın büyük bölümünde aday merkezli dar bölgeli modeller yerine parti merkezli listeli modeller görünür olmaya başlamıştır. Bu modeller bazılarında açık listeli, bazılarında kapalı listeli olarak uygulanmaktadır. Özellikle kapalı listeli modeller, temsilin aracı olarak partilerin sahnede daha fazla yer almasına olanak sağlar. Ana iki model dışında Almanya, savaş sonrası nevi şahsına münhasır karma üyeli orantılı (MMP - mixed member proportional) modeli ile iki model arasında bir denge gözetmiş, tüm dünyaya farklı bir örnek sunmuştur. Japonya

ise geniş bölgeli ama aday merkezli devredilemez tek oy (SNTV - single non-transferable vote) modeli ile farklılaşmıştır. İrlanda ve Malta’da görülen devredilebilir tek oy (STV – single transferable vote) modeli ise sıralamalı oylamanın geniş bölge uygulamasıdır ve yaygınlaşmamasına rağmen bu iki ülkede uzun yıllardır varlığını sürdürmektedir.

Her lke oylama modeli tercihinde siyasal kültürüne göre hareket etmektedir. Bu sebeple, dünya üzerinde çok sayıda birbirinden farklı modeller bulunur. Oylama modellerindeki bu farklılıklar sınıflandırma konusunda çeşitli zorluklar doğurmuştur. Ana ayırım genellikle modellerin doğurduğu sonuçlara odaklanan oğunluku (plurality/majority) – orantılı/nispi (PR - proportional representation) modeller temelinde şekillenmiştir. Ancak bu ayırım orantılı modellerin, çok çeşitli başka faktörler nedeniyle zaman zaman orantısız sonuçlar doğurmalarından ve özellikle STV-SNTV-MMP gibi bazı modellerin hangi kategoriye gireceğinin tam olarak belirlenememesinden kaynaklı olarak belirsiz kalmış ve çok çeşitli başka tasnif denemelerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Parlamentoların gerçekten temsili bir parlamento olup olmadığına yönelik tartışmalar ise neredeyse parlamentoların doğmaya başladığı ilk zamanlardan beri en önemli konulardan birisi olmuştur. Bir kesim parlamentonun temsili sayılabilmesi için temsil ettiklerine benzemesi gerektiğine vurgu yapmış, bir kesim ise parlamentonun temsil kabiliyetinin içindekilerin çeşitliliği ile değıl aldığı kararların uygulanabilirliği ve uygunluğu ile llebileceğı konusunda ısrarcı olmuşturlardır. Bu tartışma, ülkelerin model tercihlerinde de etkili olmuş, parlamentolarda orantılılığı önemseyen ülkeler orantılı modelleri uygularken, yönetilebilirliği önceleyen ülkeler daha oğunluku modelleri sürdürmeye devam etmişlerdir. Ülkelerin niter ya da federal yapısı; başkanlık sistemi veya parlamenter sistemle yönetiliyor olması bu konuda önemli bir değışiklik sebebi değıldir.

Çoğunlukçu dar bölge modellerini savunanlar iki temel argümana dayanırlar. Birincisi temsil kavramını, hükümetin yönetebilme kapasitesine sahip olması yönünden değıerlendirirler. Onlara göre orantılı modeller, doğurduğu sonuçlar yüzünden sürekli koalisyonlara mahkm olduğından genellikle yönetilebilir hükümetler ortaya çıkaramazlar. Koalisyon sürecinin pazarlıkları, temsili çarpıtır, partilerin davranışlarını etkiler ve oy verenlerin taleplerinin belirsiz yerlere

savrulmasına neden olabilir. Seçimler sonucunda yönetebilir bir taraf ve onu denetleyebilecek güçlü bir muhalefet ortaya çıkmalıdır. Böylece kazanan taraf pazarlıklara ihtiyaç duymadan seçmene vaat ettiklerini yerine getirebilecektir. Çoğunluk sayesinde güçlü hükümetler kurulabilir ve yasama meclisinde hükümet politikaları engellenmeden yürütülebilir. Bu durum hükümetin çıkmaza girmesinden daha iyidir. İkincisi ise dar bölgenin, seçmen ile temsilcisi arasındaki ilişki için daha güçlü bir birliktelik sağladığına ve güçlü adayları desteklediğine yönelik görüştür. Bireysel temsil olarak da adlandırılabilen bu durumun, temsilci seçimi için geniş bölgelerden çok daha iyi olduğuna inanırlar. Bu durumda partiler tek başlarına kontrolü ele geçiremezler ve bölgesinde güçlü desteğe sahip olan adaylar, parti liderlerinin nüfuz alanına göre dışlanamazlar.

Öte yandan orantılı modellerin savunucuları, çoğunlukçu modelleri, iki büyük partiye sağladığı avantajın doğurduğu orantısız sonuçlar ve azınlıkların temsili konusundaki başarısızlığı nedenleriyle eleştirirler. Çoğunlukçu modellerin, yönetilebilirlik adına belirli grupların temsilden dışlanmasına izin verdiğini vurgulayarak, bu dışlamayı demokratik düşünceye karşı bir olumsuzluk olarak addederler. Orantılılık tercihini önceleyen görüşler için sorun boyutunun, uygulanan model tarafından ikiye indirgenmeye zorlanması, seçmen davranışlarını çarpıtmaktadır ve küçük partiler aleyhine bir durum ortaya çıkarmaktadır. Model, rekabetçi seçimlere set çekerek, seçmenin sandığa ilgisini de azaltmaktadır. Onlara göre tüm grupların fikirlerinin, uygun şekilde parlamentoya yansıtılması gerekmektedir. Yönetilebilirlik ayrı bir meseledir ve koalisyonlarla belirli düzeylerde uzlaşma ihtiyacı demokrasinin gereğidir.

Çoğunlukçu tarafta yer alan ülkeler, genellikle üçüncü partilerin gelişimine set koyan ve aşkın-eksik temsil ile yüksek orantısızlık ortaya çıkaran modellerini, uzun yıllardır korumaktadır. Zaman zaman yapılan eleştirilerle girişilen değiştirme gayretleri de genellikle başarısız olmuştur. Orantılı temsili önceleyen modelleri kullanan ülkelerde ise zaman zaman koalisyonlar nedeniyle yönetim krizleri görülse de, bu durumun her grubun temsiline sağlanmasının olağan bir sonucu olduğu düşünülmektedir.

Ülkelerin model tercihinde ortaya çıkan bu ikilik, seçimlerin amacı ve temsilde adalet yönetiminde istikrar kavramlarına bakış konularında da kendisini göstermektedir. Bu doğrultuda çoğunlukçu model taraftarları seçimlerin amacını yönetebilir bir hükümetin ortaya çıkması olarak görmekte iken; orantılı modellerin savunucuları seçmenin sözünün parlamentoya doğru biçimde yansımaları olarak görmektedir. Benzer şekilde ilk grup adil temsil kavramını, kazanan grubun fikirlerini hayata geçirebilme yeteneği olarak değerlendirmekte iken; diğer grup sandalyelerin orantılı dağılımı olarak değerlendirmektedir. Yine ilk grup yönetiminde istikrar kavramını, tek parti yönetimlerinin kolay karar alabilme süreci ile ilişkilendirmekte iken; diğer grup alınan kararların toplumun ne kadarının görüşüne uygun olduğu ile ilişkilendirmektedir.

Bu tartışma günümüzde de geçerliliğini korumaktadır ve iki tarafın farklı bakış açılarına ve önceliklere sahip olmaları nedeniyle, teknik olarak uzlaşılabilir bir konu gibi görünmemektedir. Neyin daha temsili sayıldığına, bakış açısına göre değiştiği bir temsillik kavramında, bu tip meselelerde karar verebilmek ve tanımlama yapabilmek için belirli standartlar oluşturmak oldukça zorlaşmaktadır. Dolayısıyla yorum yapabilmek için tanımlamanın bazı aşamalarında zaman zaman iki farklı uçtan birisine yakın durmak gerekebilir. Amaçlar üzerinde belirli düzeyde anlaşmaya varmadan herhangi bir oylama modelinin iyi ya da kötü tasarlanmış olduğunu tartışmak yararlı değildir.

Aslında her iki modelin de bakılan yöne göre olumlu, olumsuz taraflarının olması, son yıllarda Almanya benzeri karma modellerin yaygınlaşmaya başlamasına neden olmaktadır. Özellikle 1990'lardan sonra karma modellere yönelik artan bir ilgi ve tartışma göze çarpmaktadır. Bununla birlikte zaman zaman tercihli modellerin daha temsili sonuçlara aracılık edebileceğine yönelik tartışmalar da görülebilmektedir. Literatürdeki genel kabule göre, oylama modellerinde orantılılık tercihi, temsilde adaleti artırmaya yönelik iken; çoğunlukçu model tercihleri yönetiminde istikrarı sağlamaya yöneliktir.

Henüz partiler sahneyi kaplamamışken adil temsil konusundaki tartışmaları ABD'de eyaletlere yasama meclisinde nüfusları ile orantılı olarak doğru sayıda temsilci verilmesi konusuna kadar götürmek mümkündür. Bu tartışmalar akabinde matematiksel hesaplama yöntemi tartışmalarını doğurmuştur. Hamilton, Jefferson ve Webster gibi önemli figürlerin savundukları hesaplama yöntemleri, yaklaşık bir asır

sonra Avrupa’da, parti merkezli parlamenter sistemlerde, nüfus yerine partilerin aldıkları oylara göre yasama meclislerinde orantılı temsilin sağlanması konusunda yeniden açığa çıkmıştır. Birleşik Krallık’ta Hare, Belçika’da D’Hondt ve Fransa’da Saint-Lague gibi kişilerin yöntemlerinde aynı hesaplamalar tartışılmıştır. Hesaplama yönteminin belirlenmesinin ardından, ortaya çıkan sonuçların ne derece orantılı olduğu meselesi gündem olmaya başlamış ve orantısızlık endeksleri ile seçimlerin doğurduğu sonuçlar temsil bakımından ölçülmeye çalışılmıştır. Bu ölçümlerin merkezinde ise genellikle partilerin aldıkları oy oranları ile kazandıkları sandalye dağılımının dengeli olup olmadığına yönelik matematiksel hesaplamalar yer almaktadır.

Literatürde genellikle aşkın-eksik temsil kavramlarına odaklanarak, seçimler sonucunda ortaya çıkan oy-sandalye dağılımının orantısızlığına bakılan çeşitli orantısızlık endeksleri bulunmaktadır. Endeks değerleri, genellikle büyük partiler lehine sonuçlar üreten dar bölge çoğunlukçu model kullanan ülkelerde, yasama meclisi dağılımında daha orantısız sonuçlar ortaya çıkarmakta iken; orantılı modeller küçük partilerin temsiline de imkân sağladığı için daha orantılı sonuçlar doğurmaktadır. Öte yandan eğer büyük bir seçim barajı uygulanıyorsa, orantılı modeller de oldukça orantısız sonuçlar doğurabilmektedir. Bu durumun bir örneği yalnızca iki partinin seçim barajını geçebildiği Türkiye 2002 seçimlerinde ortaya çıkmıştır. Seçim barajının yanı sıra seçim çevresi büyüklüğü, hesaplama yöntemi seçimi gibi unsurlar da orantılılığı etkileyen faktörlerdir.

Bir seçimin sonucunda parlamentonun ne derece uygun temsil sağladığını ölçebilmek için yalnızca oy-sandalye dağılımlarına bakmak yeterli olmaz. Temsil kavramı yalnızca orantılılığa indirgenemez. Orantılılık, temsilin olması gereken unsurlarından birisidir. Ancak tıpkı seçimin varlığının demokrasi anlamına gelmeyeceği gibi, orantılı dağılım da tek başına temsili bir yönetim anlamına gelmez. Temsil çok daha geniş bir kavramdır ve uygulanan modelin etkilerinin de değerlendirilmeye katılmasını gerektirir.

Bu noktada öncelikle bir seçimin temsili sayılabilmesi için o seçimle ilgili standartların belirlenmesi gerekir. Birinci ve temel şart demokratik seçimlerin varlığıdır. Göstermelik yapılan seçimler sonucunda ortaya çıkan parlamentoları temsili sayabilmek mümkün değildir. Seçimi temsili yapan bir diğer unsur ise

seçmenlerin ve partilerin en az oranda dışlanmasıdır. Örneğin bir seçimde seçim sonuçları bizlere eşit ve orantılı bir dağılım sonucu veriyor olabilir ancak bu seçime seçmenlerin veya daha sık karşılaştığımız biçimiyle partilerin katılımı büyük oranda engellenmiş ise sonuçlar temsili sayılamaz. Seçmenlerin dışlandığı seçimlere Singapur 2001 seçimleri, partilerin dışlandığı seçimlere ise Benin 2019 seçimleri örnek gösterilebilir. Özellikle Benin 2019 seçimleri, seçmenlerin ve partilerin olmadığı ama bütün orantılılık endekslerinde en iyi düzeyde orantılı kabul edilen kayda değer bir seçimdir.

Uygulanan modelin seçmene yeterince seçenek sunabilen, rekabetçi ve seçmeni oy vermeye teşvik edebiliyor olması gerekir. Hatta bazı ülkelerde bu teşvik zorlama ile yapılmaya çalışılır. Eğer seçenekler seçmene yetersiz, anlamsız geliyorsa, seçmen protesto veya politik ilgisizlik gibi çeşitli nedenlerle seçimlere katılmamayı tercih edebilir. Seçmenlerin ortada olmadığı seçimlerin sonucunda oluşmuş parlamentolara da temsili demek zordur. Elbette seçmen bir tercih olarak katılmamayı seçebilir fakat nedeni ne olursa olsun, seçmenin katılım düzeyinin düşük olduğu seçimlerde modelin önemli bir sorumluluğu vardır ve neticede katılmayan seçmenler parlamentoda temsil edilmemektedir. Bazen de zorunlu oylama veya modelin karmaşıklığı gibi nedenlerle, seçime katılan seçmenlerin, bilerek veya bilmeyerek büyük oranda geçersiz oy kullanmış olduğu görülebilir. Böyle bir durum Brezilya 1990 seçimlerinde ortaya çıkmış ve oyların yaklaşık %40'ı geçersiz sayılmıştır. Bu gibi durumlarda da bu tip seçimlerin temsili olduğu düşünülemez.

Oylama modelinin, kazanan belirleme yönteminin getirdiği bir takım sınırlılıklar nedeniyle, seçenekleri kısıtlaması ve böylece rekabetçi seçimlerin eksikliği durumu, seçmenlerin önemli bir kısmını stratejik oy vermeye yönlendirebilir. Seçmenin ilk tercihi olmayan bir aday/partiye bilinçli olarak oy vermesine “stratejik”, “sofistike” ve hatta “samimi yetsiz” oylama denir. Stratejik oy seçmenlerin görüşlerini çarpıtan bir durumdur fakat bazı durumlarda stratejik oy vermek, olası en kötü sonuçtan kaçınmak için akılcı bir seçim olabilir. Öte yandan bu durum aynı zamanda pek çok seçmenin tercih edebileceği bir adayın popülaritesinin hafife alınarak çok az oy alması sonucunu da doğurabilir. Bu çarpıtma çeşitli manipülasyonlar veya hilelerle de gerçekleşebilir. Böylesi ortamlarda seçmenler ya oy vermemeyi ya da modelin sınırladığı kazanması muhtemel adaylardan birisine oy vermeyi tercih eder.

Modellerin, seçmenin gerçek isteğini daha doğru biçimde açığa çıkarabilmesi için seçmene kazanabilme şansına sahip yeterince rekabetçi seçenekler sunabilmesi ve böylece stratejik oyu azaltabilecek şekilde kurgulanması önemlidir.

Seçmene yeterince seçenek sunabilmek hem uygun sayıda aday/partinin seçime katılabilmesi hem de seçmenin bunlar arasından yalnızca bazılarını seçmeye zorlanmaması anlamına gelir. Bu noktada gerçekleştirilen seçimin tercihlilik düzeyi de önem kazanır. Örneğin yalnızca bir adayın kazanan olacağı ve seçmenlerin bir seçenek ile sınırlandırıldığı seçimlerle; çok aday/parti arasından tercihli, sıralamalı ya da puanlamalı olarak seçim yapabileceği seçimler arasında fark vardır. Daha çok oya sahip olunan, tercihli, sıralamalı veya puanlamalı seçimler, yalnızca bir oy hakkının ve tercih belirtme imkânının bulunmadığı seçimlere nazaran daha temsili sonuçlar doğurabilir. Hatta listeler arasından karışık veya adaylara karşı karşıt oy hakkına sahip olmak gibi durumlar da oy hakkını genişleten ve seçmene daha fazla söz hakkı tanıyan durumlar olarak dikkate alınmalıdır. Tüm bunlar seçmenlerin oylama aracılığıyla gerçek tercihlerini sonuçlara daha doğru biçimde yansıtma olanağı anlamına gelmektedir.

Ayrıca modelin uygulama aşamasında, bireysel temsili sağlayabilmesi, seçmen ile temsilcisi arasında bir bağ kurabilmesi gerekir. Bu noktada seçim çevresi büyüklüğü meselesi karşımıza çıkar. Çoğunlukçu model savunucularının söylediği gibi dar bölgeler daha iyi bir seçmen-temsilci ilişkisi ortaya çıkarabilir. Geniş bölgelerde ise seçim çevresi büyüdükçe, seçmenin temsilcisi ile bireysel bağ kurma imkânı zorlaşır. Bu aşamada bir temsilcinin kaç seçmeni temsil ettiği de önemli hale gelmektedir. Daha küçük sayıda seçmeni temsil etmek, temsil kapasitesini artırabileceği gibi seçmenin oylama sonucunda daha belirleyici olmasını da sağlayan bir unsurdur. Böyle durumlarda seçmenin sandığa olan ilgisinin daha yüksek olduğuna dair çalışmalar mevcuttur. Öte yandan dar bölgenin en önemli dezavantajlarından birisi büyük partiler lehine işlemesi, bu nedenle stratejik oyu artırması veya katılımı düşürmesidir. Tek kazananın olacak olması durumunda eğer kazanan aday neredeyse belli ise karşıt düşünceliler ya bir adayda toplanacak ya da seçime yönelik ilgilerini kaybedeceklerdir.

Son olarak bir seçimin temsili olarak değerlendirilebilmesi için sonuçların orantılılığın yanı sıra parlamentoda temsil imkânı kazanan grupların, farklı cinsiyete sahip seçmen gruplarını ne oranda yansıttığına bakmak da yararlı olacaktır. Seçmenlerin neredeyse yarısının kadın olduğu bir seçimin sonucunda parlamentoda temsil edilen kadın oranı çok düşük bir yüzdeye sahipse seçmenlerin bir kısmı dışlanmış olarak değerlendirilebilir. Bu durum kültürel veya sosyal nedenlerden kaynaklı olabilir fakat neticede yine sonuçta temsil edilemeyen bir grubun varlığı söz konusudur. Örneğin bu oran Japonya, Brezilya, Türkiye, Malezya ve Hindistan gibi ülkelerde daha düşüktür.

Tüm bunların ışığında özetle, ideal temsil düzeyi yüksek bir seçimi, genel ve eşit oy kullanma ortamı sağlayan, temsilci ile seçmen arasında bağ kuran, aynı zamanda rekabetçi seçimler aracılığıyla seçmene yeterince seçenek sunan, makul bir dışlanma düzeyi ile oy verme hakkına sahip seçmenlerin, gerçek görüş ve eğilimlerinin, orantılı bir şekilde parlamentoda temsil edildiği bir seçim olarak tanımlamak mümkündür. Bu tanıma uygun olarak bir seçimin temsil düzeyini ölçmek için dikkate alınacak faktörleri, orantılılık düzeyi, katılım oranı, efektif parti sayısı, ortalama seçim çevresi büyüklüğü, temsilci başına düşen seçmen sayısı, oylamanın tercihlilik düzeyi ve parlamentoda temsil edilen kadın temsilci oranı olarak belirlemek kabaca bir hesaplama yapmamıza imkân verir.

II

Siyaset biliminin karşılaştırmalı seçim çalışmaları alt dalında yer alan oylama modelleri ve orantılılık konularına yönelik literatürde özellikle son yıllarda kaydadeğer bir artış olduğu göze çarpmaktadır. Hemen her alanda olduğu gibi siyaset bilimi alanında da pek çok paradigma, gelişen teknoloji ve ilerleyen çağ ile birlikte değişime uğramaktadır. Örneğin karar alma modellerine yönelik tartışmalar, özellikle 1950'lerin ortasındaki paradoksal sonuçların ağından kurtularak, matematik ve iktisat biliminin pozitif alanından, siyaset biliminin sosyal alanına çekilmektedir. Uzlaşma, demokrasi, orantılılık, etnik olarak bölünmüş toplumlara yönelik çalışmalar, cinsiyetçi iyileştirmelere destek veren araştırmalar, karma modellere yönelik artan ilgi gibi konuların literatüre sundukları katkılar, alanı önemli ölçüde genişletmeye başlamıştır.

Hare (1860), Mill (1861) ve Droop (1881) henüz temsili rejimler ve oylamanın genellik, eşitlik ilkeleri yaygınlaşmamışken ve orantılı modeller yeterince gelişmemişken bu görüşlerin savunusunu yaparak temellerini atmışlardır. Hatta Hare ve Droop geniş bölge uygulanan modellerde kullanılan hesaplama yöntemlerinde kendi adları ile anılan kotaları geliştirmişlerdir. Ardından D'Hondt (1878) ve Saint-Lague (1910) çalışmalarında Avrupa'nın parti listeli modellerinde partilerin yasama meclisinde temsilinin orantılılığını sağlamak amacıyla kendi adları ile anılan hesaplama yöntemlerini sunmuşlardır.

Hem oylama modelleri hem de karşılaştırmalı seçim çalışmaları alanında Lakeman'ın (1974) ilk baskısı 1955 yılında "*Voting in Democracies*" adıyla yapılan ve 1970'deki revize edilmiş üçüncü baskısı ile adı "*How Democracies Vote*" şeklinde değişen geniş çaplı eseri, çok sayıda ülke modellerini inceleyen ve karşılaştıran oldukça önemli ve öncü bir çalışmadır. Rae'nin (1967) eseri de hem oylama modellerinin tasnifi konusunda hem de çoğunlukçu modeller ile orantılı modeller arasındaki farklılıklara değinen bir başka öncü çalışmadır. Ayrıca orantısızlığın ölçülmesi konusunda geliştirdiği kendi adıyla anılan endeks ile de bu alanda ilk çalışmayı yapan kişi olmuştur. Coğrafya alanı ile siyaset bilimini buluşturan iki coğrafyacı Taylor ve Johnston'un (1979) eseri ise oylama modellerinin tasnifi aşamasında klasik tasnifin dışına çıkarak tercihli oylamadan bahseden ilk çalışma olması nedeniyle önemlidir. Katz'ın (1980) eseri de parti sistemleri, partiler ve seçimler arasındaki ideolojik ilişkiyi on dört ülkeden kırk dokuz parti örneği üzerinden açıklayan önemli bir çalışmadır. Tercihli oylamayı ise parti içi tercih oyu olarak ele alır. Marsh'ın (1985) makalesi de Avrupa'nın listeli modellerinde kullanılan açık liste modelini tercihli oylama olarak adlandırmış ve sonuçlarını incelemiştir. Karvonen (2004) de AV modelini tercihli olarak değerlendirmeyen bir başka çalışmadır. Toplak (2017) makalesinde, tercihli oylama konusunda literatürdeki karmaşıklığa dikkat çekmiş, hem modellerin isimlerinin farklı kullanımlarına hem de sınıflandırmalardaki boşluğa vurgu yapmış ve yalnızca tercihli oylamaya yönelik önemli bir sınıflandırma denemesi gerçekleştirmiştir.

Oylama modellerinin tasnifinin yapılıp, tercih nedenlerinin açıklandığı ve ardından farklı modeller ve çeşitli ülkelerin ayrı bölümlerde ele alındığı Bogdanor ve Butler (1983) editörlüğündeki eser, karşılaştırmalı seçim çalışmaları konusunda

değerli bir çalışmadır. Rose (1980) editörlüğünde farklı ülke modellerinin, katılım düzeylerinin ve parti sistemlerinin incelendiği eser de alana önemli katkı sunmuş çalışmalardan birisidir. Lijphart da (1984) eserinde yirmi bir demokratik ülkenin karşılaştırmasını yapmış, oylama modellerinde yarı-orantılı modellere değinmiş ve orantısızlık ölçümü konusunda ise Lijphart endeksi olarak adlandırılan en büyük iki partinin dikkate alındığı bir endeks önermiştir. Ardından 1999 yılında yeniden düzenlediği eserinde ülke sayısını otuz altıya çıkarmış ve gözlemlerini genişletmiştir.

Lijphart ve Grofman'ın (1984) editörlüğünü yaptığı ve alanın önde gelen bilim insanlarından Duverger, Lakeman, Taylor, Johnston, Rose, Nohlen, Taagepera, Riker, Hallett, Wright, Katz, Butler, Brams ve Fishburn gibi isimlerin katkıları ile oylama modeli tercihi konusunun derinlemesine incelendiği eser oldukça kapsamlı bir içerik sunmaktadır. Benzer tarzda yine Grofman ve Lijphart (1986) editörlüğünde hazırlanmış olan dört bölüm ve on dokuz makaleden oluşan *“Electoral Laws and Their Political Consequences”* adlı eser de bir başka geniş kapsamlı çalışmadır. Gallagher ve Mitchell (2005) editörlüğündeki *“The Politics of Electoral Systems”* eseri de benzer tarzda önemli yazarlardan derleme yapılmış, farklı modellerden çok sayıda ülkenin karşılaştırıldığı daha yakın tarihli kapsamlı ve oldukça önemli bir çalışmadır.

Taagepera ve Shugart'ın (1989) *“Seats and Votes”* adlı eseri ise orantılılık ve oylama modelleri arasındaki ilişkiyi efektif parti sayısı, seçim barajları, seçim çevresi büyüklüğü, Duverger yasası, küp kanunu gibi konuları içeren analizler ve Yeni Zelanda ve Finlandiya modelleri karşılaştırması yaparak incelemektedir. Oylama modellerinin kapsamlı bir tasnifi Blais'in (1988) makalesinde de görülebilir. Dummett (1997) ise eserinde çoğunlukçu modeller, orantılı modeller ve AV, STV, Borda sayımı gibi modellerin özelliklerini karşılaştırmış ve STV modeline yönelik genellikle önemsenmeyen eleştirilere dikkat çekmiştir. Farrell (2001) de eserinde tüm bu modellerin olumlu ve olumsuz yönlerini detaylı bir analize tabi tutarak, STV modelinin olumlu anlamda öne çıkan özelliklerine vurgu yapmıştır. Shugart ve Wattenberg (2001) ise son yılların moda önerisi MMP modelini detaylı olarak incelemiş, bu modelin çoğunlukçu-orantılı modellerin olumlu taraflarını alan yönüne işaret etmişlerdir.

Reynolds ve Reilly (2002) editörlüğünde Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA) tarafından yayımlanan, tüm dünya ülkelerinde kullanılan oylama modellerini kategorize etmeye çalışan eser de oylama modellerinin tasnifi konusunda geniş kapsamlı bir çalışmadır. Aynı eser Reynolds, Reilly ve Ellis (2008) editörlüğünde güncellenerek yeniden yayımlanmıştır. Htun ve Powell (2013) editörlüğünde American Political Science Association (APSA) raporu olarak yayımlanan eserde ise özellikle çoğunlukçu ve orantılı modellerin tercih edilme nedenleri ile olumlu-olumsuz tarafları incelenmiş ve siyasal kültürün ve bağlamın önemine vurgu yapılmıştır. Benzer bir tespiti, Bowler, Farrell ve Pettitt'in (2005) seçim araştırmaları alanındaki uzmanlara yönelik anket çalışması ile en iyi modelin ne olduğunu aradıkları çalışmalarında da görmek mümkündür.

Orantısızlık ölçümüne yönelik literatürde ise oy-sandalye payları farkını parti sayısına bölen Rae'nin (1967) çalışmasının ardından aynı farkı ikiye bölen Loosemore ve Hanby'nin (1971) çalışması göze çarpmaktadır. Rae, bu çalışmayı parti sayısını dikkate almadığı için eleştirmiştir. Rae'nin çalışması ise küçük parti sayısının çok fazla olduğu durumlar için işlevsiz olduğu yönüyle eleştirilmiştir. Ardından Rae endeksini güncellemiş ve oy payı yüzde 0,5'ten büyük olan partilerin dikkate alınması gerektiği yönünde bir düzeltme yapmıştır. Lijphart'ın (1984) en büyük iki partinin oy sandalye payı farkına bakılması önerisi ise keyfi bir sınırlama yaptığı gerekçesi ile eleştirilmiştir. Bu dönemlerde Laakso ve Taagepera (1979) efektif parti sayısı kavramını geliştirerek literatüre önemli bir katkı sağlamışlardır. Grofman ise 1980'lerde oy sandalye farkı paylarını efektif parti sayısına bölmenin daha sağlıklı olacağını öne sürmüştür. 1975 tarihinde 1927-1973 arası İrlanda genel seçimlerindeki partilerin oy-sandalye paylarının dağılımını Rae ve Loosemore Hanby endeksleri çerçevesinde incelediği ve çoğunlukçu-orantılı diğer modellerle karşılaştırdığı *"Disproportionality in a Proportional Representation System: The Irish Experience"* makalesi ile dikkat çekmiş olan Gallagher, 1991 tarihli *"Proportionality, Disproportionality and Electoral System"* makalesinde 'küçük kareler endeksi' adını verdiği fakat literatürde daha çok 'Gallagher endeksi' adıyla anılan endeksi geliştirerek bu konudaki tartışmalara neredeyse nokta koymuştur. Ayrıca Gallagher (1991) çalışmasında, eski hesaplama yöntemlerinin hesaplama biçimlerinin aslında kendi içlerinde bir endeks barındırdığını öne sürerek, partileri güçleri oranında dikkate

alan Saint-Lague endeksi ve yalnızca maksimum sapmaya yani en büyük partinin oy sandalye payı farkına bakan D'Hondt endeksi adıyla iki endeks daha tanımlamıştır. Gallagher endeksinin diğer endekslerden farkı oy sandalye farkının mutlak değerini almak yerine karelerini almasıdır. Böylece parti sayısı tartışmalarına son vererek partileri güçleri oranında dikkate alır. Lijphart 1994 yılındaki bir çalışmasında artık bu konudaki çalışmalarda, karelerin toplamının yarısının karekökü alınarak hesaplanan Gallagher endeksinin kullanılması gerektiğini belirtmiş ve endeks literatürde hızlı bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Cox ve Shugart (1991) Gallagher endeksini yorumlamış, Taagepera ve Grofman (2003) karelerin en aza indirilmesi söz konusu olmadığından isminin küçük kareler endeksi yerine Gallagher endeksi olmasını önermiştir.

Taagepera ve Shugart (1989) Gini eşitsizlik endeksinin de orantısızlık ölçümünde kullanılabileceğini öne sürmüş, Fry ve McLean (1991) ise kullanmıştır. Monroe (1994) çalışmasında Gallagher endeksine bir ekleme yaparak Monroe endeksini geliştirmiş, Pennisi (1998) ise Gini endeksini yorumlamanın yanı sıra entropi endeksini de orantısızlık ölçümünde kullanmıştır. Aleskerov ve Platanov (2005) Rusya seçimlerinde görülebilen tüm partilere karşı olma durumunu dikkate alan iki yeni endeks önermiş, Arredondo v.d (2020) ise 'önlenebilir orantısızlık endeksi' adıyla uç durumları dışarıda bırakan bir endeks önermiştir. Bu çalışmalarda ayrıca mevcut geliştirilmiş endeksler de tartışılmıştır. Benzer şekilde Karpov (2008) da mevcut endekslerin incelendiği bir başka çalışmadır.

III

Seçim çalışmaları alanındaki araştırmalar, diğer siyasi olgularla karşılaştırıldığında daha fazla ölçülebilir temel niceliksel verilerin kullanılabilmesi avantajına sahiptir. Dolayısıyla bu alan, yerleşik bilimsel disiplinlerde karşılaşılan yöntemlerin kullanımı açısından daha uygundur (Taagepera, Shugart, 1989: 5). Çalışmanın metodolojisi, literatür taraması, veri analizi içeren nicel yöntem ve karşılaştırmalı analiz araştırma yöntemidir. Bu bağlamda önce konuyla ilgili kitaplar, tezler, makaleler ve bildiriler geniş bir kaynak taramasına tabi tutulmuş, bölümlerin teorik altyapısı oluşturulmuştur. Tezin geneli içerisinde yalnızca teorik tartışmalarla yetinilmemiş, kavramların farklı ülkelerde uygulanan farklı modellerde karşımıza çıkan biçimleri, karşılaştırmalı bir analize tabi tutulmaya çalışılmıştır. Ardından yeni

bir endeks denemesi de yapılan çalışmada, seçimlerin orantısızlığının ölçümüne yönelik eski endeksler, en yaygın kullanılan Gallagher endeksi ve yeni geliştirilen endeks karşılaştırmaya tabi tutulmuştur. Otuz beş ülkenin 1990 sonrası gerçekleştirilen 305 seçiminin Gallagher endeksi ve TDE açısından karşılaştırmasının yapıldığı çalışmada ayrıca katılım oranları, efektif parti sayıları, kadın temsilci oranları gibi veriler de analize dâhil edilmiştir. Ayrıca sonuç kısmında ülkelerin TDE değerleri ile literatürde yaygın kullanılan demokrasi endekslerinin karşılaştırmasına da yer verilmiştir.

Araştırma yönteminin seçimi, ele alınan konunun doğasına, araştırmacıların kişisel deneyimlerine ve çalışmanın hedef kitlesine göre oluşturulur (Creswell, 2016: 3). Karşılaştırmalı bir yaklaşım, araştırmacıları, kendi kültürel geleneklerine meydan okuyan sorular sormaya özendirmekle beraber onları yüzeydeki görünüşlerin ötesine bakmaya teşvik eder ve daha fazla bilinç kazandırıp, daha gelişmiş toplumsal araştırmalar üretmesine olanak tanır (Neuman, 2014: 643). Yalnızca bir kültürde yürütülen çalışmalar evrensel değil ulusal bir sosyal bilimi oluşturur. Oysa karşılaştırmalı çalışmalar temel bilginin genişlemesi için son derece önemlidir. İnterdisipliner çalışmalar için de karşılaştırmalı araştırma uygun bir yöntemdir (Neuman, 2014: 602-603).

Öte yandan karşılaştırmalı araştırma yöntemi yalnızca kısıtlı genellemeler yapmaya imkân verir. Karşılaştırmalar genellikle sadece incelenen ülkeler açısından anlamlı analizler doğurur. Ayrıca yöntem diğerlerine nazaran zordur, uzun süre ve çok ciddi derinlemesine incelemeler gerektirir. Özellikle siyasal kültür konusundaki karşılaştırmalar, o kültürü iyi analiz edebilmeyi ve iyi tanımayı gerektirir. Bu nedenle bir nevi katılımcı gözlem yaparak saha araştırması yapıyormuşçasına sorumluluklar içerir. Derin bilgilere sahip olmadan prosedürde ve yorumlarda ciddi hatalar yapılabilir. Araştırmanın çok-kültürlülüğü, araştırmacının da çok-kültürlülüğünü gerektirir (Neuman, 2014: 631-637).

Karşılaştırmalı çalışmalarda karşılaşılan önemli sorunlardan bir tanesi kavramsal eşdeğerlik sorunudur. Aynı kavram farklı kültürlerde farklı anlamlara gelebilmektedir. Bu husus örneğin tercihli oylamanın sınıflandırılması aşamasında karşımıza çıkmaktadır. Tercihli oylama kavramı Avustralya’da farklı Amerika’da farklı Avrupa’da farklı anlamda kullanılabilmektedir. PR, AV-STV, IRV-RCV gibi

literatürde neredeyse aynı anlamda kullanılan terimler karşımıza önemli bir tasnif zorluğu çıkarmaktadır. Ancak karşılaştırmalı çalışmanın ilk ayağı olan yoğun ikincil kaynak taraması aşamasında yapılabilecek doğru bir sınıflandırma ile bu sorun bir nebze giderilerek, doğru kaynaklar, doğru sınıf içerisinde değerlendirilebilir.

Karşılaştırmalı çalışmalarda karşılaşılan bir başka zorluk ise kültürel farklılıklardır. Verileri doğru analiz edebilmek için seçim sistemlerine ait tarihi sürecin doğru olarak tanınması ve ülkelerin siyasal kültürlerinin anlaşılması gerekmektedir. Her ülkenin kendine özgü siyasal kültürü ve bu doğrultuda şekillenmiş siyasal yapıları vardır. Bu farklılaşma pek çok yerde keskin tanımlamaları bulanıklaştırır. Siyasal kültür, her yerde, yere ve hatta zamana bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Toplumun içinde bulunduğu sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik seviyeden önemli derecede etkilenmektedir. Aynı toplum içerisinde farklı dönemlerde, farklı sorun boyutları çerçevesinde önemli değişiklikler gözlemlenebilmektedir. Bu durum bilimsel açıdan genellemeler yapabilmeyi zorlaştırmaktadır. Araştırmacı ise gördüklerini kendi penceresinden ve kendi kültüründen değerlendirir. Analiz için bakış açısının geniş olması önemlidir. Karşılaştırmalı çalışmalarda araştırma, tek ve kesin anlamlı objektif olgular kümesi üretmeye çalışmaz. Eski ile yeni veya farklı dünya görüşleri karşılaştırılır. Test edilen hipotezler kendi bağlamında değerlendirilmelidir ve genellemelere çok fazla izin vermez. Her ülke kendi içerisinde, kendi uygulamaları ve kendi siyasal kültürü ile değerlendirilmelidir.

Karşılaştırmalı çalışmalarda elde edilen veriler çoğu zaman sınırlı ve dolaylıdır. Birincil kaynaklara ulaşmak, olaya dâhil olmak, doğrudan gözlem yapmak çoğu zaman imkânsızdır. Bundan dolayı araştırma, uzun süre gerektirir ve ciltler dolusu ikincil kaynakların araştırılmasına ihtiyaç vardır. Bu yığından anlaşılır ve tutarlı tablolar üretebilmek geniş bir bakış açısı gerektirir. Ayrıca seçim sistemleri ile ilgili çalışmalarda, genellikle iktidarın kendi işine yarayacak uygulamaları öne alan biçimde gerrymendering benzeri uygulamalarla sık değişiklikler yapması da karşılaştırma yapmayı zorlaştıran bir başka unsurdur.

Tüm bu zorluklarına rağmen, doğru verilerden elde edilen karşılaştırmalı çalışmaların literatüre oldukça önemli katkıları bulunmaktadır. Özellikle karşılaştırmalı seçim çalışmaları alanı, çok sayıda ülkenin çok sayıda farklı model kullanması nedeniyle zengin bir kaynak sunar. Bu kaynağı doğru biçimde işleyebilmek araştırmacıya zor ama keyifli bir çalışma alanı sağlar.

Yoğun bir veri ağından yararlanılan bu çalışmada ülkelerin seçimlerinin Gallagher endeksi ve efektif parti sayısı (vote) değerleri için öncelikle Gallagher (2023, 2024) dataseti kullanılmıştır¹. Ancak datasetinin yayınlanmasından sonra yapıldığı için henüz hesaplanmamış veya eski olmasına rağmen datasetinde yer almayan seçimler için gereken hesaplamalar, güvenilir resmi kaynakların verilerinden yararlanılarak yazar tarafından yapılmıştır. Bazı ülkelerde partiler arasında ittifaklı olarak gerçekleştirilen seçimler nedeniyle efektif parti sayısı hesaplamalarına yönelik düzenleme yapmanın gerektiği durumlarda da hesaplamalar aynı şekilde yazar tarafından yeniden yapılmış ve ilgili kısımların dipnotlarında belirtilmiştir.

Katılım oranları (voting age population turnout –VAP / registered voter turnout -RV), toplam oy sayısı, kayıtlı seçmen sayısı, nüfus, oy verme çağındaki nüfus, geçersiz/boş oy oranı verileri için IDEA'nın her ülke seçimlerine yönelik ayrı ayrı düzenlediği geniş ölçekli '*Voter Turnout Database*' verileri kullanılmıştır². Ancak VAP katılım oranları ile RV katılım oranları arasında makul bir oran olan yüzde beşi aşan bir fark olduğunda ve aynı şekilde geçersiz/boş oy oranında da yüzde beş oranını aşan bir fark olduğunda, daha sağlıklı karşılaştırmalar yapabilmek adına, zaman zaman yeniden hesaplamalar yapma gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu hesaplamalar da yazar tarafından gerçekleştirilmiş ve dipnotlarda belirtilmiştir.

¹ Çalışma boyunca özel olarak ayrı hesaplandığı belirtilmedikçe kullanılacak olan tüm Gallagher endeksi (GALe) ve EPS (vote) değerleri için Michael Gallagher'ın kendi hesaplamaları kullanılacaktır. 2023 yılı yayını için Bkz: Gallagher M. 2023. Election Indices. http://www.tcd.ie/Political_Science/people/michael_gallagher/EISystems/index.php (Erişim tarihi:25.08.2023). 2024 yılı yayını için Bkz: Gallagher M. 2024. Election Indices. https://www.tcd.ie/Political_Science/about/people/michael_gallagher/EISystems/Docts/ElectionIndices.pdf (Erişim tarihi:05.07.2024).

² Çalışma boyunca özel olarak ayrı hesaplandığı veya başka bir yerden alındığı belirtilmedikçe kullanılacak olan tüm katılım oranı (VAP ve RV), kayıtlı seçmen sayısı, nüfus, oy verme çağındaki nüfus ve geçersiz/boş oy oranı değerleri için IDEA Voter Turnout Database verileri kullanılacaktır. Bkz: <https://www.idea.int/data-tools/data/voter-turnout-database>

Kadın temsilci oranlarına yönelik veriler için tüm ülkelerin detaylı seçim verilerinin yer aldığı Inter-Parliamentary Union (IPU) women database verileri ve aynı oluşumun arşiv verilerinin yer aldığı web sitesindeki datalar ile IDEA'nın cinsiyet kotası veri tabanı kullanılmıştır³. Arşiv verileri içerisinde çok sayıda eski seçime yönelik resmi veriler ve bilgiler yer almaktadır. Ortalama seçim çevresi büyüklüklerinin ve seçimin tercihlilik düzeyinin hesaplanabilmesi için gereken verilere de bu arşivden ve electoralgeography web sitesinde yer alan bilgilerden ulaşılmıştır⁴. Aslında çalışmada incelenen seçimlerin 1990 sonrası gerçekleştirilenlerle sınırlı tutulmasının nedenleri, eski tarihli seçimlerde kadın temsilci oranlarının önemli düzeyde düşük olması ve ortalama seçim çevresi büyüklüğü hesaplamaları ile seçimin modeline yönelik bazı sağlıklı bilgilere erişmenin zorluğudur. Dolayısıyla ülkelerin 1990 sonrası seçimlerini dikkate alıp karşılaştırmak, karşılaştırmaların daha anlamlı ve sağlıklı sonuçlar üretebilmesi açısından bir gereklilik olmuştur.

Tüm bunların yanında bazen çoğu ülkenin seçim sonuçlarının ayrıntılı dökümlerine erişmek ihtiyacı hâsıl olmuştur. Bunlar için ülkelerin parlamentolarının veya resmi seçim datalarını tutan kurumlarının internet sayfalarından yararlanılmış ve dipnotlarda belirtilmiştir. Bazı verilere ulaşmak için uzun tabloların birleştirilmesi, ittifaklı/ittifaksız partilerin oylarının ayrıştırılması gibi gereklilikler de zaman zaman zorlayıcı olmuştur. Özellikle ABD seçimlerine yönelik verilerde kayıtlı seçmen sayılarına erişmek ve katılım oranını hesaplamak oldukça zordur. Bu nedenle ABD 2022 ve 2024 seçimleri karşılaştırmalara dâhil edilememiştir. Verilerine erişilebilen Birleşik Krallık, Fransa, Hindistan, Güney Afrika, Endonezya ve Belçika 2024 seçimleri ise çalışmanın kapsamına alınmıştır. Avustralya seçimlerine yönelik olarak çok eski tarihlere kadar sağlıklı veriler bulunabilmesine rağmen, 2004 öncesi verilerinden diğer kategorisinin ayrıştırılmasının mümkün olmaması nedeni ile bu tarihten önceki seçimler kapsam dışı tutulmuştur. Çünkü sağlıklı bir efektif parti sayısı

³ Çalışma boyunca özel olarak başka bir yerden alındığı belirtilmedikçe kullanılacak olan kadın temsilci oranları değerleri için Inter-Parliamentary Union women ranking ve arşiv verileri ile IDEA'nın cinsiyet kotası veri tabanı kullanılacaktır. Bkz: https://data.ipu.org/women-ranking/?date_year=2024&date_month=04; <http://archive.ipu.org/parline-e/parlinesearch.asp>; <https://www.idea.int/data-tools/data/gender-quotas-database>.

⁴ Bkz: <http://archive.ipu.org/parline-e/parlinesearch.asp>; <https://www.electoralgeography.com/new/en/>

ve Gallagher endeksi yorumlaması yapabilmek için Avustralya, Almanya ve Belçika'da olduğu gibi birbiri ile yarışmayan ortak partilerin varlığı durumunda bu partiler tek bir parti gibi değerlendirilerek hesaplamalar yeniden yapılmıştır. Bu hesaplamalar için de diğer kategorisinde yer alan tüm partilerin oylarının doğru şekilde ayrıştırılmış olması gerekir. Benzer şekilde partilerin ittifaklı olarak seçime katıldıkları Hindistan, Malezya ve İtalya gibi ülkelerde hem ittifaklı hem ittifaksız sonuçların ayrı ayrı hesaplanarak her iki hesaplamanın ortalamasının alınması gerektiğinden sonuçların ayrıştırılması da zorlayıcı olmuştur. Bunlara ek olarak çalışmanın genelinde yer yer Nohlen'in editörlüğünde yayımlanmış database verilerini içeren kitaplardan, Adam Carr'ın internet arşivi⁵ ve africanelections internet arşivi⁶ verilerinden de yararlanılmış, kaynakça bölümünün sonunda internet kaynakları belirtilmiştir.

Dört ana bölümden oluşması planlanan bu çalışmanın birinci bölümünde, temsil kavramı, tarihi seyri, temsili demokrasiye geçişle birlikte temsil-demokrasi ilişkisi ve temsilde adalet-yönetimde istikrar ikilemine değinilecek, ardından temsil birimi olarak sahnede yerini alan siyasal partiler, parti yapıları ve parti sistemleri derinlemesine irdelenecektir. İkinci bölümde oylama modellerine yönelik yeni bir tasnif denemesi yapılacak, klasik çoğunlukçu-orantılı modeller ayırımından farklı olarak, tek seçenekli, tercihli, sıralamalı ve karma oylama modelleri biçiminde dördü yeni bir tasnif içerisinde modeller detaylı olarak incelenmeye çalışılacaktır. Üçüncü bölümde önce literatürde yer alan orantısızlık endeksleri ve hesaplanma biçimleri, avantajları ve sınırlılıkları açısından açıklanmaya çalışılacak, ardından bir seçimin temsil düzeyini ölçmeye yönelik olarak, orantısızlık endekslerinden daha geniş çaplı, modelin etkilerini de olabildiğince hesaplama içine katmaya çalışan, seçimin orantılılık, katılımcılık ve bireysel temsil düzeyini birlikte dikkate alan, yeni bir endeks (temsil düzeyi endeksi - TDE) oluşturulmaya çalışılacaktır. Endeks oluşturulurken orantısızlık düzeyi %25, katılım oranı %25, efektif parti sayısı %10, ortalama seçim çevresi büyüklüğü %10, temsilci başına düşen seçmen sayısı %10, kadın temsilci oranı %10 ve oylamanın tercihlilik düzeyi %10 oranlarında hesaplamaya katılacaktır ve

⁵ Bkz: <http://psephos.adam-carr.net/>

⁶ Bkz: <https://africanelections.tripod.com>

basit, anlaşılır bir şekilde % ile gösterilebilen bir değer elde edilecektir. Bir seçimin orantısızlık ölçümü ve EPS değeri ile orantılı temsil düzeyi; katılım oranı ve kadın temsilci oranı ile katılımcı temsil düzeyi; ortalama seçim çevresi büyüklüğü, temsilci başına düşen seçmen sayısı ve oylamanın tercihlilik düzeyi değeri ile de bireysel temsil düzeyi ölçülmeye çalışılacaktır. Böylece temsil kavramına temsilde adalet-yönetimde istikrar temelinde zıtlıkla yaklaşan her iki tarafın görüşleri de dikkate alınmış olacak, bir orta yol arayışı gerçekleştirilecektir. Çalışmanın son bölümünde ise karşılaştırmalı bir analizle, farklı oylama modellerinden seçilen otuz beş ülkenin siyasal kültürleri ve seçimlerle ilgili tarihi süreçleri hakkında bilgiler verilmeye çalışılacak, ardından bu ülkelerde 1990 sonrası gerçekleştirilen 305 seçim, orantısızlık ölçümlerinde literatürde en yaygın kullanıma sahip olan Gallagher endeksi ile TDE açısından ve bireysel temsil, orantılı temsil, katılımcı temsil düzeyleri bakımından karşılaştırılacaktır. Ayrıca sonuç kısmında ülkelerin TDE değerleri ile literatürde yaygın kullanılan demokrasi endekslerinin karşılaştırmasına da yer verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMSİL, TEMSİLDE ADALET-YÖNETİMDE İSTİKRAR İKİLEMİ VE SİYASİ PARTİLER

“Günah ve keder dolu bu dünyada, pek çok yönetim biçimi denenmiştir ve denenecektir. Hiç kimse demokrasinin mükemmel ya da her şeyi bilen bir sistem olduğunu iddia etmemektedir. Gerçekten de demokrasinin, zaman zaman denenmiş olan diğer tüm yönetim biçimleri dışında, en kötü yönetim biçimi olduğu söylenmiştir; ancak ülkemizde, halkın yönetmesi, sürekli yönetmesi ve tüm anayasal yollarla ifade edilen kamuoyunun, efendileri değil hizmetkârları olan bakanların eylemlerini şekillendirmesi, yönlendirmesi ve kontrol etmesi gerektiği yönünde yaygın bir duygu vardır.”⁷

Winston Churchill, 1947.

Yunanca halk, ayaktakımı ya da yığın anlamına gelen demos ve yönetim anlamına gelen kratos kelimelerinden türemiş olan demokrasi kavramını tanımlamak Sartori’nin (t.y: 1) ifadesiyle: “yalnız kelimenin anlamını vermek demek olsaydı, sorun kolayca çözüldü, çünkü bütün gereken biraz Yunanca bilgisi olacaktı”. Bu anlamda sıklıkla “halk tarafından yönetim” ifadesi ile karşımıza çıkan kavram 19. yüzyıla kadar “ayaktakımı yönetimi” anlamında kötüleyici bir imaja sahip olmuştur. Örneğin Platon (1971: 241) katı bir demokrasi eleştirmenidir. Ona göre: “eğer fakirler düşmanlarını yenerler ve zenginlerin kimi öldürülür, kimi yurt dışına sürülürler ve geri kalan yurttaşlar devleti ve devlet işlerini eşit şartlarla paylaşırlarsa” demokrasi ortaya çıkar (Ağaoğulları, v.d, 2019: 113). Aristoteles, Platon’un fikirlerini yumuşatarak daha ılımlı bir demokrasi yaklaşımı sergilemişse de tam anlamıyla bir demokrasi taraftarıdır denemez. Aristoteles’e (1993: 176-177) göre demokrasi, çoğunluğun egemen olduğu devlet şeklidir ama çok sık yozlaşarak anarşiye

⁷ Winston Churchill’in Birleşik Krallık Avam Kamarasında yaptığı 11 Kasım 1947 tarihli konuşmadan: “Many forms of Government have been tried, and will be tried in this world of sin and woe. No one pretends that democracy is perfect or all-wise. Indeed, it has been said that democracy is the worst form of Government except all those other forms that have been tried from time to time; but there is the broad feeling in our country that the people should rule, continuously rule, and that public opinion, expressed by all constitutional means, should shape, guide, and control the actions of Ministers who are their servants and not their masters.” Bkz: <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1947/nov/11/parliament-bill> (Erişim tarihi: 03.08.2023).

dönüşebilir (Crick, 2018: 19). Yine de “demos” ile kast edilen sadece yetişkin erkek nüfusunun küçük bir kısmıdır. Nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan köleler, kadınlar ve yabancılar siyasi katılımın dışında tutulmuştur. Eli silah tutma, vergi ödeme, uzun süreden beri yerleşik olma gibi (Schmidt, 2002: 17) oldukça sınırlayıcı özellikler yurttaşlığı belirleyici rol oynamıştır. Keza Roma’daki yurttaş cumhuriyetçiliği de herkesin oy vermeye uygun olmadığı fikrini savunan “*pek çoğumuzun bugün kendini rahat hissedemeyeceği kadar demokratikti*” (Crick, 2018: 5). Yine de Dahl (2019: 117) Atina demokrasisini reddetmeyi, bugünkü uçaklara benzemediği için Wright kardeşlerin keşfettiği şeyin uçak olmadığını söylemeye benzetir.

Eski Atina’da bir yönetim biçimi olarak kitle toplantıları uygulanmıştır (Heywood, 2019: 150). Polis yönetimlerinin, aslında kendileri bu ismi vermeseler de bugün doğrudan demokrasi olarak adlandırılmalarının nedeni bu kitle toplantıları ile alınan kararlardır. Kitle toplantılarına yurttaşlar (yalnızca yurttaş sayılanlar) doğrudan, herhangi bir aracı (temsilci, siyasetçi) olmadan katılmışlardır. Bu anlamda katılımın tek saf biçimi olduğu söylenebilir. Yüz yüze uygulanan bir model olması nedeniyle agoraya fikrini belirtmek üzere giden birisinin ‘*bizim mahalleli burada değil ama onlar da böyle düşünüyorlar*’ demesinin garip karşılanması muhtemeldir. Burada yurttaşlar yalnızca oy vermekle kalmayıp kamusal görevlerin dağılımını da gerçekleştirip görev almışlardır (Ağaoğulları, v.d, 2019: 41). Günümüzde doğrudan demokrasiye benzer en yakın örnekleri İsviçre’de bazı küçük kantonlarda ve ABD’de kasaba toplantılarında görmek mümkündür (Barber, 1995: 325-326, 340-341). Ancak genelde katılımın oldukça düşük olduğu nostaljik bir görünüm sergilemektedir.

Ortaçağda egemenliğin kaynağı kilise, Tanrı, ilah veya ilahlar iken yöneticiler kendilerini halkın temsilcisi olarak değil sahibi olarak görmüşlerdir. Yeniçağda ise sekülerleşen dünya düzeni içerisinde gelişen demokrasi kavramıyla birlikte devlet iktidarının yegâne kaynağı halk -demos- olmaya başlamıştır (Schmidt, 2002: 16). Thomas Hobbes’a (1995: 127-130) göre insanlar her ne kadar çatışan isteklere sahip olsa da iradelerini, onaylamak veya rıza göstermekten öte bir şekilde oyların çokluğu ile tek bir iradeye indirgeyecek bir kişi veya heyete devretmelidir. Kendi kişiliklerini taşıyacak tek bir kişi veya heyet tayin etmeli ve herkes bu kişi veya heyetin ortak barış ve güvenlikle ilgili işlerde yapacağı veya yaptıracığı şeylerin amili olmayı kabul

etmelidir. Böylece kendi iradesini o kişi veya heyetin iradesine ve muhakemesini de onun muhakemesine tabi kılmalıdır. Bu yetki Rousseau'dakine (2018: 101) benzer şekilde çoğunlukta yer alan her bir kişinin onayı ile yapılmalıdır. Temsilci yalnızca bir kişi olduğunda devlet bir monarşi, bir araya gelecek herkesten oluşan bir heyet ise demokrasi, sadece bir kesimin heyeti ise aristokrasi adını alır. Bölünemez olan egemen güç bu üç türden birisi olur. Bunun dışında ikincil bir temsilci olması, iki ayrı egemen tesis edilmesi demek olacağı için tehlikelidir (Hobbes, 1995: 139).

John Locke denetimsiz iktidar tehlikesine dikkat çekerek dar ve sınırlı bir siyasal yaşam alanı gerekliliğine vurgu yapıp liberal bireycilik temelinde bir anlayış geliştirir. Locke, "*temsile dayanmayan vergilendirme zorbalıktır*" ifadesiyle temsili demokrasiyi savunurken, yönetimin vergilendirmeye mülkiyete el koyma hakkı varsa bireylerin de yasama organını kontrol ederek kendilerini koruma hakkına sahip olmasını, bu yönde mülkiyet ve özel çıkarların korunmasına yönelik yasal çerçevelerin bulunması gerektiğini söyler. Öte yandan Locke'a oy kullanma hakkının mülkiyet hakkına dayanması gerekliliğini öne sürdüğü için modern anlamda demokrat demek zordur. Genel oy hakkına yönelik görüşler daha çok 18. yüzyıldaki faydacı kuramcılar tarafından geliştirilmiştir (Heywood, 2019: 154-155).

Montesquieu (2019: 201-208) ise temsili demokrasiyi akılcı bir temele dayandırmıştır. Ona göre halk bir bütün olarak yasama gücüne sahip olmalıdır fakat bunu doğrudan yapabilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla belli başlı yerlerde oturanların kendi aralarından seçecekleri yetkin temsilciler aracılığıyla yapmaları daha uygundur. Temsilcilerin her meselede özel talimat almalarına da gerek yoktur. Birbirlerinden tam anlamıyla bağımsız bir yasama, yürütme ve yargı organları yaratılarak verilen yetkilerle bu üç gücün birbirlerini denetleyebilmeleri gerekir. Montesquieu'nun ifadesindeki yetkin temsilcilerin yerini günümüz modern demokrasilerinde siyasi partilerin temsilcileri almıştır ve seçmen artık genellikle adayı seçmekten çok bir parti programını seçmektedir.

Fikri yönde gelişmelere rağmen yurttaşın yerine bir başkasına söz verilmesi, belli bir yetki, süre ve çeşitli mücadeleler gerektirmiştir. Temsil fikri bir kurgu olarak ortaya çıkmış fakat hemen ve özellikle de yaygın bir biçimde uygulamaya geçememiştir. Ortaçağın alışlagelmiş krallarının, derebeylerinin otoriter yönetimleri ve kiliselerin etkisi yerini hızlı bir biçimde temsili demokrasiye bırakamamıştır.

Örneğin Jean Jacques Rousseau’da (2018: 90) sıkı bir doğrudan demokrasi taraftarlığı söz konusudur ve temsil fikrinden nefret eder. Eşitsizliklere karşıdır ama kişinin yetkilerini bir başkasına devretmesine akıl erdiremez. Mill’in fikirlerine karşı çıkarak, *“İngiliz halkı kendini özgür sanıyorsa da çok yanılmaktadır. İngiliz halkı yalnızca parlamento üyelerinin seçimi sırasında özgürdür. Bu üyeler seçilir seçilmez İngiliz halkı köle olur, bir hiç derecesine iner. Kısa süren özgürlük anlarında özgürlüğünü o kadar kötüye kullanır ki, onu yitirmeyi hak eder. Ne olursa, olsun, bir ulus kendisine temsilciler seçer seçmez özgürlüğünü de varlığını da yitirmiş olur”* diyerek seçmenlerin oy vermek dışında yönetim işlerinde çok da etkin olmadığına yönelik modern eleştiriye benzer yakınlarda bulunmaktadır.

John Stuart Mill (1861: 69) toplumsal oluşumun gereklerinin ancak bütün halkın katıldığı bir yönetim biçimi ile mümkün olduğunu, bunun yolunun da geniş katılımlı (gelişme düzeyinin elverdiği ölçüde hatta çağının ötesinde bir anlayışla kadınlar da dâhil) temsili bir yönetim olduğunu dile getirmektedir. Temsili parlamenter demokrasiyle beraber güçlü ve bağımsız yerel otoriteleri de savunmuştur. Mill’in (1861: 120, 132-134) temsili demokrasi açısından temel çekincesi, Tocqueville’de (1994: 97-99) olduğu gibi *“çoğunluğun tiranlığı”*na dönüşmesi riskidir. Nitekim çoğunluk her zaman haklı olmayabilir. Ters yönde Karl Marx ise dolaylı temsili, burjuva sınıfının iktidarı ele geçirme ve maskeleyme biçimi olarak görüp eleştirir ve doğrudan demokrasiyi gerekli görür. Hatta doğrudan demokrasiye benzemesi nedeniyle kısa süreli bir deney olan 1871 Paris Komünü deneyimine hayranlık duyar. Ona göre seçimler, ezilenlerin belli bir sürede kendilerini ezecek olanları seçmelerini sağlayan bir araçtır (akt: Cotteret, Emeri, 1975: 8).

Batılı devletlerin çoğunda 20. yüzyıla kadar oy hakkı üzerinde mülkiyete dayalı ve kadınların dışlandığı kısıtlamalar söz konusu olmuştur. 1832’ye gelindiğine İngiltere’de yirmi yaşından büyük olan nüfusun ancak %5’i oy kullanabiliyorken bugün demokrasinin vazgeçilmez öğelerinden biri sayılan siyasi partiler genellikle tehlikeli ve istenmeyen şeyler olarak kınanmıştır (Dahl, 2019: 32-33). Oy hakkı ilk başlarda yaşlı ve daha zengin, tercihen evli ve okuryazar erkeklerle sınırlı olmuştur. Daha fakir ve genç erkekleri, bekârları ve okuma yazma bilmeyenleri de kapsayacak şekilde yavaş yavaş genişletilmiştir. 1900’lere gelindiğinde birçok Batı ülkesinde tüm yetişkin erkekler için oy hakkı oluşturulmuş fakat neredeyse tüm kadınlar bu haktan

mahrum bırakılmıştır (Taagepera, Shugart, 1989: 17). Birleşik Krallık'ta 1928'de kadınlara tam oy hakkı verilene kadar genel oy hakkı yerleşmiş değildir. ABD'de siyahilerin oy hakkına erişimi ancak 1960'ların başlarında gerçekleşebilmiştir. Bugün demokratik değerler açısından önemli bir noktada bulunan İsviçre'de ülke genelinde kadınlara oy hakkının ancak 1971'de ve komşusu Liechtenstein'da 1986'da verilmiş olması da oldukça dikkat çekicidir. Kadınlara oy hakkı ilk olarak 1881'de Man Adasındaki toprak sahibi kadınlara verilmiştir. Ülke çapında kadınlara oy hakkı ilk olarak 1893'te Yeni Zelanda'da, Avrupa'da ise 1906'da Finlandiya'da verilmiştir (Taagepera, Shugart, 1989: 17). Güney Afrika'da oylamada kullanılan ırkçı ölçütler ancak 1994'te kaldırılmıştır. Günümüzde ise yalnızca çocuklar, deliler ve hükümlülere yönelik teknik sınırlar bulunmaktadır (Heywood, 2019: 148, 301).

Genel oyun yanı sıra önemli bir diğer husus da eşit oy ilkesidir. Eşit oy, bir kişinin bir oyu olması anlamına gelir. Oylamada ırk, etnik köken, cinsiyet vb. farklılıklar olmamalıdır. Birleşik Krallık'ta Mill'in çoklu oylama sistemi önerisi 1949 yılına kadar uygulanmıştır. Bu görüşe göre vasıfsız işçiler tek bir oya, vasıflı işçiler iki oya, eğitimliler ise beş ya da altı oya sahip olmalıdır (Heywood, 2019: 158, 301). Günümüzde eşit oy ilkesi yaygın biçimde kabul edilmiştir ve böylece çoklu oylama uygulaması son bulmuştur.

18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılda gerçekleşen neredeyse tüm siyasal mücadeleler genel oy için olmuştur. Genel oy ve eşit oy hakkının gelişmesiyle beraber bugün demokrasiler sınırlı yurttaş anlayışından uzaklaşarak eşitlik kapsamında genişleyen bir kitle yönetimine dönüşmüştür. Kitlelerin büyümesi, şehirlerin polisten megalopolise dönüşmesi (Sartori, t.y: 13) eski yüz yüze modelin artık uygulanamaz olduğunu göstermiştir. Milyonlarca dağınık insanın çeşitli ve zıt iradelerini tek bir otoriteye indirmek mümkün değildir. Eski tip demokrasi ancak küçük, bütünleşmiş topluluklar ve birincil gruplarda uygulanabilir. *“Yüz yüze demokrasi ile geniş boyutlu bir demokratik sistem arasında derin bir boşluk vardır”* (Sartori, t.y: 9). Geniş boyutlu demokrasilerde, kitlelerin büyümesinin yanı sıra toplumsal farklılaşmaların artması ve çeşitlenmesi, temsili yönetimleri gerektiren ama güçleştiren de bir olgudur.

Günümüzde kamusal hayata katılma hakkımız olduğunu, devletin bu hakları korumaya yönelik yasalar çıkarması gerektiğini içselleştirmiş durumdayız ve aksini düşünmek oldukça zordur. Artık demokrasi denilince belirli bir devletin yurttaşı ve

belirli bir yaşa gelmiş bütün kadın ve erkeklerin evrensel eşitlik talebi anlaşılmaktadır (Schmidt, 2002: 17). Benzer şekilde Dahl da demokratik katılımı oluşturan itici gücün “*eşitliğin mantığı*”ndan ortaya çıktığını söyler ve demokratik sürecin kriterlerini: etkin katılım, oy kullanma eşitliği, bilgi edinebilme, gündemin kontrolü ve yetişkinlerin dâhil olması şeklinde belirler (Dahl, 2019: 18, 47-48).

Katılımcı siyasetin güçlü bir savunusunu yapan Barber (1995: 45) siyasetin amacının “*bizi çatışma ve ihtilafla bir arada yaşatacak tarzda kurumlar, gelenekler ve davranışlar ortaya çıkarmak ya da bunları yeniden şekillendirmek*” olduğunu söyler. Crick ise çoğu insanın demokrasiden kastının “*çıkar çatışmaları arasında barışçıl uzlaşmalar yapılmasına olanak tanıyan bir sistem*” olduğunu söyleyerek, modern demokrasinin koşullarını: gönüllü ve bireysel katılım, çeşitli öğretilere tahammül, aşırı yoksulluk ve aşırı zenginliğin olmaması, hareketli, açık ve geçişken seçkinler sınıfı, her birisi seçilen, tartışmalarını kamuya açık olarak sürdüren ve raporlayan, çok partili bir sistemde işleyen parlamento, meclis ve kongre, karma ekonomik model, liyakate dayalı mülkiyet anlayışı, parlamento tarafından yapılmış yasalar ve tarafsız yargıçlar ile sözleşmeye dayalı bireyler arası hukuk, yaygın ve sansürden uzak bilgi, tarafsız, nesnel ve devlet kontrolünden bağımsız gazeteler, hoş görülen ve teşvik edilen siyaset anlayışı olarak sayar (Crick, 2018: 85-91).

Günümüzün temsili demokrasilerinin uygulanması düzenli aralıklarla gerçekleşen gerçek rekabetçi seçimler gerektirir. Birbiriyle rekabet halinde olan siyasal partiler ve gelişmiş bir sivil toplum özgürlük alanı bulunmalıdır. Bireylerin haklarına, azınlıklara ve daha az güce sahip olan gruplara koruma sağlanmalıdır. Farklılıklara ve çoğulluğa saygı duyulmalı, çeşitlilik önemsenmeli ve desteklenmelidir. Çoğulcu demokratik görüşün gelişmesi ile beraber seçime indirgenen demokrasi kavramına daha geniş açıdan bakmak mümkün olabilmektedir. Çeşitlilik, demokrasilerin daha sağlıklı gelişmesine olanak sağlayabilir. Çoğunluk tiranlığına karşı çoğulculuk fikri, çoklu bir devletler konfederasyonu olan ABD’nin kurucularından James Madison’un fikirlerinde de görülebilir. Madison, denetlenmeyen devletin çoğunlukçuluğa dönüşerek bireysel hakları çiğneyebileceği ve mülkiyete el koyabileceği yönünde uyarı yapar (Heywood, 2019: 161). İstikrarın her grubun konuşma hakkına sahip olmasıyla sağlanabileceğini söyleyerek ideal bir azınlık savunusu önerisinde bulunur. Öte yandan çoklu azınlıklar yönetimi,

çoğunluğun iktidarı kullanmasına engel olabilecek bir araç haline gelebileceği ve iktidarı yönetilemez hale getirebileceği yönüyle eleştirilmiştir. Çoğunluk sistemlerinin tiranlığa dönüşebileceği yönündeki eleştiri tersten okunmak suretiyle azınlık tiranlığına da dönüşebilir. Bu temel çatışma kendisini en iyi temsilde adalet-yönetimde istikrar ikileminde gösterir ve uzlaşmaz bir görüntü arz eder.

Bu bölümde temsil kavramı, tarihi seyri, temsil-demokrasi ilişkisi ve temsilde adalet-yönetime istikrar ikilemi açıklanmaya çalışılacak ardından günümüz temsili demokrasilerinin temsil birimi olan siyasal partiler, partilerin yapıları ve çeşitli ülkelerde karşımıza çıkan parti sistemleri incelenecektir.

1.1. Temsil Kavramı

“Eğer bir insan temsil edildiğini hissediyorsa temsil ediliyordur, hissetmiyorsa temsil edilmiyordur... İnsanlara temsil edildiğini hissettiren şey nedir- hüviyet mi? bando takımları mı? oy vermek mi?...temsil edildiklerinin kanıtı ne olabilir? Öyle görünüyor ki gerçekten temsil edilenler temsil edildiklerini hissedeceklerdir fakat böyle hissetmeleri şart değildir ve objektif bir gözlemci aslında temsil edilmediklerini söylese de bazıları temsil edildiği yanılgısı içinde olabilir.”⁸

Hanna Fenichel Pitkin, 1967.

Temsil kelimesinin ilk akla gelen anlamı *"birinin veya bir topluluğun adına davranmak"*tır⁹. Bu aynı zamanda terimin hukuki anlamıdır. Hukuki manada bazen bir kişinin vasisi veya vekili olan kişi, o kişi adına davranışta bulunabilir. Kavram, Türk diline köken olarak *"benzer, benzeşik, eş"* anlamına gelen Arapça *"mesl"* kökünden girmiş olup anlam genişlemesi yoluyla *"başkasının yerine iş görme, başkası adına yetkisini kullanma"* manasını almıştır (Eyuboğlu, 1995: 653). Köken anlamı ile bakıldığında hukuki manasından ayrılmaktadır. Kavramın bu anlamının daha eski dönemlerde kullanıldığı görülmektedir. İlk kullanımlarına Roma'da tiyatro oyunlarının temsili yani sahneye konması şeklinde rastlanabilir (Özkan, 2021: 57).

⁸ H.F. Pitkin, 1967, The Concepts of Representation adlı kitabından: *"A man is represented if he feels that he is, and not if he does not. ...What makes men feel represented—identification? marching bands? voting? ...What would count as evidence that they are represented? It seems likely that men who are in fact represented will feel represented; but they need not, and some may have the illusion of being represented when an objective observer would say that they are not."* (Pitkin, 1967: 9-10).

⁹ Türk Dil Kurumu Sözlük, Bkz: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 25.07.2023).

Pitkin (2014: 12) temsil kelimesinin etimolojik kökeninin (re-presentation) “*yeniden var kılma hali*” anlamına geldiğini fakat kullanımında genelde daha fazla şey ifade ettiğini belirtmektedir. Bu eski kullanımı siyasi manada temsil kavramını karşılamamaktadır. Siyasi temsil, kavramın hukuki manasına daha yakın bir çağrışım yapmaktadır. Nitekim literatürde de bu kavrama yönelik söylemler genellikle vesayet, vekâlet gibi kavramlar ile şekillenmektedir. Hatta son dönemlerde benzerlik, betimleyici gibi ifadelerle daha kapsayıcı bir temsil fikri göze çarpmaktadır.

Temsil kavramı siyasi yani temsili anlamı ile daha çok 16. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlamıştır. O zamana kadar feodal toplum yapısında karşımıza çıkan kralların yönetimi ve emredici bir vekâlet anlayışıdır. Emredici vekâlette temsil eden temsil edilenin isteklerine uymak zorundadır. Bu isteklere uymadığı zaman temsil edilen kendisini azledebilir. Burjuvazinin güçlenmesi, ticaretin gelişmesi ve demokratik anlayıştaki değişim ile temsili vekâlet anlayışına geçiş söz konusu olmuştur. Bu noktada aslında halkın olan doğrudan yönetme yetkisi, temsili biçime dönüşerek seçme yetkisine dönüşmeye başlamıştır. Kökleri Montesquieu’nün akılcı temeline, Locke’un ve sonrasında Mill’in görüşlerine dayandırılabilen temsili vekâlet anlayışı ile siyasal iktidarı elde tutmak olanağı da realist bir temele oturmuştur.

Literatürde temsil kavramına yönelik dört modelden bahsedilebilir. Bunlar: delege modeli, vesayet modeli, vekâlet modeli ve benzerlik modelidir (Heywood, 2019: 302). İlk iki model kavramın tarihi anlamda daha eski kullanımlarına yönelik çağrışımında bulunurken; sonraki iki model günümüz kullanımlarına daha yakın durmaktadır. Daha önceki zamanlarda temsil kavramı genellikle delege ya da vasi anlamlarına daha yakın kullanılagelmiştir. Bu noktada vekâlet modeline geçiş, kavram için bir dönüm noktası olarak düşünülebilir.

Rosenau (1998: 155-156) temsili, vekâlet, benzerlik, çoğaltma, tekrar, ikâme ve kopyalama olarak tanımlamıştır. Parlamenter temsili vekâlet, ressamın resmini benzerlik, fotoğrafı (görüntüyü) çoğaltma, yazarın fikrini yazıya dökmesini tekrar, avukatın temsilini ikâme ve fotokopi makinasının yaptığı işi kopyalama biçiminde temsil olarak tanımlar. Bu noktada temsil işlevini yerine getiren temsilcinin bir delege, aktör, gardiyan, vâsi, vekil, mebus, elçi veya aracı gibi tanımlamalardan hangisine karşılık geldiği sorusu önem arz etmektedir (Örs, 2006: 13).

1.1.1. Delege (Ayna) Modeli

Delege modelinde temsil kavramının Roma'daki oyun manasındaki kullanımına yakın bir anlamı bulunmaktadır. Genellikle temsilin aynılığı üzerine bir vurgu yapılır. Bir tiyatroya gidiyorsunuz ve sahnede “*Hamlet*” temsil ediliyor. Oyuncular için Shakespeare ne ise delege modelinde de temsil edilen, temsilci için o anlama gelir. Bu modelde temsilci fikirlerini kendi başına oluşturamaz. O ne vasidir ne de vekil. Bu modele göre temsil kavramının “*bir bireyin ya da grubun, daha geniş bir kitleyi simgelemesi*” (Heywood, 2019: 301) olarak tanımlanması gerekir. Bu durumda yazar ile sahneleyen arasındaki ilişki gibi dolaylı bir delegasyon ilişkisi ortaya çıkar. Birinin adına hareket etmeden değil fakat onu simgelemesinden bahis olunmaktadır. Simgelemek demek aynılık çağrışımı yapar ve farklılık unsurunu dikkate almaz. Bir aynanın yansımasıdır. Matematiksel anlamda düşünüldüğünde kapsayıcılık üzerine kurulu bir ilişkidir. Temsilci, kümenin içinde yer alan bir alt elemandır ve küme elemanlarının tümü birbirine denktir. Temsilci de o elemanlardan birisidir, aynısıdır. Küme, elemanlarına benzerliği oranında o grubu simgeleyebilir. Kümedeki diğer elemanlardan ne kadar farklı ise o derece temsil etmek niteliğinden uzaklaşmaktadır.

Thomas Paine (2020: 3-4) temsilde delege modelini savunanlardan birisidir. Ona göre temsilci seçilenler “*asla seçenlerden ayrı, kendi özel çıkarlarını öne sürmemelidir*” ve onu seçenlerle aynı kaygıları taşıyor olmalıdır. Paine'in hayali, nüfusun tamamı meclise katılmış olsa oluşacak sonuç ne ise temsilcilerden kurulu temsili yönetim ile de o sonuca ulaşılmasıdır. Temsilciyi aynaya benzeten bu görüş günümüz şartlarında oldukça hayalî kalmaktadır. Temsilcilerin tek işlevi karar alma sürecinde oy vermek değildir. Öyle olsa idi bile tek tek tüm seçmenleri muhtemelen aynı görüşte değildir ve tümünün nasıl oy vermesini isteyeceğini bilmesi mümkün değildir (Örs, 2006: 14).

1.1.2. Vâsi Modeli (Seçkinci Yaklaşım)

Temsil kavramını “bir birey ya da grubun adına ve yararına hareket etme” olarak tanımladığımızda (Heywood, 2019: 301) ise temsilci, delege olmaktan çıkıp vâsiye benzemektedir. Yine temsil ettiği küme içinde olmakla beraber kısıtlı da olsa bir hareket serbestliği kazanmaktadır. Kümenin elemanları temelde aynı kümede yer almaları yönünden ortaktır fakat her biri farklı elemanlardır. Edmund Burke, bu tanıma uygun şekilde temsilciyi “kararlarını seçenlere borçlu” ve “yerinde kararlar” yoluyla seçmenlerin hizmetkârı olan kişiler şeklinde ifade etmektedir. Ona göre temsilci kararlarını, seçenlerin fikirlerine kurban ediyorsa hizmet değil ihanet etmektedir¹⁰. Bu yaklaşım temsilin ahlaki yönü üzerine vurgu yapan ve sorumluluk yükleyen seçkinci bir görüştür. Temsilcilerin eğitilmiş, seçkin kişiler olacağı varsayımı üzerine kuruludur. Bu görüşe göre seçmenlerin kendi çıkarlarının ne olduğunu bilip bilmediği meçhuldür ve homojen bir grup değildir. Velez ki biliyorsa bile onu korumak ve geliştirmek için en iyi yolun ne olduğunu bilip bilmedikleri de ayrı bir sorundur. Temsilci seçmenlerine danışmalıdır fakat gerektiğinde onların çıkarlarını korumak için kendi bildiği en iyi yolu tercih etmelidir. Temsilci bu işi yapabilecek en iyi uzmandır. Eğer her temsilci seçmenlerin direktiflerine sıkı sıkıya bağlı hareket etmeye çalışırsa çatışan çıkarların uyumlulaştırılabilmesi ve ortak bir yolun bulunabilmesi mümkün olamaz (Örs, 2006: 14).

Seçkinci yaklaşıma karşı önemli ölçüde eleştiriler de yapılmaktadır. Bunların başında halk cahil ise neden temsilci seçmek gibi önemli bir yetkinin böyle bir organa verildiği sorusu gelir. Bu durum seçkinci yaklaşım nazarında bir paradoks üretir. Benzer şekilde politikacıların kendi çıkarları peşinde koştuğu varsayımı kabul edilirse seçim kavramı da bütünüyle işlevsel olarak bir paradoksa sürüklenebilir. Temsilcilerin ahlaken kendilerini seçenlerin çıkarlarını gözetken bir büyükelçi mi yoksa kendi bencil çıkarlarının peşinden koşan kişiler mi oldukları sorusu göze çarpmaktadır.

¹⁰ Edmund Burke’ün 1774 Bristol seçmenlerine yaptığı konuşma için Bkz: <https://press-pubs.uchicago.edu/founders/documents/v1ch13s7.html> (Erişim tarihi: 30.07.2024).

1.1.3. Vekâlet (İkâme-Yetki) Modeli

Temsilci daha önce sahip olmadığı bir eylemde bulunma hakkı verilen kişi, temsil edilen ise bu eylemden kendisi yapmış gibi sorumlu olan kişidir. Kökenlerini Hobbes'tan (1995: 130) alan bu görüşe göre temsilciye bir nevi yetki devri yapılmaktadır ve temsilcinin yararını gözetmektedir. Öte yandan temsilcinin eyleminin de sınırları vardır. Temsilci yetkilerini aşan eylemlerde bulunursa artık temsil işlevi görmüyor demektir. Weber'e göre de temsil, belirli bir grubun diğerlerine atfen yapmış oldukları eylemler yani diğerlerinin eylemde bulunanın eylemini meşru ve bağlayıcı kabul etmesi durumunda onlar adına eylemde bulunmasına rıza göstermesidir (Örs, 2006: 8; Pitkin, 2014: 40). John Stuart Mill (1861: 86) temsil kavramını, tüm halkın veya önemli bir kısmının düzenli aralıklarla seçtikleri temsilciler aracılığıyla anayasa ile verilmiş olan denetim gücünü kullanması şeklinde vekâlet ilişkisine benzeterek yorumlamıştır.

İlk iki modelde temsilcilerin kendi bölgelerinden veya gruplarından gelip karar alma sürecinde bölgelerini veya gruplarını temsil etmeleri mantığına dayalı bir anlayış üzerinde durulmuştur fakat temsil kavramı modern siyasi partilerin doğmasıyla beraber önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır. Temsilcileri esasen “bağımsız failer” olarak gören vekâlet modeli, Heywood'a (2019: 305-306) göre siyasi partilerin doğuşunun ardından gelişmiştir. Uygulamada artık temsilciler kendi kabiliyetlerinden ziyade partilerinin fikirlerine bağlılığına göre seçilmektedir. Seçmenleri yönlendiren şey parti programlarıdır. Partiler seçmenlere vaat edilen politikalar açıklamakta, seçmenlerin verdiği oylar da partiye politikaların uygulanması yönünde bir vekâlet vermektedir. Milletin vekilleri seçilse de temsil birimi partiye kaymaktadır. Temsilciler de seçmen görüşlerinin aktarıcıları değil parti politikalarının sadık bekçilerine dönüşmektedir.

Vekâlet modelini savunanlara göre temsilcinin kararlarında kendisini seçen adına hareket ediyor olması yeterlidir. Bir ayna gibi bire bir aynısı olması gerekmez. Önemli olan temsil ettiğinin çıkarı ve yararına kararlar alabiliyor olmasıdır. Günümüz modern devletlerinde temsilci daha çok bu anlamda karşımıza çıkmaktadır. Bu tip temsilci anlayışını eleştirenler temsilcinin seçmenlerin ya da ulusun çıkarlarını savunmadığını, üyesi olduğu ve kendisini aday gösteren siyasal partinin çıkarlarına

bağlı olduğunu söylerler. Modern siyasi partilerin temsil birimine dönüşmesiyle birlikte temsilcilerin, temsil ettiklerini gerçekten simgeleyip simgelemedikleri sorusu önemli bir tartışma konusu olmaya başlamıştır. Temsilci, temsil ettiğini simgelemiyorsa aralarındaki benzeşim azalmakta bu da meşruiyetine hanel getirmektedir. Zira temsil kavramının önemi meşruiyete sağladığı dayanaktan gelmektedir. Öte yandan sayıların büyümesi, temsil kavramını aynılık manasında kabullenmeyi zorlaştırmaktadır ve ikâme manasında veya yerine hareket etme, yerine davranma gibi vekile özgü durumlara benzetmeye daha uygun düşmektedir.

Günümüzde çoğunlukçu oylama modellerini savunanlar temsilin anlamını vekâlet modeline uygun biçimde değerlendirmektedirler. Onlara göre temsilci her ne kadar seçtiği kişiyi temsil etme yetkisini devralsa da ona benzemek zorunda değildir. Örneğin bir yasama meclisinin tamamı elli yaş üstü kişilerden oluşabilir ve bu durum gençlerin temsil edilmediği anlamına gelmez. Gençler için de yetki devralmış bu kişiler, onlar adına doğru, yerinde ve gerekli kararları verebiliyorlarsa benzerlik olmasının zarûrî olmadığını savunurlar.

1.1.4. Benzerlik (Mikrokozmos-Betimleyici-Tanımlayıcı) Modeli

Temsil kavramına günümüzün temel tartışmalarından olan bir yasama meclisinin orantılı dağılımı açısından yaklaşanların bakışı daha farklı olmaktadır. Orantılılığı önceleyenlere göre hakiki temsil, meclis kompozisyonunun tüm halk ile örtüşecek şekilde belirlenmesini gerektirir. Bir portre, bir minyatür veya bir özdeşlik benzetmesi yapılabilir (Pitkin, 2014: 59).

Tanımlayıcı temsil olarak da adlandırılabilen bu görüş yasama organının bir bütün olarak insanları yansıtan bir şekilde bir “ulusun aynası” olması gerektiğini savunur. Seçim sistemi yöneticilerin yönetilenlerin sadık görüntüsü olmasını sağlıyorsa rejim tam anlamıyla demokratiktir (Cotteret, Emeri, 1975: 7). Yeterince tanımlayıcı bir yasama organı kadınları ve erkekleri, gençleri ve yaşlıları, zenginleri ve fakirleri gerektiği şekilde içerecek, bir toplumdaki farklı dini bağları, dilsel toplulukları ve etnik grupları yansıtacaktır (Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 9). Örneğin bir toplumda kadınlar-erkekler %50-50, kentliler-köylüler %70-30, orta sınıf-işçi sınıfı %40-60, siyahlar-beyazlar %20-80 oranlarında ise parlamento nüfusun temsil edici bir

örneği olarak bu oranlara en yakın bir temsili yansıtmalıdır (Farrell, 2001: 11). Böylece parlamento toplumun sosyolojik bir yansıması olabilir.

Benzerlik modeline göre temsilin başarısı toplumdaki tüm grupların büyüklüğüyle orantılı bir mikrokozmos oluşturmaya bağlıdır. Bir meclis, ulusun kompozisyonuna ne kadar benziyor, o toplumu ne kadar yansıtabiliyorsa o oranda temsili bir nitelik taşır. Bu görüşe göre: *“Yasama meclisi, bir anlamda toplumu olduğu gibi yansıtan bir aynadır, hatta toplumun bir minyatürüdür. Toplumdaki en küçük çıkarlar, hatta en irrasyonel, absürd görüşler bile, toplum içindeki ağırlıklarına göre parlamentoda temsil edilebilmelidir”* (Örs, 2006: 9-10).

“Sidney ve Beatrice Webb, kol gücüyle çalışan kesimden, hayli geniş bir sınıf olan dükkân sahibi, memur ya da eğitimci sınıfından, tüm vatandaşlarının yarısı kadın olan toplumdan hiçbir üyeye sahip olmadığı için Britanya Lordlar Kamarasını ‘bu güne dek oluşturulmuş en kötü meclis’ olarak değerlendirir” (akt: Pitkin, 2014: 60).

Bu model, grubun tasviri (betimleyici) temsili hedeflemektedir. Temsilci diğerleri adına hareket etmez; aralarındaki örtüşme ya da bağlantı, benzerlik ya da uyuma sayesinde diğerlerini temsil eder (Pitkin, 2014: 60). Böylece ayna modeline benzer şekilde bir öze dönüş gayreti göze çarpmaktadır. Kavramın doğal şartlar ve yapısal dönüşümler nedeniyle vekâlet modeline doğru geçirdiği değişiklik sonrası yeniden tartışılmaya başlanması, benzerlik anlamına dönüşen yenilenmesi ile söz konusu olmuştur.

Bu modele yönelik en önemli eleştiri dışlayıcı ve dar anlamda bir temsili savunuyor olmasıdır. Örneğin bir kadını ancak başka bir kadın, bir siyahiyi ancak başka bir siyahi temsil edebilir tezine dayanmaktadır (Bowler, Donovan, Brockington, 2003: 10). Böylesi kısıtlamalar seçme özgürlüğüne müdahale edicidir (Heywood, 2019: 307-309). Ayrıca seçkinci yaklaşım da mikrokozmos (benzerlik) modeline *“toplumun güçlü yanlarının yanı sıra zayıf yanlarını da yansıtacağı”* (Heywood, 2019: 308) gerekçesiyle pek sıcak bakmamaktadır. Çünkü seçkinci yaklaşıma göre bilgi ve kavrayış toplumda eşit şekilde dağıtılmamıştır. Nüfusun çoğunluğu az ve yetersiz bilgi sahibi ise yönetim topluma benzemeli midir sorusunu sorar.

1.1.5. Temsil Kavramının Tarihi Seyri

Temsil kavramının tarihi seyri aynılık (aynalık) anlamının zaman içerisinde azalan bir yol izlediğini göstermektedir. Kuşak olarak ileri çağların büyük büyük dedelerine daha az benzemesi gibi temsil kavramı da yeni paradigmlar içerisinde dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşümü: delegeden vasiye, vasiden vekile, vekilden de benzerine şeklinde özetlemek mümkündür.

Kavram başlarda oyun anlamında ve avukatlıkta olduğu gibi hukuki bir anlamda kullanılmakta iken egemenlik ve demokrasi kavramlarının gelişmesiyle beraber siyasi bir anlama da kavuşmuştur. Siyaset felsefesi açısından başlarda John Locke, Thomas Paine ve John Stuart Mill gibi öncüler temsilin önemli savunucuları olmalarına rağmen benzerlik modeline korkuyla yaklaşmış, delege modelini daha uygun görmüşlerdir. Hatta Jean Jacques Rousseau ve Karl Marx açıkça temsile karşı olan fikirler ileri sürmüşlerdir.

Seçkinciler, daha muhafazakâr bir tutumla korkunun yersizliğini, bilginin önemini vurgularlar. Onlar temsilciden yana bir tutum sergilemişlerdir. Örneğin günümüzdeki meritokrasi taraftarları seçkinci yaklaşımın izlerini taşımaktadır. Aslında seçkinci yaklaşım eşitlik fikrine karşı bir eleştiriden doğmaktadır. Vilfredo Pareto ve Gaetano Mosca gibi klasik eleştirel seçkinciler, toplumda daima bir yöneten bir de yönetilen ayrımı olacağına vurgu yaparak temsil fikrinin bir aldatmaca olduğunu savunurlar. Onlara göre siyasal iktidarlar her zaman bir ayrıcalıklı seçkinler grubu tarafından kullanılır ve yönetmek için gereken kaynaklar daima eşitsiz bir biçimde dağılmıştır (Heywood, 2019: 163-164).

Aslında seçkinci yaklaşım doğrudan demokrasi yöntemine oluşan güvensizliğin de bir göstergesidir. Demokrasi beşiği olarak anılan Antik Yunan'ın çok kısıtlı yurttaş anlayışı, temsil konusunda oldukça seçkinci bir konumda yer aldıklarına örnektir. ABD, İsviçre ve Güney Afrika örneklerinde görüldüğü üzere genel ve eşit oy ilkeleri hakkında verilen mücadeleler, kölelerin insan sayılmadığı dönemlerden bu günlere geliş, ancak yakın tarihlerde gerçekleşebilmiştir. Bu mücadeleler seçkinci bir temsil kavrayışının uzun yıllar egemen olduğunu ve demokrasi kavramının yeni anlamının dumanı tüten tazeliğini göstermektedir.

Siyasal partilerin doğuşuyla birlikte ise temsilciden ziyade partilerin önemi artmış, temsilci sadakat sorumluluğuna sığınır olmuştur. Böylesi önemli bir tarihi dönüşüm, liderin önemini artırmıştır. Partilerin önemi parti disiplininin katılığına göre ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Katı parti disiplini olan ülkelerde partilerin temsilci üzerindeki etkisi daha yoğun, gevşek parti disiplininin olduğu yerlerde ise seçmenin etkisi daha yoğundur.

Parti sistemleri ile birlikte gelişen vekâlet modeli, temsile yönelik tartışmaları daha da alevlendirmiş, temsili demokrasiyi tartışmaya açmış ve doğrudan demokrasi savunucularının vekâlet modelinden ziyade benzerlik modelinden yana taraf almalarına ya da temsil fikrine bütünüyle karşı çıkmalarına neden olmuştur. Seçkinici yaklaşımı nedeniyle eleştiri konusu olan temsil kavramı, dönüşümle birlikte vekâlet yaklaşımı nedeniyle eleştirilerin hedefi haline gelmiştir. Benzerlik (mikrokozmos) modeli savunanlar ise özellikle son yıllarda uzlaşmacı, müzakereci demokrasi taraftarları olmuştur. Günümüzdeki görüntü, yönetim kavramının yapısal dönüşümü, artan nüfus ve genel ve eşit oy kavramlarının hegemonyası gibi nedenlerle benzerlik modeli lehine bir durum ortaya çıkarmaktadır. Ancak yönetimlerin, halkın niteliklerini ve özelliklerini büyük ölçüde yansıtmaları gerçekten yararlı ve gerekli midir sorusu halen önem arz eden bir tartışma konusudur.

1.2. Temsil – Demokrasi İlişkisi

“Eğer insanlar melek olsalardı, hükümete gerek kalmazdı. İnsanları melekler yönetseydi, hükümet üzerinde ne dış ne de iç kontroller gerekli olurdu. İnsanlar tarafından insanlar üzerinde yönetilecek bir hükümet kurmanın en büyük zorluğu şurada yatar: önce hükümetin yönetilenleri kontrol etmesini sağlamalısınız; sonra da hükümetin kendisini kontrol etmesini zorunlu kılmalısınız.”¹¹

James Madison, 1788.

Doğrudan demokrasinin alternatifi ve günümüzün yaygın katılım biçimi oy verme eylemi ile gerçekleşen, sınırlı ve dolaylı bir demokrasi biçimi olan temsili demokrasidir. *“Demokrasinin ideali halkçı öz yönetimi kurmaktır, oysa temsili demokrasi sınırlı ve dolaylı bir demokratik yönetim biçimi oluşturabilir”* (Heywood, 2019: 301). Vatandaşlar, belirli aralıklarla oy kullanarak kendi adlarına kararları alacak kişileri seçerler ve böylece iktidarı ancak dolaylı yoldan kullanabilirler. Bu nedenle temsili demokrasiye dolaylı demokrasi demek de mümkündür.

Şehirlerin ve karar alma birimlerinin giderek büyük kitlelere dönüşmesi doğrudan demokrasi biçimini uygulanamaz hale getirmiştir. Ancak temsili demokrasinin doğuşu yalnız şehirlerin büyümesine ve oy hakkının genişlemesine dayandırılmaz. Genel oy ilkesinin yaygınlaşması ve kitlenin büyümesinden önce de parlamentolar vardır ve bunların siyasal anlamda temsil görevi görmekte olup olmadığına bakmak gerekir. Bunların bir kısmının parlamento adını veremeyeceğimiz danışma niteliğindeki ya da kralın karar ve eylemlerini duyurmak amacı güden konsey veya meclisler olduğu görülebilir (Örs, 2006: 5).

Temsili demokraside seçmenler kendi adına konuşmak ve hareket etmek üzere parlamento üyelerine bir yetki verir ve böylece parlamento ulusun vekillerinden oluşur. Partilerin araya girmesi bu ilişkiyi zayıflatarak vekillerin eskisine nazaran daha büyük oranlarda parti tarafından seçilmesi ve doğrudan seçmene değil partiye karşı sorumlu olması sonucunu doğurmuştur. Seçmenin çok aday arasında seçim yaptığı

¹¹ James Madison, Federalist Papers No:51'den: *“If men were angels, no government would be necessary. If angels were to govern men, neither external nor internal controls on government would be necessary. In framing a government which is to be administered by men over men, the great difficulty lies in this: you must first enable the government to control the governed; and in the next place oblige it to control itself.”* Bkz: <https://bri-wp-images.s3.amazonaws.com/wp-content/uploads/Federalist-Papers-No-51-1.pdf> (Erişim tarihi: 03.08.2023).

durumlarda dâhi bunların büyük çoğunluğu parti tarafından seçilmektedir ve bu durumda seçmenin rolü önemli derecede zayıflamaktadır (Duverger, 1993: 454).

Keane'e göre parlamento adını verebileceğimiz ilk meclis *cortes* (parlamento) adıyla, 1188 yılında İspanya Krallığı'nda Leon'da kurulmuştur. Cortesler, vergi konularındaki otoriteleri ile anlaşma ve müzakere yapma fonksiyonlarına sahip olma yönüyle modern parlamentolara benzer (akt: Özkan, 2021: 78). 1196'da Aragon'da, 1218'de Catalogne'da ve 19. yüzyılda Naverra'da toplanan meclisler de aynı niteliktedir. Yaklaşık aynı dönemlerde Fransa, Almanya, İsveç, İsviçre, İngiltere, Macaristan, Polonya ve hatta Rusya'da bile çeşitli bölgelerde benzerlerine rastlamak mümkündür (Selçuk, 1987: 25-26, dipnot4). Keane'in corteslere yönelik tespitleri, Crick'in modern demokrasi kavramına benzerdir ve corteslere katılanlara temsilci (*procuradores*) denmesi, vekâlet anlamında temsil anlayışının siyasi partilerden önce doğmuş olduğunu düşündürmektedir.

Dahl (2019: 23-29) ise henüz 10. yüzyılda İskandinavya'da (Norveç, Danimarka, İsveç ve İzlanda) Vikingler'in *athing* adında ulusal meclisler kurduğunu belirtmektedir. Ona göre bu kurumlar çağının ötesindedir ve önemli bir temel oluşturmaktadır. Öte yandan Vikingler döneminin eşitlik anlayışının, yalnızca özgür erkekler için geçerli olduğunu ve onların da kendi aralarında zenginlik ve konum bakımından farklılıklarının bulunduğunu belirterek abartının çekiciliğine kapılmamamız gerektiği uyarısını da yapmaktadır. Yerel anlamda İtalya kentlerinde, Hollanda'da ve Flanders¹² bölgesinde, Fransa, Almanya, İsveç, İsviçre¹³, Macaristan ve Polonya'da yaklaşık aynı dönemlerde benzeri uygulamaların varlığı görülmüştür (Selçuk, 1987: 25-26).

Bu sırada temsili hükümet uygulamasına geçişte önemli bir role sahip olan İngiliz parlamentosu da ortaya çıkmıştır. 1215 tarihli Magna Carta, İngiltere'de kralın yetkilerini sınırlandırması anlamında temsili demokrasiye giden yolda önemli bir dönüm noktası olarak gösterilir. İngiltere'de henüz 11. yüzyılda kraliyetin ileri gelenleri ile kontlar ve baronlardan oluşan ve kralın otoritesini kısıtlamaya yönelik

¹² Belçika, Fransa ve Hollanda arasında bir bölge.

¹³ Barber'e göre İsviçre bu konuda ayrı bir konuma sahiptir. “MS 800 yıllarında... özgür köylüler... hiyerarşik, statüye önem veren Ortaçağ feodalizmine tamamen ters düşecek şekilde bir eşitlik duygusu geliştirdiler. Bu belirgin duygu, daha sonraları Raetia Cumhuriyeti'nde demokrasinin ortaya çıkmasında önemli bir etken oldu” (akt: Dahl, 2019: 28).

olan “*Witan*” adı verilen danışma meclisleri, modern parlamentoların çekirdeği olarak kabul edilebilir (Özkan, 2021: 79). 14. yüzyıla gelindiğinde İngiliz parlamentosu baronların, şövalyelerin, ruhban sınıfının ve burjuvazinin ayrı ayrı temsil edildiği, birden fazla bölümden oluşan bir kurum haline gelmiştir. Temsilciler bölgeleri adına konuşan ve krala bölgelerinin sorunlarını aktaran, kral ile formalite icabı da olsa ciddi pazarlıklara girişebilen kişiler olarak sahnede görünmeye başlamıştır. 14. yüzyılın sonunda hak ve ayrıcalıkların toprak sahiplerine ait olduğu feodal yapı içerisinde olduğu için tam olarak demokratik anlamda değerlendirilemese de temsili kurumlar, yönetim mekanizmasının bir parçası haline gelmeye başlamıştır (Örs, 2006: 6).

Avrupa’da benzer dönemlerde gelişen yerel koşullar, güç ihtiyacı ve özellikle savaşların getirdiği finansal ihtiyaç¹⁴, özgür insanların bir dereceye kadar yönetime katılabilecekleri yerel meclislerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Başta vergilerle ilgili olarak ortaya çıkmışken sonradan kanunlarla ilgili de bir isteğe dönüşmüştür. Öte yandan bölgelerin ya da grupların genişliği, temsil ihtiyacını doğurmuş ve Atina’daki kura uygulamalarının aksine seçimle belirlenen temsilciler kurulları ortaya çıkmıştır (Dahl, 2019: 30-31). Dönemin yapısı düşünüldüğünde yine de bu kentli isteklerinin aslında kentin ayrıcalıklı kesimini kapsadığı ve meselenin halk temsili düşüncesi ile pek de alakalı olmadığı görülebilir. Halkın büyük çoğunluğunun, dünyada kalacağı kısıtlı süreyi temel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışarak geçiren ve hayatını zar zor idame ettiren kölelerden, kadınlardan ve herhangi bir söz sahibi olmayan kişilerden oluştuğu gerçeği, bu tarihi anlatımlar dolayısıyla gözden kaçırılmamalıdır. Halkın temsili fikri ancak modern çağın bir ürünüdür. Ama her ne kadar günümüzdeki uygulamalarından önemli derecede farklı olsa da modern dünyanın temsili kurumlarının köklerini bu uygulamalardan aldığı da bir gerçektir.

Demokrasi anlamında daha kayda değer adımlar 15-17. yüzyıllar arasında atılmıştır. Bu dönemde gerçekleşen İngiliz, Amerikan ve Fransız devrimleri, iç savaşlar ve kanlı mücadelelerle gerçekleşmiş, monarşi ile mücadele ve kralın önemini yitirmesi parlamenter rejimin temellerini sağlamlaştırmıştır. 17. yüzyıl İngiliz İç

¹⁴ Örneğin Fransa’da “yüzyıl savaşları sırasında para gereksinmesi, kralın *Etats Generaux* meclisleri karşısında oldukça yumuşak ve anlayışlı davranmasına yol açmıştır” (Selçuk, 1987: 21). Benzer şekilde İngiltere’de de 1254 yılında Kral III. Henry, yeni vergi kaynakları arayışına girdiği için kontluklardan ikişer vekil, senyör ve kilise ileri gelenleri ile birlikte daha sonradan ‘*Parlamento*’ adını alacak olan ‘*Magnum Concilium*’u toplamıştır (Özkan, 2021: 79-80).

Savaşı kral ile parlamento arasında bir kavgadır. 1689 tarihli Bill of Rights kralın parlamentonun onayı olmadan vergi toplayamamasını ve parlamento üyelerinin serbest seçimle göreve gelmesini hükme bağlamıştır. Parlamento artık bağımsız bir siyasi organ olmaya başlamıştır. Fransa’da 15. yüzyılda Etats Generaux’lara kentler adına gönderilen temsilcilerin bir kısmının seçim yöntemi ile geldiği bilinmektedir (Selçuk, 1987: 30). Hatta 1484 yılında Etats Generaux’daki tartışmalarda iktidarın asıl sahibinin halkın vekillerinden oluşan meclisler olduğu savunusu ileri sürülmüş ve halk egemenliği ilkesinin temelleri atılmıştır (Selçuk, 1987: 62). Seçmen olma şartları ise mülkiyet, cinsiyet, eğitim, ırk vb. sınırlayıcı unsurlardan henüz kurtulmuş değildir. Yoksullar, kadınlar ve işçiler gibi zengin ve güçlü olmayan toplum kesimlerinin oy hakkını kazanmaları kolay olmamıştır. Seçme hakkı 21. yüzyılın ortalarına kadar evrensel bir yetki olarak görülememiştir.

Dahl’a göre temsili kurumlar demokrasinin bir ürünü olarak ortaya çıkmamıştır. Temsil ve demokrasi birlikteliği ve temsili kurumlar nispeten daha yeni olup 18. ve 19. yüzyıldaki gelişmelerle birlikte yaklaşık iki asırlık bir geçmişe sahiptir (Dahl, 2019: 15-34). Demokrasinin 19. ve 20. yüzyıllarda yayıldığı dönemdeki tartışmalar da büyük oranda kimin temsil edilmesi ve temsilin sınırlandırılıp sınırlandırılmaması gerektiği üzerinedir.

1.2.1. Temsilcinin Seçimi - Meşruiyet

Temsilcilerin seçilmesi, esasında Orta Çağ’da demokratik kaygılarla değil vergi ödemek, ordu kurmak ve kanun yapmak için asillerin, yüksek makamlardaki din adamlarının ve halkın içinden pek de sıradan olmayan bazı kişilerin rızasının alınması gerekliliği ortaya çıktığında gelişmiştir (Dahl, 2019: 108, 118). Temsili yönetime yönelik görüşlerin mücadeleyi kazanmasının ardından tartışmalar temsilcilerin nasıl seçileceği boyutuna yönelmiştir. Yönetim konusu bir iktidar meselesi olup özünde yöneten-yönetilen ilişkisine dayanmaktadır. İktidar ilişkisi ise meşruiyeti için bir rıza veya sözleşme gerektirmektedir. Yönetim, iktidar, egemenlik, meşruiyet ve seçim meseleleri modern çağın temel sorunlarından bazıları olup en çok tartışılan konuları arasında yer almaktadır. Dolayısıyla temsil eden ile temsil edilen arasındaki mesafe de hemen her dönem siyaset bilimi açısından önemli bir mesele olagelmıştır.

Bu noktada temsilcileri kimin seçtiği sorunu önem kazanmaktadır. Sartori'ye (t.y: 15) göre “*iktidar sorunu şeklen sahip olanlardan çok, gerçekten kullananlar ile ilgili bir sorundur*”. Demokratik ülkelerde temsilciler, seçme hakkı olanlar arasından en azından belirli bir çoğunluğun meşru yoldan oyunu alarak yetkilendirilmektedir ve böylece temsilcinin meşruluğu sağlanmış olur. Bu aşamada ise bu şekilde seçilen meşru temsilcilerin Hobbes'un istediği tarzda, kendisine koşulsuz yetki verilmiş kişiler olup olmadığı sorunu gündeme gelmektedir. Pitkin (2014: 36) bu durumu: “*Leviathan'ın modern zaman okuyucularından bazıları... 'Ah, peki, eğer istiyorsan iktidardaki kişiye temsilci de diyebilirsin fakat bu durum düpedüz ikiyüzlülüktür ibaret. İktidardaki bir kişinin halkı gerçekten de temsil ettiği pek söylenemez' demek isterler*” diyerek eleştirir.

Özellikle siyasi partilerin kurulması ile beraber temsilde vekâlet anlayışına geçilmesi, temsilcinin parti veya seçmenden hangisini temsil ettiğine yönelik tartışmaları artırmıştır. Yarışan siyasilerin halkın temsilcisi olabilmesi için genellikle güçlü kişiler olması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu durum yarışçı demokrasi diyebileceğimiz yeni bir kavramın türemesine neden olmuştur. Heywood (2019: 42) bu durumu: “*Demokrasi, halkın kendi kendini yönetmesi anlamına gelmek yerine, genel seçim mekanizması aracılığıyla iktidarı kazanmak için yarışan seçkinlerin aralarında yaptıkları yarış simgeler hale gelmeye başladı*” diyerek özetler. Eleştirilerden biri de Schmidt (2002: 16) tarafından “*birçok durumda ne halkın ne de halkın temsilinin egemen olduğu kanıtlanabilir, aksine daha çok, yargı gücü veya bürokrasi, bazen hükümetle birlikte egemen olmuştur*” diyerek yapılmıştır.

Temsilcinin seçimi konusunda oy veren (seçen) kişi ile temsilci (seçilen) arasında güvenilir ve etkili bir bağ kurulması demokratik ilkeler açısından önemlidir. Günümüzün siyasal toplumlarında seçimlere yalnızca vatandaşların temsili görevini yüklemek yetersiz görülmektedir ve yöneten-yönetilen ilişkisinin çok daha derin olduğuna vurgu yapılmaktadır. Seçim rekabetçi bir ortamda toplumda yaşayanlara yönelik alınacak kararlarda uzlaşma aranacak ortak bir alan oluşturmaktadır. Oy verme davranışını demokratik yapan, seçimin rekabetçi olması koşuluyla halkı “*yozlaşmış iktidarı tepeleme*” konusunda yetkilendirmesi ve siyasetçileri kamusal olarak hesap verebilir duruma getirmesidir (Heywood, 2019: 149). Uygulamada ise demokrasi genellikle “*çoğunluğun yönetimi*” ilkesinin katı bir uygulamasına ve böylece

“çoğunluğun tiranlığı”na dönüşebilmektedir. Barber’a (1995: 46) göre eğer özgürlük yalnızca iktidar bölündüğünde, bastırıldığında ve azaltıldığında korunabiliyorsa, en tehlikeli iktidar çoğunluğun egemen olduğu iktidardır.

Temsili demokrasi için seçimler can alıcı bir kriterdir. Seçmenler, seçilen görevlilere yetkilerini belirli bir süre için devrederken yeni bir seçim geldiğinde bu yetki son bulur ve her seçimde seçmenler yetkilerini yeniden devrederler. Bu noktada aynı kişileri seçebilecekleri gibi yeni kişileri seçmek de isteyebilir. Bu yetki ilişkisinin periyodik aralıklarla gerçekleşiyor olması, temsilcilere sorumluluk yüklemek açısından önemlidir. Bu anlamda seçmenin yalnızca yetki vermesi değil yetkinin sonucunu takip ve kontrol ediyor olması ve seçilenin hesap verebilirliği, demokratik niteliği artırıcı unsurlardır. Bu sayede temsilci seçmenleriyle ilgilenir ve isteklerini göz önünde bulundurmak durumunda kalır. Her ne kadar partilerin durumu bu ilişkiyi biraz değiştirse ve yasama politikasına doğrudan doğruya seçmenler karar veremese de sorumluluk duygusu en azından seçmenlerin isteklerine göre hareket etme zorunluluğunu ortaya çıkarabilir.

Tüm yönetim türlerinde rejimin devamlılığı açısından temsilcinin meşruiyeti önem arz etmektedir. Meşruiyet ise aslında onaylanma derecesi veya düzeyidir. Kavram latince “*yasal olduğunu ilan etme*” anlamına gelen “*legitimare*” sözcüğünden gelir (Heywood, 2019: 135). Modern devletlerin pek çoğunda anayasal kurallarla belirlenmiş yasal bir yönetim bulunmaktadır. Meşruiyet için bu anayasal kurallar, uygun tarzda seçimler ve partiler arası rekabet oldukça önemli koşullardır.

1.2.2. Parlamantonun İşlevleri

Tarihi gelişmeler parlamentoları üyelerinin halktan seçildiği, yasama yapımının ana merkezi haline getirmiştir. Halktan üyeler seçilirken hangi temsil modelinin benimsendiği önem arz etmektedir. Vekâlet modelini benimseyenler için parlamento, temsilcilerin temsil edilen adına doğru kararların alınmasını sağladığı yerler olmalıdır. Bunu sağlarken elbette halkın isteklerini göz önünde bulundurmalıdır ve bu ancak halkın olabildiğince küçük parçalara ayrılarak her bir parçanın temsilcisini seçmesi ile mümkün olabilir. Bu doğrultuda seçimlere yönelik ilk uygulamalarda çoğunlukla dar bölge seçim çevresi kullanılması bu bakış açısı ile temellendirilebilir. Burke, henüz 18. yüzyılda parlamentoyu: “*yerel amaçların, yerel önyargıların*

rehberlik ettiği, her biri farklı ve dűşman çıkarlara sahip elçilerden oluşan bir kongre değil, tek bir ulusun çıkarına, bütünün çıkarına sahip, genel iyiliğin rehberlik etmesi gereken bir meclis” olarak tanımlamıştır (akt: Bogdanor, 1983: 3).

Partilerin sahnedeki yerini almasıyla birlikte çoğunlukçu modeller, orantılı modellerin savunucuları tarafından temsile yönelik idealleri karşılamada başarısız olduğu yönűyle eleştirilmeye başlanmıştır. Özellikle temsilin benzerlik (mikrokozmos -betimleyici) modelini benimseyenler için önemli olan, parlamentonun halkın ne kadarını kapsadığı hususudur. Temsilci ile temsil edilen arasındaki mesafeyi, halkı kapsayıcılık düzeyi ile ölçmek mümkündür. Seçim sonuçlarının temsil edilmesi gereken farklı ve çeşitli çıkarları parlamentoda en iyi şekilde ortaya koyması gerekir. Özellikle son yıllarda Avrupa’da daha yaygın görűlen orantılı modellere olan ilginin artması temsil anlayışının bu yönűne yapılan vurgu nedeniyledir. Bu görűşe göre farklı çıkarların temsiline olanak sağlamayan seçimler ve parlamentolar demokratik olma niteliğinden uzaklaşmaktadır. Voegelin bu noktada *“Sovyetler Birliđi Parlamentosu gibi bir parlamentonun gerçekten temsili bir kurum olup olmadığı, ya da temsil işlevi bakımından ‘anlamlı’ olup olmadığını”* sorgular (akt: Pitkin, 2014: 44-45). Bu farklı grupların parlamento oluşumuna bakışları da görűşleri doğrultusunda şekillenir. Dolayısıyla seçimler açısından benzerlik modeli savunucuları orantılı modelleri savunmakta iken; vekâlet modeli savunucuları alınan kararların önemine yaptıkları vurguya binaen çoğunlukçu modelleri savunurlar (Farrell, 2001: 11).

Parlamentoların karar alma sürecindeki önemi ülkeden ülkeye deđişiklik göstermektedir. Ülkelerin uyguladıkları yönetim modelleri, siyasal kültürleri, tarihi süreçleri bu meseleye bakışlarını önemli derecede etkilemektedir. İsviçre, İngiltere ve İskandinav ülkeleri gibi ülkelerin eşitlik konusundaki kökleřmiş gelenek ve kültürleri, bugűnkű modellerinin şekillenmesinde önemli derecede etki sahibidir. Öte yandan özellikle 20. yűzyıl sonu ve 21. yűzyıl başlarında görűlen yeni sosyal ve siyasal oluşumlar (feministler, yeřiller, barış örgűtleri vb.) ve kapitalist düzen eleřtirileri, demokratik olarak deđerlendirilen pek çok ülkedeki parlamentoların işlevlerini sorgulatmaya başlamışlardır. Bu görűşler yaygınlaştıkça parlamentolar, toplum içinde kısmen de olsa gözden düşmekte, görevlerini gerçek manada yerine getirip getirmediđi sorgulanmaktadır (Örs, 2006: 18-19).

Günümüzde gelişen teknoloji ve iletişim imkânlarının artması, sanayileşme, kapitalizm ve ekonomik koşulların değişmesi, yönetim anlayışında ortaya çıkan değişiklikler, ülkelerin/birliklerin siyasi, ekonomik konumları vb. pek çok faktör, insanların siyasi kurumlara ve konulara bakışını değiştirmektedir. Bu bağlamda yeni yaklaşımlar ortaya çıkmakta, paradigmlar değişmekte, bazen eski anlayışlar değerli bir biçimde yeniden gündeme gelirken, bazen de eskiler değerini yitirmektedir. Demokrasi ve temsil ilişkisi bağlamında son yıllarda tartışmanın önemli bir boyutunun betimleyici temsil görüşü etrafında şekillendiği göze çarpar. Bunun yanı sıra vekâlet görüşünü savunan ve çoğunluk yönetiminin karar alabilme açısından daha işlevsel olduğunu düşünenler de bulunmaktadır. Ancak gerçekleştirilen reformlarda genellikle “çoğunluk yönetimi” fikri, yerini “çoğulcu yönetim” anlayışına bırakmaktadır. Bunda en önemli etkenlerden birisi çoğunluk yönetimleri altında azınlık haklarının yeterince korunamaması düşüncesidir. Değişen dünyanın ideolojilere ek olarak yeni fikirlerle daha çok dallı budaklı hale gelmesi, küçük de olsalar parti sayılarının ve fikirlerin artarak çeşitlenmesine neden olmaktadır. Sivil toplumun gelişmesi, devletlerin daha kapsayıcı hale gelmesi, bilgiye ulaşımın kolaylaşması ve bilginin yayılım hızının artması gibi durumlar da daha çoğulcu bir toplum yapısı oluşmasına neden olan sebeplerdir. Öte yandan toplum yapısı çoğulculaşmakla birlikte, kültürel anlamda çeşitliliğin zayıfladığı ve küreselleşme ile birlikte toplumların alışkanlıklarının birbirine daha çok benzemeye başladığı görülmektedir. Hangi açıdan değerlendirilirse değerlendirilsin toplum değiştikçe eski durumun yeni duruma bir şekilde uyarlanması gereği kendisini göstermektedir.

Son yıllarda artan uzlaşmacı ve müzakereci demokrasi fikirlerinin gördüğü ilgiyi bu değişen koşullarda aramak yerinde olacaktır. Öte yandan uzlaşma fikrine ve liberal demokrasinin hegemonyasına karşı çıkan radikal demokratik görüşler de mevcuttur. Demokrasinin kendisini tehlikeli bulan fikirlerin yanı sıra geliştirilmesi gerekliliğine vurgu yapan çok sayıda fikir vardır. Elbette demokrasi kavramı yalnızca temsile indirgenemez. Demokrasi daha pek çok siyasi başka süreçlerle bağlantılıdır. Meşruiyet ve temsil, dar veya geniş her iki anlamda da demokrasi kavramının ayrılmaz bir parçası, olmazsa olmazıdır.

1.3. Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İkilemi

“Temsili bir meclisin, temsil ettiğini iddia ettiği toplulukta bulunan başlıca düşünce ve kanaat çeşitlerini, sayılarının izin verdiği ölçüde doğru bir şekilde ifade etmesi gerektiği ilkesinin uygunluğu ve adaleti o kadar açıktır ki, bu ilkenin her samimi zihnin hemen onayını almamasına şaşırarak gerekir.”¹⁵

Thomas Hare, 1860.

Temsilde adalet-yönetimde istikrar ikilemine yönelik temel tartışma temsili demokrasilerin gelişmeye başlaması ile birlikte farklı iki siyasal kültürün farklı uygulamalarından ortaya çıkmaktadır. Bazı ülkeler çoğunluk olmasa dahi kazananın tek başına yönetebilmesini sağlayacak hükümet istikrarına değer verirken bazıları orantılı temsile yani alınan oylarla orantılı olarak tahsis edilen sandalyelere değer verir. Birincisi azınlıkların büyük oranda eksik temsiline neden olabilirken ikincisi istikrarsız koalisyonlar doğabilmesine sebebiyet verebilir (Taagepera, Shugart, 1989: 3). Bir tarafta ABD ve Birleşik Krallık’ta uygulanan dar bölgeli çoğunlukçu modeller yer alırken diğer tarafta Avrupa merkezli geniş bölgeli orantılı modeller yer almaktadır.

Henüz partilerin gelişmediği dönemde modeller daha çok aday merkezli olarak kurulmuştur. ABD’de bir kişi bir oy ilkesi baz alınarak eşit büyüklükte her bölgeden eşit sayıda temsilci seçilmesi “*adil temsil*” (fair representation) tartışmalarının temelini oluşturmuştur. Eşit temsil olarak da adlandırılabilen bu ilkede önemli olan, hiç kimsenin bir diğerinden daha fazla söz hakkının olmamasıdır. Bu doğrultuda bir eyalet nüfusuyla orantılı veya bir parti oyuyla orantılı sayıda temsilci almalıdır (Balinski, Young, 2001: 1). Balinski ve Young (2001: 48) eşit oranlar ilkesini, Rawls’ın adalet ilkesine benzer şekilde, bir eyalete herhangi bir başka eyaletin sandalyesinin devredilmesi sonucunda bu eyaletler arasındaki temsil yüzdesi farkını azaltamayacak şekilde belirli sayıda sandalye verilmesi olarak tanımlarlar.

¹⁵ T. Hare, 1860, “On the Application of a New Statistical Method to the Ascertainment of the Votes of Majorities in a More Exhaustive Manner” adlı çalışmasından: “*The propriety and justice of the principle that a representative assembly should, as far as its numbers will permit, accurately express the chief varieties of thought and opinion which are found in the aggregate body it professes to represent, are so obvious that one is surprised that it does not command the immediate assent of every candid mind*” (Hare, 1860: 343-344).

ABD'nin yasama meclisinde temsil biriminin eyaletler olması nedeniyle tartışmalar, parlamentoda eyaletlerin doğru sayıda temsilci alması üzerine odaklanmıştır. Çok çeşitli hesaplama yöntemleri ile eyaletlere yapılacak doğru dağıtım konusunda farklı görüşler uzun yıllar tartışılmıştır. Modelin temelini oluşturan dar bölge uygulaması ise hem Birleşik Krallık hem de ABD'de zaman zaman tartışma konusu olsa da bireysel (yerel) temsilin en önemli şartı olarak günümüze kadar dokunulmazlık zırhında kalabilmiştir. Oysa Grofman'ın (1981: 480, dipnot8) Dixon, R.G'den aktardığı aksi yönde bir görüşe göre ABD'deki eşit nüfuslu bölgelerin, eşit sayıda temsilci ile temsil edilmesi adil temsil anlamına gelmez. *“Tüm ayrımcılıklar, azınlık seçmenlerinin oylarının tamamen göz ardı edilmesi ile yapılır. Adil bir temsil hedefine ancak, tek üyeli bölgelerin kaldırılması ve Avrupa'da kullanılan orantılı temsilin kullanılması ile yaklaşılabılır”*.

Çoğunlukçu model taraftarları için dar bölgede sağlanacak seçmen-temsilci ilişkisi (bireysel temsil – hesap verebilirlik) son derece önemlidir. Bu sayede vatandaş temsilcisini tanır ve demokrasinin en önemli ilkelerinden birisi olan temsilcinin seçmene karşı sorumluluğu denetlenebilir olur. Seçmen temsilcisinden memnun olmazsa önümüzdeki ilk seçimde temsilcisini değiştirebilir. Bireysel temsilin çok önemli gördükleri bu özelliğini, geniş bölgelerde uygulayabilmek daha karmaşık ve zordur. Çünkü geniş bölgelerde seçmen yalnızca bir temsilciyi değil birden çok sayıda temsilciyi aynı anda aynı oyla seçmektedir. Ayrıca seçimlerin sonucunda ortaya yönetebilir bir hükümetin ve onu denetleyebilecek güçlü bir muhalefetin çıkması gereklidir. Seçmenler oylarını verirken sahip oldukları fikirlerin hayata geçebilmesini hedeflerler. Çoğunluk olan görüş yönetim yetkisini devralmalıdır ve seçmenlerin beklentilerine uygun hareket etmelidir. Aksi takdirde çoğunluğun isteği yerine gelemeyecektir ve bu durumu adil olarak değerlendirmemek gerekir. Daha önce de vurgulandığı gibi temsil kavramına vekâlet anlayışı ile yaklaşan bu görüşün temsilde adalet kavramına bakışı çoğunluğun haklarını ve dolayısıyla yönetim istikrarını önceleyen bir biçimdedir.

Bu görüşü savunanlar güçlü ve istikrarlı bir yönetimin ortaya çıkmasını isterler ve böyle bir yönetimin aslında seçmenlerin çoğunluğunun isteğini temsil ettiğini, ikincil isteklerin sınırsız ifade edilmesine fırsat tanınmasının bu yönetime ulaşılmasını engelleyeceğini iddia ederler (Lakeman, 1974: 25). İstikrar kavramı ise şiddetin

olmaması, medeni düzenin varlığı, anayasal rejimin meşruiyeti ve etkinliği, yapısal değişimin olmaması, hükümetin uzun ömürlülüğü ve kabinelerin süresiyle karakterize edilen, genel olarak “*siyasi alışverişlerin akışının düzenliliği*” olarak tanımlanmaktadır (McCulloch, 2013: 116). Hükümetlerin istikrarını ölçmek için genellikle seçimlerin sıklığı, hükümetlerin süresi ve genel seçimin sonrasında bir hükümet kurmak için geçen süreye bakılan çeşitli değerlendirmeler yapılmaktadır (Leonard, 1983: 159). Bu anlamda İsrail, Yunanistan, Belçika, İtalya, Hollanda gibi çok partili ülkeler, uzun hükümet kuramama süreleri ve tekrar eden seçimleri nedeniyle istikrarsız olarak değerlendirilmektedir.

Tartışmanın diğer ucunda yer alan orantılılık taraftarları ise bu iki kavramı birbirinden ayıran ve çoğunluğun değil azınlığın haklarını önceleyen bir bakış açısı sergilerler. Onlara göre temsilde adalet ancak seçmenlerin farklı görüşlerinin parlamentolarda görüşleri oranında temsil edilmesi ile mümkündür. John Stuart Mill (1861: 133) demokrasilerde her kesimin orantılı olarak temsili fikrinin önde gelen savunucularındandır. Çoğunlukçu modeller doğası gereği azınlıkları yok sayar ve yalnızca çoğunluğun dileklerini uygulamaya geçirebilmesine odaklanır. Mill (1861: 139) azınlığın sesinin hiç mi çıkmaması gerekir diye sorar ve eski alışkanlık dışında hiçbir şeyin mantıklı bir insanı bu sonsuz adaletsizlikle uzlaştıramayacağını söyleyerek çoğunlukçu modellerin adaletsiz sonuçlarını geçmişle bağlarına yükler. Ardından eşit bir demokraside her kesimin orantılı bir şekilde temsil edilmesi gerektiğini vurgulayarak aksi durumun eşitsizlik ve halkın bir kısmının diğerini yönettiği bir ayrıcalık yönetimi olacağını belirtir. O dönem parlamento üyesi olan Mill’in fikirleri aynı dönemde STV modelinin akademik savunusunu yapmakta olan Thomas Hare’nin görüşlerinden önemli derecede etkilenmiş (Riker, 2003: 21) ve Birleşik Krallık parlamentosunda STV modelinin uygulanması için çalışmış fakat başarılı olamamıştır (Farrell, 2001: 32).

Orantılılığı önceleyenlere göre toplumlarda özellikle son yıllarda artan bir fikir çeşitliliği hâkimdir ve çoğunluk dışındaki grupların yok sayılması adil bir temsile imkân vermez. İdeal temsil, her grubun çarpıtılmamış tercihlerinin oranı kadar temsil imkânı elde etmesidir. Tüm taraflara, ayrıcalıklı olmadan ve başkalarına zarar vermeden tam olarak almaları gereken pay verilmelidir (Pennisi, 1998: 5). Temsili bir demokrasinin temellerinden birisi seçmenlerin oyları ile sandalyeler arasındaki doğru

ilişkidir. Bir seçimin temel işlevlerinden birisi halkın görüşlerini bu görüşlerin nüfusta benimsendiği ölçüde yasama organında temsil edilmesine olanak sağlamasıdır. Dolayısıyla bir oylama modeli de yasama organındaki görüşlerle bu dağılımı yansıtmalı ve çarpıtmamalıdır (Loosemore, Hanby, 1971: 468). Bu noktada modelin seçmenin gerçek tercihini yansıtıp yansıtmadığı sorusu önem kazanmaktadır. Nitekim özellikle çoğunlukçu modeller, kazananı belirleme yöntemi nedeniyle seçmeni belki de ikinci üçüncü tercihi olmasına rağmen büyük partilerden birisine oy vermeye yönlendirerek seçimlerini çarpıtmaktadır. Gerçek manada doğru bir dağılım için modelin, stratejik oylama davranışlarını minimum seviyede ortaya çıkarması önemlidir. Temsil kavramına mikrokozmos modeli olarak yaklaşan bu görüşe ağırlık verenler için yönetim istikrarı ayrı bir meseledir ve koalisyonlarda belirli düzeyde uzlaşma gerekliliği, demokrasinin temel şartlarından biridir.

Çoğunlukçu model taraftarları ise orantılı modelleri seçimler sonucunda sürekli koalisyonlar ortaya çıkarması yönüyle eleştirir. Koalisyonlar seçmenlerin görüşlerinin yönetime yansımaya imkân vermez ve çarpıtır. Oysa seçmenler görüşlerinin yönetimde olabilmesi için oy vermiş ve bir çoğunluk oluşturmuşlardır. Bu çoğunluk koalisyonlar tarafından kilit altına alınır ve küçük hatta bazen aşırılık yanlısı partiler, büyük pazarlıklara girip olduklarından çok daha fazla yönetim gücü elde ederler. Bu modellerin ABD, Birleşik Krallık, Kanada gibi pek çok ülkede, ortaya çıkardığı önemli ölçüde orantısız sonuçlara rağmen varlığını ısrarla sürdürmesinin altında yatan temel neden bu yönetebilme kapasitesidir.

Orantılı modeller, genellikle ancak uzlaşmanın mümkün olabildiği yerlerde başarılı olabilirler. Taraflar karar alma noktasında yakın fikirlere sahip değilse ve zıtlıkların boyutu yüksekse, ortak bir zeminde buluşmak oldukça zorlayıcı olabilir ve orantılı bir dağılım, karar alınamaz bir sonuç ortaya çıkararak yönetim krizlerine neden olabilir. Öte yandan orantılı modelleri doğrudan yönetilemez olarak yargılamak da doğru değildir. Eğer toplumun siyasal kültürü, fikirlerin üzerinde uzlaşabilme kapasitesine sahipse koalisyonlarla da oldukça istikrarlı yönetimler ortaya çıkabilmektedir. İskandinav ülkeleri ve İsviçre gibi orantılı modelleri uzun yıllardır kullanan bazı ülkelerde bu yönde şikâyetler görünmemektedir. Fikirlerin birbirine yakınlık derecesi yani zıtlıkların matematiksel uzaklıkları, seçmenlerin konumlandıkları noktalar yani yoğunluk dereceleri, özetle toplumdaki fikirlerin

ayrışma düzeyi bu noktada oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Aslında karar alma sürecinin yani yönetimde istikrarın zorluğu fikirlerin çokluğundan değil birbirine uzak noktalarda meydana gelen farklı yoğunlaşmalardan kaynaklanmaktadır.

Seçim sistemlerine yönelik reformlar konusundaki her türlü tartışmanın temelinde yönetim istikrarı ve azınlık çıkarlarının temsili konuları yer almaktadır. Bu iki konu genellikle en azından kısmen birinin diğerine tercih edildiği bir “*değiş tokuş*” olarak görülür (Gallagher, Mitchell, 2005: 12). Carey ve Hix (2011: 385-386) bu değiş tokuşu basit bir doğrusal ilişki yerine, dışbükey bir maksimizasyon problemi olarak görmenin daha verimli olacağını iddia ederler. Öte yandan bu değiş tokuş iddiasının doğruluğuna yönelik şüpheler de vardır. Farrell (2001: 10) bir seçim sisteminin hükümet istikrarını tehdit etmeksizin azınlık çıkarlarının azami temsiline izin verilebileceğini düşünmektedir.

Fikirlerin yoğunluğu ve konuları nedeniyle karar alma sürecinin zor olduğu toplumlarda, daha kolay karar alabilmek adına belirli kesimler karar alma sürecinin dışına çıkarılabilmektedir. Yönetimin devamlılığı ve karar alabilme gerekliliği bu dışlamaya meşruluk kazandırmaktadır. Dışlama, genellikle daha orantısız parlamento dağılımları demektir. Ancak uzlaşmanın sağlanabildiği ölçüde dışlamanın derecesi azaltılabilir. Bu noktada her ülke model tercihinde neyi öncelediğine göre hareket etmektedir. Eğer yönetilebilirliği ve bireysel temsili önceliyorsa çoğunlukçu modeller kullanmakta, farklı görüşlerin temsili önceliyorsa orantılı modeller kullanmaktadır (Bogdanor, 1983: 2).

Ülkelerin model tercihindeki bu ikilik literatürdeki uzmanların görüşlerinde de kendisini göstermektedir. Bowler, Farrell ve Pettitt (2005: 13) çalışmalarında yalnızca seçim araştırmaları alanındaki uzman kişilere uyguladıkları anket ile hangi modelin daha iyi olduğuna ve seçimlerin yapılma amacına yönelik sıralamalarını sormuşlar ve uzmanların neyi öncelediklerine göre iyi model sıralamalarının farklılaştığını tespit etmişlerdir. Bu noktada seçimin en önemli amacını yönetebilir bir hükümet ortaya çıkarmak olarak gören uzmanlar çoğunlukçu modelleri üstte sıralarken; seçimin amacını seçmenin sözünün parlamentoya yansması olarak görenler daha orantılı modelleri üstte sıralamışlardır. Htun ve Powell’in editörlüğünde yayınlanmış olan APSA Report’un (2013: 5) ortaya koyduğu çıktıları da bu görüşü destekler niteliktedir. Bir yanda siyasi ve sosyal çeşitliliğin artırılması diğer taraftan hükümetin hesap

verebilirliği gibi amaçların birbiriyle bağdaşmaması, seçim modelinin tercihi konusunda tavizlerin ve önceliklerin netleştirilmesini gerektirir.

Çoğunlukçu görüşlere göre yasama organı halkı temsil eder ve çoğunluk ne seviyede olursa olsun aldıkları karar halkın sesidir. Onlar için tek üyeli seçim çevreleri halkın temsili için en uygun olanıdır. Orantılı görüş savunucuları ise bu yaklaşımın farklı görüşlerden önemli sayıda seçmene yönelik adalet sağlayamadığını ve yasama organını zayıflatıldığını öne sürerler. Tek üyeli çevrelerde birden fazla düşünceyi yansıtmamanın olanaksızlığı ve böyle bir sınırlamanın başka tutarsızlıklar ve adaletsizlikler doğuracağını dile getirirler. Bu doğrultuda da tüm fikir eğilimlerinin orantılı temsili daha fazla mümkün kılması nedeniyle geniş bölgesi seçim çevreleri önerisinde bulunurlar (Lakeman, 1974: 26-28). Görüldüğü gibi aslında bu ikilik özünde bireysel temsile önem verenler ile orantılı temsile önem verenlerin bakış açısına göre değişmektedir. Farklı oylama modellerini tartışırken “*adil*” bir sistemin gerekli olduğu genel olarak kabul edilir ve bu adaletin nasıl sağlanacağı sadece teknik bir konudur (Dahl, 2019: 110).

1.4. Siyasal Partiler

Partilerin doğuşu 18. yüzyılın son yıllarında ABD’de başkan yardımcısı Jefferson ve yasama meclisi başkanı Madison’un kongredeki takipçilerini, Başkan Adams ve hazine bakanı Hamilton’a muhalefet etmeleri için organize etmeye başlamalarına götürülebilir. Muhalefet görevlerini yaparken seçimleri kazanmaları ve bunun için de ülkedeki tüm taraftarlarını organize etmeleri gerektiğinin farkına varmışlar ve dünyadaki halk tabanlı ilk siyasi partiyi kurmuşlardır (Dahl, 2019: 102). 1816’da Benjamin Constant parti kavramını basit haliyle, aynı siyasal doktrine inanan insanlar topluluğu olarak tanımlamıştır (Duverger, 1993: 9). Edmund Burke ise 18. yüzyılın sonlarında partiyi, “*üzerinde tümünün hemfikir olduğu belirli ilkeler etrafında, ulusal çıkarları ortak çabalarla desteklemek için birleşen bir insan grubu*” olarak tasvir etmiştir (Sartori, 1976: 9). Siyasal partilerin literatürde üzerinde kesin olarak uzlaşılabilmiş bir tanımı olmamakla birlikte, birbirine benzer, eksikleri, fazlaları olan pek çok tanımı bulunmaktadır. Bazı tanımlardan ortak noktaları buluşturarak toparlayıcı bir tanım yapmak gerekirse, siyasal partiler: “politik bir etiket veya bir program çerçevesinde, farklı toplumsal tabanlardan, ideolojilerden,

ortaklıklardan veya çıkarlardan kaynaklanarak, siyasal alanda kendilerini ifade edebilmek üzere bir araya gelen kişilerin oluşturduğu, politika üretmek, kamuoyu oluşturmak, siyasal kararları etkilemek, kontrol etmek veya siyasal iktidarı ele geçirmek veya devam ettirmek üzere, örgütlenmiş yasal/meşru politik kuruluşlardır” denebilir (Kışlalı, 2018: 277; Sarıbay, 2001: 5-6; Duverger, 1993: 157).

Partiler konusundaki öncü çalışmalardan birisi, Rus siyaset bilimci Moisey Ostrogorski’nin 1902 tarihinde iki ülkedeki (ABD ve İngiltere) burjuva partilerini incelediği “*La Democratie et les Partis Politiques*” (Demokrasi ve Siyasi Partilerin Örgütlenmesi) eseri sayılabilir. Ostrogorski çalışmasında kitle partilerinin oligarşik eğilimler taşıdığını ve bireysel çıkarların temsiline, partilerin artan etkisi ve liderlerin denetimi karşısında kaybolduğunu öne sürmüştür. Ardından Sozialdemokratische Partei Deutschlands’nin (SPD) güç yapısını inceleyerek partinin demokratik örgütüne rağmen gücün küçük bir liderler grubu elinde yoğunlaştığı yönünde benzer bir görüşü geliştiren, 1911 tarihli Robert Michels’in “*Political Parties*” eseri, kitle örgütlerinin oligarşik eğilimlerine “*Oligarşinin Demir Kanunu*” adını vererek bu yola önemli bir taş döşemiştir.

Michels’in henüz modern anlamda partilerin, parlamentoların, parti sistemlerin yeni gelişmeye başladığı dönemlerde yaptığı öncü çalışması, tespitlerinin bir kısmının bugün de kısmen izlerini görmemiz nedeniyle önemini korumuştur. Michels’in, öncesinde Ostrogorski’nin de olduğu gibi partilere karşı kötümser bakışın, daha eski tarihlerde Amerikan kurucu babalarının partilere karşı temkinli yaklaşımlarına¹⁶ benzer olduğu söylenebilir. Hatta Rousseau’nun temsili demokrasiye karşı olan olumsuz tavrının da dönem üzerinde etkili olduğu düşünülebilir. Partiler hakkında kötümser, eski yorumlamalardan biri de David Hume’a aittir. Hume, ilk olarak 1742 de yayımlanan “*Essays, Moral, Political and Literary*” eserinin “*Of Parties in General*” (Partiler Hakkında Deneme) bölümünde hizipleri, hükümetleri deviren, yasaları etkisiz hale getiren ve birbirine yardım etmesi gereken aynı ulus insanlarını birbirine düşürerek düşman yapan, nefret edilmesi gereken yapılar olarak nitelendirir. Ancak Hume (1987: 55-57) monarşinin hâkim olduğu dönemi itibarıyla bu hizipleri

¹⁶ Jefferson ve Madison gibi ABD Anayasası kurucu babaları, partileri olumsuz özelliklerle nitelendirmişlerdir (Sartori, 1976: 11-12).

bizim anladığımız modern anlamda rekabet eden partiler gibi görmez ve iktidar mücadelesindeki aile kavgaları vb. ayrışmalara atıfla örneklendirir. Hatta onun için bu yapılar o denli önemsizdir ki *“at yarışlarında bir üniforma rengi ile diğerinin arasındaki farktan daha önemsiz ne olabilir?”* benzetmesi ile rekabetin gereksizliğine vurgu yapmaktadır. Aslında Hume’un -Rousseau’nun da genel irade vurgusu ile yaptığı- eleştirilerinin temeli iki farklı fraksiyona ayrılmak, bölünmek, birlik olamamak üzerinedir. Hume’un, insanların zıt taraflara ayrıldığında kendi taraflarına sevgi beslerken diğer tarafa düşmanlık geliştirmektedir tespiti, psikoloji bilimi ve insan doğası ile ilişkili önemli bir tespittir. Günümüzün moda tabirleriyle ifade etmek gerekirse Hume (1987: 58) ötekileştirmeyi ya da kutuplaştırmayı eleştirmektedir. Hatta hasımlıkların, sıklıkla gelecek nesillere aktarıldığı yönündeki sosyolojik tespiti de çağının ötesindedir. Hume’un ifadeleri, hizipler ile modern partiler arasındaki ayrımı görebilmek ve partilere olan kötümser bakışın kökenlerini anlayabilmek açısından değerlidir. Aslında daha çok hizip kavramına yönelik olan kötü bakışın, parti ile hizip arasındaki farkın belirginleşmeye başlamasıyla azaldığı söylenebilir. Partilerin mutlak bir kötülük anlamına gelmediği düşüncesi ile birlikte artık hizip yerine parti kavramı kullanılmaya başlamıştır. Yine de bu geçiş yavaş ve dolambaçlı olmuştur (Sartori, 1976: 3).

20. yüzyıla geri dönecek olursak Michels’e (2001: 225-230) göre, yöneten sınıfların farklı hizipleri arasındaki bir rekabet, eninde sonunda kitleler üzerindeki yetkinin kendi aralarında paylaşıldığı bir uzlaşmaya varacaktır. İktidar araçlarını denetimi altına alan bir grubun bu denetimi sürdürmek için mümkün olan her şeyi yapması son derece olasıdır. Liderler iktidarda kalma şanslarını artırabilmek için kendilerine bağlı gruplar oluştururlar. Sıradan üyeler ise kayıtsız olma ve tabiiyeti kabul etme eğilimindedir ve liderlere saygı göstermeye meyyaldirler. Çoğunluk öz yönetimden acizdir ve gerçek manada temsil edilmeleri mümkün değildir. Bu görüş Rousseau’nun temsilin imkânsızlığı fikri ile örtüşmektedir. Bir parti teorikte belirli bir sınıfın çıkarlarının ifadesi gibi görünse de pratikte bu konuda sıkı bir denetim söz konusu değildir ve parti ilkeleriyle örtüşen, örtüşmeyen herkes üye olabilmektedir. Sonuçta kitlelerden daima ve zorunlu olarak, yöneticilerden oluşan yeni bir örgütlü

azınlık doğar¹⁷. Bu küçük azınlığın egemenliğine boyun eğmek trajik bir zorunluluk ve oligarşinin doğuşudur (Michels, 2001: 233).

Bir yerde güç, iktidar ilişkisi varsa orada tahakküm ve tahakküm altında bir kitle vardır diyen Bakunin, en özgür seçim sistemlerinin dahi bir yanılsama olabileceğini söyler (akt: Michels, 2001: 227). Michels (2001: 228-230) temsilcilerin faaliyetlerinin katı bir şekilde sınırlandırılabilmesi görüşü nedeniyle sosyalizmi eleştirirken toplumun kapsamlı bir bürokrasi yaratılmadan yönetilemeyeceği gerçeğini vurgulamaktadır. Ortaya çıkacak oligarşik yapının demokrasi kavramı ile uyuşmasının imkânsızlığına değinerek partileri demokrasi için kullanmak hayalini, barış için savaşı, alkolizmle mücadele için alkolü kullanma çabasına benzetir.

Michels'in çalışmasını eleştirenler, gözlemlerinin bir takım tartışmalı psikolojik teorilerden beslendiğini, yalnız Alman SPD temelinde ve sadece o zamana ait olması (Heywood, 2019: 348) nedeniyle tek fikirli ve kısıtlı bir perspektiften, abartılı bir genelleme yaptığını (Neumann, 1954: 550-553) öne sürerler. Uygulamada pek çok ülkede partilerdeki liderlik mücadelesi esnasında her zaman Michels'in kötümser sonuçlarına rastlamadığımız, bolca hiziplerin ve hatta yeni partilerin karşımıza çıktığı görülebilmektedir.

Siyasal partiler konusunda literatürde belki de en kapsamlı ve en çok başvurulmuş temel kaynak Duverger'in 1954 tarihli çalışmasıdır. Duverger partilerin hiziplerden modern partilere dönüşümünü, parti türleri, parti sistemleri ve seçim sistemleri temelinde detaylandırdığı çalışmasında, modern çağın partiler çağı olduğunu kabul etmekle birlikte genel anlamda kötümser bir bakıştan beslenmektedir. Hatta Neumann (1954: 558) Duverger'e yakın tarihli çalışmasında Michels'in Duverger'in vaftiz babası olduğu benzetmesini yaparak her ikisinin de "*Rousseau'nun hayal kırıklığına uğramış müritleri*" olabileceğini ifade etmektedir.

Duverger (1993: 238-240) partilerin disipline duydukları gereksinim nedeniyle doktrinlerden uzaklaştığını ve "*ordu tipi*" yapılanmalara benzediklerini ifade eder. Bu doktriner ve dolayısıyla felsefi inancı olmayan "*zihni fakirleşme*", partileri kitlelere erişmek maksadıyla bu basitleşme yönüne iter. Dünya savaşları sonrası yapılan bu

¹⁷ Michels bu görüşünü elitler üzerine çalışmaları ile tanınan Mosca'nın fikirlerine atıfla destekler. Mosca'ya göre, kitlelerden her zaman ve zorunlu olarak, kendisini yönetici bir sınıf düzeyine yükselten yeni bir örgütlü azınlık çıkar (akt: Michels, 2001: 233).

yöndeki analizlerde özellikle döneme yakın tarihli görülen faşist partilerin yapılanmaları etkilidir. Faşist partilerde disiplin dinsel bir niteliğe bürünmektedir. Özellikle Almanya’da Hitler dönemi sosyalist işçi partisi Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (NSDAP) iktidarı, disiplinin ve bunun sağlanması yönünden gösterilen çabaların toplumun tüm kademelerine sirayet eden uç örneklerinin gözlemlendiği bir dönemdir¹⁸. Duverger (1993: 74) parti örgütlenmelerinden bahsederken hücre tipi örgütlenmenin siyasal partileri temsil amaçlarından sapmaya yönelterek bir “*kışkırtma, propaganda, disiplin ve yer altı faaliyeti aracı*” haline getirdiğini belirtmektedir.

Aslında Ostrogorski, Michels ve Duverger’in eleştirilerinin büyük oranda parti liderliği ve disiplin konularında olduğu dikkat çekmektedir. Hume’un ya da Rousseau’nun eleştirileri gibi bölünmelerin geneline yönelik değildir. Günümüzde toplumsal bölünmelerin varlığı artık tartışmasız bir gerçek olarak kabul edilmektedir. Asıl sorun bu bölünmelerin ne şekilde yönetileceği veya yönetime nasıl dâhil edilebileceği üzerinedir. Bu noktada demokrasi, insan hakları, anayasal yönetim gibi kavramların gelişmesi ile beraber siyasal partilerin tartışmada konumlandıkları yer, içerdikleri anlam ve hatta işlevleri, görevleri de temsil kavramının seyrinde meydana gelen değişime benzer şekilde önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır. Bu noktada Neumann’ın (1954: 558) Duverger’in ve Michels’in ulaştığı lider ile takipçi arasındaki farklılığın ve hatta yönetimin halkın kendisinde olmadığını keşfedilmesinin, dinamik demokrasinin sonunu getirmeyeceği tespiti önemlidir.

Her ne kadar Rönesans dönemi İtalya’da bir komutan etrafında toplanan orduları, devrim meclisleri üyelerinin bir araya geldikleri kulüpleri ve anayasal monarşilerde mülkiyet esasına dayanan seçimleri hazırlayan komiteleri, amaçları siyasal iktidarı ele geçirip kullanmak olduğu için partilere benzetebilirsek de gerçek partiler ortaya çıkmalı çok uzun bir süre olmamıştır. 1850’lerde Amerika dışında hiçbir ülkede bugünkü anlamda siyasal partiler tanınmamaktaydı. Bazı yerlerde parlamentolar ve bunların içinde oluşmuş gruplar, hizipler, çeşitli fikir akımları, halk

¹⁸ Hitler döneminde bunu sağlayabilmek için Goebbels’in başında olduğu Alman Propaganda Bakanlığı ve Hitlerjugend adı verilen gençlik örgütü kurulmuştur. Propaganda Bakanlığının hazırladığı 1935 tarihli Triumph des Willens (İradenin Zaferi) filmi meşhurdur. Dönemin çocuk ve gençlerinin yetiştirilme biçimini anlayabilmek adına Taika Waititi’nin Tavşan Jojo (2019) filmi dikkate değerdir.

kulüpleri, felsefi dernekler var olmasına rağmen gerçek partiler henüz ortaya çıkmamıştı. 1950'ye gelindiğinde ise uygar ulusların çoğunda partilerin faaliyet göstermekte olduğu görülür (Duverger, 1993: 15).

Partilerin doğuşu genellikle parlamento gruplarının ve seçim komitelerinin doğuşuna bağlı olarak değerlendirilir. Özellikle Fransız İhtilali ve Endüstri Devrimi sonrasında sınıfsal çıkarların çatışması, burjuvazinin aristokrasi karşısında güçlenmesi, halk kitlelerini siyasal bir aktör haline getirerek tarihin bir öznesine dönüştürmüştür (Göktürk, 2016: 249). Fakat 19. yüzyıl başlarının servet esasına göre çok kısıtlı bir oy hakkına dayanan siyasal rejimleri, sayıca az ve sosyal bakımdan yüksek kişilerin kontrolünde olduğundan komitelere ya da örgütlenmeye ihtiyaç duyulmamıştır. O zamana kadar hizipler şeklinde var olan, bir lider ya da aile etrafında şekillenen, benzer görüşlü siyasetçiler grubu olarak nitelendirilebilecek bu yapılar; mevcut otokratik düzenin etkisi ile soylular ve danışmanlar arasında etkili olma mücadelesi veren, örgütsüz, disiplinsiz, akışkan ve gayri resmi gruplaşmalar olmuştur (Heywood, 2019: 335).

19. yüzyıl boyunca temsili yönetimlerin ortaya çıkışı ve genel oy hakkının yaygınlaşması siyasal partilerin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Bu gelişme büyük ölçüde doğal ve plansızdır. Siyasetin demokratikleşme süreciyle birlikte partiler, halkın isteklerini yetkililere iletmek üzere oluşan bir ifade aracı haline gelmiştir (Sartori, 1976: 27). Demokrasinin gelişmesiyle birlikte parlamento yetkilerinin genişlemesi, siyasal meclislerin fonksiyonları ve bağımsızlıklarını genişletmiştir. Bu meclislerin üyeleri de kendi aralarında coğrafi yakınlık, meslek, siyasal doktrin gibi yöresel ve ideolojik bazı ortak niteliklerine göre veya bazen de yeniden seçilme kaygısı ile gruplaşma gereği duymuşlardır. Öte yandan oy hakkının genişlemesi ile adayları tanıtmak üzere doğan seçim komiteleri aracılığıyla seçmenler, parti kadrolarına sokulmaya ve böylece örgütlenmeye başlamıştır. Seçim komiteleri başlarda her seçim için kurulmakta iken eşitlikçi duyguların gelişmesi ve geleneksel elitleri bertaraf etme düşüncesiyle birlikte genel oyun yaygınlaşması ve komitelerin örgütlenmeleri sayesinde kademeli olarak sürekli bir nitelik kazanmış, modern partiler sistemine geçilmiştir. Bazen oy verme usulünün de parlamento gruplarının doğmasına neden olduğu gözlemlenebilir. Örneğin İsveç ve İsviçre'de liste usulü ve orantılı temsil kullanılması parlamento gruplarının kuruluşunu hızlandırmıştır (Duverger, 1993: 18).

Bazı partiler ise doğrudan parlamento dışında bulunan bir kurum vesilesiyle gelişir ve doğar. Bunlardan en bilineni birçok sosyalist partinin doğuşunda rol oynamış olan sendikalardır¹⁹. Bunun yanı sıra öğrenci dernekleri, üniversite grupları, sanayi ve ticaret grupları, kiliseler veya mason dernekleri gibi kuruluşların da zaman zaman rol oynadığı örnekler mevcuttur. Bu tip partiler, meclis içinde kurulan partilere nazaran genellikle daha merkeziyetçi ve daha disiplinlidir (Duverger, 1993: 23-29). 1900'lere kadar siyasal parti ve benzeri yapılar genellikle meclis içinden doğmuştur. Günümüzde ise özellikle demokratik gelişmişlik seviyesi yüksek olan ülkelerde, parlamento dışından gruplarca kurulan parti örneklerine daha sık rastlanmaktadır.

Eski komite partileri az sayıda ve “*tutkulu*” olmayan üyelere sahip, zayıf ve âdemi-merkezi yapıda iken modern partiler daha merkezi yapıda ve fanatik kitleleri örgütlendirmektedir (Duverger, 1993: 105). Heywood (2019: 335) modern partileri, devlet makamları yoluyla yönetim iktidarını kullanma veya zemin elde etme amacıyla kurulup, hükümet politikalarının temel alanlarına hitap eden geniş bir konu odağına sahip, ortak siyasal tercihler veya genel bir ideolojik kimlik etrafında toplanan üyelerinin resmi olarak daimi bir üyelik sistemine sahip olduğu örgütlü yapılar olarak tanımlamaktadır. Öte yandan günümüzde artan sorun boyutlarıyla genişleyen siyasal arenada çoğalan çok partililikte, geniş bir konu odağına sahip olmayıp tek bir konuya odaklı kurulan ve sonradan genişleyen çok sayıda siyasi parti örneği mevcuttur. Bunlar genellikle büyük partilerin yerine geçemezler ve amaçları konu odaklı bir baskı grubu oluşturup güç gösterisi yaparak siyasal iktidarı bir şekilde etkilemektir.

Modern parti ayırımında dikkat çeken en önemli unsur partilerin örgütlü yapılar haline gelmesidir. Siyasal partiler ilk olarak ABD’de ortaya çıkmıştır. 1800 yılındaki başkanlık seçimlerinde sonradan Cumhuriyetçi Parti olacak olan Federalist Parti, bir kitle partisi olarak doğmuştur. Pek çok muhafazakâr ve liberal parti, siyasal hayatına yasama organında bir hizip olarak başlamış daha sonraları ortaya çıkan giderek genişleyen bir seçmen kitlesine hitap etme zorunluluğu bu partileri örgütlü modern partilere dönüşmeye mecbur bırakmıştır (Heywood, 2019: 336). Öte yandan bu yapılaşma biçiminden farklı olarak ortaya çıkan sosyalist partiler veya din, etnik köken

¹⁹ Örneğin İngiliz İşçi Partisi 1899 Sendikalar Kongresinde bir parlamento ve seçim örgütü kurma kararının alınması sonucunda kurulmuştur (Duverger, 1993: 24).

ve dil gruplarını temsil eden, yönetim organı dışında, toplumsal hareketler ile doğmuş partiler de mevcuttur. Temsilin içinden çıkmamış olması ve sonradan temsil hakkı elde etme gayretiyle kurulmaları, bu partilerin farklı altyapılara sahip olmasını da gerektirmiştir. Bu partiler genellikle daha örgütlü, disiplinli ve merkezi yapıda olmak ve gelişmek mecburiyetinde olmuşlardır.

Duverger'e (1993: 10) göre *“modern partiler, programlarından veya üyelerinin mensup olduğu sınıftan çok, örgütlerinin mahiyetiyle ayırdedilebilirler... Geçmiş çağların tek hücreli yaratığının yerini, karmaşık ve farklılaşmış yapısıyla, yirminci yüzyıl partisi almıştır”*. Özellikle 20. yüzyılın sonlarına doğru pek çok ülkede ideoloji temelli partilerden farklı olarak yeni toplumsal hareketlerle gelişen partilerin büyümeleri, klasik ideoloji temelli partilerin ortaya çıkardığı ayrımları çeşitlendirmiştir. Demokrasinin gelişmesiyle beraber partilerin değişmesi, örgütlenerek daha disiplinli bir hal almaları ve baskı grubu niteliğinin genişlemesi pek çok ülkedeki siyasal rejimlerin yapısında da önemli derecede dönüşümler yaratmaktadır.

1.4.1. Parti Türleri

Parti türleri konusunda yaygın olarak karşımıza çıkan geleneksel ayrımlar Duverger'in kullandığı kadro ve kitle partileri, Neumann'ın temsil ve bütünleşme partileri ile klasik sol kanat ve sağ kanat partileri şeklindeki tasniflerdir. Bunların yanı sıra daha yakın tarihli, tarihi dönemleri de inceleme içerisine katarak günümüzün karmaşıklaşmış parti yapılarını çözme girişiminde bulunan Gunther ve Diamond'ın (2003) beş ana tür ve on beş alt tipte geliştirdiği parti türleri sınıflandırması en kapsamlı tasniflerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.4.1.1. Kadro ve Kitle Partileri Ayrımı

Kadro partilerini kitle partilerinden ayıran temel fark kitlesel bir örgüt inşa etmeyerek soylu veya seçkinlerden oluşan bir liderler grubunun hâkimiyetidir. Bu seçkinler arasında prestijli, nüfuzlu kişiler, kampanya örgütlemeyi bilen teknik kişiler ve mali destekçiler vardır (Duverger, 1993: 107). Büyük bir prestij, servet veya teknik ustalık gibi nitelikler ön plandadır. Örgütün alt gruplarında yüksek düzeyde bir siyasal adanmışlık bekleyen ve sıkı bir örgüt disiplinine sahip kadro partilerine Sovyetler'deki

Kommunistiçeskaya partiya Sovetskogo Sayuza (KPİCC), Almanya'daki NSDAP, İtalya'daki Partito Nazionale Fascista (PNF) ile modern dönemden Çin'in komünist partisi Zhōngguó Gòngchāndǎng ve Hindistan'dan Indian National Congress (INC) örnek gösterilebilir. Gerçi bunların neredeyse tümünde önemli sayıda üye örgütlenmiştir fakat sıkı bir denetim söz konusudur ve etkinlik üst yönetimdedir.

Kitle (kütle-yığın) partilerinde ise ideolojik bağlılıktan çok yeni üye kazanma isteği ön plandadır. Kadro partileri daha çok burjuva ve sağ partilerle; kitle partileri ise işçi ve sol partilerle paralel düşmektedir. Kadro partileri âdemi-merkeziyetçi ve zayıf disiplinli; kitle partileri ise merkeziyetçi ve sıkı disiplinli partilerdir (Duverger, 1993: 111-114). Günümüzde bu ayrım biraz daha bulanıklaşmıştır ve modern partilerin çoğu kitle partisi şeklinde örgütlenmektedir. Artık üye olmak için ilkeler ve hedefler konusunda genel bir mutabakat yeterlidir ve aidatlarla finanse edilme özelliği önemini yitirmiştir. Otto Kirchheimer (1966: 184-193) bu tip modern partileri, mümkün olan en çok sayıda seçmene erişebilmek amacıyla milyonlarca zihne girmesi gereken, ideolojiden arındırılmış, üye sadakati düşük, *"herkesi kucaklayan parti"* (catch-all party) olarak nitelendirmektedir. Ona göre bu tip partiler, evrensel olarak ihtiyaç duyulan ve oldukça standartlaştırılmış bir ürünü pazarlayan büyük bir markanın rolüne benzer bir rolü, siyasette yerine getirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda parti liderini de tıpkı partilere kötümser bakanların fikirlerine benzer şekilde, çizgisi ne olursa olsun, lider seçildikten sonra davranışlarını standart gerekliliklere uydurmak zorunda olan birisi olarak tanımlamaktadır (Kirchheimer, 1966: 192).

1.4.1.2. Temsil ve Bütünleşme Partileri Ayrımı

Parti türleri konusunda ikinci bir tasnif Sigmund Neumann (1954: 560-561) tarafından geliştirilen temsil partileri ve bütünleşme partileri ayrımıdır. Temsil partileri kamuoyunu yansıtmaya çalışırlar. Herkesi kucaklamaya çalışmaları ve ilkelerden çok pragmatist yaklaşımları ile kitle partilerine benzerler. Faaliyetleri seçim zamanları ile sınırlı, kısıtlı bir katılım derecesine sahip üyelerin oluşturduğu, sosyal bağların zayıf olduğu, serbestçe üye olunabilen partilerdir. Bu partilerin esas görevi, bir kez seçildikten sonra mutlak bir *"özgür yetkiye"* sahip olan ve her açıdan yalnızca kendi vicdanlarına karşı sorumlu olan temsilcilerin seçilmesidir.

Bütünleşme partileri ise kitleleri seferber etmeyi, eğitmeyi amaçlayan, bireyin günlük yaşamının her alanı üzerinde etki eden, üyelerinin yalnızca aidat ödeyenler değil parti ile daha yoğun bir biçimde bağlı kişiler olduğu partilerdir. Adını bireyin toplumla bütünleşme çabalarından alan bütünleşme partileri, genellikle ikna siyaseti uygular ve üyelerinden daha yoğun bir siyasal faaliyet bekler.

Neumann (1954: 560-561) bütünleşme partilerinin gelişimini sanayileşme, kentleşme, uluslararası göç, dünya savaşları ve devrimlerin yarattığı “*altüst oluşlar*” neticesinde ortaya çıkan yeni toplumsal düzenin bir ürünü olarak görür ve yazdığı dönemde gelişen sosyalist partilerin de etkisiyle değişen toplumun giderek artan bir şekilde sosyal bütünleşme partileri ürettiğini belirtir. Temsil partilerini ise partilerin ilk oluşmaya başladığı dönemlerde karşımıza çıkan meclis içi hiziplere benzettiği için temsil partilerinden bütünleşme partilerine doğru bir geçiş olduğunu savunur. Öte yandan bütünleşme partilerini kendi içerisinde demokratik bütünleşme partileri ve topyekûn bütünleşme partileri olarak ikili bir ayrıma tabi tutar. Demokratik bütünleşme partilerinde olması gerekeni, modern kitle demokrasileri açısından uygun olan parti tipini anlatır. Topyekûn bütünleşme partilerinde ise eski tecrübelerde gözlemlediğimiz ve pratikte karşımıza çıkmış faşist partileri örnekendirir. Topyekûn bütünleşme partilerinde vatandaşın koşulsuz teslimiyeti, parti çizgisinin tartışmasız kabulü, iktidarın gaspı ve partiler arası koalisyon ve uzlaşmanın reddi söz konusudur. Bu zararlı tip partilerin yükselmesi, demokrasinin, anayasalcılığın ve insan haklarının sonunun habercisi olur. Demokratik bütünleşmiş partilerde ise yeniden bütünleşmiş bir toplumda vatandaşın kamusal alanının genişletilmesi, seçmenin seçim özgürlüğü gibi kavramlar ön plandadır (Neumann, 1954: 562-563).

Neumann’ın temsil partileri yaklaşımı, Anthony Downs (1957) tarafından geliştirilen, siyasetçileri iktidar arayışındaki seçim başarısı getirme ihtimali olan her politikayı benimsemeye hazır yaratıklar olarak tasvir eden ve ekonomik yaklaşım olarak da adlandırılan rasyonel tercih modeline zemin hazırlamıştır (Heywood, 2019: 337-338). Kirchheimer (1966: 193-195) ise artmakta olan herkesi kucaklayan partilerin, daha çok sayıda farklı çıkar gruplarına hizmet edebilmek adına “*tüm yumurtaları aynı sepete koymadıklarını*” ve çatışan çıkarlara rağmen “*en iyi taktik pozisyonu elde etmeye çalıştıklarını*” öne sürmektedir. Böyle partilerin disiplini daha zayıf ve seçmen bağlılığı daha azdır. Seçmenler, Downs’un ekonomik yaklaşımındaki

rasyonel seçmen teorisinde olduğu gibi kısa vadeli siyasi tercihlerle hareket ederler ve partiler de geniş müşteri kitlelerine ulaşma hedefindedir. Ona göre tümünü yakala partileri sayesinde partilerin bugünkü rolü, hükümet olarak çeşitli güç grupları arasında arabuluculuk ve kurumların işleyişi aşamasında ise ancak kısıtlı miktarda bir halk katılımı sağlamaktır (Kirchheimer, 1966: 200). Kirchheimer'in tümünü yakala partileri, geniş kitlelere erişim sağlamaya çalışmaları bakımından temsil partilerine benzetilebilir. Bu tip partilerin, daha önce siyasi sistemin çevresinde veya içinde olmayan grupları ve üyelerini, sürecin içine dâhil etmesi yönüyle bir “*siyasi bütünleşme*” işlevi gördüğünü de öne sürmektedir (Kirchheimer, 1966: 182).

Duverger (1993: 168-178) ise bütünleşme partileri tipindeki partileri totaliter partiler, temsil partileri tipindeki partileri ise sınırlı partiler olarak adlandırmaktadır. Bu bağlamda totaliter partilere komünist ve faşist partileri; sınırlı partilere ise muhafazakâr ve liberal partileri örnek olarak verir. Ona göre sınırlı partilerde daha geniş bir çeşitlilik ve düşünce özgürlüğü mevcut iken totaliter partilerde tam bir türdeşlik söz konusudur. Sınırlı partiler katı bir doktrine sahip değilken totaliter partilerde doktrin dinsel bir mahiyet almaktadır ve muhaliflerin itaat ile ihraç arasında bir tercih yapmaları gerekmektedir. Kışlalı (2018: 280) da üyelerin dinsel bağlılığa benzer bir bağlılık gösterdiği partileri otoriter partiler olarak isimlendirmektedir. Ona göre bu tip partiler daha çok çoğunluğun yoksul ve eğitimsiz, toplumsal adaletsizliğin fazla, aile yapısının otoriter olduğu ve demokratik kurum ve geleneklerin olmadığı, geri kalmış ülkelerde görülür. Bu noktada bu partilerin otoriter yapılarının yalnızca ideolojiden kaynaklanmadığı, toplumsal yapının da bu tip partilerin doğuşunda önemli rol oynadığı görüşünü savunmaktadır.

Partilerin ilk dönemlerinde görülen hizipvari temsil partileri ile günümüzün gelişmiş temsili demokrasileri içerisindeki temsil partileri arasında görev, sorumluluk, süreklilik gibi pek çok konularda önemli farklılıklar bulunmaktadır. Modern kitle toplumlarında partilerin işlevleri genişlemekte ve karakterleri kökten bir değişim geçirmektedir. Bu bağlamda siyasal kurumların, bütünleşen toplum ile bireysel özgürlük arasında kurulacak dengeli bir ayarlamayla ve demokratik toplumun temel önkoşullarını sağlamaya yönelik düzenlemelerle kurulması önem arz etmektedir.

1.4.1.3. Sol Kanat ve Sağ Kanat Partileri Ayrımı

Parti türleri konusunda bir başka tasnif klasik sol kanat ve sağ kanat partileri ayrımıdır. Kökeni Fransız Meclisi'nin devrim sonrası 1789'daki ilk toplantısında grupların oturma yerlerine kadar götürülebilen bir ayrımıdır. Sol kanat partiler genellikle desteklerini yoksul ve dezavantajlı gruplardan alan, toplumsal reform ya da iktisadi dönüşüm taahhüdünde bulunan, müdahaleci ve kolektivist partilerdir. Düzeni veya düzen içindeki pek çok kurumu değiştirmek iddiasındadırlar. Sosyalist ve komünist partiler genellikle bu kategoride değerlendirilebilir. Sağ kanat partiler ise genellikle mevcut toplumsal düzeni, piyasayı ve bireyciliği savunan partilerdir. Muhafazakâr ve faşist partiler genellikle bu kategoriye girer. Sol kanat partiler söylemlerini özgürlük, eşitlik, kardeşlik, haklar, ilerleme, reform ve enternasyonalizm kavramları çerçevesine oturtmakta iken sağ kanat partiler düzen, görevler, gelenek, hiyerarşi, otorite, milliyetçilik çerçevesinde oluşturur (Heywood, 2019: 339).

Sağ kanat partilerin destekçileri genellikle ticaretle uğraşanlar ve maddi durumu yerinde olan orta sınıflar olarak nitelendirilir. Dezavantajlı durumda olan daha alt sınıflar ise genellikle sol kanat destekçisi gibi değerlendirilir. Sol ve sağ kanat partiler arasındaki klasik ayrım daha çok toplumda sınıfsal bir ayrımın varlığında, üretim araçlarının mülkiyeti, özel sektöre bakış, ekonomik planlamada devletin rolü ve sosyal refah politikalarına bakış açılarındaki ideolojik farklılıklara dayandırılabilir. Siyasi partiler bu sınıfsal bölünmede işçi sınıfı yanında yer alarak mülkiyet karşıtı, planlamacı ve sosyal devlet yanlısı tavır alıyorsa sol kanat parti; liberal politikalardan yana tavır alıyorsa sağ kanat parti olarak nitelendirilir. Robert Alford'a göre sol partilere oy veren işçi sınıfı mensuplarının yüzdesinden, sol partilere oy veren orta-sınıf mensuplarının yüzdesini çıkararak elde ettiğimiz değer, bize o ülkenin "*sınıf oyu endeksi*"ni verir. Örneğin bir ülkede işçi sınıfının %90'ı, orta-sınıf mensuplarının ise %10'u sol partilere oy vermekte ise o ülkenin sınıf oyu endeksi %80'dir (akt: Özbudun, 2016: 4).

Yalnızca sınıfsal bölünmeyi dikkate alan ve klasik bir sol sağ çizgisi üzerinde parti konumlarını belirlemeye çalışan bu tip değerlendirmeler basit ve yanıltıcıdır. Bu tanımlar, zaman, mekân ve siyasal kültür etkisi ile değişebilmekte ve farklılıklar gösterebilmektedir. Özellikle siyasal konularda ortaya çıkan genişleme ile birlikte

çevre, hayvan hakları, feminizm gibi yeni fikirlerin konumları bu basit ayrımın muğlaklığını artırmıştır. Ayrıca son yarım yüzyıl içindeki hizmet sektöründeki büyüme, refah artışı ve küreselleşme gibi olgular keskin sol sağ ayrımının yumuşamasına neden olmuştur. Özellikle Avrupa başta olmak üzere sol kanat partilerinin, mülkiyet, planlama vb. konulardaki tutumlarının ılımlılaştığı gözlemlenebilmektedir.

Hans Eysenck (1954: 111) geliştirdiği iki boyutlu siyasal yelpaze ile klasik sol-sağ ayrımına dikey bir boyut ilave ederek partilerin otoriter-demokratik boyutlarını da değerlendirme içine katmış ve klasik ayrıma daha geniş çerçeveden bakabilmeyi sağlamıştır.

1.4.1.4. Gunther ve Diamond'ın Sınıflandırması

Gunther ve Diamond (2003: 173) partileri elit tabanlı partiler, kitle tabanlı partiler, etnik kökene dayalı partiler, seçim odaklı partiler ve hareket partileri olarak beş ana türe ayırmaktadır. Elit tabanlı partiler, partilerin kurulmaya başladığı tarih olan 1850'lerde doğmaya başlamış, keskinleşen sınıf ayrımlarıyla birlikte kitle tabanlı partiler ortaya çıkmış, ardından etnik kökene dayalı partiler oluşmaya başlamış, gelişen oy tabanı seçim odaklı partileri doğurmuş ve son olarak hareket partileri ortaya çıkmıştır.

Elit tabanlı partiler, üst kadrolarını seçkinlerin oluşturduğu, ideolojilerin etkin olmadığı partilerdir. Kendi içinde geleneksel/yerel seçkinci ve kayırmacı partiler olarak ikiye ayrılmıştır. Kitle tabanına dayanan partiler ise adından da anlaşılacağı gibi üyelerin genelinin daha aktif olduğu, ideolojilerin egemen olduğu partilerdir. Bunlar da kendi içerisinde dini, milliyetçi veya sosyalist partiler şeklinde üçe ayrılır. Bunların içinde de sosyalist partiler, sınıf partileri (sosyal demokratlar) ve Leninist (komünist) partiler; milliyetçi partiler, çoğulcu milliyetçi ve aşırı milliyetçi partiler; dini partiler ise, mezhepsel ve köktendinci partiler şeklinde alt kategorilere ayrılmıştır. Etnik kökene dayalı partiler, kitle partileri gibi tüm topluma dönük olarak örgütlenmeyen, lokal nitelikli, kendi etnik grup veya gruplarının çıkarına yönelik partilerdir. Bunlar da kendi içinde kongre partileri ve saf etnik partiler şeklinde ikiye ayrılır. Seçim odaklı partiler ise örgütsel yönden zayıf partilerdir ve bunların ayırıcı özelliği profesyonel kampanya odaklı olmalarıdır. Bu kategori de Kirchheimer'in tümünü yakala partileri,

kişi merkezli partiler ve program merkezli partiler olarak üçe ayrılır. Son grupta ise günümüzde örneklerine daha sık rastlanan hareket partileri adını verdikleri, toplumsal hareketler temelli partilerden söz edilebilir. Bu tip partiler gündemlerine daha çok tek bir odak konusunu alarak doğup gelişirler. Yazarlar bu grubu da kendi içinde sol-özgürlükçü veya sanayi sonrası aşırı sağ partiler şeklinde ikili bir alt sınıflandırmaya tabii tutmuşlardır (Gunther, Diamond, 2003: 172-189).

Önceki çalışmalara nazaran günümüzün çeşitlenen parti yapılarına daha çok karşılık veren bu detaylı sınıflandırma her ne kadar bol sayıda farklı parti türleri karşımıza çıkarsa da farklı ülkelerde görülen farklı siyasal kültürlerin etkisi nedeniyle genellemeler yapma konusunda temkinli davranmayı gerektirmektedir. Bazı yerlerde ise bir takım siyasi partiler bu yapılardan belki birkaçına birden girebilmekte dolayısıyla keskin ayrımlara müsaade etmemektedir²⁰.

1.4.2. Parti Sistemleri

Parti sistemleri, bir toplumda yer alan ve çeşitli bölünmeleri yansıtan, partiler arasındaki ve içindeki karmaşık ilişkiler ağı olarak tanımlanabilir. Partilerin başlıca fonksiyonlarından biri de toplumdaki bölünmeleri yansıtmaktır. Bölünmeleri etkileyen ise Lijphart’a göre çeşitli “*sorun boyutları*”nın varlığıdır. Lijphart yedi temel sorun boyutu gözlemlemiştir. Bunlar: sosyo-ekonomik, dinsel, kültürel-etnik, kentsel-kırsal, rejim desteği, dış politika ve post-materyalist sorunlardır (Lijphart, 2016: 108). Bu boyutların önem derecesi o ülkenin parti sistemine etki etmektedir. Eğer bir ülkede tek bir sorun ön plana çıkmakta ise o ülkede iki partili bir sistemin var olması doğaldır. Sorun boyutlarının çoğalması ise zorunlu olarak çok partili sistemler ortaya çıkaracaktır (Lijphart, 2016: 107; Özbudun, 2016: 3).

Duverger (1993: 272-274) farklı parti sistemi türlerini iktidar için yarışan parti sayılarına bakarak tek partili, iki partili ve çok partili sistemler olarak tasnif etmiş, partilerin kuvveti ve ittifak durumlarını ayrıca değerlendirmiştir. Bunun yanı sıra her ülkenin parti sisteminin, gelenek ve tarih, dinsel inançlar, etnik bileşim, ulusal rekabet vb. kendisine özgü niteliklerine ve sınıf ayrımı, sosyo-ekonomik bölünmeler, seçim sistemi gibi karmaşık birçok etkenin sonucuna bağlı olduğunu belirtmektedir. Bir

²⁰ Türkiye’de parti tipolojilerini Gunther-Diamond modeli çerçevesinde inceleyen bir çalışma için Bkz: (Altınbaş, 2020).

ülkedeki seçim sistemi parti sistemini etkilediği gibi parti sistemi de seçim sistemini etkileyebilmektedir. Örneğin orantılı modeller çok parti sistemini desteklerken, çoğunlukçu modeller iki parti sistemini teşvik eder.

Sartori (1976: 119-124) partilerin hacimlerini ve yasama gücüne yansıyan büyüklüklerini hesaba katan ikili bir ayrıma gitmiş, büyük-küçük parti ayrımı yapmıştır. Partilerin büyük ve küçüklük ölçütünün yalnızca oy oranı ile hesaplanmasını eleştirmiş korkutma ya da şantaj potansiyelinin dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. Örneğin %3 oy alan bir parti bazen %10 oy alan bir partiden daha etkili bir rol alabilir (Özbudun, 2016: 8-9). Sartori'ye göre tüm partileri sanki eşit büyüklük ve değerdeymiş gibi saymak neredeyse hiç saymamak kadar yararsızdır (akt: Miller, 2005: 46).

Blondel (1968: 184-187) ise parti sistemlerini hem sayılarını hem de büyüklüklerini dikkate alarak tasnif etmeye çalışmış ve iki partili, iki buçuk partili, hâkim partili çok parti, hâkim partisiz çok parti sistemleri olarak dördü bir sınıflandırma önermiştir. Blondel'in çalışmasına göre partilerin varsayımsal güç dağılımı yaklaşık olarak: iki partili bir sistemde %55-45, iki buçuk partili bir sistemde %45-40-15, hâkim partili çok partili sistemde %45-20-15-10-10, hâkim partisiz çok partili sistemde ise %25-25-25-15-10 şeklinde dağılır (Lijphart, 2016: 95). Lijphart, Blondel'in yarım parti ve hâkim parti kavramlarını yararlı bulmakla birlikte kesinlikten uzak olması nedeniyle eleştirmiş ve parti sayılarının tespiti hususunda Laakso ve Taagepera (1979) tarafından geliştirilen EPS endeksini kullanmayı gerekli görmüştür (Lijphart, 2016: 96).

Literatürde de parti sayılarının tespiti hususunda EPS endeksi en sık kullanılan yöntemdir. EPS hesabı 1/partilerin sandalye (veya oy) oranının karelerinin toplamı formülü ile hesaplanır (Laakso, Taagepera, 1979: 4). Eşit derecede güçlü iki parti varsa endeks 2.0 çıkmakta iken partilerden birisi %70 diğeri %30 güce sahipse 1.7 çıkmaktadır. Blondel'in iki buçuk partili sistemindeki gibi %45-40-15'lik bir dağılımda EPS 2.6 çıkmaktadır²¹. En güçlü partinin gücü yükseldikçe oran 1'e yaklaşmakta, sistem tek partililiğe kaymaktadır. Sistemde hâkim bir partinin varlığı da EPS'yi azaltan bir unsurdur.

²¹ EPS hesaplamasına yönelik bir örnek Tablo 25'de verilmektedir. Bkz: s.207.

Lijphart (2016: 96-103) EPS hesaplaması yaparken hükümet oluşturma konusunun önemine binaen sandalye oranını kullanmış, ayrıca ittifaklı partileri ve yüksek düzeyde hizipleşmiş partileri tek bir parti veya ayrı partiler olarak değerlendirmenin doğru olmayacağını belirterek bunların “*bir buçuk parti*” sayılmasını önermiştir. Örneğin Avustralya’da Liberal Party ile National Party’yi ve Almanya’da Christlich Demokratische Union Deutschlands (CDU) ile Christlich-Soziale Union in Bayern (CSU) ayrı oy oranları ve ayrı sandalye sayıları kazanmaları nedeniyle farklı partiler gibi değerlendirerek aralarındaki köklü ittifakı dikkate almamak yanıltıcı olur²². Nitekim Blondel (1968: 187) bu partileri tek birer parti gibi değerlendirmiş, Avustralya’yı iki partili, Almanya’yı ise iki buçuk partili sistemler içinde kategorize etmiştir (Lijphart, 2016: 98). Benzer şekilde kendi içinde çok sayıda hizip barındıran partiler de farklı partiler gibi değerlendirilecek olsa İtalya’da Hristiyan Demokratlar ve Japonya’da Liberal Demokratlar neredeyse beş-altı farklı partiyiymiş gibi sayılan abartılı bir değerlendirmeye tabi tutulmuş olacaktır (Lijphart, 2016: 103).

Gerçekten bir ülkedeki parti sistemini belirlerken kayıtlı partilerin parmak hesabı ile EPS arasında büyük fark ortaya çıkmaktadır. Örneğin Türkiye’de Ocak 2023 itibarıyla Yargıtay verilerine göre²³ kayıtlı parti sayısı 119 iken 2018 seçim sonuçlarına göre yapılan hesaplamada EPS 3,7 (KONDA, 2018: 85-86), 2023 seçimlerinde ise 4,5 olarak hesaplanmaktadır. Blondel’in tasnifine göre Türkiye parti sistemi Ak Parti’nin iktidara geldiği 2002 sonrası dönemde hâkim partili bir görünüm çizmektedir. 1987-2002 arasında ise çok partili bir sistemin varlığından bahsedilebilir.

Lijphart, ülkedeki sorun boyutu ile etkin parti sayısı arasında önemli bir ilişkisellik olduğu tespitini yapmaktadır. Çalışmasında incelediği 36 ülkeden on birinde EPS ortalamaları 1-2,5 arasında; on üçünde 2,5-3,5 arasında; on ikisinde ise

²² Lijphart ittifaklı partileri değerlendirirken bunların birbirlerine karşı oy yarışına girip girmedikleri, tek bir parlamenter grup ve yönetim kurulu oluşturup oluşturmadıkları, biri hükümette iken diğerinin muhalefet edip etmediği ve aralarındaki ittifakın süresi şeklinde belirlediği dört ölçütün birlikte dikkate alınarak değerlendirme yapılması gerektiğini söylemektedir. Gerçekten de Avustralya’da seçim sisteminin tercihi olmasının da etkisiyle Liberal Parti ve Ulusal Parti, özellikle İşçi Partisinin güçlü olduğu veya boş bölgelerde seçimlere ayrı katılıp ayrı aday göstermektedir. Ancak Liberal Parti 1975, 1977 ve 1996 seçimlerinde açık farkla tek başına hükümet kurmasına yetecek çoğunluğu kazanmış olmasına rağmen, her birinde Ulusal Parti’yi de hükümete dâhil etmiştir (Lijphart, 2016: 98-99).

²³ Bkz: <https://www.yargitaycb.gov.tr/kategori/109/siyasi-parti-genel-bilgileri> (Erişim tarihi: 02.06.2023).

3,5'tan fazladır. (Lijphart, 2016: 105-106). Öte yandan dönemsel olarak parti sistemleri arasında geçişkenlik görülmesi pek çok ülkede sık rastlanan bir durumdur. İki partili bir sistemin içinde yer alan küçük partilerden birinin dönemsel gücünün artması, sistemi iki buçuk partiliye; hâkim partili bir sistemde orta büyüklükteki bir partinin güçlenmesi ise sistemi iki partili bir görünüme sokabilmektedir. Türkiye’de olduğu gibi çok partili bir sistemde bir partinin gücünü artırıp uzun süre iktidarda kalması neticesinde hâkim partili bir sisteme doğru dönemsel geçişler yaşanması olasıdır. Dolayısıyla ülkelerin parti sistemleri hakkında genellemeler yapmak çok kolay değildir. Ancak demokrasinin gelişmesiyle beraber genel eğilim tek partili sistemlerin azalması ve efektif parti sayılarının artması yönündedir. Lijphart’ın otuz altı demokratik sistemi incelediği çalışmasında ele aldığı uzun seçim dönemleri içerisinde yalnızca Portekiz’de parti sayısının azaldığını diğerlerinde arttığını tespit etmesi bu gözlemi doğrular niteliktedir (Lijphart, 2016: 107).

Çağımızda parti sayılarının artması ve sorun boyutlarının çeşitlenmesinde dinin, kültürel-etnik boyutun ve küreselleşmenin siyasal hayat üzerindeki etkilerinde meydana gelen çeşitlenmelerin önemli bir rolü olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte artan demokratik taleplerle, bireylerin toplum ve siyaset hayatına daha etkili katılmalarını sağlayacak çözüm arayışları da aranmaktadır. Buraya kadar anlatılan sınıflandırmaların harmanlandığı bir biçimde parti sistemlerini beşli bir tasnifle: tek partili sistemler, iki partili sistemler, iki buçuk partili sistemler, hâkim parti sistemleri ve çok partili sistemler olarak ayırmak mümkündür.

1.4.2.1. Tek Partili Sistemler

Sartori (1976: 41) kitlelerin süresiz olarak dışarıda tutulamayacağını ve partisiz bir yönetimin, siyasallaşmış bir toplumla uzun vadede başa çıkamayacağını belirtir. Demokrasi savunucularından Dahl’a göre de hiçbir yetişkinin, bir devletin yönetimi üzerinde tam ve nihai yetkiyle donatılmaması gerekir (Dahl, 2019: 87). Buna rağmen günümüzde halen en büyüğü Çin olmak üzere bazı yerlerde iktidar için yarışan bir başka partinin bulunmadığı, siyasal bölünmeleri yasaklamaya veya ortadan kaldırmaya çalışan, modern demokrasilere uygun olmayan tek partili sistemlerin var olduğunu görebilmekteyiz. Tek partili sistemleri geçmiş örneklerine dayanarak kendi içerisinde ikiye ayırmak mümkündür. Birinci türünde parti, toplumun neredeyse bütün

kurumlarını kontrol etmekte ve yönlendirmektedir. Bunlarda üyelik, ideolojik temellerle sınırlandırılmış, kadro partisi tipindedir. Üst yönetimde genellikle iyi maaşlı, tam zamanlı görevliler bulunur. Topluma seçkinci bir öncülük, rehberlik ettiği iddiasındadır. Bu durum otoriterlik tohumlarının ve devlet bürokrasisinin kök salmasına da imkân vermektedir. Sovyetlerde KİİCC, Almanya Nazi dönemi NSDAP, Mussolini dönemi İtalya’da PNF, Çin’de komünist parti ve Saddam Hüseyin dönemi Irak Baas Partisi (Hızb al-Ba’ath al-‘Arabī al-İştirākī) bu tek parti sisteminin örneklerindendir.

İkinci tür tek partili sistemler gelişmekte olan ülkelerdeki sömürge karşıtı milliyetçilik ile devletin bütünleşmesi sonucu ortaya çıkan partilerdir. Yeni bir ulus inşası sürecinde ortaya çıkan iktisadi kalkınma ihtiyacını gözeterek, bağımsızlık hareketlerinden doğmaktadır. Bangladeş’te 1980’lerde General Erşad’ın liderliğindeki Jatiyo Party, Zaire’de 1965-1997 yılları arasında Başkan Mobutu’nun liderliğindeki Mouvement Populaire de la Révolution, Gana’da Kwame Nkrumah’ın liderliğindeki Apam Nkorŋfo Kuw, Tanzanya’da Julius Nyerere’nin liderliğindeki Tanganyika African National Union ve Zimbabwe’de Robert Mugabe’nin liderliğindeki Zimbabwe African National Union – Patriotic Front partileri bu tip tek parti sistemi örneklerindendir. Komünist tek partiden farklı olarak bu partiler sıkı disiplinden yoksun, zayıf bir örgütlenmeye sahiptir. Politika yapım sürecinde etkileri çok fazla olmasa da tekelci konumları nedeniyle otoriterliği beslemiş ve yolsuzluk tehlikesini tetiklemişlerdir.

Türkiye’de de cumhuriyet kurulmadan önceki İttihat ve Terakki Fırkası dönemi ve çok partili hayata dönülen 1950 öncesi Cumhuriyet Halk Partisi dönemi tek partili sistemin egemen olduğu dönemlerdir. Günümüzde tek partili sistemlerin örnekleri genellikle komünist sistemle yönetilen ülkelerde görülmektedir. Kuzey Kore’de Chosŋn Rodongdang, Çin’de Zhōngguó Gòngchǎndǎng, Küba’da Partido Comunista de Cuba ile Laos’ta, Vietnam’da ve Kamboçya’da komünist partiler tek partili sistemlerin yaşayan örnekleridir.

1.4.2.2. İki Partili Sistemler

İktidar için yarışan ve yaklaşık eşit olarak kazanma beklentisi bulunan iki büyük partinin hâkim olduğu sistemlere iki partili sistemler denir. Bunların yanı sıra belirli sayıda küçük partiler de yer alabilir fakat onlar iktidarı kazanma hususunda gerçekçi bir beklentiye sahip değildirler. Yeterli seçmen ve yasama organı üyeliğine erişememeleri nedeniyle bu partiler, tür-sayı hesaplamasında dikkate alınmazlar. Daha büyük olan parti yönetir diğeri ise muhalefeti oluşturur ve zaman zaman iktidar bu partiler arasında el değiştirir. Muhalefet tetikte beklemekte iken her iki parti de seçilebilir durumdadır.

Birleşik Krallık, ABD ve Avustralya klasik iki partili sistem örnekleri olarak sayılırlar. Bu üç ülkede de dar bölge seçim çevrelerinde çoğunlukçu model uygulanması, iki partili sistemi teşvik eder niteliktedir. Ancak tek nedenin seçim sistemi olduğu genellemesini yapmak yanıltıcı olabilir. Zira Avrupa’da küçük bir ada ülkesi olan Malta, çok uzun yıllardır beşer üyeli seçim çevrelerinde STV oylama modeli kullanmasına rağmen iki partili sistemi istikrarlı bir biçimde sürdürmektedir. Malta’da iktidar, Partit Nazzjonalista (PN) ile Partit Laburista’dan (PL) oluşan iki büyük parti arasında el değiştirmektedir. Hatta Malta’nın Birleşik Krallık’tan ayrılarak bağımsızlığına kavuştuğu 1964 yılından bu yana parlamento bu iki partinin dışında yalnızca bir kez 2017 seçimlerinde PN ile ittifak içerisinde, üçüncü bir parti Partit Demokratiku (PD) girebilmiş ve 2 sandalye kazanmıştır²⁴. Bunun dışında tüm seçimlerde parlamento yalnızca iki partinin üyelerinden oluşmuştur. Aynı seçim sistemini kullanan İrlanda’da ise beş, altı, yedi partiden oluşan bir parlamento ile çok partili bir sistem görülmektedir. Aynı seçim sistemi her yerde aynı parti sistemini üretmeyebilir (Gallagher, 2005a: 551). Ancak Malta’da uygulanan model ve doğurduğu parti sistemine bakarak bir genelleme yapabilmek mümkün değildir. Malta toplam seçmen sayısı olarak oldukça küçük bir ülke olması ve alışılmış siyasal

²⁴ Malta’da 2017 seçimlerinde, seçim için yapılan kısa süreli PN-PD ittifakı, seçim sonrası dağılmış, 2016’da kurulan Partit Demokratiku (PD), 1989’da kurulmuş olan Yeşiller Partisi olarak da anılan Alternattiva Demokratika (AD) ile birleşmiş ve sonraki 2022 seçimlerine AD+PD (ADPD) olarak katılmış ve sandalye kazanamamıştır. AD, 1992’den bu yana yaklaşık 20 yıldır seçimlere katılmaktadır ve oy oranı 0.7-1.8 arasında değişiklik göstermektedir. Ancak beş üyeli seçim çevrelerinde STV oylama modeli uygulanmasına rağmen hiç sandalye kazanamamıştır. Malta seçim sonuçları için Bkz: <https://electoral.gov.mt/ElectionResults/General> (Erişim tarihi: 14.06.2023).

kültürünün dışında bir bölünmeyle karşılaşmadığı için hemen her ülke gibi kendi özelinde değerlendirilmelidir.

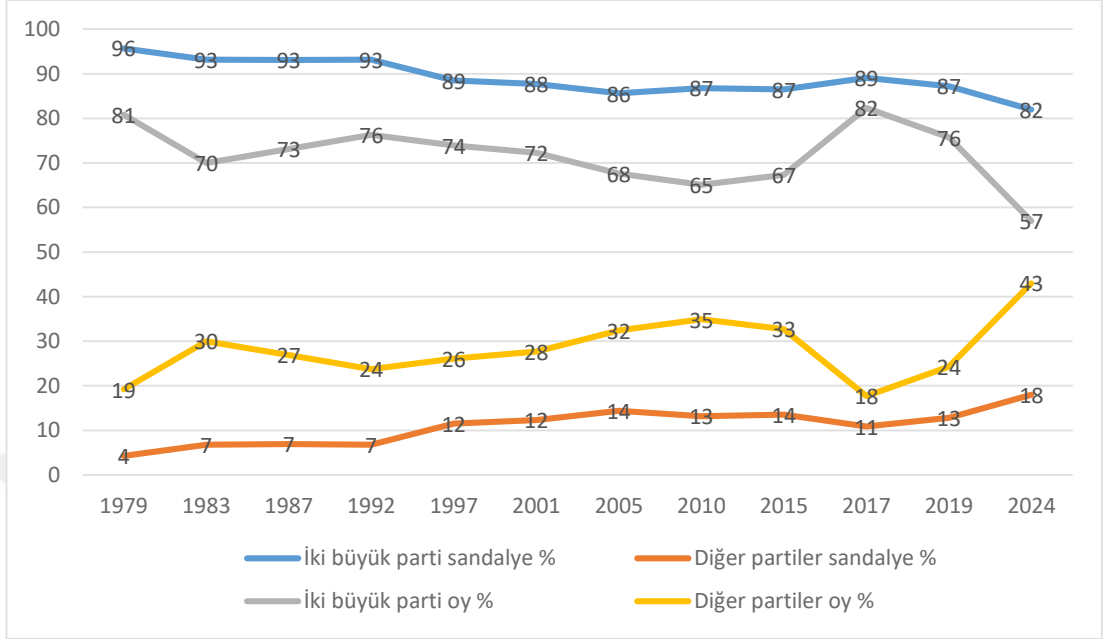
Birleşik Krallık literatürde her ne kadar iki partili sistemin klasik örneklerinden birisi olarak değerlendirilse de bu iddia liberallerin durumu yüzünden zaman zaman eleştiri konusu olmaktadır. Keza 1974'ten sonra üçüncü parti konumunda olan Liberal Democrats'ın oy oranındaki artış ve büyük iki parti konumunda olan Labour Party ve Conservative Party'nin toplam oy desteğinin azalması kimilerince sistemin iki partili olarak nitelendirilmesini sorgulamaktadır. 1950'lerde bu iki büyük partinin oy oranı toplamı %95'lerde iken 1974'te %75'lere, 2005-2015 arasında ise %60-70'lere gerilemiştir. Sistemin ana iki partisinin oylarındaki düşme sonrası, EPS, oy oranı üzerinden hesaplanırsa sistem iki buçuk partili bir görünüm verir. Öte yandan Birleşik Krallık'ın dar bölge seçim çevreli, herhangi bir baraj, kota olmaksızın en çok oyu alanın kazandığı çoğunlukçu oylama modeli (FPTP - First past the post – ilk geçen kazanır) ana iki partinin oylarında ciddi oranda azalma olsa bile parlamento gücü bakımından ülkenin parti sisteminin iki partili sistem olarak kalmasını sağlamaktadır. Aşağıdaki tablo ve şekilde bu durum gözlemlenebilir:

Tablo 1: Birleşik Krallık'ta iki büyük ve diğer partilerin oy ve sandalye yüzdeleri (1979-2024)*

YILLAR	CONS. + LAB.			LIB.DEM + SNP+ PC + Diğ.		
	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%
1979	80,8	608	95,7	19,2	27	4,3
1983	70,0	606	93,2	30,0	44	6,8
1987	73,1	605	93,1	26,9	45	6,9
1992	76,3	607	93,2	23,7	44	6,8
1997	73,9	583	88,5	26,1	76	11,5
2001	72,3	578	87,7	27,7	81	12,3
2005	67,6	553	85,6	32,4	93	14,4
2010	65,1	564	86,8	34,9	86	13,2
2015	67,3	562	86,5	32,7	88	13,5
2017	82,3	579	89,1	17,7	71	10,9
2019	75,7	567	87,2	24,3	83	12,8
2024	57,4	533	82,0	42,6	117	18,0

*Birleşik Krallık seçim sonuçları için Bkz: <https://commonslibrary.parliament.uk/data-tools-and-resources/parliament-elections-data/>; (Cracknell, Uberoi, Burton, 2022); 2024 seçim sonuçları için Bkz: <https://www.bbc.com/news/election/2024/uk/results> (Erişim tarihi: 07.07.2024).

Şekil 1: Birleşik Krallık'ta iki büyük ve diğer partilerin oy ve sandalye yüzdeleri (1979-2024)

Tabloda iki büyük partinin sandalye oranının en düşük (%82) olduğu 2024 yılında oy oranları toplamının %57,4 olduğu görülebilir. Benzer şekilde 2010 yılında da oy oranları toplamı %65,1 iken sandalye oranları %86,8'dir. Aşkın-eksik temsil düzeyleri zaman zaman %20'nin üzerine çıkmaktadır ve genellikle yüksektir. 1983, 2010 ve 2024 yılı seçimleri bu açıdan özellikle dikkat çekicidir.

Görüldüğü üzere Birleşik Krallık iki parti sistemi, bir partinin iktidar diğer partinin muhalefet olması üzerine şekillenmiştir. Günümüze kadar da seçim sisteminin yardımıyla bu özelliğini korumayı başarabilmiştir. Yine de iki partili sistemin devamı, üçüncü partilerin pazarlık gücünü tümüyle ortadan kaldırmaz. Hatta iki büyük partiden birisinin çoğunluğu sağlayamadığı durumlarda, küçük partileri olduğundan çok daha güçlü bir konuma eriştirebilir. Örneğin 1979'da İskoçya milliyetçisi on bir üyenin desteğini çekmesi Labour Party hükümetini güvensizlik oyuyla düşürmüştür (Roskin, 2014: 51). 2010 seçimleri sonrasında da her iki büyük partinin tek başına yönetmek için yeterli çoğunluğu sağlayamaması sonucunda Conservative Party ile Liberal Democrats, Birleşik Krallık'ta dünya savaşları sonrası görülen ilk koalisyon hükümetini oluşturarak 2010-2015 arasında yönetimde kalmıştır. 2017 erken genel seçimlerinde de çoğunluk sağlanamamış, Conservative Party, bir Kuzey İrlanda partisi olan Democratic Unionist Party'nin (DUP) güven ve destek anlaşması ile hükümet

kurmuştur. Bu gibi bazı özel şartları haiz dönemlerde sistem iki buçuk parti görünümü verebilmektedir ancak bunlar şimdilik geçici dönemler olarak kalmaktadır.

ABD iki parti sistemi ise Democratic Party ve Republican Party arasında değişen bir denge ile kendisini göstermektedir. Birleşik Krallık'ın parlamenter sistemi yerine Başkanlık sistemi ile federal devlet biçiminde yönetilmekte olan, ABD sisteminin ve parti yapısının kendine özgü karakteristik yapısı, Birleşik Krallık'tan hatta Avrupa'nın genelinden çok farklı bir yapı ortaya çıkarmaktadır. ABD'de de küçük partiler bulunmaktadır ancak bunlar başkanlık seçiminde etkili olmamakla beraber zaman zaman yerel düzeyde başarılar elde edebilmektedirler. ABD iki partililiği diğer yerlerdeki gibi tartışmaya açık değildir ve dönemsel değişiklikler de göstermemektedir. Çok uzun yıllardır iktidar iki parti arasında el değiştirip durmaktadır. Üçüncü bir aday, sistemin koyduğu bir takım zorluklar ve kazananın her şeyi aldığı, dolaylı iki basamaklı seçim sistemi nedeniyle kolay kolay rakip olamamaktadır. En son eyalet kazanan aday 1968'de George Wallace olmuştur. Başkanlık için nadiren bağımsız adaylar yarışır. Bunların içerisinde 1992 seçimlerinde Ross Perot, herhangi bir bölge kazanamamış olsa da %18,9 oy alabilmiştir. ABD başkanlık seçimlerinde oy almak değil bölge kazanmak önemlidir.

İki partili sistemin bir diğer örneği Avustralya'da seçim sistemi olarak köklü bir geçmişe sahip tek üyeli dar bölgede sıralı tercihli oylama (AV) ya da ABD'de kullanılan adıyla instant runoff voting (IRV) kullanılmaktadır. Avustralya'nın seçim sisteminin farklılığına rağmen özellikle partilerin mecliste temsil edilme oranlarına bakıldığında iki partili sistemi, Birleşik Krallık'taki oranlardan daha yüksek derecede desteklediği görülmektedir²⁵. Bu nedenle AV literatürde çoğunlukçu modeller arasında değerlendirilir. Avustralya örneği, tek adaylı dar bölge seçim çevrelerinin iki parti sistemine yani Duverger yasasına destek sağladığını göstermektedir. Lijphart'a göre de tek adaylı seçim çevrelerinde yapılan seçimler, küçük ve orta partileri ittifak yapmak konusunda güçlü bir dürtüye yönlendirir. Bu duruma "*dar bölge itkisi*" adını verir (Lijphart, 2016: 99). Avustralya örneği, sistemin küçük partilere ulusal düzeyde

²⁵ Avustralya'da iki partililiğe yönelik desteğin, Birleşik Krallık'takinden daha büyük oranlarda olmasının nedeni, Birleşik Krallık'ta hem Liberal Demokratlar gibi köklü bir üçüncü partinin varlığı hem de en azından kendi bölgelerinde önemli sayılarda sandalye kazanabilen İskoç Ulusal Partisi gibi bir takım ulusal partilerin bulunmasıdır. Avustralya'da ise ulusal düzeyde sandalye kazanan bölgesel partiler yoktur.

büyüme şansı tanımadığını, dolayısıyla ittifak yapabilecek kadar dahi nefes aldırmadığını gösterir. Örneğin ilk seçimlerine 1990 yılında giren Australian Greens o günden bu yana oy oranlarını istikrarlı bir biçimde %1,4'den %12,3'e kadar arttırmasına rağmen federal mecliste yalnızca 2010-2019 yılları arasında bir sandalye, 2022'de ise dört sandalye kazanabilmiştir. Çoğu zaman %10'lar civarında aldığı oylar, %1 oranında dahi temsil imkânı kazandıramamıştır. Aşağıdaki tabloda sistemin Avustralya'da iki büyük partiye sağladığı destek gözlemlenebilir:

Tablo 2: Avustralya'da iki büyük ve diğer partilerin oy ve sandalye yüzdeleri (1987-2022)*

YILLAR	LABOR + LIB.COAL.			GREEN + BAĞ + DİĞ.		
	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%
1987	91,8	148	100,0	8,2	0	0,0
1990	82,9	147	99,3	17,1	1	0,7
1993	89,2	145	98,6	10,8	2	1,4
1996	86,0	143	96,6	14,0	5	3,4
1998	79,6	147	99,3	20,4	1	0,7
2001	80,8	147	98,0	19,2	3	2,0
2004	84,3	147	98,0	15,7	3	2,0
2007	85,5	148	98,7	14,5	2	1,3
2010	81,3	144	96,0	18,7	6	4,0
2013	78,9	145	96,7	21,1	5	3,3
2016	76,8	145	96,7	23,2	5	3,3
2019	74,8	145	96,0	25,2	6	4,0
2022	68,3	135	89,4	31,7	16	10,6

*Avustralya seçim sonuçları için Bkz: <https://results.aec.gov.au/>; https://parlinfo.aph.gov.au/parlInfo/download/library/prspub/5201665/upload_binary/5201665.pdf (Erişim tarihi: 16.07.2024).

Tabloda özellikle sandalye oranları incelendiğinde iki büyük partinin oy oranları toplamı %76,8'e düştüğünde dahi parlamentodaki güçlerinin 2022 yılına kadar olan tüm seçimlerde %96'nın altına düşmediği görülmektedir.

Yeni Zelanda da 1993 yılındaki referandum ile karma üyeli orantılı temsil (MMP) sistemine geçmeden önce iki partili bir sistemi destekleyen bir seçim sistemine sahip olmuştur. Yeni Zelanda örneği, seçim sistemi değişikliği ile parti sistemi değiştirebilme olanağını göstermesi açısından önem arz etmektedir. 1996'dan önce gerçekleştirilen seçimlerde kullanılan çoğunlukçu model (FPTP) ile kurulan hükümetler her zaman iki büyük parti olan Labour Party ve National Party arasında el değiştirmekteyken, sistem üçüncü bir partinin güçlenmesine olanak sağlamamıştır. 1960'lardan beri %10-20 arasında üçüncü veya küçük parti oyu toplamı olmasına

rağmen Avustralya'dakine benzer şekilde bunların varlığı göz ardı edilmiştir²⁶. 1996 ve sonraki seçimlerde ise MMP modeline geçilmesi ile beraber hükümetler küçük partilerin de katıldıkları çeşitli koalisyonlar ile kurulmuştur. Parlamentoda sandalye kazanan partiler açısından EPS değerine bakıldığında Yeni Zelanda'da iki partili sistemde uygulanan son on yedi seçimin ortalamasında EPS (seat) 1,96 hesaplanmış (EPS vote:2,53) iken 1996 sonrası gerçekleşen ilk beş seçimde bu sayı 3,35'e (EPS vote:3,70) çıkmıştır (Lijphart, 2016: 104).

İki partili sistemlerin savunucularının temel argümanları sistemin istikrar getirisi varsayımdır. Seçmenler içindeki farklı grupların temsilinin matematiksel olarak kesin olmasının ne gerekli ne de arzu edilir bir şey olduğunu ileri sürerler. Seçilen organın bileşiminin ana görüş eğilimlerini yansıtması yeterlidir (Lakeman, 1974: 40). Yönetimi bir tek parti hükümetine bırakırken (Bogdanor, 1983: 4) hesap verilebilirliği olanaklı kılmasını sistemin avantajı olarak değerlendirirler. İki büyük parti, seçmenlere, rakip programlar arasında doğrudan bir tercih yapma olanağı sunar ve orta-merkezde yüzen oylar için savaşırlar. Partiler, koalisyon ortaklığının gerektirdiği müzakere ve uzlaşma yapma ihtiyacına gerek duymazlar. Böylece doğrudan doğruya kendi programlarında yer alan sözlerini yerine getirme uğraşı içerisine girebilirler. Lowell, koalisyon hükümetlerinin tek partili hükümetlerden daha kısa ömürlü ve zayıf olması nedeniyle, sistemin kalıcı olarak iyi sonuçlar üretebilmesinin, sadece iki parti ile mümkün olabileceğini savunmuştur (akt: Lijphart, 2016: 91). Buna karşılık Farrell (2001: 30) Lüksemburg ve İsveç gibi koalisyon hükümetlerinin norm olduğu ancak yine de hükümetlerin uzun ömürlü olduğu ülkeler de olduğunu belirtir.

Sistem her ne kadar çoğunlukçu yönüyle yani büyük partilere abartılı bir destek verilmesini sağlaması açısından eleştirilse de istikrarı ve etkili politika oluşturma imkânını destekleyen tarafı nedeniyle özellikle büyük partiler ve dolayısıyla iktidarlar tarafından çekici bulunmaktadır. İki partili sistem, sıkı rekabet var olduğu ve

²⁶ Örneğin Yeni Zelanda 1978 seçimlerinde üçüncü parti konumunda olan Social Credit %16,1 oy almasına rağmen yalnızca bir sandalye kazanmış, 1981 seçimlerinde de %20,7 gibi yüksek bir oy almasına rağmen sadece iki sandalye kazanabilmiştir. Benzer şekilde 1984 seçimlerinde de üçüncü parti olan New Zealand Party %12,25 oy almasına rağmen hiç sandalye kazanamamış, dördüncü parti olan Social Credit %7,63 oy oranı ile iki sandalye kazanabilmiştir. Yeni Zelanda seçim sonuçları için Bkz: <https://www.electionresults.govt.nz/> (Erişim tarihi: 23.03.2024).

muhafelet tetikte beklediği sürece, gl ve hesap verilebilir bir yönetim sağladığı için ycltilmektedir. Öte yandan gücün tek elde toplanmasının her zaman etkili bir karar alma anlamına gelmeyebileceğine yönelik eleştiriler de mevcuttur²⁷.

İki partili sistemler, her iki partinin de merkezdeki yüzen oyları kazanmak amacıyla hareket etmeleri sonucunda, merkezde konumlanan ılımlılaştırıcı bir siyaset izlemek zorunda kalmalarını sağlayabilir. Geniş sayıda bir seçmen kitlesinin merkezde toplandığı yerler için bu durum daha geçerlidir (Lijphart, 2016: 90). Hatta fikirler kutuplaşmaya başlasa bile sistemin mantığı merkez oyları toplama üzerine kurulu olduğu için frenleyici bir etki yapabilir. Öte yandan iki partili sistemler, özellikle Birleşik Krallık'ta, tersi yönde, husumet siyasetine yönelerek ılımlılıktan uzaklaşan dönemsel eğilimler sergilediği yönüyle eleştirilmektedir (Heywood, 2019: 356). Bazı dönemlerde uzlaşma ve anlaşmadan uzaklaşan partiler arasındaki mesafe, siyasi arenaya çatışma ve tartışma olarak yansımaktadır. Bu dönemlerde, klasik sağ-sol ayrımı üzerinden değerlendirmek gerekirse, önceleri merkeze daha yakın olan her iki parti de kendi kanadında mesafe aralığını genişletmekte, Conservative Party daha sağa, Labour Party daha sola kaymaktadır. Böyle durumlarda iki partili sistemlerin siyasi istikrarı sağlamak yerine, hükümetler değiştiğinde meydana gelebilecek önemli değişimler göz önüne alındığında aslında istikrarsızlığa yol açabilecek bir siyasi sistem kutuplaşmasına teşvik ettiği söylenebilir (Cini, 2002: 8). Hatta eğer etnik olarak bölünmüş bir toplum söz konusu ise merkezci siyasetin ılımlılık ve istikrar sonuçlarını doğurmasını beklemek daha da zorlaşır. McCulloch (2013: 113) etnik olarak derinden bölünmüş sekiz ülkenin yirmi dört seçimini incelediği çalışmasında yalnızca dört seçimin ılımlılık ve istikrar beklentisine yanıt verebildiğini, on bir seçimde ise aşırılık yanlılarının zaferi ve ardından siyasi istikrarsızlık dönemlerine rastlandığını tespit etmektedir.

Sistemin eleştirilen noktalarından birisi de, rakip iki partinin sıkı mücadelesinin, seçim vaatlerinde ve sonrasında kamu harcamalarında kendisini göstererek, ekonomik sıkıntıları besleyecek bir biçimde oy mücadelelerine girişmelerine sebebiyet verilmesidir. Ayrıca bu sistemin modern siyasetin temsil

²⁷ Oydaşmacı demokrasinin daha etkin bir karar alma modeli olduğu iddiası için Bkz: (Lijphart, 2016: 316-323).

anlayışına uygunluk açısından en önemli handikabı, günümüzün toplumsal çeşitlilik düzeyine yeter oranda yanıt verebilecek bir seçenek portföyü sunamıyor olmasıdır. Seçenekleri yönetime gelebilecek yalnız iki parti ve onların ideolojileri ile sınırlandırarak, seçmene dar ve yetersiz bir tercih dayatmasında bulunmaktadır. Hatta her iki partinin merkeze yakın siyasete sürüklendiği iddiası kabul edilirse, partiler birbirine çok benzeyecek ve seçmenler için anlamlı bir “*tercih*” olmak yerine birbirini “*yansıtır*” hale geleceklerdir (Lijphart, 2016: 91).

1.4.2.3. İki Buçuk Partili Sistemler

Blondel’in (1968) tasnifinde iki büyük partinin yanı sıra pazarlık gücü de bulunan bir küçük partinin bulunduğu sistemlere iki buçuk partili sistemler adı verilir. Bu sistemde buçuklu sayılan parti uzun yıllar konumunu koruyabileceği gibi küçük partiler arasından dönemsel olarak değişkenlik gösteren bir parti de üçüncü parti konumuna gelebilir. Bazen de sistem iki partili veya çok partili iken bazı dönemler iki buçuk parti görünümü sergileyebilir.

İki buçuk partili sistem için Blondel (1968) çalışmasında Almanya, Belçika, İrlanda, Kanada ve Lüksemburg örneklerini vermektedir. Çalışmanın tarihi dikkate alındığında, 1949 sonrası Almanya gerçek bir iki buçuk partili sistem örneğidir. CDU ile SPD’nin güçleri, Birleşik Krallık’taki Conservative Party ile Labour Party’nin güç dengelerine benzer. Üçüncü (buçuk) parti olarak sistemde yer alan liberal çizgideki Freie Demokratische Partei (FDP) Blondel’in tespitini desteklemektedir. Hatta bu sistemin 1983 yılına kadar kusursuz aynı biçimde kaldığı görülmektedir. 1983 yılında yeşillerin (GRÜNE) dördüncü bir parti olarak sahneye çıkmasıyla birlikte ortaya çıkan yeni görüntü, ana iki partinin yüksek oy oranlarını devam ettirdiği, yalnızca pazarlık payı olan küçük (buçuk) parti sayısının ikiye çıktığı şeklindedir. Doğu ve Batı Almanya’nın birleşmesinden sonra, 1994 yılında küçük parti grubuna sonradan DIE LINKE adını alacak olan bir üçüncü parti olarak Partei des Demokratischen Sozialismus (PDS) eklenmiştir. 2013’de kurulan, aşırı sağ çizgide yer alan Alternative für Deutschland’ın (AfD) sisteme hızlı bir şekilde girmesi ve yüksek bir oy almasıyla Alman Bundestag’ında artık 6,5 parti temsil edilmeye başlamıştır. Aşağıdaki tabloda Almanya’da iki büyük partinin ve küçük partilerin 1983-2021 arası oy oranları ve sandalye dağılımı yüzdeleri görülmektedir:

Tablo 3: Almanya’da iki büyük ve küçük partilerin oy ve sandalye yüzdeleri (1983-2021)*

YILLAR	CDU/CSU+SPD			FDP+Green+PDS+AfD		
	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%
1983	87,0	457	87,9	12,5	63	12,1
1987	81,3	427	82,3	17,4	92	17,7
1990	77,3	558	84,3	18,4	104	15,7
1994	77,8	546	81,3	18,6	126	18,8
1998	76,0	543	81,2	18,0	126	18,8
2002	77,0	499	82,8	20,0	104	17,2
2005	69,4	448	73,0	26,6	166	27,0
2009	56,8	385	61,9	37,2	237	38,1
2013	67,2	504	79,9	26,5	127	20,1
2017	53,5	399	56,3	41,4	310	43,7
2021	49,8	403	54,8	41,5	332	45,1

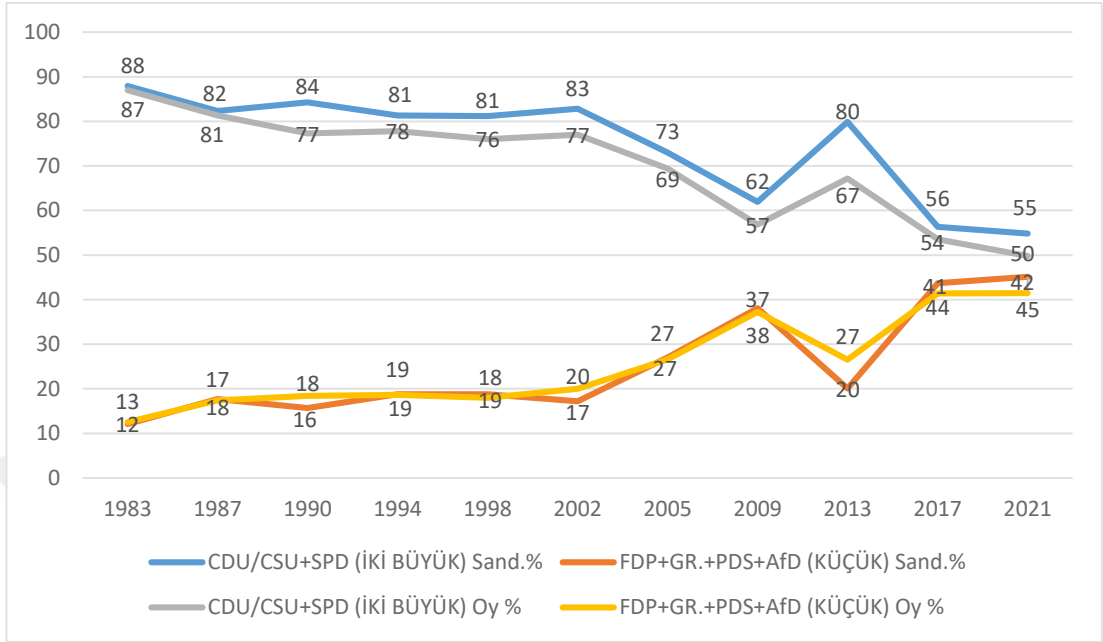
* Almanya seçim sonuçları için Bkz: <https://www.bundeswahlleiter.de/> (Erişim tarihi: 12.03.2023).

Küçük partilere rağmen Almanya’da 1983’te iki ana partinin oy oranı toplamı %87 iken 2005’e kadar olan seçimlerde bu oran en fazla %76’ya 2005’te de %69,4’e gerilemiştir. Bu süreçte iki ana partinin büyük konumlarını koruması, sistemin 1949-2009 arasında büyük oranda iki buçuk parti mantığında işlemeye devam ettiği yönünde yorumlanabilir. Çünkü küçük partilerin üçünün gücünün toplamı, iki büyük partiden herhangi birine dahi erişememektedir. Ancak 2009 yılında iki büyük partinin oylarının %56,8’e gerilemesi ve üç küçük partinin de büyüyerek oylarını ve sandalye sayılarını %10’un üzerine çıkarmış olmaları, beraberinde daha geniş çeşitli koalisyon ihtimallerini doğurmuştur. Böylece sistem çok partili bir sisteme doğru önemli bir dönüşüm yaşamıştır.

Tablodan görülebileceği gibi, 2021 seçimlerinde iki büyük ana partinin oylarının toplamının tarihin en düşük seviyesine inerek %49,8’e gerilemesi ve küçük partilerin oy toplamının %41,5’a, hatta toplam sandalye oranında %45,1’e ulaşması onların artık o kadar da küçük olmadığını göstermektedir. Bu verilerden hareketle, Almanya’nın yeni parti sisteminin, 2009’dan günümüze bir çok partili sistem olduğu sonucuna ulaşılabilir²⁸.

²⁸ Aynı yönde bir görüş için Bkz: Poguntke (2014).

Şekil 2: Almanya’da iki büyük ve diğer partilerin oy ve sandalye yüzdeleri (1983-2021)

Almanya parti sistemindeki bu dönüşümün Birleşik Krallık'ta yaşanamıyor olmasında en önemli etken, Almanya'nın orantılı temsile izin veren karma oylama modelidir. Her ne kadar uç partilerin mecliste temsilini engellemek için %5 oranında seçim barajı uyguluyor olsa da, federal sistem ve iki oylu karma oylama modeli uygulayan Almanya'da, Birleşik Krallık'ın çoğunlukçuluğu destekleyen dar bölge oylama modeline nazaran daha orantılı ve çoğulcu sonuçlar elde edilmektedir. Yeni Zelanda'da da seçim sisteminde meydana gelen değişim sonrası iki partili sistemden çok partili sisteme geçiş meydana geldiği gözlemlenmiştir. Her iki ülke birlikte değerlendirildiğinde parti sisteminde seçim sisteminin etkisi görünür bir hal almaktadır.

Almanya gibi Blondel'in ikinci örneği Belçika'da eskinin iki buçuk partili ve yeni dönemin çok partili sistemine örnektir. Hollanda'dan ayrılıp bağımsızlığın elde edildiği 1830 tarihinden sonra gerçekleşen 1831-1890 arası seçimlerde Katolik ve liberal partilerden oluşan iki partili bir sistem mevcuttur. 1885 yılında İşçi Partisinin kurulmasından sonra 1890-1912 arasındaki seçimlerde hâkim parti Katolikler, ikinci parti liberaller ve üçüncü parti İşçi Partisinden oluşan iki buçuk partili bir sistem görünümünden bahsedilebilir. 1914-1968 arasındaki seçimlerde Hristiyan demokrat (Katolik) ve sosyalist İşçi Partisi ana akım iki büyük parti olmuşken, liberaller küçük

(buçuk) parti pozisyonuna geçmiştir. Bu tablo, Blondel'in makalesini yazdığı 1968 tarihine kadar neredeyse hiç değişme göstermemiştir. Ancak Blondel'in çalışmasından kısa bir zaman sonra gerçekleşen Anayasa reformları ile Belçika üniter devlet yapısından federal devlet yapısına geçmiş, siyasi partiler, dil sorunu yüzünden Fransızca veya Flemenkçe konuşanlar şeklinde ikiye bölünmüştür (Lijphart, 2016: 98). Tam olarak birbirleri ile yarışmasalar da günümüzde neredeyse her ideolojinin farklı iki partisi bulunmakta, ülkenin güneyi ve kuzeyinde farklı oy pusulaları basılmaktadır.

1968 sonrası Belçika parti sistemi, sorun boyutlarının çokluğunun çok parti sistemini desteklemesine örnek niteliğindedir. Aşırı parçalı bir yapı, çok sayıda bölünme ve politika boyutunu ifade eder. Sol-sağ, kilise yanlısı-karşıtı, bölgesel dil ayrılıkları, ideolojik ayrılıklar, materyalist-post materyalist, sistem yanlısı-karşıtı hemen her çeşit görüşün farklı dillerde ikişer partisi mevcuttur. Günümüzde Belçika parlamentosunda Fransız Liberal (MR), Flaman Liberal (Open VLD); Fransız Sosyal Demokrat (CDH), Flaman Sosyal Demokrat (CD&V); Fransız Sosyalist (PS), Flaman Sosyalist (Vooruit); Fransız Yeşil (ECOLO), Flaman Yeşil (Groen-Agalev); Fransız Milliyetçi (Defi-FDF), Flaman Milliyetçi (N-VA); Fransız aşırı sağ (PP), Flaman aşırı sağ (VB) ve aşırı sol Marksist görüşlü Parti du Travail de Belgique (PTB-PVDA) gibi çok sayıda parti temsil edilmektedir.

Görüldüğü üzere seçim tarihi açısından oldukça eski bir geçmişe sahip olan Belçika, iki partili sistemden çok partili sisteme evrilen bir süreç yaşamıştır²⁹. Burada değişim, ülkenin yönetim biçiminin değişmesiyle ortaya çıkan geniş bir nedenler ağına dayanmaktadır. Oylama modeli açısından Belçika 1899'dan beri tercihlili açık listeli bir modelde Belçikalı bir hukuk profesörü olan Victor D'Hondt tarafından geliştirilen sandalye dağılım yöntemini kullanan ilk ülke olmuştur. Belçika'da parti sisteminin dönüşüme uğradığı uzun yıllar boyunca, seçim sisteminde tek bir değişiklik dahi yapılmamış olduğunu not etmek önemlidir (De Winter, 2005: 417-423).

Dönemin bir başka iki buçuk partili sistemi sayılan ülkesi İrlanda'dır. Bağımsızlığın kazanıldığı ilk yıllardan beri milliyetçi Sinn Féin (SF-Kendimiz) içerisinden doğan iki parti olan genellikle merkez sağ olarak tanımlansa da sendika

²⁹ Belçika seçim sonuçları için Bkz: <https://resultatselection.belgium.be/> (Erişim tarihi: 14.07.2023).

hareketleriyle de sıcak ilişkileri bulunan Fianna Fail (FF) ve Hristiyan demokrat grubunun bir üyesi Fine Gael (FG) ana akım iki büyük parti olmuş, üçüncü (buçuk) parti olarak ise sosyal demokrat Labour Party (LP) yer almıştır (Gallagher, 2005b: 512). İrlanda meclisinde seçim sisteminin etkisiyle temsil olanağı kazanan çok sayıda küçük partilerin hemen her dönem var olmasına rağmen, büyük partilerin 1932-2011 yılları arasındaki istikrarlı görünümü dikkat çekmektedir. Öyle ki 1932-2011 yılları arasında gerçekleşen yirmi üç seçimin tümünde FF %39-52 arasında değişen oy oranı ile birinci FG %20-39 arasında değişen oy oranı ile ikinci parti olmuştur. Aynı dönemin yirmi seçiminde ise üçüncü parti konumunda Labour Party %6-19 arasında oy alarak istikrarlı bir görünüm sergilemiştir. Dolayısıyla bu yönüyle sistem iki buçuk partili bir yapıya kolaylıkla benzetilebilir.

Öte yandan İrlanda'da 3-5 üyeli seçim çevrelerinde sıralamalı bir oylama modeli olan STV, 1920'lerden bu yana istikrarlı bir biçimde değişmeden kullanılmaktadır (Farrell, 2001: 145; Gallagher, 1975). Bu oylama modeli küçük partilere de temsil olanağı sağlaması yönünden etkili olabilecek küçük (buçuk) parti sayısını artırıcı bir tesirde bulunabilmektedir. Keza mecliste dördüncü parti olarak Farmer's Party (1922-1932), National Centre Party (1933) veya sonraki yıllarda Clann na Talmhan (1943-1961) dönem dönem 3-15 arasında değişen sayılarda temsil imkânına sahip olmuştur. Bu dördüncü cephenin yanı sıra İrlanda meclisinde 1922-1961 yılları arasında 5-16 arasında değişen sayılarda bağımsız parlamento üyeleri yer alabilmiştir. 1927-1961 arasında iki büyük partinin oyları %62-85 arasında değişiklik göstermiş, iki büyük taraf yanında 3-4 küçük parti mecliste temsil edilmiştir. Yukarıda belirtildiği gibi istikrarlı iki büyük parti ve üçüncü partinin var olması nedeniyle sistem iki buçuk partili bir yapıya benzese de, oylama modelinin küçük partileri destekleyen yanı çok partili sistem görünümü sergilemektedir.

1965-1987 yılları arasında milliyetçilere yönelik yasaklar, tarım partilerinin sahneden çekilmesi ve bağımsızların güç kaybetmesi gibi nedenlerle sistem iki buçuk partili yapıya doğru yön değiştirmiştir. Bu dönemde ana iki parti oyları %80-85 arasında olmuş, buçuk parti Labour Party ise %9-17 arasında oy almıştır. 1987 sonrası ise İrlanda yeniden bir çok partili yapı görünümüne geçmeye başlamıştır. 1987-2011 arasında iki büyük parti oyları tekrar %73-64 arasına düşmüş, bu dönemde de buçuk parti sayısı erken dönemde olduğu gibi 3-4 arasında değişiklik göstermiştir.

Tablo 4: İrlanda’da iki büyük ve küçük partilerin oy ve sandalye yüzdeleri (1965-2020)*

YILLAR	FF + FG			LAB + SF + PD + Diğ		
	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%
1965	81,8	119	82,6	18,2	25	17,4
1969	79,8	125	86,8	20,2	19	13,2
1973	81,3	123	85,4	18,7	21	14,6
1977	81,1	127	85,8	18,9	21	14,2
1981	81,8	143	86,1	18,2	23	13,9
1982/1	84,6	144	86,7	15,4	22	13,3
1982/2	84,4	145	87,3	15,6	21	12,7
1987	71,2	132	79,5	28,8	34	20,5
1989	73,4	132	79,5	26,6	34	20,5
1992	63,6	113	68,1	36,4	53	31,9
1997	67,2	131	78,9	32,8	35	21,1
2002	64,0	112	67,5	36,0	54	32,5
2007	68,9	129	77,7	31,1	37	22,3
2011	53,6	96	57,8	46,4	70	42,2
2016	49,8	94	59,5	50,2	64	40,5
2020	43,1	73	45,6	56,9	87	54,4

*İrlanda seçim sonuçları için Bkz: <https://www.ark.ac.uk/elections/gdala.htm>; <https://www.oireachtas.ie/en/publications/?author=dail-eireann&topic%5B0%5D=election-results&topic%5B1%5D=elections>; <https://electionsireland.org/results/general/index.cfm> (Erişim tarihi: 16.03.2023).

2011-2020 arası İrlanda için tıpkı Almanya’da olduğu gibi iki büyük ana partinin oylarının ciddi oranda eridiği bir dönemdir. 2020 yılında oylarının %43’e kadar gerilemesi ile daha önce küçük partilerden sayılan milliyetçi SF %25 oy alarak birinci parti olmuştur. İrlanda tarihinde ilk kez iki ana parti (FF-FG) dışında bir başka parti birinci olmuş, aynı yıl Green %7 oy ile on iki sandalye kazanmış ve Labour Party beşinci parti konumuna düşmüştür. Bu dönemde bağımsız adaylar da 2016’da %16, 2020’de %12 oy ile on dokuzar sandalye kazanarak etkili bir konuma erişmişlerdir. İrlanda parlamentosu STV modelinin sağladığı kolaylık nedeniyle genellikle diğer tüm Batı Avrupa parlamentolarının toplamından daha fazla bağımsız üye içerir (Gallagher, 2005b: 523). Böylece 1987 sonrası değişime başlayan İrlanda’nın geçici iki buçuk partili sistemi, parti güçlerinde de önemli ölçülerde değişiklikler ortaya çıkararak tam anlamıyla bir çok partili sisteme belki de kalıcı olarak dönüşmüştür.

Blondel’in bir başka örneği Lüksemburg’u iki buçuk partili olarak değerlendirmek tartışmalı bir konudur. Lüksemburg seçimleri eski tarihlerden bu yana incelendiğinde muhafazakâr Hristiyan demokrat Chrëschtlech-Sozial Vollekspartei (CSV) ve sosyalist işçi partisi Lëtzebuerger Sozialistesche Aarbechterpartei (LSAP) ana iki parti olarak yer almaktadır. Üçüncü parti konumunda liberal fikirli

Demokratesch Partei (DP) bulunmaktadır. Ancak küçük bir ülke olan Lüksemburg'da, orantılı modelin etkisiyle, daima bir dördüncü parti de etkin olmuş, mecliste kendisine temsil olanağı bulabilmiştir. Bu konumda 1945-1984 arasında komünist Kommunistesch Partei vu Lëtzebuerg (KPL), 1984 sonrası ise yeşiller Déi Gréng ve 1987'de kurulan Alternativ Demokratesch Reformpartei (ADR) yer almıştır. Hatta ADR ile birlikte sistemde etkin beş parti göze çarpmaktadır. Lijphart'ın çalışmasında da on dört seçim döneminde Lüksemburg'un EPS ortalaması 3,48 hesaplanmıştır (Lijphart, 2016: 105).

Lüksemburg'da ana iki büyük partinin oylarının toplamı 1968'den bu yana hiçbir seçimde %70'in üzerine çıkamamış; sandalye yüzdeleri toplamı da yalnızca bir kez (1984) %70'in üzerine çıkmıştır. Küçük partilerin sandalye payları da buna mukabil daha orantılıdır³⁰. Bu anlamda Lüksemburg'da neredeyse tüm seçim dönemlerinde iki buçuk partiden daha fazla partinin etkin olduğu söylenebilir. Hatta 2018 ve 2023 yılında gerçekleştirilen seçimlerde Lüksemburg'da ana iki partinin oy toplamı Almanya ve İrlanda'da olduğu gibi %50'nin altına düşmüştür. Bu oranlar artık çok partili bir sistemin hâkimiyetinin göstergesidir.

Blondel'in örneklerden tam iki buçuk partili olmasa da iki buçuk partili sisteme en yakın görüntü sergileyeni Kanada sayılabilir. Bunun en önemli nedeni Kanada'da uygulanan Birleşik Krallık ve ABD benzeri çoğunlukçu oylama modelidir. MMP kullanan Almanya, STV kullanan İrlanda ve açık liste oylama modeli kullanan Belçika ve Lüksemburg zaman içerisinde bariz bir çok partili sisteme geçiş yapmışlardır. Hatta Kanada'da dahi çoğunlukçu modele rağmen, üçüncü parti konumundaki Yeni Demokratların ardından son yıllarda Blok Quebec ile Yeşillerin dört ve beşinci partiler olarak sistemde edindikleri yer, çok partililiğe giden yolun açıldığını göstermektedir.

1.4.2.4. Hâkim Parti Sistemleri

Belirli sayıda partinin düzenli ve genel seçimlerle iktidar için yarışmasına rağmen, sonuçta iktidarı uzun yıllardır kullanmaya tek bir partinin hâkim olduğu sistemlere hâkim parti sistemi adı verilir. Rekabetçi görünmesine rağmen uzun bir

³⁰ Lüksemburg seçim sonuçları için Bkz: <https://elections.public.lu/fr/elections-legislatives.html>; http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2191_arc.htm; <https://www.electionguide.org/countries/id/126/> (Erişim tarihi: 03.11.2024).

yönetim dönemi olarak ne kadar sürenin dikkate alınması gerektiği yönünden tartışmalıdır. En iyi örneği Japonya'nın parti sistemidir. 1955 yılında kurulan Liberal Demokrat Parti'nin (LDP) 2009'da sona eren iktidarı yalnızca 1993-1994 döneminde on bir aylık kısa bir kesintiye uğramış, toplamda neredeyse 54 yıl sürmüştür. 2009'da iktidara gelen Demokrat Parti yönetiminin ardından 2012'de yeniden LDP meclis üstünlüğünü sağlayarak iktidara taşınmıştır ve günümüze kadar yapılan seçimlerde de hâkimiyetini sürdürmektedir.

Japonya 1994 yılında gerçekleştirilen seçim reformuna kadar SNTV oylama modeli kullanmış, reform ile birlikte MMM (karma üyeli çoğunlukçu - mixed member majoritarian) modeline geçiş yapmıştır. Her iki model de çoğunlukçu yapılarının daha baskın olması nedeniyle mevcut hâkim partinin lehine işlemiştir. Hâkim parti LDP aslında en son 1963'te %50'nin üzerinde oy almıştır. O günden bu yana hiç bir zaman oy oranı %50'yi geçmemiştir. Partiye hâkim özelliğini veren, uygulanan modellerin büyük sandalye payları hediye ediyor olması ve büyük partinin ya tek başına iktidarda ya da daima koalisyonlarda en büyük olmasından kaynaklıdır. LDP, 1993 yılında seçim reformu yapıldığı dönem ve 2009-2012 arası hariç her zaman iktidarda yer almıştır. Aşağıdaki tabloda Japonya Temsilciler Meclisi'nin 1976-2014 arası seçimlerinde partilerin aldıkları oy oranları ve sandalye dağılımları verilmiştir:

Tablo 5: Japonya Temsilciler Meclisi (Shūgiin) seçim sonuçları ve sandalye dağılımı (1976-2014)*

YILLAR	LDP			JSP (1976-1993) DPJ (1996-2014)			CGP (1976-1993) NPP (1996) New Komeito (2000-2014)			JCP		
	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%
1976	43.2	260	50.9	20.7	124	24.3	11.1	56	11.0	10.7	19	3.7
1979	45.8	258	50.5	19.7	107	20.9	9.9	58	11.4	10.7	41	8.0
1980	48.4	287	56.2	19.3	107	20.9	9.2	34	6.7	10.0	29	5.7
1983	47.0	259	50.7	19.9	113	22.3	10.3	59	11.5	9.6	27	5.3
1986	50.0	304	59.3	17.7	86	16.8	9.6	57	11.1	9.0	27	5.3
1990	47.2	286	56.0	24.8	139	27.2	8.2	46	9.0	8.0	16	3.1
1993	37.4	228	44.6	16.3	77	15.1	8.4	52	10.2	7.7	15	2.9
1996	32.8	239	47.8	16.1	52	10.4	28.0	156	31.2	13.1	26	5.2
2000	28.3	233	48.5	25.2	127	26.6	13.0	31	6.5	11.2	20	4.2
2003	35.0	237	49.4	37.4	177	36.9	14.8	34	7.1	7.8	9	1.9
2005	38.2	296	61.7	31.0	113	23.5	13.3	31	6.5	7.3	9	1.9
2009	26.7	119	24.8	42.4	308	64.2	11.4	21	4.4	7.0	9	1.9
2012	27.6	294	61.3	16.0	57	11.9	11.8	31	6.5	6.1	8	1.7
2014	33.1	290	61.2	18.3	73	15.4	13.7	35	7.4	11.4	21	4.4

YILLAR	DSP (1976-1993)			NLC (1976-1986)			RP + JNP (1993)			TOP.
	SDP (1996-2014)			LP (2000)		JIP (2012-2014)			BAĞ + DİĞER**	
		Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	Oy %		
1976	6.3	29	5.7	4.3	18	3.5	3.8	5	1.0	511
1979	6.9	36	7.0	3.0	4	0.8	3.9	7	1.4	511
1980	6.7	33	6.5	3.0	12	2.3	3.3	9	1.8	511
1983	7.4	39	7.6	2.4	8	1.6	3.5	6	1.2	511
1986	6.6	26	5.1	1.8	6	1.2	5.2	6	1.2	512
1990	4.8	14	2.7				7.1	7	1.4	512
1993	4.1	19	3.7	18.7	95	18.5	7.2	25	4.8	511
1996	6.4	15	3.0				3.6	12***	2.4	500
2000	9.4	19	3.9	11.0	22	4.6	1.9	28	5.8	480
2003	5.1	6	1.3				0.0	17	3.5	480
2005	5.5	7	1.5				4.7	24	5.0	480
2009	4.3	7	1.5				8.1	16	3.3	480
2012	2.4	2	0.4	20.4	54	11.3	15.7	34	7.1	480
2014	2.5	2	0.4	15.7	41	8.6	5.3	13	2.6	475

*Japonya seçim sonuçları için Bkz: (Klein, 2001); <http://electionresources.org/jp/> (Erişim tarihi: 27.10.2024).

**1996 ve sonrası oy oranı olarak parti oyları (proportional) dikkate alınmıştır.

*** Modelin değiştiği 1996 sonrası seçimlerde parti oylarının dikkate alınmasından kaynaklı olarak dar bölge seçim çevrelerinden seçilen bağımsız üyelerin oy oranları belirtilmemiş, sandalye sayıları diğer kısmına ilave edilmiştir.

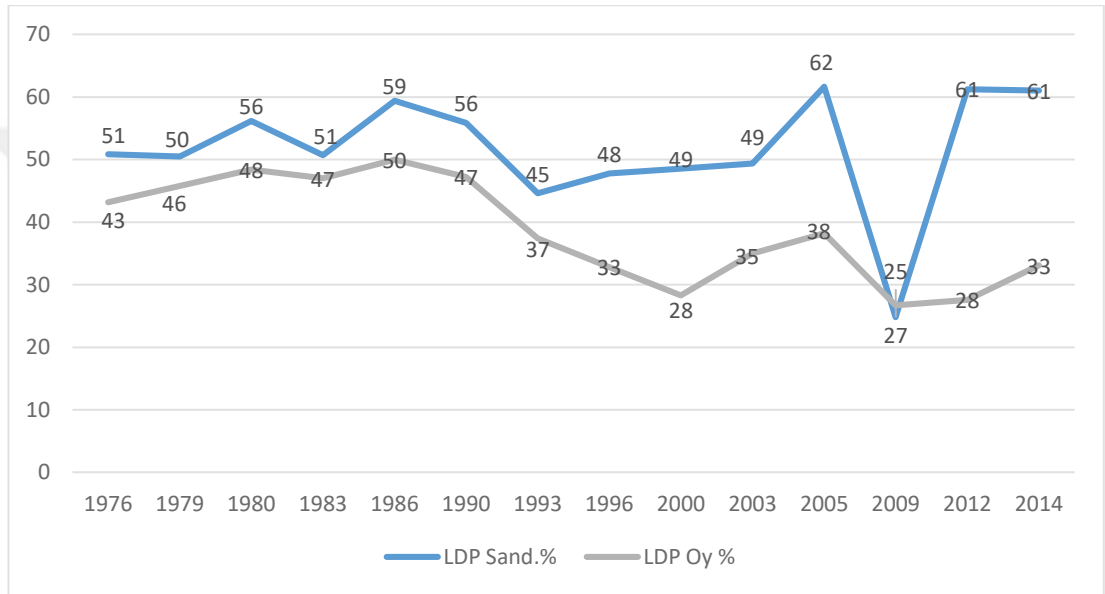
Japonya her iki modelde de hâkim partili sistemi sürdürmüş, ana partinin yanında daha küçük paylara sahip üç-dört parti yer almıştır. Tablodan görüldüğü gibi LDP her zaman modelin de desteği ile oy payından daha büyük oranlarda sandalye payları almıştır. Aşağıdaki tabloda Japonya’da 1976-2014 arası gerçekleştirilen seçimlerde LDP ve diğer partilerin oy ve sandalye yüzdeleri görülebilir:

Tablo 6: Japonya’da LDP ve diğer partilerin toplam oy ve sandalye yüzdeleri (1976-2014)

YILLAR	LDP			DİĞER		
	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%
1976	43,2	260	50,9	56,8	251	49,1
1979	45,8	258	50,5	54,2	253	49,5
1980	48,4	287	56,2	51,6	224	43,8
1983	47,0	259	50,7	53,0	252	49,3
1986	50,0	304	59,4	50,0	208	40,6
1990	47,2	286	55,9	52,8	226	44,1
1993	37,4	228	44,6	62,6	283	55,4
1996	32,8	239	47,8	67,2	261	52,2
2000	28,3	233	48,5	71,7	247	51,5
2003	35,0	237	49,4	65,0	243	50,6
2005	38,2	296	61,7	61,8	184	38,3
2009	26,7	119	24,8	73,3	361	75,2
2012	27,6	294	61,3	72,4	186	38,8
2014	33,1	290	61,1	66,9	185	38,9

1976-1993 arasındaki SNTV döneminde yedi seçimde LDP oy oranının ortalaması %45,6 iken, sandalye payı ortalaması %52,6'dır. MMM modeline geçildikten sonra 1996-2014 arasında gerçekleştirilen yedi seçimde ise LDP oy ortalaması %31,7'ye düşmesine rağmen, sandalye oranları ortalaması %50,6 olmuştur. MMM modelinin oyları azalan LDP'ye, iktidarı kaybettiği 2009 seçimleri hariç diğer tüm seçimlerde destek sağladığını aşağıdaki şekilde de görmek mümkündür.

Şekil 3: Japonya'da LDP oy ve sandalye yüzdeleri (1976-2014)

Genellikle Japonya'daki model değişiminin nedenlerinden birisinin de parti sistemini Birleşik Krallık'ta olduğu gibi iki partililiğe yaklaştırmak olduğu kabul edilir. Ancak iktidarın uzun yıllar sonra ilk kez el değiştirdiği 1993 sonrası getirilen MMM modelinin, bunu doğrudan başaramadığı, hatta dar bölge seçim çevrelerinin alışılmış siyasi kültürde hâkim partinin işine yaradığı gözlemlenebilir. Bu durum, bir dönem sonra iktidarı tekrar devralan LDP'nin mevcut MMM modelini sürdürmesinin nedenlerinden birisi olarak düşünülebilir. Model değiştiren bir başka ülke İtalya'da ise, değişikliğin ardından pek çok başka değişiklik daha gerçekleştirilmiş, her dönem iktidarların kendi işine yarayacak modele yöneldiği tartışmaları yaşanmıştır.

Bir başka hâkim parti örneği olarak Hindistan'daki INC'nin 1947'de kazanılan bağımsızlığın ardından, 1989'a kadar süren, yalnızca üç yıllık kesintiye uğrayan iktidarı gösterilebilir. Hindistan parti sistemi daha sonra büyük oranda koalisyon hükümetleri ile yönetilmiş ittifakların yarıştığı bir rekabetçi çok partili sisteme bürünmüştür (Heath, Glouharova, Heath, 2005: 138). 2019 seçimlerinde Bharatiya

Janata Party (BJP) tek başına iktidara gelebilmiştir. Son 2024 seçimlerinde ise yeniden birinci parti olsa da güç kaybetmiş ve koalisyon hükümeti kurmuştur. Hindistan eyalet sisteminin getirdiği, her eyaletin farklı parti sistemine sahip olması ve çok sayıda bölgesel, az sayıda ulusal partinin varlığı, dünyanın en büyük seçmen kitlesine sahip bu ülkede, kendine has bir yapı doğurmuştur. Hindistan’da ulusal düzeyde sandalye kazanan parti sayısı, hâkim parti sisteminin görüldüğü 1947-1989 arasında 1,7–3,1 arasında iken, 1989’da 4,1’e, 1996’da 5,8’e, 2004’te ise 6,5’e yükselmiştir (Heath, Glouharova, Heath, 2005: 148). Bu gözlem parti sisteminin, anılan dönemlerde rekabetçi çok partili olarak değerlendirilmesini haklı çıkarmaktadır. Öte yandan Chibber ve Kollman, Hindistan’da siyasi çekişmelerin doğası ve türünün, iki partili bir sistem olarak tanımlanmasına daha uygun olacağını öne sürmektedir. Zira etkin parti sayısı eyalet düzeyinde incelendiğinde çok daha düşüktür ve iki ana partiye işaret etmektedir (akt: Heath, Glouharova, Heath, 2005: 148-150).

Hâkim parti sistemlerine bir başka örnek olarak, Güney Afrika’da 1993’teki ırk ayrımcılığının sona ermesinden bu yana iktidarını sürdüren, o dönem Nelson Mandela’nın başkanlığını yaptığı, African National Congress (ANC) gösterilebilir. Avrupa’da ise İsveç’te sosyal demokratlar (S–Socialdemokraterna) 74 yılın 65’inde, İtalya’da Hristiyan demokrat Democrazia Cristiana 1992-1994 yıllarındaki çöküşüne kadar kurulan 52 hükümetin her birine hâkim olarak uzun yıllar hâkim partili sistem görünümü çizmişlerdir (Heywood, 2019: 357). Hâkim parti sistemlerinde siyasal görüntü genellikle partiler arası rekabetten ziyade, hâkim partinin kendi içindeki hizip çatışmaları şeklinde kendisini göstermektedir. Japonya’da her ne kadar LDP iktidarı uzun yıllar sürmüş olsa da parti içindeki hiziplerle sürekli bir iktidar mücadelesi yaşanmaktadır. Hatta seçimlerin büyük oranda LDP içindeki hizipler arasında gerçekleştiği dahi söylenebilir.

Hâkim parti sistemleri, iktidarın uzun süreler el değiştirmemesinin çeşitli sakıncaları nedeniyle, genellikle eleştiri konusu olan, istenmeyen bir sistemdir. Hâkim parti ideolojisi tüm devlet kurumlarına yerleşerek yalnızca bir ideolojik temsilin temelli kök salmasına sebebiyet verebilir. Öte yandan hâkim partide rehavet, kibir, yolsuzluk³¹ gibi bozulmalar baş gösterirken, güçsüz bir muhalefetin varlığı ancak

³¹ Japonya ve İtalya siyasetinde sık sık yolsuzluk skandalları gündeme gelmektedir.

etkisiz, yetersiz tepkiler doğurur ve eleştiriler kolaylıkla göz ardı edilebilir. Bir hâkim partinin varlığı seçmenleri de değişimden korkmaya ve mevcut hâkim partiye sadık kalmaya teşvik etmekte ve demokratik ruhu çürütebilmektedir (Heywood, 2019: 358).

1.4.2.5. Çok Partili Sistemler

İktidar için yarışan partilerin sayısının ikiden fazla olduğu ve koalisyon olasılığının yüksek olduğu, rekabetçi sistemlere çok partili sistemler denir. Çok partili sistemler, günümüzde yalnızca ideoloji ile kısıtlanmamış rekabet halindeki çok çeşitli görüşlerin dikkate alınmasını sağlaması açısından önemli bir görevi ifa etmektedir. Yeni toplumsal hareketlerle birlikte siyasal alanın genişlemesi ile çatışan çıkarların büyüyüp çeşitlenmesi, fikirlerin güvenceye alınmasını gerektirmektedir. Etketif parti sayıları üzerine yapılan çalışmalar, pek çok ülkede bu sayının geçen yüzyıla nazaran büyümekte olduğunu göstermektedir (Lijphart, 2016; Bormann, Golder, 2013).

Çok partili sisteme yönelik iki partili sistem taraftarlarından gelen eleştiriler genellikle birbiriyle çatışan fikirlerin çokluğu durumunda, hepsinin memnun edilmesinin mümkün olamaması sebebiyle, hükümetin pozisyonunun zayıflayarak istikrarsız hale geleceği yönündedir. Bir hükümet kurabilmek için hem programları hem taraftarları farklı birçok partinin anlaşmaları ve bir yandan kendi iç bölüntüleri bir yandan da parlamento çoğunluğunun dayandığı kırılğan ittifakı bin bir güçlölkle sürdürme zorunluluğu bulunmaktadır (Duverger, 1993: 277). Çok partili sistemlerin klasik örnekleri Belçika, İsviçre, Hollanda, İsrail ile İskandinav ülkeleri Finlandiya, Norveç, İsveç ve Danimarka sayılabilir. Bunların yanı sıra yukarıdaki örneklerinden de görebildiğimiz gibi İrlanda, Lüksemburg, Almanya vb. pek çok ülkenin parti sistemi son yıllarda çok partililiğe doğru bir geçiş sergilemektedir.

Bölgesel olarak birbirleriyle yarışmayanlar hesaplamaya tam olarak katılmadığında Lijphart'a göre 1978-2010 arası seçimler için Belçika'da EPS 6,05; 1993'te federalizmin kabulünden sonraki 1993-2010 arası seçimlerde 6,36 olmuştur. 1945-2010 arasını incelediği 36 demokratik ülke içinde bu rakam 5,20 ile en yüksek EPS ortalamasına sahip olan İsviçre'nin bile üzerindedir (Lijphart, 2016: 105). De Winter'e (2005: 423-424) göre Belçika'da 1950'lerde EPS 2,6 iken, 1990'larda aşırı yükselmiş, hatta 1999'da 9,1'e çıkmıştır. Ardından getirilen %5'lik seçim barajı ile tekrar bir nebze (7,0) düşürölmüştür. 2019 seçimlerinde en yüksek oy alan parti N-VA

oyların yalnızca %16,03'ünü almışken, ardından gelen dokuz parti %6-12 arasında oy almışlardır. 150 sandalyeli mecliste on iki parti temsil hakkı kazanmış, en büyüğü yirmi beş sandalye elde edebilmiştir. 8-20 sandalye arasında değişen rakamlarda dokuz parti daha vardır. Bunlardan çoğu daha önce de belirtildiği gibi yalnızca dil farklılığından ayrılmış ve birbiri ile farklı bölgelerde yarışan ortak ideoloji ile hareket eden hali hazırda ikiyeşerli gruplar halinde olan partilerdir. Yine de ikiyeşerli gruplarla dahi Belçika'da 6-7 arasında farklı görüşe sahip grup, parlamentoda kendisine temsil olanağı bulabilmektedir.

Çok partili sistemlerin en önemli eleştirisi konularından biri olan hükümet kurabilme konusunda rekorlar Belçika partilerindedir. 2010'da 541 gün, son genel seçimlerin yapıldığı 2019 yılından sonra ise 493 gün boyunca hükümet kurulamamış, bu sürelerde geçici hükümetler iş başında görev almışlardır. Üstelik 2019 seçimlerinin ardından 493 gün sonra kurulabilen hükümette %16 ve %12 ile en yüksek oy oranına sahip iki milliyetçi parti de yer almamaktadır. Bunların dışında yer alan ikisi sosyalist, ikisi liberal, ikisi yeşil ve bir de sosyal demokrat yedi partinin anlaşması ile hükümet kurulabilmiştir. Aslında temelde hükümet kurma krizinin uzaması, yükselen ayrılıkçı, milliyetçi ve aşırı sağ oylarının artması sonucunda bu partilerin yüksek oranda temsil kazanması ve diğer partilerin ise bu partilerle ortaklığa yanaşmamalarından kaynaklanmaktadır. 1970-2003 arasındaki hükümetler 4-6 arasında partiden oluşmuş oldukça istikrarsız koalisyonlardır. 1946-1966 yılları arasında ortalama hükümet kurma süresi 28 gün iken, 1968-2003 arasında bu süre 67 güne çıkmıştır (De Winter, 2005: 429). Bu tip krizlere rağmen, Belçika'nın federal sistemi, bölgelerin kendi parlamentolarının, yönetimlerinin varlığı ve yetkilerin büyük ölçüde devredilmiş, özerk olması nedeniyle çok büyük sorunlara neden olmamaktadır.

Belçika'da seçim reformu ile amaçlanan resmi hedef, vatandaşları yeniden siyasi sürecin merkezine yerleştirmek olmuştur. Orantılı sonuçlar açısından reformun bu hususta başarılı olduğu gerçektir ancak bu durumun vatandaşları gerçekten güçlendirip güçlendirmedeği ayrı bir tartışma konusudur. De Winter'e (2005: 431) göre reformlar partilerin programatik tartışmalarını ve sorumlu parti hükümetlerini baltalayarak, kampanyaların kişiselleştirilmesini geliştirmiştir. Öte yandan bu durumu, belki de tam yetkili bir hükümete ihtiyaç olmadığı mesajını veren yeni bir tür demokrasi olarak değerlendirmek de mevcuttur (Devos, Sinardet, 2012: 167).

Çok partili sistemlerin diğer örnekleri olarak açık oylama modelinin panachage versiyonunu kullanan İsviçre ve Lüksemburg, yine açık oylama modeli kullanan Finlandiya, Hollanda, Yunanistan ve kapalı liste oylama modeli kullanan İsrail ve Türkiye gösterilebilir. Çok partili sistemlerde yasama meclisinde yer alan parti sayısının çokluğu nedeniyle hükümet ve seçim süreleri genellikle daha kısadır. Örneğin Yunanistan’da genellikle son yıllarda ortaya çıkan hükümet krizleri nedeniyle 2012-2023 arasındaki on bir yılda yedi seçim yapılmıştır. Benzer bir durum İsrail’de de gözlemlenmektedir. 2019-2022 arasındaki dört yılda beş seçim gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Hollanda ve İsrail’de tüm ülkenin tek bir seçim çevresi sayılmasının da çok partililiği destekleyen önemli nedenlerden birisi olduğu kabul edilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

OYLAMA MODELLERİNE YENİ BİR SINIFLANDIRMA

Bu bölümde, günümüzün demokratik düzen anlayışının temeli ve temsili sistemlerin vazgeçilmezi olan seçimlerde kullanılan oylama modellerine odaklanılmaktadır. Her siyasal kültür kendine özgü oylama modelleri inşa etmiştir ve bunların her biri farklı kültürlerde farklı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Coğrafi ya da kültürel olarak yakın bölgelerin siyasal kültürleri birbirlerinden etkilenmekle birlikte kimi ülkeler seçmenine tek bir seçenek belirtmesi yönünde olanak sağlarken, kimileri de farklı yollarla seçmenlere tercihlerini çeşitlendirme imkânı sunmaktadır. Bu noktada oylama modelleri genel hatlarıyla tek seçenekli, tercihli veya karma olarak üçe ayrılabilir. Tercihli, karma ve hatta tek seçenekli dahi olsa oy kullanma bir tercih belirtme işlemidir. Ancak bu çalışmada özellikle tercih hakkının nasıl kullanıldığı üzerinde durulacak ve literatürdeki adıyla oy pusulasının yapısı üzerine odaklanılarak yeni bir sınıflandırma yapılacaktır. Bu doğrultuda her ikisi de tercih belirtmeli olsa da sıralamalı oylama tercihli oylamadan ayrı bir kategori olarak değerlendirilmiştir. Literatürde bu konu genellikle seçim sistemlerinin tasnifi şeklinde karşımıza çıkmasına rağmen seçim sistemleri ifadesinin oy pusulası yapısından daha geniş bir anlam içermesi nedeniyle oylama modelleri ifadesi bilinçli olarak tercih edilmiştir.

2.1. Oylama Modellerinin Sınıflandırılması

*“Oylama herhangi bir şeyi değiştirseydi
onu ortadan kaldırırlardı.”
Anarşist Slogan.*

Her seçimin yapılmadan önce nasıl gerçekleştirileceğine, sonuçların nasıl belirleneceğine dair çeşitli kurallarının belirlenmesi gerekir. Tüm dünyada çok çeşitli seçimlerde çeşitli modeller farklı hesaplama yöntemleri ile uygulamaktadır. Hangi modelin ve hesaplama yönteminin en iyi olduğuna dair tartışmalar ise uzun yıllardır sürmekte ve bu konuda bir fikir birliğine varabilmek mümkün görünmemektedir.

Siyasal sistemler açısından baktığımızda ülkeler, bir oylama modelini uygularken farklı seçim çevresi büyüklükleri, baraj oranları, hesaplama yöntemleri veya farklı başka kurallar ile modeli kendine has bir biçime çevirebilirler. Bu nedenle oylama modellerinin çok çeşitli alt türleri ortaya çıkmaktadır. Farklı bölge büyüklükleri, seçimin sonucunda kaç kazananın olacağı ile ilgilidir. Seçim çevresi dar bölge ya da geniş bölge olabilir. Seçimin tek bir kazananının olacağı ve bir kazananın ilan edileceği bölgelere dar bölge, seçim sonucunda birden fazla kazananın olacağı yerlere ise geniş bölge adı verilir. Seçim barajı ise bir adayın/listenin kazanabilen olabilmesi/hak etmesi için gereken alt sınırdır.

Bir demokraside yalnızca seçimin varlığı tercihlerin sonuca doğru olarak yansımaları açısından yeterli değildir. Seçimlerde kullanılan oylama modeli, kurallar ve hesaplama yöntemi seçim sonuçlarını önemli derece etkiler. Aynı seçimde aynı oylarla, kullanılan oylama modeline ve hesaplama yöntemine göre kazanan sonuç farklı olabilmektedir. Politikacılar konumlarını koruyan ve güçlerini en üst düzeye çıkaran sistemler isterler (Htun, Powell, 2013: 13). Bundan dolayı genellikle hükümetler, uygulanacak metodun belirlenmesi aşamasında, kendi kazanacakları veya işine yarayacağını düşündükleri metodu tercih etme eğilimindedirler. Hatta yer yer bunun için bölge, yer, kapsam ayarlamaları yapabilirler. Bu tip durumlara literatürde “*gerrymandering*” adı verilmektedir. İlk olarak 1812’de Vali Elbridge Gerry’nin, Massachusetts’de eyalet senatosu seçimlerinde yaptığı, şekli semendere benzeyen çevre sınırı ayarlamaları ile partisinin üyelerinin rakiplerinden daha az oy almasına rağmen daha fazla sandalye (29/49) kazanmalarını sağlaması ile ortaya çıkmış ve bu manipülasyona *gerrymander* adı verilmiştir (Taylor, Johnston, 1979: 30-32; Lakeman, 1974: 80). Dar bölge seçim çevrelerinin kullanıldığı modellerin doğasından kaynaklanan bu tip çarpıklıklar, çevre sınırlarının nasıl çizileceğine yönelik yaygın olarak kabul edilmiş kurallar bulunmadığı için ortaya çıkabilmektedir (Taagepera, Shugart, 1989: 16). Eğer seçim çevresi boyutlarının ve sınırlarının belirlenmesi bağımsız bir organ tarafından değil hükümet tarafından yapılırsa, hükümet bu ayarlamaları seçim çevrelerindeki gücüne göre, kendisine ülke çapındaki en büyük getiriye sağlayacak şekilde düzenleme fırsatına sahip olur (Gallagher, 1975: 509).

Oylama modellerine yönelik farklılaşmalar, seçim çalışmaları literatüründe de çok sayıda farklı sınıflandırmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sınıflandırma yapılırken kimileri önce seçim çevresi büyüklüğünü (dar–geniş, aday-parti merkezli), kimileri oy pusulasının yapısını (tekli-sıralamalı), kimileri parti sayısını (iki partili-çok partili), kimileri seçim formülünü veya doğurduğu sonuçları (çoğunlukçu-orantılı) dikkate almıştır (Grofman, Lijphart, 2003: 2). Karşılaştırmalı seçim çalışmalarının tarihi açısından karşılaştırmaların temelde ABD ve Birleşik Krallık'ta uygulanan iki partili dar bölge modeli ile daha orantılı sonuçlar doğuran çok partili Danimarka, Belçika, Hollanda vb. Avrupa ülkelerinin listeli modelleri arasında olduğu düşünüldüğünde ana ayrımın, daha çok oy alan aday/partilerin kazanan olarak belirlendiği “*çoğunlukçu modeller*” ile daha orantılı bir temsile yönelik imkân sağlayan “*orantılı modeller*” şeklinde gelişmesi normal karşılanabilir. Orantılı modeller genellikle liste usulü uygulamalarla karşımıza çıkan, dışlaması daha az olan ve küçük gruplara temsil imkânı veren modellerdir. Bu modellerin amacı, seçimlerde seçmenlerin ayrı adaylara değil, herhangi bir temsili organda belirli sayıda sandalye için yarışan partilere veya bloklara oy vermesi ve sonucun alınan oylarla orantılı olarak sandalyelere dönüştürülmesidir (Aleskerov, Platanov, 2005: 24). Bu doğrultuda literatürde de çoğunlukla modeller, öncelikle ürettiği sonuçlar yönünden çoğunlukçu (plurality-majority) ya da orantılı-nispi (proportional) olarak ikiye ayrılmıştır.

Rae (1967: 15) modelleri değerlendirirken ülkeleri yalnızca çoğunlukçu ve orantılı olarak ikili bir ayrıma tabi tutmayı, karşılaştırmalı anatomi üzerine bir kitapta geçen “*filler hariç, filler de kelebekler de uçabilir*” sözündeki karşılaştırmaya benzetir. Bu doğrultuda tam bir sınıflandırma yapmanın zorluğundan bahsedip, üç farklı değişkene göre (oy pusulasının yapısı, seçim çevresinin büyüklüğü ve seçimin formülü) farklı tasnifler yapılması ve her birinin ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder. Oy pusulasının yapısına göre kategorik (nominal) ve sıralamalı; seçim çevrelerinin büyüklüğüne göre tek üyeli ve çok üyeli; seçimin formülüne göre ise basit çoğunluk, mutlak çoğunluk ve orantılılık ayrımlarını yapar (Rae, 1967: 15-39). Tek bir parti tercihi yapılan oylamaları kategorik oylama kategorisinde değerlendirmiş, partiler arası veya farklı parti adaylarının tercih edilebildiği oylamaları sıralamalı olarak değerlendirmiştir. Buna göre FPTP, iki turlu oylama (TRS), basit parti listeli oylama ve yalnızca tek bir partiden aday seçimi yapmaya izin veren açık listeli bazı

modeller, kategorik oylama içerisine girer. Seçmenlerden tercihlerini daha karmaşık bir şekilde belirtmesini talep eden AV, STV, kümülatif oylama (CV) ve serbest açık listeli (panachage) modeller ise sıralamalı modeller içerisinde yer alır (Rae, 1967: 17-18). Seçimin formülüne göre yaptığı ayrımında ise AV ve TRS mutlak çoğunluk, FPTP basit çoğunluk modeli iken, büyük bölgesel listeli modeller ve STV orantılı modeller olarak sayılmıştır (Rae, 1967: 23-39).

Rae (1967) yirmi demokratik ülkenin 1945-1965 arası seçimlerini incelediği çalışmasında, ülkeleri sınıflandırırken öncelikle dört ana kategoriye ayırmıştır. Birincisi “*Anglo-Amerikan sistemleri*” adını verdiği, aday merkezli, tek üyeli, basit çoğunluk modelleridir ve Birleşik Krallık, ABD, Kanada ve Yeni Zelanda’yı bu kategoride değerlendirir. İkincisi basit parti listelerine, orta düzey seçim çevresi büyüklüğüne sahip, d’Hondt ve Saint-Lague gibi en büyük bölen yöntemleri kullanan, “*normal orantılı sistemler*” adını verdiği modellerdir ve Avusturya, Belçika, Danimarka, İzlanda, Norveç, İsveç ve Fransa’nın 1958 öncesi sistemini bu kategori altına alır. Bunlardan İzlanda, Avusturya ve Danimarka’yı bölge hesaplamalarında birden fazla katman kullanmalarından dolayı karışık olarak ayırır ve diğer dördünde bölgelerin normal olduğunu belirtir. Hesaplama yöntemlerinin farklılığına değinse de bunları aynı kategori altına almanın mümkün olabileceğini söyler. Üçüncü olarak yine basit parti listelerine sahip, ancak tam da birbirine benzemeyen, Finlandiya, İtalya, İsrail ve Hollanda’yı geniş bölge seçim çevreleri nedeniyle ayrı bir kategori yapar ve bu kategoriye de “*büyük bölgesel orantılı sistemler*” adını verir. Bunların orantılı sonuçlar üretmesi en muhtemel ülkeler olduğunu düşünür. Dördüncü grupta ise İsviçre ve Lüksemburg’da kullanılan, seçim çevresi büyüklüğü ortalamanın üzerinde olan, bireysel oylamaya izin veren, *panachage* modelini ayırır ve bu gruba da “*sıralamalı orantılı sistemler*” adını verir. Ayrıca Lüksemburg modelinin hesaplamada en büyük kalan yöntemi kullanması nedeniyle küçük partiler için en avantajlı model olabileceğini belirtir. Bunların dışında kalan dört modeli ise hiçbir sınıfa yerleştiremez ve her birinin ayrı bir sınıf olarak değerlendirmesi gerektiğini söyler. Bunlar: İrlanda’nın küçük seçim çevresi büyüklüğüne sahip transferli STV modeli, Anglo-Amerikan sistemine benzer olsa da 1958 sonrası Fransa’da kullanılan iki turlu oylamalı modeli, yine tek üyelilikle Anglo-Amerikan sistemine benzese de sıralamalı olmasıyla ayrılan Avustralya’da kullanılan AV modeli ve Almanya’nın yarı Anglo-

Amerikan yarı çok geniş bölgesi parti listeli karışık modelidir (Rae, 1967: 40-45). Bu durumda Rae'nin tasnifi özetle: Anglo-Amerikan modeli, normal orantılı modeller, geniş bölgesi orantılı modeller, sıralamalı orantılı modeller, STV, TRS, AV ve karma modeller şeklinde sekizli bir ayrıma sahiptir. Bu tasnifte Anglo-Amerikan sistemleri dışındakilerin neredeyse hepsinde, oy pusulasının yapısı, hesaplama yöntemleri veya seçim çevresi büyüklüğünde çok kademelilik gibi çeşitli iç farklılıklar vardır.

Her ne kadar daha geniş olsa da Rae'nin tasnifi, onay oylaması, sınırlı oylama (LV) ve Borda sayımı gibi bazı modelleri dikkate almaz. Ayrıca listeli modellerden serbest listeli (panachage) modeli herhangi bir sıralama içermemesine rağmen sıralamalı modeller kategorisinde değerlendirilmiştir (Blais, 1988: 104). Bir yasama seçiminin temel işlevi, oyları sandalyelere dönüştürmektir. Bunun için oyların nasıl kullanılacağını ve hangi şekilde sandalyelere dönüştürüleceğinin belirlenmesi önemlidir. Oyların nasıl kullanılacağı seçmene verilen hak ve oy pusulasının yapısı ile ilgilidir. Hangi şekilde koltuğa dönüşeceğini ise seçim çevresi büyüklükleri ile hesaplama yöntemleri belirler. Bu nedenle tasniflerde dikkate alınması gereken unsurlar olarak oy pusulasının yapısını, seçim çevresi büyüklüğünü ve hesaplama yöntemini saymak Rae'nin sınıflandırmasının mantığına uygun görünmektedir.

Bu ayrım temelinde daha geniş bir sınıflandırma yapmaya çalışan Blais (1988: 99-106) kurallara göre yapılacak tasniflerde oy pusulasının yapısını kendi içinde oyların amacı (kişi/liste), oy sayısı ve oy türü (tekli/sıralamalı) şeklinde alt kategorilere tabi tutmuş, seçim çevrelerini de seçim çevresinin varlığı veya yokluğuna göre ayırmıştır. Seçim formülünün temel ayrımı olan basit-mutlak çoğunluk-orantılılık ayrımını kabul etmiş ayrıca sonucun eşitsizliğinin derecesine göre başka kategoride ayrı bir tasnif de yapılabileceğini belirtmiştir.

Klasik tasnife bağlı ayrımlardan birisi Lakeman'ın (1974: 29-151) sınıflandırmasıdır. Seçim sistemlerini çoğunlukçu, yarı orantılı (semi-proportional) ve orantılı (proportional) diye üç ana kategoriye ayırmıştır. Bunlardan çoğunlukçu modelleri kendi içerisinde basit ve mutlak çoğunluk olarak ayırmış, basit çoğunluk modelini de tek üyeli (FPTP) ve çok üyeli (blok oy - BV) olarak ayırmıştır. PBV modelini ayrı bir model olarak ele almayıp, BV adıyla değerlendirmiştir. Mutlak çoğunluk modellerinde ise diğer çoğunluk modelleri adıyla TRS ve AV modellerini açıklamıştır. Yarı orantılı sistemleri LV, SNTV, CV ve puanlama sistemleri olarak

dört alt gruba ayırmıştır. Orantılı sistemleri ise parti listeli, karışık sistemler ve STV şeklinde kategorize etmiştir. Bu kategoride de parti listeli modelleri kendi içinde adaylar arasında seçim yapılabilen, listeden bir adayın seçilebildiği, listeden daha fazla adayın seçilebildiği veya tek bir listeyle sınırlı olunmayan biçiminde alt dallara ayırmıştır. Benzer şekilde yarı orantılı model ayrımını Lijphart'da (1984:152) ve Bogdanor'da (1983) da görmek mümkündür. Örneğin Bogdanor (1983: 17) bu ayrımı dört ana türde; basit çoğunluk (plurality), mutlak çoğunluk (majority), yarı orantılı ve orantılı şeklinde yapmıştır. Salt çoğunluk sistemlerini FPTP ve BV, mutlak çoğunluk sistemlerini AV ve TRS (second ballot), yarı orantılı modelleri LV ve SNTV, orantılı modelleri ise STV ve listeli modeller olarak tasnif etmiştir. Orantılı modellerin alt türü olan listeli modelleri de kendi içinde ulusal liste ulusal tahsisli, bölgesel liste ulusal tahsisli ve bölgesel liste bölgesel tahsisli biçiminde üç alt türe ayırmıştır.

Klasik çoğunlukçu-orantılı ayrımından farklı olarak Taylor ve Johnston (1979: 39-74) öncelikle seçimleri kişi seçimleri ve konu seçimleri olarak ikiye ayırmış; parlamento vb. seçimleri kişi seçimleri, referandum, plebisit tarzı seçimleri ise konu seçimleri olarak sınıflandırmıştır. Ardından kişi seçimlerini çoğunlukçu, tercihli, listeli ve karışık sistemler olarak dördü bir tasnife tabi tutmuştur. Çoğunlukçu modelleri tek üyeli, çok üyeli ve ağırlıklı çoğunluk olarak üçe ayırmıştır. FPTP tek üyeli, BV-SNTV-LV çok üyeli, ABD başkanlık seçimlerinde kullanılan delege modelini ise ağırlıklı çoğunluk kategorisinde değerlendirmiştir. Tercihli oylamaya ayrı bir kategoride yer veren ilk çalışma olması, tasniflerin pek çoğunun çoğunlukçu modeller içerisinde yer verdiği AV'yi, tercihli sistemler içerisindeki tek üyeli tercihli modeller kısmında ele alması ve AV ile oldukça benzer bir model olan STV modelini çok üyeli tercihli modeller altında kategorize etmesi dikkat çekicidir. Ayrıca iki turlu oylama modelini de tek üyeli tercihli modeller içerisinde kategorize etmektedir. Özellikle hemen her tasnifin ana ayrım noktası olan çoğunlukçu-orantılı ayrımından farklı olarak orantılılığı ayrı bir kategori yapmaması önemlidir. Öte yandan en çok varyasyonu olan listeli modelleri, tam parti odaklı, çok geniş bölgesel, bir parti adayları içerisinde tercihli olarak ayırmış, ancak açık listeli modeller ile kapalı listeli modeller arasında daha detaylı bir ayrım yapmamıştır. Son olarak karışık sistemler içerisinde Almanya'da kullanılan MMP modelini ve sandalyelerin tahsisi için orantılılığı düzeltme yöntemleri kullanan listeli modelleri saymışlardır.

Tercihli oylamadan bahseden eski tarihli diğer çalışmalar ise Avrupa’da yaygın kullanılan açık listeli modelleri ve parti içi aday seçimini tercihli oylama olarak adlandıran Katz’ın (1980) ve Marsh’ın (1985) çalışmalarıdır. Katz yalnızca aynı parti içinde tercihin ifade edilmesini kapsayan parti içi tercihli oylama (intraparty choice) kavramını kullanmakta ve STV, SNTV gibi modelleri de bu kategoride değerlendirmektedir. Bu çalışmalar açık listeli modelleri tercihli kategorisinde sayarken, sıralamalı bir model olan AV’yi tercihli oylama olarak değerlendirmemekte, açık listeli modeller ile AV’nin karıştırılmaması gerektiği yönünde vurgu yapmaktadırlar. Benzer şekilde Karvonen (2004: 203-207) de açık listeli modelleri tercihli olarak değerlendirmekte iken AV’yi seçmenlere sıralama imkânı sunmasına rağmen, aynı partinin adayları arasından bir tercih yapma imkânı sunmadığı için tercihli oy kategorisinde değerlendirmez ve Avustralya’daki tercihli oy kavramı ile karıştırılmaması gerektiğini söyler³². Karvonen, öncelikle seçimin partiler arasında mı adaylar arasında mı yapıldığına yönelik soru ile başlar. Yasama meclisleri siyasi partilerden oluşsa da içerisinde barındırdığı bireylerin seçimi çoğu modelde partiler tarafından gerçekleştirilir. Seçmen de parti tercihinin kabul etmek zorunda kalır. Tercihli modellerde ise yalnızca partiye yönelik bir tercih değil, adaya yönelik bir tercih de yapılabilir. Karvonen’in sınıflandırmasına göre Borda sayımı, LV, onay oylaması ve Condorcet modelini herhangi bir kategoriye yerleştirmek zordur ve kafa karıştırıcıdır (Toplak, 2017: 745).

Farrell ve McAllister (2004: 7) de Rae’nin kategorik ve sıralamalı oylama ayırımına dayanarak, bireysel adayların kaderini belirlemede seçmenlerin tercihinin bağlılığına göre modelleri aday merkezli parti merkezliye doğru sıralamışlardır. En yüksek düzeyde tercihli olanlar STV ve AV iken bunları açık listeli ve serbest listeli modeller takip etmektedir. En az tercihli ise kapalı liste modelidir. Carey ve Shugart (1995: 425-430) ise oylama modellerini üç boyuta (*ballot*, *pool*, *vote*) göre adayların kişisel itibarının önem derecesine göre sıralamaktadır. Sıralamalarına göre tek turlu kapalı listeli modeller en yüksek parti merkeziliğine sahip, kişisel itibarın en düşük olduğu modeller iken; SNTV modelinin parti listelerine erişim üzerinde herhangi bir

³² Literatürde Shugart, Sartori, Taagepera ve Katz tarafından kullanılan “*personal voting*”, “*person voting*”, “*preference vote*” ve “*intraparty choice*” kavramlarını tercihli oylama olarak değerlendirir (Karvonen, 2004: 204).

liderlik kontrolünün olmadığı türü en yüksek aday merkezli modeldir.

Tasnif aşamasında görülebildiği gibi tercihli oylama kavramı literatürde önemli derecede kafa karışıklığına neden olmaktadır. Tercihli oylama isimlendirmesinin bazen yalnızca açık liste oylama modeline, bazen AV modeline ve bazen de STV modeline yönelik kullanılabildiği gözlemlenebilir. Hatta sıralamalı oylama ile de sık sık karıştırılmakta ve farklı ülkelerde farklı adlarla anılabilmektedir. Toplak (2017: 752-754) çalışmasında bu karışıklığa dikkat çekmiş ve bu doğrultuda tercihli oylama modellerinin yeni bir tasnifini yapmaya çalışmıştır. Toplak'ın tasnifi modellerin seçmene tek seçenek ya da çok seçenek sunması temelinde ve oyların değerlendirilme aşamasında eşit değerli veya sıralamalı olmasına göre ayrıştırılmıştır. Sıralamalı modelleri de kendi içerisinde transfer edilme veya paylaşırma metodu kullanmasına göre tasnif etmektedir.

Karşılaştırmalı seçim çalışmalarının büyük çoğunluğunda genellikle eski temel ayrıma bağlı kalınarak çeşitli sınıflandırmalara gidildiği gözlemlenebilir. Bu konuda oldukça detaylı incelemeler yapan IDEA'nın Reynolds ve Reilly editörlüğünde yapılan 1997 ve 2002 tarihli çalışmalarında da seçim sistemleri çoğunluk (*plurality/majority*), yarı orantılı (*semi-proportional*) ve orantılı (*proportional*) sistemler olarak ayrılmıştır. FPTP, AV, TRS ve BV modelleri çoğunluk, SNTV ve paralel modeller yarı orantılı, STV, listeli modeller ve MMP ise orantılı modeller içerisinde kategorize edilmiştir (Reynolds, Reilly, 2002: 18). Parti blok oylama (PBV), LV ve Borda sayımı gibi modellerin yer almadığı bu tasnif, aynı yayının Reynolds, Reilly ve Ellis (2008: 28) editörlüğünde geliştirilmiş versiyonunda değiştirilmiş ve yeni bir sınıflandırmaya gidilmiştir. Yeni sınıflandırmada tartışmalı olan yarı orantılı kategorisi çıkarılmış, çoğunlukçu (*plurality/majority*), karma (*mixed*), orantılı (*proportional*) ve diğer (*other*) sistemler şeklinde dördü bir ayrıma gidilmiştir. FPTP, AV, TRS ve BV yanı sıra PBV de çoğunlukçu modellere eklenmiş, MMP orantılı modeller yerine paralel modeller ile birlikte karma kategorisine alınmış, yarı orantılı sayılan SNTV diğer kategorisine LV ve Borda sayımı ile birlikte eklenmiş, orantılı modeller içerisinde ise STV ve listeli modeller sıralanmıştır.

Farrell (2001: 170) çalışmasında oy pusulasının yapısına göre modelleri iki temelde aday merkezli ve parti merkezli; kategorik ve sıralamalı olmak üzere ayırmaktadır. Örnek olarak FPTP modeli aday merkezli ve kategorik, kapalı liste

modeli parti merkezli ve kategorik, STV, AV ve CV modeli aday merkezli ve sıralamalı, açık liste modeli parti merkezli ve sıralamalı olarak örneklendirilmiştir. Gallagher ve Mitchell (2005: 5-6) ise çalışmalarında tek üyeli sistemler, karma sistemler, kapalı listeli sistemler, tercihli listeli sistemler ve orantılı-STV şeklinde beşli bir ana ayrıma gitmiştir. Tek üyeli modeller içerisinde FPTP, AV ve TRS sayılırken MMP ve paralel modeller karma sistemler içerisinde değerlendirilmiştir. Önemli bir ayrım olarak kapalı listeli modelleri, tercihli listeli modellerden ayırması dikkat çekmektedir. Öte yandan Katz, Marsh ve Karvonen gibi tercihli modelleri yalnızca listeli modeller içerisinde kategorize ederek açık veya serbest listeli ayrımı yapmaktadır ve AV'yi tercihli bir model kategorisinde görmemektedir. AV'nin ikizi olan ve seçmenlerin geniş bölgesi seçim çevrelerinde adayları sıralayabildikleri STV modelini ise ayrı bir kategori olarak değerlendirmektedir. Listeli modelleri ayrı olarak sınıflandıran ve FPTP ile AV gibi modelleri aynı kategoride değerlendiren tasnifler, aslında temelde modelin aday merkezli veya parti merkezli oluşuna dikkat çekmeye çalışır. Genellikle dar bölgede uygulanan sistemler aday merkezli iken, geniş bölgelerde parti listeleri daha yaygındır. Öte yandan kapalı listeli modellerin parti merkezliliği konusunda bir anlaşma söz konusu iken, açık listeli modellerin aday merkezliliği ve nerede sınıflandırılacağı konusunda anlaşmazlıklar söz konusudur (Andre, Depauw, Martin, 2016: 43).

Görüldüğü üzere oylama modellerinin tasnifleri belirli farklılıklar üzerine kurulmuştur ve bu tasniflere ilişkin örnekler artırılabilir ve detaylandırılabilir. Ancak tasniflerin temel ayrımının seçim formülü olarak da karşımıza çıkan çoğunlukçu-orantılı ayrımı olduğu dikkat çekmektedir. Literatürü şekillendiren bu ayrım gerçekten önemli ve gerekli bir ayrım mıdır? Neticede bazı modellerin her ikisini de tam karşılayamaması sonradan yukarıda da bahsettiğimiz gibi bazı yazarların eklemeleriyle yarı orantılı kategorisinin doğmasına neden olmuştur. Ayrıca bu ayrım, özellikle çoğunlukçu haricindeki modellerin tümünü orantılı gibi değerlendirmesi, çoğunlukçu modelleri ise otomatik olarak orantısız sayması sebebiyle de tartışmalıdır. Çoğunlukçu modeller kategorisinde yer alan bazı modeller başka unsurların sisteme eklenmesiyle oldukça orantılı sonuçlar doğurabilmekte iken; orantılı modeller kısmında değerlendirilen bazı modeller de son derece orantısız sonuçlara neden olabilmektedir. Dolayısıyla Taylor ve Johnston (1979) gibi, göreceli bir kavram olan

orantılılık yerine, sistemin sunduğu tercihlilik düzeyini dikkate almak ve tercihli kategorisine yer vermek daha anlamlı bir yaklaşım olarak görünmektedir. Tercihli kategorisini de yalnızca açık listeli ile sınırlandırmaktansa, seçmene sunduğu imkânlar yönünden ele almak daha sağlıklı bir ayırım ortaya çıkarabilir.

Oylama modellerini orantılılığa göre ayırabilmek için sandalye-oy ilişkisine bakmak yani fiili sonucu değerlendirmek gerekir. Oysa sonuçlar dikkate alınmaya başladığında pek çok unsur devreye girer ve aynı model çeşitli nedenlerle farklı sonuçlar doğurabilir. Örneğin benzer açık listeli oylama modeli kullanılan Brezilya’da seçim çevresi büyüklükleri yüksek iken, Şili’de iki üyeli geniş seçim çevreleri kullanılmış ve daha orantısız sonuçlar ortaya çıkmıştır. Yine Türkiye’de 2002 seçimleri ile 2015 Haziran seçimlerinin seçim çevresi büyüklükleri, ülke barajı vb. temel kuralları büyük oranda aynı olmasına rağmen, birisinde barajı aşan yalnızca iki parti olduğu için çok orantısız diğerinde barajı aşan çok sayıda parti olduğu için çok daha orantılı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Her ikisinde de kapalı listeli oylama modeli kullanılmıştır. Klasik tasnife bağlı kalındığında ise listeli modeller otomatik olarak orantılı modeller içerisinde kategorize edilmektedir.

Benzer şekilde yalnızca çoğunlukçu-orantılı ayırımı temel alındığında özellikle AV modelini yalnızca kazananın belirli bir çoğunluğa sahip oluyor olması nedeni ile çoğunlukçu modeller altında saymak, modelin tercihlilik ve sıralama özelliğini dikkate almamak anlamına gelir. AV ile FPTP’yi aynı kategoride değerlendirmek, çok farklı özellikleri olan modelleri aynıymış gibi görmeye neden olur. Öte yandan benzer aynı aileden olan AV ile STV’nin aynı kategoriye konamamasına ve farklı görünmelerine sebebiyet verir. Bu iki modelde de seçmen pusulasını alır ve oyunu mevcut adayları sıralayarak kullanır. Hatta bu modellerin kazananı belirleme yani hesaplama yöntemi dahi neredeyse aynıdır. Genellikle kotayı aşan fazla oyların ve en az oy alanın oylarının diğer adaylara transferi ile bir hesaplama yapılır. AV dar bölgede STV ise geniş bölgede uygulanır. AV’de bir kazanan varken STV’de kotalar kullanılarak daha çok sayıda kazanan aday belirlenir. Daha anlamlı bir tasnif, bu iki modeli aynı kategoriye koymalıdır. Gerek görülürse alt kategoriler olarak seçim çevresi büyüklüğü veya hesaplama yöntemine göre ayrımlar belirlenebilir.

Aslında bir seçim sonucunu değerlendirirken oy kullanma saati, seçmen kayıt gerekliliği, oy verme yerlerinin dağılımı, aday belirleme süreçleri, parti içi ve dışı rekabet ortamı, oy pusulasının yapısı, seçim barajı, seçim çevresi büyüklüğü ve sınırlarının çizimi, hesaplama yöntemi, sayma metodu, seçmen katılımı, stratejik oylama, kampanya özellikleri, seçimi kimin yöneteceği vb. pek çok dikkate alınması gereken unsur vardır (Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 5). Ancak bunların tümünü birden dikkate alan ortak bir tasnif yapabilmek mümkün değildir. Mevcut sınıflandırmalar bazen ortak seçim kurumlarını ve bunları kullanan ülkeleri dahi aday-parti merkezli ayrımında farklı noktalarda konumlandırır ve dolayısıyla literatürde yer aldığı üzere bazı anlaşmazlıklar yaratır (Andre, Depauw, Martin, 2016: 42-44).

Sonuca etki eden hesaplama yöntemine yönelik tasnifler ile seçim çevresi büyüklüğü gibi faktörleri önceleyen tasnifler yerine oylamanın tekniği (oy pusulasının yapısı) yani seçmene verdiği hakkı önceleyen bir analiz, oylama modellerini sınıflandırabilmek açısından daha anlamlı olacaktır. Oylama tekniği, temelde bir seçimde oy kullanacak kişilerin oylama aşamasında hangi kurallar çerçevesinde nasıl haklara sahip olduğu ile ilgilidir. Seçmenin tek bir tercihle mi sınırlı olduğu, tercihini çeşitlendirebilme olanağına sahip olup olmadığı veya bir sıralama yapmasının istenip istenmediği gibi durumlara bakmak gerekir. Modeller bu yönden bir ayrıma tabi tutulduğunda birbirine benzer olanlar tutarlı bir şekilde alt kategorilere ayrıştırılabilir.

Bu çalışmada, oylama modelleri, ürettiği sonuçlara göre oluşturulmuş klasik tasniften ve seçim çevresi büyüklüğünü önceleyen tasniflerden farklı olarak, tek seçenekli, tercihli, sıralamalı ve karma modeller olmak üzere dördü yeni bir tasnife tabi tutulacaktır. Böylece AV, STV, Nauru'da Dowdall hesaplama yöntemi ile kullanılan Borda sayımı ve eleme usulü hesaplama yapan Condorcet modeli sıralamalı modeller içerisinde değerlendirilecektir. Seçmene tek seçenek hakkı veren FPTP, TRS, PBV, SNTV ve kapalı listeli modeller tek seçenekli oylama modelleri kategorisinde sınıflandırılacaktır. Öte yandan seçmene tercih imkânı veren açık listeli modeller, BV, LV, CV, onay oylaması ve skor oylaması ise tercihli modeller içerisinde kategorize edilecektir. Açık listeli modellerin bazı ülke uygulamalarında da (Brezilya, Danimarka, İsveç vb.) tek seçenek olduğu düşünülebilir. Ancak bu tek seçenek parti listesi içinden istenilen adayın yukarıda yer alabilmesine imkân verecek şekilde, listelerde alt sıralarda olan bir adayın üst sıralara çıkarılabilmesine olanak sağladığı

için kapalı listeli olan tek seçenekli modellerden ayrıştırılarak tercihli oylama kategorisinde değerlendirilebilir.

Tek seçenekli, tercihli, sıralamalı ve karma olmak üzere dört ana kategori altında yapılacak bir tasnif, modellerin oy pusulasının yapısı temelinde daha kolay kategorize edilebilmesine olanak sağlayacak ve karmaşık, çeşitli ve çok fazla olan alt sınıflandırmaları basitleştirecektir. Modeller bu kategoriler altında aşağıda yer alan tablodaki gibi ayrıldıktan sonra, seçim çevresi büyüklükleri ve hesaplama yöntemi olarak kullanılan çeşitli matematiksel hesaplamalar, kotalar, puanlamalar veya eleme yöntemleri isteğe bağlı olarak modellerin alt türlerini oluşturabilir. Örneğin dar bölgede bazen kazananın belirlenmesi için basit çoğunluk, salt çoğunluk ya da nitelikli çoğunluk istenebilir. Geniş bölge seçim çevresinde ise daha fazla sayıda aday, belirli kalan veya bölen yöntemleri ile isteğe bağlı barajlar uygulanarak kazanan ilan edilebilir. Model sıralamalı ise belirli kotalar uygulanarak kazanan belirlenebilir. Hatta bazen kazananın, belirlenmiş bir puanlama yöntemi ile en yüksek puanı toplayan aday olması veya futbol müsabakaları gibi eleme usulü belirlenmesi de istenebilir. Tüm bunlar bir modelin alt türlerini oluşturabilir ve uygulamada da karşımıza çıktığı gibi çok sayıda farklı biçimlerde çeşitlendirilebilir.

Tablo 7: Oylama modellerine yönelik yeni bir sınıflandırma

TEKNİK	MODEL	BÖLGE	HESAPLAMA
TEK SEÇENEKLİ	FPTP	Dar	Basit Çoğ.
	TRS+	Dar	Mutlak Çoğ./Nitelikli
	SNTV	Geniş	Basit Çoğ.
	PBV	Geniş	Basit/Mutlak
	Kapalı Liste	Geniş	Bölen/Kalan
TERCİHLİ	Açık Liste	Geniş	Tek/Esnek/Serbest - Bölen/Kalan
	BV	Geniş	Basit Çoğ.
	LV - CV	Geniş	Basit Çoğ.
	Onay Oylaması	Dar/Geniş	Kombine/Orantılı/Sıralı vb..
	Skor Oylaması	Dar/Geniş	Puanlama (Likert)
SIRALAMALI	AV	Dar	Transfer/Paylaştırma
	STV	Geniş	Kotalar
	Borda Sayımı	Dar/Geniş	Puanlama (Borda/Dowdall vb...)
	Condorcet	Dar	Eleme
KARMA	MMP	Karma	Telafi edici/Ek üye
	MMM/Paralel	Karma	Karma

2.1.1. Tek Seçenekli Oylama Modelleri

Model, seçmenden yalnızca tek bir tercihini belirtmesini talep ediyorsa, aday/partiler içerisinde bir seçim, sıralama, puanlama vb. bir işlem istemiyorsa tek seçenekli oylama modellerinden bahsediyoruz demektir. Uygulama kolaylığı açısından en basit modeldir. Özellikle bundan dolayı çok sayıda yerde tercih edilir. Kendi içerisinde kazananı belirleme aşamasında farklı hesaplama yöntemlerine göre basit çoğunluk, salt çoğunluk veya nitelikli çoğunluk kullanılabilir. Bu nedenle bazen iki veya daha çok türlü olarak uygulanır. Dar bölgede, geniş bölgede veya seçim barajlı olarak uygulanabilir. Geniş bölgede listeli uygulamaları, devredilemez tek oy, parti blok oylama veya kapalı listeli oylama olarak karşımıza çıkar.

Başkanlık seçimleri de dikkate alındığında dünya üzerinde gerçekleştirilen oylamaların büyük bölümünde tek seçenekli modeller kullanılmaktadır. Tek bir kişinin seçileceği dar bölge uygulamalarında veya başkanlık seçimlerinde karmaşık olmayan tek seçenekli bir tercih belirtmek hem seçmen hem hesaplayan açısından oldukça kolaydır. Mevcut seçim literatüründeki adlandırmalarından istifade ederek bu başlık altında tek seçenekli sayacağımız modelleri:

- Çoğunlukçu Oylama Modeli (FPTP - First Past the Post – İlk Geçen Kazanır)
- İki Turlu Oylama Modeli (TRS - Two Round System)
- Devredilemez Tek Oy Modeli (SNTV - Single Non-transferable Vote)
- Parti Blok Oylama Modeli (PBV - Parti Block Voting)
- Kapalı Liste Oylama Modeli (Closed List Proportional Representation)

olarak beş alt başlıkta inceleyeceğiz. Tüm bu modellerin ortak özelliği seçmenin yalnızca tek bir seçeneğini belirtmesidir. Listeler üzerinde herhangi bir güçlü etkiye sahip değildir. Seçmenlerin listeler üzerinde oynama yapabildiği açık liste oylama modeli ise tercihli oylama başlığı altında incelenecektir.

2.1.1.1. Çoğunlukçu Oylama (FPTP) Modeli

“Mevcut sistem, bir genel seçimin sonucunu belirsiz ve büyük ölçüde bir şans meselesi haline getiriyor... Aslında mevcut sistem iyi veya kötü olabilir ama temsil değil ve asıl soru gerçekte temsil edilmeyi isteyip istediğimizdir.”³³

Sir John Lubbock, 1884.

Dar bölge seçimlerde özellikle hesaplama kolaylığı da dikkate alınarak uygulanan bu çoğunlukçu model, adaylar içerisinde en fazla sayıda seçmenin oyunu alan aday/partinin kazandığı modeldir. Aday sayısının iki olduğu durumlarda model otomatik olarak yarısından bir fazla oy gerektirdiği için salt çoğunluk belirlemiş olur. Ancak aday sayısı arttığında, özellikle istenmediği sürece, kazananın yüzde oranının, geçerli oy kitlesi içinde çoğunluk sağlamasına bakılmaksızın en çok oyu alması yeterlidir. Örneğin dört aday/partili bir seçimde A,B,C,D adaylar, geçerli oyların A %30, B %20, C %26, D %24’ünü almış olsun. Dar bölge seçim çevresi uygulanıyor ve basit çoğunluk aranıyorsa, aday A %30 oy oranı ile seçimin kazananı olacaktır.

Tablo 8: Tek seçenekli çoğunlukçu oylama modeli örneği

ADAY/PARTİ	OY %
A	30
B	20
C	26
D	24
TOPLAM	100

Çok sayıda adayın yarıştığı durumlarda, basit çoğunluk modeli uygulandığında bazen kazanan adayın oy oranı çok düşük olabilir ve bu kazanan belki de pek çok kişi tarafından istenmeyen bir sonuç olabilir. Basit çoğunluk modeli özellikle bu yönden önemli ölçüde eleştiri konusu olmasına rağmen, kolay hesaplanması ve pazarlıklara çok fazla imkân vermeyen basitliği nedeniyle tercih edilmektedir.

Tek üyeli dar bölgelerde uygulanan bu modelde, siyasi partiler tarafından dayatılan listeler yerine adaylar oylanır. Dar bölge nedeniyle, genellikle güçlü bölgesel temsilcilerden oluşan bir yasama meclisi doğurur. Bunun sonucunda da seçmen ile

³³ J. Lubbock, 1884, Proportional Representation adlı kitabından: “The present system, then, renders the result of a general election uncertain, and to a large extent a matter of chance... In fact the present system may be good or may be bad, but it is not representation; and the question is whether we wish for representation in fact or in name only.” (Lubbock, 1884: 6).

temsilcisi arasında partiden bağımsız sıkı bir bağ kurulur. Bu yönüyle popüler bağımsız adayların seçilme şansını artıran bir modeldir. Bu modelin en önemli özelliği parlamento üyelerinin herhangi bir siyasi partiyi ya da farklı görüş gruplarını değil, seçmenleri temsil etmesi, yani bölgesel temsil sağlamasıdır (Bogdanor, 1983: 2-3). Dar bölge uygulamaları basitlik, istikrar ve bireysel temsil ilkesini sağlaması yönleriyle savunulur (Farrell, 2001: 27).

FPTP modelinin en yaygın bilinen örnekleri Birleşik Krallık ve Kanada Avam Kamarası seçimleri, ABD Temsilciler Meclisi seçimleri (Alaska ve Maine eyaletleri hariç³⁴), Hindistan alt meclisi Lok Sabha seçimleri ve Malezya alt meclisi Dewan Rakyat seçimleri gösterilebilir. Dar bölge tek üyeli seçim çevrelerinin kökeni, 18. yüzyıl Amerika kolonilerinin anayasalarıdır (Bogdanor, 1983: 3). Bir ülkenin seçim sistemi, parti sistemi, hükümet istikrarı vb. konularda şüphesiz, sömürge kökeninin önemli bir etkisi bulunmaktadır (Carey, Hix, 2011: 389). Model eskiden, özellikle Birleşik Krallık etkisinden kaynaklı olarak, çok daha yaygın biçimde kullanılmakta iken, doğurduğu tartışmalar nedeniyle bazı ülkeler tarafından başka oylama modelleri ile değiştirilerek terk edilmiştir. 1990'ların başlarından itibaren genel eğilim çoğulculuktan uzaklaşmakta ve orantılı modellere doğru yönelmektedir. Örneğin Yeni Zelanda 1993'te bu modelden, Almanya'dakine benzer bir karma modele, Güney Afrika 1994'te kapalı listeli oylama modeline, Papua Yeni Gine 2002'de AV modeline geçiş yapmıştır. Ayrıca 1970-80'lerde Avrupa'da yeni demokrasiye geçen ülkeler içerisinde bu modeli benimseyen olmamıştır (Farrell, 2001: 19).

Hesaplama kolaylığının yanı sıra seçmen açısından da karmaşık olmayan bir modeldir ve seçmen tercihler arasında yalnızca en çok istediğini işaretlemekle oyunu kullanmış olur. Duverger (1993) bu modelin uygulanmasının iki partili bir sistemi teşvik edeceği öne sürer ve bu duruma literatürde *Duverger Yasası* adı verilmektedir (Riker, 2003: 19). Çoğu zaman bir sol ve bir sağ merkezli iki ana büyük parti arasında dönüşümlü bir iktidar değişimine neden olur. Bu da genellikle güçlü ve dolayısıyla istikrarlı hükümetler ortaya çıkarmasına neden olur. Öte yandan uzun yıllardır FPTP kullanılan Birleşik Krallık ve Kanada'da her ne kadar sistem üçüncü tarafların hayatta

³⁴ Alaska ve Maine eyaletleri Temsilciler Meclisi üyelerini RCV (Ranked Choice Voting) modeli ile belirlemektedir. RCV, AV modeli için Amerikan literatüründe kullanılan isimdir. Bkz: <https://www.rcvresources.org/where-is-rcv-used/> (Erişim tarihi: 26.11.2024).

kalmasına karşı işliyor gibi görünse de bu tarafların ortadan kalkmasına yönelik belirtiler ortaya çıkmamış ve iki partiyle sınırlandırma mümkün olmamıştır (Lakeman, 1974: 41).

Ayrıca model, azınlıkların hakları ve temsili konusunda önemli endişeler barındırır. Aslında modelin köklerinde azınlık elitin konumunun, kitlesel hak kazanma mücadelesinde olanlara karşı tehlikede olması gerçeği vardır. Seçkinler, iktidarlarını ve güçlü hükümetlerini kitlelere kaptırma tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır ve geliştirilen modelle azınlık tehdidi azalmış, partilerin gücü sınırlandırılmış, hiziplerin ve grupların demokrasiye yönelik aşırılıkçı görüşleri kontrol altına alınmıştır (Farrell, 2001: 33).

2.1.1.1.1. FPTP Modelinde Temsilde Adalet

FPTP modeli, at veya otomobil yarışı gibi yalnızca kimin kazanacağını belirlemeye yarar ancak bunu yaparken geride kaç yarışçı bıraktığına bakmaz ve bu nedenle de orantılılık testlerinde oldukça kötü sonuçlar verir (Rae, 1967: 27). Örneğin Birleşik Krallık seçimlerinin büyük kısmında, oy verenlerin neredeyse yarısı kaybeden adaylara oy vermiştir (Lakeman, 1974: 29). Bu model, üçüncü ve küçük partiler açısından dezavantajlı bir modeldir ve genellikle büyük partiler lehine aşkın temsil, küçük partiler aleyhine eksik temsil doğurur. Bu yönüyle eleştirilmesine rağmen, genellikle tek parti hükümetlerine yol açması ve aşırılık yanlısı küçük partileri dışlaması yönüyle desteklenir. Öte yandan aşırılık yanlısı partiler, eğer bölgesel destek sağlarsa genel oylarının çok üzerinde bir aşkın temsil imkânı kazanabilirler. Birleşik Krallık'taki Scottish National Party (SNP) bu duruma örnek verilebilir.

Bu modele yönelik en yaygın eleştiri, ortaya çıkan orantısızlıktır. Bir seçim sisteminde oyların %10'unu alan bir partinin, sandalye dağılımında da %10 civarında temsil hakkı kazanması beklenir. Ancak FPTP modelinde çok sık olarak %10-20 arasında oy almış partilerin, mecliste ancak %1-2 oranlarında temsil kazandığı dönemler olmuştur. Azınlık konumunda olanların temsil hakları neredeyse ellerinden bütünüyle alınmış gibidir ve bu kişileri büyük iki grup içerisinde kendilerine en yakın olanı tercih etmeye zorlar. Modelin seçmenlere sunulan seçenek sayısını daraltma yönündeki eğilimi, seçmenin aynı fikirde olmasa da daha az aynı fikirde olduğu seçeneğe yönelmesine sebep olur. Bu durum, temsilcinin seçmenin bakış açısını

yansıtma yeteneği açısından, modeli adil temsilden uzaklaştıran, seçmen tercihlerini çarpıtan bir etki yaratır. Böyle olduğunda küçük partiler hiçbir zaman gelişecek alan ve destek bulamamakta, zaman zaman büyüme yönünde önemli girişimlerde bulunsalar bile, seçmen nezdinde genellikle emeklerinin karşılığını alamamaktadırlar. Bir kısım seçmen ikili bir çekişmede diğer alternatiflere vereceği oyun seçim sonucunu etkilemeyecek olması nedeniyle boşa gideceğini düşünerek aslında gerçek tercihinine oy vermeyerek taktiksel bir seçim yapmak zorunda kalır (Taylor, Johnston, 1979: 73).

Taktiksel davranış yalnızca seçmene özgü değildir, bu sistemde büyük partiler de genellikle seçmenlere, kendi erdemlerini övmekten ya da üçüncü partilerin programlarına saldırmaktan çok, oylarının boşa gideceği yönünde önemli bir baskı ve propaganda uygulamaktadır. Seçimde taktiksel bir davranışa dönüşecek bu durum parti için stratejik bir hamle uygulama halini alır. Ayrıca ikinci konumda bulunan parti, güçlü olduğu bilinen adaya karşı, daha küçük partilerle birleşme yoluna giderek, seçmenin tercihini kendilerine yönlendirmeye çalışacak çeşitli stratejik anlaşmalar yapabilir. Boşa gidecek oy argümanının gücü, en hoşlanılmayan adayın kazanması korkusundan kaynaklanmaktadır (Lakeman, 1974: 73). Ayrıca model bazen büyük partilerin adaylarının oylarının bölünmesine neden olabilecek başka güçlü adayların çıkmasına ve böylece daha az popüler olan bir adayın seçilmesine olanak sağlayabilmektedir (Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 43).

FPTP uygulanan ülkelerde seçmenlerin seçime ilgileri ve katılım düzeyleri, orantılı modellere nazaran genellikle daha düşüktür. Eğer seçmen oyunun seçimi etkilemeyeceğini düşünüyorsa büyük ihtimalle seçime katılma maliyetine katlanmaz. Kazananı belirleme yöntemi nedeniyle bu modelde, kazanana verilen oylar haricindeki diğer oylar boşa gitmektedir ve seçimin herhangi bir aşamasında dikkate alınmamaktadır. Bu modelde yapılan tipik bir genel seçimde, seçilemeyen adaylar için verilen boşa giden oylar, genellikle kullanılan oyların neredeyse yarısıdır. Parti bazlı değerlendirildiğinde bu oran üçüncü partilere oy verenler açısından çok daha yüksektir (Lakeman, 1974: 112). Katılımların azalması da dikkate alındığında, bir temsilci seçiminde önemli derecede oy, dikkate alınmadan israf olmaktadır. Küçük partiler genellikle “üvey evlat muamelesi” görürler. Ayrıca model, aday belirleme aşamasında genellikle partilerin azınlıkları dışlayıcı biçimde en geniş kabul gören adaylara yönelmesine neden olur. Örneğin bir bölgede %20-25 civarında etkisi bulunan bir

azınlık grubu, kendilerini temsil edecek bir adayı seçtiremezler. Bu durum, azınlıkların sisteme olan inançlarını kaybederek, sistem karşıtı hareketleri tetiklemesine neden olabilecek bir tehlike doğurabilir (Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 43).

Benzer bir etki genellikle kadın adaylarda görülür ve bu modelin kadın adayları dışlayıcı olduğuna dair çalışmalar bulunmaktadır. IPU tarafından 2004’de yayınlanan “*Women in Parliament*” raporunda, FPTP kullanılan yerlerde yasama meclislerinde ortalama %14,4 oranında kadın temsilci bulunmasına rağmen, orantılı model kullananlarda %27,6 olduğu gözlemlenmiştir (Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 37). Öte yandan aynı çalışmanın 2005 yılı raporunda FPTP’de %16,7, orantılı modellerde %26,9, 2018’de FPTP’de %20, orantılı modellerde %26,5, 2022’de ise FPTP’de %22,4, orantılı modellerde %29 olacak şekilde makasın daraldığı görülmektedir³⁵.

Temsilde adalet yönünden modele yönelik yapılabilecek bir başka önemli eleştiri de bir adayın ya da partinin yalnızca ne kadar istendiğine –stratejik oylar da dâhil- bakarak bir sonuca varılmasıdır. Oysa seçilen tercih, kalan diğer kesimler tarafından en çok istenmeyen seçenek olabilir. Dört adaylı örneğimizi hatırlarsak, basit çoğunluk modeline göre %30 oyla kazanan aday, belki de geri kalan %70 tarafından en istenmeyen seçenek olabilir. Model, adayın istenme derecesine yönelik bir ölçüm yapmamaktadır. Yalnızca kaç aday tarafından en çok istendiğini ölçme kabiliyetine sahiptir. Seçmenlerin diğer adaylar hakkındaki duygularına yönelik hiçbir bilgi içermez (Taylor, Johnston, 1979: 50). Bu modelle gerçekleştirilen bir seçim, çoğunluğun bir başka tercihin ters düşen bir sonucu doğurabilir. Model, sadece ilk tercihleri hesaba katması yönüyle, özellikle tercihli oylama taraftarlarınca sıklıkla eleştirilmektedir.

Seçimlerin amacı açısından değerlendirildiğinde de FPTP modeli genellikle, tüm ana görüş eğilimlerinin parlamentoda doğru biçimde yansıtılması ve seçmenlerin çoğunluğunun desteklediği bir hükümetin kurulması amaçlarında başarılı olamamaktadır (Lakeman, 1974: 57). Örneğin 200 seçmen ve üç adayın (A,B,C) olduğu bir seçimde, seçmenlerin ilk tercih oyları A=80, B=60, C=60 olsun. Bu modelde A kazanacaktır. A’nın diğerleri tarafından daha az istenmesi durumunda A’nın kaybetmesi için ya B ve C birleşmeli veya birisi çekilmelidir. Alternatifleri

³⁵ Raporlar için Bkz: <https://www.ipu.org/resources/publications> (Erişim tarihi: 10.05.2023).

birleştirmek ya da geri çekilmek zorunda bırakmak ve bunun gerçekleşmemesi durumunda da çoğunluk tarafından istenmeyen bir sonucu kazanan ilan etmek, böyle bir dağılımda olabilecek en kötü çözümdür (Hill, 1988: 246). Tek üyeli bölgelerde yarışan aday sayısının artması durumunda kazananın oranının %20-30'larda olduğu çok sayıda örnek bulunmaktadır (Lakeman, 1974: 60).

Ayrıca iki partililik nedeniyle bu modelin doğurduğu kolay karar alabilen ve gücü elinde bulunduran tek parti hükümetleri, gerrymandering benzeri uygulamalar ile seçim çevreleri üzerinde ayarlamalar yaparak ya da seçim barajları gibi uygulamalar ile kendisine daha fazla sandalye kazandıracak yönde düzenlemeler yapma yoluna başvurabilir. Örneğin Kenya'da bağımsızlık sonrası uzun bir tek parti yönetiminin ardından ilk kez çok partili olarak gerçekleştirilen Aralık 1992 seçimleri öncesinde, iktidardaki Kenya African National Union (KANU) seçim çevreleri büyüklüklerini dilediği gibi dizayn etmiş, oyların %36,4'ünü almasına rağmen mecliste seçimli 188 sandalyeden 100'ünü (%53,2) kazanarak çoğunluğu elde etmiştir³⁶ (Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 43-44).

Bu modelin uygulandığı yerlerde koalisyon hükümetleri istisnai olarak karşılaşılan bir durumdur. Koalisyon hükümetlerinin istenmeme gerekçesi ise partileri pazarlık yapmak zorunda bırakması nedeniyle bir istikrarsızlık yaratabileceği endişesidir. Model genellikle bir partiyi iktidara taşıırken, büyük olan diğerine de etkili bir muhalefet yapma imkânı verir. Böylece iktidardaki partinin karar almasını kolaylaştırmış olur. Öte yandan bu durumu eleştirenler, koalisyonlarda karar alabilmek için daha geniş bir uzlaşma gerekliliğinin ortaya çıkmasının, daha fazla fikir birliği anlamına geldiğini belirterek, fikir birliğinin demokrasiye daha uygun olduğuna ve alınacak kararlarda daha az hata yapılma ihtimali olduğuna vurgu yaparlar.

FPTP modelinde gücün bölgelere dağılım düzeyine göre çok defa toplamda daha az oy alan partinin, daha yüksek sayıda sandalye kazandığı görülmüştür. Örneğin yalnızca azınlığın oy kullandığı dönemde Güney Afrika 1948 seçimlerinde Nationalist Party/Afrikaner ittifakı %42 oy ile 79 sandalye kazanmışken United/Labour Party ittifakı %52 oy ile 71 sandalye kazanabilmiştir (Gouws, Mitchell, 2005: 355). Benzer

³⁶ Kenya seçim sonuçları için Bkz: <https://africanelections.tripod.com/ke.html> (Erişim tarihi: 11.05. 2023).

durumlar ABD, Birleşik Krallık, Kanada, eski dönemlerde Yeni Zelanda gibi FPTP ile gerçekleştirilen yasama meclisi seçimlerinde defaatle yaşanmıştır. Dolayısıyla da genellikle orantısız sonuçlar doğurur. Küçük partilerin temsilini zorlaştırır ve onlara oy veren seçmenlerin oyları boşa gider. Bu da katılım oranlarını düşüren bir etki yapar. Öte yandan basittir, tek partili, istikrarlı hükümetleri destekler ve seçim çevrelerinde bireysel temsilin sağlanması konusunda genellikle daha başarılıdır.

Model, özellikle etnik ve bölgesel olarak ciddi şekilde bölünmüş toplumlarda, siyasi partileri geniş veya merkezi olmaya teşvik etmesi yönüyle takdir edilmektedir. Partileri ittifak yaparak seçime girmeye zorlar ve genellikle parçalı yapılardansa iki büyük ittifaklı bir yapılaşmanın ortaya çıkmasına sebebiyet verebilir. Öte yandan etnik temelli partiler, desteklerinin büyük kısmını belirli bir etnik gruptan alıp, bu grubun çıkarlarına hizmet ederler. Zaman zaman azınlık destekleri bulsalar da parti liderleri bu tür destekleri düşük maliyetli olduğu ve daha değerli olan temel destek kaynağını tehdit etmediği sürece sürdürür. Çeşitli etnik grupların üyelerinin de rakip partilere destek vermeleri nadiren karşılaşılan bir durumdur (Horowitz, 1985: 291-294). Bu durumda partileri birleştirmeye yönlendirmeyen bir modelin, yönetilebilirlik anlamında oldukça zor bir tablo ortaya çıkarması olağandır.

Örneğin çok çeşitlilik içeren çok sayıda siyasi partiye sahip olan Malezya uzun yıllar, partilerin bir araya geldikleri ittifaklarla hâkim bir partili, neredeyse tek parti sistemi ile yönetilmiştir (Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 36). Heterojen seçim çevrelerinde oylarını birleştirmek için uzlaşan bir Malay ve bir Çin partisi, verdikleri tavizle 15 yılı aşkın bir süre ülkeyi “ölümcül bir toplum” olmaktan kurtarmıştır. Parti yelpazesinin merkezinde bu uzlaşma yer alırken, uzlaşmaya karşı olan aşırılık yanlısı partiler de diğer uçlarda yer almıştır (Horowitz, 1997: 26). Uçlarda yer alan partiler tek başlarına hükümet kuracak güce erişemezken, merkezdeki uzlaşma bu işten önemli derecede fayda görmüştür. Benzer şekilde Hindistan’da da uzun yıllar çok sayıda siyasi partinin varlığına rağmen modelin etkisiyle hâkim partili bir sistem egemen olmuştur. Hem Malezya hem de Hindistan’da son yıllarda yaşanan siyasi olayların etkisi ve dünyadaki çeşitlenme rüzgârı ile hâkim parti sistemlerinden çok partili bir yapıya doğru değişiklik göze çarpmaktadır. Irksal, etnik veya dini sosyal bölünmelerin fazla olduğu bu gibi ülkelerde seçmenlerin partiyi kendi gruplarının bir uzantısı olarak görmeleri, yoğun bir partizan bağlılığa yol açabilir ve bu nedenle FPTP modeline

rağmen beklenenden fazla sayıda parti görülmektedir (Ferree, Powell, Scheiner, 2013: 20).

Öte yandan özellikle demokratik anlamda henüz gelişme sürecinde olan parçalı toplumlarda partileri güçsüzleştirdiğine yönelik iddialar da mevcuttur. Demokratik açıdan çeşitlilik, her ne kadar geliştirici bir unsur olarak ele alınsa da etnik olarak fazlaca bölünmüş, aşiretlerin yaygın olduğu toplumlarda aşırı parçalı bir yapının ortaya çıkması, özellikle diğer demokratik unsurların yeterince gelişmediği yerlerde sorunlu neticeler doğurabilmektedir. Böyle durumlarda model, bu tip devletler için ortaya çıkacak aşırı parçalı bir yapıdan korunmaya yönelik mühim bir işlev görmektedir. Bu noktada siyasal kültürün önemi ve temsilde adalet anlamında çok demokratik görünmeyen bazı modellerin, neden yaygın bir uygulama alanı bulabildiği daha kolay anlaşılabilir. Birçok Asya ve Afrika ülkesinde olduğu gibi, etnik bölünmenin ağır bastığı toplumlar, etnik çatışmayı şiddetlendiren parti sistemlerini terk etme eğilimindedir (Horowitz, 1985: 291).

FPTP modellerinin klasik örnekleri haricinde kullanıldığı diğer yerler incelendiğinde özellikle Afrika'daki meclis seçimlerinde, -her ne kadar pek çoğunda katılım düşük seviyede ya da çok partililik yeni yeni gelişmekte olsa da- yaygın bir kullanıma sahip olduğu görülebilmektedir. Etiyopya, Fildişi, Gana, Kenya, Liberya, Nijerya, Sierra Leone, Tanzania, Uganda, Zambiya ve Zimbabwe modelin kullanıldığı örneklerden bazılarıdır. Buralardaki yaygınlığı, yöntemin parçalı yapıları uzlaştırması beklenen etkisine ve hem seçmen hem de hesaplama yapanlar yönünden basitliğine dayandırılabilir. Öte yandan Güney Afrika gibi modelin doğurduğu eşitsiz sonuçlar ve tartışmalar nedeniyle farklı modellere geçiş yapan ülkeler de bulunmaktadır.

2.1.1.2. İki Turlu Oylama (TRS) Modeli

Oylama sonrasında kazananın belirlenebilmesi için bazen kurallar gereği salt çoğunluğun oyunu almak gerekmektedir. Sıklıkla başkanlık seçimleri gibi tek adayın seçildiği durumlarda, kazananın meşruiyeti açısından çoğunluk oyuna sahip olması önemli görülmektedir. Genellikle seçimlerin henüz ilk turunda seçmen sayısının yarısından bir fazlasının oyunu almak kazanmak için yeterli bir nedendir. Ancak aday sayısının ikiden fazla olduğu durumlarda salt çoğunluğa erişmek her zaman mümkün

olmayabilir. Hatta aday sayısının çok daha fazlaştığı iki turlu sistemin öncü ülkelerinden Fransa'da zaman zaman görüldüğü üzere en yüksek oyu alan aday %20'nin altında kalabilmektedir. Bu gibi durumlarda modelin belirlediği şartlar içerisinde, genellikle de en yüksek oy alan iki adayın yarışması gibi, ikinci bir turun yapılması ve kazananın o tur sonunda belirlenmesi iki turlu oylama modeli (two-round system) olarak adlandırılır.

Belirlenen kurallara göre iki turlu oylama modelinin bazı versiyonlarında ilk turda salt çoğunluk elde edilmeden de kazanabilmek mümkündür. Örneğin ilk turda %35-40 gibi bir oy oranı ile birinci olan kazanabilir veya böyle durumlarda birinci olanın ikinciden örneğin %5-10 gibi belirlenmiş bir oranda fazla oy alması gerekebilir. Bazılarında ise değiştirilmiş iki turlu modeller kullanılabilmektedir. Örneğin, başkanlık seçimlerinde Nikaragua'da ilk turda %35, Kostarika'da %40, Sierra Loena'da %55, Ekvador ve Bolivya'da %10 farkla %40, Arjantin'de ise ilk turda %45 veya %10 farkla %40 oy alanın kazanacağı şekilde düzenlenmiştir. Nijerya'da ilk turda kazanabilmek için 36 eyaletin 24'ünde, Kenya'da ise 47 bölgenin çoğunluğunda, oyların %25'ten fazlasını almak gereklidir (Passarelli, Bergman, 2023: 620-621, dipnot: 1,8). Bazen her turda en az oy alanın çıkarıldığı ve yeniden oylama yapıldığı biçimde çok turlu olarak da uygulanabilir. Ancak bu oldukça uzun, zahmetli, masraflı, seçmenlerin ilgisinin kaybolacağı, katılımın her seferinde azalabileceği böylece kazananın sonuçta ilk turda aldığı oydan daha az oy alarak kazanabileceği bir süreç dönüşebilme riskini barındırır (Lakeman, 1974: 62).

İki turlu oylama modeli, çoğunlukçu oylama modeline yönelik çoğunluk tarafından istenmeyen adayın kazanma ihtimaline dair eleştiriyi yumuşatmaktadır ve adayın küçük bir oy oranı ile seçilmesini önlemektedir. Belirli bir çoğunluk ile kazanan aday, seçmen grubunun önemli bir kesimi tarafından desteklenmekte, ılımlı olmaya zorlanmaktadır. Zaman zaman oy bölünme durumu nedeniyle ortaya çıkan ve çoğunlukçu modellerde birbirlerinin oyunu bölen güçlü tarafın karşısında zayıf tarafın kazandığı senaryolara izin vermez. Model, Fransa meclis seçimlerinde uygulandığı şekliyle, örneğin kayıtlı seçmenlerin %12,5'tan fazlasının oyunu alan adayların ikinci turda yarıştığı ve sonucunda salt çoğunluğa bakılmaksızın en yüksek oyu alanın kazandığı biçimde de uygulanabilir. Bu durumda ikinci turda her zaman iki aday olmayabilir (Farrell, 2001: 52; Taylor, Johnston, 1979: 54-55).

Örneğin Tablo 8'deki 100 kişilik 4 adaylı örneğimizde en yüksek oy alan iki adayın ikinci tura kalması durumunda, 30 oy ile A adayı ve 26 oy ile C adayı ikinci turda yeniden yarışacaktır. İki turlu oylama seçmenlere iki tur arasında fikir değiştirme imkânı da sunmuş olur. İlk turda ilk iki adaya oy verenler içinde tercih değişikliği olmadığı varsayımı altında ise ilk tercihlerinde diğer adayları tercih etmiş olan seçmenlere, bu iki adaydan hangisinin kazanan olmasına taraftar olacağı sorulmuş olur. Bu durumda seçmenlerden bir kısmı tercih belirtmemeyi seçebilir ve böylece ikinci tur daha az seçmenin katılımı ile sonuçlanabilir. Yine de seçmen sayısı ile değil katılım sayısı ile salt çoğunluğa erişen aday seçimin kazananı olacaktır.

İlk turda seçmenlerin diledikleri adaya daha kolay oy verebilme imkânı sunması bu modelin olumlu taraftarlarından ancak yine de genellikle ilk iki adayın ikinci tura kalması, güçlü adaylara yönelik bir teşvik nedeniyle bazı tercihleri henüz ilk turda iken çarpıtabilir. Adaylar açısından bakıldığında ise adayların daha fazla desteğe ihtiyaç duyması, onları daha ılımlı politikalar izlemek hususunda zorlayıcı olabilir. Ayrıca tek turlu modele istinaden daha güçlü bir meşruiyet desteğiyle, daha güçlü ve istikrarlı hükümetleri teşvik etmesi mümkündür. Öte yandan her ne kadar kazanma şansları oldukça küçük de olsa, seçilme korkusu olmadan ilk tura çok sayıda adayın kolaylıkla katılabilmesi, seçimlere katılan küçük partilerin sayısının artmasına neden olabilir (Lakeman, 1974: 69). Bu durum parti parçalanmasına, küçük partilerin olduğundan yüksek pazarlık gücüne sahip olabilmesine, istikrarsız hükümetlere ve koalisyonlara sebebiyet verebileceği yönüyle eleştirilir. Ayrıca kısa bir süre sonra gerçekleştirilen ikinci tur oylaması, seçmenlerin ilgisinin ve dolayısıyla katılımın azalmasına veya geçersiz/boş oy sayısının artmasına sebep olabilir (Farrell, 2001: 64-65). Bu model bazen azınlıkların %50+1 tarafından ezildiği yönünde de eleştiri konusu olmaktadır. Farrell (2001: 64) iki turlu oylama modeline yönelik sonraki turlarda ortaya çıkan pazarlıklar ve maliyet eleştirilerini ortadan kaldırmak amacıyla her iki tur sonucunu ilk turda belirleyebilecek AV gibi sıralamalı oylama modellerini önermektedir. Ancak seçmen ve partilerin stratejik davranışları konusunda sıralamalı oylamalara yönelik eleştiriler de mevcuttur.

İki turlu oylama modeli en bilinen örneği Fransa'nın yanı sıra başkanlık sistemi ile yönetilen ülkelerin pek çoğunda başkanlık seçimlerinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Başkanlık sistemlerinin %60,4'ü, yarı başkanlık sistemlerinin %77,4'ü iki turlu oylama modeli kullanmaktadır (Passarelli, Bergman, 2023: 609). Meclis seçimleri konusunda ise Fransa'dan başka Fransız kültürünün etkisinin gözlemlenebildiği eski sömürgelerinde yaygın bir kullanıma sahiptir. Gabon, Kongo, Mali, Moritanya, Togo, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Komorlar Afrika'daki; Haiti ise Güney Amerika'daki Fransız sömürgecilikinden kalma örnekleridir. Ayrıca Sovyet Rusya'dan ayrılan Balerus, Kırgızistan, Litvanya, Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan'dan bazıları tüm üyelerin, bazıları da karma bir modelde üyelerinin bir kısmının seçiminde kullanılmaktadır. Bunların yanı sıra Bahreyn 40 üyeli meclis üyelerinin tamamının, Mısır ise 568 meclis üyesinin yarısının (284) seçiminde iki turlu oylama modeli kullanan diğer ülkelerdir. Bhutan yasama meclisi seçimlerinde ise farklılaştırılmış bir iki turlu oylama modeli kullanılmaktadır ve tüm bölgelerde ikinci turda yalnızca toplam oylarda en yüksek oy alan iki partinin adayının yarışmasına izin verilmektedir³⁷. Ayrıca 1870-1913 yılları arasında Almanya'da ilk oylama sonucunda en yüksek oyu alan iki adayın yarıştığı bir biçimi kullanılmıştır (Lakeman, 1974: 63).

Bu oylama modeli en çok sonraki turlarda ortaya çıkardığı doğal olmayan pazarlık süreçleri, siyasi entrikalar (Lakeman, 1974: 72) ile seçim yönetiminin, seçmenin ve adayların katlandığı ilave maliyetler yönüyle eleştirilmektedir. İkinci tura kalan adaylar, pazarlık süreçlerinde ilkelerini yumuşatarak kendilerine destek verenlerin hoşnut olmayabileceği politikalara yöneleceğini taahhüt edebilir. Öte yandan bu durum kendi tabanından destek kaybetmesine neden olabilir. Örneğin benzeri bir durum Türkiye'de gerçekleştirilen 2023 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ikinci turunda yaşanmıştır. İlk turda ikinci olan sol grubun adayı, üçüncü olan milliyetçi adayın seçmenlerine yakınlaşmaya yönelik söylemleri nedeniyle, aday sayısı azalmasına rağmen, ikinci turda daha az oy almıştır. Elbette bazen ikinci turlarda katılımın düşmesinden dolayı bu gibi durumlar gözlemlenebilmektedir. Ancak Türkiye'de adayların ikinci turda aldıkları oy sayılarına bakıldığında sol grubun adayının tüm bölgelerde oy sayısının artmış olmasına rağmen özellikle Doğu ve

³⁷ Bkz: http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2035_B.htm (Erişim tarihi: 07.06.2024).

Güneydoğu Anadolu bölgelerinde azalış olduğu göze çarpmaktadır³⁸.

İki turlu modelin çoğunlukçu modellere benzer şekilde iki kutupluluğa yönelik teşviki, artan bir ayrışmaya ve iki ayrı kutba yol açabileceği gibi bazı durumlarda kazanmak için gereken yarıdan bir fazla çoğunluğu sağlayabilmek adına çok çeşitli farklı yapılarıdaki grupların zorunlu yakınlaşmalarına sebebiyet verebilir. Yine Türkiye 2023 seçimlerinde muhalefetin adayı, klasik siyaset çizgisinde birbirinden oldukça uzak noktalarda duran altı farklı siyasi partinin ortak deklarasyonu ve ilave iki uç partinin de dışarıdan desteğiyle yarışa katılmıştır. Buna rağmen güçlü aday karşısında çok sesli bir birleşme ve birbirine zıt grupların uzlaşabileceği fikri, seçmen tabanında güven uyandırmamış, destek bulamamıştır.

2.1.1.2.1. TRS Modelinde Temsilde Adalet

İki turlu oylama modeli de çoğunlukçu oylama modeli gibi dar bölge seçim çevrelerinde uygulandığından benzer orantısız sonuçlar üretme eğilimindedir. Hem iki turlu oylama modeli hem de birazdan göreceğimiz AV modeli, FPTP modeline göre daha adil bir model gibi görünse de aslında çoğunlukçu modellerin bir modifikasyonudur ve orantılı temsil sağlama olasılığı çok düşüktür (Taylor, Johnston, 1979: 55). Dolayısıyla temsilcinin çoğunluk oyu ile seçilmesi ne temsili bir parlamentoyu ne de güçlü veya istikrarlı bir hükümeti garanti etmez. Bu modeli kullanmakta olan Fransa, dünyanın önemli bir kısmı tarafından, kendi aralarında kalıcı bir iş birliği sağlayamayan çok sayıda küçük partinin olduğu zayıf ve sürekli değişen hükümetlerin göze çarpan bir örneği olarak görülmektedir. Parçalanmış parti fazlalığı ve aralarındaki işbirliği eksikliği gibi benzer eğilimler, iki turlu oylama modeli kullandığı eski dönemlerde Almanya'da da gözlemlenmiştir (Lakeman, 1974: 69).

İki turlu modeller aday sayısının çok olduğu bazı durumlarda, ilk iki adayın aslında çok önemli oranda destekler sağlamadan ikinci tura kalmasına olanak sağlayabilirken; seçmenin ikinci turda istemese de kötünün iyisini seçmeye çalışması sonucunu doğurabilir. Bunun bir örneği 2002 Fransa başkanlık seçimlerinde görülmüştür. Bir önceki seçimde adı bir skandalla lekelenmiş olmasına rağmen yine de belli oranda desteğe sahip olan mevcut başkan Jacques Chirac, katılımın %71,6

³⁸ Birinci ve ikinci tur sonuçlarının bölgelere göre karşılaştırılması için Bkz: <https://secim.cnnturk.com/28-mayis-2023-secimleri/secim-sonuclari/> (Erişim tarihi: 17.07.2024).

olduğu ve 16 adayın yarıştığı ilk tur seçimlerinde %19,88 oranında oy alarak birinci olmuştur. İkinci sırada ise %16,86 oyla sürpriz bir şekilde, tüm dünyada yükselen göç karşıtı aşırı milliyetçiliğin etkisi ile Rassemblement National (RN) adayı Jean-Marie Le Pen yer almış ve bu iki aday ikinci tura kalmıştır³⁹. Aslında seçmenlerin büyük kısmı, birinci turun sonunda %16,18 oy alıp küçük bir farkla üçüncü olan Parti Socialiste (PS) adayı Lionel Jospin'in ikinci olacağını ve yarışın Jospin ile Chirac arasında geçeceğini sanmaktaydı. Seçimleri protesto ederek katılmayan veya ilk turda kazanma şanslarının çok az olduğunu bildiği halde küçük adaylara oy veren seçmenler yüzünden, beklenmedik şekilde Jospin yerine Le Pen ikinci tura kalmıştır. Zira dört büyük parti dışındaki 12 aday, 2002 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde toplam %40 oranında ciddi bir oy almıştır. Klasik sağ-sol ayrımı çizgisinden bakıldığında, aşırı sağ uçta yer alan Jean-Marie Le Pen, kendi desteği dışında kalan kısmın büyük bölümünün en uzak mesafede yer aldığı adaydır. Genellikle politika önerileri nedeniyle uç noktada bir faşist olarak değerlendirilmektedir. Aşırılık yanlısı bu adayın sürpriz biçimde ikinci olması sonrası seçmenler, ikinci turda Chirac-LePen arasında geçecek mücadeleye *"faşiste değil, üçkâğıtçıya oy ver"* sloganı ile yaklaşmıştır (Roskin, 2014: 128). Katılımın %79,71 olduğu ikinci turda ise Chirac %82,21 oy alıp büyük bir farkla kazanmıştır. Katılımın artmasına rağmen ikinci turda Le Pen'in oyu yüzde bir oranında dahi artmamıştır. Bir sonraki 2007 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise Fransızlar yeniden ana cephelerin oylarına dönmüşlerdir. Katılımın %83,77 olduğu 2007 Cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk turunda merkez sağ (Union pour un Mouvement Populaire-UMP) adayı Nicolas Sarkozy %31,88, sol sosyalist parti adayı Segolene Royal %25,87, liberal merkez sağ (Union pour la Democratie Française-UDF) adayı François Bayrou %18,57 oy almış; aşırı sağ aday Jean-Marie Le Pen ise %10,44 olarak dördüncü sıraya gerilemiştir⁴⁰. 2002 seçimlerinde %40,26 oy alan dört büyük parti dışındaki adaylar, 2007 seçimlerinde ancak %13,95 oranında oy alabilmişlerdir.

³⁹ Fransa seçim sonuçları için Bkz: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/comprendre-le-contentieux-electoral/dossiers-electoraux> (Erişim tarihi: 09.06.2023).

⁴⁰ Fransa'da 1980'lerin ortalarından itibaren güçlenen aşırı sağ, özellikle son yıllarda daha yüksek oranlarda başarılar elde etmeye başlamıştır. Faşist babanın bayrağı devralan daha demokratik ve cumhuriyetçi kızı Marine Le Pen başkanlığında Rassemblement National, 2017 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ilk turda %21,30 oy ile yeniden ikinci olmuş, ikinci turda ise %33,9 oy almıştır. Son 2022 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de oyunu artırmış ilk turda %23,15, ikinci turda ise %41,46 oranında oy alarak Fransız siyasetinde güçlenen bir aktör haline gelmiştir.

İki turlu oylamanın kullanıldığı bazı bölünmüş toplumlarda önemli bir sorun olarak, geçmişte ilk tur sonuçları sonrası şiddet ortamının doğduğu örnekleri bulunmaktadır. Örneğin 1992’de Angola’da birinci adayın ilk turda %49 oy alması sonrası ikinci adayın kazanma şansının düşüklüğü ülkeyi iç savaşa sürüklemiştir. 1993 Kongo seçimlerinde de muhalefet silaha sarılmıştır. 1992’de ise Cezayir seçimlerinde ordu müdahalesi ile ikinci tur iptal edilmiştir (Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 53).

2.1.1.3. Devredilemez Tek Oy (SNTV) Modeli

Dar bölge seçim çevrelerinde yaygın olarak kullanılan çoğunlukçu ve iki turlu oylama modellerinin yanı sıra, seçmenin yine tek bir oy hakkına sahip olduğu ancak geniş bölge seçim çevresinde birden fazla sandalyenin seçimi için oy kullandığı modele devredilemez tek oy modeli denmektedir. Burada seçilecek kişi sayısı birden fazla olduğu için en yüksek oyu alanlar sandalyeleri doldururlar. Bu modelde güçlü adayların kazanma şansları yüksektir. Aday merkezli bir sistemdir ve bağımsızların temsilini kolaylaştırır. Uygulanması ve anlaşılması oldukça basittir. Partilerin ise iyi organize olmaları gerekir. Örneğin 4 sandalyeli bir yerde %50 desteği olan bir parti oylarını iki adaya bölerek sandalyelerin ikisini kazanabilir ancak bir aday %40 diğeri %10 oranında destek alırsa tek bir adayı kazanabilir. Partinin aday sayısını üç yapması durumunda ise oylarının bölünmesi tehlikesi iki adayın kazanma ihtimalini daha da azaltacaktır (Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 113).

FPTP modeli dendiğinde akla öncelikle ABD ve Birleşik Krallık; TRS modeli dendiğinde Fransa; SNTV modeli dendiğinde ise Japonya gelir. Japon Temsilciler Meclisi üyeleri 1955’deki kuruluşundan 1993 reformuna kadar bu model kullanılarak seçilmiştir. Japonya’da 1993 yılına kadar LDP kesintisiz bir şekilde hâkim partili bir sistemde hüküm sürmüştür, 1993’de oylama modeli değişmesine rağmen, 1993-1994 ve 2009-2012 arasındaki kısa dönemler haricinde günümüze kadar koalisyonların büyük ortağı olarak konumunu sürdürmüştür. 1994 reformu ile mevcut hâkim partili sistemi, iki partiliğe dönüştürmek ve güçlü aday merkezli bir modelden parti merkezli bir modele geçmek amaçları ile SNTV sisteminden vazgeçilmiş, bir kısmı FPTP, bir kısmı kapalı liste ile seçilen üyelerden oluşan karma bir modele geçiş yapılmıştır⁴¹.

⁴¹ Bkz: http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2161_B.htm (Erişim tarihi: 31.07.2023).

Japonya'nın karma modele geçmesinin sebeplerinden bazıları, SNTV modelinin adaylar arasındaki rekabeti teşvik etmesi ve partilerin daha geniş bir seçmen yelpazesine hitap etmesini sınırlandırmasıdır.

Günümüzde Japonya üst meclisinin (House of Councillors) 248 üyesinin 148'i ve Endonezya'nın üst meclisi olan, her eyaletin dört üye gönderdiği bölgesel temsilcilerden oluşan senatosunun (Dewan Perwakilan Daerah) tarafsız 136 üyesi bu modelle seçilmektedir. SNTV çok yaygın bir kullanım alanına sahip değildir. Daha çok parti sisteminin çok güçlü olmadığı yerlerde ya da belli gruplara ayrılan sandalyelerin seçiminde karşımıza çıkar. Afganistan meclis seçimleri 2004 yılından bu yana SNTV ile gerçekleşmektedir. En son parlamento seçimleri 2018 yılında yapılmıştır (Tookhy, 2020: 5). 2015 yılında bir seçim reformu komisyonu kurulmuş ancak önerileri hayata geçirilmemiştir. Afganistan benzeri siyasi partilerin güçlü olmadığı ve adayların yarıştığı 50 sandalyelik Kuveyt Ulusal Meclisinin üye seçiminde de SNTV kullanılır. 2012 yılında seçim yasasında yapılan değişiklikle Kuveyt, blok oylama modelinden kişi başına bir oy (SNTV) modeline geçiş yapmıştır (Das, 2017: 199). Seçmenler on sandalyeli beş geniş bölge seçim çevresinde, on sandalye için yalnızca bir oy kullanır ve adaylar içinden en yüksek oy alan on aday seçilmiş olur. Yasama meclislerinde kullanımının bir başka örneği de Vanuatu'nun 52 üyeli meclisinin dar bölgesi sekiz üyesi hariç, geniş bölge seçim çevrelerinden gelen üyelerinin seçimidir (Van Trease, 2005: 301). Yine 113 üyeli Tayvan yasama meclisinin (Legislative Yuan) yerli adaylar için ayırdığı altı sandalyesinin seçiminde ve 80 üyeli Zimbabwe Senatosu'nun bölgesel şeflere ayrılmış on sekiz sandalyesinin seçiminde SNTV kullanılmaktadır.

Eski tarihli kullanımlarından birisi de Ürdün örneğidir. Ürdün blok oylama ile yapılan 1956 seçiminden üç ay sonra ilan edilen sıkıyönetim ile partilerin yasaklanması akabinde 1989'a kadar seçimli hayata dönememiştir. 1989'da yapılan seçimlerde yine blok oylama kullanılması İslamcı partilere avantaj sağladığı için seçim sistemi değiştirilerek, 1993'te SNTV'ye geçilmiştir ve Arap Baharı ile birlikte gelişen protestolar sonrası 2013 ve 2016 yıllarında gerçekleştirilen seçim reformlarına kadar uygulanmıştır. Bu dönemde sık sık özellikle İslamcı hareketlerin engellenmesine yönelik kurulan bir seçim sistemi olduğu eleştirileri ile bu cenahın seçimleri boykot etmesine neden olmuştur. Reformlara rağmen Ürdün'de siyasi partiler uzun bir süredir

baskılanmış ve baskılanmaya devam etmekte; seçimler, parlamento üyelerinin ve seçmenlerin yalnızca ayrıcalık aradıkları, güçsüz bir parlamento yapısının devam ettiği kurumlara dönüşmektedir⁴² (Lust, Hourani, 2011: 120-124).

Modelin uygulamalarına yönelik en önemli eleştirilerden birisi, yönetimlerin sıklıkla bölge ayarlamaları (gerrymendering) yaparak bir tür seçim hilesi ile istedikleri sonuca erişmeleridir (Lust-Okar, 2006: 464-465). Ürdün’de ve Kuveyt’de kral ve emir tarafından bu modelin özellikle tercih edilmesi bu iddiayı doğrular niteliktedir. Ayrıca seçmenlere yalnızca bir oy verildiği için model, siyasi partilerin uzlaşmacı bir şekilde geniş kitlelere hitap etmelerini gerektirmez. Makul bir çekirdek oya sahip olan her aday kolaylıkla sandalye kazanabilir (Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 137). Model, yaklaşma yerine ayrışmayı ve hizipleşmeyi teşvik ederek, sandalyelerin “*feodal miraslar*” benzeri devredilmesine ve kişiliğe dayalı bir siyaset ile yolsuzlukların artma potansiyeline sebebiyet verebilir (Van Trease, 2005: 301). Partilerin gelişmediği ve bağımsız adayların güçlü olduğu yerlerde, seçimler için yapılan bireysel pazarlıkların ve güç ilişkilerinin etkisinin çok sayıda örneğini görmek mümkündür.

SNTV modelinde, oylarında büyük bir artış olacağını düşünen ancak emin olamayan bir parti, oylarını çok sayıda aday arasında bölüştürerek bazılarının başarısız olabileceği korkusuyla, genellikle çok sayıda aday göstermeye cesaret edemez. Bu nedenle model, her partinin bir önceki seçimde kazandığı sandalye kadar aday göstermeye çalıştığı, fazla aday gösterme riskini almakta tereddüt ettiği bir durgunluk yaratmaya eğilimlidir. Ayrıca model, bir düzine veya daha fazla aday arasından yalnızca biri hakkında fikir beyan etmeye izin vermesi yönüyle seçmenler tarafından eleştiri konusu yapılabilir. Öte yandan oldukça basit bir modeldir ve özellikle okuma yazma bilmeyen seçmenlerin kullanımına uygundur (Lakeman, 1974: 87).

2.1.1.3.1. SNTV Modelinde Temsilde Adalet

SNTV modelinde geniş bölge seçim çevrelerinin büyüklüğünün fazla olmasının, sonuçları bir nebze daha orantılı hale getirebileceği iddia edilir⁴³. Ancak bağımsız adayların kazanma şansının yüksekliği hem aday sayısını hem de zaten güçlü

⁴² Ürdün meclisinde siyasi partilere oldukça düşük kontenjanlar ayrılmakta, genellikle bağımsız adaylar, aşiretler yarışmaktadır. Yasama konusunda da yürütmenin fesih yetkisi, üst meclisin ve kralın yasaları onama zorunluluğu gibi unsurlar etkin bir meclis sistemine engel olmaktadır.

⁴³ <https://aceproject.org/ace-en/topics/es/esd/esd02/esd02e/esd02e01> (Erişim tarihi: 31.07.2023).

olmayan partilerin parti içi hizipleşmesini artırarak orantısızlığı yeniden yükseltebilir. Küçük partilerin sandalye kazanmasına yardımcı olması açısından FPTP modeline göre bir iyileşme sağlasa da orantılı modellerin savunucuları tarafından yetersiz bir iyileşme olduğu yönüyle eleştirilir. Japonya örneği seçmenlerin isteklerini Birleşik Krallık'ta uygulanan modele nazaran daha fazla yansıttığını göstermektedir (Lakeman, 1974: 86).

Bu modelde adaylar, küçük bir azınlığın desteği ile seçilebilir⁴⁴. Çok adaylı yarışlarda bu tip durumlar zaman zaman hem Afganistan hem de Ürdün seçimlerinde görülmüştür. Aday sayısının çokluğu, pek çok oyun boşa gitmesine ve değerlendirme dışı kalmasına neden olur. Kazananların genel oy içindeki yüzdeleri genellikle düşüktür. Düşük seçmen katılımı, seçim hileleri gibi hususlar da ilave edildiğinde temsil orantısızlığı ve seçim yetersizliği daha görünür olmaktadır (Tookhy, 2020: 5). Vanuatu'da başlarda (1979-1987 arası) seçilen adayların ortalama oy oranı %70'lerde iken, 2000'lere gelindiğinde aday sayılarındaki artışla beraber bu oran %42-43'lere düşmüştür (Van Trease, 2005: 321). Afganistan'da yapılan 2005-2018 arasındaki üç seçimde de bu oran %35-38 aralığındadır (Tookhy, 2020: 6). Katılımın düşüklüğü de hesaplamaya katıldığında temsil kabiliyetinin yetersizliği daha da büyümektedir.

2.1.1.4. Parti Blok Oylama (PBV) Modeli

Geniş bölge seçim çevrelerinde adayların değil, partilerin oylandığı ve en yüksek oyu alan parti listesinin tüm sandalyeleri kazandığı modele parti blok oylama modeli adı verilir. Bu modelde örneğin dört farklı parti, beş üyeli bir geniş bölge seçim çevresi için yarışıyorsa en yüksek oyu alan partinin listesi, genellikle çoğunluk sağlayıp sağlamadığına bakılmaksızın beş sandalyeyi de kazanmış olacaktır. Bazı uygulamalarında partinin mutlak çoğunluk sağlaması şartı da aranmıştır.

Parti blok oylama modeli de basit hesaplama ve güçlü partileri destekleme yönünden caziptir fakat genellikle diğer sistemlere nazaran daha yüksek orantısız sonuçlara sebebiyet verir. Partiler azınlık desteği de sağlayabilmek için karışık listeler oluştururlar ve bu durum bazen dengeli bir etnik temsil sağlaması için özellikle tercih edilebilir (Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 47). Doğurduğu orantısız sonuçlar nedeniyle

⁴⁴ Bkz: https://aceproject.org/ace-en/topics/lf/annex/lfc/lfc_jo (Erişim tarihi: 29.07.2023).

demokratik sayılmadığı için genellikle çağdışı kabul edilen model, özellikle yasama meclisleri seçimlerinde pek fazla kullanılmamaktadır. Seçim çevresi genişliği büyüdükçe orantısız sonuçların artması da muhtemeldir.

Günümüzde model başka modellerle birlikte kısmen Singapur, Senegal, Kamerun ve Çad'da uygulanmaya devam etmektedir. Singapur'da bu modelin desteğiyle People's Action Party (PAP) 1959 yılından beri 64 yıldır parlamentoda ya tek ya da ezici bir temsil ile ülkeyi yönetmektedir. Böylece PAP, çok partili bir demokraside görülen en uzun ve kesintisiz iktidar partisi olarak tarihe geçmiştir. Senegal'de uygulanan karma modelde ise meclisteki 165 sandalyenin 105'i parti blok oylama modeli ile seçilmektedir⁴⁵. Kamerun ve Çad uygulamalarında ise, çok üyeli geniş seçim çevrelerinde bir parti oyların %50'den fazlasını alırsa PBV uygulanır ve listesi o çevrenin tüm sandalyelerini kazanır. Hiçbir parti çoğunluğu sağlayamamışsa belirlenen usule göre listeli bir model uygulanır.

Model daha önce küçük bir Afrika ülkesi olan Cibuti'de kullanılmıştır ve 2003 seçimlerinde 65 sandalyeli parlamentoda %62,4 oy alan dört partinin birleşiminden oluşan birlik Union pour la Majorite Presidentielle (UMP)'nin bütün sandalyeleri kazanmasına neden olmuştur. Union for a Democratic Alternative (UAD) ise %37,6 oy almasına rağmen hiç sandalye kazanamamıştır⁴⁶. Ardından 2008 seçimlerinde muhalefet, seçimleri protesto ederek katılmamış, 2012 yılında yapılan değişikliklerle PBV modeli terk edilmiş, yerine karma bir model getirilmiştir.

PBV modelinin Kamerun ve Çad'da mutlak çoğunluk isteyen kullanımının bir benzeri Türkiye'de 1950-1960 arasındaki genel seçimlerde uygulanmıştır. Bir seçim çevresinde mutlak çoğunluk sağlayan bir parti o çevrenin tüm sandalyelerini kazanmıştır. Bazı çevrelerde ise bağımsız adayların aldıkları yüksek oylar sayesinde bir mutlak çoğunluk sağlanamadığında sandalyeler orantılı biçimde dağıtılmıştır.

PBV modelinin bilinen bir başka örneği de yalnızca ABD Başkanlık seçimi için oy kullanmak üzere dört yılda bir tek seferlik oluşturulan Seçiciler Kurulu'dur. Başkanlık seçimi için her eyalet kurula belli sayıda üye gönderir. Bu üyelerin seçimi

⁴⁵ Senegal seçim sistemi için Bkz: http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2277_B.htm (Erişim tarihi: 05.08.2023).

⁴⁶ Cibuti seçim sonuçları için Bkz: https://africanelections.tripod.com/dj.html#2003_National_Assembly_Election (Erişim tarihi: 05.08.2023)

için seçmenler partilere oy verir. Bir eyalette (Maine ve Alaska hariç) hangi parti daha yüksek oy almışsa, mutlak çoğunluk olup olmadığına bakılmaksızın, kurula gidecek tüm üyeler o partinin kurul listesi olur. Modelin bir adı da “*genel bilet oylaması*”dır. “Kazanan her şeyi alır”. Bazen, bir aday daha az genel oy almasına rağmen, daha çok kurul desteği kazanarak başkan olabilmektedir. Örneğin, 2000 yılında George Bush rakibi Al Gore’dan; 2016 yılında Donald Trump, rakibi Hilary Clinton’dan daha az genel oya sahip olmasına rağmen seçimi kazanmıştır⁴⁷. Bu da sistemin üzerindeki tartışmaların devam etmesine ve halkın genelinin isteğini yansıtmadığına yönelik eleştirilerin sürmesine sebebiyet vermektedir.

2.1.1.4.1. PBV Modelinde Temsilde Adalet

Cibuti örneğinde görüldüğü gibi PBV modellerinde büyük parti yönündeki aşırı aşkın temsil dar bölgede uygulananlara nazaran daha fazla göze çarpar. Alınan oy ile sandalye sayısı arasındaki dengesizlik ve dolayısıyla doğurduğu orantısızlık daha fazladır. Örneğin Türkiye’de salt çoğunluk ile uygulandığı dönemde gerçekleştirilen 1950 seçimlerinde Demokrat Parti (DP) %55,2 oy ile sandalyelerin %85,’ini, 1954 seçimlerinde %58,4 oy ile sandalyelerin %93’ünü kazanmıştır. Ayrıca PBV genellikle adayların bireysel temsil yeteneğinin dikkate alınmadığı sonuçlar doğurur. Örneğin Türkiye’nin tek partili dönemden seçimli döneme geçtiği kritik aşamada parlamentoda çok sayıda tecrübeli üye yerini deneyimsiz üyelere bırakmıştır (Lakeman, 1974: 39-40). Dönemin başbakanı İnönü dahi İstanbul’daki sandalyesini kaybetmiş, yalnızca kendi memleketinin adına da aday olmasına izin veren yasa sayesinde parlamentoda kalabilmiştir (Lakeman, 1974: 49).

PBV Senegal’deki kısmi uygulamasında da benzer orantısız sonuçlar doğurmuştur. Ayrıca Senegal seçimleri, reform tartışmalarında kısa vadeli siyasi avantajın nasıl ağır basan bir faktör olduğunu göstermesi açısından önemli bir örnektir. Partilerin muhalefette iken eleştirdikleri ancak hükümet olduklarında işlerine yarayan sistemi değiştirmediklerini göstermektedir. 1998 seçimlerinde, birinci parti olan Parti Socialiste du Senegal (PS) parti blok oylama modelinin büyük partilere sağladığı

⁴⁷ Katılım oranının %55,7 olduğu 2016 seçimlerde, Donald Trump’ın %46 oy alarak elde ettiği 304 temsilci oyuna karşılık; yaklaşık üç milyon daha fazla oy (%48,1) alan Hilary Clinton yalnızca 227 temsilci oyu elde edebilmiştir. ABD seçim sonuçları için Bkz: <https://www.britannica.com/topic/United-States-Presidential-Election-Results-1788863> (Erişim tarihi: 07.08.2023).

yüksek avantaj sayesinde, oyların %50,2'sini almasına rağmen sandalyelerin %66,5'ini (93/140) kazanarak parlamentoda çoğunluk sağlamıştır. Aynı dönem muhalefette olan Parti Democratique Senegalais (PDS) bu sistemi şiddetle eleştirmiş, destek görmüş ve 2001 seçimlerine girdiği koalisyonla %49,6 oy alarak sandalyelerin %74,2'sini kazanmış iktidarı PS'den devralmıştır (Vengrof, 2008: 109-111). Akabinde modeldeki adaletsizlik PDS'ye de çekici gelmiş, değiştirmek bir yana, muhalefetin boykotuyla katılımın ancak %34,7'de kaldığı 2007 seçimlerinde, PBV modeli ile belirlenen 90 sandalyenin tümünü kazanmış, oyların %69,2'si ile sandalyelerin %87,3'ünü (131/150) elde etmiştir⁴⁸. Senegal'de 2012 seçimleriyle birlikte iktidar yeniden el değiştirmiş, eski muhalefet koalisyonu seçimleri kazanmış ancak model günümüze kadar orantısız sonuçları sürdürür halde devam edegelmiştir.

2.1.1.5. Kapalı Liste Oylama Modeli

*“Çoğunluk oylaması yerine herhangi bir azınlık temsili veya orantılı temsil sistemini seçmeden önce, sistemin seçmenlere, bireysel seçim özgürlüğü sağladığından ve onları partinin yöneticilerinin ve yönlendirildikleri gibi oy vermenin ellerine teslim etmeye zorlamadığından emin olmak gerekir.”*⁴⁹

Henry Richmond Droop, 1881.

Listeli modeller geniş bölge seçim çevrelerinde uygulanan, parti listelerinin oylandığı modellerdir. Listelerin üzerinde herhangi bir değişiklik yapmaya izin verilmeyen, seçmenlerin parti listelerine bağımlı olduğu listelere kapalı liste adı verilir. Kapalı liste oylama modelinde partiler seçim çevresi büyüklüğüne göre bir aday listesi yayınlar ve seçmen tek oyunu dilediği partiye vererek, onun listesini onayladığını belirtmiş olur.

Model partileri güçlü kılması bakımından genellikle büyük partiler tarafından sevilen ve istenilen bir modeldir. Seçmeni bağımlı kıldığı için güçlü bağımsız adaylardan ziyade, partinin listeleri belirleyen üst yönetimini güçlendiren bir yönü

⁴⁸ Senegal seçim sonuçları için Bkz: <https://africanelections.tripod.com/sn.html> (Erişim tarihi: 11.06.2024)

⁴⁹ H.R. Droop, 1881, “On Methods of Electing Representatives” adlı çalışmasından: “*Before selecting any system of minority representation or proportional representation for adoption instead of majority voting, it will be necessary to make sure that it does secure individual liberty of choice to the electors, and will not compel them to put themselves into the hands of the party managers, and vote as they are directed.*” (Droop, 1881: 167-168).

vardır. Bu yönüyle model, kimi eleştirenler tarafından parti liderlerinin elini güçlendirdiği ve seçmenin bireysel adaylar arasından seçim yapma gücünü elinden alarak parti listelerini dayattığı gerekçesiyle anti-demokratik olmakla suçlanır (Hill, 1988: 251-252). Öte yandan listeli modeller, genel olarak azınlık adaylarının seçilmesi konusunda daha başarılıdır. Partiler daha fazla destek alabilmek için özellikle kapalı liste uygulamalarında azınlık adaylarına ya da kadın adaylara daha çok yer vererek dengeli bir aday listesi oluşturmak zorunda kalırlar. Dar bölge seçim çevrelerinde uygulanan modeller aday merkezli olduğundan ve partilerin genellikle geniş çapta kabul gören bir aday gösterme çabasından dolayı kadın aday sayıları daha düşüktür. Açık liste durumunda ise azınlık adayları listelerdeki değişiklik ile altlara itilebilir. Bunun örneği açık liste kullanan Sri Lanka'da görülmüş ve seçmenler tarafından azınlık Tamil adaylarının, Sinhala adaylarının altına yazılarak seçilememesine neden olmuştur (Horowitz, 1997: 30; Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 90). Kapalı liste modelleri bu açıdan genellikle daha başarılı kabul edilir. Ancak unutmamak gerekir ki orantılı veya çoğunlukçu bir modelin hangisinin kadınlar ve azınlıklar için daha iyi olduğu ülkenin siyasal kültürü ile yakından ilgilidir ve bağlamdan bağlama farklılık gösterebilir (Htun, Powell, 2013: 8).

Kapalı liste modeline yönelik eleştirilerden birisi parti listelerine müdahale edilememesi nedeniyle istenmeyen adayların da seçilebileceği yönündedir. Ayrıca bu model özellikle çevre büyüklüğü çok yüksekse, yani İsrail'de olduğu gibi kasıtlı bir tercihle ülke çapında tek liste olarak uygulanıyorsa, seçmenler ile adaylar arasındaki bağı oldukça zayıflatır ve bireysel temsile imkân vermez. FPTP modeli dar bölge uygulaması nedeniyle daha aday merkezlidir. Parti listeleri seçmenin seçebilme yeteneğini (bireysel temsili) daraltır. Adayın seçilebilme yeteneği ise kendi özelliklerinden ziyade parti lider ya da üst yönetiminin adayı göstereceği sıralama ile yakından alakalı olduğu için adaylar seçmenlerden çok belirleyicilerin gözüne girmek konusunda çaba sarf ederler. Bireysel adayların kişilikleri ve nitelikleri, parti etiketinin yanında ikinci planda yer alır (Bowler, Donovan, Brockington, 2003: 29).

Dünya üzerinde çok sayıda ülkede özellikle yasama meclisi seçimlerinde uygulanan listeli oylama modellerinin önemli bir kısmı kapalı liste kullanmaktadır. Kimilerinde oy pusulalarında adayların isimlerine yer verilmekte iken kimilerinde aday isimleri dahi bulunmamaktadır. Listeli modeller her ne kadar partileri güçlendirse

de tek seçenekli diğer dört modele (FPTP, TRS, SNTV ve PBV) nazaran genellikle daha orantılı sonuçlar doğurur. Ancak sonuçların orantılılığında seçim barajı, çevre büyüklüğü ve hesaplama yöntemi gibi kurallar son derecede etkilidir.

2.1.1.5.1. Listeli Modellerde Seçim Barajı Uygulamaları

Listeli oylama modeli kullanan geniş bölge seçim çevrelerinin pek çoğunda en küçük partilerin kendi paylarını almasına engel olacak seçim barajları uygulanmaktadır. Baraj uygulamaların aslında iki temel amacı vardır. Birincisi sistem karşıtı veya aşırılık yanlısı partileri bir nebze de olsa sistemin dışında tutabilmek (Balinski, Young, 2001: 89), ikincisi ise bu veya benzer küçük partilerin yasama meclisinde elde edecekleri az sayıda sandalyeler ile hükümet kurulma aşamasında zaman zaman kritik bir öneme ve gerçek gücünden çok daha fazla orantısız bir güce (Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 59) sahip olmalarına engel olmaya çalışmaktır. Özellikle çok parçalı yapılarda hükümet kurma gerekliliği bazen küçük partilere olduğundan çok büyük oranda pazarlık gücü verebilmekte ve sistemin işleyişinin anahtarını yalnızca 3-5 sandalyeye sahip partilerin ellerine teslim edebilmektedir. Bu nedenle yasama düzeyinde sandalye elde ederek, belirli oranda bir güce erişecek olan partinin en azından minimum düzeyde bir desteğe sahip olması gerektiği düşünülür. Böylece aşırı parçalanma önlenerek daha istikrarlı bir hükümet kurulabileceği varsayılmaktadır (Gallagher, Mitchell, 2005: 13). Almanya’da %5 veya üç seçim çevresi sandalyesi kazanma barajı⁵⁰, 1919-1933 arasındaki hükümetlerin, küçük partilerin kaprisleri tarafından rehin alınması sonrası getirilmiştir (Farrell, 2001: 17).

Bazı istisnalar dışında listeli modelleri kullanan ülkelerin pek çoğunda farklı oranlarda barajlar uygulanmaktadır. Baraj oranları belirlenirken ülkeler kendi durumlarını dikkate alırlar ve bazılarında yüksek bazılarında düşük baraj oranları söz konusudur. Örneğin Türkiye’de son değişiklikler öncesinde 1983-2022 arasında %10 ülke geneli baraj uygulanmıştır. 2022’de %7’ye düşürülmüş ve ittifak içi uygulamada ittifakın barajı geçmesi yeterli hale getirilmiştir. Böylece baraj etkisi bir nebze yumuşatılmıştır. Bundan dolayı 2023 meclis seçimlerinde partilerin çoğu baraj

⁵⁰ Bkz: Federal Elections Act, Section 6, Election by Land List, (3), https://www.bundeswahlleiterin.de/en/dam/jcr/4ff317c1-041f-4ba7-bbbf-1e5dc45097b3/bundeswahlgesetz_engl.pdf (Erişim tarihi: 30. 07.2023).

uygulamasına takılmamak için çeşitli ittifaklar içinde seçimlere girmişlerdir⁵¹. Hatta hesaplama aşamasında birazdan göreceğimiz, büyük partileri destekleyen d'Hondt yönteminin kullanılıyor olması, partileri yalnızca ittifak yapmakla bırakmamış, ortak liste içerisinde seçime girmeye teşvik etmiştir. Benzer şekilde Benin'de de son değişikle %10 gibi yüksek bir baraj getirilmiş, bu durum muhalefet partilerinin protestolarına ve seçmenlerin katılım düzeylerinin önemli ölçüde düşmesine neden olmuştur. Buna rağmen yüksek düzeyde baraj uygulaması varlığını sürdürmektedir. Öte yandan listeli model uygulayıp hiç baraj kullanmayan ülkeler de mevcuttur. Örneğin Güney Afrika'da 2004 seçimlerinde oyları %2'nin altında olan sekiz parti, parça parça %8,1 toplam oyları ile Ulusal Meclisin 400 sandalyesinden otuz dördünü kazanmışlardır⁵².

Siyasi partiler bu barajları aşabilmek için kendilerine çeşitli yöntemler geliştirmeye çalışırlar. Türkiye'de 2002 genel seçimlerinde ülke geneli %6,22 oranında oy almasına rağmen baraj nedeniyle yasamada temsil elde edemeyen etnik Kürt partisi Demokratik Halk Partisi (DEHAP) 2007 ve 2011 seçimlerinde baraj engelini aşabilmek için seçimlere bağımsız adaylarla katılmıştır. Pek çok ülkede ise küçük partiler ittifaklar ile seçimlere katılmaktadır. Baraj uygulaması küçük partileri birleşmeye ve koalisyonlara zorlayıcı olabilir. Bu nedenle bazı ülkelerde ittifaklar söz konusu olduğunda farklı barajlar belirlenir. Örneğin Slovakya'da bir parti için %5 oranında baraj uygulanırken, iki-üç partili ittifaklar için %7 daha fazla partili ittifaklar için %10 baraj uygulanmaktadır⁵³.

Seçim barajı uygulamaları, orantılılık düzeyini önemli derecede etkileyen unsurlardan birisidir. Özellikle yüksek bir baraj uygulanıyorsa, küçük partiler temsil imkânı bulamayacağından orantısızlık daha da yüksek olur. Örneğin Türkiye 2002 meclis seçimlerinde barajı geçebilen yalnızca iki parti olduğu için az sayıda bağımsız adaylar hariç yasama sandalyelerinin tümünü oyların %53,67'sini alan iki parti doldurmuşur⁵⁴. Geriye kalan önemli bir kısım temsil edilebilme imkânına

⁵¹ Bkz: <https://www.ntv.com.tr/galeri/2023-secim/secimde-13-siyasi-parti-tek-basina-digerleri-ittifak-catisinda-yarisacak,-WX4BRPll0u75qGJV3Xd0A> (Erişim tarihi: 30.07.2023).

⁵² Güney Afrika 2004 sonuçları için Bkz: <http://electionresources.org/za/provinces.php?election=2004> (Erişim tarihi: 30.07.2023).

⁵³ Kanun No:180/2014, Madde.66,Bkz: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2014-180> (Erişim tarihi: 30.07.2023).

⁵⁴ Sonuçlar için Bkz: <https://www.ysk.gov.tr/tr/03-kasim-2002-xxii-donem-milletvekili-genel-secimi/3009> (Erişim tarihi: 30.07.2023).

kavuşmamıştır. Baraj uygulamasına karşı olanların temel argümanları genellikle küçük partilerin destekçilerinin haklarının görmezden gelindiği, oyların boşa gitmesi nedeniyle stratejik davranışı artırabildiği ve orantısızlıkların yüksek olduğu yönündedir.

Seçim barajı ülke geneli olarak uygulanabileceği gibi bölgesel olarak da uygulanabilir. Örneğin açık liste oylama modeli kullanan İsveç'te ulusal baraj %4 veya bölgesel baraj %12 olarak uygulanmaktadır⁵⁵. Resmi bir baraj uygulamamasına rağmen modelden kaynaklı ortaya çıkan doğal eşikler de olabilir. Doğal eşikler özellikle sıralamalı modellerde göreceğimiz geniş bölgesi STV uygulayan Malta, İrlanda gibi ülkelerde, seçim çevresi büyüklüğüne bağlı olarak oluşur. Ayrıca yine açık liste kullanan Hollanda'da bir parlamento üyeliği kazanabilmenin kalan (artık) oylarla olamaması şartı, %0,67'lik bir doğal baraj oluşturmaktadır (Farrell, 2001: 17).

Baraj uygulaması bazı yerlerde olduğu gibi ülke genelinde uygulanmakta iken belli bölgelerde belli şartlar sağlandığında farklılaşacak şekilde de belirlenebilir. Örneğin karma model kullanan Yeni Zelanda'da da Almanya gibi ülke geneli %5 baraj uygulamakla birlikte, bir tek üyeli bölgede sandalye kazanıldığında baraj şartı ortadan kalkmaktadır⁵⁶. Öte yandan baraj uygulamakla birlikte, azınlık partilerini bundan istisna tutan veya onlara farklı bir eşik uygulayan ülkeler de vardır. Avusturya, Almanya, Macaristan, İtalya, Polonya, Romanya ve Sırbistan gibi ülkelerde bu şekilde azınlık partilerine pozitif ayrımcılık yapan uygulamalar görülebilmektedir.

2.1.1.5.2. Listeli Modellerde Seçim Çevresi Büyüklüğü

Listeli modellerde orantılılığı etkileyen en önemli hususlardan birisi de geniş seçim çevresinin büyüklüğüdür. Geniş seçim çevreleri 2013 öncesi Şili'de olduğu gibi iki kişilik çevreler olabileceği gibi, tüm ülkenin tek bir seçim çevresi olarak uygulandığı örnekler de vardır. Örneğin İsrail'de yasama meclisinin 120 üyesinin seçiminde tüm ülke tek bir seçim çevresi olarak değerlendirilir ve %3,25 oranında baraj uygulanır⁵⁷. Benzer şekilde yasama meclisinde 150 üye bulunan Hollanda ve

⁵⁵ Bkz: <https://www.riksdagen.se/en/how-the-riksdag-works/democracy/elections-to-the-riksdag/> (Erişim tarihi: 30.07.2023).

⁵⁶ Bkz: Electoral Act 1993, party list returns, <https://www.parliament.nz/media/4000/03-ch-3-electoral.pdf>, s.39-40, (Erişim tarihi: 30.07.2023).

⁵⁷ Bkz: http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2155_B.htm (Erişim tarihi:30.07.2023).

Slovakya’da tüm ülke tek bir seçim çevresi olarak değerlendirilir (Gallagher, Mitchell, 2005: 6; Balinski, Young, 2001: 88). Diğer pek çok yerde ise seçim çevresi büyüklükleri değişiklikler göstermektedir. Türkiye’de 1-36 üyeye sahip farklı bölgeler varken, Şili’de 3-8, İrlanda’da 3-5 arasında değişmektedir.

Genel kanı, seçim çevresinin büyüklüğü ile orantılılık arasında pozitif bir ilişki olduğu yönündedir. Seçim çevresi genişliği ne kadar büyük olursa, küçük partilerin seçilme şansları o kadar artar ve orantılılık düzeyi daha yüksek olur (Bowler, Donovan, Brockington, 2003: 29; Taagepera, Shugart, 1989: 14). Daha küçük seçim çevresi büyüklükleri daha fazla boşa giden oy üretebilir. Öte yandan seçmen ile temsilcisi arasında yakın bir ilişki sağlanması ancak yerel düzeyde daha küçük bölgelerle daha iyi hale getirilebilir (Gallagher, Mitchell, 2005: 7-14) fakat bu da orantısızlık düzeyini güçlü partiler lehine bozmaktadır. İki kutbun bir ucunda 650 temsilcisinin tümünü tek üyeli bölgelerden seçen Birleşik Krallık yer alırken, diğer ucunda tüm ülkeyi tek bir seçim çevresi olarak değerlendiren Hollanda, Slovakya ve İsrail yer alır. İlkinde bireysel temsilin daha iyi düzeyde sağlandığı düşünülürken, ikincisinde yerellik düzeyi düşüktür ancak genellikle daha orantılı sonuçlara ulaşılır. Bu nedenle birazdan göreceğimiz karma model uygulayan Almanya ve Yeni Zelanda gibi ülkeler, meclislerinin bir kısmını dar bölgeden güçlü adaylarla doldurmakta iken, diğer kısmını da oradaki orantısızlığı giderecek bir telafi edici liste formülü ile çözmeye çalışmaktadır. İzlanda, İsveç, Danimarka ve Norveç gibi bazı ülkeler ise bu sorunu çok kademeli seçim çevreleri kullanarak çözmektedir. Önce seçim çevrelerinde sandalyelerin dağıtımı yapılır, ardından orantılılığı sağlamak için ulusal düzeyde telafi edici sandalyeler verilir. Bu tip uygulamalar hem orantılılığı korurken hem de bireysel temsile yani daha fazla aday merkezliliğe olanak sağlayabilir (Wall, 2021: 2).

Listeli modellerde seçim çevresi büyüklüğünün ne olması gerektiği konusunda uzlaşılmış bir fikir birliği yoktur. Bu yönde yapılan tartışmalar genellikle tek sayıların (3-5-7) özellikle iki partili sistemlerde daha uygun olduğu görüşünü bildirmektedir. Carey ve Hix (2011: 384-395) 1945-2006 arası 81 ülkede gerçekleştirilen 609 seçimi gözlemledikleri çalışmalarında, daha orantılı bir temsil, daha az parti parçalanması ve temsilcilerin hesap verebilirliğini sağlaması için optimal seçim çevresi büyüklüğünün, orta büyüklükteki çok üyeli bölgeler, yani 3-8 arasında olması gerektiğini belirtirler. STV’den etkilenmiş isimlerden birisi olan George Howatt da geniş seçim çevrelerinin

yedişer üyeli bölgelerden oluşması gerektiğini öne sürmüştür (Robson, 2004: 9). Öte yandan İsrail ve Hollanda'da olduğu gibi çok daha büyük sayıların çok daha orantılı sonuçlar verdiği konusunda da bir fikir birliği mevcuttur. Tek kişinin seçildiği bir dar bölgeden, orta büyüklükte (örneğin altı üyeli) bir bölgeye geçildiğinde, büyük ihtimalle yaklaşık %10 veya daha fazla destek alan bir partinin temsil edilmesine olanak sağlanmış olur. Ancak altı üyeli bir bölgeden çok daha büyük bölgelere geçildiğinde, tek üyeli bölgeden, altı üyeye geçilmesi aşamasında olduğu kadar büyük bir iyileşme de olmayacaktır (Carey, Hix, 2011: 384, 390).

Bölgeler belirlenirken belli aralıklarla, ülke nüfusuna uygun olarak yeni sınırlar çizilebileceği gibi, uygulamada pek çok yerde daha önceden var olan idari bölünmeler dikkate alınmaktadır. Örneğin Türkiye'de iller birer seçim çevresi olarak değerlendirilmekte, büyük iller de kendi içerisinde iki veya üç bölgeye ayrılmaktadır. Bu doğrultuda Bayburt tek üyeli iken, üç bölgesinin toplamı 98 üye olan İstanbul'un üçüncü bölgesinin sandalye sayısı 36'dır. Elbette bu sayılar seçimlerden önce nüfusa göre yapılan düzenlemelerle yeniden hesaplanmakta ve değişiklik gösterebilmektedir.

Seçim çevresi büyüklüğünün yanı sıra bölgeler arasında dengeli bir dağılım olması da gereklidir. Örneğin Hindistan'ın tek üyeli dar bölge seçim çevreleri birbirinden oldukça farklıdır ve dengesiz bir dağılım göze çarpar. Hesaplama yöntemlerine yönelik ilk tartışmalar ABD yasama meclisini oluşturacak sandalyelerin eyaletlere doğru oranda (dengeli) dağıtılmasına yönelik olarak ortaya çıkmıştır. Senato'da ise tüm eyaletler nüfusuna bakılmaksızın eşit olarak temsil edilir ve dolayısıyla dağılım nüfusa oranla dengesizdir. Bazen bu tip düzenlemeler, iktidarlar tarafından en güçlü olduğu bölgelerde daha fazla sandalye kazanmak amacı ile (gerrymandering) kasıtlı olarak yapılır. Bazen de düşük nüfus yoğunluğuna rağmen kırsal bölgelerin temsil gerekliliği dengesiz bir dağılıma sebep olabilir. Örneğin Norveç'te seçim çevresi büyüklükleri hem nüfusun hem yüzölçümünün dikkate alındığı karma bir hesaplama ile belirlenir ve bu durum kırsal bölgeler lehine bir avantaj sağlaması yönüyle eleştirilmektedir. Yanlış dağıtım (malapportionment) adı verilen bu durum dünyanın hemen her yerinde kullanılan bir kırsal savunma mekanizmasıdır. Yeni sanayi bölgelerindeki nüfus artışı sonrası, eski bölgelerin siyasi güçlerini sürdürebilmesinin bir yolu olarak kullanılmıştır. Geçmişte Birleşik Krallık, ABD, Avustralya, Japonya, Güney Afrika, Yeni Zelanda, Şili, Fransa ve Kanada'da

temsil üzerinde etkili olmuş bu türden yanlış dağıtım örneklerine rastlanabilir (Taylor, Johnston, 1979: 360). Orantılılık hesaplamaları yapılırken genellikle ülke geneli dikkate alındığından, bu şekilde bölgeler arası oluşan dengesizlikler ölçümlerde dikkate alınamaz.

2.1.1.5.3. Listeli Modellerde Hesaplama Yöntemleri

Listeli modellerde orantılığı etkileyen bir başka önemli unsur da hesaplama yöntemidir. Örneğin güçlü partileri destekleyen ve daha fazla sandalye kazanmasını sağlayan bir hesaplama yöntemi kullanılmakta ise orantısızlık daha yüksek çıkacaktır. Eğer çoğunluğun aşkın temsilinden rahatsızlık duyuluyorsa o zaman da uygun bir hesaplama yöntemi ile ya da karma modeller kullanılarak, orantısızlık giderilmeye ya da azaltılmaya çalışılabilir. Daha önce kullanılmış veya kullanılabilecek çok sayıda farklı hesaplama yöntemleri mevcuttur. İstikrarlı modeller haricindeki yerlerde genellikle hesaplama yöntemlerinin mevcut iktidarın işine gelecek şekilde düzenlenmeye çalışıldığına dair çok sayıda örnek mevcuttur. Aksi bir düzenleme ile engellenmemişse özellikle seçimlere yakın zamanlarda bu tip düzenlemeler yapılabilir. Örneğin 1998’de Kamboçya’da seçimden birkaç hafta önce hesaplama yönteminde yapılan bir değişiklik ile birinci olan Kamboçya Halk Partisi, 121 sandalyeli Ulusal Mecliste 59 sandalye kazanabilecek iken 64 sandalye kazanmıştır (Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 60).

Farklı hesaplama yöntemleri, farklı orantılılıkta sonuçlar doğurmaktadır. Amerikan Temsilciler Meclisine eyaletlerden gönderilecek sandalye sayısının belirlenmesine yönelik olarak yapılan bu ilk çalışmalar, hangi bölgeden kaç temsilci seçileceği sorunu üzerine eşit bir paylaştırmaya odaklanmıştır. Bu bağlamda Amerikan literatüründe Hamilton (Hare-Niemeyer-En Büyük Kalan-Largest Remainder-Vinton) yöntemi, Jefferson (d’Hondt-En Büyük Bölen-Greatest Divisors) yöntemi, Webster (Saint-Lague-Büyük Kesirler-Major Fractions) yöntemi, Huntington-Hill (Geometrik ortalama) yöntemi vb. gibi yöntemi önerenlerin isimleri ya da matematiksel hesaplama adları ile karşımıza çıkan çeşitli hesaplama yöntemleri vardır (Kohler, Zeh, 2012: 384;

Monroe, 1994: 142). Aslında neredeyse hepsi dağılımda ufak farklarla birbirine yakın sonuçlar vermektedir⁵⁸.

Amerikan Temsilciler Meclisi sandalye sayıları her on yılda bir eyaletlerin nüfuslarına göre yeniden düzenlenir. İlk nüfus sayımının ardından Hamilton yöntemi 1791 yılında Temsilciler Meclisi tarafından kabul edilmesine rağmen, George Washington tarafından yasadaki bazı belirsizlikler nedeniyle veto edilmiş, vetonun ardından Jefferson yönteminin kullanılması kabul edilmiştir. Böylece 1792-1840 sayımları arasında Jefferson yöntemi kullanılmış, 1840-1850 arasında Webster yöntemi kullanılmış, ardından Samuel F. Vinton tarafından desteklenen 1850 tarihli paylaştırma yasası ile Hamilton yöntemine karar verilmiş ve 1910 yılına kadar uygulanmıştır. 1920’de Kongre, nüfus sayımı sonuçları tartışmalı olduğu ve kullanılacak herhangi bir yöntem üzerinde anlaşılamadığı için matematikçilerden oluşan bir komite atamıştır. Komite, Huntington-Hill yöntemini önermiş ancak 1930’da tekrar Webster yöntemi kullanılmıştır. Ancak komitenin ikinci bir raporundan sonra 1940’tan itibaren günümüze kadar 435 sandalyenin dağıtılmasında Huntington-Hill yöntemi kullanılmaktadır (Kenyon, Lippman, 2017: 84).

Listeli modellerde ise temsilci sayısı belirleme için değil geniş bölge seçim çevrelerinde sandalyelerin aday/partilere dağılımı için hesaplama yöntemleri kullanılır. Bunlar genellikle listeli modellerin yaygın olarak görüldüğü Avrupa uygulamalarında karşımıza çıkar. Buna göre Hare-Niemeyer (Hamilton) yöntemi, d’Hondt (Jefferson) yöntemi ve Saint-Lague (Webster) yöntemi en bilinen yöntemlerdir. Esasen parantez içinde verilen isimlerin sandalye dağılımları ile aynı sonuçlara erişmişlerdir ve yalnızca farklı isimle adlandırılmaktadır. Bunların dışında da bir hesaplama yöntemi tasarlanabilir. Burada hesaplama yöntemlerinden en yaygın kullanılanları anlatılacak ve örneklendirilmeye çalışılacaktır.

⁵⁸ Altı farklı yöntemle 1790 nüfus sayımına göre Amerikan Temsilciler Meclisindeki 105 sandalyenin dağılım sonuçları karşılaştırıldığında, yalnızca Jefferson yönteminde en büyük eyalet olan Virginia eyaleti bir sandalye fazla almakta iken, en küçük eyalet olan Delaware eyaleti bir sandalye az almaktadır. Bunun dışındaki farklılıklar Webster, Jefferson ve Hamilton yöntemlerinde Pennsylvania eyaleti bir sandalye fazla almakta iken, Vermont eyaleti bir sandalye daha az almaktadır. Diğer 103 sandalye dağılımı altı hesaplama yönteminde de aynı sonucu vermektedir. Sonuçların karşılaştırmasının tablosu için Bkz: Balinski, Young, 2001: 158; 1790-2000 arası tüm tablolar için Bkz: Balinski, Young, 2001: 158-180.

2.1.1.5.3.1. Hamilton (Hare-Niemeyer-En Büyük Kalan–Largest Remainder–Vinton) Yöntemi

Hamilton yöntemi ilk olarak toplam nüfusun temsilci sayısına bölünmesi ile elde edilen bir kota bulmakla işe başlar. Ardından her eyaletin nüfusunu o kotaya bölerek kesirli bir sayı elde edilir. Bu sayının tamsayı kısmı eyaletlere sandalye olarak verilir ve kalan sandalyeler toplam sandalyeye ulaşana kadar ondalık kısmı en büyük olanlara dağıtılır. Örneğin 1000 seçmen, dört bölge ve beş sandalyeli bir örnekte kota $1000/5=200$ 'dür. Her bölgenin seçmen sayısı kotaya bölündüğünde tam sayılar kadar sandalye bölgelere dağıtılır. Bu durumda A=2, B=1, C=1 tam sayıları ile 2-1-1 sandalye alırken, kalan beşinci sandalye 0,5 ile “en büyük kalan”a sahip olan (yani 100 oyu kalan) D’ye verilir. Böylece dağılım 2-1-1-1 şeklinde gerçekleşir.

Tablo 9: Hamilton (Hare-Niemeyer) yöntemi ile sandalye dağılımı örneği

Bölge	Seçmen	Kota	Seçmen/Kota	Tam Kota	Kalan	Sandalye
A	450		$450/200=2,25$	2 (400)	50	2
B	250		$250/200=1,25$	1 (200)	50	1
C	200		$200/200=1,00$	1 (200)	0	1
D	100		$100/200=0,50$	0 (0)	100	1
TOPLAM	1000	$1000/5=200$				5

Bu ondalık dağıtım işlemi basit bir üste yuvarlama değildir, zira ondalık kısmı 0,5’ten büyük veya 0,5’ten küçük iken dağıtım sonucu en yakın tamsayının bir altında ya da bir üstünde olabilir. Yani kotaya bölme işlemi sonucunda örneğin sayı 3,4 çıkarsa dağıtım sonucu diğer küsuratların durumuna göre üç veya dört olabilir. Ancak kota kuralı gereği iki veya beş olamaz (Kenyon, Lippman, 2017: 75-78). Partiler açısından bakıldığında daha çok küçük partilerin tarafında yer aldığı görülebilir. Bu nedenle genellikle uygulamada belirleyici olan büyük partiler tarafından yeterince destek görmez. Ayrıca yöntemin küçük partileri desteklemesi genellikle çok geniş ittifakların başarılı olamaması nedeniyle ve parti içi bölünmeleri beraberinde getirebilmesi nedeniyle olumsuzlanır. Yönetimler, özellikle daha çoğul bir yapıya karşı özel bir istek taşıyorlarsa bu yöntemi tercih etmezler.

Yöntem her ne kadar ilk olarak Hamilton tarafından önerilmiş olsa da 1850 yılında gerçekleştirilen değişiklikteki rolünden ötürü zaman zaman Vinton yöntemi olarak da adlandırılır (Balinski, Young, 1975: 703). ABD’de uygulandığı dönemde yöntem, bazı değişiklik durumlarında etkilenmemesi gereken sonuçları da değiştiren

çeşitli paradokslar ortaya çıkarmıştır⁵⁹. Bu nedenle günümüzde daha karmaşık olmasına rağmen, Huntington-Hill (Geometrik Ortalama) yöntemi kullanılmaktadır. Hamilton'dan yaklaşık 60 yıl sonra İngiliz bir hukukçu olan Thomas Hare, Avam Kamarasında orantılı temsile yönelik 1857-1865 arasındaki çalışmalarında geniş bölgede uygulanacak seçimler için devredilebilir oylama içeren bir model ve bu modelde kullanılacak basit bir kota önermiştir. Devredilebilir oylama modellerinde oyların transferi söz konusudur ve bunun için sıralamalı bir oylama gerekir.

Bazen basit kota olarak da adlandırılan Hare kotası, seçim sonuçlarında toplam geçerli oy sayısının doldurulacak sandalye sayısına bölümü ile hesaplanır ve Hamilton'un önerdiği kotanın aynısıdır. Hamilton'un önerisi sandalye sayısını belirlemeye yönelik iken Hare'nin önerisi geniş bölgede kazanacak adayları belirlemek içindir. Örneğin 1000 seçmenli 5 sandalyeli bir geniş bölgede Hare (basit) kotası $1000/5=200$ 'dür. Hare'nin önerisinde 200 oyu geçenler doğrudan seçilirler ve sonra fazla oyların veya elenen adayın oylarının transferi devreye girer. Bu kota transferli olmayan bir modelde de kullanılabilir. Bu noktada Hamilton yönteminde eyalet nüfuslarının bölündüğü gibi partilerin aldıkları oylar kotaya bölünür ve elde edilen sayının tamsayı kısımları kadar listedeki adaylar kazanmış olur. Kalan sandalyeler için ise yine en büyük kalanlar dikkate alınır.

Yöntem daha sonra Alman matematikçi Horst Niemeyer (1931-2007) tarafından 1970 yılında Almanya Federal seçimlerinde kullanılmak üzere önerilmiş ve 1987-2008 yılları arasında Alman Federal Meclisinin sandalye dağılımında kullanılmıştır. Bu nedenle zaman zaman Hare-Niemeyer yöntemi olarak da karşımıza çıkar. Almanya daha sonra Saint-Lague hesaplama yöntemine geçiş yapmıştır. Bu hesaplama yöntemi, Hare kotasının yanı sıra Droop, Newland-Britton veya Imperiali kotası gibi farklı kotalar kullanılarak da uygulanabilir. Bu farklı kota kullanımları farklı sandalye dağılımları ile sonuçlanabilir. Bazı yerlerde Hagenbach-Bischoff kotası da karşımıza çıkar ancak Droop kotası ile Hagenbach-Bischoff kotası aynıdır (Taagepera, Shugart, 1989: 31). Sadece bulan kişiler ve buldukları yer değişmektedir. Newland-Britton kotası ise çok küçük bir farkla Droop kotasından biraz daha küçüktür. Imperiali kotası ise kotayı daha da küçültür. Kotanın küçülmesi

⁵⁹ Paradokslar için Bkz: (Kenyon, Lippman, 2017: 79).

hesaplamalarda sanki küçük partilere yarayacakmış gibi algı oluşturabilir ancak genellikle büyük partilerin işine yarar. Çünkü doldurulacak sandalyeler büyük partiler tarafından daha kısa sürede doldurulur ve büyük partilerin kalan sayıları küçüldüğü için küçük partilere sandalye kalmaz (Gallagher, 1992: 472).

Hare yönteminin kullanıldığı bazı seçimlerde son sandalyenin en büyük kalana verilmesi nedeniyle siyasi partilerin kalan oyları israf etmemek için listelerini bölerek seçimlere girdikleri görülmüştür. Örneğin Hong Kong'da 2000 yılı seçimlerinde Demokrat Parti, iki farklı bölgenin birinde iki diğerinde üç liste ile seçime girmiştir. 2012 yılındaki seçimlerde ise 34 sandalyeden yalnızca 3 tanesi kotaya ulaşarak doldurulmuş, diğer sandalyeler iki büyük kampın farklı listelerle seçime girmeleri sonucunda kalan oylarla kazanılmıştır. Benzer sonuçlar 2002 yılına kadar Hare yöntemi kullanan Kolombiya'da da gözlemlenmiştir. 2002 yılındaki seçimlerde Bogota bölgesinde 256 farklı liste seçimlerde yarışmıştır ve hiçbirisi kotaya ulaşamamıştır. Bu durum neticesinde 2006 yılında Kolombiya seçim sisteminde önemli reformlar gerçekleştirerek d'Hondt (Jefferson) yöntemi ile hesaplamaya geçmiş, partileri bölge başına bir liste ile sınırlandırmış ve seçmene de açık liste usulü oy kullanma hakkı tanımıştır (Carey, 2017: 222-226).

Bu örneklerden görüldüğü üzere örgütüyle ve tabanıyla daha güçlü bağı olan parti, oyları eşit şekilde bölebilir ve farklı liste/adaylarla seçimlere girerse daha az oyla daha fazla sandalye kazanabilme imkânına erişebilir. Bu yöntem, siyasi partilerin ayrışmasını, küçülmesini ve partizan olmayan adayların çoğalmasını teşvik eder. Hong Kong'da en büyük parti olan Demokrat Parti'nin oy oranı 1998'de %43 iken, 2000'de %29'a, 2004'te %21'e, 2012'de ise %18'e kadar gerilemiştir (Carey, 2017: 222-223). Elbette bunda tek etken uygulanan yöntemdir demek basit bir genelleme olur. Keza dünyada parti sistemleri pek çok yerde çok partililiğe doğru yönelim göstermektedir. Ancak hesaplama yönteminin beraberinde getirdiği bölünmelerin, oyların ve hatta katılımın ciddi oranda düşmesinin üzerindeki etkisi de yadsınamaz. Hong Kong özelinde, egemenliğin Çin'e devrinin ardından bir FPTP sistemi yerine daha orantılı ancak parçalanmış sonuçlar doğurabilecek bir model tercihi özel bir önlem olarak kasıtlı tercih edilmiştir. Komünist rejim, siyasi partilerin ortaya çıkmasının kaçınılmaz olacağı bilinci ile demokrasi yanlısı ve anti-komünist siyasi partilerin yükselişine imkân vermemek ve kendisinde olan yürütme yetkisine sert ve güçlü bir şekilde karşı

çıkabilecek bir parlamentoya uğraşmamak için parçalı yapı doğuracak bir model tercih etmiştir (Carey, 2017: 226). Hatta modelden yeterince faydalanıp parçalı bir yapıyı tam anlamıyla tesis ettikten sonra gerçekleştirilen değişikliklerle kontrol Pekin yanlısı iktidar tarafından büyük oranda ele alınmıştır.

2.1.1.5.3.2. Jefferson (d'Hondt-En Büyük Bölen–Greatest Divisors) Yöntemi

1792-1840 arasında ABD’de kullanılmış olan Thomas Jefferson’un önerdiği sandalye dağılımı yöntemi aslında başlangıçta Hamilton yöntemi ile önemli ölçüde benzerlik gösterir. Jefferson da toplam nüfusu sandalye sayısına bölerek bir kota elde eder ve eyalet nüfuslarını bu kotaya bölerek elde edilen kesirli sayıların tamsayılarını eyaletlere verir. Farklı olarak, küsuratlardan dolayı dağıtılamayan sandalyeyi “*en büyük kalan*”a vermek yerine, kotanın yeniden ayarlanmasını önerir. Bulunan kota küçültülür ve dağıtılması gereken sandalye sayısına tamsayılar olarak erişilecek şekilde yeniden hesaplama yapılır (Kenyon, Lippman, 2017: 79-80). Böylece yukarıdaki örneğimizde son sandalye 0,5 en büyük kalana sahip olması nedeni ile D’ye verilmeyecek, kota dağıtılması gereken sayıya tamsayı olarak erişene kadar küçültülüp değiştirilerek (örneğimizde 150) yeniden ayarlanacaktır. Şayet kota için küçültülen sayı yetersiz gelirse biraz daha küçültülecek fazla gelirse biraz daha büyütülecek ve doğru bölen kotaya erişilebilecektir.

Tablo 10: Jefferson yöntemi ile sandalye dağılımı örneği

Bölge	Seçmen	Kota	Seçmen/Kota	Sandalye
A	450	1000/5=200	450/150= 3,00	3
B	250		250/150= 1,66	1
C	200		200/150= 1,33	1
D	100		100/150= 0,66	0
TOPLAM	1000	Değ.kota: 150		5

Jefferson’dan neredeyse bir asır sonra 1878 yılında Ghent Üniversitesi’nden Belçikalı hukukçu ve matematikçi Victor D’Hondt, geniş bölge seçim çevrelerinde oyların sandalyelere dönüştürülmesi için bu yöntemi yeniden keşfederek kota kullanımı yerine 1,2,3,4 v.d şeklinde bölen dizisi kullanmış ve bu şekilde en büyük bölene ulaşmıştır. Partilerin aldığı oylar sırayla bölen dizisine bölünür ve bölüm sonucunda çıkan en yüksek değere sıradaki sandalye verilir. Avrupa kullanımına “*d’Hondt yöntemi*” adı verilmesinin yanı sıra hesaplama yöntemi nedeniyle “*en büyük bölen yöntemi*” de denilmektedir (Lakeman, 1974: 95).

Örneğin yukarıda örneği bölge yerine parti, nüfus yerine oy olarak bölen dizisine böldüğümüzde elde edilen değerler sonucunda en yüksek beş değer sandalyeleri kazanmış olacaktır. Son dağıtılan sandalyenin oyu aslında ayarlanmış kota ile aynı sayıya ulaşır ve böylece aynı sonucu verir.

Tablo 11: d'Hondt yöntemi ile sandalye dağılımı örneği

Parti	Oylar	Oy/1	Oy/2	Oy/3	Oy/4	Sandalye
A	450	450 (1*)	225 (3)	150 (5)	112,5	3
B	250	250 (2)	125	83,3	62,5	1
C	200	200 (4)	100	66,6	50	1
D	100	100	50	33,3	25	0
TOPLAM	1000					5

*Parantez içindeki sayılar dağıtılacak sandalyelerden sırası ile kaçınıcı sandalyenin kazanıldığını göstermektedir.

Yöntem, özellikle Amerika'da Jefferson yöntemi olarak bilinmesine (Kenyon, Lippman, 2017: 79; Gallagher, 1991: 35) rağmen en büyük bölen yöntemi olarak da adlandırılır. Avrupa'da ise d'Hondt yöntemi adıyla bilinir (Balinski, Young, 1975: 703). Bölme usulü aynı olmakla birlikte, %3,25 seçim barajı ile uygulanan İsrail seçimlerinde ise yöntem, yalnızca barajı geçen partilerin oylarının toplamı dikkate alınarak kullanılır. İsrail'deki kullanımı, 1975 yılında bu yöntemi öneren üyelerin isimlerinden hareketle Bader-Ofer yöntemi olarak adlandırılır.

Tabloda görüldüğü üzere, dağıtılacak sandalye sayısı beş olduğunda A=3, B=1, C=1 sandalye kazanmıştır. Eğer aynı oylarla üç sandalye dağıtılacak olsaydı A=2, B=1 sandalye kazanacak C partisi sandalye kazanamayacaktı. Beş sandalyeli durumda oyların %45'ini alan A sandalyelerin %60'ını kazanmış olacak; üç sandalyeli durumda ise %66,6'sını kazanmış olacaktı. Bu noktada sandalye oranı/oy oranına bakılacak olursa üç sandalyeli durumda A=1,48 B=1,33 değerine sahip iken; beş sandalyeli durumda A=1,33 B=0,80 C=1,00 değerine sahiptir. Örneğin aynı beş sandalyeli örnekte beşinci ve son sandalye A'ya değil de farklı bir hesaplama yöntemi ile B'ye verilmiş olsaydı A'nın değeri 0,89'a düşecek, B'nin değeri 1,60'a çıkacaktı. Bu değerlerden anlaşılacağı üzere d'Hondt (Jefferson) yöntemi, en büyük partinin aşkın temsilini daha küçük partilerin aşkın temsiline tercih eder. Yani A'yı aşkın temsil etmek B, C veya D'yi aşkın temsil etmekten daha çok istenen bir durumdur.

Büyük güçlü partileri desteklemesi, parti bölünmelerini teşvik etmemesi ve küçük partileri kayırmaması gibi nedenlerle büyük partilerin egemen olduğu çok yerde popüler hale gelmiştir. Özellikle Batı Avrupa'daki yaygın kullanımını bu büyük

partilerin işine gelen tarafı yani aşkın temsilleri ile açıklamak mümkündür (Gallagher, 1991: 34). Ayrıca yöntemin büyük partileri kayırması, seçmenin stratejik oy kullanma eğilimini de büyük parti lehine güçlendirir. Öte yandan seçim çevresindeki sandalye sayısı ne kadar artarsa orantısızlık ve büyük partileri destekleme gücü o kadar azalır. Diğer bir deyişle geniş bölgeyi seçim çevreleri daha orantılı sonuçlar vermektedir (Rae, 1967: 31; Gallagher, 1975: 508).

2.1.1.5.3.3. Webster (Saint-Lague–Büyük Kesirler–Major Fractions) Yöntemi

Daniel Webster sandalye dağılımları için 1832’de Jefferson yöntemine benzer bir yöntem önermiş ve yöntemi 1842’de Kongre tarafından kabul edilmiştir ancak 1852’de yeniden Hamilton yöntemi ile değiştirilmiştir (Kenyon, Lippman, 2017: 82). Daha sonra Hamilton yönteminin çok defalar Alabama paradoksu⁶⁰ adı verilen tutarsızlığı yaratıyor olmasından dolayı 1910-1940 arasında, son uygulanan Huntington-Hill yöntemine kadar tekrar Webster yöntemine dönmüştür. Webster’ın yöntemi de basit kota ile başlar ve nüfusları kotaya bölerek kesirli sayıları elde eder. Ardından Jefferson yönteminden farklı olarak tüm kesirli basamakları atıp kotanın yeniden ayarlanması yerine kesirleri en yakın tam sayıya yuvarlar. Bu yuvarlama dağıtılacak sandalye sayısını vermezse istenen sandalye sayısı elde edene kadar Jefferson yönteminde olduğu gibi kota ayarlaması yapılır. İki yöntem arasındaki temel fark, Webster yönteminin doğrudan ayarlama yapmadan önce kesirli sayıları en yakın sayıya yuvarlaması, istenen sonuca ulaşamaması durumunda ayarlama yapmasıdır.

Webster yöntemine, kendisinin de kullandığı büyük kesirler teriminden dolayı büyük kesirler yöntemi (major fractions) de denir (Balinski, Young, 1975: 704). 1910’da Cornell Üniversitesinden Prof. W.F.Willcox’da büyük kesirler yöntemi adıyla aynı yöntemi önermiştir (Huntington, 1921: 868; Gallagher, 1991: 36; Balinski, Young, 1975: 705). 1000 seçmenli aynı örneğimizde sandalye dağılımı Webster yöntemi ile yapıldığında kota ayarlamasına gerek kalmadığı için Hamilton yöntemi ile aynı sonucu vermektedir. Görüldüğü gibi bu yöntem Jefferson yöntemi kadar büyük partileri desteklememektedir ve daha çok küçük partilerin yararına işler (Balinski, Young, 2001: 89-91).

⁶⁰ Alabama paradoksu, toplam sandalye sayısında yapılacak bir artışın, bir eyaletteki sandalye sayısında azalmaya neden olmasıdır. Anlatımına yönelik güzel bir örnek için Bkz: (Inigo, M., v.d, 2023: 9.1.4.)

Tablo 12: Webster yöntemi ile sandalye dağılımı örneği

Bölge	Seçmen	Kota	Seçmen/Kota	Sandalye
A	450		450/200= 2,25	2
B	250		250/200= 1,25	1
C	200		200/200= 1,00	1
D	100		100/200= 0,50	1
TOPLAM	1000	1000/5=200		5

Jefferson-d'Hondt yöntemleri arasındaki aynılık ilişkisi Webster-Saint-Lague yöntemleri arasında da söz konusudur. ABD'de eyaletlere sandalye paylaşılması tartışması yapılmışken Avrupa'da partilere sandalye dağılımı hesaplamaları tartışılmıştır. Jefferson'un yöntemini yeniden keşfeden d'Hondt gibi Fransız matematikçi Saint-Lague (1910) de Webster yöntemini tamamen farklı bir metotla yeniden keşfetmiştir (Gallagher, 1991: 35). Her iki yöntem de aynı sonuçları doğurmaktadır. Saint-Lague'nin bir Fransız matematik dergisinde yayımlanan makalesindeki hesaplama yöntemi d'Hondt yönteminden çok küçük bir farkla ayrılır. D'Hondt'un 1,2,3 v.d şeklindeki bölen dizisini 1,3,5,7 v.d (veya 0,5, 1,5, 2,5, 3,5 v.d) şeklinde değiştirmeyi önerir. Bölenler arasındaki göreceli mesafeler daha büyüktür (Rae, 1967: 33). Böylece büyük partiler lehine olan avantaj yumuşatılarak daha adil bir dağılım gerçekleştirilebilir.

Tablo 13: Saint-Lague yöntemi ile sandalye dağılımı örneği

Parti	Oylar	Oy/1	Oy/3	Oy/5	Oy/7	Sandalye
A	450	450 (1*)	150 (4)	90	64,3	2
B	250	250 (2)	83,3	50	35,7	1
C	200	200 (3)	66,6	40	28,6	1
D	100	100 (5)	33,3	20	14,3	1
TOPLAM	1000					5

*Parantez içindeki sayılar kaçınıcı sandalyenin kazanıldığını göstermektedir.

Bölme işlemleri sonucunda sıradaki sandalyeyi çıkan en yüksek değerlere (bölüm) tahsis ettiği için bu yöntem de en büyük bölen yöntemlerinden (highest averages methods) birisidir. Örnekte görüldüğü üzere beş sandalye d'Hondt (Jefferson) yöntemi ile dağıtıldığında 3-1-1 şeklinde bir dağılım sonucunu vermekte iken Saint-Lague (Webster) yöntemi ile dağılım Hare-Niemeyer (Hamilton) yönteminde olduğu gibi 2-1-1-1 şeklindedir. Saint-Lague'nin 1,3,5,7 dizisini kullanmasının nedeni her seçmenin mümkün olduğunca eşit temsile sahip olması ve orantısızlığı en aza indirme düşüncesine dayanmaktadır.

Bu yöntem d'Hondt yöntemi kadar büyük partileri desteklemez. Küçük partilerin de aldıkları oylara oranla temsiline imkân vermesi sebebiyle daha adil bir temsil sonucunu doğurur. Ancak bu durumun her zaman istenen bir sonuç olup olmadığı tartışmalıdır. Özellikle büyük partilerin daha parçalı bir yapıdan kaçınmaları, küçük partilerin aşırılık yanlısı olabilmeleri gibi nedenlerle küçük partilerin dışlanması makul görülür. Bu dışlama bazen seçim barajları yoluyla gerçekleştirilir.

Uygulamada Danimarka, Norveç ve İsveç gibi ülkelerde Saint-Lague yönteminin oyları 1 ile bölen ilk bölene yerine 1,4 ile bölen değiştirilmiş bir versiyonu kullanılmaktadır (Taylor, Johnston, 1979: 67).

Tablo 14: Değiştirilmiş Saint-Lague yöntemi ile sandalye dağılımı örneği

Parti	Oylar	Oy/1,4	Oy/3	Oy/5	Oy/7	Sandalye
A	450	321 (1*)	150 (4)	90 (5)	64,3	3
B	250	179 (2)	83,3	50	35,7	1
C	200	143 (3)	66,6	40	28,6	1
D	100	71	33,3	20	14,3	0
TOPLAM	1000					5

*Parantez içindeki sayılar kaçınıcı sandalyenin kazanıldığını göstermektedir.

Örnekten görüleceği üzere ilk bölene 1 yerine 1,4 olarak değiştirildiğinde büyük partileri destekleyen d'Hondt yöntemi ile aynı sonucu vererek 3-1-1 şeklinde bir dağılıma ulaşılmaktadır. Bu küçük değişiklik D'ye giden beşinci sandalyeyi yeniden büyük parti olan A'ya vermekte böylece yöntemi d'Hondt'a yaklaştırmaktadır. İskandinavya uygulamalarında yöntemin değiştirilmiş halinin, Sosyal Demokratların aşkın temsili azaltarak orta ölçekli sosyalist olmayan partileri güçlendirdiği, yeni partilerin cesaretini kırarak bölünmeleri azaltıp yerleşik partilere destek olduğu ve muhalefet içindeki birleşmeleri azalttığı gözlemlenmiştir (Rae, 1967: 34).

2.1.1.5.3.4. Huntington-Hill (Geometrik Ortalama-Eşit Oranlar) Yöntemi

Huntington-Hill yöntemi Webster yöntemine benzerdir. Aynı şekilde basit kotayı bularak eyalet nüfuslarını bu kotaya böler ve kesirli sayıları elde eder. Webster yöntemi, kesirleri en yakın tam sayıya yuvarlama yapmakta iken; Huntington-Hill yöntemi, çıkan tam sayı kısımlarını alır ve o tamsayıyı bir üst tamsayı ile çarpıp karekökünü alarak geometrik ortalamasını hesaplar. Ardından bu geometrik ortalama ile eyalet nüfuslarını bölerek elde ettiği kesirli sayıyı (kotayı) karşılaştırır. Eğer kota büyükse sayıyı yukarı yuvarlar geometrik ortalama büyükse sayıyı aşağı yuvarlar.

Tablo 15: Huntington-Hill yöntemi ile sandalye dağılımı örneği

Bölge	Seçmen	Basit Kota	Seçmen/Kota	(n x n+1)	Geom.Ort.	Sandalye
A	450		450/200= 2,25	2x3=6	$\sqrt{6}=2,45$	2
B	250		250/200= 1,25	1x2=2	$\sqrt{2}=1,41$	1
C	200		200/200= 1,00	1x2=2	$\sqrt{2}=1,41$	1
D	100		100/200= 0,50	0x1=0	$\sqrt{0}=0$	1
TOPLAM	1000	1000/5=200				5

Bu yuvarlama sonrası dağıtılacak sandalye sayısına erişilemezse kota yeniden ayarlanır. Böylece her temsilcinin kaç kişiyi temsil edeceğine ilişkin farklar en aza indirilmeye çalışılır. 1921’de bu yöntemin tasarlayıcısı olan Harvard matematik profesörü Edward Vermilye Huntington’un (1921: 861) deyiimiyle, “2 ile 3 arasındaki eşitsizlik %50 iken, 100 ile 105 arasındaki eşitsizlik %5’tir ve dolayısıyla 100 ve 105, 2 ve 3’ten ‘neredeyse daha eşit’tir”. Görüldüğü gibi yöntemler arasında çok küçük farklar vardır ve aslında pratikte her zaman iki eyaletten birine diğerine göre hafif de olsa bir avantaj sağlayan belirli bir eşitsizlik olacaktır (Balinski, Young, 1975: 706).

Huntington, daha önce istatistikçi Joseph Adna Hill tarafından tasarlanan bir yöntemin kusurlarına dikkat çekerek düzeltilmiş, Hill’in ilkesini doğru bir şekilde uygulamaya koymuştur. Bu nedenle Huntington-Hill yöntemi adıyla anılır. Bazen “eşit oranlar yöntemi” olarak da adlandırılır (Gallagher, 1991: 36). Bu yöntemde ilk beş bölen, 0, 1,41, 2,45, 3,46, 4,47 şeklindeki ardışık sayı çiftlerinin karekökleridir. İlk bölmenin sıfır olması nedeniyle ABD Temsilciler Meclisinin paylaşımına uygun olsa da Avrupa’daki gibi oyların sandalye dağıtımına uygun değildir. ABD Temsilciler Meclisi sandalye dağılımında anayasaya göre her eyaletin en az bir sandalyesi olması gerekir. Ancak oylarda uygulandığında bir oy alan bir parti dahi bir sandalye çıkaracağı için uygulanabilmesi için ilk bölmenin sıfır yerine değiştirilmiş başka bir sayı olması gerekir. Örneğin 0,66 gibi bir başka ilk bölen kullanılırsa değiştirilmiş Saint-Lague yöntemine benzer şekilde ama küçük partiler için daha avantajlı bir yöntem olarak geliştirilebilir (Gallagher, 1991: 37).

2.1.2. Tercihli Oylama Modelleri

Model seçmenden seçenekler (aday/partiler) içerisinde tercihini belirterek değişiklik yapma imkânı sunuyorsa tercihli oylama modellerinden bahsedebiliriz. Tercihli oylama modellerine yönelik uygulama alanı özellikle son yıllarda açık liste oylama modeline olan ilgi artışıyla birlikte gelişmekte ve sayıları çoğalmaktadır. Daha

önce kapalı liste uygulayan ülkelerde gelişen demokratik talepler sonrası açık listeli modellere geçilmesi sonucunda bu tip modeller daha fazla görünür olmaya başlamıştır.

Bu başlık altındaki tercihli oylama kategorisinde ele alacağımız modelleri:

- Açık Liste Oylama Modeli (Open List Proportional Representation)
- Blok Oylama Modeli (Block Voting)
- Sınırlı ve Birikimli Oylama Modelleri (Limited Voting- Cumulative Voting)
- Onay Oylaması Modeli (Approval Voting)
- Skor (Puan) Oylaması (Range Voting)

olarak başlıklandırmak mümkündür. Seçmenlerden tercihlerini belirtirken bir sıralama yapmasını isteyen AV, STV, Borda sayımı ve Condorcet modeli gibi modeller ise sıralamalı oylama modelleri başlığı altında derinlemesine incelenecektir.

2.1.2.1. Açık Liste Oylama Modeli

Listeli modeller içerisinde aday listeleri üzerinde değişiklik yapılabilmesine olanak sağlayan modellere açık listeli modeller denir. Yakın tarihte tek veya kısmi olarak⁶¹ 40'tan fazla ülkede kullanılmaktadır. Son yıllarda genişleyen demokratik taleplerle birlikte kullanımı artmaktadır. 1989'da Sri Lanka, 2000'de Hırvatistan, 2002'de Ekvador, 2004'te Endonezya, 2012'de El Salvador, 2014'te Fiji, 2016'da Ürdün ve 2020'de Arnavutluk açık liste oylama modeline geçiş yapmıştır (Wall, 2021: 3-10).

İsviçre, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, İsveç, Finlandiya, Danimarka, Norveç, İzlanda, Yunanistan, Avusturya gibi özellikle Avrupa kıtasında bazı ülkelerde çok uzun yıllardır kullanılmaktadır. Seçimli uygulamalara daha yakın zamanda geçen Polonya, Çekya, Slovakya, Sovyet Rusya'dan ayrılan Estonya, Litvanya ve Letonya, Yugoslavya'dan ayrılan Hırvatistan, Slovenya, Bosna Hersek ve Kosova ile Bulgaristan, Arnavutluk gibi ülkelerde ve Liechtenstein, San Marino, Monako gibi bazı küçük ülkelerde kullanılmaktadır. Bu ülkelerden İskandinav bölgesi, hesaplama yöntemi olarak genellikle Saint-Lague yöntemini tercih etmekte iken; Benelux bölgesi Belçikalı Victor D'hondt'un yöntemini tercih etmektedir. Pek çoğunda da yaygın

⁶¹ Panama ve Litvanya'da model bütünüyle uygulanmadan karma modelin bir parçası olarak uygulanır.

olarak d'Hondt hesaplama yöntemi ile kullanımı karşımıza çıkar. İtalya'da ise 1993 yılına kadar sınırlı bir tercih hakkına sahip olunan bir açık liste modeli kullanılmıştır.

Model, Avrupa dışında özellikle Güney ve Orta Amerika kıtasında da yaygın olarak kullanılmaktadır. Brezilya, Şili, Peru, Surinam, Honduras, El Salvador, Panama ve Aruba'da uygulamaları görülmekle birlikte daha önce Kolombiya'da da uygulanmıştır. Asya ve Afrika'da diğer kıtalara nazaran daha az görülmekle birlikte, buralardaki uygulamalarında d'Hondt hesaplama yönteminin daha az kullanıldığı gözlemlenebilir. Lübnan ve Ürdün modeli, d'Hondt yöntemi ile uygularken; Sri Lanka, Endonezya, Cezayir ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti Hare yöntemi ile hesaplama yapar. Değiştirilmiş Saint-Lague yöntemiyle de Irak'ta kullanılmaktadır. Daha önce AV deneyiminde sorunlar yaşamış olan Fiji ise d'Hondt ile kullanan Okyanusya'daki tek örneğidir. Modelin kullanıldığı ülkeler coğrafi olarak incelendiğinde, siyasal kültürün önemli derecede etkili olduğu hemen göze çarpar. Genellikle komşu ülkeler birbirlerinin modellerinden etkilenir veya eski sınırlar, yönetimler modelleri devretmişlerdir.

Açık liste oylama modelinin uygulamada yalnızca listelere (parti odaklı), yalnızca adaylara (aday odaklı) veya hem listelere hem adaylara oy kullanmaya izin verilen üç alt türü vardır. Yalnızca bir listeye izin verilen ülkelerden İsveç, Hollanda, Hırvatistan, Bulgaristan, Bosna Hersek, Surinam, Lübnan, San Marino ve Aruba'da bir listeden de yalnızca bir adayı seçmeye izin verilir. Bazı ülkelerde ise yine bir listeden ancak çok sayıda adayın tercihine izin verilir. Yunanistan'da seçim çevresi büyüklüğüne göre bir listeden 1-5 arasında adaya, Kıbrıs'ta yine seçim çevresi büyüklüğüne göre 1-4 adaya izin verilir. Liechtenstein ve Panama'da da bir listeden seçim çevresi büyüklüğüne göre adayın oylanmasına izin verilirken, bazılarında bir listeden oy verilecek aday sayısı sabit veya belirli bir sabite kadardır. Örneğin Peru'da iki, Sri Lanka'da üç, Çekya ve Slovakya'da dört, Kosova ve Litvanya'da beş oy hakkı vardır. İzlanda, Letonya ve Norveç'te ise yine bir listeden çok tercihli oya izin verilmekte iken adaylara yönelik karşı (olumsuz) oy kullanılması da mümkündür. (Wall, 2021: 3, 14).

Listelere değil yalnızca adaylara oy verilebilen uygulamalarından Finlandiya, Polonya, Şili, Estonya, Fiji ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde de yine yalnızca bir adaya oy vermeye izin verilir. Ürdün'de listelere oy vermeden bölgeye göre birden

çok adaya izin verilirken, Ekvador ve Honduras'ta yine yalnız adaylara, çok sayıda ve karışık listelerden oylamaya imkân vardır (Wall, 2021: 14). Hem listeye hem de adaylara oy vermeye izin verilen uygulamalarından ise Danimarka, Brezilya, Endonezya ve Slovenya'da yine isteğe bağlı yalnızca bir oy vermeye izin verilir. Karışık listelere izin verilmeyen bu tür modellerde, seçmen bir partiye oy verip farklı bir parti listesinden bir aday işaretlerse oyu geçersiz sayılabilir. Slovenya'da 2004 yılına kadar uygulanan türünde bu tür oylar geçersiz sayılmakta iken, 2004'ten sonra yalnızca parti oyu geçerli sayılmaya başlamıştır (Toplak, 2017: 747). Avusturya'da üç kademedede üç adaya tercihli oy verilebilmekte iken, Belçika'da isteğe bağlı olarak listeye veya bir liste içerisinde birden fazla adaya oy verilebilir. Karışık listelerden oylamaya izin veren bir başka örnek olan El Salvador'da da birden fazla adayı seçmeye izin verilir. Son olarak Lüksemburg ve İsviçre'de listeler arasında birden fazla adaya lehte veya aleyhte oy kullanma imkânı vardır (Wall, 2021: 3-15).

Karışık listelerden oy verilmesine izin verilen türüne "*panachage*" (serbest listeli) adı verilir. İsviçre, Lüksemburg, El Salvador, Honduras, Ekvador ve Monako uygulamaları bu şekildedir. Örneğin küçük bir ülke olan Monako'nun yirmi dört sandalyelik yasama meclisi seçimleri için her seçmenin yirmi dört oy hakkı vardır ve ülke geneli tek bir geniş seçim çevresi olarak ilan edilmiş parti listesi adaylarından en yüksek bireysel oy alan on altı kişi seçilmektedir. Seçmenler farklı listelerden diledikleri kişileri seçebilirler. Kalan sekiz sandalye ise kullanılan oylardan en az %25'ini almış adaylar arasından orantılılığı sağlayacak şekilde dağıtılır⁶². Panachage, El Salvador ve Honduras yasama meclisi seçimlerinde daha yakın tarihlerde kullanılmaya başlamıştır. Orta Avrupa örnekleri ise çok daha eskidir ve 20. yüzyılın başlarına hatta yer yer daha eskilere gider. Ayrıca İsviçre'de seçmenler listedeki isimlerin üzerini çizebilir, değiştirebilir veya boş bir oy pusulasında kendi oyunu oluşturmak için farklı listelerden isimler seçebilir⁶³. Hatta Lüksemburg ve İsviçre'de farklı listelerden seçilecek sandalye kadar oy kullanılması sırasında aynı adaya en fazla

⁶² Bkz: http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2217_B.htm (Erişim tarihi: 02.08.2023).

⁶³ Bkz: http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2305_B.htm (Erişim tarihi: 01.08.2023).

iki oy bile verilebilmektedir⁶⁴. Bu duruma literatürde birazdan ayrı bir başlık altında ele alacağımız “*birikimli (kümülatif) oylama*” adı verilir.

Görüldüğü gibi uygulamada hesaplama yöntemleri, tercihin zorunluluğu, oy pusulasının yapısı vb. pek çok değişkenin etkisiyle neredeyse modeli kullanan ülke sayısı kadar farklı konfigürasyonu vardır (Wall, 2021: 3). Tercihli oy kullanımının isteğe bağlı olduğu türlerinde, tercih kullanımının daha az olduğu göze çarpmaktadır. Ayrıca hem partiye hem de adaylara oy verilebilme imkânı olduğunda da tercih oyu kullanımı azalmaktadır. Bazı listelerde tüm aday isimleri yer alırken, bazılarında seçmenlerin tercih ettikleri adayların isimlerini parti isimlerinin yanına yazması gerekmektedir. Aday isimlerinin yer aldığı listelerde seçmenlerin daha yüksek oranlarda tercih oyu kullanma eğiliminde olduğu görülmektedir (Toplak, 2017: 748).

“*Esnek listeli*” adı da verilen kimi uygulamalarında listeden tercih edilen adayların kazanan olabilmesi için belirli bir barajı aşması zorunludur. Örneğin bir adayın seçilebilmesi için o partinin tercihli oylarının belli bir oranını alması istenebilir veya tercihli oyların değerlendirmeye alınabilmesi için kullanılan oylar içerisinde belli bir orana ulaşması istenebilir (Shugart, 2021: 335). Bu barajların mantığı, tercihlerin zorunlu olmadığı ve düşük bir tercih belirtilmesi gibi durumlarda adayın az sayıda bir tercihli oyla seçilmesine engel olmaktır. Bu tip barajlar parti listelerinde üst sıralarda yer alan adayların az sayıda tercih oyu alsalar dahi seçilmesine yardımcı olarak partilerin elini güçlendirir ve kimin seçileceği üzerinde önemli bir kontrole sahip olmasını sağlar. Seçmenlerin ise kendilerini kimin tercih edeceğini belirleme gücünü azaltır (Wall, 2021: 4). Açık liste oylama modeli kullanan ülkelerin yaklaşık yarısı herhangi bir yasal baraj olmadan kullanırlar. Uygulayanların en sık kullandığı baraj oranı ise %5’tir. Finlandiya ve Brezilya gibi ülkelerde ise bireysel bir baraj olmadan (tam listeli) kazanan adaylar aldığı oya göre belirlenir. Hollanda’da adayın liste oylarının %25’ini, Hırvatistan’da %10’unu, Bulgaristan’da %7’sini ve Slovakya’da %3’ünü alması gerekir (Wall, 2021: 2-4). Slovenya yerel seçimlerinde de bir adayın tercihli oylarla seçilebilmesi için toplam parti oylarının %25’inin tercihli olması ve adayın partisinin oylarının en az %10’unu alması gerekmektedir (Toplak, 2017: 748).

⁶⁴ Bkz: <https://elections.public.lu/fr/systeme-electoral/legislatives-mode-emploi/instructions.html> (Erişim tarihi: 01.08.2023).

Bazen barajlar o kadar yüksek belirlenir ki hiçbir aday tercih oyları ile seçilemez. Örneğin Norveç'te uygulanan türünde seçmenlerin oy pusulasında değişiklik yapabilmesi için parti seçmenlerinin yarısından fazlasının aynı adayın sıralamasında değişiklik yapması gerekmektedir⁶⁵. Pratikte bu durum hiç gerçekleşmediği için aslında model kapalı liste gibi çalışır. İsveç'te de böyle bir baraj uygulanmakla birlikte daha esnektir ve kullanılan tercih oylarının sayısının diğer ülkelere nazaran daha yüksek (yaklaşık %25'ten fazla) olmasının da etkisiyle, aday seçiminde liste kapalı olsaydı seçilemeyecek kişilerin seçilmesine daha sık rastlanır (Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 84). Türkiye'de de dönem dönem uygulanmış olan model, ilk kez 1961 seçimlerinde kullanılmış, 1965'te kaldırılmış, 1973'te yeniden getirilmiş, 1979'da kaldırılmıştır. 1977 seçimlerindeki uygulaması "bir seçim çevresi içerisinde çıkarılacak kadar aday gösterilerek bunlar arasında tercih yapılması" şeklinde uygulanmıştır. Son olarak 1991 genel seçimlerinde kullanılan açık liste modelinde de bir seçim çevresinden çıkarılacak parlamento üyesi sayısının iki katı aday gösterilerek bunlar arasından tercih yapılması, tercih hakkının yalnız bir aday için kullanılması ve adayın tercih oylarının partinin o seçim çevresinde aldığı oylarının en az %15'i olması gerektiği bir barajla uygulanmıştır. Açık liste modeli kullanılan 1991 seçimlerinde 54 aday sıralamada listenin gerilerinde olmasına rağmen tercih oyları ile seçilebilmiştir (Yavaşgel, 2014: 166-172). Hatta Türk siyasetinde halen aktif bir rol alan mevcut Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 1991 seçiminde dönemin Refah Partisi İstanbul il başkanı iken listenin normalde seçilemeyecek bir sırasından tercih oyları ile seçilerek parlamentoya girmiştir.

Açık liste oylama modelleri, aday merkezli olmaları ve seçmenlere daha geniş haklar vermeleri nedenleriyle daha demokratik bir görüntü ortaya çıkarabilir. Seçmenlere yalnızca hangi partiye oy vereceğinden ziyade hangi adayın kendilerini temsil etmesini istediklerini de sorduğu için temsili anlamda daha kapsayıcıdır. Böylece seçmenler ve temsilcileri arasındaki bağı güçlendirebilir. Öte yandan hem aday merkezlilik hem de parti içi rekabet henüz parti sistemlerinin sağlamlaşmadığı yerlerde partilerin gerekli gelişmeyi göstermesine engel olabilir. Dolayısıyla bu

⁶⁵ Bkz: <https://www.regjeringen.no/en/topics/elections-and-democracy/den-norske-valgordningen/the-norwegian-electoral-system/id456636/#sju> (Erişim tarihi: 16.01.2024).

noktada model tercihinde yerin, kültürün yani bağlamın ve aday seçim süreçleri, parti içi demokrasi gibi mekanizmaların önemi göze çarpmaktadır. Örneğin Ürdün'deki yapılanmada siyasi partileri kısıtlayıcı etki yaparken Şili, Estonya ve Letonya'da aynı etki ortaya çıkmamıştır (Wall, 2021: 10). Ayrıca Endonezya örneğinde seçmenin ekonomik durumunun iyi olmaması nedeniyle oy satın almanın çok yaygın olduğu gözlemlenebilir. Bazı uygulamalarında ise oy pusulası tasarımı kasıtlı veya kasıtlı olmayarak çok kötü şekilde tasarlanabilmektedir. Örneğin Fiji'de adayların sadece numaralardan oluştuğu karmaşık bir oy pusulası, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde çok sayfalı bir oy pusulası ve Ürdün'de adayların listeye veya partiye göre gruplandırılmadığı oy pusulası kullanılmıştır (Wall, 2021: 8).

2.1.2.1.1. Listeli Modellerde Temsilde Adalet

Açık listeli modellerin, seçmenlere kendilerini kimin temsil edeceği konusunda daha fazla yetki vermesi nedeniyle kapalı listelere oranla daha orantılı sonuçlar doğurduğu kabul edilir. Seçmene yalnızca oy verdiği parti içerisinde tek bir kişiye yönelik yer değişikliği imkânı veren türünde bile, belki sandalye sayısının değişmesine etki edemeyecektir ancak en azından partinin dayatmış olduğu liste içerisinde istenmeyen adayı dışlayabilecek ve yerine daha fazla isteneni telafi edebilecektir. Böylece kullanım yoğunluğuna bağlı olarak sayılarla ölçülemeyen, dolaylı yoldan da olsa daha temsili bir meclis doğurabilir ve daha az oyun boşa gitmesine yardımcı olur. Hatta serbest listeli uygulamalarında yalnızca parti listesinden değil farklı parti listelerinden tercihler yapılabilmesi, parti listesine bağımlı kalınmadığı için daha da orantılı veya istenen sonuçları doğurabilir. Kapalı listelerde ise tercih belirtme imkânı olmadığı ve doğrudan parti listelerine bağımlı olduğu için bazı adaylar sevilmeseler dahi iyi pozisyonları nedeniyle kolaylıkla seçilir. Tercihli modeller, tek seçenekliler kadar parti lider ve üst yönetimlerini güçlü kılmaz. Listeli modellerin açık veya kapalı uygulamaları arasında seçmenin gücü ve gerçek vekâlet tercihinin yansıtması bakımından azımsanmayacak derece bir fark vardır. Özellikle serbest listeli modeller seçmenlere çok daha fazla söz hakkı tanır.

Açık liste oylama modeli çok partili sistemleri teşvik eder ve bağımsız adaylara seçilebilmeleri için daha fazla fırsat sunar. Aday merkezliliği nedeniyle parti yöneticilerinin yetkilerini sınırlandırır. Öte yandan parti içi rekabeti artırdığı için

hizipleşme ve çekişmelere neden olarak parti bölünmelerine neden olabilir. Ayrıca meclis yapısını çeşitlendirmesi ve istikrarsızlık doğurması, koalisyonları desteklemesi ve küçük partilere olduğundan fazla güç vermesi yönleriyle eleştirilir. Hangi adayların seçileceğini az çok seçmenler belirlediği için kadınlar veya etnik olarak daha parçalı yapıya sahip ülkelerde azınlıklar gibi dezavantajlı grupların temsilini artırmak daha zor olabilir. Sri Lanka uygulamasında görüldüğü gibi azınlık temsilcileri listelerde altlara itilmiştir. Kosova'daki uygulamasında ise kapalı listeden açık listeye geçildiğinde aşırılık yanlısı adayların sayısının arttığı iddia edilmiştir. Ancak Polonya'da tersi yönde kadın aday sayısının açık liste sayesinde kapalı listeye olacağından daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 90). Kosova'da böyle bir olumsuz duruma neden olmamak için temsil kotaları kullanılır. Eğer yeterli sayıda kadın seçilmezse temsil kotası dolana kadar listedeki en yüksek oyu alan kadınlar, listedeki en düşük seçilmiş erkeklerin yerine geçer. Kadın adaylara yönelik benzeri bir uygulama Malta'da da ilave sandalye tahsisisi ile görülür. Hırvatistan, Romanya, Kosova gibi bazı ülkelerde ise azınlıklara bir seçim çevresi veya belirli sayıda sandalye ayrılmıştır ve temsil barajına tabi değildirler (Wall, 2021: 9). Bazıları bu gibi durumların seçmenin iradesini bozduğu ve daha az oy alan kişinin daha fazla oy alan yerine geçtiği için orantısızlık doğurduğunu iddia eder.

Kapalı liste oylama modeline yönelik en önemli eleştiri, seçmenlere parti listesi içerisinde herhangi bir kişisel tercih belirtme imkânı tanımaması ve böylece parti yönetimlerini listeleri belirleme konusunda önemli derecede güçlendirmesi yönündedir. Belki listenin son sırasındaki aday seçmenin ilk tercihidir ancak seçilme şansı oldukça düşük olan bu aday karşısında seçmenin yapabileceği hiçbir şey yoktur (Lakeman, 1974: 99). Öte yandan özellikle bu yönü ile parti sisteminin henüz yeterince güçlenmediği yerlerde parti parçalanmasına engel olması nedeniyle tercih sebebi olabilir. Ayrıca büyük partilerin genellikle bu modelden yana olmaları, aday seçimi aşamasında daha güçlü olmaları ve parti disiplinini sağlayabilmeleri nedeniyle.

Listeli modellerde en büyük kalan yönteminin, bölen yöntemlerine nazaran daha orantılı sonuçlar üretmesi muhtemeldir. Bunun nedeni, daha küçük partilerin kullanılmayan paylarının kalan yöntemi ile boşa gitmesinin önlenmesidir. Böylece küçük partiler en büyük kalan yöntemiyle, bölen yöntemlerine kıyasla daha orantılı bir pay elde edebilirler (Rae, 1967: 35). Elbette bu husus seçim çevresi büyüklüğü, baraj

vb. diğer değişkenlerin sabit olduğu varsayımı altında geçerlidir. Farklılaşan pek çok uygulama farklı sonuçlar doğurabilecektir. Listeli modellerin çok çeşitli alt biçimlere ayrıştırılabilmesi her uygulamayı kendi özelinde değerlendirmeyi gerekli kılar.

2.1.2.2. Blok Oylama (BV) Modeli

Geniş bölge seçim çevrelerinde doldurulacak sandalye sayısı kadar oya sahip olunan ve genellikle parti listelerine değil bireysel adaylara oy verilen modele blok oylama modeli adı verilir. Bu modelde her bir seçmenin, geniş bölgedeki sandalye sayısı kadar oy hakkı vardır ve listeden istediği adaylara oy verebilir. Parti blok oylama ile karıştırılmamalıdır. PBV’de oy tek bir parti listesine verilir ve o liste bütün olarak kazanır. BV’de ise genellikle parti listeleri söz konusu değildir ve seçmen isterse daha az sayıda da oy kullanabilir.

Bu modelin partili versiyonu aslında açık veya serbest liste oylama modeli gibidir ancak partilerin yeterli düzeyde gelişemediği ya da örgütlenemediği yerler blok oylama kategorisinde değerlendirilir. Aslında FPTP modeline nazaran partilerin daha iyi örgütlenerek doğru sayıda aday stratejileri geliştirmesi gerekliliği nedeniyle desteklenebilir ve aynı zamanda seçmenin bireysel temsilini koruduğu için daha demokratik olarak değerlendirilebilir (Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 44). Öte yandan öngörülemeyen ve istenmeyen sonuçlar da doğurabilmektedir. Her ne kadar tercih ettikleri partinin hangi adayına oy vermek istediklerine karar vermede seçmenlere daha fazla söz hakkı sağlıyor görünse de uygulamada çoğu seçmen doğrudan partiden yana oy kullanmaktadır (Farrell, 2001: 45). Model genellikle, partilerin zayıf ya da hiç olmadığı, bireysel adayların güçlü, otoriter yönetimlerin egemen olduğu ya da coğrafi olarak küçük yerlerde karşımıza çıkar. Bazı yerlerde ise sandalyelerin dağılımında karma bir modelin bir parçası olarak kullanılmaktadır. Örneğin Mali’de birden fazla sandalyenin olduğu geniş seçim çevrelerinde uygulanır. Moritanya’da yine çift üyeli bölgelerde değiştirilmiş bir iki turlu versiyonu kullanılır. Filistin’de 1996 seçimlerinde 88 üyeli parlamentonun tümü için ve değişiklik sonrası son yapılan 2006 yasama meclisi seçimlerinde 132 sandalyenin 66’sının belirlenmesi için kullanılmıştır. Ürdün’de henüz partilerin gelişmediği bir ortamda 1989 seçimlerinde, Tayland ve Filipinler’de 1997’ye kadar, Moğolistan’da ise çok partili hayata geçildikten sonraki ilk seçimler olan 1992 seçimlerinde blok oylama modeli kullanılmıştır. Moğolistan

1992-2020 arasındaki seçimlerinde neredeyse her seçim öncesinde yeniden değişen, istikrarsız model değişiklikleri arasında, meclis sandalyelerinin geniş bölge seçim çevrelerinde birkaç kez blok oylama kullanmıştır (Badamdash, v.d, 2023: 26-27). Son olarak Mayıs 2023'te yapılan anayasa değişikliği ile meclisin 76 olan sandalye sayısı 126'ya çıkarılmış ve 78'i için FPTP 48'i için ise kapalı liste oylama modeli benimsenmiştir⁶⁶.

Blok oylama modeli İran'da da geniş bölge seçim çevrelerinde, partilerin yeterince güçlü olmadığı, yerel önderlerin ve hiziplerin yarıştığı bir ortamda kullanılmaktadır. İran'da partiler, genellikle bir kısım siyasi olarak aynı fikirde olan seçkinci bireylerin gevşek bir koalisyonudur. Partiler genellikle genel seçmen düzeyinde üye sayılarını genişletmek yönünde önemli bir çaba sarf etmezler ve doğaları gereği seçmenden kopuk bir yapıları vardır (Matsunaga, 2008: 393). Mauritius'un 70 sandalyeli parlamentosunun 62'sinin seçiminde, üç sandalyeli (yalnızca Rodrigues adası iki) geniş bölge seçim çevrelerinde, seçmenlerin aday sayısı kadar oy hakları vardır⁶⁷. Kiribati'de de değiştirilmiş iki turlu bir oylama modeli kullanılırken, seçmenlerin tekli bölgeler dışındaki geniş bölge seçim çevrelerinde sandalye sayısı kadar oya sahip olduğu karma bir model uygulanmaktadır⁶⁸. Siyasi partilerin olmadığı ve bireysel adayların yarıştığı Okyanusya'nın küçük ada ülkelerinden biri olan Tuvalu'nun da iki sandalyeli yedi geniş bölge seçim çevresindeki on dört sandalyenin belirlenmesinde blok oylama kullanılmaktadır. Tek sandalyeli bir bölge hariç her seçmenin iki aday işaretleme hakkı vardır ancak dilerse bir aday da seçebilir⁶⁹. Marshall Adaları'nın partisiz 33 sandalyeli parlamentosunun geniş bölge seçim çevrelerinden seçilen on dört sandalyesi için de blok oylama modeli kullanılır⁷⁰.

Modelde oylar tek tek adaylara verildiği için bazı durumlarda parti içi adayların birbiriyle yarışmasına ve zaten zayıf olan partilerin parçalanarak güçsüzleşmesine sebebiyet verebilmektedir. Bazı yerlerde bu durum kasıtlı bir tercih nedeni olabilir.

⁶⁶ Bkz: <https://ikon.mn/n/2vkf> (Erişim tarihi: 02.08.2023).

⁶⁷ Bkz: http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2209_B.htm (Erişim tarihi: 02.08.2023).

⁶⁸ Bkz: <http://www.electionpassport.com/electoral-systems/kiribati/> (Erişim tarihi: 02.08.2023).

⁶⁹ Bkz: https://tuvalu-legislation.tv/cms/images/LEGISLATION/PRINCIPAL/1980/1980-0002/1980-0002_2.pdf (Erişim tarihi: 02.08.2023).

⁷⁰ Bkz: http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2205_B.htm (Erişim tarihi: 02.08.2023).

Partilerin bölünmesi durumunda çok partili bir yapı ortaya çıkarabilir. Örneğin 1975-1996 yılları arasında Tayland'da bu modelin uygulanmasıyla birlikte ortalama EPS, altıdan fazla olmuştur ve hiçbir parti çoğunluk sağlayamamıştır. Seçim sonuçları hükümet kurma aşamasında genellikle kısa ömürlü istikrarsız koalisyonlar doğurmuştur. Buna ilave olarak bir de oy satın alma, parti değiştirme, politikacıların kendilerine bağlı dar seçim çevreleri oluşturması, geniş politik kaygılar yerine bölgesel popülist politikalarda artışlar gibi olaylar da ortaya çıkınca bir seçim sistemi reformu zorunlu hale gelmiştir. Nihayetinde 1997'de gerçekleşen Anayasa değişikliğiyle model terk edilerek yerini 400 üyenin FPTP, 100 üyenin de %5 barajlı parti listelerinden orantılı temsil ile seçildiği karma bir modele bırakmıştır. Model değişikliği sonrası gerçekleştirilen 2001 seçimlerinde ise EPS 3,1'e düşmüştür (Hicken, 2008: 105-106). Halen çok partili bir yapının varlığını sürdürdüğü Tayland'da, 2001 sonrasında da askeri darbeler, yapılamayan seçimler, istikrarsızlıklar, çatışmalar her dönem var olmaya devam etmiştir ve oylama modeli de günümüze kadar sürekli değişikliklere uğramıştır.

2.1.2.3. Sınırlı Oylama (LV) ve Birikimli Oylama (CV) Modelleri

Geniş bölge seçim çevrelerinde uygulanan ancak seçmenin, SNTV gibi yalnız bir oy ya da BV gibi aday sayısı kadar değil, aday sayısından daha az oy hakkına sahip olduğu modele sınırlı oy modeli denir. Her seçmenin seçilecek üye sayısından bir veya daha az oyu vardır (Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 117). Esasen kısmi bir blok oylama metodudur ve kısmi blok oylama adıyla da anılır. Sınırlı oylama ilk olarak 1831-1832 yıllarında gerçekleşen Birleşik Krallık Reform Yasası tartışmalarında, Mackworth Praed tarafından önerilmiştir. Praed'in önerisi kabul edilmemiş olsa da daha sonra yeniden gündeme gelmiş ve 1867 Reform Yasası ile 1867-1885 yılları arasında kullanılmıştır. 1885'te FPTP modeline geçilene kadar, seçmenlerin on üç adet üç sandalyeli bölgede ikişer oyu ve bir adet dört sandalyeli bölgede üç oyu olduğu biçimiyle uygulanmıştır. Bu modelin ana amacı, azınlık temsiline güvence altına alınmasıdır ancak bunu her zaman garanti altına almaz ve içinde bir belirsizlik unsuru vardır (Lakeman, 1974: 83-84; Bogdanor, 1983: 7; Farrell, 2001: 33). Esasen ilgili dönemde azınlık temsiline verilen önemin artması, oy hakkının genişletilmesi sebebiyle, zayıf azınlık statüsüne düşürülmekten korkanların endişeleri ve bunun

etkisini azaltmaya yönelik baskının sonucu olduğu düşünülebilir (Bowler, Donovan, Brockington, 2003: 20).

Birikimli (kümülatif) oylama modeli ise seçmenin belirli sayıda oya sahip olduğu ve bu oyunun dilerse tümünü bir aday için kullanabildiği hem açık liste hem de blok oylama modellerinde kullanılabilen bir oylama türüdür. Böylece seçmen hem bir aday için güçlü bir tercih belirtebilmekte hem de diğer adaylara da oy verebilmektedir (Taagepera, Shugart, 1989: 13). Örneğin beş sandalyeli bir bölgede, bir seçmen beş oyunun tamamını bir adaya verebilir ya da beş ayrı adaya birer oy verebilir. Toplamı beşe kadar olan sayıların kombinasyonuna izin verilebilir. Birikimli oylama ilk kez Birleşik Krallık'a bağlı Güney Afrika'daki Cape Colony yasama meclisi seçimlerinde, 1854-1890 arasında İngiliz azınlığın seçilebilmesini sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Ayrıca ABD'de Illionis eyaleti yasama meclisi seçimlerinde 1870-1980 arasında kullanılmıştır (Lakeman, 1974: 87-89; Bowler, Donovan, Brockington, 2003: 19-23).

Her iki oylama modeli de blok oylamanın büyük partiler lehine doğurduğu orantısızlığı gidermenin ve azınlık temsilini geliştirmenin bir yolu olarak hemen hemen aynı zamanlarda ortaya çıkmıştır. Günümüzde de artan bir ilgiyle daha çok yerel düzeyde ve özel sektörde kullanılmaktadır⁷¹. Hesaplama yöntemi olarak BV ve SNTV'de olduğu gibi en yüksek oyu alanlar tarafından sandalyeler doldurulur. Küçük partilerin sandalye kazanma şansını bir nebze artırdığı için genellikle yarı orantılı modeller kategorisinde değerlendirilirler (Farrell, 2001: 45). Bu modellerde de SNTV modelinde olduğu gibi parti örgütlerinin, destekçilerinin sayısını doğru tahmin ederek doğru sayıda aday çıkarmaları ve destekçilerine buna uygun talimatlar vermeleri önemlidir (Lakeman, 1974: 89-90).

Günümüzde sınırlı oylama yasama meclisi düzeyinde Cebelitarık'ın 17 üyeli parlamentosu için her seçmenin on oyu olacak şekilde kullanılır. Ayrıca 1977'den beri İspanya'nın üst meclisi olan Senato seçiminde büyük çoğunluğu dört üyeli bölgelerde seçmenin üç oy hakkının olduğu şekilde kullanılmaktadır⁷². Birikimli oylama ise

⁷¹ ABD'de altı eyalet anayasası, azınlık hissedarlarının yönetim organlarında temsilci seçebilmesine izin vermek amacıyla şirket yönetim kurulları için birikimli oylama modelinin kullanımını zorunlu tutmaktadır. Bkz: https://fairvote.org/archives/types_of_voting_systems/ (Erişim tarihi: 25.03.2024).

⁷² Bkz: http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2294_B.htm (Erişim tarihi: 25.03.2024).

doğrudan bir ülkenin yasama meclisi seçimlerinin tümü için kullanılmamakla birlikte bazı modellerde kısmi uygulamaları bulunmaktadır. Her iki model de genellikle ABD’de yerel düzeyde kullanım örneklerine sahiptir⁷³ (Bowler, Donovan, Brockington, 2003: 21-22).

2.1.2.3.1. Blok, Sınırlı ve Birikimli Oylama Modellerinde Temsilde Adalet

Blok oylama modeli, geniş bölgesi seçim çevrelerinde kullanıldığı için genellikle partilerin karma aday listeleri hazırlamasına neden olabilir. Böylece azınlıkların veya grupların daha iyi temsilini sağlama imkânı oluşur. Ancak partilerin sandalye sayısı kadar aday çıkarmaları ve seçmenlerin de parti listelerine bağlı kalmaları durumlarında bu imkân zayıflar. Bunu engellemek için ise azınlık veya gruplara yönelik ayrılmış sandalyeler kullanılabilir. Ayrılmış sandalyeler bulunduğu ilgili bölgeden seçilenler arasında o grubun temsilcisi yer alamamışsa, son kazanan yerine en yüksek oy alan grup temsilcisi seçilir. Örneğin Filistin’de blok oylama kullanılan 1996 seçimlerinde 88 üyeli yasama meclisinde Hristiyan azınlık için altı, Samiriyeli azınlık için bir sandalye ayrılmıştır. Bu durum zaman zaman daha az oy alan bir kişinin daha çok oy alan yerine temsilci seçilmesinin adaletsiz olduğu yönünde tartışma doğuruyor olsa da geniş bir temsil bağlamında meşru kabul edilmektedir (Ellis, 2008: 46).

Blok oylama modelinde, açık liste oylama modelinde de olduğu gibi, aday sayısının çok fazla olması durumunda oy pusulasının yapısı, şekli, uzunluğu bazen sorun doğurabilmektedir. Bu durumlarda bazen pusulada yalnızca numaralar yer almakta ya da bazen seçmenlerin başa çıkmakta zorlanacağı çok uzun pusulalar ortaya çıkabilmektedir. Örneğin 1964 Illinois Yasama Meclisi seçiminde her seçmenin 177 oyu vardı ve makine kullanılmayan pek çok yerde çok sayıda seçmen oldukça uzun bir oy pusulası ile karşılaşmıştır (Taylor, Johnston, 1979: 44-45). Yine de bağımsız azınlık temsilcisi adayların seçilebilmesi fırsatı yaratması, oy pusulası yapısının zorlaştırıcılığına tercih edilmektedir. Gerçekten blok oylama, parti blok oylamaya nazaran bireysel temsile daha çok imkân veren, partilerin kontrol etmediği oranda seçmen tercihini daha çok önceleyebilen bir modeldir. Bireysel adayların güçlü olduğu

⁷³ Bkz: https://fairvote.org/archives/types_of_voting_systems/ (Erişim tarihi: 25.03.2024).

yerlerde daha yaygın tercih edilmesinin nedeni de bireysel temsil ile meşruiyet arasındaki bağlantıdır. Bu noktada da siyasal kültürün ve seçimin gerçekleştirildiği coğrafyanın bağlamının önemi göze çarpar. Bireysel adayların, aşiretlerin ve grupların güçlü olduğu yerlerde azınlık temsilcilerinin seçilebilmesiyle dengeli etnik temsili sağlamak, çatışmaları azaltıcı önemli bir görevi de ifa eder. Hatta bu nedenle açık liste oylama modeli kullanan Lübnan veya kısmî PBV kullanan Singapur gibi bazı ülkelerde liste düzenlemeye yönelik çeşitli zorunluluklar bulunmaktadır. Örneğin Singapur 3-6 üyeden oluşan geniş bölgeli seçim çevrelerinde her listedeki adaylardan en az birinin Malay, Hint veya başka bir azınlık topluluğunun üyesi olması gerekmektedir (Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 47).

Literatürde seçim çevresi büyüklüğü ile orantılılık arasında doğru orantı olduğuna dair genel bir kabul vardır (Bowler, Donovan, Brockington, 2003: 8). Dolayısıyla BV modelinde bölgelerin daha büyük olması nedeniyle daha az orantısızlık beklenirken, uygulamalarında genellikle büyük partilerin daha fazla sandalye kazanmasına neden olduğu için daha orantısız sonuçlar ortaya çıkmıştır. Parti kontrolünün güçlü ve seçmenlerin genellikle aynı partinin adaylarına oy verdiği durumlarda bir bölgenin tüm sandalyelerinin en çok oy alan parti adaylarının seçilmesiyle sonuçlanabileceği için FPTP'den daha yüksek oranda çarpıtmaya neden olabildiği gözlemlenmiştir (Lakeman, 1974: 36). Daha önce kullanıldığı çok yerde sadeliği ve basitliği nedeniyle tercih edilmiş olsa da ürettiği sonuçlardan duyulan rahatsızlık nedeniyle uygulamadan kaldırılmaktadır. Gerçekten partilerin yeni geliştiği ortamlarda zaman zaman aşırı orantısız sonuçlar doğurarak muhalefetin tamamen ortadan kalkmasına ve hiç temsil edilememesine neden olabilmektedir. Örneğin Mauritius'ta 1982 ve 1995 seçimlerinde oyların %64 ve %65'ini alan parti bütün sandalyeleri kazanmıştır (Mathur, 1997: 141). Buna bir parça engel olmak için Mauritius'ta "*en iyi kaybeden*"e verilen, etnik grup sandalyeleri getirilmiştir ancak bu da gereken düzeyde temsili sağlamak için yeterli olamamaktadır (Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 123). Öte yandan kullanıldığı ülkeler göz önüne alındığında çoğunlukla partilerin henüz güçlenmediği ya da olmadığı yerlerde kullanıldığı için orantısızlık hesaplamaları yapabilmeye imkân vermemektedir. Daha çok güçlü adayları destekler ve bireysel temsili önceler.

Sınırlı oylama modelinde ise seçmenlere doldurulacak sandalye sayısından daha az oy hakkı verilerek, blok oylamada gördüğümüz gibi zaman zaman ortaya çıkabilen büyük bir partinin tüm aday listesinin seçilme şansı azalmış olur ve küçük bir partinin adayının seçilme şansını artırır. İki sandalyeli bir bölgede azınlıkların temsil edilebilmesi için nüfusun 1/3 üne sahip olması gerekir, beş sandalyeli bölgede bu oran 1/6 olur. Yetkililer sandalye sayısını değiştirerek azınlıkların temsil edilmesini kolaylaştırabilir ya da zorlaştırabilir (Bowler, Donovan, Brockington, 2003: 27). Ayrıca oylar daha sınırlı hale geldikçe bir sandalyeyi kazanmak için gereken oy sayısı azalacağı için orantılılık artabilir. Dört sandalyeli bir seçim çevresinde seçmenin üç oyu varsa adayın seçilebilmesi için %42,9 oya ihtiyacı vardır ancak seçmenin iki oyu varsa bu oran %33,3'e, bir oyu varsa %20'ye düşer (Farrell, 2001: 46).

Azınlıkların seçilmesi konusunda her ne kadar daha iyi olarak değerlendirilseler de seçilebilmeleri için azınlık gruplarının stratejik hareket etmeleri, adaylar arasında bölünmemeleri ve diğer gruplar kadar katılım sağlamaları gerekmektedir. ABD'de azınlık temsilini iyileştirmeye yönelik olarak son yıllarda kullanımı artan bölge düzenlemesi uygulamaları bir azınlık seçilmesini daha büyük oranda sağlayabilmektedir. Oysa CV ve LV bunu garanti edemez (Bowler, Donovan, Brockington, 2003: 27-28). Günümüzde bölge düzenlemesine MMP kullanan Yeni Zelanda'da Maori azınlık için ayrılmış sandalyeler örnek verilebilir.

Beş üyeli bir bölgede, seçmene dört oy hakkı vermek, çoğunluk olan grubun en fazla dört sandalye kazanmasına neden olacak, beşinci sandalye en yüksek oy alan azınlık temsilcisine gidebilecektir. CV ve LV'nin net etkisi bir adayın sandalye kazanmak için ihtiyaç duyduğu oy oranını düşürmektir. Her ikisi de basit çoğunluk modellerine göre çok daha düşük dışlama eşiklerine sahiptir. Aday merkezliliği korur ve seçmen tercihlerinin daha fazla dikkate alınmasına olanak sağlar. En kötü ihtimalle çoğunlukçu modeller ile aynı sonucu doğurur ama en iyi ihtimalle temsilin orantılılığını artırabilir (Bowler, Donovan, Brockington, 2003: 23-28). Dolayısıyla bu modeller genellikle çoğunlukçu modeller ile orantılı modeller arasında bir yerde değerlendirilir. Ayrıca sınırlı ve birikimli oylamada blok oylamanın aksine seçim çevresi büyüklüğü arttıkça orantılılık da artar.

2.1.2.4. Onay Oylaması

Seçmenlere herhangi bir sayı kısıtlaması uygulamadan hangi adaylara onay verdiğinin sorulduğu, sıralama yapmasının istenmediği oylama modeline onay oylaması adı verilir. Seçmenlere adaylar bir liste olarak verilir ve içerisinde uygun gördüğü adayları işaretler. Sayım sonucunda en çok oyu alan aday/adaylar kazanmış olur. Doldurulacak yalnız bir sandalye de olsa seçmene istediği kadar oy verme hakkı verilir. Onaylayıp onaylamadıklarını ayırt etmesi yeterlidir. Ancak birikimli oylamada olduğu gibi bir aday için birden fazla oy kullanamazlar (Brams, Fishburn, 1978: 831). Onay oylaması seçmenleri zorunlu bir sıralamaya mahkûm etmemekle aslında seçmenin belki de ikinci tercihinde gösterdiği tercihi gerçekten isteyip istemediğini dikkate almaktadır.

Onay oylamasının en önemli savunucuları Brams ve Fishburn (1978: 837-838) bu modeli, seçmenlerin gerçek tercihlerini doğrudan yansıtan yani tercihleri yanlış olarak bildirmeyen, stratejiye dayanıklı ve samimi oylardan oluşan böylece de katılımı teşvik edici bir model olarak tanımlarlar. Onlara göre seçmenlere daha çeşitli tercih imkânı sunmaktadır ve her zaman Condorcet galibinin seçilmesini sağlayan tek modeldir. Böylece seçimin meşruiyetini güçlendirdiğini ve ikinci tur ihtiyacını ortadan kaldırdığını iddia ederler.

Letonya yasama meclisinin seçimindeki açık liste oylama modeli bir çeşit onay oylaması da içerecek şekilde birlikte kullanılır. Seçmenler oy tercihini belirtirken aday isimlerinin yanına (+) koyabilir veya üzerini çizebilir. Yalnız onaylama değil onaylamama da içerdiği için “*kombine onay oylaması*” denir. Partilerin kazandıkları sandalyeler, Saint-Lague yöntemiyle hesaplanıp belirlendikten sonra adayların aldıkları toplam oy kombine onay oylaması sonunda yeniden hesaplanır ve durumlarına göre dağıtılır⁷⁴. Onay oylamasının farklı yöntemler ve hesaplamalar içeren çok çeşitli alt türleri geliştirilmiştir. Letonya örneğinde bahsettiğimiz kombine onay oylamasının yanı sıra çok kazananlı onay oylaması, orantılı onay oylaması, sıralı orantılı onay oylaması, parti onayı oylaması, memnuniyet onay oylaması vb. türleri bulunmaktadır.

⁷⁴ Bkz: http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2177_B.htm (Erişim tarihi: 02.08.2023).

Onay oylaması, hesaplanması ve anlaşılmasının basit olması, ikinci tur ve pazarlıklar gerektirmemesi yönlerinden desteklenir. Seçmenlerin çoğu favori adayının kazanmasını önceleyerek yalnız bir onay belirtirse (bullet voting) tek seçenekli bir oylamaya dönüşebilir ancak geniş katılımlı seçmen sayısının çok olduğu seçimlerde seçmen herhangi bir strateji geliştirmekte zorlanır ve basit bir şekilde onay verip vermediklerini ayırt edebilir. Seçmen strateji yapıp yapmamak arasında kalır. Favorisi ve bir de kesinlikle istemediği adayı varsa ikinci bir onay belirtmesi durumunda favorisinin kazanma şansını azaltabilir. Öte yandan tek aday belirtmesi durumunda kesinlikle istemediği adaya karşı diğer isteyebileceğini de belirtmemiş, tercih hakkını kullanmamış olur. Bu yönüyle Hill (1988: 247-248) gibi bazı yazarlarca eleştiri konusu olmuştur. Seçmenler genellikle kamuoyundan etkilenir ve ikinci bir onay ancak daha kötü alternatifin kazanma durumunda kabul edilebilir görünür.

Onay oylamasında her seçmen aynı sayıda oya sahip olmayabilir. Bu yönüyle “*bir kişi bir oy*” anlamına gelen eşitlik ilkesine aykırıdır. Öte yandan tercih kullanma isteğe bağlı olduğu için bazı seçmenlere tanınmış özel bir avantaj ya da bazı seçmenlere yönelik kısıtlamalar yoktur. Dileyen birden fazla onayladığı adayı belirtebilirken dileyen belirtmez. Günümüzde bu model hiçbir ülkenin yasama meclisi seçimlerinde kullanılmamakta, yerel düzeyde ABD’de 2020’den beri Kuzey Dakota eyaletinin Fargo şehrinde ve 2021’den beri Missouri’nin St. Louis şehrinde kullanılmaktadır. St. Louis’de iki turlu oylamanın ilk turunda onay oylaması kullanılmaktadır.

2.1.2.5. Puan (Skor) Oylaması

Onay oylamasının biraz daha geliştirilmiş bir hali olan ve seçmenlerin tercih yoğunluklarını da hesaplama katan oylama modeline puan veya skor oylaması adı verilir. Seçmenler oy pusulasındaki adaylara belirlenmiş bir ölçek aralığında Likert ölçeği benzeri (0-5, 0-9 vb.) bir puan verir. Her adayı puanlamak zorunlu olmayabilir. Seçmenin tercihinine bağlı olarak puan yoğunlukları farklılık gösterir. Örneğin bir seçmen, adayları 0-5 arasında puanlanması istenen bir seçimde yalnızca ilk tercihinine beş puan verip diğerlerine kayıtsız kalmayı tercih edebilir. Kayıtsız kaldığı her oy sıfır olarak da değerlendirilebilir ya da bazı tür puan oylamalarında adaya özel tercih belirtenler dikkate alınarak ortalama bir puan çıkarılabilir.

Seçmen stratejik bir davranışla yalnızca ilk tercihin beş puan verip diğer tümüne sıfır vererek dilediği adayın kazanma şansını artırmaya çalışabilir. Bu tip partizan oyların kullanılma ihtimali yüksektir ancak seçmenin gerçek tercihi böyle olabilir. Tek tercihli oylama modellerinde seçmen, tercihi dışındaki tüm adaylara karşı kayıtsız kalmış olur. Öte yandan bir başka seçmen diyelim beş aday arasından üçüne dört, birine beş, birine sıfır puan verebilir. Bu durumda seçmenin oylamadaki toplam puan katkısı kendi isteğine bağlı olarak diğerinden fazla olacaktır. Sıralamanın veya tercih belirtmenin isteğe bağlı olduğu oylama modellerinde de benzer şekilde tüm tercihlerini sıralayan ile yalnızca ilk tercihin beliren seçmenler arasında hesaplama yöntemine göre farklı katkı düzeyleri gerçekleştirebilmektedir. Modelin Balinski ve Laraki (2007: 8720-8725) tarafından, seçmenin strateji geliştirmesinin etkisini azaltmak amacıyla oy pusulalarının medyan puanlar kullanılarak sayılmasını öneren ve “çoğunluk kararı oylama modeli” olarak adlandırılan bir türü geliştirilmiştir.

Puan oylaması, puanlamanın belirlenmesi, dağıtılması gibi konularda bir keyfiliği barındırmaktadır. Tercihlerin göreceli değerleri aday sayısına göre bir seçimden diğerine değişebilir. Değerler, en düşükten başlayarak 1,2,3,4... veya 1,2,4,8... şeklinde veya başka bir seri olarak uygulanabilir. Genellikle geometrik seri, aritmetik seriye tercih edilir (Lakeman, 1974: 90-91). Model henüz siyasi düzeyde uygulanmasa da internet memnuniyet anketleri, spor organizasyonları, yarışmalar ve film sitelerinde filmleri puanlama gibi çok çeşitli örnekleriyle gündelik hayatta kullanım alanı bulmakta ve karşımıza çıkmaktadır.

2.1.2.5.1. Onay ve Puan Oylama Modellerinde Stratejik Oylama ve Temsilde Adalet

Her iki model de seçmene daha fazla özgürlük alanı bırakır ve çeşitli stratejiler geliştirebilme imkânı verir. Özellikle puan oylaması hesaplama yönteminde ağırlıklandırma kullanması sayesinde gerçek tercihleri ölçmeye daha elverişlidir. Seçmene alternatif olarak daha çeşitli strateji imkânı sunmakla birlikte, belirsizlik nedeniyle de gerçek tercihin çarpıtacak stratejiler belirlenmesini engeller. Bu yönüyle diğer modellere göre daha elverişlidir. Eğer model bir yarışmada jüri tarafından kazananı belirlemekte kullanılıyorsa –ki genellikle kullanım alanı bu şekildedir– oylamanın açık oy olması durumunda strateji geliştirme olanağı daha da zorlaşır. Çok

seçmenli, çok adaylı seçimlerde bu tip modeller biraz karmaşık görünse ve çok pratik olmasa da seçmenin strateji geliştirme olanağını azaltıcı yönü sayesinde tercih nedeni olabilmektedir. Oysa çoğunluk oylama modellerinde seçmen adayının kazanamayacağını düşündüğü durumda hemen oyunu çarpıtmaktadır. Onay veya puan oylamasında gerçek tercihinin belirtmesinin seçmene bir kaybı olmayacaktır.

Bu modeller, blok oylama modeline benzerliği nedeniyle bu modelin olumlu ve olumsuz özelliklerini paylaşır. Azınlık temsili konusunda daha başarılı olabilecek ancak kullanılan oy ile kazanılan sandalye arasında sayısal bir denge sağlayamayabilecektir. Dolayısıyla ilk tercihler dikkate alındığında orantısız sonuçlar doğurabilmesi mümkündür. Modellerin en temel zayıflığı, ikinci veya daha sonraki bir tercih belirtmenin zorunlu olarak seçmenin ilk tercihine karşı sayılmasıdır (Lakeman, 1974: 91). Bu nedenle partizan oylama seçmenlerin büyük kısmının yalnızca tek tercih belirtmesine neden olabilir. Öte yandan sıralamalı oylamanın zorunlu olduğu modellerdeki gibi seçmenin ilgisiz olduğu adayları dâhil etmesini gerektirmez. Bir aday hakkında hiçbir fikri yoksa ona karşı çekimser kalır. Kesin olarak istediğini ve kesin olarak istemediğini belirtebilir.

2.1.3. Sıralamalı Oylama Modelleri

Seçmenlerin yalnızca tercih belirtmekle kalmayıp adaylar arasında sıralama yaptıkları oylama modelleri sıralamalı oylama modelleri altında incelenecektir. Sıralamalı oylama modellerinde seçmenler, seçenekleri en çok istenenden en aza doğru sıralayarak oylarını kullanırlar. İlk sıraya birinci tercihlerini, sonraki sıraya ikinci tercihlerini vb. şeklinde devam eder. Sıralamalı oylama, seçmenlerin gerçek tercihlerini belirlemenin daha iyi bir yoludur ancak kategorik oylama daha basit olduğu için daha yaygın olarak kullanılmaktadır (Taagepera, Shugart, 1989: 12). Model tüm tercihleri sıralamayı zorunlu belirleyebileceği gibi belirli sayıda tercihin (sınırlı) sıralanmasını da isteyebilir. Ya da üst sınırı geçmeyecek şekilde dilediğiniz kadarını sıralayınız diyerek sıralamayı isteğe bağlı yaptırabilir (Gallagher, Mitchell, 2005: 10). Ancak isteğe bağlı sıralamalı oylama modellerinde seçmenlere, oylarının nihai seçim sonuçları üzerindeki etkisini en üst düzeye çıkarabilmeleri amacıyla mümkün olduğu kadar çok tercih beyan etmeleri tavsiye edilir (Farrell, 2001: 127).

Listeli uygulamalarının bazılarında, isteğe bağı sıralamanın yanı sıra hazır listelerin onaylanabileceği (çizgi üstü oylama) bir serbestlik tanınabilir. STV oylama modeli kullanılan Avustralya Senato seçimlerinde, aday sayısının fazlaşması ve zorunlu oylama gibi unsurların etkisiyle geçersiz oyların sayısının yükselmesi nedeniyle 1983 yılında yapılan değişiklikle, çizgi üstü oylama imkânı getirilmiş ancak bu durum modeli, tercihlerin nereye tahsis edileceğine büyük oranda partilerin karar verdiği yarı kapalı listeli bir modele çevirmiştir. Gerçekten çizgi üstü oylama imkânı getirilen modellerde seçmenlerin önemli ölçüde parti listelerine bağı kaldıkları çok sayıda örnek mevcuttur. Avustralya gibi tercihlili oylamaya oldukça alışkın bir ülkede dahi seçmenlerin %90'dan fazlasının çizgi üstü oylama yapması, bireysel temsil yeteneğini azaltmasına rağmen karmaşık modellerin ve karmaşık oy pusulalarının daha az tercih edildiğini göstermektedir (McAllister, Muller, 2018: 152-165).

Yukarıdaki örneğimizde oy kullanan 100 kişinin 4 adayı sıralayarak oy kullanmalarının istendiğini ve ortaya aşağıdaki gibi bir tablo çıktığını varsayalım:

Tablo 16: Sıralamalı oylama modeli örneği

SEÇMEN	1.TERCİH	2. TER.	3. TER.	4. TER.	SIRALAMA
12	A	B	C	D	ABCD
7	A	C	D	B	ACDB
6	A	D	C	B	ADCB
5	A	D	B	C	ADBC
9	B	A	C	D	BACD
7	B	D	C	A	BDCA
4	B	C	A	D	BCAD
9	C	A	D	B	CADB
8	C	D	A	B	CDAB
6	C	B	A	D	CBAD
3	C	B	D	A	CBDA
13	D	B	C	A	DBCA
7	D	C	A	B	DCAB
4	D	A	B	C	DABC

Bu örnek, yukarıda A aday/partisinin %30 ile kazandığı, B'nin %20, C'nin %26, D'nin ise %24 oy aldığı örneğe uygundur. Hatta ikinci tura kalındığında, geçen sürede tercihler arasında değişkenlik olmadığı varsayımında, yukarıda belirtildiği gibi C adayı ikinci turda %57 oy alarak kazanmaktadır.

Sıralamalı modellerde, ikili karşılaştırma yoluyla ikinci tura kalacak adaylara yönelik tercihler ilk turda belirlenmiş olur. Bu nedenle anlık ikinci tur oylama olarak da adlandırılır. Bu modeller ikinci turu ilk turdan gerçekleştirmiş olması nedeniyle

pazarlık süreçlerini (Lakeman, 1974: 70) ve ek maliyetleri ortadan kaldırdığı için takdir edilir. Bu durum, partiler arasında hiç pazarlık yapılmadığı anlamına gelmez ve partiler arası pazarlıklar seçim sonrasına kalmamaktadır. Seçim öncesinde partiler, seçmenlerinden birbirlerinin ikinci oylarına talip olacak şekilde yakınlaşabilirler. Hatta Avustralya’da olduğu gibi partiler, stratejik biçimde farklı parti kurarak ve bazı bölgelerde ikiye bölünerek seçimlere girebilir. Aday bazlı düşünüldüğünde de özellikle seçim yapacak kitle küçükse ve kontrolü kolaysa yan adaylar gösterilerek sıralamalarda stratejik hamleler görülebilir. Örneğin 2002’de değişene kadar başkan seçimini, meclisteki parlamenterlerin sıralamalı oyu ile gerçekleştiren Kiribati’de 1991 başkanlık seçimlerinde adaylar, kendilerine alternatif ikinci tercih yan adaylar çıkarmış ve böylece ikinci turda yarışacak iki adayın da aynı gruptan olmasını sağlayabilmişlerdir (Van Trease, 1992: 66-73). Oy kullanacak kişi sayısı az olduğunda stratejik davranışları organize edebilmek daha kolaydır. Ayrıca son yıllarda stratejik oylama konusunda artan bir ilgiyle çalışmalar yapmakta olan siyaset bilimciler, seçim çevresi büyüklüğü arttıkça stratejik oy verme imkânının zorlaştığını, sandalye sayısının artmasının oyların sonuçları nasıl etkileyeceğini tahmin etmeyi güçleştirdiğini iddia etmektedirler (Carey, Hix, 2011: 385).

Örnekte dikkat çeken başka bir husus, ikinci tura C adayı değil de D adayı kalmış olsaydı o zaman ikinci turda %58 oy desteğiyle D’ye karşı A adayının kazanıyor olmasıdır. Bu noktada görüldüğü gibi iki turlu oylamada ikinci tura kimin kaldığı sonucu etkilemektedir. Ancak bunu baştan tespit edebilmek için sıralama tercihleri bilgisine sahip olmak gereklidir.

Bu başlık altında sıralamalı oylama kategorisindeki modelleri:

- Alternatif Oylama Modeli (Alternative Vote)
- Devredilebilir Tek Oy Modeli (Single Transferable Vote)
- Borda Sayımı (Borda Count)
- Condorcet Modeli (Condorcet Method)

olarak dört başlık altında sayabiliriz. Bu modellerden ilk ikisi transferli sıralamalı, Borda sayımı puanlamalı sıralamalı ve Condorcet modeli ise karşılaştırmalı (eleme usulü) sıralamalı olarak değerlendirilebilir. Uygulamada daha yaygın olarak transferli sıralamalı modeller AV ve STV karşımıza çıkmaktadır. Borda sayımı ve Condorcet

modeli daha çok yarışmalarda uygulanmaktadır.

Modeller her ne kadar her oyu daha derinlemesine dikkate almaya yönelik geliştirilmiş ve oyların boşa gitmesine engel olacak sistemler olarak tasarlanmış olsalar da uygulamada kullanılan hesaplama yöntemine göre farklı sonuçlar doğurabilmektedirler. Bu noktada bir seçimin sonucu ve etkileri açısından hesaplama yöntemlerinin oldukça önemli bir mesele olduğu gerçeği tekrar göze çarpmaktadır. Örneğin AV uygulamalarında genellikle olduğu gibi Droop kotası kullanılan bir model, dar bölge seçim çevresinde uygulandığında genellikle çoğunlukçu, orantısız sonuçlar doğurur. Bu nedenle AV, literatürdeki sınıflandırmalarda genellikle çoğunlukçu modeller arasında görülür. AV'nin geniş bölge uygulaması STV ise genellikle daha orantılı sonuçlar doğurur ve orantılı (nispi) modeller arasında sayılır.

2.1.3.1. Alternatif Oylama (AV)

“Benimsedikleri plan, mümkün olan tüm planların en kötüsü. Hükümetin yasa tasarısında somutlaştırdığı (model) en aptalca, en az bilimsel ve en gerçek dışı olanıdır. Yüz veya belki de daha fazla iki yüz seçim çevresinin kararı, en değersiz adaylara verilen, en değersiz oylarla belirlenecektir. ...Büyük seçim çevrelerinin temsili, en geride kalan adayların ikinci tercihlerine bağlı hale getirmeyi düşünün. En geride kalan aday önemli bir şahsiyet haline gelir ve eski bir deyim olan ‘şeytan en geride kalanları alır’ yeni bir anlam kazanır. ...Bu yöntem kesinlikle aptallığın çocuğudur ve sahtekârlığın ebeveyni haline gelecektir. Ne seçmenler ne de adaylar gerçeklerle uğraşmayacaklardır. Kör şans ve kaza unsuru seçim kararlarımıza eskisinden çok daha fazla girecek ve parlamento ve parlamento süreçlerine olan saygı şu anda olduğundan daha da düşecektir.”⁷⁵

Winston Churchill, 1931.

⁷⁵ Birleşik Krallık eski başkanlarından Winston Churchill'in AV modeline yönelik olarak 2 Haziran 1931 tarihli parlamento konuşmasından: *“The plan that they have adopted is the worst of all possible plans. It is the stupidest, the least scientific and the most unreal that the Government have embodied in their Bill. The decision of 100 or more constituencies, perhaps 200, is to be determined by the most worthless votes given for the most worthless candidates. ...Imagine making the representation of great constituencies dependent on the second preferences of the hindmost candidates. The hindmost candidate would become a personage of considerable importance, and the old phrase, "Devil take the hindmost", will acquire a new significance. ...This method is surely the child of folly, and will become the parent of fraud. Neither the voters nor the candidates will be dealing with realities. An element of blind chance and accident will enter far more largely into our electoral decisions than even before, and respect for Parliament and Parliamentary processes will decline lower than it is at present.”* Bkz: <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1931/jun/02/representation-of-the-people-no-2-bill> (Erişim tarihi: 04.08.2023).

AV oylama modeli, 1870’lerde Massachusetts Teknoloji Enstitüsü’nde profesör olan W.R. Ware tarafından geliştirilmiştir (Farrell, 2001: 55). AV’nin en bilinen örneği sıralamalı oylamanın merkezi sayılan Avustralya’nın Temsilciler Meclisi seçimleridir. Dar bölge seçim çevrelerinde tercihli olarak uygulanır ve çoğunluğu (%50+1) sağlayan bir aday varsa tercihler dikkate alınmadan bu aday kazanmış olur. Ancak ilk tercihlerde çoğunluk sağlanamaması durumunda, son sırada yer alan aday elenerek, o adayı ilk tercihlerinde gösterenlerin oyları ikinci tercihlerine transfer edilir. Bu durumda da çoğunluğa erişen aday olmamışsa çoğunluk sağlanana kadar son sıradaki adaylar elenmeye ve seçmenlerinin sonraki tercihleri transfer edilmeye devam eder (Bogdanor, 1983: 5; Taylor, Johnston, 1979: 51-52).

Uygulamada yasama meclisi seçimleri için Avustralya haricinde Papua Yeni Gine’de sınırlı sıralamalı bir versiyonu kullanılır (Fraenkel, 2004; Standish, 2006). Seçmenlerden yalnızca ilk üç tercihlerini sıralaması istenir. Aday ve parti sayısının fazla olduğu durumlarda, bu şekilde sınırlı bir sıralama kullanılması daha anlamlı olabilir ancak bu durum da aday/partilerin stratejik davranışlar geliştirmelerinin önünü açabilir ve yan adaylar/partiler geliştirebilir. Ayrıca AV, kazanan adayın çoğunluk sağlamasını gerektiren bir model olmakla birlikte, Papua Yeni Gine’de kullanılan sınırlı AV uygulamasında yalnızca ilk üç tercih belirtildiği için çok sayıda adayın olduğu bir durumda, birçok oy pusulasında, seçmenin her üç tercihinin de tükenerek dikkate alınmamasına neden olabilir (Fraenkel, 2004: 126).

AV, bir dönem Fiji’de de denenmiş ancak beklenen sonuçları karşılayamadığı için uygulamadan kaldırılmıştır (Reilly, 1997; Fraenkel, 2001). Yasama meclisi seçiminde STV kullanan İrlanda’da da başkanlık seçimlerinde AV kullanılmaktadır. Ayrıca Sri Lanka başkanlık seçimlerinde üç oyla sınırlı bir versiyonunu kullanılır (Reilly, 2001: 96) ve her seçmen ilk üç adayını sıralar. Hiçbir aday çoğunluğu sağlayamazsa seçim komisyonu ilk iki aday dışındaki tüm adayları eler ve ilk iki aday arasında oyları ilk tercihlermiş gibi yeniden paylaştırır (Horowitz, 1997: 30). Bunların haricinde yerel düzeyde daha geniş bir kullanım alanı vardır ve yaygınlaşmaktadır. ABD’de Maine ve Alaska eyaletlerinde başkanlık düzeyinde, çok sayıda eyalette ise yerel düzeyde kullanılmaktadır (Terrell, Lamendola, Reilly, 2021). Amerika’daki isimlendirmesi IRV ve RCV olarak bilinir. Kanada’da British Columbia eyaletinde (Jansen, 2004) ve Ontario’da (Kurs, 2020); Avrupa’da ise yerel düzeyde Londra

belediye başkanlığı seçimlerinde ve İskoçya yerel seçimlerinde (Clark, 2021) kullanılmaktadır. Birleşik Krallık'ta sistemin “üvey evlat muamelesi” gören üçüncü partisi liberallerin girişimleriyle AV'ye geçmek için 5 Mayıs 2011 tarihinde bir referandum yapılmış⁷⁶ ancak katılımın %42,2 de kaldığı oylamada, diğer partilerden yeterince destek görmeyerek %67,9 hayır oyuyla kabul edilmemiştir⁷⁷. Türkiye’de ise sıralamalı oylama henüz hiçbir seçimde kullanılmamış, yalnızca bir öneri olarak 1995 yılında Murat Sertel ve Ersin Kalaycıoğlu (1995) tarafından “*çoğunlukçu uzlaşma modeli*” adıyla bir öneri geliştirilmiştir.

Modelin işleyişini anlamak için yukarıda yer alan Tablo 16’da tercihli sıralamaları belirtilmiş 100 kişilik örnek oy dağılımına bakacak olursak ilk tercihlerde A %30, B %20, C %26, D %24 oy almıştı. Seçimin AV modeli ile dar bölgede uygulandığı düşünülürse çoğunluk sağlayan bir aday bulunamadığı için öncelikle en az oy alan B adayı elenir ve B adayını birinci tercihinde belirten kişilerin ikinci tercihleri diğer adaylara transfer edilir. Tabloda görüldüğü üzere B adayını destekleyen 9 kişi ikinci tercihinde A, 7 kişi D, 4 kişi C adayını belirtmiştir. Böylece B elenip ikinci tercihleri transfer edildiğinde yeni oluşan sonuç A %39, C %30, D ise %31 olur. Bu aşamada da çoğunluk sağlanamadığı için kalan üç aday arasından C adayı en düşük oya sahip olduğu için elenir ve ikinci tercihleri transfer edilir. C adayını ilk tercih olarak belirten 26 kişinin oylarından, 9 kişi A, 8 kişi D ve 9 kişi B’yi ikinci tercih olarak belirtmiştir. Ancak bu noktada B adayı daha önce elenmiş olduğundan B’ye aktarılması gereken 9 oy, o kişilerin üçüncü tercihlerine dağıtılarak 6 oy A’ya, 3 oy da D’ye transfer edilir. İlave olarak C’ye B elenirken aktarılmış olan 4 oy daha vardı, onlara da bakılır ve dağıtımı yapılır. Tabloya bakıldığında dağıtılacak 4 oyun hepsinin üçüncü tercihte A’yı tercih etmiş oldukları görülmektedir. Böylece C’nin toplam %30 oyunun, 19’u A, 11’i D olacak şekilde dağıtılır. Sonuçta A oyların %58’ine, D ise %42’sine erişir ve A adayı seçimi kazanmış olur.

⁷⁶ Bkz: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/1/part/1/chapter/1> (Erişim tarihi: 06.12.2023).

⁷⁷ Referandum sonuçları için Bkz: (McGuinness, Hardcore, 2011).

Tablo 17: Sıralamalı oylama örnek oy transferi

ADAY	1.TUR	2. TUR	3. TUR
A	30	39	58
B	20	X	X
C	26	30	X
D	24	31	42

AV’ye yönelik en önemli eleştirilerden bir tanesi seçmen bilgi düzeyinin alt sıralara doğru azaldığı yönündedir. Özellikle birazdan değineceğimiz “*donkey vote*” kavramıyla birlikte düşünüldüğünde alt tercihlerinde seçmen ne kadar bilinçli sıralamalar yapmaktadır sorusu dikkate alınmalıdır. Özellikle sıralamanın zorunlu olduğu durumlarda model, gerçekte seçmenin kayıtsız olduğu ya da dereceli bir değerlendirme olsa pek de sevmediğini belirteceği bir adaya gereğinden fazla önem verebilir. Zorunluluk unsuru, tercihlerin keyfilik derecesini artırabilir ve keyfi tercihler sonuca etki edebilecek düzeye erişebilir. Nitekim AV kullanılan 1999 Fiji seçimlerinde benzer durumlar yaşanmıştır (Fraenkel, 2001: 25; Fraenkel, Grofman, 2004: 489). Bu noktada Churchill’in, AV modeline yönelik olarak, kazananların, seçmenlerin son tercihlerine göre belirlendiği bir model olduğu yönündeki eleştirisi akla gelmektedir (Lakeman, 1974: 72). Ayrıca Tablo 17’de görülebileceği gibi son sıradaki aday elenirken son iki adayın oy oranları birbirine çok yakınsa elenen aday belki de başka bir modelde kazanan olabilecek bir aday olabilir. Örneğin seçim TRS modeli ile yapılıyor olsaydı, AV’de ikinci turda %31-30 ile elenen aday C, kazanan olacaktır.

2.1.3.1.1. AV Modelinde Temsilde Adalet

AV’de kazanan adayın, ilk sayımda olmasa da transferlerle seçmen kitlesinin yarısından fazlasının desteğine erişmesi, literatürde çoğunlukçu modeller arasında değerlendirilmesine sebep olmaktadır. Ancak çoğunlukçu modellerin tüm özelliklerini de karşılamaz. Genellikle belirli koşullar altında seçmenlerin ve adayların ne yaptığına bağlı olarak daha orantılı sonuçlar doğurur ve daha zengin bir sonuç yelpazesi sunar (Bowler, Donovan, Brockington, 2003: 30). Ayrıca iki partili sistemler gibi her zaman bir çoğunluk hükümeti doğurmamaktadır. Bu durumda AV’yi değerlendirirken FPTP ile orantılı modellerin ortalarında bir yere koymak daha yerinde olacaktır (Horowitz, 1997: 29).

AV seçmeden favori adayının elenmesi ve kalan adaylar arasından tekrar seçim yapmak zorunda kalması durumunda, ikinci, üçüncü tercihlerinin tek bir oy pusulasında belirlenmesini sağlayarak, ilk tur sonrası eleştirilen pazarlık süreçlerini ortaya çıkarmadan (Lakeman, 1974: 63) seçim öncesi uzlaşmayla farklı çıkarları birbirine yaklaştıran merkezci bir modeldir. Seçilme şansı daha az olan adaylar, başka adayların ikinci üçüncü tercihleri olma arayışları sebebiyle uçlarda yer almamak ve genel meselelere eğilmek durumunda kalırlar. Horowitz'e (1991: 170-182) göre ılımlı partiler, aşırılık yanlısı partilere göre karşı taraftan daha kolay destek elde edebileceği için AV, ılımlılığı ödüllendirir ve aşırılığı cezalandırır. Bu modelde kurulacak koalisyonlar listeli modellerde seçimlerden sonra kurulan 'uygunluk koalisyonları' yerine, 'bağlılık koalisyonları' olacaktır (Fraenkel, Grofman, 2004: 489-490). Kazanan aday zaferini kendi seçmenlerinin yanı sıra elenen adayların taraftarlarının mütevazı desteğine de borçludur (Horowitz, 1997: 30).

Avustralya'da 1918'de kabul edilen AV, genel olarak sağ, merkez ve sol partilerden oluşan bir sistemde, siyasi güçlerin eşit olarak dengelendiği bölgelerde, büyük oranda merkezin zaferiyle sonuçlanan merkezci siyasete elverişli bir model doğurmuştur (Horowitz, 2004: 512,516; Reilly, 2001: 55-56). Benzer şekilde klan bölünmelerinin fazlasıyla çatışma eğilimli olduğu, etnik olarak bölünmüş bir ülke olan Papua Yeni Gine'de de AV kullanımı 1964-1975 arasındaki üç seçimde uzlaşmayı teşvik edici sonuçlar doğurmuştur (Reilly, 2002a: 712). Papua Yeni Gine kendi aralarında rekabetin baskın olduğu birkaç bin klan ve kabile grubundan oluşmaktadır ve bazı göstergelere göre etno-dilsel çeşitlilik açısından dünyanın en parçalanmış toplumudur. En büyük grup dört milyonluk bir nüfusun yalnızca yüz elli binini oluşturur ve bu durum hiçbir grubun kolay kolay tek başına hükümete hâkim olamayacağı anlamına gelir. Pek çok seçmen önce kendi klanının adayına oy verir ancak aday genellikle ilk tercihlerde çoğunluğu sağlayamaz. Dolayısıyla kendilerini diğer klan gruplarına iyi bir ikinci tercih olarak göstermeleri gerekmektedir. Böylece çoğunlukla kazanan adaylar birkaç grubun başarılı desteğini alabilenler olmuştur (Reilly, 2002a: 704; Reilly, 2008: 50-51; McCulloch, 2013: 120).

Papua Yeni Gine 1975'ten sonra, daha basit olduğu düşüncesiyle FPTP'ye geçmiş ve başka gruplara ihtiyaç duymadan sadece diğer gruplardan daha fazla oy alan adaylar kazanmaya başlamıştır. 2002 seçimlerinde kazanan adayların yarısı seçim

çevrelerinde %16'dan az oy alarak seçilen ve kendi küçük gruplarını temsil eden adaylar olmuştur. Sadece bir aday %50'nin üzerinde oy alarak seçilmiştir (Standish, 2006: 197). Hatta birkaç aday %5 civarında oy oranı ile sandalye kazanmıştır. Reilly'e (2002a: 714) göre, Papua Yeni Gine'nin 1997 seçimlerinde seçilen parlamentosu seçmenlerin yalnızca %18'inin desteğini almış; başka bir deyişle %82'si kaybeden adaylara oy vermiştir. Koalisyonu destek seviyesi dikkate alındığında bu oran %10'un dahi altına düşmektedir. Uzlaşmaya yönelik teşvikin ortadan kalkmasının ardından diğer grupların destekçilerinin oy kullanmasını engelleme benzeri fiillerle, klanlar arası şiddette artış gözlenmiş ve 2003'de uzlaşmacı siyasetin yeniden canlanması amacıyla seçmenlerin en az üç tercih belirtmeleri gereken sınırlı bir AV'ye tekrar dönüşmüştür (Horowitz, 2004: 513; Reilly, 2002a: 711).

Öte yandan iki etnik grubun çekişmesinin var olduğu Fiji'de 1999 yılında adayların en az %75'inin sıralanmasının gerektiği ancak aynı anda hazır bir listeyi de (çizgi üstü oylama) onaylayabilecekleri sınırlı bir AV modeli ile gerçekleştirilen seçimde on seçmenden dokuzu oy pusulalarını hazır listeler üzerinden işaretlemiş, seçim sonuçlarının büyük oranda siyasi partiler tarafından belirlenmesine neden olmuşlardır. Fiji'deki uygulamasında üçüncü olan parti %14 oy almasına rağmen hiç sandalye kazanamamış, çok daha az oy alan beş farklı parti ve bağımsızlar toplamda 26 sandalye kazanmışlardır. Sonuçlar ılımlılığı desteklemediği gibi partilerin kontrolü altında, seçmenlerin tercihlerinden oldukça uzak bir orantısızlık doğurmuştur⁷⁸. Sonrasında geniş çapta haksız kabul edilen sonuçlar, etnik gruplar arasındaki gerilimleri şiddetlendirmiş ve 2000 yılında kısmen başarılı olan bir darbeyi tetiklemiştir (Fraenkel, 2001: 25-26).

Örneklerin gösterdiği üzere siyasal kültüre ve hatta döneme göre ortaya çıkacak etkiler önemli ölçüde değişiklikler göstermektedir. Papua Yeni Gine'de kullanılan sınırlı AV, Fiji'de kullanılabilecekleri nazaran daha basittir ve parti yetkililerinin kontrolünü azaltmaktadır. Ayrıca iki ülkenin modelden beklentileri de kendi siyasal kültürleri doğrultusunda farklılık göstermektedir. Dolayısıyla bazen bir ülkede başarılı

⁷⁸ Fiji 1999 seçimlerinde AV modelindeki orantısızlık, ilk tercihlere göre %19,3 oy transferleri sonrası %16,6 olarak belirlenmiştir. Bu oran, Lijphart'ın çalışmasında, 1945-1996 arasında FPTP kullanan 11 ülkede %13,22; listeli orantılı modeller kullanan 16 ülkede %3,57 olarak ölçülmüştür. Avustralya'daki AV modeli ile gerçekleştirilen seçimlerde bu oran %9,26'dır (Fraenkel, 2001: 23-24).

olan model, diğ erinde aynı sonucu doğ uramamaktadır (Fraenkel, 2004: 130). AV'nin ılımlılığı teş vik yönünde iş leyebilmesi için çoğ unluğ un ılımlı ve tercih dağılımlarının Downs'ın (1957) medyan seçmenine uygun olması gerekir. Radikal tarafların daha güçlü olduğ u, ılımlı tarafların ilk turlarda elendiğ i, parti sayısının fazlaca çeş itli olduğ u durumlarda AV altında da olsa kazanan taraf ılımlılar olmayabilir (Fraenkel, Grofman, 2004: 497-498). Lijphart da (1991: 99-100) doğ urduğ u sonuçlar açısından çoğ unlukçu bir model olması nedeniyle AV ile FPTP arasında çok da önemli bir fark olmadığını ve etnik olarak bölünmüş toplumlar için AV'nin gerçekçi bir alternatif olmadığını ileri sürmektedir.

AV genellikle FPTP, TRS gibi tek üyeli bölgelerde kullanılır ve çok üyeli bölgelerde iyi çalışmamaktadır. Örneğ in 1919-1946 arasında Avustralya Senato seçimleri için AV çok üyeli bölgelerde kullanılmış ancak PBV benzeri oldukça orantısız ve temsili olmayan sonuçlar doğ urmıştır. AV modelini çok üyeli bir bölgede uygulamak için öncelikle normal AV usulü ile birinci aday seçilir. Ardından ikinci kazananı belirlemek için tüm oy pusulaları yeniden sayılır ve ilk kazanan adayın birinci olduğ u pusulaların ikinci olan adayı birinci imiş gibi değ erlendirilerek yeniden bir sayım yapılır. Sonrasında da sandalyeler dolana kadar süreç tekrarlanır. Aynı oy pusulalarının tekrar kullanılması, genellikle aynı parti adaylarının sıralanması nedeni ile bölgedeki sandalyelerin tümünün aynı parti adayları tarafından kazanılması sonucunu doğ urabilmektedir. Örneğ in 1934'te sandalyelerin yarısı için yapılan Senato seçimlerinde Labor Party'nin toplamda diğ er partilerden daha fazla oy almasına rağmen hiç sandalye kazanamadığ ı tuhaf bir sonuç ortaya çıkarmıştır (Lakeman, 1974: 67-69). Bu olumsuz deneyimlerin doğ urduğ u orantısız sonuçlar seçmenlerin ve politikacıların gözünde modelin meş ruyetini zayıflatmış, 1949 yılında⁷⁹ Avustralya Senatosu seçimleri için STV modelinin kullanılmasına karar verilmiştir (Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 10). Aslında hükümetin 1949 yılında parlamentonun genişletilmesi kararıyla birlikte Senato için STV modelini tercih etmesinin altında yatan ana nedenlerden birisi önceki seçimlerde eski modelin kendisine büyük bir başarı getirmiş olmasıyla birlikte; iktidarda olduğ u dönemde hükümetin güç kaybetmesi nedeniyle oy

⁷⁹ Senato seçimlerinin oylama modelinin değ iş ikliğ ine yönelik tarih Lakeman (1974: 69) ve McAllister, Muller (2018: 157)'de 1949 olarak yer almakta iken; Reynolds, Reilly, Ellis (2008: 10)'de 1948 olarak yazmaktadır.

kaybına neredeyse kesin gözüyle bakılması ve eski modelin korunması halinde tüm sandalyelerin büyük oranda kaybedilecek olmasıdır (Lakeman, 1974: 69).

Sıralamalı oylama modellerinde genellikle boşa giden oy daha az olur. Seçmenin azınlık olan ilk tercihi değerlendirmeye alınmasa dahi sonraki turlarda ihtiyaç olması durumunda ikinci, üçüncü tercihlerine bakma gereği ortaya çıkabilir. Seçmen, istediği aday kazanamadığı için sistemden hemen dışlanmamaktadır. Ancak ilk tercihlerde doğrudan çoğunluğu sağlayan bir aday olduğunda diğer tercihlere geçilmemesi, çoğunluk oyu haricinde kalanların tercih sıralamasını önemsizleştirir. AV’de birisi çoğunluğu sağladığı anda her şey biter (Hill, 1988: 247). Dar bölge uygulandığı için sıralama ancak çoğunluk sağlanamazsa devreye girmekte, bazı oylar yine sistem dışı kalmaktadır. Öte yandan dağıtımın ileri aşamalarında beşinci tercihinin seçilmiş olduğunu görmenin seçmene ne kadar teselli sağlayacağı da şüphelidir (Dummett, 1997: 138-139). Modelin seçmenleri daha fazla dikkate alıyor olması hem seçilenin meşruiyetini hem de seçenlerin sisteme bağlılığını artırır. Sıralamalı oylama modelleri, dar bölge çoğunlukçu modellerde ortaya çıkabilecek olan sonuçtan daha “*adil*” bir sonuç üretmeye çalışır (Bowler, Donovan, Brockington, 2003: 30). ABD’de yerel düzeyde son yirmi yılda gerçekleştirilen sıralamalı oylama uygulamalarında seçmenlerin %73’ünün kazanan adayı ilk üç tercihinden birinde sıraladığı tespit edilmiştir⁸⁰. Bu da adayın daha güçlü bir meşruiyet sağladığı anlamına gelir. Ancak verimli işleyebilmesi için özellikle seçmen tabanında önemli bir bilgi düzeyi gerektirmektedir.

AV’nin FPTP’ye nazaran önemli avantajlarından birisi, bir partinin aday belirleme sürecinde bir anlaşmazlık olması halinde, partinin oylarını bölme riski olmadan iki veya daha fazla aday çıkarmasına olanak tanımasıdır. Böyle durumlarda anlaşmazlık seçmenlere havale edilmiş olur. Bir başka avantajı ise seçmenlerin gerçek tercihleri ile ortaya çıkan sonuçlar arasındaki ilişkiyi iyileştirebilmesidir. Bir seçmenin bir aday/partiye oy vermesi durumunda o aday/partiyi diğerine tercih ettiği düşünülür. Ancak son yıllarda stratejik oylama konusunda artan çalışmalara bağlı olarak bu ilişkinin bu kadar basit olmadığına yönelik görüşler yaygınlaşmaktadır. Pek çok seçmen, rekabet şartları nedeniyle ve boşa gidecek oy kaygısıyla aslında gerçekte

⁸⁰ Bkz: https://fairvote.org/archives/types_of_voting_systems/ (Erişim tarihi: 25.03.2024).

istediğinden farklı bir aday/partiye oy verebilmektedir. Seçmenlerin önemli bir kısmının oyunu, kendi isteklerinden çok diğer seçmenlerin çoğunun istediğini tahmin ettikleri şeyler belirlemektedir. AV, tüm tercihlerin dikkate alınabilmesine daha fazla imkân sağladığı için bu tip stratejik oylamaları azaltabilir. Oyunu sıralamalı olarak kullandığı için zaten istediği adayın kazanamaması durumunda oyu ikinci isteğine güvenle devredilmiş olur. Böylece aslında seçmenlerin gerçek tercihlerine çok daha fazla yaklaşılması sağlanmış olur. Sonuçta daha küçük partiler ve bağımsızlar genellikle bu tip modellerde daha fazla oy alırlar (Lakeman, 1974: 72-74).

2.1.3.2. Devredilebilir Tek Oy (STV) Modeli

Sıralamalı modelin bir başka uygulama örneği olan STV, ilk olarak Tasmanya’da uygulanmaya başlanmış ve oradan civardaki İngiliz etkisindeki yerlere geçmiştir (Endersby, Towle, 2014: 145). AV’den farklı olarak geniş bölge seçim çevrelerinde çok sayıda sandalyenin doldurulması için kullanılır. 3-5-8 vb. üyeli çevrelerde seçmenler, sandalye sayısı kadar ya da daha az veya daha fazla aday belirterek aday/partiyi sıralarlar. Sıralama İrlanda’daki gibi isteğe bağlı veya Avustralya Senato seçimlerindeki gibi zorunlu olabilir (Taylor, Johnston, 1979: 57). STV geniş bölge seçim çevrelerinde kullanıldığı için sandalyelerin doldurulması aşamasında bir kota belirlenmesine ihtiyaç duyar ve bu kotayı geçenler seçilirler. Boş kalan yerler için ise önce kotayı aşan fazla oylar transfer edilir ve fazla oyların transferi bittikten sonra da boş yer kalmışsa ilk tercihlerde son sırada yer alan aday elenerek oyların transferi gerçekleştirilir. Bu yeni transferler sonucunda kotayı aşanlar da seçilirler. Bu şekilde tüm sandalyeler dolana kadar süreç devam eder (Lakeman, 1974: 114-123). Avustralya’da AV için “*çoğunluk tercihli yöntem*”, STV için de “*kota tercihli yöntem*” isimleri kullanılır ve aslında bu isimlendirme aralarındaki ana farkı da açıkça belirtir (Lijphart, 1991: 98).

STV modeline yönelik bilinen eski uygulama Birmingham Kidderminster’de bir okul müdürü olan Thomas Wright Hill’in 1819’da Birmingham Edebiyat ve Bilimsel Geliştirme Topluluğu’nun (Birmingham Society for Literaty and Scientific Improvement) bir komitesini seçmek için geliştirdiği modeldir. Buna göre, en az her beş üyenin komitede bir temsilini sağlayacak bir seçim yapılmalıdır. Önce üyeye başında kendi adının yazılı olduğu bir pusula verilir ve kendisini kimin temsil etmesini

istediğini yazar. Oylar başkana iletdikten sonra beş oy alan herkes seçilir. Bir kişiye beşten fazla oy verilmiş ise fazla oylar, kurayla belirlenecek şekilde oy veren seçmene geri verilir ve istedikleri zaten seçildiği için başka bir aday göstermeleri istenir. Fazla oy kalmayıncaya kadar bu işlem sürdürölür ve oyların boş a gitmesi engellenmiş olur (Hill, 1988: 252; Tideman, 1995: 29). Hill'in modeli tümüyle bir sıralama içermemekle beraber seçmenlerin ihtiyaç olduğunda ikinci ve sonraki tercihlerini belirtmeleri ve belirli kotayı aşanların seçilmeleri açısından STV ile benzerlik gösterir. Hill'in versiyonu tüm seçmenlerin bir yerde toplanmasını gerektirir ve gizli oy ilkesine aykırıdır (Tideman, 1995: 29). Ayrıca bir adaya yönelik tercihlerden seçilecek kadar oy kullanıldıktan sonra kalan oyların yeniden dağıtımında bir rastgelelik içerir. Yine de STV'ye benzerliği açısından sistemin temellerini atmıştır demek yanlış olmayacaktır.

1855'te Danimarkalı bir matematikçi ve politikacı olan Carl Andrea, Hill'in çalışmalarından habersiz bu modelin sıralamalı bir halde uygulanmasını öneren ilk kişi olmuştur (Tideman, 1995: 29; Farrell, 2001: 121). Andrea, seçmen sayısını aday sayısına bölen bir kota önermiştir (Hare kotası). Kotaya ulaşanların oyları bir kenara ayrılır, artan oyların diğer tercihlere aktarılması sağlanır. Tüm oy pusulaları sayıldıktan sonra boş kalan yerler ise en çok oyu alanlar tarafından doldurulur. Model Andrea'nın çabalarıyla bazı Danimarka seçimlerinde kullanılmıştır (Tideman, 1995: 29). Aslında Andrea, Hill'in modelini gizli oya uygun, oy verme işlemi için tüm seçmenlerin bir arada bulunmasını gerektirmeyen ve oylamayı tek turda tamamlayan yani seçmenin hangi adayı hangi sıra ile istediğini baştan belirttiği bir sıralamalı modele çevirmiş ve kusurlarını büyük oranda gidermiştir.

1857 yılında İngiliz bir avukat olan Thomas Hare (1806-1891), bu modeli yeniden düzenleyip sistematik olarak tanıtan kişidir ve 1860'ta ise bilimsel bir çalışmayla daha ayrıntılı olarak düzenlemiştir. Hatta model bu nedenle bazen Hare modeli olarak da adlandırılır ve seçmen sayısının aday sayısına bölündüğü kotaya Hare kotası adı verilmiştir. Hem Andrea hem de Hare'nin önerilerinde model yalnızca fazla oyların transferiyle ilgilenmekte, eleme yöntemi kullanmamaktadır. Hare 1865 yılında çalışmasını revize ederek tüm fazla oyların transfer edilmesinden sonra boş sandalye kalmışsa, adayların en az oyu alandan başlayarak elenmesi hükmünü modele dâhil etmiştir (Tideman, 1995: 29). Böylece model bugün kullanılan uygulamalara benzer

halini almıştır. Ayrıca Hare, örneğinde her seçmenin tam bir liste yapmasını zorunlu görmez, daha kısa listelere izin verir. Bu durumda bazı seçmenler seçime daha fazla etki ederken bazıları kendi isteğiyle daha az katılır. Bununla beraber sandalye sayısından daha fazla sayıda aday işaretlenmesine onay vermez (Hill, 1988: 253).

Model Hare'nin etkisiyle ölümünden beş yıl sonra 1896 yılında Avustralya'nın Tasmanya eyaleti meclis üyeleri seçiminde kullanılmaya başlanmıştır. Hare'nin yazdığı öneriler, konuyla ilgili konferanslar vermekte olan Avustralyalı Catherine Helen Spence, Edward Nanson ve Andrew Inglis Clark gibi kişilerin dikkatini çekmiştir (Farrell, McAllister, 2005: 83). Tasmanya'nın önemli kişilerinden olan Andrew Inglis Clark'ın yoğun çabalarıyla bu modelin kullanılması, Tasmanya Parlamentosunda kabul edilmiştir. Bu nedenle bölgede Hare-Clark modeli olarak isimlendirilir. Clark, bu modeli özellikle üyelerin kalitesini artıracığı ve seçmenin bakış açısını değiştireceği gerekçeleriyle savunmuştur.

Modelin kullanıldığı bir başka yer olan Malta'da ise STV, 1921 yılından bu yana kullanılmakta olup (Hirczy de Mino, Lane, 2000: 178), kullanılmasına öncülük eden kişi eski Tasmanya Valisi Gerald Strickland'dır. Strickland, Tasmanya'da görüp çok etkilendiği bu modeli, Malta'da da uygulatabilmek için çok çalışmıştır (Robson, 2004: 9). Yasama meclisleri için kullanımı oldukça sınırlı olan model İrlanda'da da 1921'den beri kullanılmaktadır (Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 71; Gallagher, 2005b: 513; Marsh, 2007). Ayrıca Estonya'da da 1989 yerel seçimleri ve 1990 ulusal seçimlerinde bir kez denenmiş ancak uygulama zorluğu nedeniyle kısa sürede terk edilmiştir (Taagepera, 1996: 29). Kuzey İrlanda parlamentosu, yerel düzeyler ve Avrupa parlamentosu seçimleri için STV kullanır (Coakley, 2009). Bunların yanı sıra 1949'den beri Avustralya'da Senato seçimlerinde (Wright, 2003) ve eyalet düzeyindeki bazı seçimlerde, Hindistan'da Eyaletler Konseyi (Rajya Sabha) seçimlerinde (Coakley, Fraenkel, 2017) ve yerel yönetimler düzeyinde Yeni Zelanda'nın bazı bölgelerinde (Cheyne, Comrie, 2005) kullanım örneklerine rastlanabilir. Özellikle Avustralya, İrlanda ve Malta'da köklü bir geçmişe sahip olup seçmen düzeyinde alışılmış bir siyasal kültür oluşturmuştur.

2.1.3.2.1. STV Modelinde Temsilde Adalet

STV orantılılık yönünden genellikle en orantılı modellerden birisi olarak değerlendirilir. İki temel özelliği, transferler sayesinde çok az oy boşa gideceği için siyasi görüşlerin orantılı temsilini güvence altına alma girişimi ve partiler arasında olduğu kadar adaylar arasında da seçim yapılabilmesidir (Bogdanor, 1983: 9). Ancak farklı listelerden seçim yapılmasına da izin vermesi nedeniyle en karmaşık modellerden birisi olarak değerlendirilir. Seçim çevresi büyüklüğünün ne çok küçük ne çok büyük olması önerilir. Beş veya altıdan fazla aday seçen yerler için pratik bir yöntem değildir (Lijphart, 1991: 98). Eski tarihlerde modelin Tasmanya kullanımından etkilenip bu konuda yazılar yazan George Howatt, geniş bölge seçim çevrelerinin yedişer üyeden oluşması gerektiğini, böylece her çevrede seçmenlerin en yüksek oy verdiği aday/partinin aynı zamanda sandalyelerin çoğunluğunu elde edeceğini öne sürmüştür. Eğer çevreler çift sayıda (Avustralya Senato seçimlerinde altışar üyedir) adaydan oluşursa bu durumun garanti olamayacağını belirtir (Robson, 2004: 9). Ayrıca çok uzun aday listeleri hem seçmenleri oy vermekten caydırır (Hill, 1988: 258) hem de bilinçsiz oy (örneğin donkey vote) veya geçersiz oy oranını önemli derecede artırır. Avustralya Senato seçimleri için 1983 yılında yapılan çizgi üstü oylama değişikliğinin ana gerekçesi geçersiz oy sayısındaki artıştır (McAllister, Muller, 2018: 154). Çevrelerin küçük olması durumunda ise gerrymandering olasılığı yükselir.

AV için savunulan seçmenler için daha fazla seçenek sunması, sonuçları daha derinlikli değerlendirmesi ve seçmeni daha çok önemsemesi gibi olumlu tarafların hemen hepsi STV için de geçerlidir. Uygulandığı geniş bölge seçim çevrelerinde genellikle çevre içindeki çeşitlilik ile uyumlu sonuçlar üretir. Kazanma mücadelesini iki kutuplu bir çekişmeye çevirmeyeceği gibi seçmeni de iki kutuptan birini seçmeye zorlamaz. Genellikle etkili bir muhalefet sağlar ve seçmene parti politikasını en iyi şekilde uygulayabileceğini düşündüğü seçeneği kendisinin belirlemesi olanağını verir (Robson, 2004: 16). Ayrıca STV, oylar sayılırken adayların dereceli tercihleri aktarıldığı için LV ve CV'ye nazaran azınlık temsilini sağlamak konusunda daha güvenilir olarak değerlendirilmektedir (Bowler, Donovan, Brockington, 2003: 30-31). Gerçekten STV oylama modelinin, azınlıkların temsilini güvence altına alma

konusunda, kullanılan diğer modellere nazaran daha üstün olduğu gerçek ve göze çarpan bir avantajdır (Dummett, 1997: 139).

Geniş bölge seçim çevreleri nedeniyle bireysel temsil konusunda FPTP kadar etkili olamayabileceği düşünülse de uygulamada adayları sıralama yönteminin aynı parti içinde birbiriyle yarışan adaylar oluşturması, parlamenterlerin yerellik düzeyinin oldukça yüksek olduğu bir sonuç ortaya çıkarmaktadır (Farrell, 2001: 145-146). Bu durumda STV için de aday merkezli bir model demek yanlış olmaz. Ayrıca STV modeli hangi adayın seçileceğine karar verme konusunda partilerden ziyade seçmenin etkili olduğu, parti liderlerine aşırı bir güç vermeyen bir modeldir. Her yurttaşın oy hakkı vermek, temsilcilerin seçiminde pay vermekle aynı şey değildir. STV modelini savunanlar, bireysel seçmene daha fazla özgürlük verilmesinin gerçek demokrasinin özü olduğuna inanarak, her vatandaşın kendi temsilcisinin seçimine mümkün olduğunca özgür ve tam olarak katılmasını sağlamak amacıyla modelin tasarlandığını öne sürerler (Lakeman, 1974: 111). FPTP modelinde bir seçmen yalnızca partinin aday gösterdiği kişiye, kapalı listelerde ise adaylara müdahale edemeden yalnızca partinin listesine oy verebilir. Oysa STV seçmenlere “*adaylar arasında kişisel olarak seçim yapma*” konusunda geniş bir yetki alanı verir ve parti örgütünün seçimini geçersiz kılar (Farrell, 2001: 150-151). Birleşik Krallık’ta Thomas Hare ve John Stuart Mill gibi modelin ilk savunucularının gerekçeleri geliştirmekte olan parti sisteminde, parti mekanizmasının rolünü zayıflatarak, bağımsız ve bireysel adaylara daha fazla olanak tanımak ve daha kaliteli bir yasama meclisine sahip olmaktır. Öte yandan Bogdanor (1983: 10) Hare ve Mill’in bu umutlarının boşa çıktığını, modelden kaynaklı olmasa da kırsal toplumsal rollerinden kaynaklı olarak, İrlanda ve Tasmanya yasama meclislerinin kaliteli temsilcilerle dolmadığı yönünde şikâyetler bulunduğunu belirtmektedir. Ayrıca bazen kazanan adayın çok sayıda dağıtım aşamasından sonra belli olduğu durumlarda, normalde çok az ilk tercih oyu almış bir aday kazanan olabilmektedir. İrlanda ve Avustralya Senato seçimlerinde bu şekilde daha düşük ve keyfi sıralı tercihlere dayanan oyların yüksek önemde dikkate alındığı örnekler bulunabilmektedir (McAllister, Muller, 2018: 165).

STV modelinin bireysel ve azınlık temsiline daha iyi olanak sağlaması, genellikle daha demokratik bir model olarak kabul edilmesine neden olur. Her ne kadar 1918 yılında Birleşik Krallık Avam Kamarası kendi seçimleri için STV modelinin

kullanımını reddetmiş olsa da 1921’de bağımsızlığını kazanan İrlanda için Protestan nüfusun temsili açısından önemli gördüğü bu modelin kullanımını şart koşmuştur. Bu kararın nedeni, geniş bölge seçim çevreleri sayesinde azınlık temsiline daha iyi sağlanabiliyor olması ve 1918 seçimlerinde çoğunluk modeli altında büyük bir başarı sağlayan SF’nin gücünü azaltacağını fark edilmesidir (Gallagher, 2005b: 512-513). Gerçekten İrlanda yasama meclisi seçimlerinde Birleşik Krallık çoğunlukçu modelinin sağlayamadığı azınlık temsili daha iyi düzeyde sağlanabilmiştir (Taylor, Johnston, 1979: 57,422). Öte yandan bu model, uygulama ve sayım sürecinin zorluğu, karmaşıklığı ve uzunluğu, seçim güvenliği açısından sandık başında saymanın gerekliliği, seçmenin yüksek ilgi ve bilgi düzeyi ihtiyacı, alışmamış kültürlerde alışma süreci, özellikle de parti içinde yoğun bir parti içi rekabete neden olması gibi yönlerden eleştirilmektedir. Ayrıca nadir de olsa rakiplerinden daha az oy alan bir partinin daha fazla sandalye kazanmasına yol açabilir. Bunun bir örneği Malta 1981 seçimlerinde yaşanmış, ardından model, böyle durumlar oluşması halinde bir partiye bazı ekstra telafi edici sandalyeler sağlayacak şekilde güncellenmiştir (Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 77).

Modele yönelik bir başka eleştiri de tüm orantılı sistemlerde olduğu gibi, küçük partilerin orantısız bir güce erişebildikleri yönündedir. Az sayıda ve orantılı bir temsile sahip olsalar da uygulamada hükümet kurmak için gereken çoğunluk noktasında özellikle çok parçalı yapılarda, küçük parçalar kilit rol oynayarak, güçlerinin çok üzerinde bir müdahale hakkına erişebilmektedirler. Bu durum küçük partilerin özellikle aşırılık yanlısı partiler olması durumunda toplumsal açıdan başka sıkıntıları da beraberinde getirme riskini barındırması bakımından dikkate alınması gereken bir eleştiridir. İlave olarak model, özellikle çok sayıda aday olan yerlerde, transferli doğasından ötürü, uzlaşmacı olup ilk tercihlerde güçlü oranda yer almayan bazı güçlü adayların, süreçten erken ayrılmasına sebebiyet verilebileceği yönüyle eleştirilebilir. Bu gibi durumlar için derecelendirmeli veya puanlı modeller daha uygundur. Onlar tüm sıralamaları bulundukları konuma göre değerlendirmeye alır. STV uygulamada genellikle eleştirilerinden çok faydalarıyla ön plana çıkmış, İrlanda ve Malta’daki örneklerinde nispeten istikrarlı ve meşru yönetimler üretme eğiliminde olmuştur (Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 77).

2.1.3.2.2. Sıralamalı Oylamada Kullanılan Kotalar

STV’de hangi kotanın ve hesaplama yönteminin kullanıldığı, transferlerin dağıtımının ne şekilde belirlendiği gibi hususlar sonuçlar üzerinde önemli etkiler yaratabilmektedir. İrlanda’daki uygulaması bir çeşit ağırlıklandırılmış örneklem kullanır. Örneğin bir adayın 100 oyu varsa ve fazla oyu 5 ise, her oy pusulası ikinci tercihine göre oyların 1/20’si oranında yeniden dağıtılır (Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 76). STV uygulamalarında kullanılan kotalardan ilk ve en eskisi Hare kotasıdır. Hare kotası daha sonra geliştirilmiş ve Droop kotası daha yaygın bir biçimde kullanılır olmuştur. Ayrıca fazla oyların transferinin ne şekilde yapılacağı hususunda rastgele fazla oy kadar pusula seçimi, sayıma dâhil olan pusulaların çıkarılıp geri kalan pusulaların ikinci tercihlerinin hesaplanması ya da sayımdan çıkan adayın tüm oy pusulalarının ikinci tercihlerinin dikkate alınarak transfer yapılması gibi farklı uygulamalarla karşılaşılmıştır. Kalan oyların dağıtımı aşamasında aktarımların tam sayı veya küsuratlı yapılması örneklerine de rastlanmıştır.

2.1.3.2.2.1. Hare Kotası

Thomas Hare, 1857-1865 yılları arasında yayımlanan eserleriyle Birleşik Krallık Avam Kamarası seçimlerinde orantısal temsil ilkesinin kabulü için çalışmış bir İngiliz hukukçudur. Hare, yukarıda da bahsedildiği gibi, STV modeline bilimsel manada tanınırlık kazandırdığı için kimilerince bu modelin mucidi sayılır. Hare kotası bazen basit kota olarak da adlandırılır ve toplam geçerli oy sayısının doldurulacak sandalye sayısına bölümü ile hesaplanır.

$$\text{Hare Kotası} = \text{Toplam Geçerli Oylar} / \text{Sandalye Sayısı}$$

Örneğin 1000 oy için beş sandalye dağıtılacaksa Hare kotası $1000/5=200$ ’dür. Bu oyu geçenler doğrudan seçilir ve ardından fazla oyu (rastgele-tam değerler olarak⁸¹) transfer edilir. Bu beş sandalyeli geniş bölge seçim çevresi için on iki aday/parti yarışıyor olsun, seçmenler oy pusulalarında on iki adayı (zorunlu, isteğe bağlı veya sınırlı) yanlarına sayı yazarak sıralar. Oluşan çok çeşitli alternatiflerden, ilk tercih oyları sayılır ve kotayı aşanlar doğrudan seçilir. Adaylar içerisinde kotayı aşan iki aday birden varsa önce büyük olanın fazla oyları transfer edilir. Kesirli oylar

⁸¹ Oyların rastgele ve tam değerler olarak aktarılması Hare kotasının orijinal halinde var olan aktarımdır.

yuvarlanır. Yöntemin, dönemin şartlarında hesaplama kolaylığı olması açısından bu şekilde geliştirilmiş olması olağandır. Orijinal Hare kotasının bu transfer aşamasındaki yuvarlamalarından dolayı küçük bir sayıda oy hesaplamaya katılamayabilir (boşa harcanmıştır) ancak yine de diğer modellere nazaran bu tip sıralamalı modellerde çok ciddi bir sayıda oy dikkate alınmakta ve daha az oy boşa harcanmaktadır.

Hare kotalı STV, Tasmanya'nın yanı sıra 1992'de Avustralya Başkent bölgesi yasama meclisi (Australian Capital Territory Legislative Assembly) seçimlerinde kullanılmak üzere kabul edilmiştir. Günümüzde artık STV kullanılan yerlerin büyük kısmında Hare kotası yerine alternatif olarak icat edilmiş olan Droop kotası yaygın olarak kullanılmaktadır.

2.1.3.2.2.2. Droop Kotası

Droop kotası, Hare kotasının büyük olması nedeniyle ve doldurulacak sandalyelere mümkün olan en küçük kotayı kullanmanın, daha temsili sonuçlar doğuracak olması düşüncesiyle 1868 yılında İngiliz matematikçi ve Avukat Henry Richmond Droop (1832-1884) tarafından geliştirilmiştir. Droop kotasının formülü şu şekildedir:

$$\text{Droop Kotası} = (\text{Toplam Geçerli Oylar} / \text{Sandalye Sayısı} + 1) + 1$$

Parantez içinde çıkan sonuç kesirli ise sayının tam sayı kısmı alınır. Örneğin 1000 seçmen ve doldurulacak beş sandalye varsa, Hare kotasına göre kazanmak için 200 oy almak gerekirken, Droop kotasında seçilmek için ise $(1000/5)+1$ formülünden 167 oy almak yeterlidir. Hare kotasında son sandalye için seçilen aday kotayı sağlamadan fazla oy aldığı için seçilmekte, hatta sonuçların yakın olduğu bazı durumlarda son iki aday kotayı sağlamadan seçilmekte (Robson, 2004: 8) iken; Droop kotası daha küçük bir kota belirlediği için bu sorunu çözmekte ve her kazananın kotayı karşılamasını sağlamaktadır. Bu kota, bölme sonucunda partilerin kotayı doldurarak kazanacağı sandalye sayısının dağıtılacak sandalye sayısından fazla olmamasını garanti eden en düşük değerdir (Gallagher, 1992: 472).

Hare kotasında doldurulacak sandalyeler bir partinin listesi altındaki adaylara eşit bir şekilde dağılmamışsa, toplam oy sayısı daha fazla olmasına rağmen daha az oyu olan bir partinin daha eşit bir dağılımla, daha fazla sandalye kazanması mümkün olabilmektedir. Hare kotasından daha küçük bir kota belirlediği için bu gibi durumların

Droop kotasında ortaya çıkma ihtimali daha azdır. Yine de çoğunluğun azınlıktan daha az sandalye kazandığı benzer durumlar Droop kotasında da ortaya çıkabilir⁸². Bu durumu düzeltmek için Newland-Britton⁸³ daha küçük sonuç veren bir kota önermiştir (Tideman, 1995: 30-31).

Droop kotası, daha küçük olduğu için ve adaylar daha az oy ile kazanacağından sayımın daha kısa sürede sonuçlanmasına olanak sağlar. Günümüzde STV kullanan ülkeler Avustralya, Malta, İrlanda, Kuzey İrlanda ve Hindistan hesaplamalarında Droop kotası kullanır. Önce fazla oylar ağırlıklandırılmış bir şekilde dağıtılır, kotaya erişilemezse en düşük oy alan aday elenerek devam edilir (Taylor, Johnston, 1979: 58-59).

2.1.3.2.2.3. Newland-Britton Kotası

Droop kotasına çok yakın bir kota olan Newland-Britton kotası tek fark olarak Droop kotasında geçerli oy sayısının, aday sayısının bir fazlasına bölünmesinden sonra, +1 ekleyerek yapılan bir sonraki tam sayıya yükseltilmesi işleminin yapılmaması gerektiğini söyler. Böylece küçük bir farkla daha küçük bir kota sayısı elde edilir (Hill, 1988: 255).

$$\text{Newland-Britton Kotası} = \text{Toplam Geçerli Oylar} / \text{Sandalye Sayısı} + 1$$

Kota bu şekilde hesaplandığında, daha fazla oy alan bir partinin (çoğunluk) daha az oy alan bir partiden (azınlık) daha az sandalye kazanma ihtimalini doğurabilecek sonuçlar ortadan kalkar. Ancak bazı durumlarda bu kota dağıtılması gereken sandalye sayısından fazla sandalye dağıtımı sorunu doğurabilir. Örneğin 100 oy ve dokuz sandalye dağıtılacaksa Droop kotası $(100/9)+1$ işleminden 11 olacak, 70,30 ve 20 oy alan partilere sandalye dağılımı 6,2,1 şeklinde yapılacaktır. Ancak kotayı Newland-Britton'daki gibi hesapladığımızda kota 10, dağıtılacak sandalye 7,3,2 olacak ve dağıtılması gerekenden fazla sandalye sorunu ortaya çıkacaktır

⁸² Örnekler için Bkz: (Tideman, 1995: 30-31).

⁸³ Newland Britton kotası, zaman zaman Hagenbach-Bischoff kotası olarak da karşımıza çıkar. Ancak İsviçreli bir fizik ve matematik profesörü olan Eduard Hagenbach-Bischoff'un çalışmalarını inceleyen Dancisin (2013: 75-77) bu kotanın Droop kotasının aynısı olduğunu söyler. Hagenbach-Bischoff da kotayı ayarlamak için bulduğu sayının bir üst sayıya yuvarlanması gerektiğini belirtir ama bazı kaynaklarda anlaşılmaz ve hatalı bir biçimde bu kotanın sonda eklenmesi gereken +1 değerini eklemeyen, farklı bir kotaymış gibi değerlendirildiğini yazar. Formülde +1 olmayan daha küçük kotayı gerçekte Newland-Britton (1972) önermiştir.

(Dansicin, 2013: 75). Bu sorunun basit ve daha adil bir çözümü için Irwin Mann 1973'te bir adayın Newland-Britton kotası ile değil kotayı aştığında seçilmiş ilan edilmesini ve kotanın üzerindeki tüm oyların fazla olarak dağıtılması gerektiğini önermiştir (Tideman, 1995: 31).

2.1.3.2.2.4. Imperiali Kotası

Imperiali kotası STV veya listeli bir modelde bir sandalye kazanmak için gereken minimum oy sayısını hesaplamak için kullanılan kotadır. Adını Belçikalı senatör Pierre Imperiali'den almıştır. Kotayı daha da küçültmek için toplam geçerli oy sayısını sandalye sayısının +2 fazlasına böler.

$$\text{Imperiali Kotası} = \text{Toplam Geçerli Oylar} / \text{Sandalye Sayısı} + 2$$

Bu kotada da kota değeri küçüldüğü için doldurulacak sandalye sayısından fazla dağıtım yapması muhtemeldir. Böyle bir durumda sonucun daha yüksek bir kota ile ayarlanması gerekir. Bir dönem ilk sandalye kazanmayı zorlaştırarak zayıf taraflara yardımcı olmak amacıyla İtalya yasama meclisinde sandalyelerin tahsisinin ilk aşamasında Imperiali kotası kullanılmış (Rae, 1967: 34), kalan oylar ulusal havuzda toplanıp yeni bir kotaya göre tekrar dağıtılmıştır (Taylor, Johnston, 1979: 68,70). Kotanın küçülmesi küçük partilere yarayacakmış gibi görünse de doldurulacak sandalyelerin büyük partiler tarafından daha kısa sürede doldurulmasına neden olabilir. Bu kotanın kullandığı dönemde İtalya'da ayarlama gereken durumlar ortaya çıktığında hesaplama Droop kotası ile yapılmıştır (Gallagher, 1992: 471-472).

2.1.3.2.3. Sıralamalı Oylama Modellerinde Stratejik Oylama ve Monotonluk

Bir takım stratejik davranışlar elbette pek çok modelde gözlemlenebilir. Sıralamalı oylama modellerinde ise uygulamada büyük seçmen kitleleri ve çok adaylı durumların varlığı, tercih çeşitliliğini çok fazlalaştırdığı için strateji geliştirmek o kadar kolay değildir. Stratejileri doğru işletebilmek küçük gruplarda bile oldukça zordur. Örnekler genellikle tüm seçmenlerin tüm tercihlerinin kesin olarak bilindiği varsayımlara dayanır. Oysa gerçek uygulamalarda tercihler böylesine keskin bir biçimde bilinemez. Bu bilinemezlik içerisinde seçmenlerin önemli bir kısmı emin olmadıkları stratejilere kolaylıkla yönelmezler. Stratejik tercihler genellikle yarışın iki üç büyük aday içerisinde ve çekişmeli geçtiği durumlarda daha etkili olmaktadır.

Sıralamalı oylama modelleri kimi yazarlar tarafından bazı durumlarda seçmenlerin bir kısmının stratejik davranıp normalde kazanmasını istemeyeceği bir aday, güçlü rakibi sona yazmak için daha üstlere yazarak tercihlerini çarpıtabilecekleri yönünde eleştirilir. Hatta bazen stratejik bir değişiklik ya da bir adayın çekilmesi, durumdan etkilenmemesi gereken diğer adayları etkileyerek sonuçlar üzerinde tesirli olabilir⁸⁴.

Condorcet (1785) ve Arrow'un (1951: 26-28) “*alakasız alternatiflerin bağımsızlığı*” ilkesi olarak adlandırdığı bu durum sayım aşamasındaki transferler nedeniyle düzensiz, tuhaf ve hatta belki kazanan bir partiye verilen desteğin artması sonucunda o partinin kaybetmesi gibi komik sonuçlar doğurabilir (Fraenkel, Grofman, 2004: 498-501). Fiji'deki 1999 seçimlerinde bazı bölgelerde (Fraenkel, 2001) ve Burlington 2009 belediye başkanlığı seçimlerinde (Ornstein, Norman, 2014: 2-3) buna benzer sonuçlar yaşanmıştır.

Literatürde sıralamalı oylamaya yönelik eleştiriler arasında en yaygın olanı bu “*monoton olmama*” yani bazı durumlarda daha fazla birinci sıradaki oyların adaya yardım etmekten ziyade zarar verdiği paradoksal durumların oluşmasıdır (Farrell, 2001: 148-149). Örneğin yukarıda yer alan 100 seçmenli dört adaylı örneğimizdeki (Tablo 16) sıralamalı oy dağılımında normalde başta 30 oyu olan A, transferler sonrası seçimi kazanmaktaydı. Aynı örnekte BDCA sıralamasına sahip yedi kişinin oylarının aslında ABDC şeklinde zaten kazanan olan A'nın işine yarayacak şekilde arttığını varsayalım. İlk tercihlerde oy sayısı 30 olan A artık 37 oya sahiptir. Son sıradaki B ise daha önce 20 ilk tercih oyuna sahipken artık 13 ilk tercih oyuna sahiptir. Çoğunluk olmadığı için yine ilk olarak B elenir ve 13 ilk tercih oyu 9'u A'ya 4'ü C'ye şeklinde dağıtılır. Buraya kadar bu yeni durumda A'nın ilkinde nazaran daha fazla desteğe sahip olduğu görünmektedir ve B elendiğinde oyu 46'ya çıkmaktadır. Ancak ilk durumda

⁸⁴ Örnek bir simülasyon için Bkz: Hill, 1988: 247. Hill örneğinde, XZY tercihinin sahip 6 kişi tercihinin stratejik davranıp YZX olarak değiştirirse normalde Z'nin kazanacağı bir seçimde X'in kazanmasını sağlayabileceklerini örneklendiriyor. X seçmenleri, kendi oylarını azaltarak kazanmalarını sağlıyorlar. Hem de en istemedikleri adayı, kazanamayacağını bildiği varsayımıyla ilk sıraya yazarak bunu gerçekleştiriyorlar. Normalde bir oylama modelinin bu tip sonuçlar üretmemesi gerekir (Bkz: Arrow, 1951). Ancak sıralamalı modellerin transferli kullanılması sonucunda diğerlerinin sıralamaları da sonucu etkiler. Seçmenlerin, normalde en sonda sıralayacağı adayı, strateji alternatiflerinin çok olduğu ve sonucunu kestiremediği bir seçimde en başa yazması, aslında çok olası değildir. Bu duruma literatürde monoton olmama sorunu denir ve sıralamalı modellerde strateji gerektirmeden ortaya çıkabilmektedir (Bkz: Ornstein, Norman, 2014).

B'den D'ye gerçekleşen transfer bu sefer gerçekleşmediği için C yerine D daha az oya sahip olduğundan elenecektir ve yarışta A ve C kalacaktır. D'nin 24 oyunun ise 20'si C'ye 4'ü A'ya aktarılacak ve her iki aday da 50 oy alacaktır. Başta A'ya yaraması gereken oy artışı aslında A'nın kazandığı seçimi kazanamamasına sebep olmuştur. Hesaplamalar açısından istenmeyen bir durum olan bu varsayımsal değişiklikler sıralamalı modellere yönelik bir çarpıklık olarak değerlendirilir.

Dummett (1997: 142-151) STV modelinde ortaya çıkabilen bu durumları örneklendirerek, modeli “yarı-kaotik” olarak nitelendirmiştir. Örneklerinde adayların oyları arasında ortaya çıkacak küçük bir değişiklik alakasız adaylar arasında önemli ölçüde farklı sonuçlara neden olabilmektedir. Seçimin sonucunun küçük değişikliklerden büyük oranda etkilenen öngörülemez bir hal aldığını ortaya koyarak bir seçmenin yaptığı sıralamanın kendi tercihi açısından bir iyilik olup olmadığını bilmekte zorlanacağını gösterir. Sonuç olarak modelin, adaylara yönelik bir önyargıya sahip olmamasına rağmen, işleyişinin son derece istikrarsız olabileceği ve dolayısıyla neredeyse rastgele sonuçlar ürettiğini iddia eder.

Farrell (2001: 150) bu çarpıklığın ne kadar önemli olduğu ve ne sıklıkta ortaya çıkabileceğini sorarak, yaygın olduğunu gösteren bir kanıt olmadığını ve zaman zaman monoton olmayan sonuçlar doğurabilecek olmasına rağmen yine de orantısız seçim sistemlerine göre daha adil olacağını belirtmektedir. Gallagher (2005b: 516) de Dummett'in iddialarının abartılı olduğunu söyleyerek, STV'de seçmenlerin taktiksel davranış sergilemeleri konusunda Bowler ve Grofman'ın, “*STV seçmenlere taktiksel davranmak konusunda o kadar zor hesaplamalar sunar ki, seçmenlerin kazanmalarını en çok istedikleri partiye karşı samimi bir tercihte bulunmaktan başka bir şey yapmalarına izin vermez*” görüşüne katıldığını belirtir. Ornstein ve Norman (2014) ise çalışmalarında, sıralamalı modellerde monotonluk sorununun ortaya çıkabilme ihtimalinin, beklenenden daha yaygın olabileceğini öne sürmektedir⁸⁵. Öte yandan Graham-Squire ve Zayatz (2021: 566) gerçek dünya örnekleri üzerinden sıralamalı oylama kullanılan 134 seçimi incelemişler ve yalnızca 2009 Burlington belediye

⁸⁵ Yazarlar üç adaylı seçimlere yönelik geliştirdikleri modelleme ile sıralamalı oylama kullanılan rekabetçi seçimlerde yaklaşık olarak %15 oranında monoton olmama sorunu ile karşılaşılabilceğini, rekabetin daha az olduğu durumlarda ihtimalin azaldığını tespit etmektedir (Ornstein, Norman, 2014: 8).

başkanlığı seçiminde monoton olmama sorunu yaşandığını tespit etmişlerdir. Monotonluk sorununa neden olan şey aslında tüm tercihlerin dikkate alınmaması ve transferler sonrası elenen adayın farklı durumlara göre değişiklik gösterebiliyor olmasıdır. Puanlamalı modellerin tüm tercihleri aynı anda dikkate alıyor olması monoton olmama sorununu ortadan kaldırır. Bir adaya, bir başka adaydan geçen bir destek yalnızca bu ikisinin puanını artırır veya azaltır (Dummett, 1997: 151). Ancak birazdan göreceğimiz gibi puanlamalı oylamada da bir adayın çekilmesi ya da ölmesi gibi durumların sonuçlara tuhaf biçimde etki ettiği durumlar ortaya çıkabilmektedir.

2.1.3.2.4. Donkey Vote

Sıralamalı modeller ile ilgili önemli hususlardan birisi de seçmenin sıralama yapacak bilgi düzeyine sahip olmasının veya bu maliyete katlanmasının beklenmesidir. Oysa bu günlük hayatta kolay erişilebilen bir beklenti değildir. Ayrıca seçmenin gerçek tercihini doğru bir biçimde yansıtabilmesi için manipülatif bilgilerin mümkün olduğunca az olması gerekir. Bu da günümüzün rekabetçi seçim ortamında genellikle kaçınılamayan bir durumdur. Seçmenin seçimde oy kullanmaya ilgili olması, bir zorlamayla oy kullanmaması, tercihlerini bilinçli olarak belirtmesi gerekir. Tüm bunlar dikkate alındığında sıralamalı oylama modellerinin geçersiz oy sayısını artırma olasılığı daha yüksek görülebilir. Fakat uygulamada geçersiz oy sayısının modelden ziyade oylamanın zorunlu olduğu yerlerde daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir. STV modelini uzun yıllardır kullanan İrlanda ve Malta’da buna dair kanıtlar yoktur (Farrell, 2001: 151).

Seçmenin ilgi, bilgi düzeyi ve bilinçli oy kullanımına yönelik hususlar genellikle “*donkey vote*” adı verilen rastgele sıralama yapmanın yaygınlığı çerçevesinde tartışılmaktadır. Sıralamalı oylamalarda genellikle seçmenler, tüm oy pusulasını numaralandırarak oylarının maksimum etkiye sahip olmasını sağlamak yönünde teşvik edilir. Ancak hem bu teşvik hem de Avustralya’daki gibi oy kullanmanın zorunlu olması literatürde donkey vote kavramının doğmasına sebep olmuştur. Donkey vote, seçmenlerin adayları oy pusulasında yer aldıkları sıraya göre sıralamasıdır (Mackerras, 1968: 89). Bu şekilde oy kullanana da “*donkey voter*” denmektedir. Aday pusulayı alır ve sıraya dokunmadan gördüğü gibi sıralar. İşin ilginç tarafı belki de bu adayın gerçek ve bilinçli tercihi olabilir ama çoğu zaman öyle

olmadığını düşünmek daha doğrudur. Bazı durumlarda donkey vote tersten de gerçekleşebilir veya bazı durumlarda aday ilk tercihini bilinçli olarak sıralayıp diğer adayları donkey vote sıralaması ile sıralayabilir. Böyle durumlarda en güçlü olan adayın hemen ardında yer almak bazen sonuçlar üzerinde etkileyici olmaktadır. Bu tip oylama da bir donkey vote durumudur.

Adayı buna iten nedenler bilgisizlik düzeyi olabileceği gibi oylamanın tüm adayların sıralanmasını zorunlu tutması, oylama kurallarının bilinmemesi, modelin karmaşıklığı, oy vermenin zorunlu olması, seçmenin ilgisizliği ya da protesto oylaması olabilir. Çalışmalar, oy pusulasının karmaşık olması durumunda donkey vote kullanımının daha yaygın olduğunu göstermektedir. Seçmenden basit bir oy pusulasını işaretlemesi istendiğinde donkey vote oldukça düşük olur, ancak biri karmaşık iki oy pusulasını işaretlemesi istendiğinde donkey vote kullanımı her ikisinde de artmaktadır (Mackerras, 1968: 91). Sebebi ne olursa olsun sıralamalı modeller açısından donkey vote istenmeyen bir durumdur ve eleştiri konusu olur. Model, İrlanda’da uygulandığı gibi tüm tercihleri sıralamayı zorunlu kılmadan, isteğe bağlı sıralama ile bu durumu yumuşatabilir. Ancak Walsh ve Robson’un (1973: 18-23) çalışması, isteğe bağlı sıralamada da donkey vote kullanımının daha düşük oranlarda da olsa gerçekleştiğini göstermektedir. Çalışmaya göre sıralamalı oylama modellerinde, seçmenlerin önemli bir bölümü önce hangi partiye oy vereceklerine karar verip ardından tercihlerini oy pusulasında gördükleri sırayla partinin adaylarına dağıtmak yönünde bir oy verme davranışı sergilemektedirler⁸⁶. Seçmenlerin bu şekilde, partiler arasında güçlü bir tercihe sahip olup partinin öne sürdüğü adaylar arasında kararsız kalması sık karşılaşılan bir durumdur. Bu etkiyi görevde olan güçlü adaylar tanınırlıkları dolayısıyla bir nebze bozarlar ve göze batmayabilir. Ayrıca çalışmadaki veriler, seçmenlerin adaylardan birisine karar verdiklerinde diğer adayları kalan sıraya uygun olarak sıraladıklarını da güçlü oranda desteklemektedir (Walsh, Robson, 1973: 29-30). Bu yöndeki çalışmalara rağmen İrlanda’nın geleneksel, alışılmış tercihlili oylama yöntemi uzun yıllardır istikrarlı bir şekilde sürdürülmektedir. Sıralamalı oylama taraftarları, genellikle sistemin pek çok artılarının eksik yönlerini telafi edebilecek

⁸⁶ Oy pusulasında adayların alfabetik sırayla yer aldıkları İrlanda 1973 seçim sonuçları incelendiğinde, neredeyse tüm partilerde pusulanın üst sırasında yer alan adayların seçilme oranının daha yüksek çıktığı gözlemlenmiştir (Walsh, Robson, 1973: 21).

düzeyde olduğuna inanırlar (Farrell, 2001: 150). İrlanda oy pusulalarında halen alfabetik sıralama devam etmekle birlikte adayların resimleri, parti adları ve amblemleri basılmaktadır (Gallagher, 2005b: 516-517). Aşağıdaki şekilde İrlanda seçimlerine ait örnek bir oy pusulası görülebilir:

TREORACHA
1. Scriobh an figiúr 1 sa bhosca le hais an chéad iarrthóra is rogha leat, scriobh an figiúr 2 sa bhosca le hais an dara harrthóir is rogha leat, agus mar sin de.
2. Fill an páipéar ionas nach bhfeicfead do vóta. Taispeáin cúl an pháipéir don oifigeach ceannais, agus cuir sa bhosca ballóide é.

INSTRUCTIONS
1. Write 1 in the box beside the candidate of your first choice, write 2 in the box beside the candidate of your second choice, and so on.
2. Fold the paper to conceal your vote. Show the back of the paper to the presiding officer and put it in the ballot box.

DOYLE – LIBERAL SOCIALISTS MARY DOYLE, of 10 High Street, Knockmore, Nurse.			
LYNCH – URBAN PARTY JANE ELLEN LYNCH, of 12 Main Street, Ardstown, Shopkeeper.			
MURPHY PATRICK MURPHY, of 12 Main Street, Ballyduff, Carpenter.			
Ó BRIAIN – CUMANN NA SAORÁNACH SEAMUS Ó BRIAIN, as 10 An tSráid Ard, Carn Mór, Oide Scoile.			
O'BRIEN – NON-PARTY EAMON O'BRIEN, of 22 Wellclose Place, Knockbeg, Barrister.			
O'BRIEN – THE INDEPENDENT PARTY ORLA O'BRIEN, of 103 Eaton Brae, Calhermore, Solicitor.			
O'CONNOR – NATIONAL LEAGUE CAROLINE O'CONNOR, of 7 Green Street, Carmmore, Engineer.			
THOMPSON – RURAL PARTY WILLIAM H. THOMPSON, of Dereen, Ballyglass, Farmer.			

Şekil 4: İrlanda 2020 seçimleri örnek oy pusulası (Sample Ballot Paper – General Election 2020)

Kaynak: <https://www.gov.ie/en/publication/150b3-sample-ballot-paper-general-election-2020/> (Erişim tarihi: 08.06.2023)

Avustralya 1958 ve 1961 genel seçimlerine yönelik yapılan çalışmalarda ise donkey vote kullanımının yaklaşık %3 olduğu tahminleri yapılmıştır (Mackerras, 1968: 90). Tasmanya Seçim Komisyonu (Tasmanian Electoral Commission) 2008'de yayınladığı bir incelemesinde⁸⁷ 2002 yılında gerçekleşen Latrobe ve Meander Valley bölgelerindeki iki yerel yönetim seçimlerini inceleyerek donkey vote kullanımı konusunda ilginç bulgular elde etmişlerdir. Bu incelemeye göre, oy pusulalarının %1,4'ü tam doğrusal oylardan, %0,4'ü ters tam doğrusal oylardan, %2,4'ü ise tam sirküler oylardan oluşmuştur. Ayrıca oy pusulalarında on dört adayın tümünü de sıralayanların oranı %66,4 iken, yalnızca beş tercihe kadar tercihte bulunanların oranı %27,5'tir. Seçmenlerden bir aday için oy kullananların sayısı ise yalnızca %6,1'dir.

⁸⁷ İnceleme için Bkz: (Hawkey, 2008).

Oy pusulalarında tam doğrusal olmasa da ilk birkaç tercihi bilinçli, sonrası doğrusal olan, kısmi doğrusal oy kullanımı oranı ise %27,9 olarak tespit edilmiştir (Hawkey, 2008: 8).

Page (2022: 3) ise 2008-2021 yılları arasını kapsayan Victoria (Avustralya) yerel yönetim seçimlerinin istatistiki bir analizini yaptığı raporunda beş veya daha fazla üyeli bir seçim çevresi için sıralamalı bir oylamayla çok sayıda adayın yarıştığı bir seçimde, adil bir seçimde beklenen sonuçlardan %45 oranında daha fazla ihtimalle oy pusulasında ilk sırada yer alan adayın kazanabileceğini öne sürmektedir. Donkey vote kullanımını azaltmaya yönelik öneriler, çok sayıda seçimin bir arada yapılmaması, zorunlu oylamayı kaldırmak, adayın oy pusulasında isminin yanına partisini basmak veya pusulada yer alan isimlerin kurayla sıralanması gibi seçenekler olabilir (Mackerras, 1968: 91).

2.1.3.2.5. Robson Rotasyonu

Oy pusulalarının harf sırası ile basılması bazen adaletsiz sonuçlar doğurabilmektedir. Çalışmalar, donkey vote yüzünden meclislerde, isimleri alfabece ön sıralarda olanlardan orantısız olarak normalde olması gerekenden daha fazla sayıda üye bulunduğunu tespit etmektedir ve alfabetik dizilim arasındaki orantısızlığı göstermektedir. Örneğin Avustralya 1937 Senato seçimlerinde, Yeni Güney Galler eyaletinde Labor Party'nin Amour, Armstrong, Arthur ve Ashley'den oluşan ünlü "Dört As" takımının tümü Senatoya seçilmiştir. Bu olay, 1939'da hükümetin her iki meclis için de oy pusulalarının sırasının belirlenmesinde alfabetik sıralama ilkesini, kura usulü ile değiştirme girişimine neden olmuştur ve Senato için değişiklik kabul edilmesine rağmen Temsilciler Meclisinde kabul edilmemiştir (Mackerras, 1968: 90). Fakat Lakeman, bunun çok az önemsenmeyecek derecede küçük bir etkisi olduğunu iddia eder (akt: Walsh, Robson, 1973: 11).

1964'te yapılan bir çalışma, Avustralya Temsilciler Meclisinde isimleri alfabece üst sıralarda yer alan üyelerin alışılmadık derecede yüksek sayılarda olduğunu göstermiştir. 1968 seçimlerine yönelik yapılan bir çalışmada ise seçmenlerden rastgele seçilen 1300 kişiden yaklaşık üçte biri A-G ile başlayan isimlere sahipken, Temsilciler Meclisinin yarısından fazlasının (65/124) isminin A-G ile başladığı tespit edilmiştir. Aday isimlerinin pusulalarda kurayla belirlendiği Senato

seçimlerinde ise A-G isim aralığında olanların üçte bir (20/60) oranıyla seçmen kitlesine yakın olduğu belirlenmiştir (Mackerras, 1968: 92). 1973'te İrlanda'da yapılan benzer bir çalışmada, rastgele seçilen 2100 seçmen, beş harf grubuna bölünmüş, A-C harf grubunda hem adayların hem de parlamento yesi sayılarının, seçmen sayısına oranla daha çok sayıda olduğu bulunmuřtur⁸⁸. Seçilen adaylar A-G grubunda yoğunlaşmakta iken, H-O grubu daha az temsil edilmektedir (Walsh, Robson, 1973: 11-15). İrlanda'da 1922-1973 arasındaki seçimler bu yönden incelendiğinde, 1963'te seçim kanununda, partilerin isimlerinin oy pusulasına yazılması yönünde yapılan değişiklik sonrası alfabetik faktör etkisinin az da olsa düşmeye başladığı görülmektedir (Walsh, Robson, 1973: 16-17).

Tasmanya'dan Hon Neil Robson (2004: 9-10) bu soruna yönelik, Robson rotasyonu olarak adlandırılan bir değişiklik önerisinde bulunmuş ve nerisi Tasmanya Meclisince 1979 yılında kabul edilerek sorun giderilmeye çalışılmıştır. Donkey vote kullanımını tümüyle sona erdirmese dahi en azından bunun adaylar üzerinde olumsuz etkisini sona erdirecek bir yöntem olarak Robson rotasyonu, oy pusulalarının basımında aday isimlerinin karışık ve her adayın en üstte ve diğer sıralarda eşit sayılarda yer alacağı şekilde pusula basılmasını önermektedir. 1998'den beri Tasmanya yerel seçimlerinde ve 1995'ten beri Avustralya Başkent bölgesinde pusulalar Robson rotasyonuna uygun basılmaktadır.

2.1.3.3. Borda Sayımı

Sıralamalı modeller içerisinde transferli olmayıp puanlama ile hesaplama yapılmasını öneren Borda sayımı kökeni oldukça eskilere dayanan bir modeldir. Adını modeli geliştiren Fransız Jean Charles de Borda'dan alır. 18. yüzyılda Fransız Akademisi'nin ye seçiminde Napolyon Bonaparte'nin müdahalesine kadar yirmi yıl süreyle Borda sayımı kullanılmıştır. Borda, kendi adıyla anılan sistemi 1770'te ortaya atmış, 1781'de yayımlanan yazısında detaylarını açıklamıştır (Aleskerov, Ersel,

⁸⁸ çalışmaya göre İrlanda 1973 seçimlerindeki seçmen kitlesinin yaklaşık %20,3 ünün isimleri A-C grubunda yer almakta iken, tüm adaylar içinde bu oran %27, meclise seilenlerde %32,6'dır. Öte yandan mesela seçmen kitlesi içinde M-O harf aralığında isme sahip kişilerin oranı %25,3 iken, adaylar içindeki oranı %22,5, seçilenler içinde ise %15,3'tür. Alfabetik etki, seçmenlerin ilk tercih oyları incelendiğinde de ortaya çıkmaktadır. Yaklaşık %20,3 seçmen kitlesi olan A-C isim aralığı, ilk tercih oylarında %33,4 oranında tercih edilirken; yaklaşık %19,4 seçmen kitlesi olan P-Z isim aralığı, ilk tercih oylarında yalnızca %13,6 oranında tercih edilmiştir (Walsh, Robson, 1973: 11-19).

Sabuncu, 1999: 37). Borda yönteminde karar almak için adaylar en çok istenenden en aza doğru sıralanır. Hesaplama aşamasında ise en az istenen adaya bir, sondan bir önceki adaya iki puan olacak şekilde puanlama yapılır ve sonuçlara ulaşılır. Örneğin Borda çalışmasında yöntemini 21 kişiden oluşan bir grupta 3 adaylı bir seçimde ABC şeklinde kullanılan bir tercihli oylamada A üç, B iki, C bir puan olacak şekilde bir hesaplama ile örneklendirmiştir. Sonuçta A=8, B=7 ve C=6 ilk tercih oyu alırken, FPTP modelinde A'nın kazanacağını ancak ikinci üçüncü tercihlerin de puanlama usulü hesaplama katılması sonucunda kazananın değişebileceğini göstermiştir (Borda, 1781: 657-661). Borda sayımının Fransız Akademisinde kullanılmasının akabinde bir başka Fransız matematikçi Condorcet, biraz da şahsi husumetiyle, Borda sayımına karşı çoğunluk ilkesine aykırı olduğu, sonuçlarının alakasız alternatiflere bağlı olabileceği ve hataya yol açabileceği gerekçeleriyle eleştirmiş ve birazdan anlatacağımız ikili karşılaştırmalarla sonuca ulaşılan kendi modelini önermiştir (Young, 1995: 57).

Puanlamalı veya karşılaştırmalı hesaplama konusunun bilimsel öncüleri genellikle Borda ve Condorcet sayılsa da onlardan epey zaman önce Roman Llull (1232-1315) ve Nikolaus Cusanus (1401-1464) benzer şekilde konuyu ele almışlardır. Ancak her ikisinin de yazıları çok daha sonraları bulunduğu için muhtemelen Borda ve Condorcet bu yazılardan haberdar olmamış olabilirler (Aleskerov, Ersel, Sabuncu, 1999: 38). Roman Llull'un çalışmaları Condorcet metoduyla, Cusanus'un çalışmaları da Borda sayımıyla aynıdır. Cusa'lı Nicholas 1435'te Kutsal Roma İmparatoru'nun seçilmesi konusunda her seçmene, her ismin arkasına bir ile toplam aday sayısı arasında değişen bir sayı koymasını, en yüksek puan alan adayın seçilmesini önermiştir. Ayrıca Paul Sigmund, Cusanus'un kişisel bir notunda "*çok çalışmama rağmen daha güvenli bir sistem bulamadım ve inanın bana, daha mükemmel bir sistem bulunamaz*" dediğini belirtir (Emerson, 2013: 354-355). Özünde her iki çalışma da toplumsal tercihlere ulaşmanın basit yolunun istenmeyen çeşitli sonuçlar doğurabileceğini ortaya koymaktadır. Borda sayımının en dikkat çeken özelliği bazen %51 oy alarak salt çoğunluk sağlayan bir adayın, diğer tercihlerde en sonda olması durumunda kazanan olamayabileceğidir. Tercih sıralamalarının tümünü dikkate alarak seçimlerde yalnızca ilk tercihlere bakmanın yetersizliğini ortaya çıkarır. Her zaman

çoğunluk olmak en çok istenen olmak anlamına gelmemektedir. Tercihler eğer bir skala şeklinde belirtilirse gerçek istenme oranı daha net olarak görünebilir.

Borda sayımı uygulamada hesaplaması değiştirilmiş bir versiyonu olan Dowdall sayımı ile Okyanusya'da küçük bir ada ülkesi olan Nauru'da (Reilly, 2002b; Grofman, Feld, Fraenkel, 2017) 1971'den beri parlamentonun on dokuz sandalyesinin partisiz, doğrudan adayların oylanması yoluyla (Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 118) kullanılmaktadır. İkinci olarak klasik Borda versiyonuyla sıralamanın zorunlu olmadığı bir biçimde Slovenya'da parlamentonun azınlık (Macar ve İtalyan) iki temsilcisi için ayrılmış sandalyelerin seçiminde kullanılmaktadır (Toplak, 2006: 826; Fraenkel, Grofman, 2014). Daha önceleri Kiribati'de başkanlık seçiminde aday gösterilecek kişilerin parlamento üyeleri tarafından belirlenmesi aşamasında da klasik Borda sayımı kullanılmakta iken, stratejik oylamanın doğurduğu sonuçlar yüzünden⁸⁹ 2002'de çıkarılan bir yasayla terk edilmiştir. Borda sayımına yönelik stratejik eylemlerin sonuçları küçük sayıda gruplarda kullanılan oylarda daha kolay yönetilebilirken oy kullanan üye sayısı arttıkça stratejik sonuçlar elde etmek zorlaşır.

Nauru'da kullanılan Dowdall sayımı ismini mucidi olan Nauru'nun İrlandalı Adalet Bakanı Desmond Dowdall'dan almıştır (Reilly, 2002b: 366). Borda sayımının hesaplaması değiştirilmiş bir versiyonudur. Puan hesaplama aşamasında Borda sayımında puanlar aday sayısına göre 1,2,3,4,5 vb. şekilde yukarı doğru giderken, Dowdall'da birinci sıradaki adayın puanı daima 1'dir ve diğer adaylara verilen puanlar aday sayısına göre $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{5}$ vb. şeklinde sıralanır⁹⁰. Dowdall sayımı, Borda sayımına nazaran ilk tercihlere daha fazla önem vermektedir. Tersinden söylersek Borda sayımında ikinci tercih Dowdall modelindekinden daha değerlidir. Aslında bir seçmenin birinci ve ikinci tercihi arasındaki fark ile beşinci ve altıncı tercihi arasındaki farkı eşit düzeyde değerlendirmeyen Dowdall sayımı (Emerson, 2013: 354) Borda sayımına nazaran seçmen davranışına daha uygun olarak değerlendirilebilir.

⁸⁹ 1991 yılındaki Kiribati başkanlık seçimlerinde yaşanmış örnek bir durum için Bkz: (Van Trease, 1992).

⁹⁰ Nauru'da modelin ilk uygulandığı 1971 orijinal versiyonunda önce 1, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$ vb. şeklinde kesirli sayılar kullanılmış, sonradan ondalık tabana dönüştürülmüştür (Fraenkel, Grofman, 2014: 190).

Tablo 16'daki 100 seçmen dört adaylı örnek üzerinden kazananı belirlemek için 4,3,2,1 şeklinde puanlanan orijinal Borda sayımı modeli kullanıldığında A=259, B=237, C=261 ve D=243 puan alır. Böylece ilk tercihlerde %26 oranında yer alan ve AV ile STV'de ikinci turda elenen C adayı, Borda sayımına göre seçimin kazananı olmaktadır. Aynı hesaplama Dowdall sayımı ile yapıldığında A=55,08 B=49,25 C=52,92 D=51,08 puan alır ve A kazanır. Görüldüğü gibi ilk tercihlere ne kadar önem vermek istediğimize göre hesaplama yönteminin değişmesi, seçim sonucun belirlenmesinde son derece etkilidir⁹¹.

Fraenkel ve Grofman (2014: 198-199) çalışmalarında Nauru'da kullanılan Dowdall sayımı yerine klasik Borda versiyonu kullanılsaydı doldurulan sandalyelerin yaklaşık %30'unun farklı kazananlarla doldurulacağını tespit etmiştir. Öte yandan Slovenya'da uygulanan isteğe bağlı klasik Borda sayımı yerine Dowdall modeli kullanıldığında sonuçlar arasında bir fark bulamamışlardır. Bunun nedeni Slovenya'nın modelinde ikinci tercih belirtmenin isteğe bağlı olması nedeniyle çok sayıda seçmenin ikinci tercih belirtmemesinden kaynaklanmaktadır. Dowdall sayımı uygulamada sonuçlar bakımından Borda sayımına nazaran, blok oylama ve SNTV'ye (çoğunlukçu modellere) benzer sonuçlar doğurmuştur⁹². Ancak modelin her iki versiyonunun da daha büyük seçmen kitlelerinde uygulanması durumunda diğer sistemlere nazaran daha orantılı sonuçlar doğurması beklenebilir. Seçmen sayısının fazla olduğu durumlarda Borda ve Dowdall sayımları arasında yapılacak bir kıyaslamada Dowdall sayımının büyük partilere sağladığı avantaj daha küçük oranlarda olacaktır.

Borda sayımı tıpkı AV gibi tek adayın seçimi yani dar bölge seçim çevresi için tasarlanmış olmasına rağmen hem dar hem de geniş bölge seçim çevrelerinde uygulanmaya müsaittir. Nauru'daki kullanımı geniş bölge seçim çevresi uygulamasına örnektir. Nauru'da seçim çevreleri 2-4 aday arasında değişmektedir ve seçmenlerin tüm adayları sıralaması zorunludur. Aksi takdirde pusula geçersiz olur. Dört sandalyeli

⁹¹ Örneğin üç aday (a,b,c) ve üç seçmen var. Seçmen tercihleri abc, abc, cba şeklinde olsun. Puanlama için kullanılan aralık (1, $\frac{3}{4}$, 0) olursa sonuçlar a=2, b=2,25, c=1, sonuç *bac* sıralaması; aralık (1, $\frac{1}{2}$, 0) olursa a=2, b=1,5, c=1, sonuç *abc* sıralaması; aralık (1, $\frac{1}{4}$, 0) olursa a=2, b=0,75, c=1, sonuç *acb* sıralaması olacak. Görüldüğü gibi üç farklı hesaplama yöntemi, üç farklı sonuç sıralaması doğurur. Örnek için Bkz: (Fraenkel, Grofman, 2014: 190, dipnot 6)

⁹² Reilly (2002: 365) bu görüşü öne sürmüştü, Fraenkel ve Grofman (2014: 199) ise kanıtlarını sunmuştur.

bir bölgede herhangi bir kota olmaksızın en çok puan toplayan dört aday seçilir. Dowdall, düzenlemeyi önerirken Borda'dan haberdar mıydı bilinmiyor ancak Reilly, Nauru'nun böyle karışık bir modeli seçmesinin nedeninin Avustralya'dan miras aldığı AV'nin karmaşık oy transferi işlemini basitleştirmek olduğunu söylemektedir (Reilly, 2002b: 366). Hem Borda hem de Dowdall sayımı, oyların devredilmesi işleminden daha kolay bir hesaplama yöntemine sahiptir. Yalnız tek bir sayım vardır. Bir aday kaç kez birinci sırada, kaç kez ikinci sırada ve kaç kez diğer sıralarda yer almışsa o sıranın değeri ile çarpılarak toplam puanını bulmak yeterlidir. Yine de sayımların elle yapıldığı eski tarihlerde geniş kitlelere uygulanması bakımından çoğunlukçu modellere nazaran daha zordur.

Uygulamada sıralama sayısı zorunlu olabileceği gibi isteğe bağlı kısmi oylama da yapılabilir. Borda'nın ana metninde kısmi oylamaya yönelik herhangi bir ifade yer almamaktadır. Borda böyle bir modelde seçmenlerin kısmi oy kullanabileceğini hesaba katmamış olabilir. Ancak Fransız Akademisi seçimlerinde Borda sayımı uygulamaya konduğunda seçmenler bu sayımı nasıl manipüle edeceklerini, yalnızca en tehlikeli rakiplerini listenin en altına koyarak değil listelerini de kısaltarak keşfetmişlerdir (Fraenkel, Grofman, 2004: 188). Borda, modelindeki bu eksiklikler bildirildiğinde *“benim yöntemim sadece dürüst insanlar içindir”* diyerek karşılık vermiştir (Emerson, 2013: 357).

Seçmen açısından bakıldığında FPTP veya diğer tek seçenekli modeller kadar kolay olmasa da AV ve STV'ye nazaran daha anlaşılırdır. Çoğunlukçu modellere nazaran belirli düzeyde bir ilgi ve bilgi gerekliliği vardır. Sıralama yapabilmek için her hâlükârda aday/partileri belirli oranda tanımak gerekir. Aksi takdirde donkey vote oranı yüksek çıkar ve tercihleri çarpıtır. Bunun için modelin tüm adayları sıralamasını istemesi (Nauru'da veya AV'de Avustralya'da olduğu gibi) yerine Papua Yeni Gine'de ve Sri Lanka uygulamalarındaki gibi sınırlı bir sıralama istenmesi düşünülebilir. Tercihlerin isteğe bağlı sıralanması STV modeli kullanan İrlanda'da ve Borda sayımının Slovenya'daki uygulamasında kullanılmaktadır. Ancak hem İrlanda'da hem de Slovenya'da seçmenlerin çoğunun yalnızca bir adaya oy kullandığı çok azının tam oy pusulası sunduğu görülmektedir. Hatta Fraenkel ve Grofman'ın (2014: 188, 196-199) çalışmalarında gösterdikleri gibi Slovenya'da etnik kontenjan için ayrılmış iki adayın seçiminde Borda sayımı kullanılan 2000-2011 arası dört

seçimde, seçmenlerin yarıdan fazlası tek bir aday için oy kullanmıştır. Herkesin tüm adayları sıralaması ile seçmenlerin bir kısmının kısmi olarak sıralama yapması, puanlamalar arasında önemli ölçüde fark yaratabilir ve her seçmenin oyunun aynı değerde olmamasına neden olur. Bu nedenle Slovenya Seçim Komisyonu 2008’de sıralanmamış adayların her birinin bir puan olarak değerlendirilmesine karar vermiştir. Bu değişiklikten sonra yaklaşık %20 oranında daha fazla seçenek kullanan seçmen olmuştur. Macar azınlıkların temsilcileri zaman zaman Borda sayımı yerine oğunluku modelin uygulanması yönünde baskılar yapmaktadır. Ancak Borda sayımının benimsenmesinin nedeni, azınlık grupları içinde iki-üç çıkar grubunun varlığı nedeniyle daha ılımlı bir adayın seçilmesini sağlama potansiyelidir. Sonuç itibariyle anılan dönemin tümündeki örneklerde tek aday üzerinde yüksek bir uzlaşma olmuş, Borda sayımının sonuçlara bir etkisi olmamıştır. Neredeyse her modelde kazananlar aynı kişiler olmaktadır.

Tüm adayların sıralandığı durumlarda, bilgi ve ilgi düzeyinin yüksek olmadığı bir seçmen kitlesinde alt sıralardaki tercihlere puanlama atamak, aslında tercih sıralamalarını olması gerekenden fazla önemsemek anlamına gelebilir ve hatalı sonuçlar doğurabilir. Bu nedenle model daha yaygın olarak teknokratik bir oylama gerektiren daha küçük çaplı organizasyonlarda tercih edilmektedir. Örneğin okul yönetimlerinin seçimlerinde, bazı spor organizasyonlarında, Grand Prix motor yarışlarında, Oscar törenlerinde ve Eurovision şarkı yarışması gibi etkinliklerde çeşitli uyarlanmış biçimleriyle karşımıza çıkmaktadır (Doğan, Giritligil, 2014: 84; Emerson, 2013: 358). Seçimler gibi geniş katılımlı, genel oyun olduğu durumlarda ise çok sık kullanılmamaktadır.

Borda sayımının olumlu yönlerine vurgu yapan Black (1976: 14-15) pratik uygulamada kullanımının zor olacağını, deneyimsiz seçmenler için dahi strateji yapmaya elverişli olduğu (basitçe en yakın rakibi sona yazmak) ve dolayısıyla sonuçları çarpıtarak esasen en az istenen adayın kazanmasına neden olabileceği gibi sebeplerle meclis seçimlerinde kullanılmasının tehlikeli olabileceğini belirtmiştir. Nauru’da klan bağları nedeniyle hizipler genellikle seçmenleri büyük rakipleri sona yazmaları için yönlendirirler. Fraenkel ve Grofman, Nauru ve Slovenya’da yaptıkları incelemelerde, popüler rakibi sona yazmak biçimindeki bu stratejik oy kullanma ile sistemi manipüle etme girişiminin önemli derecede yüksek olduğuna dair kanıtlar

ortaya koymuşlardır. Öte yandan aynı çalışmada, büyük rakiplerin son sıraya yazılmış olmasının orta sıradakilerin kazanmalarına sebep olacak düzeyde sonuçlar doğurmadığını da tespit etmişlerdir. Hatta AV veya STV gibi transferli modeller kullanılmış olsa idi bu etkinin daha fazla olabileceğini belirtmişlerdir (Fraenkel, Grofman, 2014: 188-201).

Model, Nauru küçük bir ülke olduğu ve parti sistemi gelişmediği için partisiz olarak uygulanmaktadır ancak yine de hükümet kurulma aşamasında çok sayıda hizip vardır (Fraenkel, Grofman, 2014: 195). Henüz bir parti sisteminde nasıl işleyeceğine dair veri elde edilebilecek ülke yoktur. Ancak Dummett (1997: 164-173) modelin partili bir simülasyonunu gerçekleştirmiş, orijinal versiyonunun kullanılması durumunda büyük partilere ikiye bölünerek seçimlere girmesi yönünde teşvik sağlayacağını, dolayısıyla parti parçalanmasına sebebiyet verebileceğini belirtmiştir. Bu teşvikin oluşmaması için hesaplama aşamasında puanların birinciye daha yüksek bir ağırlıklandırma ile yapılmasının daha adil olabileceğini ifade etmiştir.

2.1.3.3.1. Borda Sayımında Alakasız Alternatiflerin Bağımsızlığı

Tüm puanlamalı oylama modelleri, Condorcet'in vurguladığı “*alakasız alternatiflerin bağımsızlığı*” ilkesini yerine getirmediği yönündeki eleştiriye karşı savunmasızdır (Young, 1995: 57-58). Sıralamalarda ve seçmenlerde herhangi bir değişiklik söz konusu değilken, yarışta olan bir adayın çekilmesi ya da ölmesi (Arrow, 1951: 26) gibi durumların normal şartlarda aynı sıralamalarla kazananı değiştirmemesi gerekir. Ancak bu tür modellerde adayların durumlarının değişmesi sıralamalar değişmeden sonuca etki edebilir ve kazananı değiştirebilir (Hill, 1988: 246). Örneğin A,B,C,D,E adaylarının olduğu bir seçimde, puanlanma ile A'nın kazanacağı bir seçim, B ve C aday olmaz ise aynı sıralamalarla ilk durumda son sırada olan bir adayın kazanmasına olanak verebilmektedir. Somutlaştırmak gerekirse 75 seçmen ve beş aday üzerindeki sıralamaların aşağıdaki gibi olduğunu düşünelim:

Tablo 18: Borda sayımında alakasız alternatiflerin bağımsızlığı örneği

Tercih/Kişi	25	20	13	9	8
1. tercih	A	B	C	D	E
2. tercih	C	D	E	E	C
3. tercih	B	E	A	A	B
4. tercih	D	A	D	B	A
5. tercih	E	C	B	C	D

Orijinal Borda sayımı ile burada kullanılan oylar 5,4,3,2,1 şeklinde puanlandığında, A=247, B=230, C=226, D=209 ve E=213 puan alır ve A seçimin kazananı olur. Aynı 75 kişinin B ve C aday olmadığında veya öldüğünde sıralamalarında bir değişiklik olmadığı varsayımı altında bunları tablodan çıkararak:

Tablo 19: Borda sayımında alakasız alternatiflerin bağımsızlığı örneği 2. durum

Tercih/Kişi	25	29	21
1. tercih	A	D	E
2. tercih	D	E	A
3. tercih	E	A	D

şeklinde bir sıralamaya sahip olunan yeni duruma ulaşılır. Bu yeni durumda Borda sayımı ile yapılacak 3,2,1 şeklindeki bir puanlamada A=146, D=158, E=146 puan alır ve bir önceki puanlamanın son sırada olan adayı D seçimin kazananı olur⁹³. Görüldüğü gibi kişilerin tercih sıralamalarında herhangi bir değişiklik söz konusu değilken, adayların kimler olduğuna bağlı olarak sonucun değiştiği durumlardan dolayı Borda sayımı, seçmen tercihlerini en iyi şekilde yansıtıp yansıtmadığı hususunda eleştirili konusu olabilmektedir.

2.1.3.4. Condorcet Modeli

Borda ile aynı dönemde yine Fransız Akademisi seçimleri ile ilgili olarak Marquis de Condorcet (1785) seçeneklerin ikili karşılaştırılmasına dayanan bir model öne sürmüştür. Borda sayımını özellikle alakasız alternatiflerin bağımsızlığı ilkesine uymadığı için eleştirmiş, kazananın, ikili karşılaştırmalar sonucu herkesi yenen olması gerektiğini söylemiştir. Örneğin farklı ABCD tercihleri içinden, A adayı A-B ikili elemelerde ilk tercihte galip gelmişse ve yine A diğer ikilileri de (A-C ve A-D) mağlup ederse o zaman “*Condorcet galibi*” olup seçimi kazanır. Condorcet de seçimlerde çoğunlukçu modeller uygulandığında gerçekte istenmeyen bazı sonuçların kazanabileceğini belirtmiştir. Ancak önerisinde tercihlerin akılcı olmasına rağmen bir döngü yaratması durumunda paradoks doğurabileceğine de belirtmiştir.

Hill (1988: 248) Condorcet modelinin, tek bir koltuğu doldurmak gerektiğinde açık ara en iyi model olduğunu savunur. Black de Borda sayımının olumlu taraflarına vurgu yapmakla birlikte, bir seçimde önce Condorcet galibi varsa o kazanmalı yoksa

⁹³ Örneğin daha küçük farklı bir versiyonu için Bkz: (Hill, 1988: 246).

Borda sayımı uygulanmalıdır diye görüşünü belirtir (Aleskerov, Ersel, Sabuncu, 1999: 84). Dummett (1997: 151-157, 161) ise geniş bölgeli seçim çevrelerinde uygulanacak Kota/Borda sistemi adını verdiği, azınlık gruplarının seçilmesini destekleyecek, grup sıralamalarının her bölgenin üye sayısına göre belirlenecek kotalarla ayrı ayrı dikkate alınacağı karışık bir modelin daha iyi olabileceğini savunmaktadır. Ayrıca Condorcet modelinin Borda sayımına kıyasla ılımlılar için daha elverişli olduğunu da söyler. Seçmenlerin her ikili için ayrı oy kullanmasına gerek yoktur, adayları tercihlerine göre sıralarlar ve sıralamadaki yerlerine göre karşılaştırma yapılır. Hatta isterlerse tam bir liste vermek zorunda da değildir ve eşit tercihe sahipler arasında bağlar da belirtilebilir. İşaretlenmemişler en altta eşit olarak değerlendirilir. Sonuçlar olası her çift için karşılaştırma yaparak bulunur. Örneğin, bir seçmenin ABCDEF adayları arasındaki tercih sıralamaları aşağıdaki gibi olabilir: (Hill, 1988: 248)

Tablo 20: Bir seçmenin Condorcet tercih sıralaması

Aday	Tercih sırası
A	3
B	
C	1
D	2
E	
F	2

Burada seçmen A'yı tüm adaylara karşı tercih ediyor. Ardından D ve F arasında eşit düzeyde ama onları da C, B ve E'ye karşı tercih ediyor. C'yi de B ve E'ye karşı tercih ediyor. Son olarak en az istedikleri B ve E arasında da kayıtsız. Bu seçmen gibi tüm seçmenlerin toplam değerlendirmeleri sonucunda tüm adaylara karşı galip gelen olursa Condorcet galibi ilan edilir. Somut bir örnek üzerinden anlatmak gerekirse Tablo 16'da yer alan 100 seçmen ve dört adaya ait sıralamalı tercihler şu şekildeydi:

Tablo 21: Örneğin Condorcet ikili karşılaştırmalara uyarlanması

Tercih/Kişi	12	7	6	5	9	7	4	9	8	6	3	13	7	4
1. tercih	A	A	A	A	B	B	B	C	C	C	C	D	D	D
2. tercih	B	C	D	D	A	D	C	A	D	B	B	B	C	A
3. tercih	C	D	C	B	C	C	A	D	A	A	D	C	A	B
4. tercih	D	B	B	C	D	A	D	B	B	D	A	A	B	C

A-B karşılaştırmasında A adayı 58-42 galiptir. A-C karşılaştırmasında ise 43-57 mağluptur. C-D karşılaştırmasında C adayı 65-35 galiptir. C-B karşılaştırmasında 46-54 mağluptur. Görüldüğü gibi bu örnekte A'nın B'yi yendiği, C'nin A'yı ve D'yi

yendiği, B'nin de C'yi yendiği bir Condorcet paradoksu ortaya çıkmaktadır ve Condorcet galibi yoktur.

Condorcet galibi de Borda sayımında olduğu gibi çoğunluğun en çok istediği ilk sıradaki aday olmayabilir. Hatta ilk sıra tercihlerinde hiç yer almayan bir aday dahi Condorcet galibi olabilir. Modele yönelik en sık karşılaşılan eleştiri yukarıdaki sonuç gibi bir paradoks doğurduğu durumlardır. Modelin savunucularından olan Hill (1988: 248-250) bu durumun deneysel kalıplarda ortaya çıktığını oysa gerçek seçmenlerin gerçek oylamalarında yani yüksek sayıda oyun olduğu düzeylerde paradoks oluşmasının nadiren olabileceğini söylemektedir. Öte yandan benzer bir matematiksel analizle Borda sayımının alakasız alternatiflerin bağımsızlığı ilkesine aykırılığını eleştirir. Paradoksal sonuçlar doğurmasının modelin sakıncası olduğunu kabul etmekle birlikte bu sebepten dolayı doğrudan reddedilmemesi gerektiğini, paradoksal sonuçlar çıktığında önceden belirlenmiş başka bir yöntemle geçilmesi gerektiğini ifade eder. Ayrıca modelin geniş bölgede belirli sayıda adayın seçimi için de kullanılabilir olacağını ancak geniş bölgede çoğunlukçu modele dönüşebileceğini belirtmektedir. Paradoks olmaması halinde modelin oyları bölmek, adaylıkları bozmamak, seçmenlere herhangi bir stratejik kaygı olmadan oy verme imkânı sunmak ve sonucu tek turda belirlemek gibi avantajları olduğunu dile getirir.

Dodgson, çalışmasında Condorcet yöntemini geliştirerek Condorcet galibi bulunana kadar oylamaya devam edilmesini önermiştir (Bartholdi, Tovey, Trick, 1989: 159). Young (1988: 1231-1244) Borda ve Condorcet yöntemlerini karşılaştırmış ve her ikisinin de olumlu yönleri üzerinde durmuştur. Fishburn ve Gehrlein (1976: 82-85) ise bu yöntemleri karşılaştırıp, geliştirilmiş versiyonları olan Black, Copeland ve Dodgson'un yöntemlerinden örnekler vererek oylama yönteminin değişmesi sonucunda aynı oylamada farklı kazananların çıkabileceğini, her profil için paradoks olmadan kazananın belirlenebileceği modelin Borda sayımı olduğunu belirtmişlerdir.

2.1.3.4.1. Borda Sayımı ve Condorcet Modelinde Temsilde Adalet

Her iki model de genellikle sıralamalı oylamanın AV ve STV'de belirtilen avantajlarına sahiptir. İlave olarak tüm oy verenlerin tüm seçeneklerinin dikkate alınması ve en çok sayıda tercih edilenin belirlenmesi yönüyle, halkın tercihinin yüksek düzeyde ölçtüğü kabul edilir. Seçmenlerin onlara hak verilen tüm tercihlerinin henüz

ilk hesaplama aşamasında sisteme dâhil edilmesi daha az oy israfına oyların daha derinlikli değerlendirilmesine olanak verir. Mevcut bilgilerin hiçbir bölümünü göz ardı etmez ve her adayın her durumdaki konumunu hesaba katarlar (Black, 1976: 12). Diğer sıralamalı modeller gibi şartların uygun olduğu yerler için ılımlı adayları teşvik etme, aşırılık yanlısı adayları güçsüzleştirme eğilimleri vardır ve merkeze doğru bir ivme yaratırlar (Dummett, 1997: 161). Adaylar sıralamalarda en sonda yer almamak için gayret ederler.

Borda sayımı aslında bir adayın turnuva sonucunda diğerlerinin kaç defa önünde olduğunu hesaplamaktadır. Böylece tüm oy verenler tarafından diğer adaylara kıyasla en çok sayıda tercih edilen adayın seçilmesini sağlamaktadır (Aleskerov, Ersel, Sabuncu, 1999: 82). Saari, kolektif seçimler yapmanın en arzu edilen yolu olarak Borda sayımının önde gelen çağdaş akademik savunucusu olmuştur (Fraenkel, Grofman, 2014: 188). Saari'nin (2023: 359-363) en önemli argümanları, en fazla sayıda oy verme paradoksunu ortadan kaldırması ve manipüle edilme, strateji yapma olasılıklarının en düşük olduğu model olmasıdır. Çoğunlukçu modellerde yalnızca seçmenin en iyi tercihinin ödüllendirildiğini ve diğer tüm adayların en alt sıradaki kaybedenler olarak değerlendirildiğini; AV modelinde ise seçmenlerin oyların nasıl sayılacağını bilmelerinden kaynaklı olarak çok sayıda şüpheli sonuçların ortaya çıkabileceğini söyler.

Demokratik süreçler açısından ılımlı bir adayın kazanmasını sağlayabilecek modeller üzerine daha fazla kafa yormak önemlidir. Çoğunluğun her şeyi aldığı ve azınlığın hiçbir şey kazanamadığı çekişmeli süreçler yalnızca rekabetin var olması nedeniyle demokratik olarak değerlendirilemez. Karar verme süreci, herkesin etkisinin olması gereken süreçlerdir ve mümkün olan en iyi uzlaşmayı belirleyecek (Emerson, 2013: 358) sonucu desteklemelidir. Uzmanlar, politikacıların dürtülerini, uzlaşmanın fikir ayrılıklarından daha karlı olacağı şekilde değiştirecek seçim sistemleri tasarlanabileceğini söylerler (Dahl, 2019: 169). Katılımın artırılmasına yönelik ilgi her alanda giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Ayrıca gelişmiş demokrasilerde katılımın artmasına yönelik geliştirilen hedefler seçmen bilgi düzeyinin artmasına yönelik gerekliliğe de dikkat çekmektedir. Seçmenlere bir konuda seçim yapma hakkı veriliyorsa seçeneklerin tümü hakkında daha detaylı ve daha az manipülatif bilgi sahibi olmasını beklemek olağan olmalıdır. Daha katılımcı bir demokrasi savunucuları son

yıllarda bu yönde iyileştirme geliştirecek çalışmalara ağırlık vermektedirler. Dolayısıyla uygulaması zor da olsa Borda sayımı ve Condorcet modeli gibi seçmenlerin tüm fikirlerini daha fazla dikkate alan modeller üzerine en azından akademik ilgi yükselmeye devam etmektedir.

2.1.4. Karma Oylama Modelleri

Hem tek sandalyeli bölgelerde bireysel adayların seçildiği hem de parti listelerinden sandalyelerin bir kısmının belirlendiği, iki modelin karışımı modellere karma oylama modelleri denir. Son yıllarda diğer modellerin eksikliklerine yapılan eleştiriler nedeniyle karma modellerin kullanımı artmaktadır. 21. yüzyılda önceki iki yüzyılın baskın seçim sistemleri olan dar bölge çoğunlukçu model ile listeli modellerin ikisinin de iyi yanlarını birleştirme yönünde bir uzlaşma modeli olarak görünmekte ve yaygınlaşmaktadır (Shugart, Wattenberg, 2001: 1).

Karma oylama modelleri, ayrıntıları farklılaşan çok çeşitli şekillerde yapılandırılabilir. Kimilerinde tek oy hakkı varken kimilerinde iki oy hakkı vardır. Özellikle dağıtım aşamasındaki hesaplama yöntemleri neredeyse her ülkede farklılıklar göstermektedir. Ancak temelde en yaygın alt kategorileri, telafi edici sandalyeler barındıran ve böylece daha orantılı sonuçlar doğuran MMP (mixed member proportional) ve herhangi bir telafi edici özellik barındırmayan MMM (mixed member majoritarian) modelleri olarak ikiye ayrılır.

MMP modeli ilk olarak savaş sonrası dönemde 1949'da Almanya'da uygulanmaya başlamış, onun dışında karma modeller uzun yıllar demokratik olarak uzun ömürlü olmayan çeşitli ülkelerde nadiren uygulanan bir model olmuştur. Bu yönüyle genellikle bir ara geçiş formülü veya eninde sonunda yok olmaya mâhkum bir takım eksantriklikler manipülasyon örnekleri olarak görülmüştür (Farrell, 2001: 10). Ancak 1990'ların ortalarından itibaren özellikle Yeni Zelanda'nın çoğunlukçu modelin eksikliklerini gidermek için MMP kullanmaya başlaması ile yeni demokratikleşme dalgasının bir parçası gibi görülerek moda olmuş tartışılmaya ve yaygınlaşmaya başlamıştır.

Karma oylama modeli kullanan ülkelerden Almanya, Yeni Zelanda, Macaristan, Japonya ve Rusya gibi bazılarında seçmenlerin bir seçim için birden fazla oyu vardır. Seçmen dilerse ikinci oyunu farklı bir partiye verebilir. Bu durum tek kişi

tek oy ilkesine aykırı değildir çünkü tüm seçmenler aynı hakka sahiptir. Henüz FPTP modeli altında yapılan Lesotho 1998 seçimlerinde, Lesotho Congress for Democracy oyların %60'ını alarak neredeyse tüm sandalyeleri kazanmıştır. Ardından yayılan toplumsal huzursuzluk ve askeri müdahale, bazı toplumlarda bu tür sonuçların yalnızca adaletsiz değil tehlikeli de olduğunu göstermiştir (Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 12). 2002'de ise seçim sistemi değiştirilerek MMP modeline geçilmiştir. Başlangıçta Almanya'daki gibi iki oylu bir sistem benimsenmiş ancak 2007 seçimlerinde partilerin modele yönelik başarılı manipülasyonları nedeniyle 2012'de tek oylu MMP ile değiştirilmiştir. Kullanıldığı diğer pek çok karma modelde de seçmenin tek oyu vardır ve genellikle hesaplama aşamasında iki farklı yöntem kullanılarak dağıtım yapılmaktadır. Örneğin Singapur'un 93 sandalyeli yasama meclisi üyelerinin 14'ü FPTP modeli ile seçilmekte iken 79'u PBV modeli ile seçilmektedir⁹⁴. Benzer şekilde Senegal'de de 165 üyeli meclisin 105 üyesi PBV ile seçilirken 60 üye kapalı liste modeli ile seçilir⁹⁵. Bu modeller literatürde bazen paralel modeller adıyla da karşımıza çıkar (Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 104,112).

2.1.4.1. MMP Modeli

Almanya, Yeni Zelanda, Lesotho, Meksika ve Bolivya gibi MMP modeli kullanan ülkelerde, sandalyelerin bir kısmı dar bölgelerden seçilecek temsilciler için bir kısmı da ülke geneli listelerden telafi edici biçimde belirlenecek temsilciler için ayrılmıştır. Böylece telafi edici genel liste sayesinde dar bölge seçim çevrelerinin doğurduğu orantısızlık azaltılarak, iki model arasında dengeli bir dağılım sağlanmaya çalışılır (Reynold, Reilly, Ellis, 2008: 190). Buradaki temel mantık hem bireysel temsili hem de orantılılığı belirli düzeylerde sağlayabilmektir. Bu sayede tek üyeli bölgelerde yeterince temsil edilemeyen üçüncü ve diğer küçük partiler diğer kısımdan hak ettikleri payları alabilmektedir. Bu yönüyle karma modeller bazı yazarlarca “*her iki dünyanın da en iyisi*” olarak değerlendirilmiştir (Shugart, Wattenberg, 2001: 595).

Almanya'da MMP modeli “*ek üye sistemi*” adıyla anılmaktadır (Farrell, 2001: 10). Öncelikle dar bölge seçim çevrelerinden seçilen parlamento üyeleri birer sandalye kazanır. Sonrasında genel listeden partilerin aldıkları oya göre bir dengeleme yapılarak

⁹⁴ Bkz: https://www.eld.gov.sg/elections_parliamentary.html (Erişim tarihi: 29.03.2024).

⁹⁵ Bkz: http://archive.ipu.org/parline/reports/2277_B.htm (Erişim tarihi: 05.08.2023).

orantılı temsil sağlanır. Örneğin Almanya’da Yeşiller ve FDP gibi daha küçük partiler tek üyeli sandalyelerden çok azını kazanırlar ve liste kısmından uygun sayıda sandalye verilerek adil temsil paylarına ulaşabilirler (Gallagher, Mitchell, 2005: 13). Bu durumda sık sık “*koltuk sarkması*” (überhangsmandaten) adı verilen olay ortaya çıkar ve meclisteki parlamento üyesi sayısının her seçimde farklı olabilmesine yol açmaktadır. Normalde Almanya parlamentosu için 299 tek üyeli bölge ve 299 telafi edici toplam 598 sandalye tasarlanmıştır. Ancak 2021 meclis seçimlerinde 138 ekstra sandalye sarkma nedeniyle toplam sandalye sayısına ilave edilmiştir. Bu durum Yeni Zelanda’da da ortaya çıkabilmektedir ancak parlamentoyu Almanya’daki kadar genişletmemektedir. Parlamento büyüklüğü son seçimde sarkma nedeniyle yalnızca iki sandalye artmıştır ve bazı seçimlerde artmasına gerek olmamıştır. Lesotho’da ise sandalye sayısı sabittir.

Almanya’da sandalye sayılarının neredeyse sürekli artmasına neden olan bu durum sebebiyle 2023’te bir yasa değişikliği yapılmış ve sandalye sayısı 630’a sabitlenmiştir. 2025 seçimlerinden itibaren uygulanacak olan yeni yasaya göre, partilerin kazandıkları sandalye sayıları yalnızca genel liste oylarına göre belirlenecek ve eğer parti genel liste oylarında hak ettiğinden daha fazla bölge sandalyesi kazanmışsa, hangi adayların parlamentoda yer almayacağına karar verecektir. Ayrıca model Almanya’da, aşırılıkçı ve küçük partilerin meclise girmelerine engel olmak amacıyla, bir partinin %5 ülke geneli parti oyu almasını ya da en az üç seçim çevresinden sandalye kazanmasını gerektiren bir seçim barajı ile uygulanmaktadır. Bu durumun tek istisnası ülkenin en kuzeyindeki Danimarkalı ve Frizyalı azınlığın partisi SouthSchleswig Seçmen Birliği (SSW) için uygulanan muafiyettir ve son 2021 seçimleri sonucunda bir parlamento üyesi ile temsil edilmektedir.

Yeni Zelanda’da son 2023 seçimlerinde dağıtılan 122 sandalyenin 71’i FPTP oylama modeli ile tek üyeli bölgelerden, 51’i kapalı listeli oylama modeli ile ülke geneli tek seçim çevresinden seçilmiştir. Tek üyeli seçim çevrelerinden yedi tanesi ülkenin yedi Maori bölgesine bölünmesi sonucunda Maori seçmenleri için ayrılmış sandalyelerdir. Ülke genelinde Almanya’daki örneğinde olduğu gibi %5 veya en az bir seçim çevresinde sandalye kazanma barajı vardır. Modelin tek oylu versiyonunun kullanıldığı Lesotho’da ise 80 üye FPTP modeli ile 40 üye ise parti listelerinden telafi edici olarak seçilir ve koltuk sarkması yoktur. Tek oylu versiyonun kullanıldığı bir

başka ülke olan Meksika’da 300 üye FPTP ile 200 üye beş geniş çevreli seçim bölgesinden %2 ülke geneli barajlı kapalı liste oylama modeli ile seçilmektedir. Listeler için seçim çevreleri diğer ülkelerde ülke geneli tek bölge iken, Meksika’da beş bölge 40’ar üyeden oluşacak şekilde telafi edici biçimde kullanılır. Ayrıca hiçbir partinin 300’den fazla sandalyeye sahip olmasına izin verilmemektedir⁹⁶. Bolivya’da ise parlamentonun 130 sandalyesinin seçimi için seçmenler birisi başkanlık ve parti listesi için birbirine bağlı, diğeri tek üyeli bölge için iki oy kullanır. 63 sandalye FPTP modeli ile kalan 60 sandalye ve yedi yerli üye sandalyesi %3 ülke barajlı kapalı listelerden seçilir. Koltuk sarkmasına izin verilmez. Bölgelerde telafi edici sandalyeler d’Hondt hesaplama yöntemine göre dağıtılır. Önce partilerin toplam oylarına göre hak ettikleri sandalye sayısı hesaplanır. Ardından tek üyeli bölgelerde kazandığı sandalyeler düşülür⁹⁷.

Tüm MMP modellerinde uygulanan genel listelerde kapalı liste modeli kullanılmaktadır. Henüz örneği olmamakla birlikte liste oylarının açık liste olarak kullanılması da düşünülebilir. Yalnızca MMM kullanan İtalya’da 1994-2001 arası FPTP ağırlıklı ama liste kısmında açık listeli bir oylama modeli kullanılmıştır. Ancak muhtemelen zaten tek üyeli bölgelerin aday merkezliliği nedeniyle partiler en azından diğer kısımda parti merkezli kapalı bir modelle kendilerini daha güçlü kılmayı istemektedir. Her iki kısımda da aday merkezliliği artıracak bir düzenleme partileri zayıflatabilir.

2.1.4.2. MMM (Paralel) Modelleri

MMM’de sistemin özellikle telafi edici bir yönü yoktur. Örneğin Japonya, Tayland, Litvanya ve Rusya’da da seçmenin iki oyu vardır ancak ikinci oy sonrasında dağıtılacak sandalyelerde, partilerin tek üyeli bölgelerden kaç tane kazandığına bakılmaksızın bir dağıtım yapılır. Bu büyük partiler lehine bir durumdur ve büyük partilerin tek üyeli bölgelerde elde ettiği avantajı korur. İtalya ve Macaristan’da ise model kısmen telafi edici biçimde işler (Gallagher, Mitchell, 2005: 13). Modeller sandalye dağılımları bakımından çok farklı şekilde çeşitlendirilebilir. Kimisinde FPTP kısmı ağırlıklı kimisinde liste oylama modeli kısmı ağırlıklı olarak kullanılmaktadır.

⁹⁶ Bkz: <https://ine.mx/the-mexican-electoral-system/> (Erişim tarihi: 28.11.2024).

⁹⁷ Bkz: <https://www.electionpassport.com/electoral-systems/bolivia/> (Erişim tarihi: 28.11.2024).

Doğurduğu sonuçlar da bu dağılımın durumuna göre değişiklik göstermektedir. FPTP ağırlıklı modeller daha çok çoğunluk modellerine uygun sonuçlar doğurmakta iken listeli modellerin ağırlıklı olduğu modeller daha orantılı sonuçlar ortaya çıkarır.

İtalya’da model 1994-2001 arasında FPTP ağırlık bir şekilde kullanılmış, 2018 ve 2022 seçimlerinde kapalı liste oylama modeli kısmı ağırlıklı bir şekilde kullanılmıştır. 2021 Japonya seçimlerinde ise 289 üye FPTP 176 üye kapalı liste oylama modeli ile seçilmiştir. Bazılarında ise Almanya’da olduğu gibi parlamento sandalyeleri yarı yarıya bölüşülür. Örneğin 2011’de kabul edilen yasa ile Ukrayna parlamentosunun 450 üyesinin 225’i ülke genelinde %5 seçim barajlı kapalı liste oylama modeli kullanılarak 225’i ise FPTP modeli ile seçilmektedir⁹⁸. Güney Kore’de 1996 seçimlerinde parlamentonun 299 sandalyesinin 253’ü⁹⁹ FPTP ile seçilmiş 46’sı ise %3 ülke geneli veya beş seçim çevresinde sandalye kazanma şartı olan bir baraj ile kapalı listelerden seçilmiştir. Kapalı liste sandalyeleri önce barajı geçen her partiye en az bir sandalye verilerek Hare kotası ile yapılmıştır (Croissant, 2002: 244-245). Tayvan’da ise 113 üyeli yasama meclisinin 73’ü FPTP ile 34’ü %5 barajlı kapalı liste oylama modeli ve yerli adaylar için ayırdığı 6’sı SNTV modeli ile seçmenin biri bölgesel biri ulusal iki oya sahip olduğu biçimde seçilmektedir¹⁰⁰. Tayland’da da 1997 yılında yapılan değişiklikte, farklı partilere oyların bölüştürülebildiği üç oylu BV yerine yasama meclisinin 400 üyesinin 300’ünün FPTP, 100’ünün %5 barajlı kapalı liste oylama modeli ile seçildiği iki oylu karma bir modele geçilmiştir (Hicken, 2008: 105). Arada iki farklı darbe dönemleriyle sekteye uğrayan kesintiler sonrası, 2017 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle tek oylu ve 350 üyenin FPTP 150 üyenin kapalı listeyeyle telafi edici biçimde seçildiği MMP modeline geçilmiştir (Kendall, 2019). Ardından 2021 yılında yeniden, büyük partilerin lehine olacak şekilde 400 üyenin FPTP 100 üyenin kapalı listeyeyle seçildiği iki oylu modele dönüş yapılmıştır¹⁰¹. Ayrıca 2015 yılında yapılan referandumla %5 parti, %7 ittifak barajlı yarı açık yarı kapalı

⁹⁸ Bkz: <https://archive.kyivpost.com/article/content/ukraine-politics/parliament-passes-law-on-parliamentary-elections-117151.html> (Erişim tarihi: 28.11.2024).

⁹⁹ Sandalye sayıları seçim çevresi ayarlamalarına göre değişiklikler gösterebilmektedir. Örneğin son 2024 seçimlerinde 300 parlamento üye sayısının 254’ü FPTP ile seçilmiştir. Bkz: <https://www.nec.go.kr/site/nec/ex/bbs/View.do?cbIdx=1486&bcIdx=228804> (Erişim tarihi: 28.11.2024).

¹⁰⁰ Bkz: https://www.taiwan.gov.tw/content_4.php; <https://europeanvalues.cz/en/taiwan-elections-101-understanding-the-politics-on-beautiful-island-for-beginners/> (Erişim tarihi: 28.11.2024).

¹⁰¹ Bkz: <https://www.business-times.com.sg/international/thai-parliament-passes-election-changes-favouring-ruling-party> (Erişim tarihi: 28.11.2024).

listeli oylama modeline (OSCE, 2017: 5) geçmeden önce Ermenistan'da ve 2017 yılında gerçekleştirilen Anayasa değişikliği ile 2024'ten itibaren kullanılmaya başlanan tüm ülkenin tek bir seçim çevresi olduğu %5 barajlı kapalı liste oylama modeline geçmeden¹⁰² önce Gürcistan'da karma bir model kullanılmıştır. Bunların dışında halen Gine, Filipinler, Seyşeller, Tacikistan, Andorra, Senegal ve Singapur farklı karma oylama modelleri kullanılan ülkelerden bazılarıdır¹⁰³.

MMM modellerinin destek gören yanı tıpkı MMP'de olduğu gibi her iki modelin avantajlarını kullanıyor görünmesidir. Ayrıca telafi edici sandalyeler olmadığı için büyük partilere avantaj sağlamakla birlikte, stratejik oylamaya ve yedek listelere gerek kalmaz. Sonuçlar açısından da büyük partilere sağladığı destek, yönetim istikrarını önceleyen yerlerde tercih sebebi olabilir. Orantılılık konusunda genellikle çoğunlukçu modeller ile listeli modeller arasında sonuçlar verir ve parti sistemi konusunda liste modellerine nazaran daha az parçalayıcı olduğu kabul edilir (Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 112).

2.1.4.2.1. Karma Oylama Modellerinde Stratejik Oylama ve Temsilde Adalet

MMP modelinde büyük partiler dar bölgelerden toplam oy payına uygun sayıda sandalye kazanmaları durumunda genel liste sandalyelerinden ilave sandalye alamayabilirler. MMM modelinde ise partiler dar bölgelerden yüksek sayıda sandalye kazansalar bile genel liste oy oranına göre liste sandalyelerinden de pay alırlar. Bu nedenle büyük partiler daha avantajlı olur ve MMP modelleri MMM'ye nazaran daha orantılı sonuçlar doğurur. Bundan dolayı MMP'de telafi edici sandalye kazanamayacağını düşünen büyük partiler, başka parti adı altında yedek listeler oluşturabilir veya seçmenlerini tekli bölgelerde farklı, genel listelerde farklı oy kullanmaya sevk ederek koalisyon ortağı lehine stratejik oy vermeye davet edebilir. MMP kullanılan ülkelerde bu durum zaman zaman bazen bölge düzeyinde bazen ülke genelinde ortaya çıkabilmektedir. Örneğin Yeni Zelanda 1996 seçimlerinde Wellington Central bölgesinde National Party tek üyeli bölge oylarından yeterli sayıda sandalyeye erişeceğini hesap ederek, oyun boşa gitmemesi için partinin fikirlerine yakın başka bir parti adayına (ACT) oy verilmesi önerisinde bulunmuştur (Reynolds,

¹⁰² Bkz: <https://old.civil.ge/eng/article.php?id=30474> (Erişim tarihi: 28.11.2024).

¹⁰³ Bkz: <http://archive.ipu.org/parline-e/parlinesearch.asp> (Erişim tarihi: 28.11.2024).

Reilly, Ellis, 2008: 95). Bu doğrultuda National Party adayı tek üyeli bölgede 8.794 oy almış, parti listesi oylarında ise 18.780 oy almıştır. ACT adayı ise tek üyeli bölgede 14.269 oy alıp seçilirken, parti oyu 2.717’de kalmıştır¹⁰⁴. Seçmenler de oylarını verirken genellikle bunu hesaba katarak oy kullanırlar. Örneğin Almanya’da 1969 seçimlerinde parti oyu olarak FDP’ye oy veren seçmenlerin %38’i bölge adaylarında farklı partilere oy kullanmıştır (Taylor, Johnston, 1979: 74). Benzer şekilde Lesotho 2007 seçimlerinde, büyük partiler listeler için hiç aday çıkarmadan doğrudan seçmenlerini yedek listelerine yönlendirmişler ve parti kontrolünün güçlü olmasının da etkisiyle oldukça başarılı olmuşlardır. Ardından model tek oylu bir biçime dönüştürülmüştür. Bu durum, telafi edici sandalyelerin orantılılık yönünü azaltarak, modeli MMM’nin işleyişine dönüştürmek anlamına gelir.

Telafi edici sandalyelerin seçim çevresi büyüklüğü arttıkça orantılılığın daha yüksek olması beklenir. MMP’nin her ne kadar orantılılık konusunda daha iyi olduğu düşünülse de Lesotho 2002 seçimlerinde olduğu gibi eğer tek üyeli bölgelerin neredeyse tümünü en büyük parti kazanırsa telafi edici sandalyelerin sayısı, bu büyük orantısızlığı gidermek için yeterli olmayabilir. Meksika’da 1996 yılında yapılan düzenlemeyle orantılığı sağlamaya yönelik bir önlem olarak bir partinin sandalye payı ile oy payı arasında %8’den fazla fark olamayacağı şartı getirilmiştir (Reynold, Reilly, Ellis, 2008: 98). Büyük partiler tek üyeli bölgelerden yüksek sayılarda sandalye kazanmaları durumunda bu baraja takılabilirler.

Özellikle MMP modelleri, tek üyeli bölgelerin doğurduğu orantısızlığı telafi edici biçimde gidermek üzere tasarlandığı için FPTP gibi çoğunlukçu modellere nazaran genellikle daha orantılı sonuçlar üretir ve bu yönüyle takdir edilir. Stratejik davranışların önüne geçilebildiğinde beklenen sonuçları doğurabilmektedir. MMM modelleri ise bireysel temsilin belirli oranda sağlanmasına imkân vermesi üzerine kurgulanmıştır ve ana gaye olarak orantısızlığı giderme amacı gütmeyiz.

¹⁰⁴ 1996 Wellington Central bölgesi seçim sonuçları için Bkz: https://www.electionresults.govt.nz/electionresults_1996/pdf/6.1%20Wellington%20Central%2056.pdf (Erişim tarihi:26.07.2024).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORANTISIZLIK ÖLÇÜMLERİ VE TEMSİL DÜZEYİ ENDEKSİ

Üçüncü bölümde iki alt kısım içerisinde öncelikle orantısızlık ölçümüne yönelik geliştirilen endeksler ve yöntemleri üzerine bir inceleme yapılacak ardından temsil düzeyi ölçümüne yönelik olarak yalnızca orantılılıkla sınırlandırılmamış, daha geniş çaplı farklı bir endeks denemesi yapılacaktır.

3.1. Orantısızlık Ölçümüne Yönelik Endeksler

Hemen her seçimden sonra, seçilen parlamentonun çeşitli seçmen gruplarının çıkarlarını ne ölçüde yansıttığı yani ne ölçüde temsil ettiği sorusu gündeme gelir (Aleskerov, Platanov, 2005: 24). Orantısızlık, partilere ayrılan sandalye payının, kazandıkları oy payıyla eşleşme derecesidir (Ferree, Powell, Scheiner, 2013: 17). Bunu ölçebilmek için çeşitli orantısızlık endeksleri geliştirilmiştir. Orantılılık ya da orantısızlığı ölçmeye çalışan endeksler genellikle partilerin aldıkları oy oranı ($\text{vote}=V$) ile kazandıkları sandalye oranını ($\text{seat}=S$) temel alarak bu ikisi arasında çeşitli yönlerden karşılaştırmalı bir analiz yapmaya çalışmışlardır. Bir parti için alınan oy yüzdesi ile parlamentodaki sandalye yüzdesi eşit değilse, oylama prosedürünün, seçmenlerin tercihlerini çarpıttığı söylenebilir (Aleskerov, Platanov, 2005: 25). Bir seçimin sonunda her parti oy oranı ile tam olarak aynı oranda sandalye elde ederse mükemmel orantılılıktan bahsedilebilir ancak bu mükemmel dengeden çeşitli sebeplerle -en azından küsurat sebebiyle- sapmak yani belirli bir orantısızlık kaçınılmazdır (Gallagher, 1991: 33). Çünkü siyasi davranış ve onun ürettiği kurumlar hiçbir zaman tam anlamıyla düzenli değildir ve geometrik olarak simetrik kalıplara dönüştürülecek kadar şekillendirilebilir değildir (Rae, 1967: 30).

Hiçbir model tek başına orantılılığa ulaşamaz. Tüm modeller seçim sonuçlarını belirli oranda çarpıtır ve bazı partiler bu durumdan daha fazla yararlanır. Orantılı bir oylama modelinin ulaşmayı umabileceği en iyi şey, orantısızlık derecesini en aza indirmektir. Bir ülkede, oylama modelinin “doğal” bozucu etkilerinin dışında, modelin tasarlayıcılarının bozucu etkileri kendi lehlerine yönlendirmek amacıyla yaptığı ek yapay önlemlere başvurdukları örnekler de vardır. Seçim çevresi

büyüklüğüne ve sınırlarına yönelik ayarlamalar (malapportionment-gerrymandering), seçim barajı uygulamaları ve çeşitli kanunlar aracılığıyla seçmenleri veya partileri dışlama gibi durumlar bu kapsamda düşünülebilir (Farrell, 2001: 12). Bir seçime yönelik hesaplanan sandalye-oy farklarının orantılı olup olmayacağı, seçim çevresi büyüklüğü, bölgeler arasındaki sandalye dağılımı için kullanılan yöntem, varsa ek sandalyeler, seçim barajları, bölgeler arası hatalı paylaşırma ve parti desteğinin coğrafi dağılımı gibi birçok faktöre bağlıdır (Cox, Shugart, 1991: 350).

Orantısızlığın nasıl ölçüleceğine yönelik normatif tartışma, adalet veya refahın nasıl ölçüleceğine ilişkin tartışmayla bazı açılardan benzerlik göstermektedir. Örneğin birazdan açıklayacağımız D'Hondt'un (maksimum sapma endeksi) en fazla temsil edilen partinin aşkın temsiline derecesi, Rawls'ın toplumun en az iyi durumda olan üyesinin refahının en üst düzeye çıkarılmasına yaptığı vurguyu anımsatmaktadır (Cox, Shugart, 1991: 349). Benzer şekilde Pennisi (1998: 9) çalışmasında, ekonomide gelirin eşitsiz dağılımı için kullanılan Gini endeksini orantısızlık ölçümü için kullanmıştır. Gelir eşitsizliği, yoksulluk, orantısızlık, yanlış dağılım, eksik ve aşkın temsil, eşitsizliğin, yani dağıtım standartlarından sapmanın örnekleridir (Monroe, 1994: 146). Bir eşitsizlik endeksinden, eşitsizliğin ölçülmesinden daha fazlasını beklememeye dikkat etmek gerekir.

Endeksler, seçimdeki toplam orantısızlığı veya parti başına orantısızlığı ölçmek gibi farklı amaçlara hizmet edebilirler. Bir seçim sistemindeki eşitsizliğin derecesini belirleyen belirli bir kural yoktur ancak oy pusulası, seçim çevrelerinin yapısını ve formülünü tanımlayan belirli kurallar dizisi, tipik olarak belirli bir eşitsizlik derecesi üretebilir (Blais, 1988: 105). Tercih edilen bir orantısızlık ölçüsü varsa, her ülkenin ulusal sonuçlarının bu ölçüye göre orantılılığını karşılaştırmak, bize her ülkede kullanılan seçim formülleri hakkında değil, orantılılığı etkileyen tüm değişkenler sistemi hakkında bir şeyler söylemektedir (Cox, Shugart, 1991: 350).

Orantısızlık ölçümüne yönelik yöntemler, mükemmelliğe en yakın sonucu üretmeye çalışırlar. Bu konuda ilk çalışmalar aslında listeli modellerde hesaplama yöntemleri anlatılırken bahsettiğimiz ABD Temsilciler Meclisine eyaletlerden gönderilecek üye sayısını belirleme konusunda ortaya çıkan tartışmalara kadar götürülebilir. Her eyalete doğru sayıda temsilci ile olabildiğince “*adil temsil sağlama*” konusunda ABD siyasi tarihi oldukça eski tartışmalara konu olmuştur. ABD'nin federal

sisteminde temsil biriminin bölgesel olması (Balinski, Young, 2001: 1) ve bu anlamda Avrupa'nın parti temelli sistemlerinden ayrışması, onların bölge temsilci sayısının adilliğine önem ve ağırlık vermesine neden olmuştur. Avrupa'da ise parti temelli sistemler partilerin aldıkları oy ile orantılı olarak sandalye elde etmeleri hususunda aynı tartışmayı yürütmüştür. Dolayısıyla sonuçların orantısızlığının ölçülmesi konusunda parti sisteminin daha güçlü olduğu modellerde, parti-sandalye oy oranı tartışması ile daha sık karşılaşılmaktadır. Parti temelli orantılı temsil listeli modellerin uygulandığı, partilerin güçlü olduğu sistemlerin ana tartışma konularından birisine dönüşmüştür. Bu nedenle odaklandığı temel nokta bir seçimde partinin oy oranı ile kazandığı sandalye oranı arasındaki farkta takılı kalmıştır.

Seçim sonuçlarının orantısızlığını ölçmek için literatürde büyük oranda oy-sandalye oranı arasındaki paylara odaklanmış on dokuz civarında endeks tartışılmıştır (Taagepera, Grofman, 2003: 659; Karpov, 2008: 1421). Monroe (1994: 133-134) bu konuda oluşturulmuş endekslerden çoğunun basitlik, yorumlanabilirlik ve bir endeksin içermesi gerekenler konusunda eksiklikleri ve problemleri olduğunu belirtmektedir. Benzer bir yaklaşım endekslerin uygulandığı hesaplama yöntemiyle yakından alakalı ve farklı sonuçlar verebileceğini belirten Pennisi'de (1998: 16) de görülebilir.

Uygulamada bir endeksin simetri, transfer, ölçek değişmezliği, sınırlılık, basitlik, yorumlanabilirlik, tam bilgi kullanımı, ayrıştırılabilirlik ve nüfus simetrisi gibi çeşitli ilkelere uygun olması yönünde beklentiler vardır (Monroe, 1994: 133-135; Taagepera, Grofman, 2003: 665-669). Bunlardan bazıları neredeyse tüm endekslerin karşıladığı ilkeler iken bazıları yoruma açıktır. Bazılarının ise karşılanması gerekliliği veya önemi tartışmalıdır. Örneğin Dalton'un transfer ilkesi, aşkın temsil edilen bir partiden eksik temsil edilen bir partiye sandalye transferi gerçekleşmesi durumunda endeks değerinin iyileşmesi gerektiği yönünde bir ilkedir. Bu makul ve olması gereken bir ilkedir. Zenginden alınıp fakire vermek bir çeşit iyileştirmedir (Taagepera, Shugart, 1989: 263). Bunun tersini yapması durumunda endeks hatalı olarak değerlendirilebilir. Ancak bazen diyelim aşkın veya eksik temsile sahip iki veya daha fazla partinin birbirleri arasındaki transferler durumlarında endekslerden bazıları duyarsız kalabilmektedir (Pennisi, 1998: 6). Hatta bu konuda Taagepera ve Grofman (2003: 667-668) endeksin yüzde oranını mı oy farkını mı dikkate aldığına göre değişen bir sonuç verdiği transfer ikilemini bulmuşlardır. Bu tip durumlar bazı endekslere yönelik

olarak eleştiri konusu yapılabilmektedir. Bir başka eleştiri ise bazı endekslerin tam bilgi kullanmadığına yöneliktir. Bu durumlarda eğer endeks sonucu ciddi oranda etkileniyorsa sorun olabilir ancak endeksin kullanmadığı tam bilgi kısmı gerçekten önemsenmeyecek derecede küçük ise durum tartışmalıdır. Bu kısımda literatürde yaygın kullanılan endeksler seçilerek benzerlikleri veya farklılıkları açıklanmaya ve karşılaştırılmaya çalışılmıştır.

3.1.1. Rae Endeksi

Doğrudan bir seçimdeki orantısızlığı ölçmeye yönelik ilk endeks, Rae (1967: 29) tarafından oy-sandalye farkı mutlakdeğer toplamının parti sayısına bölünmesi ile elde edilmeye çalışılmıştır. Bir seçimdeki orantısızlığı ölçmek için önce bir partinin oy yüzdesi ile sandalye yüzdesinin arasındaki farkın mutlakdeğerini alır ve bütün partiler için bu işlemi yapıp toplamı bulur. Ardından bu toplamı parti sayısına böler.

$$Rae\ Endeksi = \frac{Toplam\ |oy\ yüzdesi - sandalye\ yüzdesi|}{parti\ sayısı}$$

Tablo 22: Rae Endeksi hesaplama

PARTİ	OY%	SAN%	FARK
A	40,00	50,00	10,00
B	30,00	35,00	5,00
C	20,00	10,00	10,00
D	10,00	5,00	5,00
TOPLAM			30,00
T/PS=RAE=			7,50 PS= 4

Örnekte görüldüğü gibi dört partinin olduğu bir seçimde oy sandalye farkının 30 olması durumunda Rae endeksi 7,50 olarak hesaplanmaktadır. Rae aslında orantılılıktan (oy-sandalye payı) ortalama mutlak sapmaya bakmaktadır. Ancak çok sayıda küçük partilerin varlığı durumuna karşı aşırı duyarlı olması yönüyle eleştiri almıştır (Taagepera, Shugart, 1989: 262; Monroe, 1994: 139). Gerçekten çok sayıda küçük partinin küçük oylar aldığı durumlarda bu partiler, seçim sonucunu gerçekten etkilememeleri ve endeksin nihai değerine çok küçük bir katkıda bulunmalarına rağmen, ortalama olarak büyük partiler kadar dikkate alınmakta ve endeksin payını oldukça küçültmektedirler (Aleskerov, Platanov, 2005: 27). Örneğin genelde orantısız sonuçlar doğuran Birleşik Krallık seçimlerine çok küçük paylarda oy alan çok sayıda parti ve bağımsız aday katılmaktadır. 2019 seçimlerine %0,5'in altında oy alan 80 parti

ve 224 bağımsız aday katılmıştır. Rae'nin bu konudaki çözümü yalnızca %0,5'in üzerinde oy alan partilerin hesaplamaya katılması yönündedir (Pennisi, 1998: 6) ama o çözüm de bu eleştiriye yeterli yanıtı veremez ve bu keyfi sınırlama belli bir kısmın hesaplamanın dışında tutulmasına neden olur (Monroe, 1994: 139).

3.1.2. Loosemore-Hanby Endeksi

1971 tarihli çalışmalarında Loosemore-Hanby tarafından geliştirilen oy-sandalye farklarının mutlakdeğerleri toplamının ikiye bölünmesi ile elde edilen endeks bu konuda halen en sık kullanılan endekslerden birisidir. Rae endeksinden farkı sonunda toplamı parti sayısına değil ikiye bölmektedir.

$$LH \text{ Endeksi} = \frac{\text{Toplam } |oy \text{ yüzdesi} - sandalye \text{ yüzdesi}|}{2}$$

Aslında bunu yaparak transfer edilmesi gereken sandalye hesabını yapmış olur. Böylece o seçimin mecliste doğurduğu sonuçların ne kadar orantılı olduğunu, yüzde olarak ne kadar sandalyenin transferi durumunda mükemmel orantılılığa erişilebileceğini ölçmeye çalışmışlardır (Loosemore, Hanby, 1971: 468). Bu iki endeks de oy-sandalye farklarının mutlakdeğerlerini kullanan endekslerdir.

Tablo 23: Loosemore-Hanby Endeksi hesaplama

PARTİ	OY%	SAN%	FARK
A	60,00	64,00	4,00
B	40,00	36,00	4,00
TOPLAM			8,00
T/PS=RAEe=			4,00
			PS= 2
T/2= LHe=			4,00

Loosemore-Hanby endeksinde parti sayısı dikkate alınmamaktadır. Örneğin 2 partinin olduğu bir seçimde A partisi oyların %60'ını sandalyelerin %64'ünü almış, B partisi de oyların %40'ını sandalyelerin %36'sını almış olsun. Bu iki partinin oy-sandalye oranı farkları mutlakdeğer toplamı %8'dir. Loosemore-Hanby bu değeri 2'ye böler ve endeks sonucu 4 çıkar (Gallagher, 1991: 40). Endeks değeri 0'a ne kadar yakın olursa orantılılık o kadar iyi, 0'dan ne kadar uzaklaşır yani ne kadar büyük olursa orantılılık o kadar kötü olur.

Oy farkları toplamı, seçimin sonucunda en iyi orantılığa ulaşmak için sandalyelerin yüzde kaçının bazı partilerden diğerlerine aktarılması gerektiğini bulmaktadır. Ancak uygulamada sandalyelerin bölünemezliği nedeniyle böyle bir transfer mümkün değildir. Örneğin birazdan örneğini göreceğimiz en iyi orantılılık düzeylerinden birisine sahip Danimarka 1998 seçimlerinde bu oran %1,75 çıkmakta, bu da 175 sandalyeli Danimarka meclisinin 3,0625 ($175 \times 0,0175 = 3,0625$) sandalyesinin farklı dağıtılması gerektiği sonucunu doğurmaktadır. LHe endeksi hesaplanırken 1,75 değeri ikiye bölünür yani 0,875 değeri elde edilir. Bunun anlamı 1,5225 ($175 \times 0,00875$) sandalyenin başka partilere transferi durumunda mükemmel orantılılığa ulaşılabilirliği. Ancak örnekte bir partiden diğerine transferi mümkün ve seçimi daha orantılı düzeye getirebilecek yalnızca bir sandalye vardır ve o da değiştiğinde 1,75 değeri ancak 1,74'e gerilemektedir (Arredondo, v.d, 2020: 167-168). Ondan daha iyi bir düzeltme ise pratikte mümkün olamamaktadır. Bu yapısal orantısızlık farkını hiçbir hesaplama yöntemi engelleyemez. Ama uygulamada tartışılmış ve önerilmiş olan d'Hondt, Saint-Lague gibi bölen hesaplama yöntemleri, eğer başka kısıtlamalar koyulmazsa, Pareto optimale en yakın sonucu verebilir (Balinski, Young, 2001: 132-134).

Rae, Loosemore-Hanby endeksinin parti sayılarına duyarlı hale gelmesi gerektiği yönünde bir eleştiri yapmıştır. Gerçekten Loosemore-Hanby endeksinin sonucu parti sayılarından bağımsız bir hesaplama doğurmaktadır (Pennisi, 1998: 6). Az önceki örnekte iki parti yerine sekiz parti olduğunu ve bunların dördünün her birinin oyların %15'ini, sandalyelerin %16'sını, diğer dördünün de her birinin oyların %10'unu sandalyelerin %9'unu kazandıklarını düşünelim. Loosemore-Hanby endeksine göre burada da oy-sandalye oranı farkları toplamı %8'dir ve endeks değeri dört olacaktır. Rae, bu iki durumun aynı oranda orantısız olmadığını düşünür ve endeksi parti sayısına karşı duyarlı olmamakla eleştirir (Gallagher, 1991: 40).

Örneğin iki partili durumda her iki endeks değeri de dört çıkmakta iken, sekiz partili durumda endeks değeri bir çıkmakta ve daha orantılı bir sonuç ortaya doğurmaktadır.

Tablo 24: Rae Endeksi 8 parti ile hesaplama

PARTİ	OY%	SAN%	FARK
A	15,00	16,00	1,00
B	15,00	16,00	1,00
C	15,00	16,00	1,00
D	15,00	16,00	1,00
E	10,00	9,00	1,00
F	10,00	9,00	1,00
G	10,00	9,00	1,00
H	10,00	9,00	1,00
TOPLAM			8,00
T/PS=RAEe=			1,00 PS= 8
T/2= LHe=			4,00

Gallegher bu iki endeksin de literatürde kullanıldığını, ancak sonuçlarının farklı şeyler ölçtüğünü, Loosemore-Hanby endeksinin toplam orantısızlığı, Rae endeksinin ise parti başına (ortalama) orantısızlığı ölçtüğünü söyler (Gallagher, 1991: 40). Ayrıca her iki endeks de aşkın veya eksik temsile sahip ikişer partinin arasında ortaya çıkacak transferlere karşı duyarsız olmakla eleştirilir (Pennisi, 1998: 6; Monroe, 1994: 139).

3.1.3. Lijphart Endeksi

Lijphart (1984: 163) çalışmasında bu iki endeks arasında orta yol bulabilecek olan, en büyük iki partinin dikkate alınabileceği bir endeks, bir nevi uzlaşma önermiştir (Taagepera, Shugart, 1989: 262; Monroe, 1994: 139). Buna göre toplam farkları almak yerine en büyük iki partiye ait oy-sandalye oranı sapması toplanır ve ikiye bölünür. Böylece çok sayıda küçük parti olması durumunda endeks değeri bundan olumsuz yönde etkilenmez ve orantılılık hakkında kabaca bir fikir verebilir.

$$\text{Lijphart Endeksi} = \frac{\text{en büyük iki parti toplam } |oy \text{ yüzdesi} - \text{sandalye yüzdesi}|}{2}$$

Ancak en büyük iki partiyle sınırlandırma tercihi keyfi bir sınırlandırmadır ve seçime dair belli bir verinin dikkate alınmamasına neden olur (Taagepera, Shugart, 1989: 262). Ayrıca bu endeks de aşkın-eksik temsil durumlarındaki transferlerde eğer o tarafları dikkate almıyorsa, transferlere karşı duyarsız kalır (Pennisi, 1998: 6).

Lijphart 1994 tarihli sonraki bir çalışmasında, birazdan göreceğimiz Gallagher endeksi kullanılmaya başlandıktan sonra, kendi önerisinden vazgeçmiş ve tercihini Gallagher endeksinin kullanılması gerektiği yönünde belirtmiştir. Yine de Lijphart endeksi literatürde bazen kullanılmaya ve karşımıza çıkmaya devam etmektedir.

3.1.4. Maksimum Sapma (d'Hondt) Endeksi

Gallagher kendi yöntemini önerdiği (1991) çalışmasında karşılaştırmalarda kullandığı, yalnızca maksimum sapmanın dikkate alındığı, D'Hondt endeksi adını verdiği bir endeks tanımlamıştır. Buna göre:

$$\text{Maks.Sapma Endeksi} = \text{en büyük sapma} \mid \text{oy yüzdesi} - \text{sandalye yüzdesi} \mid$$

Ayrıca aynı endeksin yalnızca %5 üzerinde oy alan partilerin hesaplamaya katıldığı değiştirilmiş D'Hondt endeksi adını verdiği bir versiyonunu da kullanmıştır (Gallagher, 1991: 39). D'Hondt orantısızlığı en fazla temsil edilen partinin aşkın temsilinin derecesi ile ölçmüş ve kendi dağıtım yöntemini bu orantısızlığı en aza indirmek için tasarlamıştır (Cox, Shugart, 1991: 349).

Maksimum sapma endeksi yalnızca bir veriye dayalı bir yorumlama olduğu için keyfi olarak seçime dair pek çok veriyi dikkate almaz. Yalnızca basitlik nedeniyle belki işlevsel olarak değerlendirilebilir. Ayrıca maksimum sapma değeri çok küçük partilerin veya bağımsızların sonuçlarına bağlı neticeler ortaya çıkarabilir. Bu durumlar için %10 gibi belli bir orandan az oy alan partilerin hariç tutulması (en büyük parti bunlardan biri olmadığı sürece) gibi sınırlandırmalar getirilebilir (Taagepera, Grofman, 2003: 664).

3.1.5. Grofman Endeksi

Bernard Grofman 1980'lerin ortalarında ortalama bir endeks yaratmak için toplam oy sandalye farkının, Rae endeksindeki gibi keyfi sınırlandırılmalı bir parti sayısına bölünmesi, ya da maksimum sapma veya en büyük iki partinin alınması gibi hesaplamalar yerine; seçimlerde partilerin sayısını parmak hesabı yapmayıp güçleri oranında dikkate alan ve literatürde sıklıkla kullanılan EPS'ye bölünmesi gerektiği yönünde bir düzeltme önermiştir. Rae endeksine benzer olmakla birlikte genellikle (istisnaları olabilir) Rae ve Lijphart endekslerinden büyük, Loosemore-Hanby

endeksinden küçük bir değer alır (Taagepera, Grofman, 2003: 663).

$$\text{Grofman Endeksi} = \frac{\text{Toplam } | \text{oy yüzdesi} - \text{sandalye yüzdesi} |}{\text{EPS}}$$

Laakso ve Taagepera'nın (1979: 4) çalışmalarında yer verdikleri EPS hesaplaması 1'in partilerin oy oranının karelerinin toplamına bölünmesi ile hesaplanmaktadır. Örnekte iki partinin varlığı ve oy oranlarının %60 ve %40 olduğu durumda EPS, 10.000/oy oranlarının karesinden 1,92 (10.000/5200) çıkar. İkinci durumda sekiz partinin varlığı ve %15-10 oy oranları durumunda ise EPS 7,69 (10.000/1300) çıkar. Hesaplama yöntemi aşağıdaki tabloda görülebilir. Buna göre ilk durumda parti oy-sandalye oranları farkları toplamı olan 8, EPS değeri 1,92'ye bölündüğünde Grofman endeksi 4,16 (8/1,92) çıkarken, ikinci durumda 1,04 (8/7,69) çıkar. Burada da Rae'de görüldüğü gibi parti sayısı dikkate alınmış ve çok partili durumda endeks daha küçük bir değer almıştır.

Tablo 25: EPS ve Grofman Endeksi hesaplama

PARTİ	OY%	SAN%	FARK	OY% ²
A	15,00	16,00	1,00	225,00
B	15,00	16,00	1,00	225,00
C	15,00	16,00	1,00	225,00
D	15,00	16,00	1,00	225,00
E	10,00	9,00	1,00	100,00
F	10,00	9,00	1,00	100,00
G	10,00	9,00	1,00	100,00
H	10,00	9,00	1,00	100,00
TOPLAM			8,00	1300,00
T/2= LHe=			4,00	
T/PS=RAE=			1,00	PS= 8
				10.000/1300
T/EPS=GROFe=			1,04	EPS= =7,69

Aslında Grofman, Rae'ye ilave olarak partilerin güçlerinin dağılımının orantısız olduğu durumlar için partilerin güçlerinin oranını da dikkate almıştır.

3.1.6. Saint-Lague Endeksi

Yine partilerin güçlerini yani oy oranlarını dikkate alan bir başka endeks de Gallagher (1991: 35) tarafından tanımlanmış olan Saint-Lague endeksidir. Gallagher, D'Hondt yöntemi gibi, çalışmasında Saint-Lague yöntemini de hesaplamıştır. Ona göre aslında seçimlerde kullanılan hesaplama yöntemleri zaten hesaplanmış biçimleri ile

kendi içlerinde bir endeks barındırmaktadır. Saint-Lague (1910) makalesinde, matematiksel bir orantısızlık endeksi önermekte, listeli modellere uygulanacak olan kendi dağıtım yönteminin, sandalyelerin orantısızlığını en aza indirecek yöntem olduğunu söylemiştir. Benzer şekilde D'Hondt'da kendi yönteminin en aza indirdiğini ileri sürdüğü bir orantısızlık kavramına sahiptir. Hatta Amerikan temsilciler meclisine eyaletlerden gönderilecek üye sayısını adil bir biçimde hesaplamaya çalışan Hamilton'un en büyük kalan yöntemi, Jefferson ve Webster'in d'Hondt ve Saint-Lague ile aynı olan yöntemleri aslında bir orantısızlığı minimize etmektedir (Cox, Shugart, 1991: 348). Her eyaletin nüfusuna düşen sandalye sayısı oranına uygulanacak olan hesaplamalar, Avrupa'da aynı şekilde bir partiye düşen sandalye sayısına uygulanarak kullanılmaktadır ve belirli oranlarda orantılılık ya da orantısızlık doğurmaktadır. Bu noktada Monro (1994: 140) ve Pennisi'nin (1998) çalışmalarında orantısızlığın hesaplanmasının seçilen yöntemle yakından alakalı olduğu ve yöntem değiştirildiğinde sonucun değişeceğine yönelik tespitleri yerindedir.

Saint-Lague endeksinin en önemli ayırım noktalarından birisi diğer endekslerdeki gibi mutlakdeğer kullanmak yerine bir partinin oy-sandalye oranı arasındaki farkın karesini alarak hesaplama yapmasıdır (Cox, Shugart, 1991: 349). Mutlakdeğer yerine kare alınması da sonucu pozitif yapar. Saint-Lague endeksinin hesaplanması için bir partinin oy-sandalye oranı arasındaki farkın karesi, o partinin oy oranına bölünür. Bu işlem tüm partiler için yapılır ve sonuçlar toplanır.

$$\text{Saint-Lague Endeksi} = \frac{\text{Toplam (oy yüzdesi} - \text{sandalye yüzdesi)}^2}{\text{oy yüzdesi}}$$

Böylece aslında her partinin orantısızlığı kendi oyu derecesinde değerlendirmeye katılmış olur. Bu şekilde endeksin hesaplanmasında doğrudan parti sayısı kullanılmamış olsa da ağırlıklandırma ile partilerin, güçleri oranlarında dikkate alınması sağlanmıştır.

Saint-Lague endeksinde tam orantısızlık durumunda bir üst sınır yoktur ve partilerden birinin sıfır oy ile sandalye kazanması durumunda –ki uygulamada kolaylıkla görülmeyen uç durumdur- sonuç tanımsız çıkar. Bunun nedeni hesaplama aşamasında payda olarak partinin oy oranının kullanılması, yani seçmenler için bir ağırlıklandırma yapılmasıdır. Dolayısıyla hiçbir seçmenin seçmediği bir durum paydanın sıfır olması anlamına gelir ve tanımsızdır.

Tablo 26: Saint-Lague Endeksi hesaplama

PARTİ	OY%	SAN%	FARK	F ²	F ² /OY%
A	15,00	16,00	1,00	1,00	0,067
B	15,00	16,00	1,00	1,00	0,067
C	15,00	16,00	1,00	1,00	0,067
D	15,00	16,00	1,00	1,00	0,067
E	10,00	9,00	1,00	1,00	0,100
F	10,00	9,00	1,00	1,00	0,100
G	10,00	9,00	1,00	1,00	0,100
H	10,00	9,00	1,00	1,00	0,100
TOPLAM			8,00	SLe=	0,667
T/2= LHe=			4,00		
T/PS= RAEe=			1,00		
T/EPs= GROFe=			1,04		

Saint-Lague endeksi ne kadar büyük olursa seçim o kadar orantısız, ne kadar küçük olursa o kadar orantılı kabul edilir. Gallagher çalışmasında mevcut endeksler içerisinde en sağlamının Saint-Lague endeksi olduğunu belirtmektedir.

3.1.7. Gallagher Endeksi (Küçük Kareler Endeksi - LSq)

Gallagher endeksi, kendi verdiği adıyla küçük kareler endeksi (LSq), Saint-Lague endeksi gibi mutlakdeğer yerine oy-sandalye farklarının karelerini kullanan bir diğer endekstir. Literatürde en sık kullanılan endekslerden birisidir. Grofman, Lijphart endeksleri gibi Rae ve Loosemore-Hanby endeksleri arasında bir ara çözümdür (Pennisi, 1998: 6). Ayrıca Saint-Lague ve Grofman endeksleri gibi partileri güçleri oranında dikkate alarak, Loosemore Hanby ve Rae endekslerine yönelik eleştirileri ortadan kaldırır. Oy-sandalye payları farkının karesine dayandığından, çok sayıda küçük partiye ait sapmalardan çok fazla etkilenmeyerek, daha büyük bir sapmayı daha güçlü olarak kaydeder. İki den fazla partinin sıfırdan farklı sapması olması durumunda Loosemore-Hanby endeksinden küçük değer alır (Taagepera, Grofman, 2003: 663). Lijphart bu endeksin kullanımını desteklemiştir ve endeks seçim çalışmaları literatüründe hızla Loosemore-Hanby endeksinin yerini almaya başlamıştır. Taagepera ve Grofman (2003: 663) isminin, karelerin en aza indirilmesi söz konusu olmadığından küçük kareler endeksi yerine Gallagher endeksi olması gerektiğini söylerler.

Gallagher, endeksi oluşturduğu (1991: 40) çalışmasında, Loosemore-Hanby endeksinin parti sayısını dikkate almadığını, Rae endeksinin de küçük partilerin ve bağımsızların sayısının önemli derecede fazla olduğu durumlara karşı hassas ve doğru sonucu veremeyebileceğini söyler. Öneri olarak istatistikte kullanılan küçük kareler yöntemi ile iki endeks arasında bir değer bulunabileceğini, bunun hem toplam orantısızlığı ölçeceğini ve parti sayısına karşı da duyarlı olacağını belirtir. Sonuç olarak tüm partileri dikkate alarak oy-sandalye oranı farklarını bulur ve değerleri toplama işlemi yapmadan önce her bir değer karesini alarak bu kareleri toplar. Bulduğu kareler toplamını ikiye böler ve ikiye böldüğü sayının da karekökünü alır. Yani özetle oy-sandalye yüzdeleri arasındaki farkın kareleri toplamının yarısının karekökü alınarak hesaplanır. Sonuç 0'a ne kadar yakın olursa orantısızlık o kadar düşük olur.

$$Gallagher\ Endeksi = \sqrt{\frac{\text{Karekök} (\text{toplam (oy yüzdesi} - \text{sandalye yüzdesi)}^2 / 2)}$$

Aşağıdaki tabloda Gallagher endeksinin hesaplama örneği görülebilir:

Tablo 27: Gallagher Endeksi hesaplama

PARTİ	OY%	SAN%	FARK	F ²	OY% ²
A	15,00	16,00	1,00	1,00	225,00
B	15,00	16,00	1,00	1,00	225,00
C	15,00	16,00	1,00	1,00	225,00
D	15,00	16,00	1,00	1,00	225,00
E	10,00	9,00	1,00	1,00	100,00
F	10,00	9,00	1,00	1,00	100,00
G	10,00	9,00	1,00	1,00	100,00
H	10,00	9,00	1,00	1,00	100,00
TOPLAM			8,00	8,00	1300,00
T/2= LHe=			4,00	$\sum F^2/2=4$	
T/PS=RAE=			1,00	$\sqrt{\sum F^2/2}= GALE=2$	PS= 8
T/EPS=GROFe=			1,04	EPS=7,69	

Aşağıdaki tabloda ise endekslerin gerçek bir seçim uygulamasında görülebilmesi amacıyla Yeni Zelanda 2023 seçim sonuçları ve sandalye dağılımları kullanılarak EPS ve çeşitli endeks hesaplamaları yapılmıştır:

Tablo 28: Yeni Zelanda 2023 seçimlerinde EPS ve çeşitli endeks hesaplamaları*

PARTİ	OY	OY%	SAN	SAN%	FARK	F ²	F ² /OY%	OY% ²
NATIONAL	1,085,851	38.08	48	39.34	1.26	1.59	0.04	1450.38
LABOUR	767,540	26.92	34	27.87	0.95	0.90	0.03	724.68
GREEN	330,907	11.61	15	12.30	0.69	0.48	0.04	134.70
ACT	246,473	8.64	11	9.02	0.37	0.14	0.02	74.73
NZFIRST	173,553	6.09	8	6.56	0.47	0.22	0.04	37.05
MAORI	87,844	3.08	6	4.92	1.84	3.37	1.10	9.49
TOP	63,344	2.22	0	0,00	2.22	4.94	2.22	4.94
NZLOYAL	34,478	1.21	0	0,00	1.21	1.46	1.21	1.46
NEWZEAL	16,126	0.57	0	0,00	0.57	0.32	0.57	0.32
LEG.CAN	13,025	0.46	0	0,00	0.46	0.21	0.46	0.21
FRED.NZ	9,586	0.34	0	0,00	0.34	0.11	0.34	0.11
DEM.NZ	6,786	0.24	0	0,00	0.24	0.06	0.24	0.06
AN.JUS.P	5,018	0.18	0	0,00	0.18	0.03	0.18	0.03
NEW.CON	4,532	0.16	0	0,00	0.16	0.03	0.16	0.03
WOM.R.P	2,513	0.09	0	0,00	0.09	0.01	0.09	0.01
LEI.BAK.P	2,105	0.07	0	0,00	0.07	0.01	0.07	0.01
NEW.NAT.P	1,530	0.05	0	0,00	0.05	0.00	0.05	0.00
TOPLAM	2,851,211		122		11.16	13.87	6.84	2438.19

$\sum F^2/2=6,93$			
$\sqrt{\sum F^2/2}=GALe=$	2,63	EPS=	4,10
$\sum F/2=LHe=$	5,58	PS=	17
$\sum F<0,5/PS<0,5=RAFe=$	1,06**	0,5<PS=	9
$\sum F/EPS=GROFe=$	2,72		
$\sum (F^2/OY\%)=SLe=$	6,84		

*Yeni Zelanda seçim sonuçları ve sandalye dağılımları için Bkz: https://archive.electionresults.govt.nz/electionresults_2023/ (Erişim tarihi: 25.11.2023).

**Rae endeksi hesaplanırken farkların toplanması ve parti sayısı hesaplanması aşamalarında %0,5'den fazla oy alan partiler dikkate alınmaktadır.

Tablodan görülebileceği gibi birinci parti olan National Party 2.851.211 geçerli seçmen oyundan 1.085.851'ini yani toplam oyların %38,08'ini almıştır. Yasama meclisindeki 122 sandalyeden ise 48'inin yani %39,34'ünün sahibi olmuştur. Oy-sandalye yüzdelerinin farkı 1,26'dır. GALE ve SLe hesaplamak için bu sayının karesi ve karelerin toplamı kullanılır. Diğer endeksler ise farkların mutlak değer toplamını ve parti veya EPS'yi kullanır.

3.1.8. Diğer Endeksler

Bu endekslerin dışında da literatürde adı geçen çeşitli endeksler bulunmaktadır. Örneğin Monroe (1994: 141) çalışmasında, Gallagher endeksine yönelik bir ekleme yapmış (Taagepera, Grofman, 2003: 664). Aleskerov ve Platanov (2005) Rusya'daki tüm partilere karşı olma durumu gibi durumların da dikkate alınmasını sağlayan *“temsil endeksi”* ve *“görelî temsil endeksi”* adıyla iki farklı endeks önermiştir. Arredondo, v.d (2020) uç durumları dışarıda bırakan, 0-1 arasında bir değer alan *“önlenebilir orantısızlık endeksi”* önermişlerdir. Yakın zamanda orantısızlığı ölçmese de Bochsler, Hanni ve Grofman (2024) seçim çevresi büyüklüğünü ölçmek için seçim sonuçlarını dikkate almayan *“etkin bölge büyüklüğü”* adını verdikleri bir endeks tasarlamış ve seçim çevresi büyüklüğü ile orantısızlık arasındaki ilişkiyi yorumlamaya çalışmışlardır. Taagepera ve Shugart (1989: 263) Dalton'un transfer ilkesini karşılayan, Gini eşitsizlik endeksinin orantısızlığın bir ölçüsü olarak kullanılabileceğini ileri sürmüş (Taagepera, Grofman, 2003: 663), Fry ve McLean (1991) Gini endeksini kullanmış, Pennisi (1998) yorumlamıştır. Ayrıca Pennisi, orantısızlık endekslerini kıyasladığı çalışmasında Entropi endeksini de kullanmıştır.

3.2. Temsil Düzeyi Endeksi (TDE)

Bir seçime yönelik temsil düzeyi ölçümü geliştirebilmek için öncelikle neyin daha temsili, neyin bu temsili durumdan sapma olarak kabul edildiğine dair belirli standartlarımız olması gerekir. Bu tip kararlar, eşitsizlik ölçümünün her durumunda zor normatif kararlardır (Monroe, 1994: 147). Temsil düzeyini ölçebilmemiz için oy ve sandalye dağılımının orantısızlığının yanı sıra başka pek çok faktörün dikkate alınması ve ölçüme belirli düzeylerde eklenmesi gerekir. Tıpkı oylama modellerinin tasnifi yapılırken yalnızca sonuçlara odaklanıldığında, bazen orantılı sistemler kategorisinde sınıflandırılan bir sistemin aslında uygulamada başka faktörler devreye girdiğinde orantılı sonuçlar doğurmayabildiği gibi, Gallagher endeksinde de diğer faktörleri dikkate almadığımızda orantısız olarak değerlendireceğimiz pek çok seçim, endeks değerinin düşük çıkması nedeniyle orantılı olarak düşünülebilir.

Bir seçime temsili diyebilmek için gereken öncelikli şart genel ve eşit oyun olduğu demokratik seçimlerin varlığıdır. İkinci olarak rekabetçi seçimler olmalıdır. Diğer bir deyişle seçmenlerin ve partilerin en az oranda dışlanması gerekir. Bunun için de seçimin seçmene yeterince seçenek sunabiliyor olması gereklidir. Bunun yanında seçmene temsilci ile uygun bir ilişkiye sahip olabileceği düzeyde bireysel temsil imkânı verilebilmelidir. Bu esnada hem seçim çevresi büyüklüğünün dar olması hem de temsilci başına düşen seçmen sayısı, seçime yönelik bir gösterge olarak değerlendirilebilir. Seçimi sonucu açısından değerlendirdiğimizde ise orantılı bir sandalye dağılımının ortaya çıkmış olması ve hemen her grubun tercih edilme düzeyine uygun oranda temsili gereklidir. Bu aşamada orantılılığa bakmakla birlikte, kadın temsilci oranına da bakmak, bütünüyle grupların temsili hakkında tam bir bilgi vermese de yaklaşık bir analiz için faydalı olacaktır. Ayrıca bir seçimde kullanılan modelin oy pusulasının yapısı ve oylama yöntemi ile seçmene sağladığı imkânların ne olduğu yani seçimin tercihlilik düzeyi de önem arz etmektedir. Bu ayrımı dikkate almak, özellikle örneğin FPTP ve AV gibi birbirinden pek çok yönden farklı olan modellerin, yalnızca her ikisinin de dar bölge çoğunlukçu olmaları nedeniyle aynı gibi değerlendirilmemesi açısından önemli bir gerekliliktir. Tüm bunların ışığında TDE yalnızca bir orantısızlık ölçümü değildir. Orantısızlık ölçümlerini bir adım daha ileri götüren bir göstergedir. Öte yandan bir demokrasi endeksi de değildir. Çünkü demokrasi endeksleri sistemlere yönelik sivil özgürlükler, hukuk kuralları gibi çok daha geniş başka faktörleri de içine alan kapsamlı hesaplamalardır. TDE yalnızca bir seçime yönelik olarak, seçimin sonucunda ortaya çıkan temsil düzeyine bireysel temsil, orantılı temsil ve katılımcı temsil yönlerinden bakan yeni bir göstergedir.

TDE, bize seçimler hakkında bir şeyler söyler ancak bunu hangi modelin daha iyi olduğunu ölçmek amacıyla yapmamaktadır. Sonuçta bazı modellerin bazı uygulamaları daha temsili veya daha az temsili sonuçlar üretebilir ancak bunlar genellikle siyasal kültürden önemli derecede etkilenen pek çok farklılaştırılmış kurallar veya kısıtlamalarla uygulamada birbirinden çok farklı sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Örneğin Yeni Zelanda gibi bazı ülkelerde daha yüksek düzeyde temsililik gerekli görülmekte iken, Namibya gibi kimi ülkelerde bu durum önemli bir karışıklık sebebi olabilir. Endonezya gibi bazı ülkelere, oy satın alma gibi durumları yaygınlaştırabilir. Dolayısıyla derin toplumsal bölünmelerin olduğu, hukukun

üstünlüğünün kısmen tesis edildiği, seçime yönelik sahtekarlıkların sürecin pek çok yönünü bozduğu, bilgi ortamının gelişmediği, şiddet ve seçmenlerin sindirilmesi gibi olayların sık yaşandığı, partilerin ve parti sistemlerinin köklerinin sığ olduğu ülkeler ile köklü bir demokrasi geçmişine sahip ülkeler arasında aynı modeli kullanmaları nedeniyle aynı etkiyi beklemek yanıltıcı olur (Ferree, Powell, Scheiner, 2013: 14). Bu gibi nedenlerle ölçüm yapmak da daha iyi ve daha kötüyü yorumlamak için değil, yalnızca bir ölçüm yapmak içindir. Bir seçime yönelik temsil düzeyini ölçmek için oluşturulmuş olan TDE, yalnızca seçimlere ve ilan edilmiş sonuçlarına odaklanmaktadır. Seçimler sonrasındaki ortam, koalisyonlar, yönetim krizleri vb. durumları ölçüm içerisine dâhil edilemez.

TDE ölçümü, ülke karşılaştırmalarında modeller üzerinde bazı ortak noktalarda genel bir yorumlama imkânı verebilmekte, hatta efektif parti sayısının daha düşük olduğu modellere yönelik, kavramın seçmenlere yeterince seçenek sunabilmesi gerekliliği nedeniyle dezavantajlı bir hesaplama ortaya çıkarabilmektedir. Ancak modelin bu eksikliği genellikle orantılılık ölçümlerinde de dikkate alınmamaktadır. Diğer faktörlerin de eklenmesi ile aslında modellerin temsil düzeyine etkisi, TDE hesaplamalarının içine daha geniş çapta eklenmeye çalışılmış olmaktadır. Elbette TDE'nin de önemli ölçüde hesaplama katamadığı unsurlar ve sınırlılıkları mevcuttur. Örneğin gerrymandering uygulamaları gibi bölge düzenlemelerine yönelik yapılmış usulsüzlükler varsa veya oy satın alma gibi durumlar yaygınsa bunları ölçemez. Tercihlilik düzeyini ise bu yönde geliştirilmiş sabit bir hesaplama yöntemi olmadığından ancak kısmen, belirli sorularla hesaplama içerisine almaya çalışmaktadır. Ayrıca yalnızca parti sistemlerinin oturmuş olduğu parti merkezli modellerde ölçümler yapılabilmekte ve bağımsız adayların yaygın, meclislerin büyük kısmında egemen olduğu ülkelerde hesaplama yapılamamaktadır. Fakat diğer bütün orantısızlık endeksleri de bunları ölçemez ve hesaplama yapamazlar.

3.2.1. Temsil Düzeyini Etkileyen Faktörler

Bir seçimin temsil düzeyini değerlendirebilmek için çok sayıda etkenin dikkate alınması gerekir. Bunların başında elbette oy-sandalye farkı (orantısızlık) gelir. Ancak oy-sandalye farkı arasındaki orantısızlığa bakmak teknik bir inceleme olup, seçimi yorumlayabilmek açısından yeterli olmamaktadır. Seçimi etkileyen, her ülkenin kendi

kültürüne ve iç işleyişine dair pek çok faktör olduğu dikkate alınır, aslında yapılabilecek her ölçüm elbette yetersiz kalacaktır. Buna rağmen, bir seçime yönelik eldeki bilgi ve verilerle, daha ayrıntılı bir ölçme yöntemi tasarlanabilir. Bu noktada katılım oranı, efektif parti sayısı, ortalama seçim çevresi büyüklüğü, temsilci başına düşen seçmen sayısı, azınlık gruplarının temsil oranı, seçim barajları, hesaplama yöntemleri, kazanan tarafa atanan ilave sandalyeler, seçmene sunulan oy pusulasının yapısı gibi faktörler temsil düzeyi üzerinde etkili olmaktadır. Bunların kimisi, bazı endekslerde hesaplama yapılırken belirli oranlarda dikkate alınmaktadır. Örneğin Grofman oy-sandalye farkını efektif parti sayısına böler. Ayrıca oy-sandalye farkı hesaplanırken genellikle seçim barajının, hesaplama yönteminin, seçim çevresi büyüklüğünün veya varsa ek sandalyeler gibi durumların doğurduğu olumsuz sonuçlar, hesaplama sonucuna hâlihazırda yansımaktadır.

3.2.1.1. Oy-Sandalye Dağılımı Farkı

Temsili bir demokraside seçimin ana amaçlarından birisi seçmenlerin temsilcilerini seçebilmesidir. Bunun için bazen partili bazen de aday merkezli partisiz bir ortamda gerçekleştirilen seçimler aracılığıyla seçmenler temsilcilerini seçebilmektedir. Oy-sandalye farkı hesaplamaları ancak partili seçimler için geçerli bir hesaplama değildir. Partilerin olmadığı ve bağımsız adayların yarıştığı seçimlerde ancak belki bir adayın istenme derecesi ölçülebilir. Ancak parti gibi bir gruba aidiyet olmadığından, o grubun temsil düzeyini oy-sandalye farkı ile ölçmek mümkün değildir. Böyle durumlar için orantılılık yerine dar bölgede istenme derecelerini dikkate alan ayrı bir hesaplama tasarlanabilir. Ancak biz bu çalışmada mevcut orantısızlık endekslerinin yolunu takip ederek, yalnızca partili modelleri değerlendirme kapsamına alacağız. Bu doğrultuda bir seçime yönelik temsil düzeyini ölçebilmek için öncelikle diğer endekslerin yaptığı gibi parti oy-sandalye farkına bakmak gereklidir.

Bu farkı dikkate alırken, literatürde zaten bunun için geliştirilmiş ve yaygın bir kullanıma sahip olan, diğer endekslerin de eksikliklerini büyük oranda gideren Gallagher endeksini kullanacağız. Aslında Gallagher endeksi yerine, LHe değerini efektif parti sayısına bölen ve böylece efektif parti sayısını daha yüksek düzeyde dikkate alan Grofman endeksi de kullanılabilirdi ancak efektif parti sayısının

hesaplamaya ayrı bir oranda katılmasının daha sağlıklı olacağı düşüncesi ile Gallagher endeksi tercih edilmiştir. Bu tercihe neden olan en önemli faktör ise birazdan detaylı örneklendireceğimiz yalnızca iki partinin katıldığı neredeyse tam orantılı bir seçimde (Benin 2019 seçimleri) sadece oy-sandalye payını dikkate alıyor olmanın, tüm endekslerde çok düşük sonuçlar ortaya çıkarıyor olmasıdır.

3.2.1.2. Katılım Oranı

Gallagher endeksinin yanı sıra dikkate alınması gereken ikinci bir faktör katılım düzeyidir. Katılımın yüksekliği, seçmenin seçim ile daha ilgili olduğu anlamına gelir. Bir görüşe göre seçimlerin yapılma amacı, halkın doğrudan temsilini sağlamak ve dolayısıyla halkın istediği temsilciyi seçmesine olanak sağlamaktır. Öte yandan bir başka görüşe göre ise temsil, ancak siyasi partiler aracılığıyla sağlanır ve seçimlerin amacı partilere düşen temsil paylarını belirlemektir (Gallagher, Mitchell, 2005: 11). Amaç ne olursa olsun, seçimi anlamlı kılan şey seçmenin katılımı ve o katılımın sonucunun yasama meclisine yansımasıdır. Seçmensiz seçimlere temsili diyebilmek zordur.

Pasif bir siyasal özgürlük anlayışı, yani ölü gibi, hareket etmeyen ve katılımcı olmayan özgür insan modeli, kendi geleceğini belirleme olarak siyaset fikrine aykırıdır (Barber, 1995: 69). Bir devletin yönetiminde eşit söz sahibi olma hakkından mahrum, yani katılımın dışında bırakılan bir grubun üyesinin çıkarları, söz sahibi olanlarıki kadar dikkate alınmayacaktır. Dolayısıyla demokratik olarak yönetilen bir devlette, vatandaşlar, misafirler ve kısıtlılar dışında, kanunlara tabi olan bütün insanlardan oluşmalıdır (Dahl, 2019: 89-90). Her şeyden öte bir seçimi anlamlı hale getirmesi nedeniyle temsil düzeyini ölçerken katılımın önemli bir yere konması doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu nedenle de seçmenin sözünü sandığa yansıtabilen ve daha yüksek katılım düzeylerine sahip seçimlerin daha yüksek temsil düzeyi değerleri alması gerekir.

Basit bir örnek olarak Benin 2019 seçimlerinde GALE 0,4 gibi oldukça iyi bir sonuç vermektedir. Bu neredeyse muhteşem derecede orantılı bir seçime işaret eder. Gallagher endeksi sonuçları incelendiğinde bu alanda en iyi değerlere sahip İskandinav ülkelerinde dahi bu orana nadiren ulaşıldığı görülebilir. Benin, beş milyon civarında kayıtlı seçmeni olan ve parlamentodaki 83 sandalyeyi yirmi dört çok üyeli

bölgeden, kapalı liste modeli en büyük kalan yöntemi kullanarak belirleyen¹⁰⁵ bir Afrika ülkesidir. Aşiretler ve toplumsal yapısı nedeniyle parçalı olmaya çok müsait olan Benin’de 1995’te EPS 14,16’ya kadar çıkmıştır. 2015 seçimlerine ise yirmi siyasi parti/birlik katılmış, on bir tanesi sandalye kazanmıştır. EPS 6,93, GALE ise 7,58 olarak hesaplanmıştır¹⁰⁶. Katılım oranı ise %65.9 olmuştur. Benin’de çok partili hayata geçilen 1990 yılından 2019’a kadar gerçekleştirilen yedi seçimde katılım oranı en düşük %51,68 olmuş, ortalama katılım düzeyi %62,03 olarak gerçekleşmiştir. Ancak 2018 yılında yapılan değişikliklerle %10 oranında yüksek bir seçim barajı getirilmesinin ardından 2019 seçimlerinde katılım oranı geçerli oylar dikkate alındığında %23, toplam oy dikkate alındığında %27 civarında olmuştur¹⁰⁷. Baraj ile çok sayıda parçaya ayrılmış olan siyasi parti/yapıların seçimlere birleşerek katılması teşvik edilmek istenmiş, ancak birleşmeler kısmen gerçekleşmiş, hatta idari nedenlerle sonuçta muhalefetin seçimlere katılmasına izin verilmemiştir. Yalnızca iktidara yakın iki parti/birliğin seçime katılması onaylanmış, bu durum da halkın tepkisini sandığa gitmeyerek göstermesine neden olmuştur. Katılımın çok düşük, partilerin kısıtlı (EPS 1,97), halkın tepkili olduğu ve pek çok gözlemci, uluslararası sivil toplum kuruluşunun eleştirdiği¹⁰⁸ Benin 2019 seçimlerinde, GALE değerinin 0,4 hesaplanması, sandalye-ooy yüzdelerinin neredeyse eşit olmasının, temsil düzeyi açısından yeterli olmadığını göstermektedir. Bu bağlamda katılım düzeyi, temsil düzeyini anlayabilmek açısından önemli bir gösterge olarak dikkate alınmalıdır.

Seçmenler çok çeşitli nedenlerle seçime katılmayı ya da katılmamayı tercih edebilirler. Bazen protesto nedeniyle katılmamayı, bazen de hoşnutsuzluklarının açığa çıkması isteğiyle katılmayı tercih edebilirler. Bazı ülkeler katılımı özendiren, oy verme işlemlerini kolaylaştırmaya yönelik tedbirler alırlar. Bazıları da katılmamayı cezalandıran yöntemlerle katılım oranını yüksek tutmaya çalışırlar. Hatta Ukrayna’da katılım oranı %50’nin altına düştüğünde, seçim geçersiz kabul edilmektedir. Böylece

¹⁰⁵ Bkz: http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2033_B.htm; https://africanelections.tripod.com/bj.html#2003_National_Assembly_Election (Erişim tarihi:26.10.2023).

¹⁰⁶ Benin 2015 seçim sonuçları için Bkz: <https://web.archive.org/web/20161226060529/http://actualites.visages-du-benin.com/wp-content/uploads/2015/05/RESULTAT-NATIONAL.pdf> (Erişim tarihi: 31.10.2023).

¹⁰⁷ Benin 2019 seçim sonuçları için Bkz: <https://www.electionguide.org/elections/id/3215/>; Benin Anayasa Mahkemesi kararında kullanılan oy dikkate alındığından katılım oranı %27,12 olarak görünmektedir. Bkz: <https://courconstitutionnelle.bj/fr/docs-view/62> (Erişim tarihi:31.10.2023).

¹⁰⁸ Bkz: <https://www.france24.com/fr/20190501-legislatives-benin-taux-participation-plus-bas-histoire-pays> (Erişim tarihi:26.10.2023).

oy vermeyen seçmenlere de seçime etki etme olanağı tanınmaktadır (Aleskerov, Ersel, Sabuncu, 1999: 29). Her ne şekilde olursa olsun, temsili bir demokraside temelde bir seçim, seçmenlerin tercihlerini parlamentoya yansıtmak amacıyla gerçekleştirilir ve seçmenlerin katılmadığı seçimler anlamsızdır. Bu nedenle bir seçime yönelik katılım oranı, hem modelin etkilerini gösteren, hem de seçmenlerin davranışlarına yönelik bilgi veren önemli bir göstergedir. Bir seçimin temsil düzeyini ölçebilmek yönünden de olmazsa olmaz bir kriterdir.

3.2.1.3. Efektif Parti Sayısı (EPS)

Dikkate alınması gereken bir başka faktör ise EPS'dir. Laakso ve Taagepera (1979) tarafından geliştirilen EPS hesaplaması, partilerin oy veya sandalye yüzdeleri üzerinden hesaplanır ve böylece partilerin güçleri oranında dikkate alınmasını sağlar. Bu kaba bir matematik hesabından daha etkili bir hesaplama yöntemidir. Yukarıdaki hesaplamalar için örnek olarak kullandığımız Yeni Zelanda 2023 seçimlerinde (Tablo 28) partilerin oy yüzdeleri üzerinden hesaplanan EPS 4,10 çıkmaktadır. Tablodan görülebileceği gibi oyların %38,08'ini alan National Party için oy yüzdesinin karesi alınmış (1450,38), bu işlem tüm partiler için ayrı ayrı yapılmış, sonunda yüzdelerin karelerinin toplamı bulunmuş (2438,19) yüzdeler dikkate alındığı için son olarak yüzün karesi olan 10.000 sayısı, bulunan yüzdelerin kareleri toplamına bölünerek ($10.000/2438,19=4,10$) EPS'ye ulaşılmıştır.

Aslında orantısızlık hesaplamalarında Rae'nin parti sayılarının önemine yaptığı vurgudan sonra, Grofman orantısızlığın parti sayısı yerine EPS'ye bölünerek hesaplanması gerektiğini belirtip bu konuya dikkat çekmiştir. Ayrıca LSq hesaplamasında da Gallagher, Rae'nin eleştirisine hak vererek partilerin oy oranlarını ayrı ayrı hesaplamış ve Loosemore-Hanby'de eksik olan parti sayısı meselesini bir nebze daha dikkate almıştır. Ancak yine de bir sistemdeki EPS, sorun boyutlarının yeter düzeyde temsili açısından, Gallagher endeksinin hesaplanmasında dikkate alındığından daha büyük derecede tesirli olabilir. Endeksler genellikle bozukluğun daha yüksek olması gerektiği iki partili sistemlerin lehine sonuçlar doğurabilmektedir. Örnek olarak yukarıda bahsettiğimiz Benin 2019 seçimlerinde ve ABD seçimlerinde bu durumu kolaylıkla gözlemlemek mümkündür.

Aşağıdaki tabloda GALE ve EPS hesaplamalarını yaptığımız Yeni Zelanda 2023 seçimlerine ait sonuçları, iki partililiği destekleyen bir FPTP modeli ile değiştiren bir simülasyon örneği geliştirilecektir. Örneğin seçime katılan parti sayısı değişmeden, oyların yalnızca iki büyük parti etrafında kümелendiği bir FPTP modeline sahip olduğu varsayımı altında GALE değeri daha orantılı çıkmaktadır. Oyların iki büyük partiye %57 ve %40 civarında dağıldığı, 122 sandalyenin de bu ikisine 71-51 bölüştürüldüğü ve küçük partilerin hiç sandalye kazanamadığı örnek bir durumda simülasyon sonuçları aşağıdaki tabloda görülebilir:

Tablo 29: Yeni Zelanda 2023 seçimlerinde FPTP ve iki büyük parti varsayımında GALE ve EPS hesaplaması

PARTİ	OY	OY%	SAN	SAN%	FARK	F ²	OY% ²
NATIONAL	1,624,851	56.99	71	58,20	1.21	1.46	3247.64
LABOUR	1,148,540	40.28	51	41,80	1.52	2.31	1622.68
GREEN	10,907	0.38	0	0,00	0.38	0.15	0.15
ACT	6,473	0.23	0	0,00	0.23	0.05	0.05
NZFIRST	3,553	0.12	0	0,00	0.12	0.02	0.02
MAORI	7,844	0.28	0	0,00	0.28	0.08	0.08
TOP	3,344	0.12	0	0,00	0.12	0.01	0.01
NZLOYAL	4,478	0.16	0	0,00	0.16	0.02	0.02
NEWZEAL	6,126	0.21	0	0,00	0.21	0.05	0.05
LEG.CAN	3,025	0.11	0	0,00	0.11	0.01	0.01
FRED.NZ	9,586	0.34	0	0,00	0.34	0.11	0.11
DEM.NZ	6,786	0.24	0	0,00	0.24	0.06	0.06
AN.JUS.P	5,018	0.18	0	0,00	0.18	0.03	0.03
NEW.CONS	4,532	0.16	0	0,00	0.16	0.03	0.03
WOM.R.P	2,513	0.09	0	0,00	0.09	0.01	0.01
LEI.BAK.P	2,105	0.07	0	0,00	0.07	0.01	0.01
NEW.NAT.P	1,530	0.05	0	0,00	0.05	0.00	0.00
TOPLAM	2,851,211		122			4,40	4870.95
						$\sum F^2/2=$	2,20
						GALE=	1,48
						EPS=	2,05

Tablodan görülebileceği gibi iki büyük parti haricindeki partilerin oyları %0,5'in altına düşürülmüş, normalde aldıkları 920.000 oy ve kazandıkları 40 sandalye iki büyük partiye mevcut oyları oranında dağıtılmıştır. Böyle bir durum ABD sistemine yakın bir sistemdir ve görüldüğü gibi EPS 4,10'dan 2,05'e düşmüştür. GALE değeri ise daha önce 2,63 hesaplanmakta iken, bu yeni durumda 1,48 olarak

hesaplanmıştır ve eski durumdan daha orantılı bir sonuç vermektedir. Sistemin seçmenleri iki tercihe zorlaması ve orantılılığa yönelik hiçbir teşvikte bulunmamasına rağmen daha orantılı bir görüntü çizmesi, EPS'nin temsil düzeyi ölçümünde belirli bir oranda dikkate alınması gerekliliğini ve GALE benzeri hesaplamaların genellikle sistemin diğer etkilerini hesaba katmadığını göstermektedir.

Gerçek anlamda demokratik bir sistem, seçmenlerin düşünceleri ne olursa olsun, orantılılık sağlamaya çalışmalıdır (Hill, 1988: 251). Toplumdaki farklı görüşlerin ya da Lijphart'ın deyimiyle sorun boyutlarının yasama meclisinde doğru oranda temsilinin sağlanması, bir modelin temsil düzeyini göstermesi açısından önemlidir. Demokratik bir toplumdaki parti sayısı da genellikle sorun boyutları ile ilişkilidir. Sistemin parti sayısını daraltmaya yönelik etkileri yoksa sorun boyutu ile EPS genellikle birbirine yakın düzeylerde çıkacaktır. Modelin etkileri nedeniyle sonuçları genellikle orantısız kabul edilen ABD gibi ülkelerde, sandalyelerin iki partiye orantılı dağılımı durumunda, endeks değerleri düşük çıkmakta ve orantılı olarak değerlendirilmesine sebep olmaktadır. ABD gibi dar bölge ve FPTP kullanan, sistemin zorlamasıyla EPS'nin düşük kaldığı, seçmenler tarafından seçimlerin önemli ölçüde gereksiz görülmesi nedeniyle katılımın düşük düzeylerde olduğu seçimleri, yalnızca dar bölge uyguluyor olması nedeniyle orantılı ve daha temsili olarak değerlendirmek hatalı bir yaklaşım olur.

EPS bizlere, sistemin sandalye dağılımı üzerindeki etkilerini göstermesi açısından önem arz eder. Örneğin FPTP kullanması dolayısıyla seçmenlerin tercihlerini kısıtlayan sistemlerde genellikle EPS düşüktür. Orantılı temsil sağlamaya dönük geliştirilmiş sistemlerde ise EPS genellikle daha yüksektir. Örneğin iki partililiğin en klasik örneği ABD parlamento seçimlerinde 1946-2020 arasında EPS 1,97-2,25 arasında değişmiştir. Parti sistemleri kısmında anlatıldığı gibi son yıllarda EPS artma eğiliminde olmakla beraber FPTP kullanımını uzun yıllardır istikrarlı bir şekilde sürdüren Birleşik Krallık ve Kanada seçimlerinde de EPS hemen hemen her zaman 2-4 arasında olmuştur. Yalnızca Birleşik Krallık 2024 ve Kanada 1997 seçimlerinde bu sayı dördün üzerine çıkmıştır. Buralarda modelin temsil düzeyine yönelik tartışmalar uzun yıllardır sürmekte, hemen her seçim döneminde yeniden gündeme gelmektedir. Nüfus açısından küçük ve sandalye sayıları az olmakla birlikte Commonwealth ülkeler topluluğunda yer alan ve İngiliz sisteminden etkilenmiş olan

Jamaika, Barbados, Bermuda gibi ülkelerin de seçim geçmişleri incelendiğinde iki partililiğin ağır bastığı gözlemlenebilir. Yeni Zelanda’da da 1993’te model değişikliği ile MMP’ye geçmeden önce FPTP ile yapılan seçimlerde, 1946-1993 arasında, EPS 1,99-2,99 arasında değişiklik göstermişken; 1993-2023 arasındaki seçimlerde 2,91-4,39 arasında ölçülmüş, parti sayısında gözle görülür bir artış olmuştur.

Yaklaşık aynı oranlarda oy-sandalye dağılımı ve GALE değerine sahip olan iki seçimden birisinde EPS’nin 2,5 değerinde 5,5 olduğunu düşünelim. İlkinde seçimlerde iki büyük ana partinin yanı sıra muhtemelen bir küçük parti orta düzeyde bir oy almıştır (45-40-10) diğerinde ise muhtemelen partiler (35-25-10-9-8-4-2) benzeri bir oy dağılımına sahiptir. Rae ve Loosemore-Hanby endeks karşılaştırmasında olduğu gibi, Gallagher endeksi aynı dahi çıksa bu iki seçimin benzer orantılılığa sahip olduğunu söylemek hatalı olur. İkincisinde seçmenlerin daha fazla seçenek tercihinde bulunabiliyor olması, büyük oranda modelin ve imkânlarının seçmene sunduğu bir avantajın neticesindedir. Özellikle günümüzde sorun boyutlarının çeşitlendiği düşünüldüğünde, 6-7 partinin oyları oranında temsil edilebilmesine olanak sağlayan çok partili bir model, seçmenini istikrarlı hükümetlerin sürdürülebilmesi adına zorla iki partiye sıkıştırmaya çalışan bir modele nazaran, daha temsili olarak değerlendirilebilir.

Nitekim parti sistemi oturmuş, istikrarlı bir biçimde listeli modeller uygulayan ülkelerde genellikle EPS daha yüksektir. Yine tercihli veya sıralamalı modellerde de EPS artma eğilimindedir. AV kullanımı ile İngiliz sisteminden kendisini ayırabilmiş ancak dar bölge seçim çevresi kullanmaya devam eden Avustralya’da EPS her ne kadar dar bölge nedeni ile uzun yıllar çok yükselememiş olsa da 2010 yılından itibaren istikrarlı bir şekilde yükselmektedir. Genel seçimleri için geniş bölge seçim çevrelerinde STV modeli kullanan İrlanda ve Kuzey İrlanda gibi ülkelerde de EPS daha yüksek değerlerde ölçülmektedir. Yalnızca Malta, küçük bir ülke olması nedeniyle bu genel durumdan sapan bir örnek oluşturmaktadır.

Aslında EPS, modelin etkilerini ve sorun boyutlarını büyük oranda yansıtmaktadır. Seçim çevresi büyüklüğü veya modelin tercihlilik düzeyi gibi faktörler de EPS’yi etkilemektedir. Örneğin ülkenin tek bir seçim çevresi sayıldığı İsrail, Hollanda gibi ülkelerin seçim geçmişleri incelendiğinde EPS’nin daha yüksek olduğu görülebilir. Carey ve Hix (2011: 395) ortalama seçim çevresi büyüklüğünün 1’den 5’e

çıkmasının EPS değerinde yaklaşık bir puanlık bir artışa sebep olabileceğini ileri sürmektedirler. Çağımızda sorun boyutları çeşitlenmekte, bu da genelde parti sayılarında bir artışa neden olmaktadır. Lijphart'ın gözlemlediği yedi temel sorun boyutuna uygun şekilde ülkeler, efektif parti sayıları ve partilerin kendilerini konumlandıkları yer açısından değerlendirildiğinde, genellikle klasik anlamda bildiğimiz bir sağ-sol temel iki büyük partiye, merkezde konumlanmış bir üçüncü partiye, ülkenin siyasal kültürüne göre zaman zaman güçlenen ya da soluklaşan solun ve sağın uç kısımlarına konumlanmış daha milliyetçi veya daha sosyalist birer partiye, daha özgürlükçü konumlanan bir yeşiller partisine veya başka haklara vurgu yapan partiler gibi çeşitlenmelere sahiptir. Son yıllarda pek çok ülkede demokratik haklar ve seçim sistemlerine yönelik temsili ilkeler geliştikçe, hem sağda hem de solda ana partinin konumunu beğenmeyen bir kısım kişiler onu merkeze yakınlaştıran ya da merkezden uzaklaştıran yeni bir konumda yeni bir parti kurarak çeşitliliği artırmaktadır. Bu duruma, özellikle engel olmaya çalışarak istikrarı sağlamayı önceleyen FPTP gibi modeller haricindeki diğer modellerde, genellikle bu tür yapılanmalar sonucu, EPS'nin ortalama 5-6'lara ulaştığı görülmektedir.

1950'lerden 2000'lere hem yerleşik demokrasilerde¹⁰⁹ hem de yerleşik olmayan demokrasilerdeki çoğunlukçu modeller ile orantılı modellerin EPS hesaplamasını yaptıkları çalışmalarında Bormann ve Golder (2013: 366-367) orantılı modellerde EPS'nin çoğunlukçu modellere nazaran her dönem daha fazla olduğunu göstermiştir. Çoğunlukçu modellerin tümünde, yerleşik demokrasilerde artma eğiliminde olmakla birlikte, EPS (vote) hiçbir zaman dördü geçmemiştir. 1990'lara kadar ise genellikle 2-3 civarlarında seyretmektedir. Orantılı modellerde ise 1950-2000 arasında yerleşik demokrasilerde, sürekli bir artış seyrinde, 4-6 arasında EPS hesaplanmıştır. EPS'deki bu düzenli artış seyri ve çeşitlenme dikkate alındığında, temsil düzeyi hesaplaması açısından önemi daha da görünür olmaktadır.

¹⁰⁹ Yazarlar bu kavramı 1946'dan 2000'lere demokratik olarak kalan ülkeler için kullandıklarını belirtmektedir (Bormann, Golder, 2013: 366).

İdeal bir temsil düzeyinin, her siyasi görüşün mümkün olabildiğince destek gördüğü oranda temsil edilmesini içerdiği dikkate alınır, istikrara yönelik atılan adımlar, adil temsili kısıtlayıcı nitelikte olacaktır. 5-6 efektif partiye sahip modeller, hemen her görüşün oy alma kapasitesine sahip ve sistemsal kısıtlamalara fazla maruz kalmadığı anlamına gelir. Öte yandan bir toplumda etnik bölünmeler söz konusu ise EPS çok daha fazla artabilmektedir. Özellikle Afrika ülkeleri gibi etnik bölünmelerin yoğun olduğu yerlerde uygulanmaya çalışılan modeller, barajlar vb. EPS'yi düşürme çalışmaları, her ne kadar temsil açısından olumsuz değerlendirilse de fazla ve istikrarı bozan sayıda bölünmelere karşı verilen bir denge mücadelesi olarak değerlendirilir. Bu anlamda bu ülkelerdeki yüksek EPS'leri olumlu veya modelin zorlaması sebebiyle oluşan düşük EPS'leri olumsuz olarak değerlendirirken temkinli olmak gerekir.

Ayrıca seçim barajının varlığı, boyutu veya modelin telafi edici sandalyelere sahip olup olmaması gibi durumlar da EPS'yi etkileyen unsurlardır. Örneğin seçim barajı, büyüklüğüne göre, partilerin sandalye kazanmasını zorlaştıran bir unsur olduğu için EPS'nin artmasına da engel olur. Modelin, MMP'de olduğu gibi, hesaplama yöntemi aşamasında telafi edici sandalyeler kullanması ise sandalye kazanmayı kolaylaştırdığı için parti parçalanmasını artırabilir ve dolayısıyla EPS'nin artmasına neden olabilir. Örneğin FPTP kullanan bir ülkenin MMP kullanmaya başlaması durumunda EPS'de yaklaşık olarak dörtte bir oranında bir artış olması beklenebilir (Carey, Hix, 2011: 391).

Başta da belirtildiği gibi tüm ölçümler, her ülkenin kendi özel durumunu hesaplama katamadığı gibi, dar bölgelerde ayrı ölçümler yapamaması nedeniyle, yalnızca kabaca bir değerlendirmeye olanak sağlayabilir. Bu anlamda GALE ve diğer endekslerin Benin 2019 seçimlerine yönelik yetersizliği, bunların başarısız ölçüm yöntemleri olduğu anlamına gelmez. Bilakis özellikle GALE pek çok modeli ve ülkeyi değerlendirmede çok sayıda tutarlı sonuçlarla olumlu değerlendirmelere konu olmuş, literatürün saygın, önemli çalışmalarındandır. Hatta eksiklikleri vurgulanan LHe bile, geliştirildiği döneme göre öncü ve önemli bir değerlendirmedir ve literatürde halen sık kullanılan değerli bir endekstir.

3.2.1.4. Seçim Barajları ve Hesaplama Yöntemi

Orantısızlık ve temsil düzeyini etkileyen unsurlardan birisi de seçim barajlarıdır. Ancak GALE hesaplamaları bu faktörü hâlihazırda dikkate almaktadır. Barajı geçemeyen partiler sandalye kazanamadıkları için oy yüzdesi ile sandalye yüzdesi farkı nedeniyle endeks otomatik olarak yüksek çıkar. Örneğin Türkiye 2002 seçimlerinde uygulanan %10 ülke geneli baraj nedeniyle yalnızca iki parti barajı geçebilmiş, oldukça orantısız bir sonuç ortaya çıkmıştır. Geçerli oyların %34,28'ini alarak birinci olan Ak Parti, sandalyelerin %66'sını kazanmış; %19,39 alarak ikinci olan CHP ise sandalyelerin %32,4'ünü kazanmıştır. Parti oyları, sandalye yüzdeleri, GALE ve EPS hesaplaması aşağıdaki tabloda görülebilir:

Tablo 30: Türkiye 2002 seçimlerinde GALE ve EPS hesaplaması*

PARTİ	OY	OY%	SAN	SAN%	FARK	F ²	OY% ²	
AK PARTİ	10.808.229	34,28	363	66,0	31,7	1006,1	1175,15	
CHP	6.113.352	19,39	178	32,4	13,0	168,3	375,96	
DYP	3.008.942	9,54	0	0,0	-9,5	91,1	91,08	
MHP	2.635.787	8,36	0	0,0	-8,4	69,9	69,89	
GENÇ P.	2.285.598	7,25	0	0,0	-7,2	52,6	52,55	
DEHAP	1.960.660	6,22	0	0,0	-6,2	38,7	38,67	
ANAP	1.618.465	5,13	0	0,0	-5,1	26,4	26,35	
SAADET P.	785.489	2,49	0	0,0	-2,5	6,2	6,21	
DSP	384.009	1,22	0	0,0	-1,2	1,5	1,48	
YTP	363.869	1,15	0	0,0	-1,2	1,3	1,33	
BBP	322.093	1,02	0	0,0	-1,0	1,0	1,04	
YURT P.	294.909	0,94	0	0,0	-0,9	0,9	0,87	
İŞÇİ P.	159.843	0,51	0	0,0	-0,5	0,3	0,26	
BTP	150.482	0,48	0	0,0	-0,5	0,2	0,23	
SOL P.	106.023	0,34	0	0,0	-0,3	0,1	0,11	
LDP	89.331	0,28	0	0,0	-0,3	0,1	0,08	
MİLLET P.	68.271	0,22	0	0,0	-0,2	0,0	0,05	
TKP	59.180	0,19	0	0,0	-0,2	0,0	0,04	
BAĞIMSIZ	314.251	1,00	9	1,6	0,6	0,4	0,99	
GEÇERLİ OY	31.528.783		550			1.465,10	1842,35	
GEÇERSİZ	1.239.378				ΣF ² /2=	732,55		
TOPLAM OY	32.768.161				GAle=	27,07	EPS=	5,43
KAYITLI SEÇ.	41.407.027							
KATILIM	79,14							

*Türkiye 2002 seçim sonuçları için Bkz: <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2002MilletvekiliSecimi/gumrukdahil/gumrukdahil.pdf>; 10 Kasım 2002 tarih ve 24932 sayılı Resmi Gazete, (Erişim Tarihi: 30.07.2023).

Tablodan görülebileceği gibi EPS'nin 5.43 olarak hesaplandığı 2002 seçimlerinde baraj etkisi nedeniyle GALE 27,07 gibi oldukça yüksek ve orantısız çıkmaktadır. Nitekim yasama organındaki temsile bakıldığında da sandalye kazanan iki partinin ve bağımsızların oy toplamının yalnızca %54,67 olduğu, kalan %45,33'ün temsil dışı bırakıldığı görülebilir. Hatta sandığa gitmeyenler de hesaplama katılırsa bu oran daha da düşmektedir.

Bir diğer örnek olarak GALE değerinin 2,63 hesaplandığı Yeni Zelanda 2023 seçimleri inceleyebilir. Ülkede uygulanan %5 seçim veya en az bir bölge kazanmış olma barajının, GALE değerinin az da olsa yükselmesinde etkili olduğu görülebilir. Tablo 28'de %2,22 oya sahip The Opportunities Party (TOP) baraj nedeniyle sandalye kazanamadığı için oy oranının karesi (4,94) hesaplama dâhil edilmiş, benzer şekilde %1,21 oy alan New Zealand Loyal'in oy oranının karesi de (1,46) hesaplama katılmış ve toplam oy-sandalye farkı 13,87, GALE 2,63 çıkmıştır. Bunların alması gereken paylar baraj nedeniyle büyük partilerin daha fazla sandalye kazanmasına sebep olmuştur. Yeni Zelanda MMP ile dar bölgede ayrı ülke genelinde ayrı iki oylu bir seçim sistemi ve azınlık Maori sandalyeleri uyguladığı için hesaplama farklı olabilir ancak kabaca baraj olmadan oy yüzdelerine göre 122 sandalyenin dağılımının yapılmış olduğu bir varsayımında, ilk üç partiden birer sandalyenin ikisinin TOP, birinin de New Zealand Loyal'e verildiği düşünülürse GALE bu küçük değişiklikte dahi 2,63'den 1,62'ye düşmektedir. Bu örneklerden görülebileceği gibi Gallagher endeksi seçim barajlarının etkisi ile oluşan orantısızlığı hâlihazırda ölçmektedir.

Benzeri bir durum seçimde kullanılan hesaplama yöntemi için de geçerlidir. Farklı hesaplama yöntemleri farklı sonuçlar doğurur. Örneğin Imperiali veya d'Hondt yöntemi, büyük partiler lehine bir durum ortaya çıkarmakta iken, Saint-Lague veya Hare-Niemeyer yöntemi küçük partiler lehine sonuçlara neden olabilir. Değiştirilmiş Saint-Lague yöntemi de diğer versiyonuna nazaran daha büyük parti yanlısı sonuçlar doğurur. Ancak bu şekilde oluşan orantısızlık da seçim barajında olduğu gibi GALE hesaplamalarının içerisinde dikkate alınmaktadır. Dolayısıyla temsil düzeyi ölçümünde GALE değerini belirli düzeyde dikkate almak, baraj veya hesaplama yöntemi etkisini de dikkate almak anlamına gelir.

3.2.1.5. Seçim Çevresi Büyüklüğü

Bir seçimin temsil düzeyini ölçerken dikkate almamız gereken hususlardan birisi de seçimin gerçekleştirildiği yerdeki seçim çevresi büyüklüğüdür. Dar bölge ile temsili savunanlar, dar bölgelerin seçmen ile temsilci arasındaki ilişki (bireysel/yerel temsil) ve temsilcinin hesap verebilirliği açısından daha faydalı olduğunu söylerler. Geniş bölgelerde seçmenlerin parlamento üyelerini tanıma ve onlara gerektiğinde hesap sorma imkânları daha zordur. Parlamento üyelerinin sorumluluk duygusuna yönelik yapılan çalışmalar da bu konuda dar bölgelerin daha başarılı olduğunu göstermektedir.

Dar bölgeler güçlü bağımsız adayları destekler ve adayların partiye sadakat zorunluluğunu sınırlar. Yerel alanında tanınan, güçlü temsilcilere önem verir. FPTP modellerinin istikrar hedefi yansırı en önemli uygulanma sebeplerinden birisi de dar bölge sayesinde bireysel temsili güçlü tutabilmesidir. Daha fazla sandalye kazanmak isteyen partiler, bölgenin güçlü kişilerini aday olarak ön plana çıkarmak zorunda kalırlar. Oysa geniş bölgelerde partiler daha kuvvetlidir ve listelerin oluşturulmasında kilit rol oynadıklarından dolayı, adaylar kendilerini seçmenlerden ziyade, parti yöneticilerine karşı sorumlu hissederler. Geniş bölgelere yönelik en önemli eleştiri, bu parti merkezliliğin, seçmenin bireysel temsil yeteneğini daraltmasına yöneliktir. Öte yandan parti sistemlerinin gelişmemiş ve çeşitli etnik gruplar arasında çatışmaların yoğun olduğu bazı ülkelerde, parti sistemlerini geliştirebilmek amacıyla, kasıtlı olarak parti merkezli modeller tercih edilebilir. Bazı yerlerde ise tam tersi şekilde aday merkezli modeller, çatışmaların önüne geçer. Bu noktada yine karşımıza coğrafi ve kültürel bağlamın etkisi çıkmaktadır.

Dar bölge uygulaması, genellikle güçlü büyük partiler ve güçlü yerel partiler lehine bir sonuç ortaya çıkarır. Ortalarda yer alan ulusal partiler ve yerel olmayan küçük partilerin dar bölgelerde başarı elde etmeleri zordur ve bu modellerde yeterince gelişemeyebilirler. Dar bölgeler Duverger yasasının da ortaya koyduğu gibi iki partililiğe yönelik güçlü bir teşvik sağlar. Büyük partiler lehine sağladığı avantaj, dar bölgesel modellerin, orantısızlık doğurduğuna yönelik güçlü eleştirilere rağmen kolayca vazgeçilmemesinin önemli nedenlerinden birisidir.

Bu modeller seçmene yeterli alternatif sunmaktan uzaktır ve rekabet alanını önemli ölçüde daraltır. Öte yandan görüşlerin çeşitlendiği ve parti sayılarının arttığı günümüzde daha fazla görüşe temsil alanında yer açabilmek gerekliliği, bireysel temsil ilkesi ile çelişki doğurmaktadır. Bu nedenle sağlıklı bir ölçüm yapabilmek için hem EPS'nin hem de seçim çevresi büyüklüğünün dikkate alınması, her iki tarafın da hesaplamaya dâhil edilmesi anlamına gelir. Dar bölgeler genellikle EPS'nin düşük olduğu, geniş bölgeler ise EPS'nin yüksek olduğu sonuçlar ortaya çıkarmakta iken; dar bölgeler daha fazla bireysel temsil, geniş bölgeler ise daha az bireysel temsil sağlarlar.

Ayrıca literatürde seçim çevresi büyüklüğü arttıkça orantılılığın iyileştiğine yönelik genel bir kabul söz konusudur. Dar bölgeler sandalyeleri güçlü olan partiler lehine yoğunlaştırma eğiliminde olmakta iken; geniş bölgelerde bu yoğunlaşma etkisi daha az olmaktadır (Rae, 1967: 21). Örneğin Hollanda, İsrail gibi bütün ülkeyi tek bir seçim çevresi olarak kullanan yerlerde küçük partilerin sandalye kazanma olasılığı daha yüksek olur. Eğer Güney Afrika, Namibya örneklerinde göreceğimiz gibi baraj uygulamaları da yoksa pek çok küçük parti birer ikişer sandalye kazanarak meclislerde çok parçalı bir yapı ortaya çıkarabilir. İstikrar açısından istenmeyen bu durum, orantılılık açısından genellikle olumlu kabul edilir.

Carey ve Hix (2011: 394-395) çalışmasında tek üyeli bölgelerden, ortalama seçim çevresi büyüklüğü 4-6 olan bölgelere geçildiğinde orantısızlığın neredeyse sekiz puan veya toplamın yaklaşık dörtte üçü kadar iyileştiğini ölçmüşlerdir. Altının üzerinde seçim çevresi büyüklüğünde ise 4-6 aralığında olduğundan çok daha iyi düzeyde bir temsil ölçülmemektedir. Bu konuda ilk yazarlardan birisi olan İrlandalı James Hogan bölge büyüklüğü beşin altına düştüğünde verilen oylar ile sandalyeler arasında gerçek bir orantılılığın sağlanmasının zorlaştığını belirtmiştir. Taagepera ve Shugart'da çok partili bir sistemde beş veya altı seçim çevresi büyüklüğünün nispeten orantılı sonuçlar elde edebilmek için güvenilir olabileceğini belirtmiştir (Gallagher, 2005b: 517).

3.2.1.6. Temsilci Başına Düşen Seçmen Sayısı

Bir seçime yönelik temsil düzeyini ölçebilmek için seçim çevresi büyüklüğünün yanı sıra, bir temsilcinin kaç seçmeni temsil ettiği de önemli bir gösterge olarak değerlendirilebilir. Elbette temsilcinin temsil kabiliyeti yalnızca büyüklük ile ölçülemez ve pek çok farklı faktöre hatta bireysel beceriye göre değişebilecek bir kavramdır ancak yine de kabaca bir temsilciye düşen seçmen sayısı, seçmen ile temsilci arasındaki ilişkinin boyutu açısından bir değerlendirme yapılabilmesine imkân sağlar.

Seçmen sayısı arttığında bir seçmenin önemi, yani seçim sonucunu değiştirebildiği durumların oranı azalır. Seçmen sayısının daha az olduğu durumlarda ise seçmenin önemi daha yüksektir. Benzer bir durum aday sayısının artması hususunda da geçerlidir. Aday sayısının artması durumunda seçmenin seçim sonucuna etki etme düzeyi yani önemi artmakta, azalması durumunda ise seçmenin önemi de azalmaktadır (Aleskerov, Ersel, Sabuncu, 1999: 27-28). Dolayısıyla temsilin anlamlılığı bakımından seçmenin sözünü daha güçlü kılacak şekilde hem daha küçük boyutlarda temsilci başına düşen seçmen sayısı hem de daha yüksek aday sayısı, daha yüksek bir temsil düzeyine işaret edecektir.

Her ne kadar bu sayı küçük ülkeler lehine, büyük ülkeler aleyhine bir durum ortaya çıkarsa da, temsil kavramının anlamına uygun olarak en azından belirli oranda küçük parçalara ayrılması, seçmenin etki düzeyini ve önemini artıracak bir durumdur. Malta’da bir temsilcinin yaklaşık 2.000 seçmeni temsil etmesi ile Slovenya’da 18.000, Yeni Zelanda’da 30.000, Birleşik Krallık’ta 70.000, Türkiye’de 100.000, ABD’de 400.000 ve Hindistan’da 1.800.000 kişiyi temsil etmesi aynı düzeyde değerlendirilmemelidir.

Seçmen ile temsilci arasındaki bireysel temsil ilişkisi açısından seçim çevresi büyüklüğünün dar olmasının gerekli görülmesi gibi, temsilci başına düşen seçmen sayısı da dikkate alınması gereken bir etkidir. Ancak bunun etki oranını çok fazla büyütme de temsilcinin yeteneğini olduğundan çok az gösterir. Dolayısıyla bu konuda oluşturulacak sınırlarda, çok uçlara gitmeden, karşılaştırmalar açısından anlamlı olabilecek dengeli sınırlar belirlemek gerekir.

3.2.1.7. Seçimin Tercihlilik Düzeyi

Anlamalı bir seçim yalnızca seçmenin önüne belirli seçenekler çıkarmak demek değildir. Katılım oranının çok düşük olduğu seçimlerde genellikle seçmenlerin katılmamayı tercih etmelerinin en önemli nedeni, seçimlerin kendilerine anlamalı gelmiyor olmasıdır. Eğer seçmene yeterince seçenek sunulmamış veya seçenek sunulmuş olsa dahi çeşitli barajlar, hesaplama yöntemleri gibi faktörlerle sonuca etki etmesine olanak tanınmamış ise seçmen daha yüksek düzeylerde katılmamayı tercih edebilir. Katılım oranına yönelik yapılan çalışmalarda, rekabetçi seçimlerin daha yüksek katılım düzeyine sahip olduğu tespit edilmektedir. Yani seçmen rekabetin olduğu durumlarda sonuca etki edebileceği düşüncesi ile katılmaya yönelik bir teşvike sahip olur. Kazanan ile ikinci arasındaki oy mesafesinde on puanlık bir artış, katılımda bir puanlık bir düşüşe neden olmaktadır (Stockemer, 2017: 954).

Seçmen için anlamalı olan yalnızca rekabetin varlığı da değildir. Çok çeşitli düzenlemeler ile seçmenin seçim üzerinde daha fazla söz sahibi olmasına imkân sağlanabilir. Örneğin AV, STV modeli gibi sıralamalı modeller, seçmenden yalnızca bir tercihte bulunmasını istemez, onların oylarının boşa gitmesine engel olmak amacıyla ikinci, üçüncü vb. tercihlerini de belirtmelerini talep eder. Böylece model, seçmenin kısa sürede dışlanmamasını sağlar. Yine de AV’de çoğunluk sağlayan adayın doğrudan kazanması, diğer seçeneklere geçilmemesini gerektirir ve tercihler ancak çoğunluk olmadığı durumlarda dikkate alınır. STV’nin geniş bölge uygulaması ise bu etkiyi bir nebze azaltır. Seçmene en yüksek düzeyde söz hakkı tanıyan modeller ise puanlamalı modellerdir. Puanlamalı modellerde tüm tercihler hesaplama aşamasında dikkate alınır.

Ayrıca sıralamalı oylama dışında, tercihli oylama modellerinde de seçmene, verilen oy hakkı sayısı, aday listelerinde değişiklik yapabilme hakkı gibi özelliklerle önemli derecede söz hakkı tanınmaktadır. Bazı tercihli modellerde seçmene seçilecek aday sayısı kadar oy hakkı tanırken, bazılarında farklı parti listelerinden karışık adayların belirlenmesi, bazılarında ise aday isimlerinin üzerinden çizilerek olumsuz oy kullanılabilmesi mümkündür. Bir oylama modeli tasarlanırken birbirinden çok farklı düzenlemelere tanık olunabilir. Tüm bu düzenlemeler seçimin tercihlilik düzeyini artırmaya yönelik girişimler olarak değerlendirilebilir. Bazı modellerde ise özellikle

basitlik gerekçesi ile tercihlilik düzeyi kasıtlı olarak azaltılmakta ve seçimin en basit halde gerçekleşmesi istenmektedir. Nitekim bazı ülkelerde seçmen bilgi ve ilgi düzeyi açısından basitlik önemli bir gerekçe olabilir. Basitlik anlaşılabilirliği ve dolayısıyla meşruiyeti artırır, çünkü halk kazananların neden kazandığını ve kaybedenlerin neden kaybettiğini kolayca anlayabilir (Fraenkel, 2004: 127). Modelin tercihlilik düzeyini artıracak yönde düzenlemeler karışıklığını artırabilir ve seçmenin sandığa olan ilgisini kaybettirebilir. Aynı yönde düzenlemeler bir başka yerde ise seçmenin sandığa olan ilgisini artırabilir.

Bağlamın gerekliliğini ve modelin karmaşıklığını bir yana bırakarak, temsil düzeyini ölçmeye yönelik yapılacak bir girişimde, seçimin tercihlilik düzeyinin belirli oranda dikkate alınması, seçmene daha fazla söz hakkı tanıyan modeller ile seçmenin söz hakkını kısıtlı tutan modeller arasında bir ayrım yapılabilmesi bakımından elzemdir. Bu hususun dikkate alınmaması durumunda birbirinden önemli ölçüde farklı seçimler, aynıymış gibi değerlendirilmiş olur.

3.2.1.8. Azınlık Gruplarının Temsil Oranı

Azınlığın temsili demokrasinin en zorlu sorunlarından biridir ve işleyen bir demokrasinin gelişebilmesi için azınlıklara bazı kurumsallaştırılmış korumalar sağlanması gerekir (Bowler, Donovan, Brockington, 2003: 3). Bir seçimin temsil düzeyine yönelik olarak dikkate alınması gereken son bir unsur azınlık gruplarının ne oranda temsil imkânına kavuşabildiğidir. Pek çok ülke oylama modellerinde azınlık gruplarına yönelik çeşitli kotalar uygulayarak ayrılmış sandalyeler bulundurmaktadır. Bazıları belirli bir dini, etnik, mesleki veya dilsel gruplara sandalyeler ayırır. Bu tip kotalar genellikle parti aday listelerine yönelik getirilen kurallar ile uygulanır. Bazılarında ise yerli halkın seçimi içim özel oy bölgeleri oluşturulur. ABD’de 1990 yılı kongre sandalyelerinin yeniden paylaşılması aşamasında, federal mevzuatlarda yapılan değişiklikler ve verilen mahkeme kararları sonrası azınlık temsilini artırmak amacıyla bölge ayarlamaları ile azınlık bölgeleri ayırma işlemi uygulanmaya başlamıştır. Böylece bazı bölgeler ırksal ve etnik grupların çoğunluk oluşturabilecekleri homojen seçmenler halinde ayrıştırılmıştır. Zaman zaman tuhaf şekilli bölgeler oluşturduğu yönünde eleştiriler yapılsa da, azınlıkların yoğun olduğu bölgelerde buna uygun yapılan düzenlemeler, Temsilciler Meclisinde azınlıkların

sayısında önemli bir artışa neden olmuştur. Öte yandan azınlık nüfusunun mekânsal olarak farklı bölgelere dağıldığı yerlerde, bu ayarlamaları yapabilmek mümkün olmamaktadır. Ayrıca başarılı olabilmesi için azınlık gruplarının tek bir adayda birleşmesi, katılım sağlaması gibi farklı faktörlerin de devreye girmesi gerekir (Bowler, Donovan, Brockington, 2003: 4-10).

Toplumun giderek artan çok kültürlü ve çok ırklı doğası, özellikle ABD, Birleşik Krallık ve Kanada gibi çoğunlukçu modelleri kullanan ülkelerde azınlıklar yönünden sorunlu sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Çoğunluğun her şeyi kazandığı modeller, azınlıkların temsil edilebilme hakkı açısından ciddi eleştirilere konu olmaktadır. Bu doğrultuda azınlıkların da hak ettikleri oranda temsil edilmesi, genel kabul gören bir gerekliliktir. Ayrıca azınlıkların temsili, çatışmaların azalması açısından da önem teşkil etmektedir. Yönetim sürecine dâhil edilmeyen gruplar, farklı tepkilerle önemli sorunlara neden olabilmektedir. Örneğin üç farklı dini gruba sahip (Katolik, Protestan, Müslüman) bir ülkede üç farklı siyasi parti varsa ve ülkede uygulanan model en büyük parti dışındakileri cezalandıran bir modelse, diğer iki dini grup kalıcı olarak yetersiz temsil edileceği için ülke huzursuzluk ve hatta iç savaş riskiyle karşı karşıya kalabilir (Taagepera, Shugart, 1989: 5).

Mikrokozmos temsil anlayışı, parlamentonun temsil edilen gruplara benzer olması gerekliliğine dikkat çekmektedir. Çeşitlenen sorun boyutlarında her grubun hak ettikleri oranda temsili, temsili bir demokrasinin sağlaması gereken özelliklerden birisidir. Özellikle son yıllarda pek çok ülkede kadın temsilci oranlarının artırılmasına yönelik önemli girişimler göze çarpmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalar da önemli ilerlemelere işaret etmektedir. Kadınların seçme ve seçilme haklarının dahi pek çok yerde oldukça geç kalınmış biçimde düzenlendiği düşünüldüğünde, son yıllarda ortaya çıkan iyileştirmeler, demokratik değerler açısından önemli ölçüde olumlu karşılanmaktadır. Seçmen kitlesinin neredeyse yarısını oluşturan kadınlar, 1950-60'larda demokratik olarak ileri düzeyde kabul edilen ülkelerin parlamentolarında dahi çok küçük oranlarda yer almaktaydı. Günümüzdeki iyileştirme çalışmaları ve kadın temsilci oranlarında yükseliş, o dönemler ile kıyaslandığında, temsil düzeyine verilen önemin büyüklüğüne işaret etmektedir. Dolayısıyla tüm azınlık gruplarına yönelik ayrı ayrı dikkate alma imkânı zor olsa bile, kadın temsilci oranları üzerinden temsil düzeyine verilen önem hakkında kabaca bir fikir sahibi olunabilir.

3.2.2. Karşılaştırmada Kullanılacak Ülkeler

Belirli bir seçim sisteminin seçimi, ilgili ülkenin gelecekteki siyasi yaşamı üzerinde derin bir etkiye sahiptir ve yapılan seçimler her zaman öngörülen etkileri doğurmayabilir. Bazı seçimler uzun vadede ülkenin beklentileri açısından feci sonuçlar dahi ortaya çıkarabilir (Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 1). Çalışmanın son kısmında, parti sistemi büyük oranda oturmuş, yasama meclislerinde belirli partilerin temsil edildiği, farklı modellerden otuz beş ülkenin, 1990 sonrası gerçekleştirilen 305 seçimi TDE ve Gallagher endeksi açısından karşılaştırılacaktır. Ülkeler seçilirken bu endeksleri hesaplayabilmek için gerekli verilere ulaşılabilen, karşılaştırma için anlamlı olabileceklere öncelik verilmiştir. Bu bağlamda hem benzer hem farklı modellerden, uygulamaları değişiklik gösteren çeşitli ülkeler, farklı kültür ve bölgelerden örneklerle seçilmeye çalışılmıştır. Böylece karşılaştırmalarda varsa kültürel etkenlerden ortaya çıkabilecek farklılıklar da gözlemlenmeye çalışılmıştır.

Bu anlamda FPTP kullanan ülkelere klasik örnekleri ABD, Birleşik Krallık ve Kanada'nın yanı sıra etnik farklılıkların yoğun olduğu Orta Asya'dan Hindistan ve Malezya ile farklı kıttadan bir örnek olarak Afrika'dan Botsvana seçilmiştir. Yine tek seçenekli modellerden TRS'nin klasik örneği olarak Fransa ele alınmış, diğer TRS kullanan ülkelerden endeks hesaplaması yapmaya müsait veri sağlayabilen başka ülke bulunamamıştır. TRS modelinde oylama sonuçlarının partilere dağılımı aşamasında yalnızca ilk tur oyları dikkate alınmıştır. PBV'nin ise bazı yerlerde dönemsel uygulamaları görülmekle birlikte, tüm meclis üyelerinin seçildiği örnekleri yalnızca küçük ve parti sistemi gelişmemiş ülkeler olduğu için kısmi olarak uygulandığı karma model kullanan Senegal ve Singapur örnekleri üzerinden karşılaştırılabilmiştir. SNTV modelini de PBV benzeri tüm seçimlerinde uygulayan örnekleri aday merkezli, parti sistemi yeterince gelişmemiş ya da sağlıklı veri elde edilemeyen ülkelerdir. Dolayısıyla bu model şu anda karma model kullanan Japonya'daki eski uygulamalarında değerlendirilebilmektedir.

Kapalı liste oylama modelinde uygulama örnekleri, farklı hesaplama yöntemleri, seçim çevresi büyüklükleri ve seçim barajları vb. faktörlerin etkisi ile birbirinden büyük oranlarda farklılıklar gösterebilmektedir. Bunlardan örnek olarak farklı uygulamalara sahip Türkiye, İspanya, tüm ülkeyi tek bir bölge olarak uygulayan İsrail ile modeli barajsız olarak uygulayan Uruguay, Güney Afrika, Namibya ve Guyana karşılaştırılmıştır. Özellikle son dört örnek Gallagher endeksi açısından çok iyi değerlere sahip olmaları nedeniyle seçilmiştir.

Açık liste oylama modelinde de pek çok ülkede farklı türde uygulamalar karşımıza çıkabilmektedir. Kimisi yalnızca tek bir tercih hakkına izin vermekte iken, kimisi daha esnek listelere, kimisi ise tümüyle serbest listelere izin vermektedir. Bu ülkelerden de karşılaştırma yapabilmek adına çeşitli benzer bölgelerden veya farklı uygulamalara sahip örneklerle yer verilmeye çalışılmıştır. İskandinav ülkeleri İsveç, Danimarka, Finlandiya ve Norveç, serbest listeli İsviçre ve Lüksemburg yine Avrupa'daki eski Benelux örnekleri Belçika ve Hollanda ile Orta Avrupa'dan Avusturya, kazanana bonus sandalye uygulayan Doğu Avrupa örneği Yunanistan, Güney Amerika örneklerinden Brezilya ve Asya bölgesi uygulaması Endonezya karşılaştırmaya dâhil edilmiştir. Diğer tercihli oylama modelleri BV, LV, onay oylaması ve skor oylamasının yasama meclisi seçimlerinde uygun örneklerine rastlanmamaktadır. Karma modellerden seçilmiş bazı ülkeler ise MMP kullanan Almanya ve Yeni Zelanda ile MMM kullanan Japonya ve İtalya'dır.

Sıralamalı modellerin ise uygulamada ender bulunan örnekleri AV kullanan Avustralya ile STV kullanan İrlanda ve Malta karşılaştırma için kullanılabilecek verilere sahiptir. AV kullanan ikinci bir örnek olan Papua Yeni Gine'de ise yasama meclisinde bağımsız adayların sayısının çokluğu nedeniyle sağlıklı hesaplamalar yapılamadığı için çalışmaya dâhil edilmemiştir. Aşağıdaki tabloda çalışmanın karşılaştırma bölümünde kullanılacak ülkeler ve modelleri görülebilir:

Tablo 31: Çalışmanın karşılaştırma bölümünde kullanılacak ülkeler ve modelleri

ÜLKE	SEÇİM SAYISI	MODEL	TEKNİK
ABD	16 (1990-2020)	Tek Seçenekli	FPTP
Birleşik Krallık	9 (1992-2024)	Tek Seçenekli	FPTP
Kanada	10 (1993-2021)	Tek Seçenekli	FPTP
Hindistan	4 (2009-2024)	Tek Seçenekli	FPTP
Malezya	5 (2004-2022)	Tek Seçenekli	FPTP
Botsvana	6 (1994-2019)	Tek Seçenekli	FPTP
Fransa	8 (1993-2024)	Tek Seçenekli	TRS
Türkiye	10 (1991-2023)	Tek Seçenekli	Açık Liste - 1 (1991) Kap.Liste - 9 (1995-2023)
İsrail	13 (1992-2022)	Tek Seçenekli	Kapalı Liste
İspanya	11 (1993-2023)	Tek Seçenekli	Kapalı Liste
Uruguay	6 (1994-2019)	Tek Seçenekli	Kapalı (LdL)*
Güney Afrika	7 (1994-2024)	Tek Seçenekli	Kapalı Liste
Namibya	6 (1994-2019)	Tek Seçenekli	Kapalı Liste
Guyana	7 (1992-2020)	Tek Seçenekli	Kapalı Liste
İsveç	9 (1991-2022)	Tercihli	Açık Liste
Danimarka	10 (1990-2022)	Tercihli	Açık Liste
Finlandiya	9 (1991-2023)	Tercihli	Açık Liste
Norveç	8 (1993-2021)	Tercihli	Açık Liste
Hollanda	10 (1994-2023)	Tercihli	Açık Liste
Belçika	9 (1991-2024)	Tercihli	Açık Liste
Avusturya	11 (1990-2024)	Tercihli	Açık Liste
Lüksemburg	7 (1994-2023)	Tercihli	Açık Liste
İsviçre	9 (1991-2023)	Tercihli	Açık Liste
Yunanistan	14 (1990-2023)	Tercihli	Açık Liste
Brezilya	9 (1990-2022)	Tercihli	Açık Liste
Endonezya	5 (2004-2024)	Tercihli	Açık Liste
Avustralya	7 (2004-2022)	Tercihli	AV
İrlanda	7 (1992-2020)	Tercihli	STV
Malta	8 (1992-2022)	Tercihli	STV
Almanya	9 (1990-2021)	Karma	MMP
Yeni Zelanda	12 (1990-2023)	Tek/Karma	FPTP - 2 (1990-1993) MMP - 10 (1996-2023)
Japonya	11 (1990-2021)	Tek/Karma	SNTV - 2 (1990-1993) MMM - 9 (1996-2021)
Senegal	7 (1993-2022)	Karma	PBV (90/165) Kap.List (75/165)
Singapur	7 (1991-2020)	Karma	PBV (79/93) FPTP (14/93)
İtalya	9 (1992-2022)	Terc./Tek/Kar.	Açık Liste - 1 (1992) MMM - 3 (1994-2001) Kapalı Liste - 3 (2006-2013) MMM - 2 (2018-2022)

*Uruguay’da kullanılan ley de lemas modelinin tercihli mi kapalı liste mi sayılacağı genellikle tartışmalıdır. Ancak yasama meclisi seçimlerini dikkate aldığımız bu çalışmada, seçmenlerin yasama meclisi seçimlerinde aynı partinin farklı listeleri içinden birini tercih etme imkânı bulunmasına rağmen, listeler üzerinde değişiklik hakkı bulunmamasından dolayı kapalı liste gibi değerlendirilmiş, hesaplamalarda ayrı bir kategoride tutulmuştur.

3.2.3. TDE Oluşturma

Bir seçime yönelik sağlıklı bir temsil düzeyi ölçümü yapabilmek için:

- Katılım oranı %25 (gerektiğinde yeniden düzenlenen)
- Oy-sandalye yüzdesi farkı (GALe) %25
- Efektif parti sayısı (EPS) %10 (gerektiğinde yeniden düzenlenen)
- Ortalama seçim çevresi büyüklüğü %10
- Temsilci başına düşen seçmen sayısı %10
- Seçimin tercihlilik düzeyi %10
- Kadın temsilci oranı %10

oranlarında bir hesaplamaya tabi tutularak yeni bir endeks değeri elde edilecektir. Bu endeksin hesaplamasına yönelik oranlar üç ana çerçevede ele alınmış ve her iki tarafın yaklaşımını da kapsaması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda orantılı temsil düzeyi yönünden toplamda %35 düzeyinde etki eden GALe değeri ve EPS; bireysel temsil düzeyi yönünden %30 düzeyinde etki eden ortalama seçim çevresi büyüklüğü, temsilci başına düşen seçmen sayısı ve seçimin tercihlilik düzeyi; her seçimde bulunması gereken katılımcı temsil düzeyi yönünden ise %35 düzeyinde etki eden katılım oranı ve kadın temsilci oranı dikkate alınmıştır. Böylece aslında bir seçimin hangi düzeyde bir orantılılık ve hangi düzeyde bir bireysel temsil arasında bir yerde durduğu, katılımcı temsilin gereken şartlarını hangi düzeyde sağladığı ölçülmeye çalışılmıştır. Hesaplama yapılırken endeksin en yüksek 100 puan olacak ve basit anlaşılır bir şekilde % üzerinden değerlendirilmesini sağlayacak belirli kurallar getirilecektir.

3.2.3.1. TDE - Katılım Oranı

TDE hesaplaması yapılırken katılım oranı %25 düzeyinde dikkate alınacaktır ancak elbette ülkelerin seçimleri dikkate alındığında hemen her seçimde katılım oranından belirli bir sapma ortaya çıkar. Bu noktada %10'luk bir katılım oranı sapması olağan kabul edilebilir. Bir seçimde %90 katılım oranına ulaşmak, katılım açısından oldukça başarılı bir seçim olarak değerlendirilebilir. Dünya genelinde seçimler incelendiğinde en yüksek katılım düzeylerine sahip Belçika, İsveç, Danimarka gibi ülkelerde dahi katılım oranı ortalamalarının yaklaşık %85-90 civarında olduğu

gözlemlenebilir. Bu minvalde katılım düzeyini %25 oranında dikkate alırken, katılımın %90'ın üzerinde olması durumuna doğrudan 25 puan verilecek, %0-90 arasındaki katılım değerleri 0-25 puan arasında bir değer alacaktır. Bu durumda %45'lik bir katılım endekste 12.50 puana tekabül edecektir.

Tablo 32: TDE - Katılım oranı formülü

Katılım Oranı %	TDE Katılım Değeri
0-90	0-25
90+	25

0-90 aralığı formül= Katılım oranı*(25/90)

90 ve üzeri bir değer için= 25 puan

Bir seçimde katılım oranının hesaplanması için literatürde iki farklı yöntem kullanılmaktadır. Birincisi ve hesaplama kolaylığı nedeniyle daha sık kullanılanı, toplam kullanılan oy sayısının kayıtlı seçmen sayısına bölünmesi ile elde edilen “*kayıtlı seçmen katılım oranı*”dır (RV turnout). İkincisi ise kayıt gereklilikleri konusundaki eleştirileri de dikkate alan bir hesaplama yapan “*oy verme yaşı katılım oranı*”dır (VAP turnout) (Stockemer, 2017: 944). VAP katılım oranı tüm nüfus içinden oy verme yaşında olan herkesi dışlamasız olarak dikkate alır. Oysa kayıtlı seçmen sayısı hesaplanırken belirli nedenlerle bazı kesimler oy hakkının dışında tutulur. Günümüzde uygulamada genellikle oy verme yaşında olup, akıl sağlığı yerinde olmayanlar, mahkûmlar, askerler veya belirli meslek grupları, vatandaş olmayanlar (yabancılar) gibi bazı grupların oy kullanmasına izin verilmediğinden bunlar kayıtlı seçmen kategorisinin dışında tutulur. VAP katılım oranı tüm bu grupları da hesaplama dâhil ettiği için katılım oranını genellikle daha düşük gösterme eğilimindedir (Stockemer, 2017: 944). Bu nedenle kayıtlı seçmen sayısının, oy verme yaşındaki seçmen sayısından daha az olması gerekir. Ancak uygulamada bazen ya kayıtlı seçmen sayısının veya oy verme yaşındaki seçmen sayısının kayıtlarının sağlıklı veya güncel olmamasından kaynaklı olarak, kayıtlı seçmen sayısının oy verme yaşındaki seçmen sayısından daha fazla olduğuna rastlanabilir.

Kayıtlı seçmen hesaplaması aşamasında, kayıt gerekliliği, göç vb. konularda farklı ülkelerin farklı uygulamaları özellikle karşılaştırmalı çalışmalarda hangi katılım oranının dikkate alınması gerektiği hususunda bir belirsizlik doğurmaktadır. Örneğin ABD, Lüksemburg gibi ülkelerde kayıt gerekliliği veya nüfus içerisinde kayıtlı sayılmasına rağmen yabancıların oy kullanma hakkı bulunmaması gibi nedenlerle önemli bir kesim kayıtlı seçmen dışında bırakılmakta, bu nedenle de VAP katılım oranları çok daha düşük hesaplanmaktadır. Bu gibi durumlarda literatürde bazı yazarlar böyle yerlerde RV katılım oranı yerine basitçe VAP katılım oranının dikkate alınması gerektiği yönünde görüş bildirirler (Stockemer, 2017: 945). Örneğin ABD 1998 seçimlerinde RV katılım oranı %51.55 hesaplanırken, VAP katılım oranı %34,74 hesaplanmaktadır. Bu noktada ilk hesaplamayı dikkate almak yanıltıcı bir yaklaşım olur. Eğer kayıt otomatik yapılıyor ve kişi kayıt dışı tutularak dışlanıyorsa, bu durum oy vermemek ya da geçersiz veya boş oy vermekten farklı olarak kişinin tercihten bağımsız bir durumdur. Bazı ülkelerde ise kayıt gerekliliği kişinin bir yere giderek ya da online olarak kayıt olmak vb. basit bir eylemini gerektirebilir. Örneğin Bahamalar'da seçmen kaydı tamamen bireyin sorumluluğundadır ve bir seçim ofisinde şahsen yapıp her beş yılda bir yenilenmesi gerekir. Bu kayıt kuralları uygun nüfusun yaklaşık %20'sinin seçim listelerinde yer almamasına neden olur (Stockemer, 2017: 945). Bahamalar'da 1992-2017 arasındaki altı seçimde RV katılım ortalaması %91 civarında iken, VAP katılım oranı ortalaması %68 civarındadır. Benzeri bir fark yabancıları nüfus içerisinde saymasına rağmen yalnızca vatandaşların oy kullanabilmesi nedeniyle Lüksemburg için de geçerlidir. Çalışmalar bu tip gerekliliklerin kayıtlı seçmen sayısında önemli oranda düşüslere neden olabildiğini göstermektedir.

Uygulamada demokratik ülkelerin önemli bir bölümünde kayıtlı seçmen sayısının, oy verme yaşına sahip seçmen sayısına oranının (RV/VAP) %90'ın üzerinde olduğu gözlemlenebilir. Çalışmanın karşılaştırma bölümünde değerlendirilecek ülkelere örnek vermek gerekirse bu oran, Birleşik Krallık'ta son on iki seçimin ortalaması alındığında %94,87, Kanada'da son on üç seçimde %90,21, İsveç'te son on iki seçimde %96,17, Danimarka'da %95,20, Norveç'te 96,95, Hollanda'da %95,81 olarak ölçülmektedir.

Kayıt gerekliliği, göç, sistemin etkisi vb. unsurların etkisiyle bazı ülkelerde ise nüfus içerisinde daha büyük bir kesim seçmen kaydı dışında tutulmaktadır. Örneğin ABD’de son on iki seçim ortalaması %79,55, İsviçre’de %79,64, Botswana’da %70,85, Lüksemburg’da %67,24 gibi daha düşük değerler almaktadır. Hatta kullandığı model nedeniyle belirli yerlerde hiç seçim yapılmayan Singapur’da son yedi seçimde bu oran ancak %43,67 olmuştur.

Tablo 33: Bazı ülkelerde kayıtlı seçmen sayısının oy verme yaşındaki seçmen sayısına oranı *

Ülke	RV Katılım Oranı	VAP Katılım Oranı	RV-VAP Katılım Farkı	Kayıtlı seçmen / Oy verme yaşındaki seçmen %	Değerlendirilen seçim sayısı
Norveç	79,10	76,71	2,39	96,95	12 (1977-2021)
İsveç	85,51	82,22	3,29	96,17	12 (1982-2022)
Hollanda	78,82	75,53	3,28	95,81	12 (1986-2023)
Danimarka	85,51	81,41	4,10	95,20	12 (1987-2022)
Birleşik Krallık	69,37	66,30	3,06	94,87	12 (1979-2024)
Kanada	66,32	59,85	6,47	90,21	13 (1980-2021)
İsviçre	46,89	38,66	8,23	82,44	13 (1975-2023)
ABD	57,48	45,98	11,51	79,55	12 (1998-2020)
Botswana	69,70	48,58	21,12	70,85	12 (1965-2019)
Lüksemburg	89,10	59,88	29,11	67,24	12 (1968-2023)
Singapur	94,61	41,29	53,32	43,67	7 (1991-2020)

*IDEA Voter Turnout Database verilerinden oluşturulmuştur.

Uç bir örnek olarak, kayıtlı seçmen dikkate alındığında katılım oranının %94,61 sayıldığı Singapur 2001 seçimlerinde, VAP katılım oranı yalnızca %21,44’tür. Yani 2001 yılında Singapur’un 2.980.081 olan oy verme yaşına sahip nüfusunun yalnızca 675.306’sı kayıtlı (%22,66) olarak sayılmış, bunlardan da 638.903’ü oy kullandığı için RV katılım oranı %94,61 açıklanmıştır.

Bu örneklerden görülebileceği üzere katılım oranını dikkate alan karşılaştırmalı bir çalışmada, özellikle temsil düzeyini ölçme gayreti varsa, doğrudan RV katılım oranını dikkate almak, oldukça yanıltıcı sonuçlar doğurabilir. Bu aşamada iki düzeyin ortalamasını almak da yeterli bir çözüm olmaz çünkü Singapur örneğinde görüldüğü gibi, dışlama oranı yüksek bazı değerler arasında büyük uçurumlar bulunabilmektedir. Temsil düzeyi söz konusu olduğunda, oy verme hakkının önemine binaen, VAP katılım oranını dikkate almak daha makul görünebilir ancak bu çalışmada yeni bir yol izlenerek farklı bir metot kullanılacaktır. RV katılım oranı ile VAP katılım oranı arasında %5’lik bir fark bulunması makul kabul edilecek ve %5’in altında fark

olan tüm seçimlerde RV katılım oranı dikkate alınacaktır. Bu tip seçimler, katılım oranında herhangi bir düzeltme gerektirmeyen olağan seçimler olarak kabul edilecektir. Başka bir deyişle oy verme yaşındaki kitleden, ancak belirli bir oranın (%5) katılımının dışında tutulması makul karşılanacaktır. Bunun üzerinde oranlar düzeltme gerektirecektir. Bu oranın yüksek olması temsil açısından sorun doğuran bir durumdur ve dışlamanın yüksekliğine işaret eder. RV katılım oranı ile VAP katılım oranı arasındaki farkın %5'ten büyük olduğu seçimlerde, fazla olan kısım katılım oranından düşürülecek ve bu yolla hesaplanan yeni katılım oranı (TDE katılım oranı) elde edilecektir. Örneğin az önce örnek verilen Singapur 2001 seçimlerinde katılım oranı yanıltıcı %94,61 değeri yerine VAP katılım oranı olan %21,44'e eklenecek makul %5 düzeyiyle birlikte %26,44 olarak dikkate alınacaktır. Böylece gerçeğe daha uygun bir hesaplama yapılmış olur. RV katılım oranının %85,95 VAP katılım oranının %83.13 olduğu, farkın %5'ten az olduğu Danimarka 1998 seçimleri gibi seçimlerde ise katılım oranı olarak doğrudan %85,95 olan RV katılım oranı dikkate alınacaktır. Aradaki %2,82'lik bir fark makul bir orandır.

Katılım oranı hususunda önem arz eden ikinci bir mesele de geçersiz/boş oy sayısidir. Her seçimde belirli bir oranda geçersiz/boş oy ortaya çıkabilir. Yine karşılaştırma yapılacak ülkelerden örneklere baktığımızda, oylamanın zorunlu olmadığı demokratik devletlerde bu oranın genellikle %1'in altında olduğu görülebilir. Örneğin Birleşik Krallıkta son on iki seçimde geçersiz/boş oy oranı ortalaması %0,33, Kanada'da son on üç seçimde %0,89, Danimarka'da son on iki seçimde 0,94, Finlandiya'da %0,70, Norveç'te %0,41, Hollanda'da %0,54, İrlanda'da %0,98, Almanya'da %1,26, İsveç'te %1,30, İsviçre'de %1,60'dır. Biraz daha yüksek olarak Fransa'da %2,86, Türkiye'de %2,99 olan bu değer, zorunlu oylamanın olduğu Avustralya'da %5,20'dir. Yine zorunlu oylamanın bulunduğu Belçika'da son dokuz seçimde %6,42, Lüksemburg'da son on iki seçimde %6,50 dolayındadır. En yüksek geçersiz/boş oy oranı ise yüksek düzeyde protesto oyu, zorunlu oylama, eğitim seviyesi düşüklüğü ve modelin karmaşıklığı gibi nedenlerin birleştiği Brezilya'da görülmektedir ve son dokuz seçimin ortalaması %16,78 olmuştur.

Tablo 34: Bazı ülkelerde geçersiz/boş oy oranı ortalamaları*

Ülke	Geçersiz/boş oy oranı %	Değerlendirilen seçim sayısı
Birleşik Krallık	0,33	12 (1979-2024)
Norveç	0,41	12 (1977-2021)
Hollanda	0,54	12 (1986-2023)
Finlandiya	0,70	12 (1979-2023)
Kanada	0,89	13 (1980-2021)
Danimarka	0,94	12 (1987-2022)
İrlanda	0,98	12 (1977-2020)
Almanya	1,26	12 (1983-2021)
İsveç	1,30	12 (1982-2022)
İsviçre	1,60	13 (1975-2023)
Fransa	2,86	13 (1973-2024)
Türkiye	2,99	12 (1983-2023)
Avustralya	5,20	7 (2004-2022)
Lüksemburg	6,50	12 (1968-2023)
Belçika	6,42	9 (1991-2024)
Brezilya	16,78	9 (1990-2022)

*IDEA Voter Turnout Database verilerinden oluşturulmuştur.

Yine uç bir örnek olarak Brezilya 1990 seçimlerinde %40 civarında geçersiz/boş oy kullanılmıştır. 71 milyon civarında oyun kullanıldığı Brezilya 1990 seçimlerinde yaklaşık 29 milyon geçersiz/boş oy hesaplama dışı tutulmuştur. Katılım oranı kullanılan oy sayısı üzerinden hesaplandığı için ve geçersiz/boş oylar da neticede kullanılmış oylar içerisinde değerlendirildiği için Brezilya 1990 seçimlerinde RV katılım oranı %84,61, VAP katılım oranı ise %76,57 ölçülmektedir. Oysa dikkate alınan oy sayısı 42 milyon civarındadır. Dolayısıyla aslında bu her iki katılım oranı da temsil düzeyi açısından yanıltıcı bir durum oluşturmaktadır. Ayrıca zorunlu oylama olmasına rağmen seçmenlerin yaklaşık %15'i de sandık başına gitmemiştir. Bu büyüklükteki seçim dışı kalma oranları, kırılğan siyasi demokrasisini sağlamlaştırmaya çalışan bir ülke için açıkça sorundur (Power, Roberts, 1995: 796). Belki zorunlu oylama olmasaydı 29 milyon civarındaki bu seçmenler, zorunlu oylama olmayan Benin 2019 seçimlerinde olduğu gibi, tepkisini sandığa gitmeyerek belirtebilecekti. Böylece kayıtlı seçmen sayısının yaklaşık 84 milyon, oy verme yaşındaki seçmen sayısının ise yaklaşık 92,5 milyon civarında olduğu bu seçimlerde hem RV katılım oranı hem de VAP katılım oranı %50'nin altında kalacaktı. Dolayısıyla çok fazla sayıda olmasa da bu uç örnek seçim gibi bazı seçimlerde, dikkate alınan oy sayısına göre yeni bir hesaplama yapılması gerekecektir.

Seçimlerin temsil mantığına aykırı bir durum oluşturan bu tip örneklerin, katılım düzeyine etkisi ve orantılılık hesaplamalarına etkisi belirsizdir. Temsil edilmeyi istememek, ya da protesto oyu vererek sistemi eleştirmek elbette bir tercih olabilir ancak neticede bu seçmenler temsil edilmemektedir ve hiçbir orantılılık endeksi geçersiz/boş oyları hesaplama içerisine katamamaktadır. Bu doğrultuda kayıtlı seçmen durumunda olduğu gibi, ister zorunlu oylama nedeniyle ister karışık sistemlerin etkisi veya sisteme yönelik tepkiler nedeniyle olsun, yaklaşık olarak %5 civarında bir geçersiz/boş oy, bir seçim için kabul edilebilir makul sınır olarak belirlenecektir. Bundan fazla oranda geçersiz/boş oylar ise katılım hesaplamasının dışına çıkarılacaktır. Nasıl ki hiç sandığa gitmeyen seçmenler katılımın dışında tutuluyorsa, tepki nedeniyle geçersiz oy kullanan veya idari nedenlerle oylarının geçersizliğine karar verilen kişilerin de belirli bir makul düzeyi aşmaları durumunda, temsil edilmemelerinden kaynaklı olarak hesaplamanın dışında tutulması, temsil düzeyi hesaplamaları açısından önemli bir gerekliliktir.

Bu doğrultuda çalışmada TDE katılım oranı hesaplanırken ilk önce geçersiz/boş oy oranına bakılacak ve bu oran %5'ten büyük ise, %5'ten fazla olan kısmı katılım oranından düşürülecektir. Örneğin RV katılım oranının %84,61, geçersiz oy oranının ise %40,1 olarak hesaplandığı Brezilya 1990 seçimlerine yönelik yapılacak bir hesaplamada, yaklaşık 71 milyon geçerli oyun, 3,5 milyon civarında bir kısmı geçersiz/boş olarak makul kabul edilecek, yaklaşık 25 milyon civarında olan fazlası, sanki kullanılmamış oy gibi 71 milyondan düşürülecek, böylece 46 milyon civarı kullanılan oy varmış gibi yeni bir katılım oranı hesaplaması yapılacaktır. Bu şekilde geçersiz/boş oyun makul sınırı aşan fazla kısmı çıkarılarak yapılan bir hesaplama ile ilk olarak %54,91 oranında bir katılıma erişilir. Ardından ikinci olarak yukarıda bahsedilen RV katılım oranı ile VAP katılım oranı arasındaki farkın %5'ten büyük olması durumunda, fazla kalan kısmı da katılım oranından çıkarılır. Brezilya 1990 seçimlerinde VAP katılım oranı %76,57 olarak hesaplanmış, RV-VAP farkı %8,04'dr. RV-VAP farkı da %5 oranında makul kabul edileceğinden yeni bulunan katılım oranından ayrıca bir %3,04 oranında yapılacak azaltma ile %51,87 katılım oranına erişilir.

Görüldüğü üzere Brezilya 1990 seçimleri, katılım oranının iki aşamalı düzeltmeyi bir arada gerektirdiği nadir bir örnektir. Ancak gerçekleştirilen düzeltmeler ile seçimlere yönelik daha anlamlı bir katılım oranına erişilmiştir. 92,5 milyon civarında oy verme yaşında kişinin ve 84 milyon civarında kayıtlı seçmenin bulunduğu seçimde, hem kayıt dışı tutulan seçmene, hem de geçersiz/boş oy sayısına, makul %5’lik sınır çizgileri dâhilinde yaklaşıldığında, bu seçimlerde dikkate alınan oy sayısı yaklaşık 46 milyon civarında olmalıdır. Bu da bize %51 civarında bir katılım oranı hesaplanmasının daha anlamlı olacağını göstermektedir. Bizim iki aşamalı TDE katılım oranı hesaplamamız sonucunda da katılım oranı %51,87 hesaplanmıştır.

Katılım oranlarına yönelik bu yeni hesaplama elbette pek çok seçimde gerek duyulmayacaktır. Nitekim pek çok ülke yukarıda bahsedilen makul sınırlar içerisinde kayıtlı seçmen sayısına ve geçersiz/boş oy oranına sahiptir. Yalnızca belirli nedenlerle bazen bu sınırlar aşıldığında katılım oranı düzeltmelerine ihtiyaç duyulacaktır. Bu gibi yeni hesaplamalarda da bu oran TDE katılım oranı adıyla verilecektir.

Katılım oranının dikkate alınması tüm seçimler için gerekli ve katılımcı temsil düzeyi açısından önemlidir. Çünkü bireysel temsilde başarılı olmasına rağmen, dar bölgesel modeller genellikle önemli düzeyde katılım sorunu ile karşı karşıyadır. Dar bölgede bir kazananın olacak olması, özellikle rekabetin az olduğu durumlarda umutsuz seçmen sayısını ve siyasete ilgiyi azaltır. Farrell (2001: 30) bireysel temsilin etkisi konusunda şüphelerini: *“seçmenin yalnızca %19’u ona oy vermişken Sir Russell Johnston’ın kendi seçim çevresini temsil etme konusunda uygun bir yetkiye sahip olduğu ne ölçüde iddia edilebilir”* diyerek dile getirir. 1997 Birleşik Krallık Avam Kamarasında üyelerin %47’si, 2000’li yılların başında Hindistan alt meclisinde üyelerin yaklaşık 2/3’ü %50’nin altında genel bir çoğunluk desteği olmadan seçilmiştir (Patidar, 2008: 42). Benzer şekilde FPTP döneminde Yeni Zelanda’da 1981’de dar bölgesel 92 seçim çevresinden 64’ünde (%70), 1984’te de 95 seçim çevresinden 53’ünde (%56) kaybeden adaylara verilen oylar, kazananlara verilen oy sayısını aşmaktadır (The Royal Commission on the Electoral System, 1986: 21). Dolayısıyla temsil düzeyine yönelik bir ölçümde yalnızca bireysel temsile veya orantılılığa bakmak yetersiz kalacak, tüm faktörlerin bir arada uygun ölçülerde ele alınması gerekecektir.

3.2.3.2. TDE - Gallagher Endeksi

Gallagher endeksini %25 düzeyinde dikkate alırken, Gallagher'in kendi yayınladığı hesaplanmış endekslerinden hareketle, değeri 30'dan büyük olan tüm seçimleri çok yüksek düzeyde orantısız olarak değerlendirip 0 puan olarak ele alacağız. 0-30 aralığındaki endeks değerlerini ise tersine çevirerek 25-0 arasında hesaplayacağız. Yani Gallagher endeksinin 1 olduğu bir seçime 24,17 puan, 2 olduğu bir seçime 23,33 puan, endeksin 28 olduğu bir seçime 1,67 puan, 29 olduğu bir seçime 0,83 puan ve 30 ve üzerindeki her endeks değerine 0 puan atanan bir hesaplama yapılacaktır. Gallagher endeksi her ne kadar 0-100 aralığında bir değer çıkabilecek matematiksel mantığa sahip olsa da uygulamada bu pek mümkün değildir. GALE'nin 100 çıkması ancak tüm oyları (%100) bir partinin alması, tüm sandalyeleri de hiç oy almamış (%0) bir başka partinin kazanması durumunda ortaya çıkabilir. Gallagher (2023, 2024) tarafından yapılmış, geçmiş seçimlere yönelik hesaplamalar incelendiğinde de 30'un üzerinde endeks değerinin, gerçek manada yüksek bir orantısızlık olduğu ve nadir ortaya çıktığı gözlemlenebilir.

Tablo 35: TDE – Gallagher endeksi formülü

Gallagher Endeksi	TDE Değeri
0-30	25-0
30+	0

0-30 aralığında bir değer için formül= $|((LSq*(25/30)-25))|$

30 ve üzeri bir değer için= 0 puan

3.2.3.3. TDE - EPS

EPS'nin %10 oranında değerlendirilmesinde ise şöyle bir metot izlenecektir: Seçimler açısından anlamsız olan 1 partinin varlığı durumunda 0 puan, yalnızca 1-2 arasında (2 dâhil) efektif parti varlığında 1 puan ve 6 ve üzerinde efektif parti varlığında 10 puan hesaplama katılacaktır. 2-6 parti arasında efektif parti varsa her bir 2-6 aralığındaki değer, matematiksel orantılı olarak 1-10 aralığına çevrilecektir. Başka bir deyişle aralık büyüklüğü 2,25 olduğundan EPS 2 olan bir seçime 1 puan verilirken 3 olan bir seçime 3,25 puan, 4 olan bir seçime 5,50 puan, 5 olan bir seçime 7,75 puan ve 6 olan bir seçime ise 10 puan verilecektir.

Tablo 36: TDE – EPS formülü

EPS	TDE Efektif Parti Değeri
1	0
1-2	1
2-6	1-10
6+	10

0-1 aralığında bir değer için= 0 puan

1-2 aralığında bir değer için= 1 puan

2-6 aralığında bir değer için formül= ((EPS-2)*(9/4)+1)

6 ve üzeri bir değer için= 10 puan

Ancak EPS hesaplamalarında karşılaştığımız önemli bir zorluk da vardır. Örneğin özellikle FPTP kullanan veya listeli modellerde baraj uygulayan ülkelerde bir takım parti içi veya dışı ittifaklar gerçekleşmektedir. Mesela Malezya’da zaman zaman on dörde çıkan sayılarda birbirinden farklı partiler, FPTP kullanılıyor olmasından dolayı seçimlere bir ittifak çatısında katılmakta ve dar bölge seçim çevresinde o ittifaktan yalnızca bir partiden aday gösterilmesi konusunda karmaşık bir anlaşma yapmaktadır (Moten, 2009: 25). Partilerin birbirlerine karşı rekabet etmemeleri nedeniyle bu tip ittifakları tek bir parti sayıp saymama konusunda bir kesinlik yoktur.

Seçmen sandığa gittiğinde önünde yirmi tane seçenek bulunmamaktadır. Son yıllarda ittifak bölünmeleri sonucunda parti sayısında ve EPS’de gözle görülür bir artış yaşanmasına rağmen, Malezya 2022 seçimlerinde, FPTP uygulanan 222 dar bölge seçim çevresinin yalnızca 35 tanesinde beşten fazla aday oy pusulasında yer almıştır. 9 bölgede iki, 63 bölgede üç, 75 bölgede dört, 40 bölgede de beş aday oy pusulasında yarışmıştır. Toplam aday sayısı bölge sayısına bölündüğünde ortalama 4,25 adayın pusulada yer aldığı hesaplanabilir. Bu hesaplamayı seçim sonucunda %5’in üzerinde oy alan aday sayısını dikkate alarak yaptığımızda, yani rekabet düzeyini dikkate aldığımızda, 222 bölgenin yalnızca 19 tanesinde dört adayın yarıştığını, 21 tanesinde iki adayın ve 182 tanesinde üç adayın %5’in üzerinde oy aldığını tespit etmek mümkündür¹¹⁰. Bu sayıların gösterdiği üzere son seçimlerde bölgelerin büyük bölümünde (222’de 182) sadece üç parti yarışmıştır. Malezya 2022 seçimlerinde EPS değeri ittifaklı olarak değerlendirildiğinde 3,49 hesaplanmaktadır.

¹¹⁰ Malezya seçim verileri için Bkz: <https://election.thestar.com.my/> (Erişim tarihi: 17.11.2023).

Etnik bölünmelerin yoğun olduğu Malezya’da bu tespiti yaparken, yarışan bu üç partinin bu bölgelerin tümünde aynı partiler olmadığına dikkat etmek gerekir. Bir bölgede oranın etnik yapısına göre ittifaktan bir parti yarışırken, diğerinde bir başka parti yarışmaktadır. Bu durum da Malezya meclisinde çoğulcu bir dağılımın ortaya çıkmasına, çok sayıda partinin küçük sayılarda temsil edilmesine olanak sağlamaktadır. Keza önceki yıllara göre artmış olmasına rağmen yarışan aday sayısının azlığına vurgu yaptığımız 2022 seçimleri sonucunda irili ufaklı 21 farklı grubun/partinin temsilcisi ile iki bağımsız aday yasama meclisine seçilmiştir. Yani bir yandan seçmene dar bir çerçeve sunulurken öte yandan mecliste çeşitliliğin (sorun boyutu ya da etnik yapının) bol olduğu bir karışım ortaya çıkmaktadır.

FPTP modelinde sistemin zorlamasıyla kurulan ittifaklar genellikle seçimin sonrasında hükümet kurma aşamasında da büyük oranda aynen devam etmekte, ayrılıklar ve kopmalar genellikle küçük çaplarda kalmaktadır. Böylesi yerlerde daha önce de vurgulandığı gibi etnik bölünmeleri engelleyerek yönetilebilirlik açısından olumlanan bu durum, sistemin ayakta kalarak devamını desteklemektedir. Öte yandan etnik grubun partisini bir uzlaşmaya bağlı kalmaya zorlayan bir özgürlük daraltması söz konusudur. Etnik olarak bölünmüş toplumlarda yerel partiler yaygındır ve kendi bölgelerinde oldukça güçlüdür. Bu yerlerde etnik partiler, dar bölge sayesinde istediği kişiyi temsilci seçtirebilmektedir. Örneğin Birleşik Krallık’ta İskoç ve İrlandalı etnik partiler ülke genelindeki oy oranlarına yansıtıldığında olması gerekenden çok daha fazla sayıda temsilci (aşkın temsil) seçtirebilirler. Eğer geniş bölge seçim çevreleri uygulansa idi bu partilerin temsilcileri muhtemelen çok daha az sayıda olurdu. Aynı durum geniş bölge seçim çevresi uygulayan İsrail’de Arap adayların mecliste daha az sayıda temsiline neden olmaktadır. Benzer şekilde geniş bölge seçim çevresi ve baraj uygulamaları Türkiye’de de geçmiş yıllarda etnik Kürt partilerinin temsilini daraltmış ve seçimlere bağımsız adaylar olarak girmelerine neden olmuştur.

Sonuç olarak, Malezya 2022 gibi seçimlerde EPS hesaplanırken ittifaklar birlik halinde mi yoksa her biri ayrı ayrı birer parti olarak mı sayılacaktır? Malezya’da durum uzun yılladır benzeri şekilde işlemektedir. Örneğin 2008 seçimleri sonucunda oluşan yasama meclisinde on altı farklı partinin temsilcisi girmiştir. Bu partilerin her biri ayrı ayrı değerlendirildiğinde EPS 5,60 olarak hesaplanmaktadır. Bu partiler ise birbirleriyle hem seçim öncesi hem de seçim sonrası yarış halinde değildir ve

seçmenin önüne genellikle çok kısıtlı sayıda seçenek sunulmuştur. Partiler birlik halinde değerlendirildiğinde ise aynı seçimde EPS 2,05 olarak hesaplanmaktadır. 2013 seçimlerinde de partiler ayrı değerlendirildiğinde 5,48 olan EPS, birlikte değerlendirildiğinde 2,07 olmaktadır. Bu noktada hesaplama yapılırken partilerin ne şekilde ve hangi sayıda dikkate alınacağı hususu aslında tüm endeksleri belirli oranda etkilemektedir. Bu durum aşağıdaki tabloda görülebilir:

Tablo 37: Malezya 2008-2013-2018-2022 seçimleri ittifaklı ve ayrı EPS ve endeks değerleri

ENDEKS	2008 İttifaklı	2008 Ayrı	2013 İttifaklı	2013 Ayrı	2018 İttifaklı	2018 Ayrı	2022 İttifaklı	2022 Ayrı
EPS	2,05	5,60	2,07	5,48	2,78	7,00	3,49	8,17
LHe	8,66	18,42	12,53	21,64	9,08	17,18	11,69	16,75
RAEe	8,07	2,50	11,66	3,15	3,44	2,61	3,11	1,94
GROFe	8,47	6,51	12,11	7,88	6,39	4,87	6,71	4,10
GALe	8,11	8,35	11,69	10,79	7,21	8,63	8,03	6,99

Tabloya göre LHe değeri EPS daha az iken daha iyi değerler almakta, parti sayısının ayrı hesaplanması durumunda kötüleşmektedir. Diğer endekslerden parti sayısını ve EPS'yi dikkate alan Rae ve Grofman endeksleri ise partiler ayrı hesaplandığında daha iyi değerler almaktadır. Özellikle Rae endeks değeri, fazla parti sayısı nedeniyle çok daha iyileşmektedir. Grofman endeksi ise EPS'yi dikkate aldığı için aradaki fark biraz daha azdır. GALE değeri bazen iyileşirken bazen kötüleşir çünkü partileri güçleri oranında dikkate almakta, her partinin orantısızlığını kendine özel olarak ölçmektedir.

Malezya gibi etnik bölünmelerin yüksek olduğu ülkelere yönelik olarak Grofman ve Fraenkel (2023: 930) yakın tarihli çalışmalarında, belirli bir ülkede hangi etnik/dinsel/dilsel ayrımların siyasi olarak belirgin olduğuna dikkat edilerek, etnik grupların kategorize edildiği, “*genişletilmiş efektif parti sayısı endeksi*” adını verdikleri yeni bir endeks tasarlamışlardır. Bu endeksin hesaplanması, siyasi olarak belirgin kategorizasyona ilişkin, ülkeye özgü bilgi olmadan yapılamamaktadır. Belirli bir etnik kategorizasyon bir ülkede belirgin olabilirken, başka bir ülkede ise belirgin olmayabilir.

Bu çalışmada, Malezya örneği gibi partilerin birbiri ile tamamen rekabet etmedikleri ittifaklı durumlar için EPS, ne tamamen ittifaklı gibi az sayıda, ne de tamamen rekabetçi imiş gibi çok sayıda olarak dikkate alınmayacaktır. Bu durumlar için endeks hesaplamasında her iki durumun efektif parti sayılarının ortalamasının alınması, daha sağlıklı bir ölçüm sonucu ortaya çıkarır. Dolayısıyla Tablo 37'deki EPS değerlerinden Malezya 2008 seçimlerine yönelik EPS değeri $(2,05+5,60)/2$ hesaplaması ile 3,83 olarak dikkate alınacaktır. Aynı hesaplama yöntemi ile 2013 seçimleri için EPS 3,78, 2018 seçimleri için 4,89 ve 2023 seçimleri için ise 5,83 olarak hesaplanmaktadır. Benzeri bir hesaplama ittifakların yoğun olduğu Hindistan seçimleri ve İtalya'nın MMM modeli altında gerçekleştirilen seçimleri için de yapılacaktır.

GALe değeri dikkate alınırken ise partilerin ayrı ayrı değerlendirilmeleri hesaba katılacaktır. Bunun nedeni Malezya gibi ittifaklı yerlerde, partiler arasında oy-sandalye dağılımında zaman zaman önemli orantısızlıkların ortaya çıkıyor olmasıdır. Örneğin 2022 genel seçimlerinde 2.259.353 oy alan Parti Islam Se Malaysia (PAS) toplam 43 sandalye kazanmışken, 2.442.038 oy ile daha fazla oy alan Parti Keadilan Rakyat (PKR) 31 sandalye kazanmıştır. İkisinden de fazla 2.549.341 oy alan United Malays National Organisation (UMNO) ise sadece 26 sandalye kazanabilmiştir. Benzer şekilde Malaysian Chinese Association (MCA) 665.436 oy almasına rağmen yalnızca iki sandalye kazanmışken; bölgesel bir parti olan Parti Pesaka Bumiputera Bersatu Sarawak (PBB) 343.954 oyla yani neredeyse MCA'nın yarısı kadar oy alarak on dört sandalye kazanmıştır. Bu gibi örneklerin fazlalığı nedeniyle GALE hesaplamalarında partileri ittifaklı değerlendirmek yanıltıcı yorumlamalara sebebiyet verebilir. Parti başına orantısızlığı ayrı ayrı hesaplayan GALE, oy-sandalye farkı orantısızlığında iyi bir ölçüm aracıdır. Aşağıdaki tabloda çalışmada karşılaştırılan otuz beş ülkenin 1990 sonrası seçimlerinin EPS ortalamaları ve puanları görülebilir:

Tablo 38: Örnek ülkelerin EPS ortalamaları ve değerleri

ÜLKE	SEÇİM SAYISI	EPS Ort.*	PUAN***
Brezilya	9 (1990-2022)	11.33	10.00
Endonezya**	5 (2004-2024)	9.09	10.00
Finlandiya	9 (1991-2023)	6.27	9.82
İsviçre	9 (1991-2023)	6.19	9.68
İsrail	13 (1992-2022)	7.34	9.67
Hollanda	10 (1994-2023)	6.61	9.46
Belçika**	9 (1991-2024)	5.90	9.15
Danimarka	10 (1990-2022)	5.52	8.47
Fransa**	8 (1993-2024)	5.60	8.46
Norveç	8 (1993-2021)	5.30	8.24
İtalya**	9 (1992-2022)	5.15	7.92
Hindistan**	4 (2009-2024)	4.96	7.65
Lüksemburg	7 (1994-2023)	4.86	7.41
İsveç	9 (1991-2022)	4.81	7.32
İrlanda	7 (1992-2020)	4.77	6.99
Malezya**	5 (2004-2022)	4.45	6.50
Türkiye**	10 (1991-2023)	4.44	6.27
İspanya	11 (1993-2023)	4.19	5.89
Japonya	11 (1990-2021)	4.02	5.54
Avusturya**	11 (1990-2024)	4.01	5.52
Almanya**	9 (1990-2021)	4.00	5.50
Kanada	10 (1993-2021)	3.76	4.95
Yunanistan	14 (1990-2023)	3.96	4.93
Birleşik Krallık**	9 (1992-2024)	3.52	4.43
Yeni Zelanda	12 (1990-2023)	3.44	4.24
Avustralya**	7 (2004-2022)	3.12	3.52
Uruguay**	6 (1994-2019)	3.00	3.25
Senegal	7 (1993-2022)	2.92	3.07
Botsvana	6 (1994-2019)	2.59	2.33
Güney Afrika**	7 (1994-2024)	2.51	2.15
Singapur**	7 (1991-2020)	2.19	1.53
Guyana	7 (1992-2020)	2.19	1.44
ABD	16 (1990-2020)	2.14	1.31
Malta	8 (1992-2022)	2.05	1.12
Namibya	6 (1994-2019)	1.75	1.06

*EPS değerleri için Gallagher M. 2024. Election Indices. https://www.tcd.ie/Political_Science/about/people/michael_gallagher/EISystems/Docts/ElectionIndices.pdf (Erişim tarihi:05.07.2024) temel kaynak olarak kullanılmıştır.

**Gallagher (2024) yayını verilerinden farklı olarak: Almanya, Avustralya ve Belçika'da birbiri ile yarışmayan partiler tek bir parti olarak değerlendirilip EPS verileri yeniden hesaplanmıştır. Malezya, Hindistan ve İtalya seçimlerinde ittifaklı partilerin hem birlikte, hem ayrı olduğu iki farklı hesaplama yapılmış, iki değer ortalamaları alınmıştır. Türkiye'de ise ittifakların getirildiği 2018 ve 2023 seçimlerinde, partilerin yalnızca baraj ittifakı yapıp listelerle seçimlerde ayrı yarışmalarından dolayı ittifaksız bir hesaplama yapılmıştır. Bunların dışında Gallagher (2024) yayınında bulunmayan Türkiye 1991, 1995, 1999, 2002, Uruguay 1994, Singapur 1991, 1997, 2001, 2006 (2015 seçimleri 2016 olarak yazmaktadır) ve Güney Afrika, Birleşik Krallık, Fransa, Hindistan, Belçika, Endonezya ve Avusturya 2024 seçimlerinin hesaplamaları yazar tarafından yapılmıştır.

***EPS ortalamaları ile puan ortalamaları incelenen seçimlerin her birinin ayrı toplanıp, seçim sayısına bölünmesi ile elde edilmiş değerlerdir.

Bir seçimde EPS değeri 6'dan yüksek olan seçimler 10 puan almakta, EPS değeri 2'den düşük olan seçimler ise 1 puan almaktadır. Diğer seçimlerin değerleri 1-10 puan arasında EPS'ye göre değişen değerler almaktadır. Endonezya ve Brezilya seçimlerinde incelenen tüm seçimlerin EPS değeri 6'nın üzerinde olduğu için elde ettiği puan da 10 olarak hesaplanmaktadır. Ancak örneğin incelenen on seçiminin ortalaması 6,61 olmasına rağmen Hollanda'da ortalama puan 10 olarak hesaplanamaz. Çünkü incelenen dönemde beş seçimin değeri 6'dan düşüktür. Örneğin Hollanda 1998 seçimlerinde EPS değeri 5,15, 2003 seçimlerinde 4,99'dur. Tabloda ortalama puan değeri bu nedenle sıralamaya göre değişiklik gösterebilmektedir.

3.2.3.4. TDE – Ortalama Seçim Çevresi Büyüklüğü

Dar bölge kullanan ülkelerde her bölgeden bir temsilci seçilmektedir. Geniş bölge kullanan ülkelerde ise ortalama seçim çevresi büyüklüğünün hesaplanması için toplam sandalye sayısı bölge sayısına bölünecektir. Karma model kullanan ülkelerde de Rae'nin yaklaşımı gibi, toplam sandalye sayısı, toplam seçim çevresi sayısına bölünerek OSÇB hesaplaması yapılmıştır (Gallagher, Mitchell, 2005: 17). Ortalama seçim çevresi büyüklüğünün %10 oranında dikkate alınmasında izlenecek metot ise şu şekildedir: Bireysel temsili sağlaması açısından başarılı olan dar bölgeler 10 puan, bireysel temsil imkânını zorlaştıran geniş bölgelerden, ortalama seçim çevresi büyüklüğü 20'nin üzerinde olanlar için 0 puan, 1-20 arasında ortalama seçim çevresi büyüklüğü için ise orantılı olarak 10-1 arasında bir değerlendirme yapılacaktır. Böylece bireysel temsil imkânının daha az olduğu geniş bölgeler daha küçük, dar bölgeler ise daha yüksek puan alacaktır.

Tablo 39: TDE – Ortalama seçim çevresi büyüklüğü formülü

Ort. Seç. Çev. Büy.	TDE Ortalama Seçim Çevresi Büyüklüğü Değeri
1	10
1-20	10-1
20+	0

1 değeri için= 10 puan

1-20 aralığında bir değer için= $|((OSÇB-1)*(9/19)-10)|$

20 ve üzeri bir değer için= 0 puan

Çalışmanın karşılaştırma kısmında yer alan otuz beş ülkenin 1990 sonrası gerçekleştirilen 305 seçimin ortalama seçim çevresi büyüklükleri ve değerlendirmedeki etki değerleri aşağıdaki tabloda görülebilir:

Tablo 40: Örnek ülkelerin ortalama seçim çevresi büyüklüğü değerleri

ÜLKE	SEÇİM SAYISI	OSÇB	PUAN
Botsvana	6 (1994-2019)	1,00	10,00
Malezya	5 (2004-2022)	1,00	10,00
Birleşik Krallık	9 (1992-2024)	1,00	10,00
Fransa	8 (1993-2024)	1,00	10,00
Kanada	10 (1993-2021)	1,00	10,00
Avustralya	7 (2004-2022)	1,00	10,00
ABD	16 (1990-2020)	1,00	10,00
Hindistan	4 (2009-2023)	1,00	10,00
Yeni Zelanda	12 (1990-2023)	1,59	9,72
Japonya	11 (1990-2021)	1,99	9,53
Almanya	9 (1990-2021)	2,12	9,47
Singapur	7 (1991-2020)	3,18	8,97
Senegal	7 (1993-2022)	3,69	8,73
İrlanda	7 (1992-2020)	3,96	8,60
Malta	8 (1992-2022)	5,00	8,11
Yunanistan	14 (1990-2023)	5,20	8,01
Uruguay	6 (1994-2019)	5,21	8,01
Avusturya	11 (1990-2024)	5,88	7,61
Türkiye	10 (1991-2023)	6,35	7,46
İspanya	11 (1993-2023)	6,73	7,29
Endonezya	5 (2004-2019)	7,32	7,01
İsviçre	9 (1991-2023)	7,70	6,83
Norveç	8 (1993-2021)	8,81	6,30
İtalya	9 (1992-2022)	11,13	5,46
Guyana	7 (1992-2020)	19,79	5,28
Belçika	9 (1991-2024)	11,55	5,00
İsveç	9 (1991-2022)	12,13	4,73
Danimarka	10 (1990-2022)	13,90	3,89
Finlandiya	9 (1991-2023)	13,99	3,85
Lüksemburg	7 (1994-2023)	15,00	3,37
Brezilya	9 (1990-2022)	18,95	1,50
Güney Afrika	7 (1994-2024)	40,00	0,00
Namibya	6 (1994-2019)	80,00	0,00
İsrail	13 (1992-2022)	120,00	0,00
Hollanda	10 (1994-2023)	150,00	0,00

Tabloda bireysel temsili daha iyi sağlayan dar bölge kullanan sekiz ülkenin on tam puan, çok büyük geniş bölgeler kullanan dört ülkenin ise sıfır puan olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bunların dışında beş puanın altında ortalama değeri almış olan beş ülke daha vardır. Guyana'nın ortalama değerinin daha yüksek olmasına

rağmen ortalama puanının daha düşük olmamasının nedeni dikkate alınan yıllardan 1992-1997 seçimlerinde tüm ülkeyi tek bir bölge olarak uygulamasından kaynaklı olarak o iki seçimde sıfır puan olarak değerlendirilmesidir.

Üst sınırın 20 olarak ele alınmasının nedeni ise aslında bireysel temsil sağlamanın yalnızca dar bölgelere özgü olmaması ve STV gibi aday merkezli veya açık oylama modelleri gibi modellerde de bireysel temsili sağlamanın mümkün olabilmesidir. STV kullanan İrlanda ve Malta'nın seçim çevresi büyüklüklerinin çok yüksek olmaması nedeniyle puanları 8'in üzerindedir. Açık oylama modellerinde de genellikle seçmene daha fazla seçenek hakkı sunan modellerde seçim çevresi büyüklükleri daha küçüktür ve daha iyi puanlar alırlar. Açık oylamaya rağmen seçmene yalnızca tek bir seçenek hakkı veren ülkelerde ise genellikle bölgeler daha büyük olduğundan daha düşük puanlar alırlar. Carey ve Hix (2011: 387) çalışmalarında 2-10 arasında değişen seçim çevresi büyüklüğünü orta büyüklükte bölgeler, 10'un üzerindeki büyüklükteki bölgeleri yüksek büyüklükteki bölgeler olarak ayırmaktadır. Dolayısıyla ortalama seçim çevresi büyüklüğü konusunda 1-20 aralığının hesaplamaya bu şekilde dahil edilmesi kabul edilebilir bir ölçüdür ve bireysel temsil etkisini doğru ölçmeye yardımcı olurken, etkisinin çok abartılmamasını da sağlar.

Bireysel temsilin ölçülmesi konusunda hem ortalama seçim çevresinin, hem temsilci başına düşen seçmen sayısının hem de seçimin tercihlilik düzeyinin dikkate alınması, yalnızca dar bölgelerin bireysel temsil sağlayabileceği yönündeki basit indirgemeciliğe karşı daha makul bir yaklaşımdır. Bu doğrultuda ABD gibi ülkelerin ortalama seçim çevresi büyüklüğünden tam puan alsa da, tercihlilik düzeyinden ve temsilci başına düşen seçmen sayısından düşük puan alıyor olması, bireysel temsil düzeyinin gerçek manada çok da güçlü olmadığını göstermektedir. Ayrıca tercihlilik düzeyinin ayrı bir puan değeri ile hesaplamaya katılması, tercihli modellerin seçmen yanlılığına yönelik bir ilave katkı sağlamaktadır.

Bireysel temsil konusunda bir başka tartışma konusu da partilerin parlamento üyeleri üzerindeki gücü ve parti çizgisinden ayrılmama beklentisidir. Ayrıca seçmenler de çoğu durumda bir partinin politikasını desteklemekle birlikte, adayın kim olduğuna bakmaksızın partiye oy vermektedir. Adayın doğrudan etki ettiği seçimlerde vardır elbet ancak bunların oranı daha azdır. Aday merkezliliğin uzun yıllardır modelin

temellerinden birini oluşturduğu Birleşik Krallık'ta dahi, seçmen genellikle iki veya daha fazla parti programından hangisini tercih edeceğine karar verir ve bu programı destekleyeceği sözünü veren adaya oy verir. Adayın kişiliği önemli değildir. Bazen adayların isimlerini dahi bilmez. 'Yanlış' partinin parlak bir adayındansa, 'doğru' partinin önemsiz bir adayını tercih eder (Lakeman, 1974: 46). Tek üyeli bölgeler de olsa partiler, adayları üzerinde, üyelerinden hangisinin sandalyeye aday olacağını seçmelerindeki takdir yetkisinden kaynaklanan önemli bir kaldıraca sahiptir ve bir adayın siyasi profiline ilişkin en açık kılavuz, oy pusulasında göründükleri parti etiketi veya bayrağıdır. Örneğin İtalya'da uygulanan karma modelde seçmenler büyük oranda, tek üyeli bölgelerde oylarını yerel adayların özelliklerinden ziyade parti etiketlerine, ittifak pankartlarına ve parti liderleri hakkındaki görüşlerine göre kullanmışlardır (Gambetta, Warner, 2004: 247). Dolayısıyla bireysel temsilin etkisinin bütünüyle çok abartılmaması gerekmektedir.

Son olarak parti ile aday arasındaki uyum ve aday açısından bölgesinin mi partisinin mi önce geleceği meselesi ise bu çalışmanın kapsamını aşan ayrı bir tartışma konusudur. Bazıları bu konuyu istikrar açısından ele aldığında, adayın partisinin kontrolünde olması gerektiğine vurgu yaparlar. Öte yandan bu kontrolün boyutunun bireysel temsili zedelediğini ileri sürenler de vardır.

3.2.3.5. TDE - Temsilci Başına Düşen Seçmen Sayısı

Benzeri bir hesaplama temsilci başına düşen seçmen sayısını %10 oranında değerlendirmeye alırken de yapılmaktadır. Öncelikle 10.000 seçmenden daha az seçmenin bir temsilci tarafından temsil edildiği durumlar, doğrudan 10 puan olarak değerlendirmeye alınacaktır. 10.000-200.000 aralığında kişi sayısına ise 10-1 arasında puan verilecektir. Son olarak 200.000 üzerindeki tüm sayılara 1 puan verilecektir.

Tablo 41: TDE – Temsilci başına düşen seçmen formülü

Temsilci Başına Seçmen	TDE Etki Değeri
0-10.000	10
10.000-200.000	10-1
200000+	1

0-10.000 arası bir değer için= 10 puan

10.000-200.000 aralığı için formül= $|((\text{Değer}-10.000) \cdot (9/190.000))-10|$

200.000 üzeri bir değer için= 1 puan

Çalışmada karşılaştırılan otuz beş ülkenin 305 seçiminin ülkelere göre ortalama temsilci başına düşen seçmen sayıları ile bu puanlamaya göre ülkelerin elde ettikleri değerler, aşağıdaki tabloda görülebilir:

Tablo 42: Örnek ülkelerin temsilci başına düşen seçmen sayısı ortalamaları

ÜLKE	SEÇİM SAYISI	TEM.BAŞ.D.S.S	PUAN
Malta	8 (1992-2022)	4479	10,00
Lüksemburg	7 (1994-2023)	4629	10,00
Guyana	7 (1992-2020)	8074	10,00
Botsvana	6 (1994-2019)	12303	9,89
Namibya	6 (1994-2019)	13022	9,86
Singapur	7 (1991-2020)	17697	9,62
İrlanda	7 (1992-2020)	18789	9,58
İsveç	9 (1991-2022)	20010	9,53
Norveç	8 (1993-2021)	21023	9,48
Finlandiya	9 (1991-2023)	21509	9,45
Danimarka	10 (1990-2022)	23236	9,37
Yeni Zelanda	12 (1990-2023)	24522	9,31
İsviçre	9 (1991-2023)	24934	9,29
Uruguay	6 (1994-2019)	25428	9,27
Senegal	7 (1993-2022)	31083	9,00
Yunanistan	14 (1990-2023)	31947	8,96
Avusturya	11 (1990-2024)	33230	8,90
İsrail	13 (1992-2022)	45342	8,33
Belçika	9 (1991-2024)	49779	8,12
Güney Afrika	7 (1994-2024)	58809	7,69
Malezya	5 (2004-2022)	63074	7,49
Birleşik Krallık	9 (1992-2024)	69966	7,16
Fransa	8 (1993-2024)	74133	6,96
Kanada	10 (1993-2021)	74388	6,95
İtalya	9 (1992-2022)	80397	6,68
Hollanda	10 (1994-2023)	82975	6,54
Türkiye	10 (1991-2023)	85833	6,41
Almanya	9 (1990-2021)	93664	6,04
İspanya	11 (1993-2023)	99177	5,78
Avustralya	7 (2004-2022)	99654	5,75
Brezilya	9 (1990-2022)	239560	1,26
Japonya	11 (1990-2021)	208666	1,18
Endonezya	5 (2004-2024)	316924	1,00
ABD	16 (1990-2020)	396294	1,00
Hindistan	4 (2009-2024)	1579383	1,00

Üst sınırın 200.000 olarak belirlenmesi, bu konuda dünya ortalamalarına bakıldığında, pek çok ülkenin temsilci başına düşen seçmen sayısının 100.000'in altında olduğu gerçeğinden hareketle, etkinin çok abartılmış olmaması nedeniyledir.

Böylece bu hesaplamanın ülkeler arasında çok büyük farklar oluşturmaması sağlanmıştır. Otuz beş ülkeden yalnızca beş tanesinin (Japonya, Brezilya, Endonezya, ABD ve Hindistan) temsilci başına düşen seçmen sayısı ortalaması 200.000'in üzerindedir. Bu beş ülke dışında en düşük değer 5,75 ortalama ile Avustralya'dadır ve ülkelerin büyük kısmı 7-10 arasında değerler almaktadır. Tabloda daha küçük ülkelerde seçmenin seçime etki düzeyinin daha yüksek olması nedeniyle, daha yüksek puanlar aldığı görülmektedir. Böylece bireysel temsile yönelik etki düzeyi hem ortalama seçim çevresi büyüklüğü hem temsilci başına düşen seçmen sayısı hem de seçimin tercihlilik düzeyi ile hesaplamada dikkate alınmış olmaktadır.

3.2.3.6. TDE – Tercihlilik Düzeyi

Bir seçimin tercihlilik düzeyini ölçen genel kabul görmüş bir hesaplama henüz bulunmamaktadır. Bu durum dikkate alınması gereken bu hususun ne şekilde hesaplamaya dâhil edileceğine yönelik önemli bir zorluk ortaya çıkarmaktadır. Bu doğrultuda, bir seçime yönelik oylama modelinin seçmene sunduğu tercihlilik düzeyinin hesaplanabilmesi için öncelikle oy sayısına bakılacak ardından altı soru ile bu düzeye dair bir tespit yapılmaya çalışılacaktır.

Oy sayısı, bir seçimde seçmenin kaç oy hakkına sahip olduğudur. Tek seçenekli modeller olarak tasnif ettiğimiz oylama modellerinden FPTP, PBV, SNTV ve kapalı liste oylama modellerinde seçmenin yalnızca bir oy hakkı vardır. Açık liste modellerinin bazılarında da partiye/adaya yönelik yalnızca tek oy imkânı vardır. Yine karma modellerden bazılarında da seçmenin tek oy hakkı vardır. Tüm bu seçmene yalnızca bir oy hakkı verilen seçimlerde oy sayısı bir olarak değerlendirilecektir ve seçimlerin büyük kısmında seçmenlere ancak bir oy hakkı verilmektedir (184/305). Karma modellerden bazılarında ise (Almanya, Yeni Zelanda vb.) seçmenin iki oy hakkı vardır. Yine benzer şekilde TRS modeli de iki türlü olduğu için iki oy hakkı varmış gibi değerlendirilecektir. Bazı açık liste oylama modellerinde ve sınırlı oylama modellerinde seçim çevresi büyüklüğüne göre 2-3-4 veya dilediği kadar oy hakkına sahip olunabilir. Sıralamalı modellerde (STV, AV, Borda vb.) ise seçmenden tüm tercihlerini sıralaması istendiği için aslında aday sayısı kadar oy hakkına sahip olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede oy sayısı dört puana kadar, bir oy hakkı 1 puan, iki oy hakkı 2 puan, üç oy hakkı 3 puan, dört ve daha fazlası ile sıralamalı modellerin

tümü 4 puan alacak şekilde değerlendirilecektir. %10 etkili olacak bir hesaplama için kalan 6 puan, oylamanın tercihlilik düzeyini belirlemeye yönelik sorulacak altı soru ile hesaplama dâhil edilecektir. Bu doğrultuda bir seçimin tercihlilik düzeyine yönelik:

- Oylama tercihli olarak (tek oy dâhil) mı gerçekleşmiştir?
- Oylama sıralamalı olarak mı gerçekleşmiştir?
- Oylamada karışık listelerden oy hakkı var mıdır?
- Oylamada adaylara yönelik karşıt (olumsuz) oy hakkı var mıdır?
- Hesaplama aşamasında puanlama-eleme vb. bir yöntemle tüm tercihler dikkate alınmakta mıdır?
- Oylama sonucunda tek kazanan mı çok kazanan mı vardır?

soruları ile oylama modeline yönelik tercihlilik düzeyine ilişkin yaklaşık bir değerlendirme yapılabilir. Örneğin aşağıdaki tabloda bazı örnek seçimlerin tercihlilik düzeyine yönelik yapılmış hesaplamalar görülebilir:

Tablo 43: Bazı örnek seçimlerin tercihlilik düzeyinin hesaplanması

SEÇİM	OYLAMA MODELİ	OY SAY. 1=1 2=2 3=3 4+=4	Tercihli mi? Hayır=0 Evet=1	Sıralamalı mı? Hayır=0 Evet=1	Karışık liste oy hakkı? Hayır=0 Evet=1	Karşıt oy hakkı? Hayır=0 Evet=1	Puan-Eleme? Hayır=0 Evet=1	Tek/Çok Kazanan? Tek=0 Çok=1	TOPLAM (10)
ABD 2020	FPTP	1	0	0	0	0	0	0	1
Birleşik Krallık 2019	FPTP	1	0	0	0	0	0	0	1
Fransa 2022	TRS	2	0	0	0	0	0	0	2
Avustralya 2022	AV	4	1	1	1	0	0	0	7
İrlanda 2020	STV	4	1	1	1	0	0	1	8
İsveç 2022	Açık Lis.	1	1	0	0	0	0	1	3
Belçika 2019	Açık Lis.	4	1	0	0	0	0	1	6
Avusturya 2019	Açık Lis.	3	1	0	0	0	0	1	5
İsviçre 2019	Açık Lis.	4	1	0	1	1	0	1	8
Brezilya 2022	Açık Lis.	1	1	0	0	0	0	1	3
Yunanistan 2019	Açık Lis.	4	1	0	0	0	0	1	6
Yeni Zelanda 2023	MMP	2	0	0	0	0	0	1	3
İtalya 2001	MMM	2	0	0	0	0	0	1	3
İtalya 2022	MMM	1	0	0	0	0	0	1	2
Japonya 1993	SNTV	1	0	0	0	0	0	1	2
Japonya 2021	MMM	2	0	0	0	0	0	1	3
Senegal 2022	MMM	1	0	0	0	0	0	1	2
Uruguay 2019	Kap (LdL)	1	0.5	0	0	0	0	1	2.5
İsrail 2022	Kap. Lis.	1	0	0	0	0	0	1	2
Türkiye 2023	Kap. Lis.	1	0	0	0	0	0	1	2
Güney Afrika 2019	Kap. Lis.	1	0	0	0	0	0	1	2
Güney Afrika 2024	Kap. Lis.	2	0	0	0	0	0	1	3

Tek seçenekli ve herhangi bir tercih imkânı olmayan, bir partinin yalnızca bir adayına oy verilebilen seçimler en düşük tercihlilik puanına sahiptir. Tek seçenekli ancak bir parti listesine, tercih olmadan oy verilebilen seçimler ile yalnızca bir adaya ama iki turlu olarak oy verme imkânına sahip olan seçimler iki puan almaktadır. İki oy hakkına sahip ve bölge adayı yanında bir de parti listesinin seçilebildiği karma modeller üç puan alır. İsveç, Brezilya gibi parti listesinden bir adayın seçilebildiği ama bir tercihle sınırlı tercihlilik oy verme hakkına sahip olunan seçimler de üç puan almaktadır. Yalnızca Uruguay’da kullanılan, ley de lemas modelinde tek seçenekli ancak parti listeleri içerisinde birinin listelerde değişiklik hakkı olmadan seçilebildiği seçimlere iki buçuk puan verilmiştir. Avusturya gibi seçmenin tek bir partiden üç ayrı kademedeki üç tercihlilik oy hakkına sahip olduğu seçimler beş puan, Yunanistan gibi oy verilen seçim çevresi büyüklüğüne göre değişen tek listeden üç-beş oy hakkına sahip olunan ve Belçika gibi seçim çevresi büyüklüğündeki aday sayısı kadar oy hakkına sahip olunan seçimler altı puan almaktadır. En yüksek puanlar ise seçmene tüm tercihlerini sıralama hakkı, karışık listelerden seçim yapma imkânı, hatta Norveç, İsviçre, Lüksemburg, Litvanya vb. uygulamalardaki gibi listeler üzerinde değişiklik yapma, karşıt oy kullanma hakkı gibi ilave haklar veren seçimlerdedir. Çalışmada kullanılan ülkelerden hiçbirisinde bulunmamakla birlikte, Nauru’daki gibi hesaplama yöntemi olarak puanlamalı bir modelin kullanılması durumunda seçmenin tüm tercihleri aynı anda dikkate alındığı için puanlama-eleme gibi yöntemler kullanılan seçimlere ilave bir puan daha verilmektedir. Bu noktada henüz tüm şartları bir arada sağlayan hiçbir seçim yoktur. Yalnız Nauru’daki geniş bölgeli, tüm adayları sıralamalı ve puanlamalı seçimler on üzerinden dokuz puan alır ve uygulamada tercihlilik düzeyi en yüksek seçimlerdir. Sadece Litvanya’daki gibi adaya eksi oy verme biçiminde uygulanan karşıt oy hakkı yoktur. Ancak zaten tüm adaylar sıralanıp puanlandığı için karşıt oya gerek olup olmadığı da tartışmalıdır.

Tercihlilik düzeyine yönelik kabaca yapılan bu hesaplama elbette önemli eksiklikler barındırmasına rağmen yine de en azından tercih düzeyi daha yüksek, seçmene daha fazla olanak sağlayan seçimlerle, yalnızca basit bir oy hakkı verilen seçimler arasında bir ayrım yapılabilmesine olanak sağlaması yönünden değerlidir. Böyle bir hesaplamayı dikkate almamak, Lüksemburg’daki panachage modeli ile Brezilya’daki tek oylu açık liste modeli ve hatta Birleşik Krallık’taki dar bölge tek

oylu seçimleri aynı gibi değerlendirmek olacaktır. Oysa bu seçimler seçmenin sözünün sandıkta yansımaları açısından birbirinden önemli derecede farklı seçimlerdir.

Seçmenin söz hakkının olmadığı parti kontrollü ve özellikle de kapalı listeli modellerde, istenmeyen bir aday, konumu itibarıyla kolaylıkla seçilebilir. Tercihli modeller, bu duruma bir nebze çözüm getirip, seçme kabiliyetini bir adım ileri taşır. Bu noktada tercihli modeller de görüldüğü gibi iç uygulamalarında birbirinden çok farklı kurallara, yöntemlere sahiptir. Kimilerinde esnek listeler, kimilerinde serbest listeler vardır. Sıralamalı modeller ise daha geniş bir tercih belirtme alanına sahiptir. Ancak bununla birlikte bu basit hesaplamanın dikkate alamadığı önemli ayrıntılar da bulunmaktadır. Örneğin tercihli veya sıralamalı oy bazı yerlerde isteğe bağlı uygulanır ve genellikle bu haklarını kullanmayan önemli sayıda seçmen vardır. Bazılarında tercih imkânının yanı sıra çizgi üstü oy kullanma imkânı da vardır. Fiji'deki tek AV tecrübesinde görüldüğü gibi, isteğe bağlı tercih belirtme ya da partinin listesini doğrudan işaretleme hakkı verildiğinde, seçmenlerin büyük bir bölümü tercih belirtme zahmetine girmeden doğrudan parti listelerini oylamışlardır. BV modeli ile yapılan ve seçmenlere 177 oy hakkı tanınmış olan 1964 Illinois Yasama Meclisi seçimlerinde de bir partinin tüm listesini tek bir işaretle seçme (çizgi üstü) hakkı tanınmış olması nedeniyle, oy verenlerin %85'inin çizgi üstü oy kullandığı, yalnızca %5'inin farklı partilerden bireylere oy verdiği görülmüştür (Taylor, Johnston, 1979: 45). Ayrıca bazı açık liste oylama modellerinde tercih oylarının geçerli olabilmesi için getirilmiş büyük barajlar bulunabilmektedir. Böylece tercihli gibi görünen bir modelde tercih oyları ile liste değişikliği imkânı kısıtlanabilmektedir. Tüm bu uygulamaya özel kurallar, basitçe yapılan bu hesaplamanın kapsamına dâhil edilememektedir. Yine de tercih imkânı bulunan ve bulunmayan seçimler arasında en azından bir ayrım yapılabilmesine olanak sağladığı için kullanılması uygundur.

Güçlü partiler genellikle kapalı listeler gibi parti kontrolünün yüksek olduğu ya da dar bölgeler gibi yüksek oranda aşkın temsil avantajına sahip olabilecekleri modellerden yana tavır alırlar. Genellikle yönetimde söz hakkına sahip olanların bu güçlü partiler olduğu düşünüldüğünde, aksi yönde düzenlemeler yapabilmek zorlaşmaktadır. Yine de son yıllarda dünya genelinde çeşitlenen görüşlerin ve çok partililiğin artması, reformlar yönünde önemli baskılara neden olmakta ve zaman zaman bu reform girişimleri kısmi başarılarla da ulaşmaktadır. Açık liste oylama

modellerine ve MMP, MMM modellerine yönelik artan ilginin sebebi bu yönden okunabilir. Büyüyen nüfuslar, artan görevler, gelişen teknoloji, bilgiye erişimin kolaylaşması, müzakereci demokrasiye yönelik artan ilgi vb. durumlar, seçmenlere daha fazla söz hakkı tanınmasına yönelik tartışmaları yaygınlaştırmaktadır.

3.2.3.7. TDE – Kadın Temsilci Oranı

Bir seçimin temsil düzeyini ölçmeye çalışırken dikkate alınması gereken hususlardan birisi de azınlıkların temsil durumunu hesaplamaya katmaktır. Bazı ülkeler azınlık gruplarına yönelik ayrılmış sandalyeler bulundurmakta iken, bazılarında belirli kotalar uygulanmaktadır. Son yıllarda özellikle cinsiyete yönelik kota uygulamaları önemli derecede artmıştır. Azınlık gruplarına yönelik bir değerlendirmeyi hesaplamaya katabilmek için ilgili ülkenin yerel düzeyde kendine has özelliklerinin ayrıntılı olarak bilinebiliyor olması gerekir. Grofman ve Fraenkel (2023) çalışmalarında azınlık gruplarını dikkate alan genişletilmiş bir EPS hesaplaması önermektedirler. Ancak bunun yapılabilmesi için her ülkenin kendi özel şartlarının detaylı analizinin bilinmesi gerekir. Her ülkeye özgü azınlık gruplarının farklılaşmasından kaynaklı olarak genel bir hesaplama yapmak zor olacağından, TDE hesaplamasında yalnızca kadın temsilci oranını dikkate alarak bir seçimin azınlık gruplarını ne kadar dikkate aldığı hususunda kabaca bir değerlendirme yapılabilir. Bu doğrultuda %10 oranında dikkate alınacak kadın temsilci oranının %50 ve üzeri olması durumunda 10 puan, 0-50 arasındaki değeri de orantılı olarak 0-10 puan arasında puanlanacaktır.

Tablo 44: TDE – Kadın temsilci oranı formülü

Kadın Tem. Or. %	TDE-Kadın temsilci oranı değeri
0-50	0-10
50+	10

$$0-50 \text{ aralığında bir değer için} = KTO * (1/5)$$

$$50 \text{ ve üzeri bir değer için} = 10 \text{ puan}$$

Çalışmanın karşılaştırma kısmında yer alan otuz beş ülkeden incelenen 305 seçiminde ülkelere göre kadın temsilci oranı ile bu puanlamaya göre elde ettikleri değerler, aşağıdaki tabloda görülebilir:

Tablo 45: Örnek ülkelerin kadın temsilci oranı ortalamaları ve değerleri

ÜLKE	SEÇİM SAYISI	KTO %	PUAN
İsveç	9 (1991-2022)	43,36	8,67
Finlandiya	9 (1991-2023)	40,61	8,12
Norveç	8 (1993-2021)	39,46	7,89
Hollanda	10 (1994-2023)	37,75	7,55
Güney Afrika	7 (1994-2024)	37,65	7,53
Danimarka	10 (1990-2022)	37,54	7,51
İspanya	11 (1993-2023)	35,36	7,07
Yeni Zelanda	12 (1990-2023)	32,03	6,41
Belçika	9 (1991-2024)	31,20	6,24
Namibya	6 (1994-2019)	31,00	6,20
Almanya	9 (1990-2021)	30,75	6,15
Avusturya	11 (1990-2024)	30,46	6,09
Avustralya	7 (2004-2022)	28,54	5,71
İsviçre	9 (1991-2023)	28,44	5,69
Senegal	7 (1993-2022)	27,10	5,42
Guyana	7 (1992-2020)	26,37	5,27
Birleşik Krallık	9 (1992-2024)	24,76	4,95
Fransa	8 (1993-2024)	23,35	4,67
Kanada	10 (1993-2021)	23,33	4,67
Lüksemburg	7 (1994-2023)	22,14	4,43
İtalya	9 (1992-2022)	19,90	3,98
İsrail	13 (1992-2022)	18,59	3,72
Endonezya	5 (2004-2024)	16,93	3,39
Singapur	7 (1991-2020)	16,88	3,38
Yunanistan	14 (1990-2023)	15,91	3,18
ABD	16 (1990-2020)	15,89	3,18
İrlanda	7 (1992-2020)	15,76	3,15
Uruguay	6 (1994-2019)	13,47	2,69
Hindistan	4 (2009-2024)	12,56	2,51
Malezya	5 (2004-2022)	11,55	2,31
Malta	8 (1992-2022)	11,42	2,28
Türkiye	10 (1991-2023)	10,60	2,12
Botsvana	6 (1994-2019)	9,89	1,98
Brezilya	9 (1990-2022)	9,61	1,92
Japonya	11 (1990-2021)	7,40	1,48

Kadın temsilci oranlarının 1990 öncesinde neredeyse bütün ülkelerde oldukça düşük seyrettiği söylenebilir. Bu konuda özellikle son yıllarda önemli artışlar gözlemlenmektedir. Örneğin ABD 1990 seçimleri sonrası bu oran %6,66 iken, 2020 seçimlerinde %27,36'dır. Birleşik Krallık 1992 seçimlerinde %9,22 iken (hatta 1979 seçimlerinde %2,99) 2019 seçimlerinde %33,85, 2024 seçimlerinde %40,46'dır. Kanada'da 1980 seçimlerinde %4,96, 2021 seçimlerinde %30,47'dir. Fransa'da da 1988 seçimlerinde parlamentonun yalnızca %3,64'ü kadın temsilcilerden oluşmakta

iken, 2022 seçimleri sonrası %37,26 olmuştur. Genel olarak dar bölge kullanan ülkelerde daha az sayıda kadın temsilcinin başarılı olduğu gözlemlenebilir. Karşılaştırılan ülkelerin 1990 sonrası seçimleri incelendiğinde en yüksek değere sahip ülkelerin İskandinav ülkeleri olduğu, Japonya, Brezilya, Türkiye gibi ülkelerin ise düşük değerler aldığı görülür.

En yüksek ortalamaya sahip İsveç'te 1991 seçimlerinde kadın temsilci oranı %33,52 (1982'de %27,51), 2022'de %46,41 olmuştur. Danimarka'da 1990'da %32,96, 2022'de %43,58'dir. Finlandiya'da da benzer şekilde 1991'de %38,5, 2023'de %46'dır. Norveç'te ise 1993'de %39,39, 2021'de %44,97'dir. Benzer bir oylama modeline sahip Brezilya'da ise 1990 seçimlerinde %5,96 kadın temsilci bulunurken, 2022'de ancak %17,74 oranında kadın temsilci seçilebilmiştir. Türkiye'de 1991'de yalnızca %1,78, 2023'de %19,83 olmuştur. Yunanistan ve İsrail'de de kadın temsilci oranlarının genellikle düşük olması dikkat çekicidir.

Tüm bu örnekler dikkate alındığında bu konudaki en önemli etkinin toplumsal yapı olduğu, oylama modelinin bu konunun belirleyenlerinden birisi olarak değerlendirilmesinin doğru olmayacağı söylenebilir. Kadın temsilci oranının bir seçimin temsil düzeyini ölçmede belirli oranda dikkate alınması, azınlık gruplarının temsili konusunda yakın bir değerlendirme yapabilmemize olanak sağlar.

3.2.3.8. TDE Hesaplama Örnekleri

Bir seçime yönelik olarak TDE hesaplayabilmemiz için gerekenler: katılım oranı (gerektiğinde düzeltme yapabilmek için RV ve VAP katılım oranı ile geçersiz/boş oy oranı), GALE ve EPS hesaplayabilmek için parti oy yüzdeleri ve sandalye dağılımları, temsilci başına düşen seçmen sayısını hesaplayabilmek için kayıtlı seçmen sayısı ve yasama meclisindeki sandalye sayısı, seçimin yapıldığı yere ait ortalama seçim çevresi büyüklüğü, seçim sonucunda kazanan kadın temsilci oranı ve seçimin uygulanmasına yönelik çeşitli kurallardır. Bunlardan geçmiş seçimlere yönelik bazı verilere ulaşmak zaman zaman sıkıntılı ve zorlayıcı olabilir ama günümüz demokratik devletlerinde seçimlere yönelik bilgiler, büyük oranda şeffaf biçimde yayınlanmaktadır.

TDE hesaplaması yapılırken katılım oranı 25, GALE değeri 25, EPS 10, ortalama seçim çevresi büyüklüğü 10, temsilci başına düşen seçmen sayısı 10, kadın temsilci oranı 10 ve oylamanın tercihlilik düzeyi 10 puan üzerinden bir değer alır ve toplamda 100 üzerinden bir değerlendirme sonucu ortaya çıkar. Değer 100'e ne kadar yakın olursa, temsil düzeyi o kadar yüksek, değer 0'a yaklaştıkça temsil düzeyi o kadar düşüktür.

Bu yedi faktörden katılım oranı ve kadın temsilci oranı değerlerini kapsayan 35 puanlık kısmını katılımcı temsil düzeyi; GALE ve EPS değerlerini kapsayan 35 puanlık kısmını orantılı temsil düzeyi ve ortalama seçim çevresi büyüklüğü, temsilci başına düşen seçmen sayısı ve seçimin tercihlilik düzeyi değerlerini kapsayan 30 puanlık kısmı ise bireysel temsil düzeyi olarak değerlendirmek mümkündür. Böylece seçimlerin temsil düzeyini değerlendirirken iki farklı görüşün öncelikleri de dikkate alınmış olur ve orantılılık taraftarları ile bireysel temsil taraftarları arasında bir orta yol bulunur.

Aşağıda örnek olarak, yukarıdaki hesaplamalarda kullandığımız Yeni Zelanda 2023 ile Türkiye 2023 ve 2002, Benin 2019, ABD 1998 ve Danimarka 1998 seçimlerinin TDE hesaplaması ayrıntıları gösterilmiştir:

Tablo 46: Yeni Zelanda 2023 seçimleri TDE hesaplaması*

YENİ ZELANDA 2023 GENEL SEÇİMLERİ		KAT. OR.	KAD. TEM. OR.	GAL. END.	EPS (OY)	ORT. BÖL. BÜY.	TEM. BAŞ. SEÇ.	TERC. DÜZ.	TOPLAM
		25	10	25	10	10	10	10	100
KATILIM %	78.20	21.72							
KADIN TEM. ORANI%	45.53		9.11						
GALLAGHER END.	2.63			22.81					
EFEKTİF PARTİ (OY)	4.10				5.73				
ORT. BÖLGE BÜY.	1.67					9.68			
SEÇMEN/SAND.	30.232						9.04		
TERCİHLİLİK DÜZ.	3.00							3.00	
SONUÇ									81.09

*Yeni Zelanda seçim sonuçları ve sandalye dağılımları için Bkz: https://archive.electionresults.govt.nz/electionresults_2023/ (Erişim tarihi: 25.11.2023).

Tablo 47: Türkiye 2023 seçimleri TDE hesaplaması*

TÜRKİYE 2023 GENEL SEÇİMLERİ		KAT. OR.	KAD. TEM. OR.	GAL. END.	EPS (OY)	ORT. BÖL. BÜY.	TEM. BAŞ. SEÇ.	TERC. DÜZ.	TOPLAM
		25	10	25	10	10	10	10	100
KATILIM %	87.05	24.18							
KADIN TEM. ORANI%	19.83		3.97						
GALLAGHER END.	7.52 ¹¹¹			18.73					
EFEKTİF PARTİ (OY)	4.54 ¹¹²				6.71				
ORT. BÖLGE BÜY.	6.90					7.21			
SEÇMEN/SAND.	106.909						5.41		
TERCİHLİLİK DÜZ.	2.00							2.00	
SONUÇ									68.21

*Türkiye 2023 seçim sonuçları için Bkz: https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/14Mayis2023/KesinSecimSonuclari/ULKE_GENELI_TOPLAMI_MM24.pdf (Erişim Tarihi: 30.10.2023).

Tablo 48: Türkiye 2002 seçimleri TDE hesaplaması*

TÜRKİYE 2002 GENEL SEÇİMLERİ		KAT. OR.	KAD. TEM. OR.	GAL. END.	EPS (OY)	ORT. BÖL. BÜY.	TEM. BAŞ. SEÇ.	TERC. DÜZ.	TOPLAM
		25	10	25	10	10	10	10	100
KATILIM %	79.14	21.98							
KADIN TEM. ORANI%	4.36		0.87						
GALLAGHER END.	27.07			2.45					
EFEKTİF PARTİ (OY)	5.43				8.71				
ORT. BÖLGE BÜY.	6.47					7.41			
SEÇMEN/SAND.	75.286						6.91		
TERCİHLİLİK DÜZ.	2.00							2.00	
SONUÇ									50.33

*Türkiye 2002 seçim sonuçları için Bkz: <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2002MilletvekiliSecimi/gumrukdahil/gumrukdahil.pdf> (Erişim Tarihi: 30.07.2023).

¹¹¹ Türkiye 2023 seçimlerinde çok yüksek olmasa da, oy-sandalye farkını doğuran nedenler, büyük partiler lehine avantaj sağlayan d'Hondt hesaplama metodu ve %7 ülke barajı nedeniyle AK Parti ve CHP'nin aşkın, İyi Partinin eksik temsili ve katıldığı ittifakın barajı geçememesi nedeniyle %2,23 oy alan Zafer Partisinin sandalye kazanamamış olmasıdır.

¹¹² Türkiye 2023 seçimlerinde EPS ve GALE hesaplanırken ittifak oyları üzerinden değil, partiler ayrı listelerle seçime girip, rekabet ettikleri için her partinin kendi oyu üzerinden hesaplama yapılmıştır. Ancak CHP listesinden ortak seçime katılan Demokrasi ve Atılım Partisi (DEVA), Gelecek Partisi, Saadet Partisi ve DP ile AK Parti listesinden ortak katılan Demokratik Sol Parti (DSP) ve Hür Dava Partisi (HÜDAPAR) gibi partilerin oy ayrıştırması mümkün olmadığından, hem oylarda hem sandalye dağılımında tek bir parti gibi değerlendirilmişlerdir. Seçime ayrı ayrı katılmış olsalardı EPS olduğundan daha yüksek hesaplanabilirdi.

Tablo 49: Benin 2019 seçimleri TDE hesaplaması*

BENİN 2019 GENEL SEÇİMLERİ		KAT. OR.	KAD. TEM. OR.	GAL. END.	EPS (OY)	ORT. BÖL. BÜY.	TEM. BAŞ. SEÇ.	TERC. DÜZ.	TOPLAM
		25	10	25	10	10	10	10	100
TDE KATILIM %	24.35**	6.76							
KADIN TEM. ORANI%	7.23		1.45						
GALLAGHER END.	0.40			24.66					
EFEKTİF PARTİ (OY)	1.97				1.00				
ORT. BÖLGE BÜY.	3.46					8.83			
SEÇMEN/SAND.	60.149						7.62		
TERCİHLİLİK DÜZ.	2.00							2.00	
SONUÇ									52.32

*Benin 2019 seçim sonuçları için Bkz: <https://www.electionguide.org/elections/id/3215/> (Erişim tarih: 31.10.2023).

**Election guide web sitesinde geçersiz/boş oy sayısı yer almadığı için geçerli oy 1.147.625, katılım oranı ise %22,99 olarak görünmektedir. IDEA voter turnout database sitesinde de geçersiz/boş oy oranı verilmemekle birlikte toplam oy 1.355.776, katılım oranı ise %27,16 olarak görünmektedir. Bkz: https://www.idea.int/data-tools/data/country?country=24&database_theme=293. Bu verilerden yapılan bir hesaplama ile yaklaşık 208.151 oyun geçersiz/boş oy sayılması mümkündür. Bu da %15,35 oranında bir geçersiz/boş oya tekabül eder. Bu doğrultuda TDE katılım oranı yeniden düzenlenerek %24,35 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 50: ABD 1998 seçimleri TDE hesaplaması*

ADB 1998 GENEL SEÇİMLERİ		KAT. OR.	KAD. TEM. OR.	GAL. END.	EPS (OY)	ORT. BÖL. BÜY.	TEM. BAŞ. SEÇ.	TERC. DÜZ.	TOPLAM
		25	10	25	10	10	10	10	100
TDE KATILIM %	39.74**	11.04							
KADIN TEM. ORANI%	13.33		2.67						
GALLAGHER END.	2.71			22.74					
EFEKTİF PARTİ (OY)	2.21				1.47				
ORT. BÖLGE BÜY.	1.00					10.00			
SEÇMEN/SAND.	326.093						1.00		
TERCİHLİLİK DÜZ.	1.00							1.00	
SONUÇ									49.92

*ABD 1998 seçim sonuçları için Bkz: <https://history.house.gov/Institution/Election-Statistics/Election-Statistics/sandalye-dagilimleri> için Bkz: <https://www.fec.gov/introduction-campaign-finance/election-results-and-voting-information/> (Erişim tarihi: 19.10.2023).

**RV katılım oranı %51,55, VAP katılım oranı %34,74 olduğu için düzeltme yapılmıştır.

Tablo 51: Danimarka 1998 seçimleri TDE hesaplaması*

DANİMARKA 1998 GENEL SEÇİMLERİ		KAT. OR.	KAD. TEM. OR.	GAL. END.	EPS (OY)	ORT. BÖL. BÜY.	TEM. BAŞ. SEÇ.	TERC. DÜZ.	TOPLAM
		25	10	25	10	10	10	10	100
KATILIM %	85.95	23.87							
KADIN TEM. ORANI%	37.43		7.49						
GALLAGHER END.	0.42			24.65					
EFEKTİF PARTİ (OY)	4.73				7.15				
ORT. BÖLGE BÜY.	10.30					5.59			
SEÇMEN/SAND.	22.818						9.39		
TERCİHLİLİK DÜZ.	3.00							3.00	
SONUÇ									81.14

*Danimarka 1998 seçim sonuçları için Bkz: <https://www.dst.dk/Site/Dst/Udgivelser/GetPubFile.aspx?id=20329&sid=valg1998> (Erişim tarihi: 03.11.2023).

Örneklerin en iyiden en kötü sonuca doğru TDE değerleri: Danimarka 1998 seçimlerinde %81,14, Yeni Zelanda 2023’de %81,09, Türkiye 2023’de %68,21, Benin 2019’da %52,32, Türkiye 2002’de %50,33 ve ABD 1998’de %49,92 olarak hesaplanmıştır. İlk iki sütunda yer alan katılımcı temsil düzeyine yönelik olarak Danimarka 1998 seçimleri 35 puan üzerinden 31,36, sonraki iki sütunda yer alan orantılılık düzeyi açısından 35 puan üzerinden 31,80 ve son üç sütunda yer alan bireysel temsil düzeyi açısından 30 puan üzerinden 17,98 puan alır. Aynı değerler ABD 1998 seçimleri açısından değerlendirildiğinde katılımcı temsil düzeyinin 13,71, orantılı temsil düzeyinin 24,21 ve bireysel temsil düzeyinin 12,00 olduğu görülür.

Bu değerler üzerinden bir seçime yönelik değerlendirme yapılırken her kademeyi kendi içerisinde “çok düşük”, “düşük”, “orta”, “iyi” ve “çok iyi” olmak üzere beşli kategorilere ayırmak mümkündür. Aşağıdaki tabloda yer alan aralıklar, bu değerlendirmenin standartlarını belirleyecektir:

Tablo 52: TDE değerlendirme aralıkları

DEĞERLENDİRME	Katılımcı Temsil (35)	Aralıkta Yer Alan Ülke Sayısı	Orantılı Temsil (35)	Aralıkta Yer Alan Ülke Sayısı	Bireysel Temsil (30)	Aralıkta Yer Alan Ülke Sayısı	TDE (100)	Aralıkta Yer Alan Ülke Sayısı
ÇOK DÜŞÜK	0-18	5	0-18	4	0-12	6	0-48	1
DÜŞÜK	18-23	9	18-23	7	12-16	6	48-62	11
ORTA	23-27	10	23-27	8	16-21	14	62-75	15
İYİ	27-30	8	27-32	10	21-24	6	75-86	8
ÇOK İYİ	30+	3	32+	6	24+	3	86+	0

Aralıkların belirlenmesinde, karşılaştırılan otuz beş ülkenin 305 seçiminin ortaya çıkardığı sonuçlar dikkate alınmıştır. Ağırlıklar her düzeyde ortada yoğunlaşan bir dağılım sergilemektedir. Katılımcı temsil düzeyi açısından üç ülke, orantılı temsil düzeyi açısından altı ülke ve bireysel temsil düzeyi açısından üç ülke “çok iyi” düzeyde puanlar almışken, her üç kategori sonucunda da “çok iyi” olarak değerlendirilebilecek bir ülke bulunmamaktadır. Bunun nedeni seçim sistemleri ve temsile ilişkin genel kabul görmüş orantılılık-yönetilebilirlik ikiliğidir. Bir düzeydeki iyileştirmeyi artırmaya çalışmak, genellikle diğer düzeyde farkında olmadan bir azalmaya neden olabilmektedir. Dolayısıyla bağlamı dikkate almadan bir iyileştirme tasarlamak veya genellemeler yapabilmek kesin olarak olası değildir. Benzer şekilde katılımcı temsil düzeyi açısından beş, orantılı temsil düzeyi açısından dört, bireysel temsil düzeyi açısından altı ülke “çok düşük” düzeyde puanlar alırken, sadece bir ülke her üç kategoride de “çok düşük” düzeyde puan almıştır. Tüm ülkelerin detaylı sonuçları ve karşılaştırmaları son bölümde tartışılacaktır.

3.2.3. TDE ve Diğer Endekslerin Karşılaştırılması

Aşağıdaki tabloda çeşitli değerler ve endeksler açısından yukarıda örnek hesaplamaları yapılmış olan seçimlerin karşılaştırması görülmektedir:

Tablo 53: Örnek seçimlerin GALE-TDE- LHe-RAEe ve GROFe karşılaştırmaları

SEÇİM	Kat.%	Tems/seç.	EPS	KTO%	OSÇB	GALe	TDE	LHe	RAEe	GROFe
DANİMARKA 1998	85,95	22.818	4,73	37,43	10,30	0,42	81,14	0,88	0,14	0,37
YENİ ZELANDA 2023	78,20	30.232	4,10	45,53	1,67	2,63	81,09	5,58	1,06	2,72
TÜRKİYE 2023	87,05	106.909	4,54	19,83	6,90	7,52	68,21	13,20	2,47	5,82
BENİN 2019	24,35	60.149	1,97	7,23	3,46	0,40	52,32	0,40	0,40	0,41
TÜRKİYE 2002	79,14	75.286	5,43	4,36	6,47	27,07	50,33	45,33	6,81	16,70
ABD 1998	39,74	326.093	2,21	13,33	1,00	2,71	49,92	4,62	1,57	4,19

Tablodan görülebildiği gibi en iyi TDE değerine sahip seçim Danimarka 1998 seçimleri tüm endekslerde iyi bir değere sahiptir. İkinci sırada yer alan Yeni Zelanda 2023 seçimleri de iyi bir değere sahiptir. Üçüncü sırada Türkiye 2023 seçimleri yer alır ve orta düzey bir değere sahiptir. Benin 2019, Türkiye 2002 ve ABD 1998 seçimlerinin ise %50 civarında düşük düzeyde TDE değeri aldığı görülmektedir. Diğer bütün endekslerde çok iyi düzeyde ölçülen ancak tüm dünyada eleştirilen Benin 2019

seçimlerinin, iki partililik yüzünden her daim eleştirilen, seçmenden uzak fakat diğerk endekslerde iyi olarak llen ABD 1998 seçimlerinin ve yalnızca iki partinin barajı geçmesi nedeniyle GALE değerkinin 27 civarında hesaplandığı, aşkın-eksik temsilin aşırısı olduğu Türkiye 2002 seçimlerinin TDE değerkleri düşük çıkmıştır. Örneklerden görüldüğü gibi, gerçek anlamda temsilden uzak seçimler daha düşük değerkler alırken, seçmene daha iyi seçenek sunabilen ve temsili dağılımı daha iyi olan seçimler daha yüksek değerkler almaktadır. Böylece bir seçime yönelik temsil düzeyi hakkında değerklendirmede bulunabilmek için orantısızlık endekslerinden daha anlamlı bir endekse ulaşıldığı görülmektedir.

Diğerk endeksler büyük oranda oy-sandalye farkını değerklendirmeye alırken, TDE seçimin daha çok unsurunu dikkate alır. Sistemin seçmene yeterli derecede seçenek sunması ve gerçek anlamda bir rekabetin varlığı seçimin anlamı bakımından oldukça önemlidir. Böylece seçmenin oyunun boşa gitmeyeceğine olan inancı, hem onu katılıma teşvik eder hem de seçimin gerçek gayesine uygun bir temsil sağlanabilir. Bir seçim, seçmenin sözünü yansıtmıyorsa, temel anlamından yoksundur. Yapılmak için yapılmıştır. Seçim, görüşlerin sandığa yansıması onun da yasamaya sandalye olarak dönüşmesi amacından ne kadar sapmaktaysa, temsil amacından o kadar uzaklaşmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TEMSİL DÜZEYİ AÇISINDAN ÜLKE KARŞILAŞTIRMALARI

Çalışmanın son bölümünde, Tablo 31’de verilen farklı modellerden seçilmiş otuz beş ülkenin, 1990 sonrası gerçekleştirilen 305 seçimi temsil düzeyleri açısından karşılaştırmalı bir analize tabi tutulacak ve ülkelerin siyasal kültürlerini tanımaya yönelik bilgiler verilmeye çalışacaktır.

Temsil düzeyine yönelik bir ölçüm yapabilmek için seçilen ülkelerin parlamentolarında partilere ait oy yüzdeleri, sandalye dağılımı bilgileri gibi sağlıklı verilere sahip olmak gereklidir. Blok oylama kullanan veya aday temelli seçimlerin yapıldığı ve meclislerinin büyük oranda bağımsız adaylardan oluştuğu ülkelerde ve seçim sonuçlarını yalnızca sandalye dağılımı olarak yayınlayan, oy sayıları ve yüzdeleri tam olarak hesaplanmamış ülkelerde endeks hesaplaması sağlıklı bir biçimde yapılamaz.

TDE hesaplayabilmek için ayrıca seçimin yapıldığı yerde ortalama seçim çevresi büyüklüğünü hesaplayabilmek, oylama modelinin tercihlilik düzeyine yönelik bilgilere sahip olmak ve seçim sonucunda ortaya çıkan durumdaki kadın temsilci oranını bilmek gereklidir. Bu doğrultuda çalışmada, verilere ulaşmanın mümkün olduğu ve karşılaştırma için en anlamlı ülkeler seçilmeye çalışılmıştır. Bu ülkelerde de standart bir karşılaştırma yapabilmek amacıyla büyük oranda 1990 sonrasında gerçekleştirilen seçimler inceleme konusu yapılmıştır. Bazı ülkelerde incelenen seçim sayısı verilerde gerekli düzeltme yapabilmek için ihtiyaç duyulan ayrıntıların eksikliği nedeniyle diğerlerine nazaran daha azdır. Ancak bu durum genel bir değerlendirme yapılabilmesine engel olacak boyutta değildir. Ayrıca pek çok ülkede oylama modelinde sıklıkla değişiklikler meydana gelmektedir. Bu nedenle anlamlı yorumlamalara müsaade edebilen bazı istisna ülkeler dışında, genellikle modelleri uzun yıllardır uygulamakta olan ülkeler seçilmeye çalışılmıştır. Karşılaştırmalar için hangi seçimin hangi model altında gerçekleştirildiği de oluşturulan tablolarda belirtilmiştir.

4.1. FPTP Modeli Kullanan Ülkeler

FPTP modeli özellikle Hindistan'ın büyük nüfusu nedeniyle, nüfusa göre yapılacak hesaplamalarda dünyada yasama meclislerinin seçiminde en yaygın kullanılan oylama modelidir. Aynı zamanda oylamanın eski biçimlerinde yaygın olarak görülmesi ve ABD ile Birleşik Krallık'ın uzun yıllardır istikrarlı bir biçimde kullanmaları, dönemsel tartışmalara konu olsa da, modelin her zaman dünyada tartışılan iki taraftan biri olmasına neden olmaktadır. Çalışmada FPTP kullanan ülkelerden ABD, Birleşik Krallık, Kanada, Hindistan, Malezya ve Botsvana örnekleri incelenecektir.

4.1.1. ABD

“Kasapta et siparişi verirken sahip olduğumuz özgürlüğü oy pusulasında da kendimize tanıyacak kadar aklımız başımıza gelene kadar, sonsuza dek siyasi sığır ciğeri yemeyi hak ediyoruz”¹, Clarence Gilbert Hoag, George Hervey Hallett, Proportional Representation, 1926.

ABD elli federal eyaletten oluşan, eyaletlerin kendi yasalarının ve yasama organlarının olduğu, sistemlerinin farklılık gösterebildiği; partilerin ortaya çıkışında öncü olmasına rağmen yasama meclisinde uzun zamandır iki partili bir sistemi istikrarlı şekilde uygulayan, nevi şahsına münhasır bir başkanlık sistemini gelenekselleştirmiş bir ülkedir. Yasama meclisi olan Temsilciler Meclisi (House of Representatives) farklı eyaletlerden, hesaplama yöntemleri kısmında anlatıldığı gibi dönem dönem değişen hesaplama biçimleri ile her eyaletten en az bir nüfusları ile orantılı sayıda toplam 435 temsilcinin seçildiği bir yapıdır.

Seçmenler tek bir oy kullanır. Kazanan sandalyelerin belirlenmesi için bir temsilcinin basit çoğunluğa sahip olması yeterlidir. İki yılda bir kasım ayında seçimler yapılır. Oy pusulalarında parti isimleri yer alsa da seçmenler adayları oylarlar (Bowler, Donovan, van Heerde, 2005: 186). İki büyük parti (Democratic Party ve Republican Party) yasama meclisinin büyük çoğunluğunu elde etmektedir ve küçük parti adayları

¹ Hoag, C.G., Hallett, G.H. 1926. Proportional Representation adlı kitabından: “...until we have sense enough to give ourselves the same freedom on the ballot that we have in ordering meat at the butcher's we deserve to eat political beef liver indefinitely” (Hoag,Hallett, 1926: xiv).

veya bağımsızlar çok nadiren sandalye kazanabilmektedir. ABD yasama meclisi seçimlerinin en belirgin özelliği, iki partili sistemin en klasik örneği olarak modeli uzun yıllardır değiştirmeden kullanmasıdır. Aşağıdaki tabloda 1998-2022 arası ulusal düzeyde ABD yasama meclisi seçimleri ve partilerin sandalye dağılımı görülmektedir:

Tablo 54: ABD Temsilciler Meclisi (House of Representatives) seçim sonuçları ve sandalye dağılımı (1998-2022)*

YIL	CUMH. (REP.)			DEMOKRAT			BAĞIMSIZ			DİĞER			TOP. San
	Oy %	San	%	Oy %	San	%	Oy %	San	%	Oy %	San	%	
1998	48,0	223	51,3	47,1	211	48,5	0,6	1	0,2	4,3	0	0,0	435
2000	47,3	221	50,8	47,0	212	48,7	0,7	2	0,5	5,0	0	0,0	435
2002	49,7	229	52,6	45,0	205	47,1	0,5	1	0,2	4,8	0	0,0	435
2004	49,2	232	53,3	46,6	202	46,4	0,6	1	0,2	3,6	0	0,0	435
2006	44,1	202	46,4	52,0	233	53,6	0,5	0	0,0	3,4	0	0,0	435
2008	42,4	178	40,9	52,9	257	59,1	0,6	0	0,0	4,1	0	0,0	435
2010	51,4	242	55,6	44,8	193	44,4	0,6	0	0,0	3,2	0	0,0	435
2012	47,1	234	53,8	48,4	201	46,2	0,4	0	0,0	4,1	0	0,0	435
2014	50,7	247	56,8	44,9	188	43,2	0,8	0	0,0	3,6	0	0,0	435
2016	48,3	241	55,4	47,3	194	44,6	0,7	0	0,0	3,7	0	0,0	435
2018	44,3	199	45,9	52,9	235	54,1	0,5	0	0,0	2,3	0	0,0	434
2020	47,2	213	49,0	50,3	222	51,0	0,3	0	0,0	2,2	0	0,0	435
2022	50,0	222	51,0	47,3	213	49,0	0,5	0	0,0	2,2	0	0,0	435

*ABD seçim sonuçları ve sandalye dağılımları için Bkz: <https://history.house.gov/Institution/Election-Statistics/Election-Statistics/>; <https://www.fec.gov/introduction-campaign-finance/election-results-and-voting-information/> (Erişim tarihi: 19.10.2023).

ABD seçimlerinde iki büyük partinin ezici bir üstünlüğü söz konusudur. 2006-2020 arasında sandalyelerin tümünü kazanmışlardır. Diğer dönemlerde de %99'dan fazlasına sahip olmuş, oy oranı olarak %94'ün altına düşmemişlerdir.

Tablo 55: ABD seçimlerinde iki büyük parti ve diğerlerinin oy ve sandalye yüzdeleri (1998-2022)

YILLAR	CUMH + DEM			DİĞ+BAĞ		
	Oy%	San	San%	Oy%	San	San%
1998	95,1	434	99,8	4,9	1	0,2
2000	94,3	433	99,5	5,7	2	0,5
2002	94,7	434	99,8	5,3	1	0,2
2004	95,8	434	99,8	4,2	1	0,2
2006	96,1	435	100,0	3,9	0	0,0
2008	95,3	435	100,0	4,7	0	0,0
2010	96,2	435	100,0	3,8	0	0,0
2012	95,5	435	100,0	4,5	0	0,0
2014	95,6	435	100,0	4,4	0	0,0
2016	95,6	435	100,0	4,4	0	0,0
2018	97,2	434	100,0	2,8	0	0,0
2020	97,5	435	100,0	2,5	0	0,0
2022	97,3	435	100,0	2,7	0	0,0

ABD eyaletlerin meclisteki temsilci sayıları belirlenirken, uzun yıllar yanlış dağılım (malapportionment) olmadan en adil temsilci sayısı nasıl belirlenir tartışmaları yapılmıştır. Ancak temsilci sayısı belirlenirken gözetilen adillik talebi, seçimlerin sandalye dağılımında aranmamaktadır. Bu durum sistemin, Temsilciler Meclisinde istikrarlı bir iktidar ve muhalefeti öncelediğini gösterir. Bir eyaletin doğru sayıda temsilci ile temsil edilmesi –hakkı- önemlidir ancak o eyalettekilerin tercihlerinin sistem tarafından daraltılması, düzenin istikrarı açısından feda edilebilecek önemdedir.

FPTP oylama modeli zaman zaman Tablo 54’de 2012 yılı seçim sonuçlarında görülebileceği gibi, daha az oy alan tarafın daha çok sayıda sandalye kazanmasına neden olabilmektedir. 2012 seçimlerinde Cumhuriyetçiler %47,1 oy ile 234, Demokratlar %48,4 ile 201 sandalye kazanmışlardır. Ancak bu tür tuhaf sonuçları düzeltmeye yönelik herhangi bir tedbir bulunmamaktadır.

Dar bölge seçim çevrelerinin uzun yıllardır kullanılması, seçmenleri genellikle iki büyükten birini tercih etmezse oylarının boşa gideceği şeklinde yönlendirmektedir. Yapılan bazı çalışmalar pek çok bölgede oy vermenin anlamsız görüldüğü, dar bölge nedeniyle kazananın neredeyse belli olduğu yönünde verileri ortaya çıkarmaktadır. Bu durum katılımın önemli ölçüde düşmesine neden olabilmektedir. Hoag ve Hallett (1926: xi-xiv) eski tarihlerde bile oy vermeye hakkı olan sıradan seçmenin neredeyse yarısının oy verme işlemini saçma bulduğunu, oylarının gerçekten istedikleri şey için geçerli olmasını sağlayamadıklarını söylerler. ABD seçimlerini kanunen sadece tek bir seçenekle sınırlandırılmış olduğumuz için daha çok istediğimiz şey yerine kazanma ihtimalinin daha yüksek olduğunu düşündüğümüze oy verdiğimiz bir model olarak tarif ederler.

ABD yasama meclisi seçimlerinde katılım, son yıllarda bir nebze artmakla beraber tarih boyunca genellikle düşük düzeylerde olmuştur. 1998-2020 yılları arasındaki katılım oranları incelendiğinde dört yılda bir yapılan başkanlık seçimlerinin olduğu yıllarda katılım oranının daha yüksek, yalnızca yasama meclisi seçimlerinin yapıldığı yıllarda ise daha düşük olduğu gözlemlenebilir. Bu oran önseçimlerde daha da azalmaktadır. Öte yandan ABD’nin azınlık temsilini artırmak amacıyla CV veya LV kullanılan bazı yerel seçimlerinde katılım oranının bir nebze arttığına yönelik tespitler yapılmıştır (Bowler, Donovan, Brockington, 2003: 13).

Genellikle seçimlerin yapıldığı yılın ortalarında bir tarihte adaylık için ön seçimler yapılır. Ön seçimler nedeniyle kimilerince ABD seçimleri, iki seçim arasında bir kaç ay fark olan iki türlü bir seçime benzetilebilir (Bowler, Donovan, van Heerde, 2005: 192). Lakeman'a (1974: 50) göre ise ön seçimler, STV kullanılarak çok daha etkili bir şekilde yapılabilecek bir şeyi başarmaya çalışmanın beceriksiz ve pahalı bir yoludur. Aday seçimi parti örgütlerinin elinde değildir. Ön seçimler adaylık sürecinin özellikle parti/örgütlerin kontrol ve manipüle edemeyeceği biçimde düzenlenmiştir. Böylece aday belirleme sürecinin doğrudan aidat ödeyen parti üyeleri/sıradan seçmenler tarafından gerçekleşmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Önseçimler de genellikle FPTP kullanılan seçimlerdir. Rekabetçi değildir ve bölgenin baskın partisinin adayı ön seçimi kazandığında neredeyse yerini garantilemiş olur (Bowler, Donovan, van Heerde, 2005: 189).

Ön seçimler, kampanya finansmanı, oy pusulası vb. süreçler ile ilgili ayrıntılar, her eyalette önemli ölçüde farklılıklar gösterebilir. Kural ve düzenlemeler eyaletlere bırakılmıştır. Ayrıca diğer ülkelerden farklı olarak ABD'nin merkezden seçimleri yöneten veya oyları sayma işini yapan ulusal bir kurumu yoktur. Federal Seçim Komisyonu yalnızca eyalet seçimlerinin finansmanı ile ilgilidir. Diğer seçim yasalarının uygulanması genellikle Adalet Bakanlığı'nın yetkisindedir. ABD Yüksek Mahkemesi iki partili sistemi korumak amacıyla eyaletlerin oylamanın düzenlenmesi konusunda yetkileri olduğunu kabul etmekle birlikte, bazı küçük partilere konulan engelleri de ortadan kaldırmıştır (Bowler, Donovan, van Heerde, 2005: 188).

ABD'de genellikle seçim reformuna yönelik tartışmalar yerel düzeydeki seçimler için yapılmaktadır ve federal düzeyde değişime kararlı bir şekilde direnilmektedir. Tartışmalar genellikle yeniden sınırlandırma ve oy kullanma hakları üzerinedir. Modelin arzu edilirliliği üzerine kamusal bir tartışma, genellikle diğer modellerin karmaşıklığı, hükümet istikrarı, kenar partilerin tehlikeleri gibi bir dizi itiraz ile doğrudan ortadan kaldırılmaktadır. Bunların yanı sıra reform tartışmalarının ulusal gündemde yer alamamasının en önemli nedenlerinden birisi de seçmenlerin ve elitlerin temel ilgi eksikliğidir. Seçmenler sistemle ilgili sorun olduğunu düşünseler de genel olarak politikacılara duyulan saygının düşüklüğü nedeniyle reformları bir şeyleri değiştirmenin olası bir yolu olarak görmemektedirler. Parti sisteminin doğası ve

katılım oranlarının düşüklüğü de bunu desteklemektedir. Bu nedenle seçim lehine fikirler yeterince gelişmemektedir (Farrell, 2001: 42-43).

ABD temsili organlarının çoğunda azınlıklar büyük ölçüde dışlanmıştır. Örneğin 1992 yılında ülkedeki siyahi oranı %25,2 iken, seçilmiş yerel temsilcilerin yalnızca %2,7'si siyahtı (Bowler, Donovan, Brockington, 2003: 2). Ancak eyaletler düzeyinde önemli farklılıklar göze çarpmaktadır. Bazı eyaletler yerel yönetimlerde sınırlı oylama veya birikimli oylama kullanarak bu orantısızlığı bir nebze gidermeye çalışmış ve azınlık temsili konusunda daha başarılı olmuşlardır (Bowler, Donovan, Brockington, 2003: 13). Ayrıca azınlıkların temsiline yönelik 1990'larda başlayan bölge ayarlamaları sonrasında federal düzeyde de önemli ölçüde azınlık temsili sağlanmaya başlamıştır. Öte yandan bu tip bölge düzenlemeleri bazı yerlerde bazı partiler için güvenli sandalyeler oluşturduğu için katılım oranının azalmasına da neden olabilmektedir.

ABD yasama meclisi seçimlerinin 1990-2020 arasındaki EPS, katılım oranları, kadın temsilci oranları, GALE ve TDE değerleri aşağıdaki tabloda görülebilir:

Tablo 56: ABD Temsilciler Meclisi (House of Representatives) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1990-2020)

SEÇİM	MODEL	EPS	TDE Katılım %*	KTO	GALE	TDE%
1990	FPTP	2.08	41.52	6.66	7.89	44.47
1992	FPTP	2.14	60.09	10.80	7.09	51.27
1994	FPTP	2.08	43.78	11.03	1.31	51.46
1996	FPTP	2.18	54.08	11.72	3.21	53.10
1998	FPTP	2.21	39.74	13.33	2.71	49.92
2000	FPTP	2.25	52.35	14.02	3.15	53.28
2002	FPTP	2.15	40.09	14.25	2.00	50.66
2004	FPTP	2.18	60.31	14.94	2.99	55.65
2006	FPTP	2.10	42.32	16.32	1.57	51.94
2008	FPTP	2.09	57.59	17.24	4.01	54.31
2010	FPTP	2.15	43.51	16.78	3.14	51.16
2012	FPTP	2.13	56.80	17.97	4.79	53.67
2014	FPTP	2.14	37.98	19.31	4.35	49.10
2016	FPTP	2.14	61.20	19.08	5.25	54.76
2018	FPTP	2.08	52.49	23.45	1.29	56.37
2020	FPTP	2.10	67.36	27.36	1.44	61.21
16 SEÇİM	ORT	2.14	50.70	15.89	3.51	%52.65

*Katılım oranları VAP-RV katılım oranı arasındaki yüksek farklar nedeniyle %5 makul sınır kabul edilerek yeniden düzenlenmiştir.

EPS'nin daima iki civarında, on altı seçim ortalamasının ise 2,14 olduğu ABD'de, tabloda görüldüğü gibi, GALE değerinin en orantılı ölçümü 2018'de 1,29, en orantısız ise 1990'da 7,89 olmuştur. On altı seçimin GALE ortalaması 3,51'dir. GALE değerine göre ABD seçimleri genellikle orantılı bir sandalye dağılımı sonuçları ortaya çıkarmaktadır. ABD örneğinde görüldüğü gibi yalnızca iki parti aday gösterirse, FPTP sistemi bile oldukça orantılı bir şekilde işleyebilir (Farrell, 2001: 43). Aynı iki partinin hemen hemen tüm bölgelerde rekabet etmesi durumunda, tek parti hükümeti ve düşük orantısızlık sağlanabilir (Carey, Hix, 2011: 387). İki partili sistemin GALE değerine desteği nedeniyle orantılı ölçülen ABD seçimleri, EPS'nin düşük olması nedeniyle orta düzeyde bir orantılı temsil düzeyine sahiptir.

Bireysel temsil düzeyi açısından ise ABD tek üyeli seçim bölgeleriyle avantajlı olarak değerlendirilebilse de nüfusun kalabalık olması nedeniyle temsilci başına düşen seçmen sayısı ve seçimin düşük tercihlilik düzeyi yönlerinden düşük puanlar alır. Dolayısıyla model yalnızca seçim çevresi büyüklüğü ile değerlendirildiğinde bireysel temsil sağlama hedefi öncelikli gibi görünse de gerçek resimde seçmenin temsil kapasitesi kısıtlıdır ve düşük bireysel temsil puanı alır. Katılımcı temsil düzeyleri açısından bakıldığında da katılım oranının çok düşük olması ve kadın temsilci oranlarının yetersizliği ABD seçimlerinin düşük temsil düzeyine işaret etmektedir.

TDE değerleri açısından 1990-2020 arasındaki ABD seçimlerinin ortalaması %52,65'dir ve düşük puanlı ülkeler arasında yer alır. En iyi olduğu seçim, katılımın en yüksek olduğu 2020 yılı (%61,21), en kötü olduğu seçim ise hem kadın temsilci oranının hem de GALE değerinin en kötü olduğu 1990 yılı (%44,47) seçimleridir. ABD seçimlerinde TDE değerlerinin 44-62 aralığında hesaplanıyor olması, büyük oranda mevcut uygulanan modelin etkisidir. Ülkeler seçim öncesinde seçim barajları, seçim çevresi büyüklüğü gibi unsurlarla kasıtlı bir orantısızlık ortaya çıkarabilirler. Bu kasıtlı orantısızlık aslında "*önlenebilir orantısızlık*" olarak adlandırılabilir (Arredondo, v.d, 2020: 162). Farklı hesaplama yöntemleri, farklı sonuçlar doğurur ve bu farklı sonuçlar farklı orantılılık/orantısızlıklar ortaya çıkarabilir. TDE hesaplamasında dikkate alınan unsurlar, temsilin anlamlı kabul edilebilmesi için gereken şartların, olması gerekenlerin dikkate alındığı unsurlardır. Mevcut endeksler, ABD gibi ülkelerde orantısızlığı, sistem etkisini görmezden gelen bir şekilde ölçmeye

çalışırlar. Modelin seçmenlere genellikle yalnızca iki seçenek dayatması ve EPS'nin düşük olması gibi nedenler temsilin yeterli düzeyde sağlandığı konusunda şüpheler doğurmaktadır. Ancak ABD gibi örneklerde genellikle bu kısıtlamalar istikrar, yönetilebilirlik ve bireysel temsil adına kasten yapılmaktadır.

4.1.2. Birleşik Krallık

Birleşik Krallık, çoğunlukçu modellerin en bilinen örneğidir. 1945-2010 arasında hiçbir parti oy çoğunluğu sağlayamamasına rağmen tek parti hükümeti ortaya çıkmıştır (Heywood, 2019: 314). Avam Kamarası 650 sandalyeden oluşur. FPTP kullanımı, ABD'de olduğu gibi iki büyük parti olan Conservative Party ve Labour Party lehine bir durum ortaya çıkarıyor olsa da, Birleşik Krallık'ta iki parti sistemi ABD'deki kadar keskin değildir. Bunun iki önemli nedeni vardır. Birincisi her ne kadar temsil yönünden genellikle dışlansa da yüksek oranlarda oy alan bir üçüncü parti olarak Liberal Demokratların varlığı, ikincisi ise daha düşük oylar alsalar da SNP, PC gibi İskoç ve Galler bölgesel partilerinin önemli sayılarda temsil kazanmalarındır. Ulusal bir azınlık grubunun belirli bölgelerde nüfusun büyük bir yüzdesini oluşturduğu Birleşik Krallık, Kanada gibi ülkelerde, bu gruplar FPTP sayesinde bölgelerinde önemli sayıda sandalye kazanabilirler (Ferree, Powell, Scheiner, 2013: 21).

Oylama modeli hiçbir zaman en fazla oyu alanın parlamento çoğunluğunu elde edeceğini garanti edemez (Farrell, 2001: 30). ABD'dekine benzer şekilde Birleşik Krallık'ta da 1951 ve 1974'te iki kez, en çok oyu alan parti, rakiplerinden daha az sandalye kazanmıştır. Benzer şekilde bazen aynı oy oranı, çok farklı sonuçlara neden olabilmektedir. Örneğin 1906'da Conservative Party %44 oy oranı ile rakibi Liberal Party karşısında büyük bir yenilgiye uğramış, 1910 seçimlerinde bu sefer Liberal Party aynı oy oranı ile azınlık hükümeti kurabilmiştir. 1964'te ise Labour Party %44 oy ile çoğunluk hükümeti kurabilmiştir (Taylor, Johnston, 1979: 32). Ancak bu gibi durumlar, tersine çevrilmesi gereken açık bir adaletsizlikten çok, temelde sağlam bir sistemin tuhafılığı olarak değerlendirilmiştir. Aynı durum 1978 ve 1981'de Yeni Zelanda'da yaşandığında ise seçim sisteminde değişikliğe yol açan reform hareketlerinin başlangıcı olmuştur (Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 11). Aşağıdaki tabloda Birleşik Krallık 1979-2024 arası Avam Kamarası seçim sonuçları ve sandalye dağılımı görülmektedir:

Tablo 57: Birleşik Krallık Avam Kamarası (House of Commons) seçim sonuçları ve sandalye dağılımı (1979-2024)*

YIL	CONSERVATIVE			LABOUR PARTY			LIBERAL DEM.			SNP (İSKOÇ) +PC (GALLER)**			DİĞER***			TOP
	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	San
1979	43,9	339	53,4	36,9	269	42,4	13,8	11	1,7	2,0	4	0,6	3,4	12	1,9	635
1983	42,4	397	61,1	27,6	209	32,2	25,4	23	3,5	1,5	4	0,6	3,1	17	2,6	650
1987	42,3	376	57,8	30,8	229	35,2	22,6	22	3,4	1,7	6	0,9	2,6	17	2,6	650
1992	41,9	336	51,6	34,4	271	41,6	17,8	20	3,1	2,3	7	1,1	3,6	17	2,6	651
1997	30,7	165	25,0	43,2	418	63,4	16,8	46	7,0	2,5	10	1,5	6,8	20	3,0	659
2001	31,6	166	25,2	40,7	412	62,5	18,3	52	7,9	2,5	9	1,4	6,9	20	3,0	659
2005	32,4	198	30,7	35,2	355	55,0	22,0	62	9,6	2,2	9	1,4	8,2	22	3,4	646
2010	36,1	306	47,1	29,0	258	39,7	23,0	57	8,8	2,3	9	1,4	9,6	20	3,1	650
2015	36,9	330	50,8	30,4	232	35,7	7,9	8	1,2	5,3	59	9,1	19,5	21	3,2	650
2017	42,3	317	48,8	40,0	262	40,3	7,4	12	1,8	3,5	39	6,0	6,8	20	3,1	650
2019	43,6	365	56,2	32,1	202	31,1	11,5	11	1,7	4,4	52	8,0	8,4	20	3,1	650
2024	23,7	121	18,6	33,7	412	63,4	12,2	72	11,1	3,2	13	2,0	27,2	32	4,9	650

*Birleşik Krallık seçim sonuçları için Bkz: <https://commonslibrary.parliament.uk/data-tools-and-resources/parliament-elections-data/>; (Cracknell, Uberoi, Burton, 2022); 2024 seçim sonuçları için Bkz: <https://www.bbc.com/news/election/2024/uk/results> (Erişim tarihi: 07.07.2024).

**Bölgesel partilerden SNP ve Plaid Cymru (PC) birlikte hesaplanmıştır.

***2015 yılında %12,6 oy alan aşırı sağa yakın United Kingdom Independence Party (UKIP) 3. parti olmuş, ancak yalnızca 1 sandalye kazanmıştır. Benzer şekilde 2024 seçimlerinde üçüncü parti olan Reform UK %14,29 oy alıp yalnızca 5 sandalye (%0,8) kazanmıştır. Yeşil Parti de %6,4 oy almış ancak 4 (%0,6) sandalye kazanmıştır. %2 oy alan 6 bağımsız aday da sandalye kazanmıştır. Bu nedenle 2024 diğer kategorisi yüksektir.

Tablodan görülebildiği gibi Birleşik Krallık'ta oylama modeli, büyük partiler lehine aşkın temsil, küçük partiler aleyhine eksik temsil sonucu doğurmaktadır. İki büyük partinin oy oranının en düşük olduğu 2024 yılında, oy yüzdeleri toplamı %57,4 iken, parlamentoda temsil oranları %82'dir. Arada %24,6 gibi önemli bir aşkın temsil ile orantılı dağılımdan sapma söz konusudur. Ters yönde bir eksik temsil ise özellikle ülke genelinde faaliyette olup, çok sayıda sandalye için aday gösteren Liberal Democrats, Green ve Reform UK gibi partilerin aleyhine işler. Bu partiler oy oranlarını artırdığı zamanlarda bile, gücünü parlamentoya yansıtamaz. Liberallerin oy ve sandalye oranı karşılaştırıldığında %15-25 arasında oy aldığı uzun yıllar, temsil oranının %10'u geçemediği görülmektedir. Yalnızca 2024 seçimlerinde Conservative Party'nin büyük bir oy kaybı yaşaması sonucunda onların elinde olan çok sayıda bölgeyi kazanarak denge sağlayabilmiştir. O yılda da üçüncü olan Reform UK aynı akıbetten muzdarip olmuştur. Liberallerin oylarının %7-11 arasına düştüğü dönemlerde ise temsil oranının %1-2'lere kadar düştüğü görülmektedir.

Dar bölge seçim çevresi uygulamasının üçüncü partileri dışladığı gerçeğinin yanı sıra, yerel küçük partilere tesiri genellikle olumsuz değildir. Güçlü bölgesel partilerin temsili konusunda güçlendirici bir etkisi vardır ve onların aşkın (fazla) temsiline neden olabilir. FPTP modeli daha çok ülke genelindeki üçüncü ses(ler)e karşı sorunludur. Birleşik Krallık'ta özellikle 2015-2019 arası seçimler incelendiğinde SNP'nin, liberallerden çok daha az oy almasına rağmen çok daha fazla sandalye kazandığı görülmektedir. Örneğin 2019 seçimlerinde Liberal Democrats, 650 bölgenin 611'inde aday göstermesine ve ülke genelinde %11,6 oy almasına rağmen yalnızca on bir sandalye (%1,7) kazanabilmiştir. Çok daha az bölgede aday gösteren (59/650) SNP ise ülke genelindeki %3,9 oy oranına rağmen aday gösterdiği 59 bölgenin 48'inin sandalyesini (%7,4) kazanmıştır. Aşağıdaki tabloda Liberal Democrats ile SNP'nin oy ve sandalye dağılımı karşılaştırması görülebilir:

Tablo 58: Birleşik Krallık'ta Lib. Dem. ve SNP'nin oy ve sandalye yüzdeleri (1979-2024)*

YILLAR	LIBERAL DEM.			SNP		
	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%
1979	13,8	11	1,7	1,6	2	0,3
1983	25,4	23	3,5	1,1	2	0,3
1987	22,6	22	3,4	1,3	3	0,5
1992	17,8	20	3,1	1,9	3	0,5
1997	16,8	46	7,0	2,0	6	0,9
2001	18,3	52	7,9	1,8	5	0,8
2005	22,0	62	9,6	1,5	6	0,9
2010	23,0	57	8,8	1,7	6	0,9
2015	7,9	8	1,2	4,7	56	8,6
2017	7,4	12	1,8	3,0	35	5,4
2019	11,5	11	1,7	3,9	48	7,4
2024	12,2	72	11,1	2,5	9	1,4

*Birleşik Krallık seçim sonuçları için Bkz: <https://commonslibrary.parliament.uk/data-tools-and-resources/parliament-elections-data/> (Erişim tarihi: 24.02.2023)

2015 öncesinde parlamentoda üçüncü parti konumunda olan Liberal Democrats, 2015-2019 arasındaki seçimlerde önemli ölçüde güç kaybetmiş, onun parlamentodaki gücünü bölgesel partilerden SNP almıştır. Ancak aday gösterdiği alanın kısıtlılığı nedeniyle (59/650) bu tip bölgesel partilerin erişebileceği güç sınırlıdır. SNP, 2010 yılında 59 bölgenin 56'sını, 2019 yılında ise 48'ini kazanmıştır. O dönemlerde neredeyse olabileceği gücünün zirvesindedir. Modelin bu iki partiye yaklaşımı konusunda önemli derecede bir adaletsizlik olduğu göze çarpmaktadır.

Birleşik Krallık parti sisteminin ABD'deki kadar keskin iki partili olmayıp, iki buçuk partili olarak değerlendirilmesi, orantısızlık meselesinin daha büyük tartışmalar doğurmasına neden olmaktadır. ABD'de karşılaştırılan seçimlerde, iki büyük partinin oy oranı toplamının en düşük olduğu 2000 yılında %94,3 iken; Birleşik Krallık'ta 2024 yılında en büyük iki partinin oy oranı toplamı ancak %57,4'dür. Dolayısıyla temsil dışı kalan oylar genellikle çok daha yüksektir. Örneğin liberallerin %25,4 oy aldığı 1983'te sandalye sayısı 23 (%3,5) iken, sadece iki puanlık bir farkla %27,6 oy alan Labour Party'nin sandalye sayısı 209'dur (%32,2). Benzer şekilde 2015 seçimlerinde %12,6 oy alan United Kingdom Independence Party (UKIP) üçüncü parti olmuş, 120 bölgede ikinci sırada yer almasına rağmen yalnızca bir sandalye kazanabilmiştir. Aynı seçimde neredeyse üçte biri oranında %4,7 oy alan SNP ise 56 sandalye kazanmıştır. 2024 seçimlerinde ise Reform UK %14,3 oy ile 5 sandalye kazanmışken, Liberal Democrats %12,2 oy ile 72 sandalye kazanmıştır. Green ise %6,75 oy ile 4 sandalye kazanabilmiştir.

Bu tuhafliklar orantısızlık endekslerinde Birleşik Krallık seçimlerinin oldukça kötü değerler almasına neden olmaktadır. 2024 seçimlerinde GALE değeri 23,8 olarak hesaplanmıştır. Son dokuz seçimin ortalaması ise 15,2'dir. Bu yüksek değerlere ilave olarak modelin desteğiyle EPS'nin de çok yüksek olmadığı Birleşik Krallık karşılaştırılan ülkeler içerisinde orantılılık düzeyi açısından en kötü ülkelerden birisi olup çok düşük puanlar almaktadır.

Ülke genelinde örgütlenmeye çalışan üçüncü partilere, “üvey evlat muamelesi” yapan mevcut çoğunlukçu modelin doğurduğu bu eksik temsilin, temsilde adaleti ciddi anlamda zedelemesi, bu durumdan uzun yıllardır muzdarip olan Liberaller tarafından sık sık eleştiri konusu yapılmaktadır. Hatta Liberallerin güçlü olduğu 2011 yılında, AV tercihlili oylama modeli öneren bir seçim sistemi değişikliği, referanduma sunulmuş, ancak katılımın %42 düzeyinde kaldığı referandumda halkın yaklaşık %68'i hayır oyu kullanarak mevcut modelin değişmesine müsaade etmemiştir².

² Referandum sonuçları için Bkz: (McGuinness, Hardcore, 2011).

Aslında Birleşik Krallık'ta seçim reformu tartışmaları oldukça eskidir ve yirmi, otuz yıl gibi aralıklarla sürekli tekrar canlanır. 1860'larda başlayan tartışmalar genellikle FPTP ile STV-AV arasında tercih tartışmasına dönüşmüş, her seferinde tartışmalar *“küçük partilerin ve büyük partiler içindeki küçük azınlıkların meselesi”* olarak kalmaya devam etmiştir. Hem Conservative hem de Labour Party hiyerarşileri, tek parti çoğunluk hükümeti kurma şanslarını tehlikeye atacağından korktukları için seçim reformlarını desteklemeye yanaşmamışlardır. Ancak 1980'lerin sonunda Labour Party artarda üç seçim kaybedip, rakibini tek başına yenememe korkusuna düştüğünde, parti saflarında koalisyonun kaçınılmaz olduğu tartışmalarının başlamasıyla beraber, liberallere yaklaşılarak bir seçim reformu tartışması başlatmıştır ve 1990'lar boyunca gündemde kalmıştır. 1997'de Labour Party'nin seçim zaferi sonrası İskoçya, Galler ve Londra meclisleri ve Avrupa Parlamentosu seçimlerine yönelik hızlı bir şekilde bir dizi değişiklik gerçekleştirilmiş ve ana model için de referandum yapılması amacıyla bir komisyon kurulmuştur (Farrell, 2001: 35-37). Ancak Labour Party'nin iktidarda kaldığı üç dönem boyunca attığı geri adımlarla referandum gerçekleştirilememiş, 2010 seçimleri öncesinde bir manevra ile yeniden gündeme getirilmeye çalışılmış ancak destek bulamamıştır. 2010 seçimlerinde Conservative Party'nin kazanması sonrası, parlamentoda çoğunluk sağlanamadığı için mecburi olarak tekrar liberallerin desteğine ihtiyaç duyulmuş, ardından liberallerin zorlamasıyla 2011 yılında yukarıda bahsedilen başarısız referandum gerçekleşmiştir.

Çoğunlukçu modelleri savunanlar, bu modelin yönetimde istikrar ve bireysel (yerel) temsil sağlamadaki başarısına ve basitliğine vurgu yaparlar (Farrell, 2001: 27). Onlara göre, aksi bir durum karışıklık demektir. Dolayısıyla Birleşik Krallık'ta güçlü partiler konumunda olan iki partinin, büyük partiler lehine aşkın temsil sağlayarak destek veren mevcut modeli savunması ve seçmen kitlesini bu yönde örgütlemesi olağandır. Referandum döneminde Liberaller neredeyse tüm gücüyle çalışmış, ancak Birleşik Krallık halkı, alışkın oldukları modeli, güçlü partilerin de yönlendirmesi ile dışlayıcı etkisine rağmen, sürdürmeye karar vermişlerdir.

Bu model altında özellikle rekabetin düşük olduğu bölgede yaşayan seçmenler için oy vermek anlamsızdır. Modelin basitlik ve istikrar yönleri, üçüncü partilerin destekçilerinin adalet beklentisini görmezden gelmeyi gerektirir (Farrell, 2001: 29).

Bu durum devamlılığını sürdürdükçe, üçüncü partilerin zamanla güç kaybetmesine neden olur ve bu partiler seçmen nezdinde zor duruma düşer. Referandumun kaybedilmesinin ardından Liberallerin oylarında önemli oranda düşüş olmuştur. Çünkü seçmen gözünde onlara verilen oylar, temsil yeteneğine dönüşemediği için boşa gitmektedir. Bölgesel olmaları nedeniyle seçilebilme ihtimali daha yüksek olan bölgesel partilerde ise bir yükseliş söz konusudur. Dünya genelinde yaşanan konjonktürel gelişmelere ilaveten Birleşik Krallık özelinde Brexit gibi nedenlerle aşırı sağ ve bölgesel partiler güçlenmektedir. SNP oyları 2015-2019 seçimlerinde İskoçya bölgesinde büyük bir artış göstermiştir. 2015 yılında İskoçya’da bir önceki seçime göre hem Labour Party oylarında (42,0-24,3) hem de Liberal Democrats oylarında (18,9-7,5) ciddi oranlarda düşüş olmuşken, SNP oyları, %19,9’dan %50’ye çıkmıştır. SNP 2019 seçimlerinde de bölgeden %45 oranında oy almıştır.

FPTP modelinin basitliğine yönelik savunma, bu modelden orantılı ve hatta oldukça karmaşık bir modele geçen Yeni Zelanda veya karmaşık bir model kabul edilen STV’yi uzun yıllardır kullanan Kuzey İrlanda ve İrlanda gibi ülkelerde geçersiz oy sayısının daha fazla olması beklentisini doğurur. Oysa bu yerlerde karmaşıklıkla kaynaklı bir geçersiz oy artışına dair kanıtlar bulunmamaktadır (Farrell, 2001: 29).

Aşağıdaki tabloda Birleşik Krallık 1992-2024 arası seçimleri EPS, katılım, kadın temsilci oranı, GALE ve TDE değerleri verilmiştir:

Tablo 59: Birleşik Krallık Avam Kamarası (House of Commons) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1992-2024)

SEÇİM	MODEL	EPS	RV-TDE Katılım %*	KTO	GALe	TDE
1992	FPTP	3.06	77.83	9.22	13.55	58.88
1997	FPTP	3.22	71.46	18.21	16.51	56.81
2001	FPTP	3.33	59.38	17.91	17.76	52.55
2005	FPTP	3.59	61.36	19.81	16.73	54.87
2010	FPTP	3.72	65.77	22.00	15.13	58.08
2015	FPTP	3.93	65.45	29.38	15.02	59.97
2017	FPTP	2.89	68.25	32.00	6.47	66.03
2019	FPTP	3.23	67.04	33.85	11.80	62.33
2024	FPTP	4.74	57.78	40.46	23.80	54.43
9 SEÇİM	ORT	3.52	66.03	24.76	15.20	%58.22

*2015-2024 arasındaki katılım oranları, VAP-RV katılım oranı arasındaki %5 makul kabul edilen sınırı aştığı için yeniden düzenlenmiştir.

Tablodan görülebileceği üzere, Birleşik Krallık'ta EPS ortalaması (3,52) ABD'ye nazaran daha yüksektir. GALE değerlerinin genellikle daha yüksek düzeyde orantısız sonuçlar vermesinde parti sayısının rolü vardır. Endeksin en iyi olduğu yıl 2017 seçimlerinde 6,47, en iyi ikinci değer ise 2019 yılındaki 11,80'dir. Bu değerler bile ülke ortalamalarının üzerindedir. Bu yüksek orantısızlık düzeyleri, FPTP modelinin ABD gibi keskin iki partili sistemlerde daha iyi çalıştığının göstergesidir.

Katılım oranları açısından ise Birleşik Krallık seçimleri ABD seçimlerinden daha iyi düzeydedir ancak orantılı modellerin pek çoğunun altındadır. Son dokuz seçimin ortalama katılım düzeyi %66 civarındadır. Kadın temsilci oranı ise son seçimlerde %40'a kadar ulaşabilmiş ancak öncesinde düşüktür. Örneğin 2010'da %22, 1992'de %9 civarındadır. Son dokuz seçimin ortalaması %24,8'dir. Bu iki değer birlikte dikkate alındığında katılımcı temsil düzeyinin orta düzeyde olduğu görülebilir.

Bireysel temsil açısından ise ABD ile aynı şekilde dar bölge seçim çevreleri yönünden tam puanlar alırken, tercihlilik düzeyi yönünden çok düşük puan alır. ABD'den farklı ve daha iyi olarak yaklaşık 70.000 kişiye bir temsilci düşmesi bireysel temsil düzeyinde orta düzeyde yer almasına yardımcı olur. Toplam TDE değerleri açısından baktığımızda ise Birleşik Krallık, ABD'ye nazaran daha kötü GALE değerlerine sahip olsa da, katılım, kadın temsilci oranı ve temsilci başına düşen seçmen sayısı bakımından daha iyi düzeyde olması nedeniyle daha yüksek TDE değerlerine sahiptir. Son dokuz seçimin TDE ortalaması %58,22 ile düşük seviyesinde değerlendirilse de ABD'deki değerden daha iyidir. TDE'nin en yüksek olduğu seçim 2017'de %66,03, en düşük olduğu ise 2001'de %52,55'dir.

4.1.3. Kanada

FPTP modelinin Birleşik Krallık benzeri bir uygulaması da Kanada'dır. Kanada Avam Kamarasının son seçimde 338 sandalyesi vardır. Son on üç seçimin EPS ortalaması 3,56'dır. İki büyük parti Liberal Party of Canada (LPC) ve Conservative Party of Canada (CPC) yanı sıra, üçüncü parti konumunda sosyal demokrat bir parti olan New Democratic Party (NDP) yer alır. NDP, 2011 seçimlerinde LPC'nin çöküşü nedeniyle tarihlerinde bir kez 2. parti konumuna yükselmiş, ardından tekrar 3. veya 4. parti konumuna geri dönmüştür. Uzun soluklu bir seçim ve FPTP geçmişine sahip Kanada, 1990 öncesinde iki buçuk partili sistemin iyi bir örneği olmuştur. 1991 yılında

bölgesel bir parti olan Blok Quebec'in (BQ) kurulması ve ikinci bir muhafazakâr parti olan Reform Party of Canada'nın (RPC) yükselişi ile birlikte dengeler değişmeye ve EPS artmaya başlamıştır. 1988'de birinci parti olan ve 169 sandalye kazanan Progressive Conservative Party'nin (PCP) 1993 seçimlerinde sandalye sayısının 2'ye düşmesi sonrası, 1993-2006 yılları arasında parçalı bir yapıda olan muhafazakârlar, bu dönemde birinciliği de liberallere kaptırmışlardır. 1993'den itibaren muhafazakâr oyların toplamı %40'ı geçememiştir. 2006-2015 arasındaki toparlanma süreci ve liberallerin çöküşü ile yeniden birinci olmuşlar, ancak 2015 yılında Justin Trudeau ile tekrar toparlanan liberallere birinciliği yeniden kaptırmışlardır. Aşağıdaki tabloda Kanada 1980-2021 arası Avam Kamarası seçim sonuçları ve sandalye dağılımı görülmektedir:

Tablo 60: Kanada Avam Kamarası (House of Commons) seçim sonuçları ve sandalye dağılımı (1980-2021)*

YIL	PCP (1980-1988)			PCP+RPC (1993-97)			PCP+ALL. (2000)			CPC (2004-2021)			LPC			NDP			BLOC QUEBEC			DİĞER			TOP
	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	
1980	32.5	103	36.5	44.3	147	52.1	19.8	32	11.3													3.4	0	0.0	282
1984	50.0	211	74.8	28.0	40	14.2	18.8	30	10.6													3.1	1	0.4	282
1988	42.9	169	57.3	32.0	83	28.1	20.4	43	14.6													4.7	0	0.0	295
1993	34.7	54	18.3	41.3	177	60.0	6.9	9	3.1	13.5	54	18.3	3.6	1	0.3	295									
1997	38.2	80	26.6	38.5	155	51.5	11.0	21	7.0	10.7	44	14.6	1.7	1	0.3	301									
2000	37.7	78	25.9	40.9	172	57.1	8.5	13	4.3	10.7	38	12.6	2.2	0	0.0	301									
2004	29.6	99	32.1	36.7	135	43.8	15.7	19	6.2	12.4	54	17.5	5.6	1	0.3	308									
2006	36.3	124	40.3	30.2	103	33.4	17.5	29	9.4	10.5	51	16.6	5.5	1	0.3	308									
2008	37.7	143	46.4	26.3	77	25.0	18.2	37	12.0	10.0	49	15.9	7.9	2	0.6	308									
2011	39.6	166	53.9	18.9	34	11.0	30.7	103	33.4	6.1	4	1.3	4.8	1	0.3	308									
2015	31.9	99	29.3	39.5	184	54.4	19.7	44	13.0	4.7	10	3.0	4.2	1	0.3	338									
2019	34.3	121	35.8	33.1	157	46.4	16.0	24	7.1	7.6	32	9.5	8.9	4	1.2	338									
2021	33.7	119	35.2	32.6	160	47.3	17.8	25	7.4	7.6	32	9.5	8.2	2	0.6	338									

*Kanada seçim sonuçları için Bkz: <https://www.elections.ca/content.aspx?section=ele&dir=pas&document=index&lang=e>; <https://pdba.georgetown.edu/Elecdata/Canada/canada.html> (Erişim tarihi: 14.05.2024).

Liberallerin yeniden iktidara geldiği 2015 yılında başbakan Justin Trudeau, seçilirse seçim sisteminde reform yapacağına söz vererek, 2015 seçimlerinin FPTP ile yapılan son seçim olmasını sağlamaya kararlı olduklarını söylemiş³, bu söyleme, NDP, BQ ve Green destek vereceğini açıklamıştır. Ardından meclisteki beş partinin temsilcilerinden oluşan özel bir Seçim Reformu Komitesi oluşturulmuştur. Komite

³ Bkz: <https://www.cbc.ca/news/politics/justin-trudeau-vows-to-end-1st-past-the-post-voting-in-platform-speech-1.3114902> (Erişim tarihi: 07.03.2024).

Aralık 2016'da “Kanada’da Demokrasinin Güçlendirilmesi: Seçim Reformu için İlkeler, Süreç ve Halkın Katılımı” adlı raporunu yayınlamıştır⁴. Rapora göre, Gallagher endeksinde beş veya daha az değer alması hedefiyle seçmenlerin tercihleri ve meclisteki sandalye dağılımı arasındaki çarpıklık düzeyini en aza indirmeye çalışan, öte yandan parti listesi olmayan ve bireysel temsili koruyan, orantılı bir seçim sisteminin, ulusal bir referandum yapılarak getirilmesi tavsiye edilmiştir (ERRE, 2016: 165-167). Komite, yalnızca uygulanabilir alternatifler sunduğu ve net olarak belirli bir model önermediği için eleştirilmiştir⁵. AV modeli değerlendirilmiş ancak net olarak tavsiye edilmemiştir. Eleştirilerin ardından başbakan Trudeau, Şubat 2017’de alternatif modellerin, ülkeyi bölebilecek, istikrarsızlık ve belirsizlik yaratabilecek aşırılıkçı ve aktivist seslere çok fazla güç vereceği endişesiyle, ülkenin geleceğinin çıkarına olmadığını hissettiğini söyleyerek, uzlaşma sağlanamadığı gerekçesiyle seçim reformuna verdiği desteği bıraktığını açıklamıştır⁶. Dönemin bakanı Karina Gould, daha önce FPTP modelini, yeniçağın gerçeklerini ve çok partili demokrasisini karşılamaya uygun olarak tasarlanmamış eski bir sistem olduğu gerekçesiyle eleştirmiş olmasına rağmen, uzlaşma sağlanamamasının akabinde reformdan vazgeçmeyi, “FPTP mükemmel olmayabilir ancak hiçbir seçim sistemi mükemmel değildir... Bu ülkeye 150 yıldır hizmet ediyor ve güçlü bir bireysel temsil, istikrar ve hesap verebilirlik gibi Kanadalıların değer verdiği bir dizi demokratik değeri korumaktadır” sözleriyle savunmuştur⁷.

Tablodan görülebileceği gibi az oyla daha fazla sandalye kazanma durumları Kanada seçimlerinde de zaman zaman ortaya çıkmaktadır. 2019 ve 2021 seçimlerinde CPC, LPC’den daha fazla oy almasına rağmen daha az sandalye kazanmıştır. 2019 seçimlerinde LPC %33,1 oy ile 157, CPC %34,3 ile 121 sandalye kazanmıştır. 2021 seçimlerinde de LPC %32,6 oy ile 160, CPC %33,7 ile 119 sandalye kazanmıştır. İkinci olan partinin daha az oy ile 41 sandalye fazla kazanması ve küçük partilerin

⁴ Raporun tam metni için Bkz: <https://www.ourcommons.ca/Content/Committee/421/ERRE/Reports/RP8655791/errerp03/errerp03-e.pdf> (Erişim tarihi: 07.03.2024).

⁵ Bkz: https://www.thestar.com/news/canada/maryam-monsef-rejects-commons-committee-s-report-on-electoral-reform/article_44c36ce6-8f43-57cb-871a-7382133eb9fc.html (Erişim tarihi: 07.03.2024).

⁶ Bkz: <https://www.ctvnews.ca/politics/trudeau-defends-turning-back-on-electoral-reform-promise-1.3279507> (Erişim tarihi: 07.03.2024).

⁷ Bkz: <https://www.cbc.ca/news/politics/gould-first-past-the-post-1.3970658> (Erişim tarihi: 07.03.2024).

temsil paylarını alamamaları gibi nedenlerle, son yıllarda orantısızlığa yönelik şikâyetler çok daha yüksek sesle söylenmeye başlamıştır.

Genellikle üçüncü parti olan NDP, 2011 seçimleri hariç tüm seçimlerde eksik temsil edilmiştir. Benzer şekilde 2004'ten beri beşinci parti konumunda olan ve yükselen bir oy potansiyeline sahip Yeşiller de 2008 seçimlerinde %6,8 oy almasına rağmen hiç sandalye kazanamamış, %6,6 oy aldığı 2019 seçimlerinde ise yalnızca iki sandalye kazanabilmiştir. Başbakan Trudeau, 2021 seçimleri sonrasında da sıralamalı oylama AV'yi, küçük partilere avantaj sağlayacak olan orantılı modellere tercih ettiğini, ancak daha yüksek düzeyde bir fikir birliğine ihtiyaç olduğunu belirtmiştir⁸.

2019 seçimleri sonrasında Kanada'nın FPTP modeli yerine, saf nispi temsil, MMM veya MMP modelleri kullanılsaydı sonuçların nasıl olacağına yönelik yapılan bir çalışmaya⁹ göre, iktidarda olan LPC önemli kayıplara uğramakta iken; NDP ve Yeşiller büyük ölçüde kazanımlar elde etmektedirler. Bir başka çalışmada ise AV kullanılması durumunda LPC ve NDP'nin daha fazla sandalye kazanacağı öne sürülmüştür¹⁰.

Reform çalışmalarının tıkandığı dönemde bu öne sürülenlere uygun biçimde liberaller sıralamalı oylama modeli AV savunmakta iken, muhafazakârlar herhangi bir değişiklik istememekte, NDP ve Yeşiller ise orantılı temsil modellerinden MMP veya MMM savunmaktadır. Bu durum göz önüne alındığında Kanada'da seçim reformu konusunda her ne kadar tartışmalar sürse de yakın bir tarihte üzerinde uzlaşılabilen bir model değişikliği yapılabilmesi kolay görünmemektedir. Halk oylaması durumunda dahi sonucun, partilerin seçmenlerini niyetlerine uygun yönlendirmeleri nedeniyle, daha önce beş kez Kanada eyaletlerinde¹¹ ve Birleşik Krallık referandum örneğinde olduğu gibi, olumsuz olması daha muhtemeldir.

⁸ Bkz: <https://www.cbc.ca/news/politics/trudeau-liberals-ranked-ballot-1.6181216> (Erişim tarihi: 07.03.2024).

⁹ Bkz: <https://ici.radio-canada.ca/info/2019/elections-federales/mode-scrutin-proportionnelle-mixte-compensatoire/index-en.html> (Erişim tarihi: 07.03.2024).

¹⁰ Bkz: <https://macleans.ca/politics/ottawa/who-wins-election-2019-under-a-ranked-ballot-system/> (Erişim tarihi: 07.03.2024).

¹¹ British Columbia eyaletinde 2005, 2009 yıllarında, Prince Edward Island eyaletinde 2005 yılında ve Ontario eyaletinde 2007 yılında seçim reform önerilerine ilişkin referandumlar yapılmış olup, hiçbirisi kabul edilmemiştir (LeDuc, 2009: 21). British Columbia'da 2005 yılında yapılan referandum sonucunda modelin STV ile değiştirilmesi önerisi %57 evet oyu almasına rağmen, belirlenen %60 nitelikli çoğunluk şartı nedeniyle kabul edilmemiştir. 2009 yılında yapılan ikinci referandumda ise STV'ye olan ilgi %39'lara düşmüştür (ERRE, 2016: 30). MMP önerileri ise Ontario 2007 ve Prince Edward Island 2005 referandumlarında ancak %36 destek görmüştür. Quebec ve New Brunswick eyaletlerinde de

Kanada’da da seçim reformu talebi Birleşik Krallık gibi aslında çok daha eski yıllara dayanmaktadır. 1921’den bu yana sekiz kez seçim sistemi reformunun unsurları incelenmiştir. Örneğin 1935 yılındaki komitenin odak noktasının, seçim sistemi değişikliği ile oyların sandalyelere nasıl dönüştürüldüğünden ziyade, parlamentonun iyi yönetilmesinin ne anlama geldiğine odaklanması dikkat çekicidir. MMP modeli 1979 yılında da tartışılmıştır. 1985 ve 1991 yıllarındaki raporlarda da FPTP’nin korunması yönünde tavsiyeler yer almıştır. 2004 yılındaki komisyon ise MMP’nin benimsenmesini önermiştir (ERRE, 2016: 21-25). Kanada tarihindeki seçim sistemi reformu çalışmaları, bu konunun ne kadar zorlu süreçlerle ilerlediğinin kanıtı niteliğindedir. Bu tür konularda, referandumlarla gerçek ilerlemeler kaydedebilmek, siyasilerin söz vermelerine rağmen oldukça zordur. Uzmanlar çok geniş yönleriyle tüm modeller üzerine tartışır, görüş beyan ederler ve hatta bazen net önerilerde de bulunabilirler. Ancak nihai olarak bu tür değişikliklerden en büyük oranda etkilenecek olan büyük partilerdir ve büyük partiler kazanımlarına yönelik bir risk sezdiklerinde seçmenlerini değişikliğe karşı çekinceli bir şekilde yönlendirirlerse, sonuçlar genellikle olumsuz olur.

Kanada’da özellikle 2004 yılından itibaren Yeşillerin yükselişi ve eksik temsili, NDP’nin seçimlerin çoğunda oy payının neredeyse yarısı kadar temsil edilmeleri ve 2021 seçimlerinde aşırı sağcı People’s Party’nin %4,9 oy almasına rağmen hiç sandalye kazanamaması gibi durumlar, Birleşik Krallık’ta olduğu gibi orantısızlık endekslerinin genellikle yüksek çıkmasına neden olmaktadır. Son on üç seçimin GALE değeri ortalaması 12,61’dir. Aşağıdaki tabloda 1990 sonrası seçimlerin EPS, katılım, kadın temsilci oranı, GALE ve TDE değerleri görülebilir:

2006-2007 yıllarında oluşturulan komisyonlar MMP önermişler, ancak henüz herhangi bir referandum yapılmamıştır (ERRE, 2016: 34-37). 2015-2019 yılları arasında da British Columbia ve Prince Edward Island’da yapılan referandumlarda seçim sistemi değişiklikleri yeterli çoğunluk sağlayamamış ve reddedilmiştir. Sonuçlar için Bkz: <https://elections.bc.ca/news/2018-referendum-on-electoral-reform-voting-results-available/>; <https://globalnews.ca/news/5196661/pei-election-referendum-results/> (Erişim tarihi: 08.03.2024).

Tablo 61: Kanada Avam Kamarası (House of Commons) seçimlerinde GAl e ve TDE değerleri (1993-2021)

SEÇİM	MODEL	EPS	TDE Katılım %*	KTO	GAl e	TDE
1993	FPTP	3.93	68.87	17.97	17.67	56.62
1997	FPTP	4.09	62.06	20.60	13.26	59.39
2000	FPTP	3.77	59.64	20.60	13.56	57.50
2004	FPTP	3.78	60.28	21.10	9.81	60.81
2006	FPTP	3.75	63.75	20.78	8.61	62.56
2008	FPTP	3.87	58.59	22.08	10.09	60.36
2011	FPTP	3.43	59.16	24.68	12.42	57.98
2015	FPTP	3.33	67.12	26.04	12.01	60.68
2019	FPTP	3.79	67.42	28.99	12.18	62.08
2021	FPTP	3.83	60.43	30.47	13.39	59.48
10 SEÇİM	ORT	3.76	62.73	23.33	12.30	%59.75

*Katılım oranları VAP-RV katılım oranı arasındaki %5 makul sınırı aştığı için yeniden düzenlenmiştir.

Kanada'nın EPS ortalaması ABD ve Birleşik Krallık'a göre biraz daha yüksektir. Katılım oranları olarak da ABD'den fazla, Birleşik Krallık'dan az bir farkla düşük katılım oranları gözlemlenebilir. Katılım oranlarının çok yüksek olmamasında FPTP modelinin etkisi muhtemeldir. Siyasi yapısı, kültürü ve parti sistemi olarak Birleşik Krallık'a benzer olması nedeniyle, benzer GAl e değerleri hesaplanıyor olması olağandır. Son on seçimde orantısızlığın en yüksek olduğu (17,67) seçim 1993, en iyi olduğu (8,61) seçim ise 2006 seçimleridir. Oranlar 8-18 arasında değişiklik göstermekte, büyük partilerin aşkın, küçük partilerin eksik temsili nedeniyle sürekli olarak yüksek çıkmaktadır. Bu değerler ile orantılı temsil düzeyi ve katılımcı temsil düzeyi yönlerinden düşük, bireysel temsil düzeyi yönünden orta değerde puanlar almaktadır. TDE değerleri incelendiğinde ise son on seçimde değerlerin %56-63 arasında değişiklik gösterdiği görülmektedir. Ortalama TDE ise %59,75 ile hem ABD, hem Birleşik Krallık'tan biraz daha iyi ancak yine de düşük seviyededir.

4.1.4. Malezya

Yasama meclisi seçimlerinde FPTP kullanan bir başka ülke olan Malezya, ABD, Birleşik Krallık ve Kanada'dan oldukça farklı bir siyasal kültüre, parti yapısına ve etnik bölünmelere sahiptir. Malezya bağımsızlığın kazanılmasının ardından gerçekleşen 1955 seçimlerinden 2018 yılındaki ilk mağlubiyetine kadar, 1955-1973 arası Alliance Party adıyla, 1973 sonrası ise Barisan National (BN) adıyla Malezyalı,

Çinli ve Hintli grupları bünyesinde barındıran geniş bir merkez sağ ittifakı tarafından hâkim parti görünümünde yönetilmiştir. Zaman zaman on dört partiye kadar çıkan birleşmelerle gerçekleşen ittifak, kuruluşundan bu yana bünyesinde UMNO, MCA ve Malaysian Indian Congress (MIC) partilerini istikrarlı bir biçimde barındırmıştır. Bunların yanı sıra 2018 yılındaki yenilgisine kadar, bünyesinde 1972-2018 arasında liberal bir parti olan Parti Gerakan Rakyat Malaysia (GERAKAN) ile 1969-2018 arası yerel bir Sarawak bölgesi partisi olan PBB gibi her daim üç-dört adet Sarawak bölgesinden, üç-dört adet de Sabah bölgesinden yerel partileri barındırmıştır.

Modelin yönlendirmesinin de etkisi ile kurulan ittifaklar tek parti gibi değerlendirildiğinde, Malezya’da 1955-2008 seçimleri arasında siyasi görüntü baskın bir partinin egemen olduğu, hâkim partili bir sistem görüntüsü çizmektedir. Nadzri (2018: 142-145) 1957-2008 dönemini “seçim otoriterliği” olarak tanımlar. İktidar partisinin kendi lehine seçim çevresi düzenlemeleri, siyasi kayırmacılık ve muhalefeti susturmaya yönelik uygulamalar ile devletin ekonomik ve sosyo-politik işlerini yönetmede itibar kazandığını, muhalefetin zayıflığı ile de birleşince bu durumun, seçimleri yürütmenin ana amacına işlevsel olarak zarar verdiğini söyler. Böylece seçimlerin BN’nin otoriter yönetiminin devamı için bir araç haline geldiğini öne sürer. 2008-2015 arasında muhalefet grubunun ikinci parti konumuna geçmesi ile ancak iki partili bir sisteme ilerleyiştten bahsedilebilir. 2018’de ise ilk kez muhalefet ittifakının kazandığı seçimlerde, ikinci büyük parti konumuna düşen BN, 2022 seçimlerinde Sarawak ve Sabah yerel partilerinin ayrılması ve kendi ittifakları ile seçime girmelerinin ardından çok daha büyük bir kayıp yaşayarak üçüncü parti konumuna gerilemiştir¹².

Son gerçekleştirilen 2022 seçimleri dikkate alındığında Malezya’nın 222 üyeli yasama meclisinde yirmi bir farklı siyasi parti temsilcisi yer almaktadır. Bu partilerden on sekiz tanesi, beş farklı ittifak içinde yer almaktadır. 2018 seçimlerinde temsil edilen siyasi parti sayısı on yedi iken, bunların on dördü iki büyük ittifak partisi çevresinde toplanmış, 2013 seçimlerinde ise temsil edilen on dört partinin tümü iki büyük ittifak çerçevesinde toplanmıştı. Aslında Malezya’da mevcut parti sistemi, içinde irili ufaklı

¹² Malezya seçim sonuçları için Bkz: http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2197_arc.htm; <https://election.thestar.com.my/> (Erişim tarihi: 17.11.2023); (Tan, 2001).

çok sayıda parti barındıran muhafazakâr milliyetçi sağ eski hâkim parti BN'nin yanı sıra; sosyal demokrat merkez sol Parti Tindakan Demokratik (DAP) ve İslamcı aşırı sağ parti PAS'ın bulunduğu bir üçlü ana eksene yerleştirilebilir. BN, 2008 yılına kadar dar bölge modelinin aşkın temsil etkisi ve Malezya muhalefetine bölünmüş yapısı nedeniyle her seçimde sandalyelerin %70'den fazlasını kazanmıştır. Diğer taraflar ise 1999 yılında olduğu gibi zaman zaman birleşerek oy güçlerini %40'a kadar çıkarabilseler de temsil düzeyi olarak en fazla %20'lerde kalmışlardır. İlk olarak yine muhalefetin birleşerek katıldığı 2008 seçimlerinde BN oyları %51'e kadar düşmüş ve %63 oranında sandalye kazanmış; muhalefet ise %47 oy oranı ile %37 civarında sandalye kazanmıştır. Bu süreçte ilk seçimlerine 1999 yılında Barisan Alternatif (BA) çatısında giren ve %12 civarında oy alan, merkez sol bir parti olan PKR yükselişe geçmiş, 2008 yılında %19 oy alarak muhalefetin en güçlü kanadı olmuştur. Bir sonraki 2013 seçimlerinde de muhalefetin birliği devam etmiş, ilk defa oyların %51'ini (PKR%20, DAP%16 ve PAS%15) alabilmişlerdir. Ancak %47,4 oy alan BN, FPTP sayesinde daha az oy almasına rağmen sandalyelerin %60'ını kazanmış ve iktidarını korumuştur. Muhalefet ise %51 almasına rağmen sandalyelerin %40'ı ile yetinmiştir.

2018 yılındaki seçimlerde ise BN, 2015 yılındaki skandallar sonrası yaşanan kopuşların da etkisiyle %34'e kadar gerileyerek ilk defa seçim kaybetmiştir. PAS'ın muhalefet kanadından ayrıldığı ve oyların %17'sini alarak üçüncü parti olduğu seçimde, merkez-sol ve liberal birleşimli yeni muhalefet koalisyonu Pakatan Harapan (PH) oyların %46'sını (PKR%17, DAP%17, BERSATU%6, AMANAH%6) sandalyelerin %51'ini kazanmıştır. Seçim günü gecesi BN lideri Najib, yeni yürürlüğe giren Ulusal Güvenlik Konseyi Yasası aracılığıyla olağanüstü hal ilan etme yetkilerini kullanmaya çalışmış ancak başarılı olamamıştır (Nadzri, 2018: 157).

Seçimler sonrasında BN güç kaybetmeye devam etmiş, bünyesinden Sarawak merkezli partiler ayrılarak Gabungan Parti Sarawak (GPS) adıyla yeni bir ittifak kurmuşlardır. Öte yandan PH hükümeti de Parti Pribumi Bersatu Malaysia (BERSATU) ve PKR'den bazı parlamento üyelerinin desteğini çekmesi ile uzun ömürlü olmamış ve 2022'de erken genel seçim yapılmasına neden olmuştur. 2022 seçimlerinde de BN %22 oy ile sandalyelerin ancak %13'ünü kazanıp üçüncü sıraya gerilerken, PH'den ayrılan BERSATU'nun PAS ile ittifakı Perikatan Nasional (PN)

%30 oy ile %33 oranında sandalye kazanmıştır. PH ise güç kaybetmesine rağmen %38 oy alarak sandalyelerin %37'sini (PKR%16, DAP%16, AMANAH%6) kazanmış ve yine birinci parti olmuştur. Bu gelişmeler Malezya'nın artık çok partili bir sisteme geçişinin göstergesi olarak değerlendirilebilir.

FPTP modelinin etkisi Malezya'da halen ittifakları kurmak ve desteklemek açısından olumlu bir görüntü sergilese de, son yıllarda ittifaklaşmanın da çok partili yapıya doğru gidişin önüne geçemediğini göstermektedir. İttifaklar dikkate alınmasa, EPS hesabında neredeyse Belçika'dan bile çok sayıda partisi olduğu söylenebilir. Gerçek anlamda toplumdaki bölünmeler de fazla sayıdadır. Ancak seçim sistemi Malezya'yı uzun yıllar ittifaklarla yönetmeye uygun bir zeminde tutmuştur. Öte yandan merkez sağda meydana gelen bölünme, solun güçlenmesi, İslami partinin artan oyları ve diğer çeşitlenmeler Malezya'da sürdürülebilir bir çoğunlukçu modeli sorgulatmaktadır.

Uygulamada yönetimler içinde zaten ittifakların var olması, çoğunlukçu yapıya görüntüsel bir nitelik arz etmektedir. Belçika'dan farklı olarak seçim sisteminin etkisi ile birleşmeler önden gerçekleşmektedir. Malezya'da bazı partilerin ittifakları uzun süreli iken, bazıları dönemsel olarak ittifaklarda yer değiştirmektedir. 2018 sonrası hükümet kurma anlamında çoğunluk sağlama krizlerine Malezya'da da rastlanmaya başlamıştır. Malezya 2004-2022 arası seçimlerinde EPS, katılım, kadın temsilci oranları, GALE ve TDE değerleri aşağıdaki tabloda görülebilir:

Tablo 62: Malezya Temsilciler Meclisi (Dewan Rakyat) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (2004-2022)

SEÇİM	MODEL	EPS*	TDE Katılım %**	KTO	GALE	TDE
2004	FPTP	3.90	57.24	9.13	15.24	54.66
2008	FPTP	3.83	58.40	10.81	8.35	60.72
2013	FPTP	3.78	67.95	10.36	10.79	60.60
2018	FPTP	4.89	67.14	13.96	8.63	65.04
2022	FPTP	5.83	68.60	13.51	6.99	67.51
5 SEÇİM	ORT	4.45	63.86	11.55	10.00	%61.71

*EPS değeri olarak ittifaklı ve ittifaksız iki hesaplamının ortalamaları alınmıştır.

**Katılım oranları VAP-RV katılım oranı arasındaki %5 makul sınırı aştığı için yeniden düzenlenmiştir.

Malezya'da son iki seçimde EPS değerleri ittifakların bölünmeye başlaması ile artmıştır. Son beş seçimin düzenlenmiş EPS ortalaması 4,45'dir. FPTP etkisi ile

bölgesel ve büyük partilerin aşkın, üçüncü partilerin eksik temsil edilmesi, GALE değerlerinin ortalamaların üzerinde hesaplanmasına neden olmaktadır. Son beş seçimin GALE ortalaması 10'dur. En yüksek olduğu seçim 2004 (15,24), en düşük olduğu seçim 2022'dir (6,99). Bu iki değer birlikte dikkate alındığında Malezya orantılı temsil yönünden orta düzeyde sayılır.

Katılım oranları FPTP kullanan ülkelere nazaran bir nebze daha yüksektir. Resmi rakamlara göre son beş seçimin ortalama katılım oranı %78 civarındadır. Ancak VAP katılım oranları çok daha düşüktür ve oy verme yaşındaki seçmen sayısı ile kayıtlı seçmen sayısı arasında pek çok seçimde neredeyse %20 fark bulunmaktadır. Bu belirli kesimlerin kayıtlı seçmen kategorisine dâhil edilmeden dışlandığı anlamına gelir ve gerçek bir katılım hesaplaması için düzeltme yapmayı gerektirir. Düzeltme yapıldığında son beş seçimin katılım oranı ortalaması yaklaşık %64'e düşer. Kadın temsilci oranları ise 2004-2022 arasında %9-14 arasında değişiklik göstermiş, ortalaması 11,55 olmuştur. Dünyanın pek çok yerinde gözlemlenen artış, Malezya'ya hızlı bir şekilde yansıyamamıştır. Bu iki değer bir arada değerlendirildiğinde katılımcı temsil düzeyi yönünden Malezya düşük puan alır.

Bireysel temsil yönünden ise dar bölge avantajı olsa da tercih imkânı yokluğu yeterli bir temsil düzeyi konusunda şüpheler uyandırır. Temsilci başına düşen seçmen sayısı da orta düzeydedir. Bu durumda bireysel temsil açısından orta düzeyde olarak değerlendirilir. Malezya gibi bölgesel partilerin ve etnik bölünmelerin yaygın olduğu ülkelerde, bireysel temsil özellikle kilit bir rol oynar. Etnik grupların hemen her yerde kendi temsilcilerini seçtirme konusunda bir hassasiyetleri söz konusudur.

Son beş seçimin TDE değerleri incelendiğinde ise %54-68 arasında değişiklik gösterdiği görülmektedir. Ortalama TDE ise %61,71 ile çok yüksek olmasa da ABD, Birleşik Krallık ve Kanada'dan biraz daha iyi görünmektedir. Her ne kadar kadın temsilci oranları düşük olsa da, katılım oranının, GALE değerinin ve temsilci başına düşen seçmen sayısının Birleşik Krallık ve Kanada'dan bir nebze daha iyi olması ve en önemlisi EPS'nin daha yüksek olması nedeniyle seçmene daha fazla seçenek sunabilmesi daha iyi ölçülmesinde etkili olan faktörlerdir.

4.1.5. Hindistan

Dünyanın en büyük seçmen kitlesine sahip ülkesi Hindistan da, Malezya'ya benzer etnik bölünmelerin yaygın olduğu bir yapıya sahiptir. Diğer FPTP modellerinde gördüğümüz gibi, dar bölge uygulaması partiden partiye oldukça orantısız sonuçlar doğurabilmektedir. Genellikle büyük partilerin ve iyi örgütlenmiş yerel partilerin işine yarayan model, zaman zaman bazı partilerin daha az oyla daha yüksek düzeyde temsil edilmesine olanak verebilir. Hindistan 2019 seçimlerinde birinci olan parti BJP %37 oy oranı ile sandalyelerin %56'sını elde etmiş, ikinci olan yılların hâkim partisi INC ise %19 oyla sandalyelerin yaklaşık %10'unu kazanmıştır. 2014'de de benzer şekilde BJP %31 oy ile sandalyelerin %52'sini, INC %19 oyla yalnızca %8'ini kazanmıştır. 2014 seçimlerine iki ana büyük ittifakın dışında katılan ve 22.946.346 (%4,14) oy alarak üçüncü parti olan Bahujan Samaj Party (BSP) hiç sandalye kazanamamıştır.

FPTP'nin uzun yıllardır süregeldiği ve kendine has az ulusal çok yerel partili bir yapı doğurduğu Hindistan'da BSP, tıpkı Birleşik Krallık liberalleri gibi üçüncü olmanın dezavantajını yaşamaktadır. Aynı seçimde BSP'nin yarısından az 9.489.946 (%1,71) oy alan Odisha eyaletinin bölgesel bir partisi Biju Janata Dal (BJD) 20 sandalye kazanmıştır. BJD'nin bir sandalyesi ortalama 474.497 oya tekabül etmişken; dar seçim çevresi büyüklüklerini farklı ayarlaması sayesinde Sikkim bölgesinin yerel partisi Sikkim Democratic Front (SDF) 163.698 oy ile bir sandalye kazanabilmiştir¹³. SDF'nin oyunun yaklaşık 140 katından fazla, neredeyse 23 milyon oy ile BSP'nin hiç sandalye kazanamaması, FPTP'nin bölgesel etkisini göstermektedir. En küçük bölge olan Lakshadweep Adalarının temsilcisi ise 21.665 oy ile kazanmıştır. Hindistan'da bu tip birbirinden önemli ölçüde farklı büyüklüklere sahip bölge ayarlamaları, tarihsel olarak dezavantajlı gruplara kasıtlı olarak sandalye ayırmasına rağmen yalnızca planlanan kast veya kabilenin bir üyesi sandalye alabilmektedir. Kadın temsilci oranı düzenlenmesi konusunda da uzun zamandır süren bir tartışma mevcuttur ancak henüz sonuç alınamamıştır (Patidar, 2008: 41).

¹³ Hindistan 2014 seçim sonuçları için Bkz: <https://web.archive.org/web/20140517135150/http://eciresults.nic.in/ConstituencywiseS211.htm?ac=1> (Erişim tarihi:20.11.2023).

FPTP kullanan ülkelerde sıkça karşılaşılan bu tip orantısızlıklar, yer yer tartışma konusu olsa da yönetilebilirlik adına sorun olarak görülmez. Özellikle çok parçalı etnik bölünmeleri bünyesinde barındıran ülkeler için FPTP'nin elzem görülmesi, orada iki partili bir yapılanmayı destekleyerek, çeşitliliği kontrol altında tutması nedeniyledir. Hatta sistemin Hindistan'da, yerel düzeyde yani federal eyaletlerin kendi yönetimlerinde dahi neredeyse iki partili bir yapı doğurduğu gözlemlenmiştir (Heath, Glouharova, Heath, 2005: 150).

Hindistan'da seçmenler ile temsilcileri arasındaki benzerlik, meslek ve eğitimden ziyade, aynı dil, din, bölge veya kasta ait olma biçimindedir. Modelin, aşırı parçalı yapıya rağmen ittifakları destekleyen yönü nedeniyle, seçimlerde zaman zaman yirminin üzerinde farklı partinin tek bir çatı altında, Malezya'da olduğu gibi, bölgesel bazda birbirlerine rakip adaylar çıkarmayarak yarıştığı gözlemlenmektedir. Öte yandan pek çok bölgede geçici olarak kurulan bu ittifakların çoğunun "*düşmanımın düşmanı dostumdur*" mantığı ile kurulan, pragmatik ve istikrarsız ittifaklar olma eğiliminde olduğu da görülmektedir. Buna rağmen Hindistan'da orantılı modellere yönelik radikal ve yoğun bir talep görünmemektedir. Mevcut çoğunlukçu modelin zorunlu birleştirici olumlu tarafları, önemli sayıda kesim tarafından desteklenmekte ve dünyanın en kalabalık nüfusunun halen parçalanmadan ayakta durabilmesine katkı sağlamaktadır (Heath, Glouharova, Heath, 2005: 151-155). 2000'li yılların başlarında anayasanın işleyişini gözden geçirmek amacıyla kurulan komisyon raporunda da mevcut modelin korunarak ancak alt mevzuat ve yürütme aşamalarında değişiklikler yapılabileceği belirtilmiştir. Bununla birlikte aynı raporda mevcut parlamento üyelerinin önemli bir kısmının (2/3) %50'nin altında bir destekle seçildiği gerçeği de not edilmiş ve buna çözüm olarak tartışılan iki turlu model önerileri de kabul görmemiştir (Patidar, 2008: 42). Bu konudaki isteksizlik, en azından kısmen, bazılarının sistemle çok fazla oynandığında mevcut hassas kurumsal dengenin tehlikeye girebileceğinden korkması gerekçesi ile açıklanabilir.(Farrell, 2001: 41-42).

Aşağıdaki tabloda Hindistan alt meclisinin 2009-2024 arası seçimlerinde ittifaklı ve ittifaksız EPS değeri ortalamaları, katılım oranları, kadın temsilci oranları, GALE ve TDE değerleri görülebilir:

Tablo 63: Hindistan Halk Meclisi (Lok Sabha) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (2009-2024)

SEÇİM	MODEL	EPS*	RV Katılım %	KTO	GALe	TDE
2009	FPTP	5.86	58.17	10.83	7.83	58.48
2014	FPTP	5.78	66.40	11.42	17.53	52.63
2019	FPTP	4.52	67.40	14.36	15.06	52.71
2024	FPTP	3.66	65.79	13.63	6.27	57.51
4 SEÇİM	ORT	4.96	64.44	12.56	11.67	%55.33

*EPS değeri olarak ittifaklı ve ittifaksız iki hesaplamamanın ortalamaları alınmıştır. Hindistan seçim sonuçları için Bkz: <https://www.indiavotes.com/> (Erişim tarihi:30.06.2024).

GALe yönünden değerlendirildiğinde FPTP modelinin bölgesel partilere sağladığı avantaj nedeniyle ortaya çıkan orantısızlık Hindistan’da da göze çarpmaktadır. Son dört seçimin GALE değerleri 6-18 arasında değişmektedir ve ortalaması 11,67’dir. EPS ortalamalarının da Malezya’dakine benzer şekilde çok partili bir yapıya yakın olduğu düşünülebilir. Son dört seçimin düzenlenmiş EPS ortalaması 4,96’dır. Katılım oranları oldukça kalabalık nüfusuna rağmen ABD’nin üzerinde, diğer FPTP kullanan ülkelere yakın düzeydedir. Kadın temsilci oranları ise düşüktür ve 2009-2024 arasında %11-14 arasında değişiklik göstermiş, istenen düzeye erişememiştir. Her ne kadar bireysel temsil konusunda dar bölge sayesinde bölgesel anlamda güçlü parti/adaylara sahip olsa da tercihlilik seçeneği olmayan seçimler ve temsilci başına düşen seçmen sayısının milyonun üzerinde olması bireysel temsil düzeyi açısından düşük puanlar almasına neden olmaktadır. Son dört seçimin TDE değerleri %52-58 arasında değişiklik göstermektedir. Ortalama TDE ise %55,33’dür ve bu değer ile karşılaştırılan otuz beş ülke içerisinde otuzuncu sırada yer almaktadır.

4.1.6. Botswana

İngiliz sömürgeciliğinden kalan mirasla birlikte FPTP kullanmaya devam eden Afrika ülkelerinden birisi olan Botswana, 1966 yılındaki bağımsızlığından bu yana beş yıllık aralıklarla düzenli seçim geçmişine sahip bir ülkedir. Ülkenin hâkim partisi Botswana Democratic Party (BDP) 1965’te gerçekleştirilen ilk seçimden bu yana tüm seçimleri kazanmış, dünyanın en belirgin hâkim parti örneklerinden birisidir. Botswana, Namibya, Güney Afrika gibi bazı Afrika ülkelerinde, genellikle bağımsızlık mücadelesinde rol oynayan partilerin, hâkim partiye veya bazen tek partiye dönüşmesi ve EPS’nin düşük düzeylerde kalması olağan bir durumdur. Fakat benzer model

kullanan ancak EPS'nin çok daha yüksek olduğu Liberya, Malavi, Kenya, Benin gibi örnekler de mevcuttur ve parti sistemleri hakkında genelleme yapılabilmesine olanak sağlamaz. Bazı ülkelerde bir hâkim partinin varlığı durumunda, seçmenler herhangi bir stratejik davranış ile hâkim partiyi alt edemeyeceklerini biliyorsa, kendi grup veya partilerine bağlı kalmayı tercih edebilirler. Böylece hâkim partili bir modelde çok sayıda küçük partili, parçalı bir muhalefet yapısı karşımıza çıkabilir (Ferree, Powell, Scheiner, 2013: 20). Görüldüğü üzere her ülkeyi kendi siyasal kültürü ile kendi bağlamında değerlendirmek gerekmektedir.

Botsvana Ulusal Meclisi 57 dar bölgesi seçim çevresinden seçilen ve şeflerden oluşan 8 atanmış üye ile toplam 65 üyeden oluşur¹⁴. Hâkim parti BDP'nin en düşük oy oranı 2014'te %46,5 en düşük sandalye oranı %64,9 olmuştur. İkinci parti konumunda Botswana National Front (BNF) yer alır. Son iki seçimde Umbrella for Democratic Change (UDC) adıyla muhalefet partileri birleşerek seçime girmişler ve hâkim parti BDP'ye avantaj sağlayan FPTP modelinin dar bölge etkisini bir nebze kırmaya çalışmışlardır. 1969-2019 arası seçim sonuçları ve sandalye dağılımları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Tablo 64: Botsvana Ulusal Meclisi (The National Assembly of Botswana) seçim sonuçları ve sandalye dağılımları (1969-2019)*

YIL	BDP			BNF (1969-2009) UDC (2014-2019)**			BPP (1969-1994)*** BCP (1999-2014)***			BAĞ + DİĞER			TOP.
	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	
1969	68.3	24	77.4	13.5	3	9.7	12.1	3	9.7	6.1	1	3.2	31
1974	76.6	27	84.4	11.5	2	6.3	6.6	2	6.3	5.3	1	3.1	32
1979	75.2	29	90.6	13.0	2	6.3	7.4	1	3.1	4.4	0	0.0	32
1984	68.0	28	82.4	20.4	5	14.7	6.6	1	2.9	5.0	0	0.0	34
1989	64.8	31	91.2	27.0	3	8.8	4.4	0	0.0	3.8	0	0.0	34
1994	54.7	27	67.5	36.9	13	32.5	4.1	0	0.0	4.3	0	0.0	40
1999	57.1	33	82.5	26.0	6	15.0	11.9	1	2.5	5.1	0	0.0	40
2004	51.7	44	77.2	26.1	12	21.1	16.6	1	1.8	5.6	0	0.0	57
2009	53.3	45	78.9	21.9	6	10.5	19.2	4	7.0	5.6	2	3.5	57
2014	46.5	37	64.9	30.0	17	29.8	20.4	3	5.3	3.1	0	0.0	57
2019	52.6	38	66.7	35.9	15	26.3	5.1	1	1.8	6.4	3	5.3	57

*Botsvana seçim sonuçları için Bkz: <https://africanelections.tripod.com/bw.html>; <http://psephos.adam-carr.net/countries/b/botswana/> (Erişim tarihi: 15.05.2024); (Baumhögger, 1999).

**UDC ittifakı 2014 seçimlerinde BNF+BPP+BMD; 2019 seçimlerinde BNF+BCP+BPP partilerini kapsamaktadır.

***2014 ve 2019 seçimlerine UDC çatısı altında giren BPP'nin oyu, BCP'nin 1998'de kuruluş 1999 seçimlerinde üçüncü parti olması dolayısıyla 1999-2009 arasında diğer kategorisinde sayılmıştır. 2019 seçimlerinde BCP'de UDC'ye katılmıştır ve AP üçüncü parti olmuştur.

¹⁴ Bkz: http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2041_B.htm (Erişim tarihi: 15.05.2024).

Tablodan da görüldüğü üzere hâkim partili bir sistemde BDP tüm seçimlerde aşkın temsil elde ettiği için BNF eksik temsil edilmektedir. FPTP'nin üçüncü partilere yönelik tavrı nedeniyle eksik temsil özellikle üçüncü partilerde daha fazladır. Dolayısıyla diğer FPTP modellerinde olduğu gibi Botswana'da da GALE genellikle yüksek değerler almaktadır. Son altı seçimin GALE ortalaması 14,72 olup, değerler 11-22 arasında değişiklik göstermektedir. Aşağıdaki tabloda 1994-2019 arasındaki Botswana seçimlerinde EPS, katılım, kadın temsilci oranları, GALE ve TDE değerleri görülebilir:

Tablo 65: Botswana Ulusal Meclisi (The National Assembly of Botswana) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1994-2019)

SEÇİM	MODEL	EPS	TDE Katılım %*	KTO	GALe	TDE
1994	FPTP	2.34	49.63	8.51	11.50	53.67
1999	FPTP	2.44	46.98	17.02	20.89	46.97
2004	FPTP	2.74	49.00	11.11	21.30	46.75
2009	FPTP	2.71	67.20	7.94	21.69	50.65
2014	FPTP	2.88	60.09	9.52	16.91	53.27
2019	FPTP	2.44	58.47	5.26	12.26	54.77
6 SEÇİM	ORT	2.59	53.58	9.89	14.72	%51.01

* Katılım oranları VAP-RV katılım oranı arasındaki %5 makul sınırı aştığı için yeniden düzenlenmiştir.

Son altı seçimin EPS ortalaması 2,59 olup değerler 2,34-2,88 arasında değişmiştir. Partilerin yeterince gelişmemiş olması ve kötü orantısızlık değerleri nedeniyle Botswana orantılı temsil yönünden karşılaştırılan ülkeler içerisinde Singapur'dan sonra en düşük puan alan ülkedir.

Katılım oranları açısından RV-VAP katılım oranları arasındaki farkın Malezya'dakinden bile yüksek olması kimi zaman %30-35'lere varan düzeltmeler yapmayı gerektirmiştir. RV katılım oranı değerleri ortalaması %79 görünmekte iken, yeniden düzenlenmiş katılım oranı ortalaması %55'dir. Yaklaşık iki buçuk milyon nüfusa sahip olan Botswana'da, son yapılan seçimlerde resmi rakamlara göre kayıtlı seçmen sayısı 924.709 ve bu sayı üzerinden hesaplanan katılım oranı %83,5'tur. Oysa oy verme yaşındaki nüfus 1.444.142'dir. Buna göre hesaplanan katılım oranı ise %53,5'dur. Kayıtlı olmayan önemli sayıda seçmenin varlığı nedeniyle VAP katılım oranlarını %44-63 arasında, TDE katılım oranları ise %47-67 arasında değişmektedir. Kadın temsilci oranı ortalaması da %10 civarında olup karşılaştırılanlar arasında Japonya ve Brezilya'dan sonra en kötü üçüncü ülke konumundadır.

Botsvana seçimlerinin en iyi olduğu tarafı 12.000 civarında bir sayı ile az sayıda temsilci başına düşen seçmen sayısına sahip olması ve dar bölge ile bireysel temsili sağlamaya çalışıyor olmasıdır. Yine de tercihlilik seçeneğine imkân vermemesi ile katılımcı temsil ve orantılı temsil düzeyinde görülen sorunlar nedeniyle toplam TDE değeri ortalaması %51'dir ve Singapur'dan sonra en kötü ülkedir.

4.2. İki Turlu Oylama Modeli: Fransa

İki turlu oylama modeli parlamento seçimlerinde özellikle Fransa'da ve onun etkisi olan bölgelerde kullanılan bir oylama modelidir. FPTP modeline yönelik olarak çoğunluğu sağlayamayan adayların seçilmesi eleştirilerini, ilk turda çoğunluğun sağlanamaması durumunda ikinci turun gerçekleştirilmesi ile ortadan kaldırır. Parlamento seçimlerinden ziyade tek bir kişinin seçildiği başkanlık seçimlerinde yaygın olarak kullanılır (Passarelli, Bergman, 2023: 609). Yasama meclisi seçimlerinde iki turlu oylama modeli kullanan tek gelişmiş demokrasi Fransa'dır. Dolayısıyla çalışmada model yalnızca bu konuda köklü bir geçmişe sahip Fransa üzerinden değerlendirilecektir. Bu modeli kullanan diğer ülkeler sağlıklı verilere ulaşmanın genellikle zor olduğu yerlerdir ve yayınlanmış veriler diğer endeks hesaplamalarının yapılabilmesine olanak sağlamamaktadır. İki turlu oylama modelinin sonuçları genellikle FPTP'de olduğu gibi dar bölge seçim çevreleri kullanılması nedeniyle benzer sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Dar bölge uygulamalarının tipik aday merkezliliği ile bireysel temsili daha iyi sağlaması avantajından yararlanırken büyük partiler lehine orantısız sonuçlar doğurması dezavantajına sahiptir. İkinci turda salt çoğunluk sağlama şartı çoğunlukçuluk eleştirilerini ve ilk turda stratejik oy verme durumlarını bir nebze yumuşatsa da bütünüyle ortadan kaldıramaz.

1789'dan beri köklü bir iki turlu oylama geçmişine sahip ve çok sayıda oylama modelinin denendiği Fransa'da mevcut sistem, Beşinci Cumhuriyet'in kurulduğu 1958'den bu yana -1986'daki kısa bir aranın dışında- kullanılmaktadır (Hoyo, 2018: 673-674). Son halinde 577 dar bölge seçim çevresinde adayların tek oy kullandığı bir oylama yapılır ve ilk turda bir aday oyların %50'den ve kayıtlı seçmenlerin %25'den fazlasının oyunu alırsa doğrudan seçilir. Son gerçekleşen 2024 parlamento

seçimlerinde 577 bölgeden 76 aday ilk turda seilmiřtir¹⁵. %25 şartının kayıtlı seçmen üzerinden hesaplanıyor olması, katılım oranlarının dūřuk olduğu zamanlarda bu sayıya erişmeyi zorlaştırmaktadır. 2024’te katılım oranı %66 civarında iken, 2022 ve 2017’de %47-48 civarında dūřuk katılımlar nedeniyle ilk turda seçilebilen aday sayısı 2022’de beř, 2017’de dört olmuştur.

Ayrıca kayıtlı seçmenlerin en az %12,5 desteğini alan her aday ikinci tura kalabilir (Farrell, 2001: 52). Bu da ikinci turda her zaman iki adayın değil, üç veya dört adayın hatta matematiksel olarak sekize kadar adayın yarışabileceği anlamına gelir. Ancak 1973-2024 arası seçimlerde yalnızca 2024’te iki bölgede dörtlü yarışma gerçekleşmiş, bunun dışında uzun yıllar ikinci turda dörtlü bir yarışma olmamıştır. Hatta katılımın dūřuk olduğu dönemlerde ikinci turda l yarışmalar dahi oldukça az görülmektedir. Örneėin 2007 ve 2017 seçimlerinde yalnızca bir bölgede l yarışma olmuştur. 1988 parlamento seçimlerinde 8, 1993’te 15, 1997’de 79, 2002’de 10, 2012’de 34¹⁶, 2022’de 8, 2024’de 89 bölgede ikinci turda  aday yarışmıştır. Aslında 2024 seçimleri gibi katılımın ve rekabetin yüksek olduğu seçimlerde ikinci tura  adayın kaldığı bölge sayısı çok daha fazla olmaktadır ancak bir haftalık arada adaylar birbirlerinin lehine çekilme yapabilmekte böylece  adaylı yarışılan bölge sayısı azalmaktadır. Örneėin 2024 seçimlerinin ilk turunda 306 bölgede l yarışma imknı doğmuş, bunlardan büyük çoğunluğu aşırı saė taraf RN karşısında birleşmek üzere ekilmiřlerdir¹⁷.

Fransa’nın Beşinci Cumhuriyet döneminin iki turlu oylama modeli, parti diktatörlüğü ile bir arada var olabilen çok güçlü bir yasama organının yol açabileceği kaos ve eylemsizliğe karşı, yürütme organının üstünlüğünü savunan ve etkili bir şekilde yönetebilmesini sağlayacak şekilde dizayn edilmeye çalışılmıştır (Hoyo, 2018: 675). 1960’larda Duverger’in tabiriyle “*iki kutuplu dörtlü-quadrille bipolaire*” bir parti yapılanması, yani solda biri ana parti PS ile PCF (Parti Communiste Français), sağda biri ana parti RPR (Rassemblement pour la Republique) ile UDF göze

¹⁵ Fransa 2024 seçim sonuçları için Bkz: https://www.resultats-elections.interieur.gouv.fr/legislatives2024/ensemble_geographique/index.html (Erişim tarihi: 16.07.2024).

¹⁶ Bkz: <https://www.france-politique.fr/bipolarisation.htm> (Erişim tarihi: 16.07.2024).

¹⁷ Bkz: https://www.francetvinfo.fr/elections/legislatives/cartes-legislatives-2024-triangulaires-duels-visualisez-les-configurations-du-second-tour-apres-les-nombreux-desistements_6643359.html (Erişim tarihi: 16.07.2024).

çarpmaktaydı. 1980'lere gelindiğinde bu dörtlü yapının yanına iki yeni aktörün (sol taraftan Yeşiller (Les Verts) ve aşırı sağ taraftan RN) daha yerleştiği gözlemlenebilir. Bu iki yeni aktör günümüze kadar yavaş yavaş kendilerine yer edinmiştir ve öyle ki artık Yeşiller solda PCF'nin yerini almış, RN de neredeyse üçüncü parti unvanını ele geçirmiştir (Hoyo, 2018: 685). Hatta 2024 seçimlerinde aşırı sağ RN ilk kez birinci tur oylarda birinci parti olmuştur.

Parti sayısındaki artışın ardından, dar bölge uygulamasının gerektirdiği seçilme kuralları, eski homojen gruplar arasındaki bağların gevşemesi, parti kimliğinin azalması, yeni konu boyutlarının yükselişi gibi çeşitli sosyal değişimlerle birlikte değerlendirildiğinde Fransa'da özellikle son üç seçim öncesi çeşitli ittifakların kurulmaya başlandığı göze çarpmaktadır. Merkezde Macron'un partisinin yükselişi ve aşırı sağ oylarının artması sonrasında 2017 seçimlerinde parçalı bir yapı sergileyen sol gruplar 2022 ve 2024 seçimlerine daha büyük bir ittifakla girmek durumunda kalmışlardır. Bu doğrultuda Fransa'da son yıllarda parti sisteminin yeniden yapılandığı düşünülebilir.

Aşağıdaki tabloda 1993-2024 arasındaki seçimlerde EPS, katılım oranları, kadın temsilci oranları, GALE ve TDE değerleri görülebilir:

Tablo 66: Fransa Ulusal Meclisi (Assemblée Nationale) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1993-2024)

SEÇİM	MODEL	EPS	TDE-RV Katılım %*	KTO	GALe	TDE
1993	TRS	6.89	66.29	6.07	25.25	52.86
1997	TRS	6.56	64.86	10.92	17.69	59.71
2002	TRS	5.22	52.25	12.31	21.95	51.38
2007	TRS	4.32	48.43	18.54	13.58	56.65
2012	TRS	5.27	55.73	26.86	17.66	58.18
2017	TRS	6.82	48.70	38.82	21.12	57.26
2022	TRS	5.47	47.51	37.26	12.81	62.24
2024	TRS	4.24**	65.96	36.05	7.79	68.50
8 SEÇİM	ORT	5.60	56.22	23.35	17.23	%58.35

*2017 ve 2022 seçimleri hariç diğer seçimlerde katılım oranları yeniden düzenlenmiştir.

**2024 seçimleri EPS ve GALE hesaplamalarında ittifak yapan RN ve Union de l'extrême droite (UDX) oyları birlikte değerlendirilmiştir. Ayrı değerlendirilmesi durumunda EPS, 4,71 GALE 7,28 hesaplanmaktadır.

Fransa’da iki turlu oylama modelinin de etkisiyle EPS, FPTP kullanan ülkelere nazaran daha yüksektir ve çok partili bir parti sistemine sahip olduğu söylenebilir. Ancak son yıllarda modelin küçük partilere karşı olumsuz etkisinden kurtulmak üzere henüz ilk turda birleşmelerin daha fazla olduğu göze çarpmaktadır. GALE değerleri ise genellikle yüksek düzeylerde dir. Bunda elbette endeksin hesaplanmasında birinci tur oylarının dikkate alınmasının rolü vardır. Birinci turda yüksek oranlarda oy alan bazı üçüncü, dördüncü partilerin adayları ikinci turda yarışamadıkları için sandalye kazanamamaktadır. Dar bölge etkisi ile birinci olan partiler genellikle yüksek oranda aşkın temsil edilmekte iken üçüncü, dördüncü olup desteği tüm ülke geneline yayılmış partiler büyük oranlarda eksik temsil edilmektedir. Bu yönüyle FPTP’ye benzer ve hatta bazen daha yüksek düzeylerde orantısız sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin 2022 seçimlerinde %25,8 oy oranı ile birinci olan Ensemble koalisyonu sandalyelerin %42,5’ini kazanmıştır. 2017 seçimlerinde aynı grup %32,3 oy ile sandalyelerin %60,7’sini kazanmıştır. 2012 seçimlerinin kazanı PS ise %29,4 oy oranı ile sandalyelerin %48,5’ini kazanmıştır. RPR’nin devamı olan UMP’nin 2002’deki %33,3 oy ile sandalyelerin %61,9’unu kazanması da benzer şekilde güçlü bir yürütme isteği ile tasarlanan modelin orantılılığı öncelemediğini gösterir.

Öte yandan 2024 seçimlerinde ilk kez birinci olan ve ilk tur oyların %29,3’ünü alan RN, rakiplerinin ikinci tur seçiminden önce karşısında birleşmeleri sonucunda birinci olmasına rağmen toplamda sandalyelerin %21,7’sini kazanabilmiş ve eksik temsil edilmiştir. Bu sefer fazla temsilden yine eski büyük gruplar, ikinci ve üçüncü olan partiler faydalanmıştır. İkinci olan sol ittifak %28,1 oy ile %30,8 temsil, üçüncü olan Ensemble %20 oy ile %26 temsil elde etmiştir. 2022 seçimlerinde de %18,7 oy ile %15,4 temsil elde eden RN, özellikle 1988-2017 yılları arasında büyük ölçüde eksik temsil edilmiştir. 2017 seçimlerinde %13,2 ilk tur oyu ile toplamda sekiz sandalye (%1,4), 2012 seçimlerinde %13,6 oy oranı ile iki sandalye (%0,3), 1997 seçimlerinde %14,9 oy oranı ile yalnızca bir sandalye (%0,2) kazanabilmiştir. Bu durumda görüldüğü gibi RN birinci dahi olsa, modelin etkisi ile eksik temsil edilmektedir. Bunun nedeni ikinci turun aşırı partileri dışlama özelliğidir. Eğer model iki turlu değil FPTP biçiminde uygulansaydı, 296 bölgede birinci sırada olan RN muhtemelen çok daha fazla sandalye kazanacaktı. Ancak RN kendi destekçisi dışında

kalan kesimlerin hiçbirinden destek görememektedir. İki turlu oylama modeli RN'nin hızlı yükselişinin önüne bir set çekmiş görünmektedir. Ayrıca yükselen bir seyir izleyen Yeşillerin oyları da genellikle eksik temsile maruz kalmaktadır. En yüksek oy oranlarından birine eriştikleri 1993 seçimlerinde iki farklı yeşil partinin toplam iki milyon civarındaki oyu, hiçbir sandalyeye dönüşememiştir. Son iki seçimde sol partiler çareyi birleşmekte bulmuşlar ve böylece daha yüksek oranlarda temsil elde edebilmişlerdir. Merkez partiler de birleşme stratejisinden yararlanmaktadır.

Fransa'da son sekiz seçimin EPS ortalaması 5,60, GALE ortalaması 17.23'tür. EPS değerleri yüksek olmasına rağmen, yüksek orantısızlık ölçümleri nedeniyle orantılı temsil düzeyi açısından düşük puanlar almaktadır. Katılımcı temsil düzeyi açısından baktığımızda ise katılım oranları genellikle FPTP kullanan ülkelerdeki gibi düşüktür ve zaman zaman %50'nin altına dahi düşmektedir. 1990 sonrası seçimlerinde en yüksek katılım düzeyi %66 ile 1993 ve 2024, en düşük ise %48 ile 2002, 2007 ve 2017 seçimlerinde görülmüştür. Son sekiz seçimin katılım oranı ortalaması %56'dır. Kadın temsilci oranı ise 1990'ların başında %6'larda oldukça düşük düzeylerde iken son yıllarda önemli bir artış göstermiş, en yüksek seviyesine 2017 yılında %38,82 ile ulaşmış sonraki iki seçimde de %36-37 civarlarında seyretmiş, durağanlaşmıştır. Ortalaması ise %23,35'dir. Dolayısıyla Fransa katılımcı temsil düzeyi açısından da düşük puanlar almaktadır. Yalnızca bireysel temsil açısından dar bölge ve çok yüksek olmayan temsilci başına düşen seçmen sayısı sayesinde orta düzeyde puan almaktadır.

Üç faktör bir arada değerlendirildiğinde Fransa'nın TDE değerleri FPTP modellerinde olduğu gibi genellikle düşük düzeylerde ölçülmektedir. 1990 sonrası gerçekleşen sekiz seçimin ortalama TDE değeri %58,35'dir ve %51-69 arasında değişmektedir. En yüksek ölçüldüğü yıl %68,5 ile 2024 seçimleridir. 2024'te önceki yıllara nazaran katılım oranının yükselmesi, kadın temsilci oranının artması ve GALE değerinin daha düşük ölçülmesi daha iyi bir TDE hesaplanmasına imkân vermiştir.

4.3. PBV Modeli Kullanan Ülkeler

PBV geniş bölge seçim çevrelerinde uygulanan ve kazananın bölgedeki tüm sandalyeleri kazandığı oylama modelidir. Günümüzde oylama modeli olarak doğrudan PBV kullanan ülke bulunmamaktadır. Ancak örnek olarak ele alacağımız Senegal ve

Singapur, karma (paralel) bir oylama modelinin içerisinde ağırlıklı olarak PBV kullanan ülkelerdir. Türkiye’de de çok partili döneme geçildiği ilk yıllarda gerçekleştirilen üç seçimde (1950-1957) %50 şartlı bir PBV modeli kullanılmıştır. Model, kazananın her şeyi alması nedeniyle doğurduğu orantısız sonuçlar yüzünden her zaman eleştiri konusu olmuştur.

4.3.1. Senegal

Senegal yasama meclisinin 165 sandalyesinin 105’i PBV modeliyle, kalan 60 sandalyesi ise kapalı liste oylama modeliyle doldurulmaktadır. PBV modeli kullanılan yerlerde birinci olan parti yüksek oranda aşkın temsil elde ettiği için genellikle önemli düzeyde bir baskıya maruz kalmadığı sürece modeli değiştirmek istemez. %50-60 arasında ve hatta bazen daha az düzeylerde alınan oy oranı ile sandalyelerin %80-90’ına sahip olmak mümkün olur. Senegal’de de PS, 2001 yılına kadar birinci parti olmuş, muhalefetin eleştirilerine rağmen modeli değiştirmemiştir. 2001 seçimlerinde muhalefet tarafında olan PDS seçimleri kazanmış ancak eleştirdiği modele o da dokunmamıştır. İktidar yeniden 2012 seçimlerinde el değiştirmiş ve bugüne kadar aynı model uygulanmaya devam etmiştir.

Ülke 1960’daki bağımsızlığından 2001 yılına kadar sosyalist parti PS tarafından yönetilmiştir. 1960-1978 arasında tek parti yönetimi olmuş, 1978’de yapılan anayasa değişikliği ile çok partili hayata geçilebilmiştir. 1978’de gerçekleştirilen ilk çok partili seçimde PS oyların %81,7’sini almış, 100 sandalyenin 82’sini kazanmış; PSD ise %17,9 oy almış ve 18 sandalye kazanmıştır (Bendel, 1999: 767-769). PS, Sosyalist Enternasyonal’deki ilk Afrika partisidir. PS’nin demokratik sosyalizm pozisyonu nedeniyle muhalefet PSD liberal demokratik rolü seçmek zorunda kalmıştır (Bendel, 1999: 756; Beck, 1997: 12). Çeşitli sınırlamalara rağmen 1978 seçimleri, daha rekabetçi bir sisteme dönüşte açıkça bir dönüm noktası olmuştur ve PDS, PS hâkimiyetini olmasa dahi tekeli kırabilen, ülkenin ilk resmi muhalefeti olmuştur (Villalon, 1994: 169). 1980 ve 90’larda demokratikleşme yönünde ortaya çıkan iç ve dış istekler, ekonomik durum, bürokratik, patronaj ve elit ilişkiler (Galvan, 2001: 60; Beck, 1997: 2-3) gibi çeşitli faktörler PS’nin gücünü her ne kadar hala seçimleri kazanıyor olsa da kademeli olarak geriletmeye başlamıştır. Nihayet 2001 yılında PSD, PS karşısında ilk kez kazanmış ve muhalefetin boykot edip katılmadığı

2007 seçimlerinde iktidarını güçlendirmiştir. Sosyalist taraf, Benno Bokk Yaakaar (BBY) adıyla kurulan ittifakla katıldığı 2012 yılında yeniden iktidara dönmüş ve 2017 seçimlerini de yine önemli bir sandalye çoğunluğu ile kazanmıştır. 2022 seçimlerinde ise iktidardaki BYY yeniden kazanan olmasına rağmen, desteğinde önemli bir düşüş gözlenmiştir. O zamana kadarki en düşük oy oranı ile (%46,6) 82 sandalye kazanabilmiştir. Öte yandan muhalefetteki dengelerde bir değişme yaşanmıştır. 2022 yılına kadar sosyalist (PS-BYY) grup ve liberal (PDS-SOPI-MWS) gruptan oluşan iki kutuplu bir yarış göze çarpmaktadır. Liberal kanat 2001-2012 yılları arasındaki iktidarını kaybetmesinden sonra önemli bir güç kaybı yaşamaya başlamış ve oyları ancak %14-17 dolaylarında kalmıştır. 2022 seçimlerinde liberal kanadın muhalefetteki yerini %32.9 oy ile 56 sandalye kazanan yeni bir yapılanma olan Yewwi Askan Wi (YAW) almıştır. 2024 yılında gerçekleşen cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de yeni kanadın partilerinden birisi olan PASTEF (Patriotes Africains du Senegal pour le Travail, l'éthique et la Fraternité)'in desteklediği aday Bassirou Diomaye Faye cumhurbaşkanlığını kazanmıştır. Bu dönüşümün Senegal için yeni bir yapılanmanın önünü açıp açmayacağı önümüzdeki yıllarda gözlemlenebilecektir. Aşağıdaki tabloda Senegal yasama meclisinin 1978-2022 seçimlerindeki oy ve sandalye dağılımları görülebilir.

Tablo 67: Senegal Ulusal Meclisi (Assemblée Nationale du Sénégal) seçim sonuçları ve sandalye dağılımları (1978-2022)*

YIL	PS (1978-2001) BBY (2012-2022)			PDS (1978-1998) SOPI (2001-2007) MWS (2017) WALLU SEN.(2022)			URD (1998) ALL.FOR.PROG.(2001) MANKO TAX.(2017) YAW (2022)			BAĞ + DİĞER			TOP. San
	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	
1978	81.7	82	82.0	17.9	18	18.0				0.4	0	0.0	100
1983	79.9	111	92.5	14.0	8	6.7				6.1	1	0.8	120
1988	71.3	103	85.8	24.7	17	14.2				3.9	0	0.0	120
1993	56.6	84	70.0	30.2	27	22.5				13.2	9	7.5	120
1998	50.2	93	66.4	19.1	23	16.4	13.2	11	7.9	17.5	13	9.3	140
2001	17.4	10	8.3	49.6	89	74.2	16.1	11	9.2	16.9	10	8.3	120
2007**				69.2	131	87.3				30.8	19	12.7	150
2012	53.1	119	79.3	15.2	12	8.0				31.7	19	12.7	150
2017	49.5	125	75.8	16.7	19	11.5	11.7	7	4.2	22.1	14	8.5	165
2022	46.6	82	49.7	14.5	24	14.5	32.9	56	33.9	6.1	3	1.8	165

*Senegal seçim sonuçları için Bkz: <https://africanelections.tripod.com/sn.html>; <https://www.electionguide.org/countries/id/190/> (Erişim tarihi: 11.06.2024); (Bendel, 1999).

**2007 seçimlerinde muhalefet kanadı seçimleri protesto etmiş ve katılmamıştır. Katılımın oldukça düşük olduğu seçimlerde iktidardaki SOPI koalisyonu haricinde %30.8 oy küçük paylarla çok sayıda parti tarafından paylaşılmıştır.

Senegal'in seçim geçmişi bağımsızlığından da öncesine kadar uzanır (Villalon, 1994: 167). Ülke, dini ve etnik ayrılıklara sahip yapısına rağmen, kalıcı bir barışı ve işbirliğini sağlayabilmiş olması yönüyle genellikle övülür (Koter, 2020: 295). Karma oylama modelinde PBV kullanımı 1983 yılındaki seçim reformu ile o dönemin 120 sandalyesinin 60'ının kapalı liste 60'ının PBV ile belirlenmesiyle başlamıştır. Daha sonraki dönemlerde kapalı liste ile dağıtılan sandalye sayısı sabit kalmış, PBV ile dağıtılan sandalye sayısı artırılmıştır. Her ne kadar bir dizi reform ile seçim sistemi çeşitli düzeltmeler geçirmiş olsa da iktidarın seçim sistemini egemenliğini sürdürmek için manipüle ettiğini söylemek mümkündür (Beck, 1997: 28; Tesfahun, 2015: 7). Aşağıdaki tabloda Senegal Ulusal Meclisinin 1990 sonrası yapılan seçimlerinde EPS, katılım oranı, kadın temsilci oranı, GALE ve TDE değerleri görülebilir:

Tablo 68: Senegal Ulusal Meclisi (Assemblée Nationale du Senegal) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1993-2022)

SEÇİM	MODEL	EPS	TDE Katılım %*	KTO	GALe	TDE
1993	PBV/Kap.List	2.40	31.80	11.66	11.19	48.81
1998	PBV/Kap.List	3.22	32.54	12.14	12.40	49.61
2001	PBV/Kap.List	3.27	45.99	19.16	19.28	49.46
2007	PBV/Kap.List	2.04	32.59	18.00	13.54	47.17
2012	PBV/Kap.List	3.16	35.27	42.67	19.80	50.15
2017	PBV/Kap.List	3.45	48.94	41.82	19.82	54.20
2022	PBV/Kap.List	2.89	41.92	44.24	2.73	65.52
7 SEÇİM	ORT	2.92	38.44	27.10	14.11	%52.13

* Katılım oranları VAP-RV katılım oranı arasındaki %5 makul sınırı aştığı için yeniden düzenlenmiştir.

Senegal'de hem modelin hem de geçmiş bölünmelerin ve tarihi gelişmelerin etkisiyle EPS hiçbir dönemde çok yüksek olmamıştır. Çok partili hayata geçildiğinde ilk başlarda yalnızca üç partiye yasal olarak izin verilmiş, ana çekişme sosyalist hâkim parti öncülüğünde ikili bir kutupta gelişmiştir. Daha sonra parti sayısına yönelik yasal sınırlandırmalar kaldırılmış olsa da kökleri yerleşmemiş küçük ve bölgesel partiler kurulmuş ancak yeterince gelişim gösterememiştir. Muhalefet bu değişimi, muhalefeti bölmek için atılan bir adım olarak eleştirmiştir (Beck, 1997: 14). Seçimlere katılan çok sayıda partinin olduğu dönemlerde bile, çoğu çok küçük oranlarda oy aldığı için baskın partilerden kaynaklı olarak EPS daima düşük hesaplanmıştır. Küçük partilerin gelişmemesinin önemli bir nedeni de Senegal'de siyasi arenanın çözüm merkezi olduğuna yönelik zayıf inanıştır. Baskın sosyalist parti PS çok sayıda seçimi

kazanırken, genellikle zayıf örgütlenmiş ana muhalefet PDS her seçimde aynı sorunları gündeme getirerek uzun yıllar birbirine benzer süreçler yaşatmışlardır. Son yedi seçimin EPS ortalaması 2,92'dir.

GALe ise genellikle PBV'nin neden olduğu aşkın ve eksik temsil nedeniyle yüksek düzeylerde çıkar. Ancak bu durum FPTP'de olduğuna benzer şekilde nadiren eğer iki kutup arasında bir şekilde dengeli bir sandalye dağılımı gerçekleşebilmiş ise Benin 2019 örneğindeki veya ABD örneklerindeki gibi düşük düzeylerde çıkabilir. Senegal 2022 seçimlerinde de benzer şekilde GALE 2,73 olarak hesaplanmış, önceki yıllara kıyasla çok iyi bir dağılım gerçekleşmiştir. Diğer yıllarda bu değer 11-20 arasında ölçülmüştür. Modelde herhangi bir değişiklik gerçekleşmeden ortaya çıkan bu durum temsil düzeyinin birden bire iyileştiği anlamına gelmez. Koşulların doğurduğu tesadüfi bir iyileşmedir. Bu anlamda TDE değerleri gerçek temsil düzeyini anlamaya yönelik daha iyi sonuçlar vermektedir. Hem EPS'nin düşük hem de GALE değerinin yüksek olması Senegal seçimlerinde genellikle çok düşük orantılı temsil düzeyi puanı hesaplanmasına neden olmaktadır.

Seçmenlerin seçimlere yönelik ilgisizliği ve güvensizliği katılım oranlarının düşüklüğünde kendisini gösterir (Villalon, 1994: 185-186). Öncelikle kayıt gerekliliği oy verme yaşındaki seçmen sayısı ile kayıtlı seçmen sayısı arasında önemli bir fark oluşmasına neden olur. Kayıtlı seçmenler içerisinde de seçimlere katılım genellikle düşük düzeyde olmuştur. İncelenen yedi seçimin ortalama RV katılım oranı %45, düzenlenmiş TDE katılım oranı %38 civarında olmuştur. Senegal'de göze çarpan en önemli ve olumlu yönde iyileşme 2012 yılında yapılan cinsiyet eşitliği yasal düzenlemesi sonrası meclis dağılımında ortaya çıkan kadın temsilci oranındaki iyileşmedir. Kadın temsilci oranı yasa öncesinde %11-20 arasında değişiklik göstermekte iken, yasadan sonra gerçekleşen üç seçimde %41-45 arasında olmuştur. Bu oranlar pek çok gelişmiş ülkede dahi henüz erişilememiş bir düzeydir. Ancak kadın temsilci oranlarındaki artışa rağmen çok düşük katılım düzeyleri katılımcı temsil düzeyinin de düşük puanlar almasına neden olmaktadır.

Bireysel temsil yönünden Senegal tercihlilik imkânı olmamasına rağmen, bölge sayısının çokluğu nedeniyle ortalama seçim çevresi büyüklüğünün çok yüksek olmaması ve 40.000 civarındaki temsilci başına düşen çok yüksek olmayan seçmen sayısı ile bireysel temsil düzeyinde orta düzeyde puanlar alır. Yine de modelin etkileri ile toplam TDE ortalamaları açısından karşılaştırılan ülkeler içerisinde Singapur ve Botsvana'dan sonra en kötü üçüncü ülkedir. Son yedi seçimin TDE ortalaması %52,13'tür. En iyi olduğu yıl GALE'nin düşük hesaplandığı 2022 seçimlerinde %65,52'dir. En düşük ise 2007 senesinde %47,17'dir.

4.3.2. Singapur

Singapur yasama meclisinin son seçimde 93 sandalyesi bulunmaktadır. Karma bir oylama modeli kullanan Singapur'da bu sandalyelerin 14'ü tek üyeli bölgelerden dar bölge usulü FPTP modeli ile seçilmekte iken, 79'u 3-6 üyeli 17 bölgeden PBV modeli ile seçilmektedir. Her bölgede bu üyelerden birisinin Malay, Hint veya başka bir azınlık grubundan olması gerekmektedir. Mevcut model ülkenin uzun yıllardır neredeyse tek parti yönetimi ile yönetilmesine neden olmaktadır. Ülkenin en büyük partisi PAP 1959 yılından beri iktidardadır. PBV modelinde en yüksek oyu alan parti bölgenin tüm sandalyeleri kazandığı için böyle güçlü bir partinin tüm seçimleri ezici bir üstünlükle kazanıyor olması olağandır.

Öte yandan Singapur'da seçimlerin manipüle edildiğine yönelik protestolar ve bir seçim reformu talebi bulunmamaktadır. Ülkenin nevi şahsına münhasır bir şekilde PAP'ın tek parti iktidarı oy çalma, seçmen kütüğü hileleri ya da seçmenlerin sindirilmeleri vb. uygulamalarla elde edilmiş değildir. Muhalefet partileri de yürürlükteki kanun ve düzenlemelere tabi olarak kampanya yürütebilmektedir. Ancak muhalefet, mevcut modelin büyük partiye sağladığı avantajı ortadan kaldıracı bir düzenlemeyi sunabilecek güce hiçbir zaman erişememektedir ve her seçim döneminde başbakanlığa bağlı Seçim Sınırlarını İnceleme Komisyonu sınırları yeniden belirleyen düzenlemelerle çeşitli gerrymandering uygulamaları yapabilmektedir (Ong, 2018: 164-165). Ayrıca ekonomik olarak iyi düzeyde, profesyonel bir bürokrasiye sahip olan ülkede seçmenlerin modele ve değişime karşı ilgisiz olması muhalefetin destek bulmasını zorlaştırmaktadır ve zaman zaman sesini yükseltmek istese de arkasında bir destek görememektedir.

Muhalefet partileri her ne kadar kampanya yürütebilse de seçimlerin uygun rekabetçi şartlarda gerçekleştiği söylenemez. Seçim sonuçları incelendiğinde, örneğin Singapur 2020 seçimlerinde, birinci olan PAP %61,23, ikinci Workers' Party (WP) %11.22, üçüncü Progress Singapore Party (PSP) %10.18, dördüncü Singapore Democratic Party (SDP) %4.45, beşinci National Solidarity Party (NSP) %3,75 vb. oy almışlar, toplamda on bir parti ve bir bağımsız aday yarışmış görünmektedir¹⁸. Ancak gerçekte bu partilerin tüm ülke genelinde yarıştığı söylenemez. Ülkedeki 31 bölgenin tümünde aday çıkarabilen tek parti PAP'dır. Diğer partiler yalnızca bazı bölgelerde yarışabilmişlerdir. Yarışmalarının önünde herhangi bir engel yoktur ancak aday listelerinde azınlık şartı ve kazanma ihtimalinin düşüklüğü gibi nedenler partilerin enerjilerini ve kaynaklarını ancak sonuç alabilecekleri yerlere harcamalarını gerektirmektedir. Dolayısıyla muhalefet partileri ülke genelinde örgütlenmek yerine daha bölgesel düzeyde nokta atışı çalışmak zorunda kalmaktadır.

Örneğin toplam geçerli oy sayısının 2.494.537 olduğu 2020 parlamento seçiminde her bölgede aday çıkaran PAP 1.527.491 seçmenin oyunu almış, WP ise 279.922 seçmenin oyunu almış görünmektedir. Ancak PAP neredeyse iki buçuk milyon seçmenin karşısına bir seçenek olarak çıkmış ve 93 aday çıkarmışken; WP üç tanesi beş üyeli, biri dört üyeli, ikisi de tek üyeli olmak üzere yalnızca altı bölgede, toplam 21 aday ile yarışmıştır¹⁹. Dolayısıyla aslında WP'nin yarıştığı yerlerin geçerli oy sayıları incelendiğinde yalnızca 554.364 seçmenin karşısında seçenek olarak yer almıştır. Bunlardan 279.922 oy almış, yarıştığı yerler dikkate alındığında oyların %50,49'unu almış, 21 sandalyenin on tanesini kazanmıştır. Diğer partilerin durumu da buna benzer. PSP dokuz, SDP beş, NSP ise yalnızca iki bölgede aday çıkarmıştır ve yarıştığı bölgelerdeki geçerli oyların PSP %40,86'sını, SDP %37,04'ünü ve NSP %39,08'ini almıştır. Bu partilerin ülke genelinde yarışıp örgütlenebilmelerinin önündeki ana engellerden birisi oylama modeli iken bir diğeri seçmen ilgisizliği ve mevcut duruma karşı duyulan memnuniyettir. Ayrıca medyaya, kaynaklara,

¹⁸ Singapur seçim sonuçları için Bkz: https://www.eld.gov.sg/elections_past_parliamentary.html (Erişim tarihi: 14.06.2024).

¹⁹ WP Singapur 2020 seçimlerinde: beş üyeli Aljunied, East Coast ve Marine Parade, dört üyeli Sengkang ve bir üyeli Hougang ve Punggol West bölgelerinde, toplam 21 aday ile yarışmıştır.

bürokrasiye erişim ve bunların kontrolünün ana partinin sıkı denetiminde olması gibi sorunlar da muhalefet partilerinin büyümesini zorlaştıran diğer faktörlerdir.

Tüm bu faktörler bir arada değerlendirildiğinde ortaya çıkan çok parçalı muhalefetin rekabet yeteneği ve başarı şansı oldukça düşük kalmaktadır. Bu da demokrasinin ana ilkelerinden birisi olan iktidarın seçimle el değiştirebilmesi ilkesinin en azından şimdiye kadar Singapur'da ortaya çıkamamasına ve tek parti hâkimiyetinin uzun yıllardır ustaca devam edebilmesine olanak sağlamaktadır. Singapur 2020 seçimleri tüm bölgelerde en azından bir yarışmanın olduğu, en iyi seçimlerden bir tanesidir. 31 bölgenin 29'unda iki parti, tek üyeli Pioneer bölgesinde bir bağımsız aday ile iki parti ve beş üyeli Pasir Ris-Punggol bölgesinde üç parti yarışmış ve böylece tüm bölgeler çekişmeli olmuştur. Daha önceki yıllarda çok sayıda bölgede PAP adayının karşısında herhangi bir aday yarışmadığı için birçok bölgenin çekişmesiz olduğu seçimler gerçekleştirilmiştir.

Örneğin 83 sandalyeli Singapur 1997 seçimleri incelendiğinde, o dönem dokuzu tek üyeli, on beşi 4-6 üyeli toplam 24 bölgeden sadece on beşinde çekişmeli seçimlerin olduğu, dokuz bölgede seçim yapılmadan doğrudan PAP adaylarının kazandığı görülmektedir. Bu dokuz bölgenin toplam sandalye sayısı 47 iken, çekişme yalnızca 36 sandalye için gerçekleşmiştir. PAP yine tüm sandalyeler için aday çıkarmakta iken, ikinci olan WP yalnızca dört bölgede toplam on dört sandalye için yarışmış ve yalnızca bir sandalye kazanabilmiştir. Toplam seçmen sayısının 1.881.011 olduğu seçimlerde, 1.115.679 seçmen çekişmesiz bölgelerde yer alırken, 765.332 seçmen sandıkta karşısında birden fazla seçenek bulabilmiştir. Bu seçmenlerden oy kullanan sayısı ise 734.000'dir. Yalnızca geçerli oylar üzerinden yapılan katılım hesabında katılım oranı %95,91 görünmektedir. Hatta Singapur'da tüm dönemlerde kayıtlı seçmen ile oy verme yaşındaki seçmen sayısı arasında %40'a yakın oranlarda yüksek bir fark bulunmaktadır. Dolayısıyla oy verme yaşındaki seçmen sayısını dikkate almadan yapılacak tüm hesaplamalar yanıltıcı olacaktır. Rekabetçi olmayan seçimlerde yapılan EPS veya GALE gibi hesaplamalar da daima arzu edilen hesaplama amacına erişemez. Buna rağmen PAP'ın güçlü etkisi ve PBV modelinin desteğiyle EPS genellikle düşük, GALE değeri oldukça yüksektir. Aşağıdaki tabloda 1990 sonrası

Singapur seçimlerinin EPS, düzenlenmiş katılım oranı, kadın temsilci oranı, GALE ve TDE değerleri görülebilir:

Tablo 69: Singapur Parlamentosu (Parliament of Singapore) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1991-2020)

SEÇİM	MODEL	EPS	TDE Katılım %*	KTO	GALe	TDE
1991	PBV/FPTP	2.42	48.52	2.47	27.06	39.75
1997	PBV/FPTP	2.18	40.35	4.30	26.38	37.33
2001	PBV/FPTP	1.70	26.44	11.76	18.52	41.01
2006	PBV/FPTP	2.05	37.17	24.47	25.95	40.24
2011	PBV/FPTP	2.51	57.95	22.22	25.75	46.45
2015	PBV/FPTP	1.97	57.21	23.91	17.74	52.07
2020	PBV/FPTP	2.48	56.37	29.03	21.67	50.66
7 SEÇİM	ORT	2.19	46.29	16.88	23.30	43.93

* Katılım oranları VAP-RV katılım oranı arasındaki %5 makul sınırı aştığı için yeniden düzenlenmiştir

Tablodan da görüleceği üzere Singapur, çalışmada karşılaştırılan ülkeler içerisinde en düşük ortalama TDE değerine sahip ülkedir. PBV nedeniyle GALE genellikle yüksektir. EPS ortalaması düşüktür. Gerçek katılım oranları düşüktür ve kadın temsilci oranları yetersizdir. Yukarıda açıklanan nedenler, seçimlerin neden temsil düzeyinin düşük olduğunu açıkça göstermektedir. Singapur’da parti sistemi gelişmeden, en azından seçimsel anlamda demokratik bir iyileşme beklemek pek olanaklı değildir. Bu tür gelişimler ise büyük oranda toplumsal taleple birlikte gelişebilen, her zaman sancılı, zor ve uzun süreçler olmaktadır. Şimdilik görülebilen tek iyileşme en azından tüm bölgelerde iki partili de olsa küçük bir rekabetin görülmeye başlamasıdır. Öte yandan muhalefet partilerinin ülke genelinde örgütlenebilme imkânına erişememiş olması, seçimleri rekabetçi olmaktan uzaklaştırmaktadır. Singapur, Senegal’e benzer şekilde düşük ortalama seçim çevresi büyüklüğü ve temsilci başına düşen seçmen sayısı nedeniyle en azından bireysel temsil düzeyinden orta puan alır ancak bunlar diğer kategorilerin çok düşük olması nedeniyle son sırada yer almasına engel olamamaktadır.

4.4. Kapalı Liste Oylama Modeli Kullanan Ülkeler

Oylama modellerinin yaygın tasnifinde genellikle dar bölge seçim çevreli FPTP’nin karşısında geniş bölge uygulayan listeli oylama modelleri yer alır. FPTP, ABD ve İngiliz Milletler Topluluğuna bağlı ülkelerde uzun yıllardır uygulanmakta

iken listeli modeller başta Avrupa olmak üzere diğer bölgelerde en çok görülen oylama modelleridir. Listeli modelleri de kendi içerisinde kapalı ve açık listeli modeller olarak ayırmak mümkündür. Kapalı liste modeli seçmenin tek oy kullanabildiği ve liste üzerinde değişiklik yapamadığı modellerdir. Çalışmada kapalı liste oylama modeli kullanan ülkelerden Türkiye, İspanya, İsrail, Uruguay, Güney Afrika, Namibya ve Guyana örnekleri üzerinden değerlendirilecektir.

4.4.1. Türkiye

Türkiye’de çok partili hayata dönülen 1950’den 2023’e kadar yirmi yasama meclisi seçimi gerçekleşmiştir. Bunlardan ilk üçü (1950-1957) %50 üzeri oy ile uygulanan bir PBV modeli ile gerçekleştirilmiş olup, çoğunlukçu modelin yol açtığı sonuçlar nedeniyle listeli oylama modeline geçilmiş ve diğer on yedi seçimde listeli oylama modeli kullanılmıştır. Bunlardan yalnızca 1991 seçimlerinde kısmi bir açık liste modeli kullanılmış diğerlerinde kapalı oylama modeli uygulanmıştır. Oylama modeli aynı kalmakla birlikte farklı dönemlerde hesaplama yöntemleri ve baraj uygulamaları değişiklik göstermiştir. 1965 seçimlerinde milli bakiye hesaplama yöntemi kullanılmışken, 1961 sonrası diğer tüm seçimlerde d’Hondt hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Listeli modellerde sık olarak görülen baraj uygulaması ise Türkiye’de ilk olarak 1961 seçimlerinde çevre barajlı olarak uygulanmış, 1965-1977 arasında kaldırılmış, 1983-1995 arasında %10 ülke, %25 çevre barajı olarak uygulanmıştır. 1995-2018 arasında %10 ülke barajı kullanılmıştır. 2018 yılında ise seçim ittifaklarına yönelik bir düzenleme yapılarak, seçim barajı %10 olarak korunmakla birlikte, ittifakın oy toplamının %10’u aşması halinde, ittifaktaki siyasi partiler için ayrıca baraj hesaplaması yapılmayacağı hükmü getirilmiştir. Son olarak 2022 yılında yapılan değişiklikle ülke barajı %7’ye düşürülmüş ve 2023 seçimlerinde ittifakların bu barajı aşması yeterli görülmüştür.

1950-1957 arası uygulanan PBV modeli seçim çevrelerinin iller olması ve bazı illerin oldukça büyük olması nedeniyle yüksek orantısız sonuçlara yol açmıştır. Bu sonuçların, DP iktidarını muhalefet karşısında daha hoşgörüsüz ve otoriter tutumlara ittiği ve rejimi 27 Mayıs askeri darbesine götüren siyasal kutuplaşma iklimine katkıda bulunduğu ileri sürülebilir. Darbe sonrası yasama meclisi için çevre barajlı d’Hondt hesaplama yöntemi kullanılan bir liste yöntemine geçilmiş ve orantısızlık önemli

derecede azalmıştır. 1965 seçimleri öncesi CHP öncülüğünde meclis çoğunluğuna sahip olan üç parti, DP'nin yerini alan Adalet Partisi'nin (AP) hızlı yükselişini engelleyebilmek düşüncesiyle hesaplama yöntemini artık oyların ülke geneli bir havuzda toplanıp dağıtıldığı milli bakiye yöntemine çevirmiş (Cop, 2018: 165-168) ancak bu yöntem 1965 seçimlerinde meclise daha orantılı sonuçlarla daha çok sayıda parti girmesini sağlasa da AP'nin tek başına iktidar olmasının önüne geçememiştir. Ardından AP 1968'de hesaplama yöntemini yeniden büyük partilere avantaj sağlayan çevre barajlı d'Hondt yöntemi ile değiştirmiştir. Ancak Anayasa Mahkemesi meclisin takdir alanındaki bu konuda tartışmalı bir kararla çevre barajının kaldırılmasına hükmetmiş ve böylece 1980 askeri müdahalesine kadar barajsız d'Hondt yöntemi kullanılmıştır. Darbeden sonra ise 1983'te hem seçim çevreli hem %10 ülke geneli çift barajlı yöntem getirilmiştir. Ayrıca seçim çevresi büyüklükleri 2-7 arasında düzenlenmiştir. Böylece hem aşırı partilerin engellenmesi hem de koalisyon ihtimalinin azaltılarak istikrar düşüncesinin öncelendiği, orantısızlığın arka plana itildiği görülmektedir. 1987 seçimleri öncesinde ise yüksek baraj korunmuş ve çevre büyüklüklerinde üst sınır yediden altıya düşürülmüş, hesaplamalarda da büyük partiler lehine olacak değişiklikler yapılmıştır. Sonuçta iktidarda olan ANAP oy oranı azalmasına rağmen daha fazla sandalye kazanmıştır (Özbudun, 2016: 93-96). Aşağıdaki tabloda 1987-2023 arası TBMM seçimlerinde partilerin oy oranları ve sandalye dağılımı görülebilir:

Tablo 70: Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) seçim sonuçları ve sandalye dağılımları (1987-2023)*

YIL	RP (1987-1995) FP (1999) AK PARTİ (2002-2023)			SHP (1987-1991) CHP (1995-2023)			ANAP (1987-1999) GENÇ P. (2002-2007) İYİ P. (2018-2023)			MÇP (1987) MHP (1995-2023)		
	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%
1987	7.2	0	0.0	24.8	99	22.0	36.3	292	64.9	2.9	0	0.0
1991	16.9	62	13.8	20.8	88	19.6	24.0	115	25.6			
1995	21.4	158	28.7	10.7	49	8.9	19.6	132	24.0	8.2	0	0.0
1999	15.4	111	20.2	8.7	0	0.0	13.2	86	15.6	18.0	129	23.5
2002	34.3	363	66.0	19.4	178	32.4	7.3	0	0.0	8.4	0	0.0
2007	46.6	341	62.0	20.9	112	20.4	3.0	0	0.0	14.3	71	12.9
2011	49.8	327	59.5	26.0	135	24.5				13.0	53	9.6
2015/1	40.9	258	46.9	25.0	132	24.0				16.3	80	14.5
2015/2	49.5	317	57.6	25.3	134	24.4				11.9	40	7.3
2018	42.6	295	49.2	22.7	146	24.3	10.0	43	7.2	11.1	49	8.2
2023	35.6	268	44.7	25.4	169	28.2	9.7	43	7.2	10.1	50	8.3

YIL	DYP (1987-2002) DP (2007-2018) ZAFER P. (2023)			DSP (1987-1999) SAADET P. (2002-2018) YRP (2023)			HADEP (1995-1999) DEHAP (2002) BAĞ. (2007-2011)** HDP (2015-2018) DEM PARTİ (2023)			DİĞER + BAĞ.			TOP
	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Sand.
1987	19.1	59	13.1	8.5	0	0.0				1.2	0	0.0	450
1991	27.0	178	39.6	10.8	7	1.6				0.5	0	0.0	450
1995	19.2	135	24.5	14.6	76	13.8	4.2	0	0.0	2.1	0	0.0	550
1999	12.0	85	15.5	22.2	136	24.7	4.8	0	0.0	5.7	3	0.5	550
2002	9.5	0	0.0	2.5	0	0.0	6.2	0	0.0	12.5***	9	1.6	550
2007	5.4	0	0.0	2.3	0	0.0	3.8	22	4.0	3.6	4	0.7	550
2011	0.7	0	0.0	1.3	0	0.0	5.7	35	6.4	3.5	0	0.0	550
2015/1	0.2	0	0.0	2.1	0	0.0	13.1	80	14.5	2.4	0	0.0	550
2015/2	0.1	0	0.0	0.7	0	0.0	10.8	59	10.7	1.7	0	0.0	550
2018				1.3	0	0.0	11.7	67	11.2	0.6	0	0.0	600
2023	2.2	0	0.0	2.8	5	0.8	8.8	61	10.2	5.4	4	0.7	600

*Türkiye seçim sonuçları için Bkz: <https://www.ysk.gov.tr/tr/milletvekili-genel-secim-arsivi/2644>; <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1983-2007/Turkiye.pdf> (Erişim tarihi: 14.06.2024); TÜİK (2012) Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011.

**2007 ve 2011 seçimlerinde etnik Kürt partisi %10 ülke geneli barajına takılmamak için bağımsız adaylarla yarışmıştır. Grubun adaylarının dışındaki bağımsızların oyu diğer kısmında değerlendirilmiştir.

***2002 seçimlerinde bağımsız aday olarak seçilen dokuz parlamento üyesinin oyları %1'dir. Diğer kategorisinin yüksek olmasının nedeni ise tablonun dışında kalan oyların (ANAP %5.13, DSP %1.22, YTP %1.15, BBP %1.02 ve %1'in altında oy alan diğer yedi parti) yüksekliğidir.

1987 seçimlerinde DSP %8,5, RP %7,2, MÇP %2,9 oy ile ülke geneli %10 barajından dolayı sandalye kazanamamıştır ve toplam %19,8 civarında bir oy değerlendirme dışı tutulmuştur. Birinci olan ANAP ise oyların %36,3'ünü alıp sandalyelerin %64,9'unu kazanmıştır. Bu aşkın ve eksik temsiller neticesinde 1987 yılı GALE 22,29 gibi yüksek bir değer hesaplanmaktadır. 1991 yılında barajı geçen beş parti olmuş ve istikrar hayali ile getirilen baraja ve önlemlere rağmen hiçbir parti çoğunluk sağlayamamıştır. Ardından koalisyon hükümeti anlaşmasında modelin değişeceğine değinmiş ve nihayetinde 1995 yılında Anayasanın 67. maddesine “*seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak şekilde düzenlenir*” fıkrası eklenerek ardından orantılılığı artıracak düzenlemelere girişilmiştir (Cop, 2018 :216). Bu doğrultuda seçim çevreleri yeniden büyütülmüş ancak baraja ve d'Hondt hesaplama yöntemine dokunulmamıştır. Bu arada sandalyelerin 100 tanesinin tek bir seçim çevresi olarak ülke geneli hesaplanması da planlanmış ancak Anayasa Mahkemesi bu kararı iptal etmiştir. Aynı kararda ülke barajına dokunmadan seçim çevresi barajını da kaldırmıştır (Özbudun, 2016: 97-99).

Bu değişikliklerin koalisyon hükümeti döneminde gerçekleştirildiği dikkate alındığında her iki uç noktada olmayan, birinci partiye avantaj sağlamayan dengeli bir modelin istendiği anlaşılabılır. Anayasaya 1995'te eklenen hükmün ardından gerçekleşen 1995 ve 1999 seçimlerinde %10 ülke geneli barajı korunmakla birlikte barajı geçen parti sayısının beş olması nedeniyle ne istikrar sağlanabilmiş, ne de yüksek düzeyde orantılılık sağlanabilmiştir. 1991-2002 arasında sekiz hükümet iktidara gelmiş ve ortalama ömürleri bir yıldan daha az olmuştur (Sayarı, 2007: 204). Barajın yanı sıra Türkiye'nin uzun yıllardır kullandığı ve büyük partilere avantaj sağlayan d'Hondt hesaplama yöntemi de, endeks değerlerinin yüksek çıkmasının ikinci bir nedenidir. 1995 ve 1999 seçimlerinin GALE değerleri on civarındadır.

Ekonomik krizin ardından gerçekleştirilen 2002 seçimlerine gelindiğinde ise yalnızca iki partinin barajı aşması ile nihayet istikrar sağlanabilmiş ama 27,07 GALE değeri ile Türkiye tarihinin en orantısız sonuçlarından birisi ortaya çıkmıştır. Ak Parti %34,3 oy oranı ile sandalyelerin %66'sını, CHP %19,4 oy ile sandalyelerin %32,4'ünü kazanmış; baraja takılan DYP %9,5, MHP %8,4, Genç Parti %7,3, DEHAP %6,2, ANAP 5,1 ve Saadet Partisi %2,5 oy oranı ile sandalye kazanamamıştır. Oy veren seçmenlerin yaklaşık %46'sı doğrudan baraj tarafından dışlanmıştır. Öte yandan 1987'den beri ilk kez hızlı bir şekilde hükümet kurulabilmiş ve tek parti iktidara yerleşmiştir (Sayarı, 2007: 206).

Gelen istikrar ortamı sonrasında gerçekleştirilen 2007 ve 2011 seçimleri öncesinde modele dokunulmamış, her iki seçimde de barajı geçen üçer parti olmuş, Ak Parti tek başına iktidarını korumuştur. Sonra gelen 2015 Haziran seçimlerinde barajı geçen parti sayısının dört olması ile tek başına hükümet kurulamamış ancak orantısızlık değeri de son yıllardaki diğer seçimlere nazaran daha düşük olmuştur. Partiler koalisyon kurmaya yanaşmayınca 2015 Kasım ayında seçimler tekrar edilmiş, bu sefer Ak Parti oy ve sandalye sayısını artırarak yeniden tek başına iktidar olmuştur.

Modelde bir sonraki değişiklik 2018 yılında güçlü bir başkanlık sistemine geçilmesinin ardından yıllardır tartışılmakta olan baraja yönelik olmuştur. Barajı kaldırmadan yalnızca ittifak düzenlemelerine müsaade edilmiştir. Bu da aslında parti parçalanmasına ve artan parti sayılarına karşı bir önlem olarak düşünülebilir. Beş partinin yasama meclisine girdiği 2018 seçimlerinde de Ak Parti küçük bir farkla tek

başına iktidar çoğunluğunu kazanamamış ama aradaki fark için milliyetçi parti MHP'nin desteği ile yönetimini yeni sistem altında sürdürmeye başlamıştır. Seçimlere yönelik son değişiklik ise 2023 seçimlerinden önce 2022 yılında gerçekleştirilmiş ve ülke geneli baraj hem partiler hem ittifaklar için %7'ye düşürülmüştür. İttifaklar içindeki partilerin oyları için ayrıca bir baraj şartı aranmamaktadır. Dolayısıyla daha küçük oylarla partiler bir ittifak içerisinde olmaları ve ittifakın toplam oyunun %7'yi geçmesi durumunda sandalye kazanabilmektedir. Yeni sistemde yasama meclisi seçimleri ile iki turlu olarak gerçekleştirilen başkanlık seçimlerinin aynı gün yapılması, ittifakları destekleyici nitelikte bir düzenleme olarak işlev görmektedir.

Türkiye listeli modelin kullanımını tercih ettiği 1960'lı yıllardan bu yana seçimlerde daima partilerin adaylara nazaran daha aktif olduğu süreçler yaşamıştır. FPTP kullanan ülkelerin aday merkezli sistemlerine kıyasla Türkiye'de model daha parti merkezli bir inşa sürecinden geçmiştir ve siyasal kültür de genellikle bu parti merkezli seçimlere alışkındır. Siyasal bölünmeler incelendiğinde Türkiye'nin seçmen profilinin, aday merkezli dar bölge kullanan ABD, Birleşik Krallık, Yeni Zelanda vb. ülkelere farklı olduğu gözlemlenebilir. Dar bölge kullanan ülkelere Downsian modeline (medyan seçmen teoremi) (Grofman, 2000: 71) uygun olarak oyların daha merkezde toplanmış ve birbirine geçişkenliğinin daha yüksek olduğu dikkat çeker. Oysa partilerin ve parti bağlılıklarının güçlü olduğu yerlerde geçişkenliğin daha az, oyların merkezde toplanmamış, seçmen profilinin U biçiminde (Fraenkel, Grofman, 2014: 200-201) olduğu gözlemlenebilir. Türk seçmenin önemli bir kısmı partisine karşı, etnik ve dini kimliğin parti kimliğinin temel belirleyicisi olduğu sosyo-kültürel bir ortamda (Kalaycıoğlu, 2022: 186) genellikle küçük yaşlarda bir spor kulübü tutuyormuş gibi güçlü duygusal bağlar (Kalaycıoğlu, 2022: 174) geliştirmektedir. Bu durum da Türkiye'de seçmen profilinin Downsian modelden daha çok U biçimli bir model çizmesine neden olmaktadır.

Partilerin genel oy dağılımları incelendiğinde 1987-2023 arası için sol kutupta konumlanmış olarak değerlendirilebilecek olan oyların %30-40 arasında değişkenlik gösterdiği gözlemlenebilir. Merkez ve sağ oylarının ise genellikle %60 civarında olduğu görülür. Geçişkenlik dönemsel olarak merkezden daha sağa doğru ya da daha sağdan biraz merkeze doğru değişiklik göstermektedir ama sağdan sola, soldan sağa

doğrudan geçişler daha nadirdir. Parti kapatılmaları nedeniyle gerçekleşen isim değişiklikleri ve konumu birbirine yakın partilerin arasındaki çeşitli geçişler genellikle Türkiye parti sisteminde oynaklığın yüksek olduğu yönünde bir algı oluşturmaktadır. Tablonun 1987-2001 yılları arası parti konumları ve parti sayısı açısından değerlendirildiğinde, sağda muhafazakâr RP, milliyetçi MHP, merkez sağ DYP ve merkeze daha yakın liberal ANAP’dan oluşan dörtlü bir parçalanma; solda CHP ve daha merkeze yakın DSP’den oluşan ikili bir parçalanma göze çarpar. Bu minvalde EPS partilerin güçlerine göre 4-7 arasında değerler almaktadır. Dönemin görüntüsü çok partili sisteme uygundur.

2001’de kurulmasının ardından Ak Parti günümüze kadar %35-50 arasındaki oylarla merkez sağ oylarını birleştirmiş ve ANAP, DYP ve popülist Genç Parti sahneden çekilmiştir (Çarkoğlu, 2011: 60; Sayarı, 2007: 199). Solda ise DSP’nin güç kaybı ve sol söylemli etnik Kürt milliyetçisi bugünkü adıyla DEM Partinin (HADEP/DEHAP/DTP /BDP/HDP) sahneye çıkması ile CHP ve DEM Parti görünür olmuştur. Böylece 2015 seçim sonuçlarında görüldüğü gibi, sağda Ak Parti ve aşırı sağda MHP, solda CHP ve etnik Kürt partisi HDP’den oluşan dörtlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu dönem efektif parti sayısının 3-4 arasında ölçüldüğü bir çok partili sistem olarak değerlendirilebilir.

2018 seçimleri ile beraber son iki seçimde bu dörtlü yapının yerlerini yaklaşık olarak koruduğu ve merkezde ortaya çıkan boşluğa MHP’nin Ak Parti ile yaklaşmasından sonra kopan bir grubun öncülük ettiği İyi Partinin yerleştiği gözlenebilir. Böylece EPS’nin bir nebze daha yükseldiği ve son seçimlerde 4,54’e ulaştığı görülür. Aslında 2023 seçimlerinde EPS biraz daha yüksek ölçülebilirdi ancak hem %7 ülke geneli oy barajı hem de d’Hondt hesaplama yönteminin güçlü partilere avantaj sağlaması nedeniyle yeni kurulan DEVA Partisi ve Gelecek Partisi ile Saadet Partisi ve DP seçimlere CHP listelerinden, HÜDAPAR ve DSP de Ak Parti listelerinden katıldığı için ayrı hesaplanamamıştır.

Aşağıdaki tabloda TBMM seçimlerinin 1990 sonrası EPS, katılım oranları, kadın temsilci oranı, GALE ve TDE değerleri görülebilir:

Tablo 71: Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1991-2023)

SEÇİM	MODEL	EPS	TDE-RV Katılım %*	KTO	GALe	TDE
1991	Açık Liste	4.68	83.92	1.78	11.29	65.09
1995	Kapalı Liste	6.15	84.05	2.36	9.77	67.54
1999	Kapalı Liste	6.78	85.38	4.18	9.46	68.28
2002	Kapalı Liste	5.43	79.14	4.36	27.07	50.33
2007	Kapalı Liste	3.47	79.46	9.09	11.76	59.59
2011	Kapalı Liste	2.96	83.16	14.36	7.40	63.30
2015/1	Kapalı Liste	3.65	83.92	17.82	4.90	67.51
2015/2	Kapalı Liste	2.99	85.23	14.91	6.69	64.29
2018	Kapalı Liste	3.72	86.22	17.33	5.71	67.52
2023	Kapalı Liste	4.54	87.05	19.83	7.52	68.21
10 SEÇİM	ORT	4.44	83.75	10.60	10.16	%64.17

* 1995, 1999 ve 2007 seçimlerinde katılım oranları VAP-RV katılım oranı arasındaki %5 makul sınırı aştığı için yeniden düzenlenmiştir

Tablolardan da anlaşılacağı üzere Türkiye 1990 sonrası genellikle çok partili bir sisteme sahip olmuştur. 2002’den beri süren Ak Parti iktidarının yüksek oy oranları nedeniyle zaman zaman iki kutuplu veya hâkim partili (Sayarı, 2007; Çarkoğlu, 2011) bir sistem gibi değerlendirilse de EPS açısından bakıldığında genellikle hâkim partili sistemlere nazaran ortalamaların üzerinde değerler aldığı görülür. Öte yandan 2018’de Rusya modeline benzer güçlü bir başkanlık sistemine geçilmesinin getirdiği yürütme hâkimiyetinden söz edilebilir (Bektaş, 2019: 216). Ancak yürütme kısmında ortaya çıkan bu hâkimiyet seçimlerdeki etkin parti sayısını etkilememiştir. 1990 sonrası gerçekleşen on seçimin EPS ortalaması 4,44’dür. EPS’nin iyi olmasına rağmen GALE değerlerinin yüksek baraj nedeniyle genellikle kötü olması Türkiye’nin orantılı temsil düzeyinde düşük puan almasına neden olur.

Seçimlere katılım oranı Türkiye’de her dönem yüksek olmuştur ve seçmenler tarafından seçimlere büyük önem atfedilir (Aytaç, Stokes, 2019: 14). Zorunlu oylamanın var görünüp fiili olarak uygulanmıyor olmasına, posta ile veya elektronik oylama gibi katılımı artırmaya ve kolaylaştırmaya yönelik uygulamalar olmamasına rağmen, oy vermeye yönelik politik ilgi, rekabetin daha düşük düzeylerde olduğu seçimlerde dahi yüksektir. Seçimlerde ekonomik desteğin, kayırmacılığın etkili olduğuna yönelik çalışmalar bulunsa da adayların para ile oy satın aldığı uygulama örnekleri nadirdir. Oy verme dürtüsünün önemli belirleyenlerinden birisi, tarafına

destek olmaktır. Dönem dönem ekonomik kaygılar etkili olsa da, partizanlığın daha yaygın olduğu gözlemlenebilir. Kadın temsilci oranı Avrupa ortalamalarının altındadır ve herhangi bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Buna rağmen artan bir seyir de göstermektedir. Toplumsal yapı kadın çalışma oranlarının olduğu gibi kadın temsilci oranlarının da düşük olmasının ana nedenidir. 1991’de %2, 2002’de %4, 2011’de %14, 2023 seçimlerinde ise %20 civarında olmuştur. Kadın temsilci oranlarının düşük olmasına rağmen katılım oranlarının yüksekliği katılımcı temsil düzeyinin orta olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır.

Bireysel temsil açısından bakıldığında ise Türkiye, yaklaşık 100.000 seçmene bir temsilci düşmesi, düşük tercihlilik düzeyi ve orta büyüklükte seçim çevreleri ile düşük ile orta arası sınırdaki bir bireysel temsil düzeyine sahiptir. Tüm kategorilerde ne iyi ne kötü civarında puanlar alan Türkiye’nin son on seçiminin TDE değerleri ortalaması %64,17 ile orta düzeydedir. Yalnızca iki partinin barajı geçtiği 2002 seçimlerinde ortaya çıkan yüksek orantısızlık nedeniyle %50,33 olarak hesaplanmışken, diğer seçimlerde %59-69 arasında değerler almıştır. 2023 seçimlerinde ise %68,21 olarak hesaplanmıştır.

4.4.2. İspanya

Kapalı liste oylama modelini uzun yıllardır istikrarlı bir şekilde kullanan ülkelerden bir tanesi de İspanya’dır. Çalkantılı geçmişine rağmen, 1977’de yeniden demokratik seçimlere dönüş yapmasından sonraki süreç, İspanya’nın istikrarlı bir demokratik sisteme sahip ülkeler listesinde kabul edilmesini sağlar (Montero, Santana, 2020: 350). Aslında İspanya, her ne kadar oldukça sınırlı bir oy hakkı ile de olsa, 19. yüzyıl başlarına kadar uzanan, eski bir rekabetçi seçim geçmişine sahiptir. 1936’daki iç savaş öncesinde gerçekleşen son üç seçimde oldukça parçalı bir çok parti yapısı göze çarpmaktadır. 1977’de yeniden seçimli demokrasiye dönüşmesiyle birlikte gerçekleştirilen ilk seçimlerde EPS 4.30 olarak hesaplanmıştır. Bu tarihten sonra gerçekleştirilen tüm seçimlerde bir merkez sağ (UCD/AP/PP) ile bir merkez sol (PSOE) parti ilk iki parti olmuştur. Çoğu zaman da bunların yanında bir-iki daha küçük parti veya koalisyon (PCE/IU/Podemos/Unidos Podemos/Sumar/CDS/C’s/Vox) ile

çok sayıda Katalan, Bask milliyetçisi ve bölgesel partiler mecliste yer almıştır²⁰. Katalan oyları her dönem %3-5 arasında 10-20 civarı sandalye almakta iken, Bask oyları da %2-3 arasında 5-10 civarı sandalyeler kazanmaktadır. Bu durum İspanya parti sistemini rekabetçi, ılımlı bir çok parti sistemi olarak şekillendirmiştir.

1977-1982 arasında sağ parti iktidarda iken, 1982’de çeşitli iç krizlerle birlikte seçmenlerin yaklaşık %43’ünün oyunu değiştirdiği seçimlerde sol büyük bir başarı elde etmiş ve ilk defa tek başına iktidara gelmiştir (Montero, Santana, 2020: 356). 1982-1996 arasında sol iktidarı devam etmiş, 1996-2004 arasında yeniden sağ iktidara taşınmıştır. 2004-2011 arasında sol, 2011 seçimlerinde ise sağ iktidara gelmiştir. 2015 yılına kadar EPS 2,79-4,30 arasında seyretmiştir. Ana iki parti her zaman ilk iki parti olsa da, son yıllarda Almanya’dakine benzer şekilde parçalanmada artış göze çarpmaktadır. Özellikle 2015-2019 arası gerçekleştirilen dört seçimde ana partilerin zayıflaması ve Podemos, C’s ve Vox oylarının artması ile EPS 5,03-6,11 arasına yükselmiştir. Aşağıdaki tabloda İspanya temsilciler meclisindeki 1977-2023 arası iki büyük partinin ve diğer partilerin oy ve sandalye yüzde dağılımları gösterilmiştir:

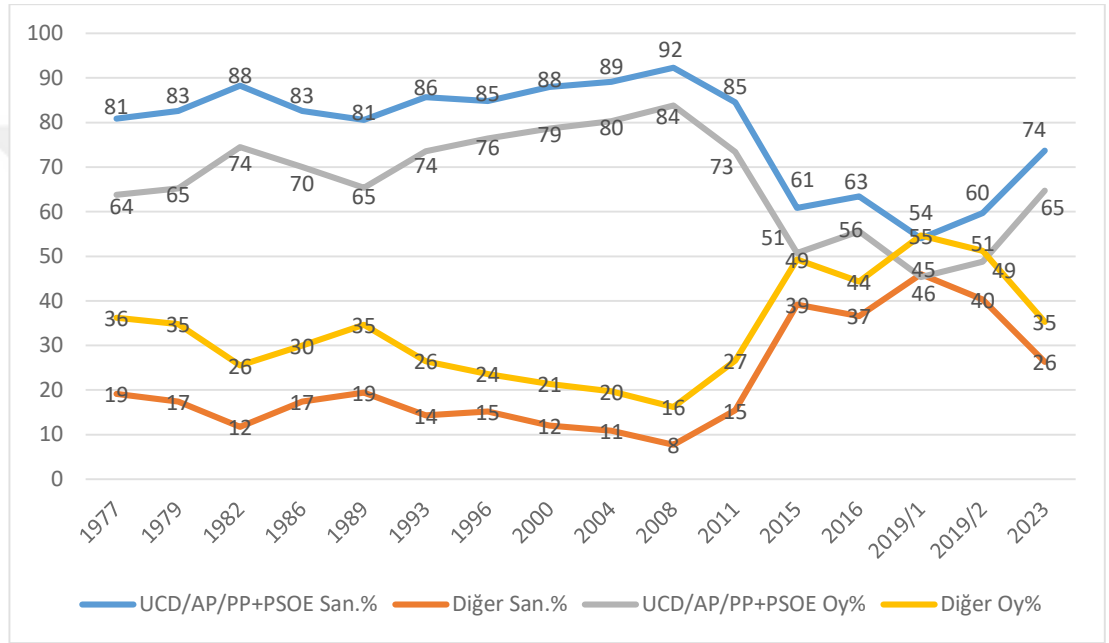
Tablo 72: İspanya Temsilciler Kongresinde (Congrese de los Diputados) iki büyük partinin ve diğerlerinin oy ve sandalye yüzdeleri (1977-2023)

YILLAR	UCD/AP/PP + PSOE			DİĞER		
	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%
1977	63,8	283	80,9	36,2	67	19,1
1979	65,2	289	82,6	34,8	61	17,4
1982	74,5	309	88,3	25,5	41	11,7
1986	70,0	289	82,6	30,0	61	17,4
1989	65,4	282	80,6	34,6	68	19,4
1993	73,5	300	85,7	26,5	50	14,3
1996	76,4	297	84,9	23,6	53	15,1
2000	78,7	308	88,0	21,3	42	12,0
2004	80,3	312	89,1	19,7	38	10,9
2008	83,8	323	92,3	16,2	27	7,7
2011	73,4	296	84,6	26,6	54	15,4
2015	50,7	213	60,9	49,3	137	39,1
2016	55,6	222	63,4	44,4	128	36,6
2019/1	45,4	189	54,0	54,6	161	46,0
2019/2	48,8	209	59,7	51,2	141	40,3
2023	64,7	258	73,7	35,3	92	26,3

²⁰ İspanya seçim sonuçları için Bkz: <https://infoelectoral.interior.gob.es/es/elecciones-celebradas/resultados-electorales/> (Erişim tarihi: 23.06.2024).

Tabloda görüldüğü gibi 2015 öncesi ilk iki partinin oyları %63-84, sandalye oranları %80-93 arasında olmuştur. 2015-2019 arasındaki parçalanma sürecinde iki büyük parti oyları %45-55 arasına gerilemiş, sandalye payları %54-64 arasında olmuştur. Son 2023 seçimlerinde ise iki büyük partinin oy oranı yeniden %65 civarına yükselmiş sandalyelerin yaklaşık %74'ünü kazanmışlardır. Aşağıdaki şekilde bu değişimin seyri gözlemlenebilir:

Şekil 5: İspanya'da iki büyük ve diğer partilerin oy ve sandalye yüzdeleri (1977-2023)

2015 seçimlerinde iki ana partinin güç kaybetmesinin ardından aylarca süren müzakerelerde hükümet kurabilecek çoğunluk sağlanamamış ve 2016'da yeniden seçim yapılmıştır. 2016'da da hiçbir parti çoğunluk elde edememiş ve parçalı yapı devam etmiştir. Fakat PSOE içindeki başkanlık değişimi sonrası bir kesimin çekimser kalmasıyla PP yeni bir hükümet kurabilmiş ancak ömrü 20 ay kadar sürmüştür. 2018 yılında ise PP hükümeti yolsuzluk skandalları nedeniyle İspanya'nın ilk başarılı gensoru önergesiyle devrilmiştir. Nisan 2019 seçimlerinde PP'nin oyları tarihte ilk kez %16,7'ye kadar düşmesine rağmen az farkla yine ikinci parti olmuş ancak sandalye sayısı 66'ya inmiştir. Ana rakibi PSOE ise önceki dönemde kaybettiği oylarından bir kısmını geri alarak %28,7 oy ile birinci olmuş, 123 sandalye kazanmıştır. %15,9 oy alan C's 57, sol ittifak Unidas Podemos ise %14,3 oy ile 42 sandalye kazanmıştır. Aşırı sağ Vox ise PP'nin güç kaybından dolayı %10,3 oy ile 24 sandalye kazanmıştır. Bu seçimin EPS değeri, 1977 sonrası İspanya seçimlerinde ölçülen en yüksek değer 6,11

olarak hesaplanmıştır. Hükümet kurma girişimlerinin bir kez daha başarısız olmasının ardından Kasım 2019’da tekrar seçim yapılmıştır. Benzer şekilde EPS’nin 6,07 olduğu Kasım 2019 seçimlerinde de PSOE yaklaşık oyunu ve sandalye sayısını korumuştur. Nisan’da üçüncü olan C’s’nin hızla eriyip %6,8 oy ile yalnızca on sandalye kazanması nedeniyle, PP oyu biraz toparlanmış ve %20,8 oy ile 89 sandalye kazanmıştır. Bu seçimin en karlı partisi ise üçüncü olan aşırı sağ Vox olmuş, oylarını %15,1’e sandalye sayısını 52’ye çıkarmıştır. Unidas Podemos ise %12,9 oy ile 35 sandalye kazanmıştır. Seçimin ardından gerçekleştirilen müzakereler sonucunda 2020’de İspanya tarihinin ilk koalisyon hükümeti kurulmuştur. Son 2023 seçimlerinde ise hızla eriyen C’s sahneden çekilmiş, Posedos ile Vox oyları da azalarak, ana partilerde bir toparlanma gözlenmiştir. 2023 seçimleri EPS değeri yeniden 4,08’e gerilemiştir. Aşağıdaki tabloda İspanya’nın 2000 sonrası seçim sonuçları ve sandalye dağılımları görülebilir:

Tablo 73: İspanya Temsilciler Kongresi (Congrese de los Diputados) seçim sonuçları ve sandalye dağılımları (2000-2023)*

YIL	PP			PSOE			IU/PL/Podemos /UP/Sumar			C’s			Vox		
	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%
2000	44.5	183	52.3	34.2	125	35.7	5.5	8	2.3						
2004	37.7	148	42.3	42.6	164	46.9	5.0	5	1.4						
2008	39.9	154	44.0	43.9	169	48.3	3.8	2	0.6						
2011	44.6	186	53.1	28.8	110	31.4	6.9	11	3.1						
2015	28.7	123	35.1	22.0	90	25.7	20.7**	69	19.7	13.9	40	11.4	0.2	0	0.0
2016	33.0	137	39.1	22.6	85	24.3	21.2	71	20.3	13.1	32	9.1	0.2	0	0.0
2019/1	16.7	66	18.9	28.7	123	35.1	14.3	42	12.0	15.9	57	16.3	10.3	24	6.9
2019/2	20.8	89	25.4	28.0	120	34.3	12.9	35	10.0	6.8	10	2.9	15.1	52	14.9
2023	33.1	137	39.1	31.7	121	34.6	12.3	31	8.9				12.4	33	9.4

YIL	CiU/DiL/CDC /JxCat/Junts			ERC			EAJ/PNV			DİĞER + BAĞ.			TOP.
	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Sand.
2000	4.2	15	4.3	0.8	1	0.3	1.5	7	2.0	9.3	11	3.1	350
2004	3.2	10	2.9	2.5	8	2.3	1.6	7	2.0	7.4	8	2.3	350
2008	3.0	10	2.9	1.2	3	0.9	1.2	6	1.7	7.0	6	1.7	350
2011	4.2	16	4.6	1.1	3	0.9	1.3	5	1.4	13.1	19	5.4	350
2015	2.3	8	2.3	2.4	9	2.6	1.2	6	1.7	8.6	5	1.4	350
2016	2.0	8	2.3	2.6	9	2.6	1.2	5	1.4	4.1	3	0.9	350
2019/1	1.9	7	2.0	3.9	15	4.3	1.5	6	1.7	6.9	10	2.9	350
2019/2	2.2	8	2.3	3.6	13	3.7	1.6	6	1.7	9.1	17	4.9	350
2023	1.6	7	2.0	1.9	7	2.0	1.1	5	1.4	5.9	9	2.6	350

*İspanya seçim sonuçları için Bkz: <https://infoelectoral.interior.gob.es/es/elecciones-celebradas/resultados-electorales/> (Erişim tarihi: 23.06.2024).

**2015 seçimlerinde %3.7 oy ile 2 sandalye kazanan IU diğer kategorisinde değerlendirilmiştir.

Yasama meclisinin 350 sandalyesi, 52 seçim çevresinden fiili olarak etkisiz %3 seçim çevresi barajı ile belirlenir. Seçim çevrelerinin büyüklüğü genellikle küçüktür ve birer sandalyeli Ceuta ve Melilla hariç diğer 50 seçim çevresinden her çevreye en az iki sandalye tahsis edilerek kırsal bölgelere avantaj sağlayan bir modele sahiptir. Son seçimlerde 37 seçim çevresi 3-7 arasında sandalye almıştır. Dolayısıyla çoğu çevrede baraj oranında bir partinin sandalye kazanması olanaksız hale gelir. Ülke barajı uygulanmaması nedeniyle çok sayıda küçük bölgesel parti sandalye kazanabilmektedir. Ayrıca küçük seçim çevreleri, kullanılan d'Hondt hesaplama yöntemi nedeniyle büyük partilere avantaj sağlar ve genellikle büyük partilerin ikisi de oy paylarından yaklaşık %5-10 aralığında yüksek sandalye paylarına erişirler. Örneğin Gallagher endeks değerinin 7,08 hesaplandığı 1993 seçimlerinde birinci parti PSOE %38,78 oy ile sandalyelerin %45,4'ünü, ikinci parti PP ise %34,76 ile %40,3'ünü kazanmıştır. Her iki parti de aşkın temsil elde etmişken, 414.740 (%1,76) oy alan CDS sandalye kazanamamış, 207.077 (0,88) oy alan Coalicion Canaria bölgesel partisi dört, 112.341 (%0,48) oy alan Unio Valenciana bölgesel partisi bir sandalye kazanmıştır. İspanya'nın nevi şahsına münhasır modelinde her ne kadar baraj etkili olmasa da, seçimlere katılan ve sandalye kazanan parti sayısının çokluğu ile d'Hondt hesaplama yönteminin büyük partilere sağladığı avantaj gibi nedenlerle GALE değerleri ne çok düşük ne de çok yüksek düzeylerde ölçülür. 1990 sonrası gerçekleştirilen on bir seçimde GALE değerleri 4,25-7,08 arasında değişiklik göstermiştir ve ortalaması 5,75'dir. Oy sandalye dağılımları genellikle FPTP modellerine kıyasla daha orantılı sonuçlar üretmiştir. Etkisiz baraj nedeniyle Türkiye'nin ortalamasından da daha iyidir. EPS ortalaması ise 4,19 olarak hesaplanmıştır ve bu değerler ile İspanya orantılı temsil düzeyinden iyiye yakın orta puanlar almaktadır.

Seçimlere katılım oranı %65-80 arasında değişiklik göstermekte, 1990 sonrası seçimleri dikkate alındığında ortalama %71 civarında hesaplanmaktadır. Türkiye'den düşük ancak FPTP ve kısmen PBV kullanan ülkelerin ortalamalarından yüksektir. Kapalı liste oylama modelinde küçük partilerin sandalye kazanma ihtimallerinin daha yüksek ve sandalye dağılımının muhtemelen daha orantılı olması beklentisi, katılım oranlarında bir nebze artışa neden olabilir. Ayrıca kapalı liste oylama modellerinde

partilerin listelerini daha fazla çeşitlendirme gerekliliği, azınlık gruplarının ve kadınların daha fazla temsil edilmesine olanak sağlayabilir. Ancak bu kesin değildir. Bu hususta Türkiye örneğinde gördüğümüz gibi ülkenin toplumsal yapısı, siyasal kültürü ve yasal düzenlemeler daha etkilidir. İspanya’da kadın temsilci oranları aday listelerinde en az %40’lık bir kadın temsilci kotası gerektirir. Bundan dolayı 2004 sonrası bütün seçimlerde kadın temsilci oranlarının %36’dan daha yüksek olduğu göze çarpar. İspanya bu değerler ile katılımcı temsil düzeyinden de iyiye yakın orta puanlar alır. Aşağıdaki tabloda 1993-2023 arası İspanya seçimlerinde EPS, katılım, kadın temsilci oranları, GALE ve TDE değerleri görülebilir:

Tablo 74: İspanya Temsilciler Kongresi (Congrese de los Diputados) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1993-2023)

SEÇİM	MODEL	EPS	RV-TDE Katılım %*	KTO	GALe	TDE
1993	Kapalı Liste	3.52	77.05	16.00	7.08	63.68
1996	Kapalı Liste	3.21	78.06	21.55	5.36	65.68
2000	Kapalı Liste	3.12	68.71	28.29	6.10	63.34
2004	Kapalı Liste	3.00	75.66	36.00	4.25	68.01
2008	Kapalı Liste	2.79	75.32	36.29	4.49	67.39
2011	Kapalı Liste	3.34	68.94	36.00	6.93	64.51
2015	Kapalı Liste	5.83	70.01	40.00	6.07	72.08
2016	Kapalı Liste	5.03	66.37	39.14	5.37	69.68
2019/1	Kapalı Liste	6.11	71.71	47.43	5.52	74.57
2019/2	Kapalı Liste	6.07	65.29	44.00	6.36	71.39
2023	Kapalı Liste	4.08	66.59	44.29	5.67	68.01
11 SEÇİM	ORT	4.19	71.25	35.36	5.75	%68.03

*2015-2019 arası seçimlerde katılım oranları VAP-RV katılım oranı arasındaki %5 makul sınırı aştığı için yeniden düzenlenmiştir

Seçim çevresi büyüklüğü ortalaması 6,73, temsilci başına düşen seçmen sayısının 100.000 civarında olduğu İspanya’da tercihlilik düzeyinin düşük olması nedenleriyle bireysel temsil puanları ortanın biraz altında düşük hesaplanır. Tüm faktörler birlikte TDE değerleri açısından ilgili döneme baktığımızda İspanya’nın %63-75 arasında değerler aldığı görülür. Çoğunlukla orta düzey TDE puanına sahip olup, bazı seçimlerde iyi düzey sınırına yakın puanlar almaktadır. GALE değerlerinin düşürülüp, katılım oranlarının yükseltilmesi ve seçimin tercihlilik düzeyinin artırılması durumlarında daha iyi sonuçlara ulaşmak mümkün olabilir gibi görünmektedir.

4.4.3. İsrail

Birinci Dünya Savaşı sonrası Filistin, Milletler Cemiyeti tarafından İngiliz yönetimine bırakılmış ve Yahudi ulusal yurdu kurulması konusunda siyonist çıkarlara özel bir tanıma sağlanmış ancak Arap nüfusuna yönelik özel bir ilgi gösterilmemiştir. 1920-1948 arasında Yahudi topluluğu, Yahudi devletinin yapısal temellerinin atıldığı Temsilciler Meclisi adlı bir yasama organı için oy kullanmıştır. Bu dönemde mecliste derin ideolojik ayrılıklara sahip olmakla birlikte siyasi egemenlik ve ulusal bağımsızlık ortak hedefine sahip on iki ila yirmi altı partinin temsil edildiği ve hiç kimsenin parlamento çoğunluğunu kazanamadığı bir yapı göze çarpar. İkinci Dünya Savaşından sonra Kasım 1947’de Birleşmiş Milletler’in Filistin’in bir Yahudi ve bir Arap devleti olarak bölünmesi ve Kudüs’ün uluslararası bir yerleşim yeri olmasına yönelik kararı, Filistin ve tüm Arap Dünyası’nın bu plana karşı çıkmasına rağmen İsrail’in kurulması için temel sağlamıştır. Ardından Yahudi lider David Ben-Gurion’un²¹ 1948’de bağımsızlık ilan etmesiyle ilk Arap-İsrail savaşı patlak vermiştir (Ries, 2001: 109-110).

İsrail kurulduğu 1948 yılından beri kapalı liste oylama modelini, Türkiye ve İspanya’dan farklı olarak parlamentonun 120 sandalyesini seçmek üzere tüm ülkeyi tek bir seçim çevresi olarak kullanmaktadır. Bağımsızlığından bu yana oylama modeli küçük bazı değişiklikler dışında büyük ölçüde aynı kalmıştır (Rahat, Hazan, 2005: 333). Genel kabule göre seçim çevresinin genişlemesi, küçük partilerin temsiliğini artırır ve dolayısıyla daha orantılı sonuçlar doğurur. İsrail seçim sistemi de bu nedenle orantılı temsilin “aşırı” bir örneği olarak anılır (Shugart, 2021: 331). Bu uygulama küçük partilerin sandalye kazanmasını kolaylaştırır ve çok partililiği teşvik eder. Bu nedenle İsrail genellikle koalisyon hükümetlerine dayalı bir çok partili sisteme sahip olmuştur.

²¹ 1886’da Rus İmparatorluğu’nun bir parçası olan Polonya’da doğan İsrail’in kurucusu David Ben-Gurion, 20. yüzyılın başlarında siyonist faaliyetleri nedeniyle Rus yetkililerce tutuklandıktan sonra Osmanlı’ya göç etmiş ve Beyoğlu’nda birlikte yaşadığı yakın arkadaşı İsrail’in ikinci devlet başkanı Yitzhak Ben-Zvi ile birlikte Osmanlı vatandaşı olarak, 1915’te Cemal Paşa’nın emri ile Osmanlı topraklarından sürülene kadar Türkiye’de yaşamış, hatta 1912’de hukuk okumak için İstanbul Üniversitesi’ne girmiştir. Bkz: (Gol, 2019).

Kurulduğu günden bu yana siyasi partiler, eskiden de var olan ayrışmaların temelinde laik-dindar gruplar, farklı ülkelerden gelen Yahudi göçmenler, Yahudi-Arap vatandaşlar ve sol-sağ ekseninde ideolojik olarak kutuplaşmış en az dört büyük sosyal ve politik ayrışmanın göze çarptığı son derece heterojen bir yapıda olmuştur. Siyaset siyonist partilerin elindedir ve genellikle hem sağ, hem sol, hem dini hem de Arap partileri farklı kamplara ayrılmış durumdadır. Bu nedenle tüm seçimlere önemli sayıda parti veya ittifak katılmış, hiçbir seçimde bir parti tek başına çoğunluğu sağlayamamıştır. Buna rağmen başlarda ana işçi partileri Mifleget Poalei Eretz Yisrael (Mapai) ve HaMa'arakh (Maarah) 1977'ye kadar tüm hükümetleri kuran baskın taraf olmuştur. 1977 siyasi bir dönüm noktası olmuş ve ilk kez sağcı muhafazakâr siyonist Likud seçimleri kazanmış, iki kutuplu bir çok partili sistem ortaya çıkmıştır. Ardından 1980'lerde yapılan üç seçimde, 1-6 arasında değişen toplamda 25-41 arasında çok sayıda sandalye kazanmalarına rağmen, bu iki taraf dışındaki tüm partiler %5'in altında oy almışlardır. Yine de bu iki büyük taraf açıkça etkili bir işbirliği yapamadığı için daha küçük aşırı partilere bağımlı hale gelmişlerdir (Ries, 2001: 110-111).

Normalde yasama meclisinin süresi dört yıldır ancak koalisyonlar nedeniyle sık sık erken seçimler yapılır. 1992'den bu yana on üç seçim gerçekleşmiştir. Özellikle son yıllarda 2019-2022 arasında beş kez seçim yapılmak zorunda kalmıştır. 1990 sonrası gerçekleştirilen on üç seçimin EPS ortalaması 7,34'tür. Bu sayı incelenen ülkeler ve seçimler içerisinde, Brezilya ve Endonezya'dan sonra en yüksek üçüncü ortalama değildir. EPS 1999 seçimlerinde 10,07, 2006 seçimlerinde 8,98, 2013 seçimlerinde 8,68, 2021 seçimlerinde 8,92 ve son gerçekleştirilen 2022 seçimlerinde 7,99 olarak hesaplanmıştır. Son seçimlerde %3,25 ülke barajı kullanılmasına rağmen on parti mecliste temsil imkânı kazanmıştır. 1999 seçimlerinde on beş; 2003 ve 2021 seçimlerinde on üç; 2006, 2009 ve 2013 seçimlerinde ise on iki parti meclise girmiştir²².

²² İsrail seçim sonuçları için Bkz: <https://main.knesset.gov.il/mk/elections/pages/default.aspx> (Erişim tarihi: 30.06.2024).

Hem savaşlar ve yerleşik Arap nüfus ile çatışmalar hem de Yahudi devletinin kendi toplumunun mevcut parçalı yapısı ve küçük partilerin aşırı gücü nedenleriyle İsrail’de siyasi istikrar daima sorunlu olmuştur. Bu oklu yapıdan kaynaklı olarak zaman zaman dinci ve aşırı sağ partiler koalisyonlarda glerinden çok daha yüksek düzeyde söz sahibi olabilmektedir (Ulutaş, v.d, 2012: 31). 1996’dan bu yana yapılan on iki seçimin hiçbirinde birinci parti %30’dan fazla oy alamamıştır. Bir yönetim çoğunluğu yaratmak için sürekli büyüyen bir ortaklar çemberi dhil etmek gerekli hale geldi. Başbakan koalisyon ortaklarına daha fazla bakanlık ve pay tahsis ederken, hükümeti yönetmeye daha fazla zaman ve çaba harcamak zorunda kalmaya başladı (Hazan, Itzkovitch-Malka, Rahat, 2018: 593). Bu durum haliyle koalisyon hükümetlerinin işini zorlaştırmakta, erken seçimleri tetiklemekte ve yeni koalisyon krizleri yaratmaktadır.

1992 yılında sol tarafın lideri Yitzhak Rabin’in kazanmasının ardından yapılan değişiklikle hükümet kurma sorununa çözüm olması düşüncesiyle başbakanın doğrudan halk tarafından seçilmesi ve yasama meclisi için ayrı oy kullanılması şeklinde iki oylu bir uygulamaya geçilmiştir. Ayrıca bu dönemde Eylül 1993’te Oslo Anlaşmaları ile Filistinlilerle önemli atılımlar gerçekleştirilmiştir. Ancak Rabin’in Kasım 1995’te bir Yahudi aşırılıkçı tarafından öldürülmesi ve halefi şimon Peres’in 1996’da gerçekleştirilen ilk doğrudan başbakanlık seçimlerini Benjamin Netanyahu karşısında çok küçük bir farkla kaybetmesi, sağ kanadın yeniden ulusal dini bir koalisyon oluşturmasını sağlamıştır ve ardından barış anlaşması çıkmaza girmiştir.

1999’da ikinci kez yapılan doğrudan başbakanlık seçimlerinde sol tarafın lideri Ehud Barak kazanmış ancak değişikliğin parti sayısının azalması yönünde beklenen etkinin aksine ikinci oylarda radikal partilerin daha da güçlenmesine neden olarak parti sayısını artırması sonucunda istikrarlı bir koalisyon kuramamıştır. Ardından Barak, Temmuz 2000’de İsrail-Filistin görüşmelerinin bozulması ve Eylül’de çatışmaların yeniden şiddetlenmesi sonrası 2001’de yenilenen üçüncü doğrudan başbakanlık seçimlerinde sağcı Likud lideri Ariel Sharon’a karşı büyük bir farkla kaybetmiştir. Sharon’un 2001’de kazanmasının ardından bir ay sonra meclis, iki büyük parti için de büyük kayıplara neden olup orta-küçük partileri destekleyerek parti sisteminin parçalanmasını artıran ve koalisyon kurmayı daha da zorlaştıran bu başarısız reform

girişimini kaldırmış, böylece beş yıllık bir aradan sonra eski sisteme geri dönmüştür (Ries, 2001: 111-112). Bu örnek modelde yapılacak bir ayarlamamanın her zaman beklenen sonucu veremeyebileceğini, seçmenler, partiler ve politikacılar gibi aktörlerin davranış kalıplarındaki değişikliklerin bazen daha kötü sonuçlar ortaya çıkarabileceğini göstermektedir (Rahat, Hazan, 2005: 348-349).

Tüm ülkenin tek bir seçim çevresi sayılması, barajın listeli modellere nazaran düşük olması ve küçük partilerin oyları ile orantılı sandalye elde edebilmeleri İsrail'in GALE hesaplamalarında iyi düzeyde değerler almasına neden olur. Son on üç seçimin GALE ortalaması 2,42'dir. Dar bölge seçim çevresi kullanan ülkelere ve barajın yüksek olduğu Türkiye ile seçim çevrelerinin çok büyük olmadığı İspanya'dan daha orantılıdır. Öte yandan sandalyelerin dağılımı için hesaplama yöntemi olarak büyük partilere avantaj sağlayan d'Hondt yönteminin değiştirilmiş bir versiyonu olan Bader-Ofer yöntemini kullanmaktadır. Bader-Ofer yönteminin d'Hondt yönteminden farkı yalnızca seçim barajını geçen partilerin oylarının toplamının dikkate alınmasıdır²³.

Seçim barajı başta 1948'te tek bir sandalye (%0,83) olarak kabul edilmiş, partiler her Droop kotası için bir sandalye almış, ardından kalan sandalyeler için d'Hondt yöntemi kullanılmıştır. 1951'de büyük partilere avantaj sağlayan d'Hondt yerine küçük partilerin çıkarına olan Hare kotası getirilmiş ve yasal baraj ülke geneli %1'e çıkarılmıştır. 1973'te iki büyük parti ittifakı sırasında, Bader-Ofer yöntemi getirilmiş ve barajı geçen oylara uygulanan Hare kotası hesaplaması yapılmış, kalan sandalyelerin tahsisi için d'Hondt yöntemi geri getirilmiştir. Daha sonra 1992 seçimleri öncesinde baraj %1,5'a, 2004'te %2'ye ve 2014'te %3,25'e yükseltilmiştir.

Aslında çok parçalılık sorununa rağmen küçük partilerin yararına olacak şekilde barajın uzun yıllardır çok yükseltilmemesinin bir nedeni açıkça çoğunluk sağlayamayan büyük partilerin potansiyel koalisyon ortaklarının temsil paylarını kaybetmelerini istememeleridir (Rahat, Hazan, 2005: 334,337). Böyle bir ortamda daha yüksek bir baraj taraflar için belirsiz, beklenmedik sonuçlar ortaya çıkarabilir. Ancak yıllardır süren koalisyon krizleri neticesinde en son 2014'te orta derece yüksek bir baraj belirlenmiştir (Shugart, 2021: 335).

²³ Bader-Ofer yönteminin hesaplanması için Bkz: (Stermann, 2019).

Hesaplama yöntemi ve baraj etkisi bazı seçimlerde orantısızlığın bir nebze yükselmesine neden olabilmektedir. Örneğin barajın %3,25 olduğu son 2022 seçimlerinde GALE 4,40 olarak hesaplanmıştır. Benzer şekilde aynı baraj ile yapılan Nisan 2019 seçimlerinde de endeks 4,45 olarak ölçülmüştür. Ancak baraj her zaman yüksek orantısızlık anlamına gelmez. Aynı baraj oranı ile 2020 seçimlerinde endeks 0,86, 2021 seçimlerinde 1,09 olmuştur. Burada önemli olan baraja takılan partilerin sayısının çokluğudur. Fakat yüksek baraj daha yüksek orantısızlığın olabilmesi için açık bir kapının varlığıdır.

İsrail’de barajın %1 ve hesaplama yönteminin Hare kotası olduğu 1951-1973 arası gerçekleştirilen altı seçimde GALE ortalaması 0,88 hesaplanmıştır. Orantısızlığın en düşük hesaplandığı bu dönemde EPS ortalaması 5,1 olmuştur. Ardından Bader-Ofer tipi d’Hondt yöntemine geçilen 1973-1992 arası gerçekleştirilen beş seçimde EPS ortalaması 4,36’ya düşmüş, GALE ortalaması ise 2,64 olmuştur. Parti sayısında bir azalma olmuş ancak orantısızlık da artmıştır. D’Hondt yönteminin orantısızlığı bir nebze artırması, oyların dikkate alınma düzeyinin yükselmesinin de parti sayısını azaltması beklenebilecek etkilerdir ancak bunun tek sorumlusunun yöntem değişikliği olduğunu söylemek basit bir indirgemecilik olur. Keza siyasi arenada özellikle parti sayılarına ve bölünmelere etki eden pek çok kültürel, zamansal faktör vardır.

Ardından barajın %1,5 olduğu 1992-2004 arasındaki dört seçimde GALE ortalaması 2,15 olmuş, EPS ise 7,05’e fırlamıştır. Baraj yükseldiğinde (aslında önemsiz sayılabilecek küçük bir artıştır) EPS’nin düşmesini ve orantısızlığın artmasını beklemek gerekirken 1973-1992 dönemine göre tamamen tersi bir durum ortaya çıkmıştır. Bunun ana nedenlerinden birisi aynı dönemde yapılan başka bir değişiklikle 1996-2001 arası getirilen başbakanın doğrudan halk tarafından seçilmesidir. Bu durumda çok sayıda seçmen beklenenin aksine oylarını bölmüş, daha küçük radikal partilerin yükselmesine neden olmuşlardır. Burada da ortaya çıkan aşırı EPS artışının nedenini tümüyle getirilen değişikliğe bağlamak hatalı bir yaklaşım olur. Nitekim 2001 yılında bu uygulamadan vazgeçilmiş, 2004’te de baraj %2’ye çıkarılmış ancak 2004-2014 arası seçimlerde EPS ortalaması 8,34 olmuştur. Bölünme sayılarında hızlıca bir azalma görülmemiştir. Son olarak barajın 2014’te %3,25’e çıkarılması ile EPS 2019-2020 arası 5,2’ye kadar düşmüş, 2021’de yeniden 8,9’a yükselmiştir.

Hem EPS'nin çok yüksek hem de orantısızlık değerlerinin düşük olması İsrail'in orantılı temsil düzeyinden çok iyi puanlar almasına neden olur. Bu durum İsrail'in zıtlığın orantılılık tarafını ön plana aldığını, istikrar ve bireysel temsile önem vermediğini açıkça göstermektedir. Son yıllarda yaşanan hükümet krizleri ve sık gerçekleştirilen seçimler de bunu göstermektedir. 2014'te barajın yükseltilmesi istikrara yönelik bir önlem olarak düşünülmüşse de henüz yeterince etkilerini gösterememiştir. Aşağıdaki tabloda İsrail'de 1990 sonrası gerçekleştirilen Knesset seçimlerinde EPS, katılım oranları, kadın temsilci oranları, GALE ve TDE değerleri görülebilir:

Tablo 75: İsrail Meclisi (Knesset) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1992-2022)

SEÇİM	MODEL	EPS	TDE-RV Katılım %*	KTO	GALE	TDE
1992	Kapalı Liste	4.93	76.59	9.17	2.22	64.98
1996	Kapalı Liste	6.15	79.12	7.50	1.65	68.02
1999	Kapalı Liste	10.07	78.73	11.67	2.22	68.14
2003	Kapalı Liste	7.05	67.81	15.00	2.53	65.34
2006	Kapalı Liste	8.98	63.55	14.17	2.49	63.91
2009	Kapalı Liste	7.37	64.72	17.50	1.61	65.53
2013	Kapalı Liste	8.68	67.77	22.50	3.09	65.99
2015	Kapalı Liste	7.71	72.34	24.17	2.77	67.77
2019/1	Kapalı Liste	6.33	68.46	24.17	4.45	65.11
2019/2	Kapalı Liste	6.11	69.83	23.33	2.10	67.26
2020	Kapalı Liste	5.19	71.52	25.00	0.86	67.25
2021	Kapalı Liste	8.92	67.44	24.17	1.09	67.54
2022	Kapalı Liste	7.99	70.63	23.33	4.40	65.41
13 SEÇİM	ORT	7.34	70.65	18.59	2.42	%66.33

*1992 ve 1996 seçimlerinde çok küçük düzeylerde katılım oranı düzenlemesi yapılmıştır.

İsrail'de olduğu gibi tüm sandalyelerin tek bir seçim çevresinden doldurulması, bireysel temsil açısından dar bölgenin seçmenlere sağladığı avantajları ortadan kaldırır. Seçmen ile temsilci arasındaki mesafe uzaklaşır ve seçmen temsilciyi bölgesinin temsilcisi olarak göremez. Temsilci de seçmenden ziyade daha çok partiye karşı sorumluluk hisseder. Bazı partiler parti içi aday belirleme süreçleri ile bu durumu bir nebze telafi etmeye çalışmaktadır. Yine de parti liderliğinin liste üzerindeki gücü ve kontrolü elinde tutmasına açık listelerde olduğu kadar engel olamazlar. Sonuçta sandık başındaki seçmenlerin, açık listelerde olduğu kadar özgürlük alanı bulunmamaktadır.

FPTP modelinin dar bölge etkisi, özellikle etnik grupların bulunduğu yerlerde bu grupların temsilinde başarılı sonuçlar verir ve böylece bölgesel partiler güçlü kazanımlar ve hatta aşkın temsil elde ederler. İsrail'deki tüm ülkenin tek bir seçim çevresi uygulaması ise etnik grupların dışlanmasına ve genellikle olduklarından daha az düzeyde temsil edilmesine neden olur. Örneğin İsrail'in Arap nüfusu, nüfusun yaklaşık %20'sini oluşturmaya rağmen genellikle %10 dolaylarında bir temsil kazanabilmektedir. Tercihlilik imkânının bulunmaması ve çok büyük seçim çevresi İsrail'de orantılı temsilin aksine bireysel temsil puanlarının çok düşük düzeylerde olmasına neden olur.

İsrail'in bireysel temsile önem vermemesinin altında yatan düşüncelerden birisi de sorunlu olduğu Arap nüfusunun temsil imkânını daraltmaktır. 1948 Arap-İsrail savaşı sonrası nüfusun %40'ını oluşturmaya beklenen Arap azınlığın, yerlerinden edilmesi, su kuyularının zehirlenmesi gibi yasal olmayan biyolojik silahların kullanılması²⁴ vb. nedenlerle %20'nin altına düşmüş olmasının görülmesi ve artan Yahudi nüfusu ile demografik yapının akışkanlığı (Rahat, Hazan, 2005: 335) Arap tarafına etnik ve ırksal blok oyları ile kendi temsilcilerini seçebilme ve aday listelerinin kompozisyonu etkileme imkânı vermeyecek bir model tasarlanması isteğini doğurmuştur. Ardından her ne kadar 1950'lerde Ben-Gurion tek üyeli bölgeler, diğer partiler daha küçük seçim çevreleri gibi önerilerde bulunmuşsa da, çok sayıdaki daha küçük parti mevcut modelin ateşli savunucuları olmuştur ve öneriler kabul edilmemiştir (Hazan, Itzkovitch-Malka, Rahat, 2018: 585). Daha sonra önerilen reform girişimleri de yasama organında nihai sonuca ulaşamamıştır. Bunun bir nedeni de en büyük iki tarafın küçük partilerle koalisyonlara giriyor olmalarından kaynaklı olarak bir tür 'mahkum ikilemi' nedeniyle yeterli anlaşmaya varamamalarıdır (Rahat, Hazan, 2005: 336). Sonuçta aşırı orantılılığa yönelik açık tercih ve devamlılığı, küçük aşırı partilerin etkisi, büyük partilerin risk üstlenememesi gibi nedenlerle gerçekleşmiş, tüm grupların daha iyi temsilini sağlamak gibi demokratik bir alt düşünce ile geliştirilmemiştir.

²⁴ Olayın tarihi belgeleri ile anlatımı için Bkz: (Morris, Kedar, 2023).

Ayrıca Arap seçmenler İsrail seçimlerine güvenmezler ve Arap partileri de hükümet koalisyonlarına katılmamaktadır. Bunun tek istisnası 2021 yılında Birleşik Arap Listesinin kısa dönemli olarak, Arap vatandaşlarının yüzdesinin %20'nin üzerine çıkması durumunda İsrail'in Yahudi demografik çoğunluğunu koruyamayacağını belirten²⁵ Netanyahu'nun Likud'una karşı koalisyona katılmış olmalarıdır. Arap partileri, İsrail yasalarında yer alan İsrail Yahudi devletini tanıma şartı ve aşırı sağ partilerin girişimleri nedenleriyle de zaman zaman yasaklanarak kapatılmaktadırlar.

Ayrıca İsrail toprakları içerisinde yaşayan Arapların büyük çoğunluğu İsrail vatandaşı değildir. İsrail yasalarına göre Filistin dışındaki bu topraklarda yaşayan Arapların vatandaş olma hakkı vardır ancak hem Arapların bir kısmının bunu işgale ortaklık sayması hem de hükümetin süreci zorlaştırarak başvuruları büyük oranda reddetmesi nedenleriyle önemli bir kısmı bu haktan yararlanmamaktadır. Örneğin İsrail'in 1967'de işgal ettiği Doğu Kudüs'te yaşayanların, 2022 yılında yaklaşık %39'unun Arap olmasına rağmen ancak %5 civarında bir kısmının vatandaşlığı bulunmaktadır. Başvurular genellikle asıl ikâmetgâhının ispatlanamaması, kendisinin veya bir aile üyesinin Filistin bölgesinde arazi sahibi olması veya bir elektrik faturasının bulunması, terörist faaliyetlerle bağlantısı, sosyal medyada Filistin bayrağı yayınlaması, Nakba'dan bahsetmesi, geçmişte başarısız olunan bir İbranice sınavı, Ürdün vatandaşlığından vazgeçmeyi reddetmesi, küçük cezai suçlamalar ya da güvenlik engelleri gibi nedenlerle reddedilmektedir (Hasson, 2022). Vatandaş olmayan Araplar ise yasama seçimlerinde oy kullanamazlar ve hükümet ikâmet statülerini iptal edebilmektedir. 1967'den bu yana on dört binden fazla Doğu Kudüslü'nün oturma izni iptal edilmiştir (Robinson, 2023). Dolayısıyla Arap seçmenler genellikle İsrail seçimlerine katılmamaktadır.

²⁵ Bkz: <https://www.haaretz.com/2003-12-18/ty-article/netanyahu-israels-arabs-are-the-real-demographic-threat/0000017f-e3c1-d9aa-afff-fbd9f8d50000> (Erişim tarihi: 01.07.2024).

1990 sonrası gerçekleştirilen İsrail seçimlerinde katılım oranları ortalaması %70,65'dir. Bu oran kapalı liste kullanan İspanya ile benzer, Türkiye'den ise düşüktür. Türkiye dışında incelenen kapalı liste modeli kullanan ülkelerin katılım oranları da genellikle bu civarlardadır. Aslında EPS'nin yüksekliği, ülkenin tek seçim çevresi olması gibi nedenlerle çok sayıda partinin temsili seçmen katılımını genellikle teşvik eden unsurlar olmasına rağmen Arap seçmenlerin önemli bir kısmının İsrail devletini tanımayı reddetmesi nedeniyle seçimleri boykot etmesi katılım oranlarını sınırlandırmaktadır.

Kadın temsilci oranı konusunda ise İsrail'de, İspanya ya da Senegal'de olduğu gibi zorunlu yasal kota yoktur ve genellikle düşüktür. 1990 sonrası gerçekleştirilen son on üç seçimin ortalama kadın temsilci oranı %18.59'dur. Bu oran iki türlü oylama modeli kullanan Fransa'da %23 FPTP kullanan Kanada'da %23 Birleşik Krallık'ta %25 ve ABD'de %16'dır. Karma oylama modeli kullanan İtalya'da %20, Almanya'da %30 Yeni Zelanda'da %32'dir. Açık liste oylama modeli kullanan Avusturya'da %30 Belçika'da %31 Hollanda'da %36, Danimarka'da %37 Norveç'te %39 Finlandiya'da %40 ve İsveç'te %43'dür. Orta düzeyde bir katılım oranı ve düşüğe yakın bir kadın temsilci oranı İsrail seçimlerinde katılımcı temsil puanlarının düşüğe yakın orta düzeyde hesaplanmasına neden olmaktadır.

TDE değerleri açısından bakıldığında son on üç seçimin %63-69 arasında değerler aldığı göze çarpar. TDE'nin hem bireysel temsili, hem orantılı temsili hem de katılımcı temsili aynı anda dikkate alması, yalnızca GALE açısından bakıldığında aşırı orantılı olarak değerlendirilen İsrail seçimlerinin aslında kimi yazarların söylediği gibi *“toplumdaki çoklu sosyal grupları ve sektörleri yansıtan oldukça temsili bir yasama organı”* (Hazan, Itzkovitch-Malka, Rahat, 2018: 581) olmadığını ve gerçek manada o derece iyi bir temsil düzeyi sağlamadığını göstermektedir.

4.4.4. Uruguay

Uruguay başkanlık, yasama meclisi ve senato seçimleri için uzun yıllar ley de lemas (çift eş zamanlı oylama) adı verilen bir oylama modeli kullanmıştır. Bu ender görülen modelde üç seçimin tümü için birbirine bağlı bir şekilde tek bir oy verilir. Parti adaylarının oy toplamı, toplam parti oyunu belirler. Kazanan toplam parti oyu ile belirlenir ve toplam oyu en yüksek olan partinin en yüksek oy alan adayı kazanmış

olur. Örneğin Frente Amplio'nun (FA), 1994 seçimlerinde başkanlık için yalnızca Tabare Vazquez'i aday göstermiş, Vazquez 621.226 oy almıştır. Colorado Partisi'nden ise dört aday yarışmış, bunların içerisinde eski başkan Julio Maria Sanguinetti 500.760 oy almıştır. Ancak dört adayın toplam oyu 656.428 olduğu için Sanguinetti toplamda daha az oy almasına rağmen kazanmıştır (Morgenstern, 2001: 242). Bir sonraki 1999 başkanlık seçimlerinden itibaren ise bu model kaldırılmış ve klasik partilerin tek aday gösterdiği iki turlu oylama modeline geçilmiştir.

Yasama meclisi ve senato için ise ley de lemas biçimindeki oylama uygulaması halen devam etmektedir ancak listelerin tümü artık tek başkan adayının oyları için toplanır. Uruguay'ın bu karmaşık modelinde yasama meclisi seçimlerinde partiler bir seçim çevresi için birden fazla sayıda liste sunabilmekte ve seçmen bu listelerden birisini tercih edebilmektedir²⁶. Model, bu tercih imkânına rağmen bu çalışmada, seçmenlerin listeler içerisinde düzenleme yapma hakkı bulunmamasından dolayı kapalı liste oylama modeli kategorisinde değerlendirilmiştir²⁷.

İspanya gibi eski bir seçim geçmişine sahip olmasına rağmen, 1973 darbesi ile demokrasiye ara verilen ve yeniden 1984 seçimleriyle seçimli demokrasiye dönüş yapan Uruguay'da, her ikisi de 1836'da kurulan bir liberal Partido Colorado ve bir sağ Partido Blanco (PN) iki ana parti siyaset sahnesinde uzun yıllar egemen olmuştur. Eski rekabetçi siyaset geleneği nedeniyle demokratik kurumlar, değerler ve uygulamalar toplumun derinliklerine yerleşmiş durumdadır (Nohlen, 2005: 487). Demokratik rejimler altında en uzun süre yaşayan Latin Amerika ülkesi Uruguay, otoriter rejim öncesinde "Latin Amerika'nın İsviçre'si" olarak anılmış, istikrarsızlığa yatkın bölgenin belki de en istikrarlı demokrasisi sayılmıştır (Cason, 2000: 86).

Colorado genellikle daha kentsel, din karşıtı iken; PN daha kırsal ve gelenekçidir. 1958 seçimlerindeki kaybına kadar Colorado baskın parti olmuştur. PN'nin iktidarda olduğu 1960 başlarında ekonomide büyüyen bir kriz ve Küba etkisi ile Latin Amerika genelinde görülen siyasi kargaşa nedeniyle artan bir siyasi çatışma ortamı hâkimdir. Bu ortamda siyasi sol yükselişe geçmiş, 1960'ların sonlarına doğru

²⁶ Uruguay'da bir seçim çevresinde listeler arası tercihin nasıl olduğuna dair bir simülasyon için Bkz: (Morgenstern, 2001: 241).

²⁷ Bkz: <https://www.electionguide.org/elections/id/3171/>; <https://pdba.georgetown.edu/ElecSys/Uruguay/uruguay.html> (Erişim tarihi:03.07.2024).

kentsel gerilla hareketi Tupamaros giderek güçlenmeye başlamış, bu da askeri baskının artmasına neden olmuştur (Cason, 2000: 86-87). Parçalı sol partilerin ve hareketlerin birleşmesiyle 1971 yılında kurulan sol kanat koalisyonu FA'nın sisteme dâhil olmasıyla iki partili bir sistemden iki buçuk partili bir sisteme doğru geçiş ortaya çıkmıştır. 1971 seçimleri Haziran 1973'de gerçekleştirilen darbe öncesi yapılan son seçim olmuştur ve ancak 1984'te demokrasiye geri dönülebilmektedir.

Uruguay'da parti sistemi çok kutuplaşmış değildir ve oldukça istikrarlıdır (Morgenstern, 2001: 239). Sonradan kurulan FA, 1999'dan bu yana Uruguay parlamentosunun en büyük siyasi partisi konumuna geçmiştir. Aşağıdaki tabloda Uruguay 1984-2019 arası seçim sonuçları ve sandalye dağılımları görülebilir:

Tablo 76: Uruguay Temsilciler Meclisi (Cámara de Representantes) seçim sonuçları ve sandalye dağılımları (1984-2019)*

YILLAR	COLORADO			BLANCO			FRENTE AMPLIO			DİĞER			TOP.
	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	
1984	41.2	41	41.4	35.0	35	35.4	21.3	21	21.2	2.5	2	2.0	99
1989	30.3	30	30.3	38.9	39	39.4	21.2	21	21.2	9.6	9	9.1	99
1994	32.3	32	32.3	31.1	31	31.3	30.8	31	31.3	5.8	5	5.1	99
1999	32.8	33	33.3	22.3	22	22.2	40.1	40	40.4	4.8	4	4.0	99
2004	10.6	10	10.1	35.1	36	36.4	51.7	52	52.5	2.6	1	1.0	99
2009	17.5	17	17.2	29.9	30	30.3	49.3	50	50.5	3.3	2	2.0	99
2014	13.3	13	13.1	31.9	32	32.3	49.5	50	50.5	5.3	4	4.0	99
2019	12.8	13	13.1	29.7	30	30.3	40.5	42	42.4	17.0	14	14.1	99

*Uruguay seçim sonuçları için Bkz: (Nohlen, 2005: 502-518); <https://www.gub.uy/corte-electoral/elecciones-nacionales> (Erişim tarihi: 03.07.2024).

Seçimli demokrasiye yeniden geçilen 1984 yılından 2009 yılına kadar yapılan seçimlerde yasama meclisinde temsil edilen parti sayısı en fazla dört olmuştur ve ondan fazla sandalye kazanan partiler hep üç ana parti olmuştur. 2019 yılındaki seçimlerde ise üç tanesi birer sandalye de olsa ilk kez yedi parti yasama meclisinde temsil kazanabilmiştir ve ilk kez Cabildo Abierto'nun on bir sandalye kazanması ile ondan fazla sandalye kazanan parti sayısı dört olmuştur. 1946-1971 arası gerçekleşen yedi seçimin EPS ortalaması 2,64; 1984-2019 arası gerçekleşen sekiz seçimin ise 3,04'tür. En yüksek değer 3,54 ile son 2019 seçimlerinde görülmüştür. Uruguay'da EPS, kullanılan modelin etkisiyle genellikle düşük kalmıştır. Model, parti sayısının artmasını zorlaştıracak ve geleneksel partilere oy verilmesini sağlayacak şekilde tasarlanmıştır (Nohlen, 2005: 488). Parti içindeki hizipler seçimlere aynı parti çatısı

altından çok sayıda farklı liste ile girebilmektedir. Bu durum parti içi hizipler dikkate alındığında çok partili yapılara benzer bir görüntü sergiler.

Yasama meclisi seçimlerinde 99 sandalyenin mevcut on dokuz seçim çevresine ne şekilde dağıtılacağı, Anayasanın 88. maddesinde yer alan düzenlemeye göre, her seçim çevresine en az iki sandalye verilecek şekilde, seçmen sayısı üzerinden d'Hondt hesaplama yöntemi kullanılarak yapılır. Örneğin 2014 seçimlerinde Montevideo 40, Canelones 14, Maldonado 5, Colonia ve Salto 4, diğer on dört seçim çevresinde 2-3 sandalye dağıtılmıştır²⁸. Oyların sandalyelere dağıtımında ise birinci aşamada Hare kotası kullanılır ve kalan oylar için yeniden d'Hondt hesaplama yönteminin kullanıldığı bir tahsis yapılır. Partilerin sandalye sayıları belirlendikten sonra kazanılan sandalyelerin farklı sayılarda oy almış farklı listelere tahsisinde d'Hondt hesaplama yöntemine göre dağıtım yapılır.

Oldukça karmaşık bir dağıtım yöntemine sahip olan Uruguay'ın bu nevi şahsına münhasır modelinin köklerini eski tarihlerden beri ana partiler içindeki hiziplerin varlığına bağlamak mümkündür. Seçmen parti içindeki gruplar arasında seçim yapabilme şansına erişmiş olur. Ama farklı hizipler içerisinde karışık listeler de sunamaz. Yalnızca desteklediği hizibin bir senatöre bağlı ve onun da bir başkan adayına bağlı olduğu listelerinden birini seçebilir. Böylece hem parti içi bir yarış söz konusu iken, hem de hiziplerin bölünmeleri engellenmiş olur. Öte yandan her hizip kendi listesinin kazanması için çalıştığından hizipler birbirine de zarar verebilir (Morgenstern, 2001: 239,243). Model, özellikle Montevideo gibi büyük ve çok sayıda sandalyenin dağıtımının yapılacağı yerlerde seçmenler için çok sayıda farklı liste arasından seçim yapmayı gerektirebileceğinden zorlayıcı olabilir. Örneğin 1994 yılında Montevideo'lu bir seçmen 102 liste arasından seçim yapmak zorunda kalmıştır (Morgenstern, 2001: 252, dipnot 6).

Pek çok listeli modelde kullanılan seçim barajının Uruguay'da bulunmaması ve hem Hare hem de d'Hondt hesaplama yönteminin kullanıldığı bu karmaşık dağıtım yöntemi, sonuç olarak Uruguay'ın orantılı sandalye tahsisi konusunda tüm zamanlarda en iyi ülkelerden birisi olmasını sağlamıştır. Partilerin aldıkları oy oranı ile sandalye oranları arasında neredeyse her dönem çok az fark vardır. Dolayısıyla Uruguay'da

²⁸ Bkz: <http://www.electionpassport.com/electoral-systems/uruguay/> (Erişim tarihi:03.07.2024).

GALe tarihin her döneminde oldukça düşük değerler almaktadır. 1990 sonrası gerçekleştirilen 6 seçimde GALE ortalamaları 1,05 olarak ölçülmüştür. Karşılaştırılan ülkeler arasında GALE değerleri arasında dördüncü sıradadır. Ancak EPS hesaplamalarında hiziplerin dikkate alınamaması nedeniyle değerin çok yüksek olmaması orantılı temsil düzeyi sıralamasında on dördüncü sıraya gerilemesine neden olmaktadır. Ortanın biraz üzerinde iyi değere sahiptir.

Aşağıdaki tabloda 1990 sonrası gerçekleştirilen Uruguay yasama meclisi seçimlerinde hesaplanan EPS, katılım oranları, KTO, GALE ve TDE değerleri görülebilir:

Tablo 77: Uruguay Temsilciler Meclisi (Cámara de Representantes) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1994-2019)

SEÇİM	MODEL	EPS	RV Katılım %	KTO	GALe	TDE
1994	Kapalı (LdL)	3.35	91.44	7.07	0.56	74.85
1999	Kapalı (LdL)	3.12	91.71	12.12	0.60	75.27
2004	Kapalı (LdL)	2.49	89.62	12.12	1.32	73.11
2009	Kapalı (LdL)	2.75	89.91	14.14	1.10	74.33
2014	Kapalı (LdL)	2.74	89.62	16.16	1.00	74.68
2019	Kapalı (LdL)	3.54	90.13	19.19	1.73	76.55
6 SEÇİM	ORT	3.00	90.41	13.47	1.05	%74.80

Katılım oranları açısından Uruguay dünyada en yüksek katılım düzeylerine sahip ülkelerden birisidir. Seçimler her dönem yüksek katılım oranları ile gerçekleşmiştir. Gerçekten de seçim zamanı siyaset hakkında konuşmakla ilgilenmeyen bir Uruguaylı bulmak zordur (Cason, 2000: 96). Hizipler arası çekişmenin varlığı katılım oranlarının artmasında önemli bir unsurdur. Son altı seçimin katılım oranı ortalamaları %90,41'dir. Bu oran ile karşılaştırılan ülkeler içerisinde Malta'dan sonra ikinci sıradadır. Ancak kadın temsilci oranı açısından düşük bir değere sahiptir ve son altı seçimin ortalaması %13,47'dir. Dolayısıyla katılımcı temsil düzeyi açısından da son derece iyi katılım oranlarına sahip olmasına rağmen, kadın temsilci oranlarının değeri düşürmesi çok iyi değil, iyi düzeyde değerler almasına neden olur. Karşılaştırılan ülkeler içerisinde katılımcı temsil düzeyi açısından sekizinci sırada yer alır.

Bireysel temsil açısından ise ortalama beş civarı ortalama seçim çevresi büyüklüğü ve 25.000 civarı kişi başına düşen temsilci sayısı ile iyi değerler almakta iken, seçmenin listeler üzerinde değişiklik yapamaması nedeniyle tercihlilik düzeyi düşüktür. Üç unsur bir arada değerlendirildiğinde iyiye yakın orta bir bireysel temsil puanı elde edilir. İki iyi bir orta seviye puan ile toplam TDE değerleri açısından Uruguay'ın 1990 sonrası seçimleri %73-77 arasında değerler almaktadır. Son altı seçimin TDE ortalaması %74,8 olup, iyiye oldukça yakın olarak değerlendirilebilecek bir seviyededir. Karşılaştırılan ülkeler içerisinde bu değerle onuncu sırada yer almaktadır. Listeler içinde daha çok oy hakkı ile değişiklik yapılmasına izin verilen bir model ve mevcut uygulananlardan daha işlevsel kadın temsilci kotaları getirilmesi durumunda daha yüksek TDE değerleri ölçülmesi mümkün olabilecektir.

4.4.5. Güney Afrika – Namibya – Guyana

Kapalı liste oylama modeli kullanan ülkelerden çalışmada karşılaştıracığımız diğer üç ülke ise Güney Afrika, komşusu Namibya ve Güney Amerika'dan Guyana'dır. 1994'te üç yüz yıllık sömürgecilik ve kırk yıllık apartheid rejiminin meşruiyetten yoksun ortamına karşı gerçekleşen ayaklanmaların ve yaklaşık 14.500 kişinin öldüğü tahmin edilen siyasi şiddet ortamının nihayet sona ermesinden bu yana Güney Afrika'da yedi seçim gerçekleşmiş, bu seçimlerden tümünde Mandela'nın kurucusu olduğu ANC birinci parti olmuştur. Güney Afrika'nın otoriter yönetimden demokrasiye geçişi yaygın olarak, bu konudaki tarihin en büyük başarı hikâyelerinden birisi olarak görülür. Açılış seçimleri için basit, adil ve kapsayıcı bir model belirleme ihtiyacına cevap olarak büyük seçim çevrelerinde kapalı liste oylama modeli seçilmiştir. Aslında ANC, FPTP modelini koruyarak kendisine önemli kazanımlar elde ettireceğini bildiği halde, apartheid döneminden kalan demografik sıkıntılar nedeniyle bölge ayarlamalarının zor ve okuma yazma oranının düşük olduğu bir ortamda; ilkeli, pragmatik ve çıkarıcı nedenlerin karışımından kaynaklanan bir motivasyonla, kapsayıcılık ve uzlaşma sağlayarak siyasi şiddete yol açmayacak, barajsız bir kapalı liste oylama modelini tercih etmiştir (Gouws, Mitchell, 2005: 354-358; Reynolds, 2008: 62-63).

1994-2019 arasında hâkim parti konumundaki ANC'nin oy oranı %58-70 arasında değişiklik göstermiştir. Son 2024 seçimlerinde ise %40'a kadar düşmüştür²⁹. ANC'nin, halen birinci parti olmasına rağmen, 2023 Aralık ayında eski başkan Zuma'nın, partisinden ayrıldıktan sonra kurduğu uMkhonto weSizwe (MK) partisinin %15 oy alıp 58 sandalye kazanması ile baskın parti statüsünü kaybettiği düşünülebilir. EPS'deki artış da bu görüşü destekler niteliktedir. Daha önce 1994-2014 arasındaki beş seçimde EPS ortalaması 2,16 iken, 2019 seçimlerinde 2,58 olmuş, 2024 seçimlerinde ise ilk kez 4,19 seviyesine ulaşmıştır. Seçim barajı da olmadığı için çok sayıda bölgesel küçük parti birer ikişer sandalye kazanabilmektedir. Son seçimde 400 sandalyeli yasama meclisine on sekiz parti girmiştir. Bunlardan on tanesi %1'in altında oy almış, 1-3 arası sandalyelerle toplamda on dokuz sandalye kazanmıştır. ANC'nin azalan oyları, parti sisteminin çok partili bir sisteme doğru dönüşmesini sağlamaktadır. Normalde barajsız ve parlamento sandalye sayısının çok olduğu böyle bir modelde, küçük partilerin kolayca sandalye kazanabiliyor olmaları nedeniyle EPS'nin hızlı bir şekilde yükselmesi beklenebilir. Ancak sandalye kazanan parti sayısı çok olsa da parlamento sandalye dağılımda hâkim partinin domine edici etkisi nedeniyle EPS değerleri yükselememiştir. Ne zamanki hâkim partinin gücü azalmaya başlamış, Güney Afrika'da EPS yükselmeye başlamıştır.

Parlamentonun 400 sandalyesinin 200'ü tek bir ulusal listeden, diğer 200'ü ise farklı büyüklükte geniş bölgesel dokuz seçim çevresinden (eyaletlerden) kapalı liste oylama modeli ile seçilmektedir. Sandalye tahsis için herhangi bir baraj olmadan Droop kotası, kalan sandalyeler için Hare kotası kullanılmaktadır. Sandalyeler önce bölgelerde ardından ulusal listede tahsis edilir (Gouws, Mitchell, 2005: 360).

Namibya'da ise South West Africa People's Organisation (SWAPO) hâkim parti olarak egemenliğini devam ettirmektedir. 1989'da gerçekleştirilen ilk seçimlerden bu yana, bağımsızlığın kazanılmasının verdiği gücün de etkisiyle, daima yüksek bir oy oranı ile seçimlerin kazananı olmuştur³⁰. Namibya gibi parti sistemi henüz tam olarak gelişmemiş ülkelerde (Krennerich, 1999: 660) veya askeri, gerilla

²⁹ Güney Afrika seçim sonuçları için Bkz: <https://results.elections.org.za/dashboards/npe/>; https://africanelections.tripod.com/za.html#1994_National_Assembly_Election (Erişim tarihi: 04.07.2024).

³⁰ Namibya seçim sonuçları için Bkz: <https://africanelections.tripod.com/na.html>; <https://www.ecn.na/previous-election-results/> (Erişim tarihi: 05.07.2024).

gruplarının çatışması sonrası durumlarda, partilerin seçmenler üzerinde bağımsızlık mücadelesine dayanarak kurdukları güçlü bağ (Ferree, Powell, Scheiner, 2013: 20) sürmeye meyilli olabilmektedir. Mevcut iktidar, seçmen nazarında yeterli görüldüğü sürece, seçmen değişimden korkmaktadır. Bu da muhalefetin gelişmesinin önüne set çekmektedir. Dolayısıyla Namibya’da SWAPO’nun karşısında hiçbir dönemde etkili ve uzun süreli tek bir muhalefet olmamıştır. SWAPO her dönem %57-80 arasında yüksek bir oy ve sandalye oranı elde etmiştir. Dolayısıyla EPS’de 1,55-2,41 arasında değişiklik göstermiştir. Son 2019 seçimlerinin EPS değeri 2,17 olarak hesaplanmış, SWAPO yasama meclisindeki 96 seçimli sandalyeden 63’ünü kazanmıştır. En yakın rakibi Popular Democratic Movement (PDM) %16,7 oy ile on altı sandalye, üçüncü olan Landless People’s Movement (LPM) ise %4,75 oy ile ancak dört sandalye kazanmıştır. Namibya’da da Güney Afrika gibi herhangi bir seçim barajı olmadığından kalan on üç sandalye birer ikişer sekiz farklı küçük, bölgesel parti arasında paylaşılmıştır.

Guyana’da EPS’nin düşüklüğü biraz daha farklı bir süreçten kaynaklanmaktadır ve Namibya ve Güney Afrika’daki gibi güçlü bir hâkim parti sisteminden söz edilemez. Seçim geçmişi ve ana iki partinin temelleri henüz İngiliz sömürgesi olduğu eski tarihlere kadar uzanır. Oylama modeli olarak 1928-1964 arasında dar bölgelerde FPTP kullanılmıştır³¹. FPTP’nin orantısız sonuçlar doğurma eğilimi 1961 seçimlerinde yaşanmış, Sovyet yanlısı yerli etnik People’s Progressive Party (PPP) oyların %42,6’sını alıp sandalyelerin %57,1’ini kazanmış, daha ılımlı merkez sol siyah etnik parti People’s National Congress (PNC) ise yalnızca %1,6 daha az %41 oy almasına rağmen sandalyelerin ancak %31,4’ünü kazanmıştır³². Bu sonuçların ardından 1962-1963 yıllarında ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatının desteğiyle muhalefetin öncülüğünde kitlesel gösteriler, genel grev ve ırklar arası şiddet olayları yaşanmış (Singh, 1994: 410) ardından 1964 yılında orantılı temsil sağlaması amacıyla kapalı liste oylama modeline geçilmiştir (Horowitz, 1985: 317). ABD Guyana’daki grev için bir milyon dolardan fazla para harcamış, bir yandan da İngiliz

³¹ Bkz: <https://parliament.gov.gy/GUYANA%20PARLIAMENT%20HISTORY%202009-1.pdf> (Erişim tarihi: 05.07.2024).

³² British Guyana 1961 seçim sonuçları için Bkz: <https://web.archive.org/web/20160304093639/http://www.gecom.org.gy/pdf/elections%20results%201961.pdf> (Erişim tarihi: 05.07.2024).

hükümetine modelin kapalı listeye çevrilmesi yönünde baskı yapmıştır. Böylece önceki seçimde %42,6 oy alan PPP'nin orantılı temsil altında çoğunluk sağlayamayacağı ve %41 alan PNC ile %16,3 alan United Force'un koalisyon kurabileceği düşünülmüştür. Beklenildiği gibi 1964'te yapılan seçimlerde Jagan liderliğindeki PPP %45,8 oy ile yeniden birinci olmasına rağmen çoğunluk sağlayamamış, Burnham liderliğindeki PNC ve United Force bir koalisyon hükümeti kurmuştur ve bağımsızlık da bu özellikle bu dönemde verilmiştir (Singh, 1994: 411-412). Bu tarihten sonra PNC egemenliğinde gerçekleştirilen 1968-1992 arası dört seçimde, seçimlerin düzenlenme sorumluluğunun seçim komisyonu yerine hükümetin bir departmanına bağlanmış olması nedeniyle çeşitli hileler yapıldığı iddiaları güçlü bir şekilde dillendirilmiş ve İngiliz bir kuruluş olan Opinion Research Center tarafından yabancı seçim listelerinin derlenmesinin "tamamen sahtekâr ve usulsüz bir operasyon" olduğu sonucuna varılmıştır³³ (Singh, 1994: 413-414).

Bu dört seçimde PNC oyları ve sandalyeleri sürekli artmıştır. 1985'te PNC lideri Forbes Burnham'ın ölümünün ardından halefi Desmond Hoyte'nin başkanlığı sırasında kötüleşen ekonomi ile birlikte artan dış baskıların etkisiyle ilk özgür ve adil kabul edilebilecek seçimler, soğuk savaşın da sona ermesinin ardından, uluslararası gözlemciler eşliğinde, iki yıl gecikmeli olarak 1992 yılında yapılabilmektedir. 1992 seçimleri sonucunda artık daha az tehdit olarak görülen PPP ve Jagan³⁴ yirmi sekiz yıl aradan sonra yeniden iktidara dönüş yapmıştır. Ardından gerçekleştirilen yedi seçimde PPP oy oranı %49-55 arasında değişiklik göstermiş, ana rakibi PNC ise 1992-2011 arasında %34-42 oylar almıştır. Muhalefet PNC ve Alliance for Change (AFC) son iki seçimde birleşmiş, APNU (A Partnership for National Unity) + AFC adıyla seçimlere katılmıştır. Muhalefet ittifakı 2015 seçimlerinde PPP'nin %49,2 oy 32 sandalyesine karşılık, %50,3 oy ile 33 sandalye kazanarak oldukça yakın bir galibiyet elde etmiştir. 2020 seçimlerinde ise birlik devam etmiş ancak bu sefer yine başa baş geçen seçimde PNC'nin %47,3 oy 31 sandalyesine karşılık, PPP %50,7 oy 33 sandalye ile iktidarı

³³ 1968 yılı seçimlerinde yurtdışı seçmen kayıtları aracılığı ile hile yapıldığını gösteren iki belgesel için Bkz: <https://www.youtube.com/watch?v=X4edAtrKfaE;> <https://www.youtube.com/watch?v=NaKCypWcXo> (Erişim tarihi: 05.07.2024).

³⁴ 1957'de henüz İngiliz sömürgesi döneminde gerçekleştirilen seçimlerde PPP, Jagan ve Burnham önderliklerinde iki ayrı fraksiyona ayrılmıştır. Daha sonra ikinci fraksiyon PNC olarak devam etmiştir ve bu iki isim Guyana siyasetinde uzun yıllar egemen güçler olarak kalmıştır.

yeniden devralmıştır. Aşağıdaki tabloda Guyana yasama meclisinin 1992-2020 arası seçimlerde partilerin oy ve sandalye dağılımı görülmektedir:

Tablo 78: Guyana Ulusal Meclisi (National Assembly) seçim sonuçları ve sandalye dağılımları (1992-2020)*

YIL	PPP/C			PNC/R APNU+AFC			AFC			DİĞER			TOP.
	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	San.
1992	53.5	28	52.8	42.3	23	43.4				4.2	2	3.8	53
1997	55.3	29	54.7	40.5	22	41.5				4.2	2	3.8	53
2001	53.0	34	52.3	41.8	27	41.5				5.2	4	6.2	65
2006	54.6	36	55.4	34.0	22	33.8	8.4	5	7.7	3.0	2	3.1	65
2011	48.6	32	49.2	40.8	26	40.0	10.3	7	10.8	0.3	0	0.0	65
2015	49.2	32	49.2	50.3	33	50.8				0.5	0	0.0	65
2020	50.7	33	50.8	47.3	31	47.7				2.0	1	1.5	65

*Guyana seçim sonuçları için Bkz: <http://psephos.adam-carr.net/countries/g/guyana/>; <https://gecom.org.gy/public/home/results> (Erişim tarihi: 05.07.2024).

Guyana’da özellikle son yıllarda muhalefetin birleşmesi sonrası oluşan bu sıkı rekabet ortamı, seçim sonrası itirazların yoğun olmasına ve sonuçların kolay açıklanamamasına neden olmaktadır. Rekabet ortamı katılım oranının bir nebze artmasına da neden olabilir. Ayrıca bu sıkı rekabet yeni partilerin gelişmesi açısından sorunlu bir ortamdır çünkü böyle durumlarda partilerden ortaya çıkabilecek ufak bir parçalanma dahi karşı tarafın seçimi kazanmasına neden olabilir. Bu durum parti içinde sıkı bir disiplin sağlanmasını ve rollerin uygun bölünmesini gerektirir. Yoğun rekabet EPS’nin yükselememesinin nedenlerinden birisi olarak kabul edilebilir.

Guyana meclisinin sandalye sayısı 2001’de gerçekleştirilen değişiklikle 53’ten 65’e çıkarılmıştır. Bunların 40’ı ülkenin tek bir seçim çevresi sayıldığı parti listelerinden, kalan 25’i ülkenin illerine dayalı 1-7 sandalyelik 10 seçim çevresinden seçilmektedir. Sandalyelerin dağılımı herhangi bir seçim barajı olmadan Hare kotası ile partilere oyları ile orantılı olarak gerçekleştirilir. Sandalyeler belirlendikten sonra adaylar daha önce alfabetik sırayla listelenmiş adaylar içerisinde parti başkanı tarafından seçilir. Guyana’nın kendine has bu aday belirleme yönteminde kapalı liste nedeniyle seçmenler adayların sıralamasında herhangi bir söz hakkına sahip olmadıkları gibi, sıralarını da bilmemektedirler³⁵. Bu durum da rekabetin parti disiplini gerektirdiği ülkede parti başkanlarının daha güçlü olmasını sağlamaktadır.

³⁵ Bkz: <http://www.electionpassport.com/electoral-systems/guyana/> (Erişim tarihi: 05.07.2024).

Güney Afrika yasama meclisi 400 sandalyeden oluşur ve 200 tanesi tüm ülke tek bir bölge sayılarak, 200 tanesi de 9 seçim çevresinden seçmen sayısı ile orantılı olarak doldurulmaktadır. Sandalyelerin dağılımı ise Guyana da olduğu gibi barajsız ülke geneli oylardan her yüzde birlik oy için dört sandalye olacak şekilde yapılır³⁶. 2023 yılında seçim yasasında yapılan değişikliklerle bağımsız adayların ulusal meclis seçimlerine katılmasına izin verilmiş, bu doğrultuda dokuz seçim çevresi için bölgesel oylama ayrılarak seçmene Almanya ve Yeni Zelanda'nın MMP sistemine benzer şekilde iki oy pusulası ile seçim yapma imkânı getirilmiş ve ilk kez 2024 seçimlerinde kullanılmıştır³⁷.

Namibya yasama meclisi ise 1989-2009 arası 72 sandalye, 2009 sonrası 92 sandalyeden oluşmakta ve sandalyelerin dağıtımı aşamasında tüm ülke tek bir seçim çevresi sayılıp, Hare kotası kullanılmaktadır³⁸. Görüldüğü üzere aslında her üç ülkede de kapalı liste oylama modelinin parti disiplini ve güçlü partilere sağladığı avantajlar ile büyük seçim çevreleri, büyük partilerin güçlü kalmasını sağlamaktadır. Özellikle Namibya ve son yıllarda etkisi azalmakla birlikte Güney Afrika'da, ortam muhalefet partilerinin yeşermesini zorlaştırmaktadır.

Öte yandan kapalı listeler genellikle daha yüksek oy alabilmek adına aday listelerinin etnik çeşitliliğini artırmaya da olanak tanır. Örneğin Güney Afrika 1994 seçimleri sonrası meclisin %52'si siyah (%11'i Zulu geri kalanı Xhosa, Sotho, Venda, Tswana, Pedi, Swazi, Shangaan ve Ndebele kökenli) %32'si beyaz (üçte biri İngilizce, üçte ikisi Afrikaans dili konuşan), %7'si melez, %8'i yerlilerden oluşmuştur (Gouws, Mitchell, 2005: 367). Kadın temsilci oranı ise %28'dir³⁹. 1999 seçimlerinde ise parlamentonun %58'i siyah, %26'sı beyaz, %10'u melez ve %5'i yerlilerden oluşmuş, kadın temsilci oranı ise %30'a, 2004'te de %33'e yükselmiştir. FPTP modeli kullanılmış olsaydı muhtemelen hem kadın temsilci oranı, hem de yerli ve beyaz temsilci sayıları daha düşük olacağı tahmin edilmektedir. Güney Afrika'nın kapalı

³⁶ Bkz: http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2291_B.htm (Erişim tarihi: 04.07.2024).

³⁷ Bkz: <https://www.elections.org.za/pw/elections/whats-new-in-the-2024-elections-electoral-amendment-act;> <https://www.electionguide.org/elections/id/4318/> (Erişim tarihi: 04.07.2024).

³⁸ Bkz: <http://www.electionpassport.com/electoral-systems/namibia/> (Erişim tarihi: 04.07.2024).

³⁹ 1994 seçimlerinin kadın temsilci oranını Gouws ve Mitchell (2005: 367) %28, Reynolds (2008: 64) %27 olarak belirtmelerine rağmen, IPU arşivinde %25 olarak görünmektedir. Bkz: https://data.ipu.org/election-summary/HTML/2291_94.htm (Erişim tarihi: 04.07.2024).

liste sistemi sayesinde parlamentosu, vatandaşların ihtiyaç duymaları halinde ulaşabilecekleri çeşitli üyeler barındırmaktadır. Olumlu özelliklerinin yanı sıra mevcut modele yönelik en önemli eleştiri, bölgelerin büyük olması ve bireysel temsil niteliğini yerine getirememesi yönündedir (Reynolds, 2008: 64). Namibya parlamentosu da benzer şekilde Ovambo, Damara, Herero, Nama, Baster ve beyaz (İngilizce ve Almanca konuşan) farklı topluluklardan oluşmaktadır (Reynolds, Reilly, Ellis, 2008: 61) ancak o da oldukça büyük seçim çevrelerine sahiptir.

En azından 1990 sonrası dönem için istikrarlı bir seçim geçmişine sahip bu üç ülkede de modelin birbirine benzeyen yönleri bulunmaktadır. Ortak yönlerinden birisi, üçünde de EPS değerlerinin oldukça düşük olmasıdır. Güney Afrika'da 1990 sonrası seçimlerin EPS ortalaması 2,51, Namibya'da 1,75, Guyana'da 2,19 olarak hesaplanmıştır. Bir başka dikkat çekici yönü ise her üç ülkenin de GALE hesaplamalarında oldukça düşük değerler alarak en üst sıralarda yer almalarıdır. GALE ortalamaları Güney Afrika'da 0,36, Namibya ve Guyana'da 0,89 hesaplanmıştır. Bunun anlamı aslında henüz yeterince gelişmemiş parti sistemlerinde, az sayıda partilerine, yasama meclisi sandalyelerini aldıkları oy oranı ile neredeyse tam orantılı olarak dağıtabilmekte olduklarıdır.

Bunu sağlamak aslında çok zor değildir. Her üç ülkede de herhangi bir seçim barajı uygulanmamakta, büyük seçim çevreleri kullanılmakta ve partilere sandalye dağılımı aldıkları oy oranına göre basit Hare veya Droop kotası ile verilmektedir. Sandalye dağılımı aşamasında barajsız bir bölen kotasının orantılı sonuçlar verdiğini Uruguay örneği de göstermektedir. Danimarka, Yeni Zelanda gibi kimi ülkeler ise seçim barajı kullanmakla birlikte belirli sayıda sandalyeyi telafi edici olarak ayırmakta ve bu sandalyeleri barajlı yapılan ilk aşama sandalye dağılımı sonrası, orantılılığı düzeltmeye kullanmaktadır. Bu tip telafi edici sandalyeler, stratejilere açık olmakla birlikte, orantılı sandalye dağılımı için olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Her üç ülke de çok iyi GALE değerlerine rağmen düşük EPS değerleri nedeniyle TDE hesaplamalarında orantılı temsil yönünden orta düzeyde değerlendirilmektedir.

Bu üç ülkeyi katılım oranları açısından karşılaştırdığımızda seçimlerin rekabet düzeyine göre dönemsel değişiklikler gözlemlenebilmekle birlikte ortalamalarının %62-74 arasında olduğu görülebilir. Güney Afrika'da 1994 seçimlerinde %87 civarında bir katılım göze çarparken, 2019 seçimlerinde bu oran %52'ye 2024 seçimlerinde %44'e kadar düşen bir seyir izlemektedir. Aslında açıklanan resmi sayılara göre 2024 seçimlerinin katılım oranı %59 civarındır ancak hatırlanacağı üzere çalışmada katılım oranı hesaplamaları oy verme yaşındaki nüfusu dikkate alarak yeniden düzenlenmektedir. Güney Afrika'da 1994 seçimleri hariç her dönem katılım oranı ile VAP katılım oranı arasında %20 civarında fark göze çarpmaktadır. Bu da kayıt gerekliliği nedeniyle bir kısım seçmenin dışlandığı anlamına gelir. Benzer kayıt süreçlerinin Namibya ve Guyana'da da bulunmasına rağmen, her ikisinde de VAP katılım oranı farkı Güney Afrika'daki kadar yüksek değildir. Yine de bazı seçimlerde bu oranın yüksekliği nedeni ile düzeltmeler yapmak gerekmiştir. Güney Afrika'nın 1990 sonrası seçimlerinde katılım oranı ortalaması %62 iken Namibya'da %70, Guyana'da %74 olarak hesaplanmıştır.

Kadın temsilci oranları açısından değerlendirdiğimizde ise özellikle Güney Afrika ve Namibya'nın uyguladıkları kadın temsilci kotaları ile son yıllarda dünya ortalamasının oldukça üstünde değerlere sahip olduğu görülmektedir. Guyana'da zorunlu kotalar yoktur ve dolayısıyla hem Güney Afrika hem de Namibya'dan daha düşük ortalama sahiptir ama yine de Guyana'nın da dünya ortalamasının üzerinde bir kadın temsilci oranına sahip olduğunu söylemek gerekir. Güney Afrika'da bu oran ortalaması son yedi seçimde %38, son dört seçim dikkate alındığında %44'tür. Namibya'da ortalama son altı seçimde %31, son iki seçimde %46'dır. Guyana'da ise ortalama son yedi seçimde %26, son dört seçimde %32'dir. Bu değerler çerçevesinde her üç ülkede de orta düzeyde bir katılımcı temsil düzeyi olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki tablolarda bu üç ülkenin EPS, katılım oranları, kadın temsilci oranları, GALE ve TDE değerleri görülebilir:

Tablo 79: Güney Afrika Ulusal Meclisi (National Assembly) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1994-2024)

SEÇİM	MODEL	EPS	RV-TDE Katılım %*	KTO	GALe	TDE
1994	Kapalı Liste	2.24	86.87	25.00	0.36	65.15
1999	Kapalı Liste	2.17	68.86	30.00	0.28	61.60
2004	Kapalı Liste	1.97	61.77	32.75	0.26	59.52
2009	Kapalı Liste	2.13	61.57	43.50	0.30	61.57
2014	Kapalı Liste	2.27	58.77	40.75	0.37	60.24
2019	Kapalı Liste	2.58	52.29	46.34	0.47	60.01
2024	Kapalı Liste	4.19	44.64	45.20	0.48	62.15
7 SEÇİM	ORT	2.51	62.11	37.65	0.36	%61.46

*1994 seçimleri hariç diğer seçimlerde katılım oranları VAP-RV katılım oranı arasındaki %5 makul sınırı aştığı için yeniden düzenlenmiştir

Tablo 80: Namibya Ulusal Meclisi (National Assembly) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1994-2019)

SEÇİM	MODEL	EPS	TDE-RV Katılım %*	KTO	GALe	TDE
1994	Kapalı Liste	1.69	68.78	18.06	0.74	60.10
1999	Kapalı Liste	1.67	62.79	25.00	0.69	59.77
2004	Kapalı Liste	1.69	84.81	26.92	0.94	65.99
2009	Kapalı Liste	1.72	68.64	24.36	1.09	60.73
2014	Kapalı Liste	1.55	72.00	44.79	0.90	66.07
2019	Kapalı Liste	2.17	60.38	46.88	0.98	63.52
6 SEÇİM	ORT	1.75	69.57	31.00	0.89	%62.70

*1994 seçimlerinde katılım oranı VAP-RV katılım oranı arasındaki fark nedeniyle yeniden düzenlenmiştir.

Tablo 81: Guyana Ulusal Meclisi (National Assembly) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1992-2020)

SEÇİM	MODEL	EPS	TDE-RV Katılım %*	KTO	GALe	TDE
1992	Kapalı Liste	2.15	68.71	20.00	1.17	60.45
1997	Kapalı Liste	2.13	85.16	18.46	1.12	64.71
2001	Kapalı Liste	2.19	77.56	20.00	1.15	70.41
2006	Kapalı Liste	2.37	68.82	28.99	1.08	70.24
2011	Kapalı Liste	2.42	72.89	31.34	0.81	72.18
2015	Kapalı Liste	2.02	72.19	30.43	0.40	71.25
2020	Kapalı Liste	2.08	72.58	35.38	0.52	72.37
7 SEÇİM	ORT	2.19	73.99	26.37	0.89	%68.80

*1992-2001 arası seçimlerinde katılım oranı VAP-RV katılım oranı arasındaki fark nedeniyle yeniden düzenlenmiştir.

Her üç ülke bireysel temsil açısından değerlendirildiğinde hem tercihlilik düzeyi hem de büyük seçim çevreleri açısından düşük düzeylerde puanlar almaktadır. Yalnızca Guyana'nın 2001 seçimleriyle değişen seçim çevreleri düzenlemesi ile orta düzeyde puanlara eriştiği görülür. Temsilci başına düşen seçmen sayısı bakımından

ise hem Guyana hem de Namibya yüksek, Güney Afrika ise orta düzeyde puan almaktadır. Üç değer birlikte değerlendirildiğinde ise Güney Afrika on, Namibya on iki civarında puanlarla çok düşük kategorisinde, Guyana on yedi civarında puanla orta kategorisinde değerlendirilmektedir.

Üç kategoriye birleştiren TDE değerleri açısından karşılaştırdığımızda 1990 sonrası seçimlerinde Güney Afrika'nın %59-65, Namibya'nın %59-66, Guyana'nın ise %60-72 arası değerler aldığı görülmektedir. Böylece üç ülkede dönemsel şartlara göre değişen düşük-orta düzeyler arasında puanlar almaktadır. GALE değerlerine göre seçimlerde en yüksek orantılılığın hesaplandığı bu üç ülkenin de, temsili yalnızca orantılılığa indirgemediğimizde bazen düşük bazen orta temsil düzeylerine sahip olduğu göze çarpmaktadır.

Güney Afrika'nın üç ülke içerisinde en iyi kadın temsilci oranlarına sahip olmasına rağmen, diğerlerinden daha düşük puanlar almasının en önemli nedeni özellikle son yıllarda önemli oranda düşen katılım oranlarıdır. Hatta son seçimde EPS'nin yükselmiş olmasına rağmen katılımın tüm zamanların en düşük seviyesine inmesi, modelin uygulama aşamasında sorunlar olduğunu düşündürmektedir.

Ayrıca büyük seçim çevreleri ve kapalı listeler her üç ülkede de partiye bağlı ama seçmenden uzak, seçmene karşı sorumluluğu daha az, bireysel temsil yeteneği düşük temsilciler doğurmaktadır. Tasarım gereği bu modellerde, parlamento üyelerinin hesap verme yükümlülüğü doğrudan seçmene değil, partiye yöneliktir (Gouws, Mitchell, 2005: 369). Özellikle Guyana'da puanlama kısmına yansıyaması da seçmenin listenin sıralamasını dahi bilmemesi dünya üzerindeki uç örneklerden birisidir. Güney Afrika'da da parlamento üyelerinin partiler arası geçişlerine yönelik çeşitli kısıtlamalar söz konusudur (Gouws, Mitchell, 2005: 361,364). Parti kontrolünün yüksek olması demek seçimlerin tercihlilik düzeyinin düşük olması anlamına gelir. Üç ülkede de modeller parti merkezlidir ve görüldüğü gibi seçmenlerin listeler üzerinde söz hakları kısıtlıdır. Bu durumlar da temsil düzeyini azaltan unsurlardır.

4.5. Karma Oylama Modeli Kullanan Ülkeler

Karma oylama modelleri kendi içerisinde MMM (Paralel) ve MMP modelleri olarak ikiye ayrılır ve çoğunlukçu-orantılı modellerin her ikisinden belirli özellikler alınarak oluşturulmuştur. Dolayısıyla çok farklı şekillerde çeşitlendirilebilir ve her biri çeşitlendirilme biçimine göre önemli farklılıklar gösterebilir. Aslında daha önce PBV modeli kullanan ülkeler kategorisinde gördüğümüz Senegal ve Singapur’da uygulanan modeller de karma oylama modellerinden MMM çatısı altında yer alan modellerdir ancak bu ülkelerde modelin PBV yönü ağır bastığı için o kısımda ele alınıp, PBV modeline yönelik bir değerlendirme yapılması uygun görülmüştür. Diğer modellere yönelik eleştirileri ortadan kaldırmak ve iyi yönlerinden faydalanabilmek amacıyla karma modellerin kullanımına yönelik son yıllarda artan bir ilgi söz konusudur. Böylece hem çoğunlukçu modellerin bireysel temsili sağlama özelliği, hem de orantılı modellerin avantajları karma bir modelde birleştirilmeye çalışılır. MMM oylama modelinin MMP modelinden farkı ise sandalye dağılımına yönelik ilave bir iyileştirme özelliğinin bulunmamasıdır. Çalışmada MMM oylama modeli, ülkeler içerisinde oylama modelinin sık değişmesi ile ün yapmış olan İtalya ile tarihte adı genellikle SNTV modeli ile anılan Japonya örnekleri üzerinden değerlendirilecektir. MMP modelinde ise Almanya ve Yeni Zelanda örnekleri incelenecektir.

4.5.1. İtalya

Savaşlar ve Mussolini diktatörlüğünün ardından İtalya Cumhuriyeti’nin ilk demokratik parlamento seçimleri 1948 yılında, otuz iki geniş bölge seçim çevresinden tercihlili açık liste oylama modeli ile gerçekleştirildi. Model ve seçim çevreleri 1992 yılına kadar gerçekleştirilen seçimlerde değişmeden kalabilmiştir. 1990’lardan önce modelde yapılan tek önemli değişiklik, kotanın hesaplanmasında kullanılan bölgenin azaltılmasıdır (Gambetta, Warner, 2004: 238). Açık listeli oylama modeli ile hem temsilin orantılılığı hem de parti içi rekabet birlikte sağlanmaya çalışılmıştır. O dönemde İtalya’da seçmenler, tercih ettiği partinin sembolünü işaretleyip, buna ek olarak doldurulması gereken on beş veya daha az sandalye varsa bu listedeki en fazla üç aday için on beşten fazla sandalye varsa dört aday için tercihlili bir açık liste oyu kullanabilmiştir. Hiçbir adayı işaretlemeyen bir seçmen, adayları partinin yerleştirdiği

sıraya göre desteklemiş sayılır. Ardından her seçim çevresinde toplam geçerli liste oyları, Imperiali kotası kullanılarak doldurulacak sandalye sayısına bölünmüş, adaylar kişisel oy sayısı sırasına göre sandalyeleri doldurmuştur. Kalan oylar, boş kalan sandalyeleri doldurmak için havuzda toplanmış ve Hare kotasına göre dağıtılmıştır. Ancak pek çok seçmen bu tercih imkânına rağmen kişisel tercihlerini kullanmamıştır (Lakeman, 1974: 105-106).

1991 yılında yapılan bir referandumla seçmenlerin tercihli oy hakkı bire düşürülmüştür. Aslında seçmenin kendisinden geri aldığı bu hak, İtalyan modelinin orantılılıktan uzaklaşma yolunda attığı ilk adım sayılabilir. 1992 genel seçimlerinde açık liste oylama modeli tek bir tercih hakkı ile kullanılmıştır. Ardından 1993 referandumu ile parlamento sandalyelerinin %75'inin (475) tek üyeli seçim çevrelerinden, %25'inin (155) %4 ülke barajlı bir kapalı liste oylama modeliyle seçileceği bir karma modele geçilmiştir. 1994-2001 arası üç seçimde bu model kullanılmıştır. Modelin kapalı listeli kısmı, MMP modellerinde olduğu gibi, karmaşık bir dağıtım mekanizması ile FPTP kullanılan kısmın büyük partiler lehine oluşturacağı avantajı azaltmak amacıyla planlanmıştır. Ancak büyük partiler yedek listeler oluşturarak dezavantajlı olmaktan kaçınmışlardır. Böylece model MMP gibi değil, MMM olarak işlemiştir (Passarelli, 2018: 859). Ayrıca tek üyeli bölge sayısının fazlalığı partiler açısından seçim öncesi koalisyon oluşumlarını, seçmen açısından ise stratejik oy verme davranışını artırmıştır. Oylama modelinde çoğunluk ilkesinin artması ve çoğunlukçu mantığının neden olduğu seçim rekabetinin karakteri, partileri ülke çapında seçimlere katılmak için gerekli gücü elde edebilmek amacıyla giderek nispeten tutarlı ve kalıcı koalisyonlara dönüşen ittifaklar kurmaya yöneltmiştir. Eskiden kabinenin yapısına ve bürokratik pozisyonlara yönelen ve sadece hükümet oluşturabilecek partileri kapsayan müzakereler, artık tüm partileri kapsayacak şekilde ve parlamentodaki sandalyelerin paylaşımına yönelik olarak yapılmaya başlanmıştır (Bardi, 2007: 712-714). Öte yandan bu durum tüm ittifak pazarlıklarının başarılı neticeler doğurduğu yanlış izlenimini uyandırmamalıdır.

1990'lardan bu yana da İtalya, oylama modeli konusunda sık değişiklikler gerçekleştiren en istikrarsız ülkelerden birisi olmuştur. İtalya'nın 1990 öncesi yerleşik siyasi sisteminden geri adım atmasında, o dönemde yargının '*temiz eller*' (mani pulite)

adı verilen soruşturmalarda bazı politikacıların yaygın bir yasadışı faaliyet ağı içerisinde olduğunu ortaya koyduğu bir takım skandalları ortaya çıkarması sonucunda oluşan halk hoşnutsuzluğu önemli ölçüde etkili olmuştur (Passarelli, 2018: 858). Ayrıca birçok İtalyan, Anglosakson demokrasilerine daha yakın bir model ile mevcut modelin istenmeyen olarak algıladıkları özelliklerini ortadan kaldırmak, parti sayısı, hükümet değişimi ve yolsuzluk fırsatlarını azaltmak, daha istikrarlı ve etkin hükümetler ile daha fazla bireysel temsil istemiştir (Gambetta, Warner, 2004: 240).

Oylama modeli değişikliklerinin etkilerinin birçoğu nadiren öngörülebilirdir ve İtalya’da gerçekleştirilen değişiklikler bunu anlamak açısından önemlidir. İlk MMM modeli denemesi beklenen her alanda istendiği gibi başarılı olamamış, farklı kesimler farklı tepkiler sergilemişlerdir. Bu tepkiler genellikle görevdekileri sevmek veya sevmemeye göre değişiklik göstermiştir (Gambetta, Warner, 2004: 249). Oylama modelleri hükümetlerin genellikle oyunun kurallarını işlerine yarayacak şekilde düzenlemeye çalıştıkları bilinen, fazla kurcalanması riskli bir alandır. İtalya’da önemli beklentilerle getirilen karma oylama modeli, beklentileri karşılayamamış, parlamentonun erken feshedilmesi, başbakanların parlamento çoğunluğunun desteğine sahip olmaması ve sık değişimi, istikrarsızlık ve parti parçalanması gibi olaylar İtalyan siyasi sisteminin temel özellikleri olmaya devam etmiştir (Passarelli, 2018: 863).

Üç seçim sonra 2005 yılında gerçekleştirilen bir başka reform ile karma oylama modeli kaldırılmış, yerine kazanan koalisyona bonus ödülü verilerek sandalyelerin %55’ini garanti eden, partiler için %4, koalisyonlar için %10, koalisyon içi partiler için %2 (bu oranın altındaki ilk parti hariç) ülke barajlı bir kapalı liste oylama modeline geçilmiştir. Ayrıca ilk kez oluşturulan dört yurtdışı seçim çevresinden on iki yurtdışı sandalyesi seçilmesine olanak sağlanmıştır. Silvio Berlusconi’nin seçimlere az bir zaman kala kendi partisinin lehine olacak şekilde gerçekleştirdiği bu değişiklikler, 2014 yılında Anayasa Mahkemesinin, bonus ödülünün uygulanamaz olduğu ve seçmenin tercihli oy kullanımına izin verilmesi gerektiğini belirten aykırılık kararına kadar 2006-2013 arası üç seçimde kullanılmıştır (Passarelli, 2018: 861).

Bonus ödülü ilk seçimlerde çok büyük orantısızlıklar doğurmamasına rağmen, 2013 yılındaki seçimlerde birinci olan sol koalisyonun, oyların ancak %29’unu alarak sandalyelerin %54’ünü kazanması sonucunda, oldukça yüksek bir orantısızlığa neden

olmuştur (Chiaramonte, D'Alimonte, 2018: 9). Anayasa Mahkemesi kararının ardından 2015 yılında Renzi hükümeti oyların %40'ını alan partiye (koalisyon hariç) yine bonus ödülüyle sandalyelerin %54'ünün verileceği ancak hiçbir parti %40 alamazsa en fazla oyu alan iki partinin ikinci tura kalarak sandalyelerin %54'ünü elde edeceği başka bir karma oylama modeli önermiştir. Sandalyelerin kalan %46'sının ise birinci tur sonuçlarına göre orantılı olarak paylaştırılması planlanmıştır. Ancak 2016'da gerçekleştirilen referandumun reddedilmesinin ardından bu hem iki turlu hem bonus ödüllü karma modelin tek örneği, herhangi bir seçimde kullanılmadan 2017 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından revize edilmiştir. Sonuçta 2018 seçimleri, bonus ödülü olmadan, 232 sandalyenin FPTP ile seçildiği, 386+12 yurtdışı sandalyesinin ise geniş bölge seçim çevrelerinden seçildiği %3 ülke barajlı yeni bir karma model altında gerçekleştirilmiştir. Son olarak 2020 yılında gerçekleştirilen, katılım oranının %51 olduğu ve seçmenlerin %70'inin evet oyu kullandığı referandum ile Temsilciler Meclisi üye sayısı 630'dan 400'e düşürülmüştür⁴⁰. Buna göre 2022 seçimleri 147 dar bölge, 245 geniş bölge seçim çevrelerinden ve sekiz yurtdışı parlamento üyesi seçmek üzere, %3 ülke barajlı MMM modeli korunarak gerçekleştirilmiştir. Bu şekilde orantılı dağıtılan sandalye sayısının tek üyeli sandalye sayısından fazla olması, seçmenlerin dar bölge seçim çevrelerinde stratejik oy verme davranışlarını bir nebze sınırlandırmıştır (Chiaramonte, D'Alimonte, 2018: 16). Ancak partiler, model değişiklikleri etkisiyle çeşitli dönüşümler yaşamıştır ve seçim öncesi koalisyonlar, daha kalıcı aktörler olarak varlığını sürdürmektedir.

İtalya, koalisyon hükümetleri ve hükümetlerin istikrarsızlığı ile anılır olsa da oylama modeli değişene kadar uzun yıllar koalisyonların hâkim partisi Hristiyan Demokratların öncülüğünde, koalisyon bileşenlerinin değiştiği bir yapılanmaya sahip olmuştur. Parti yapılarında önemli değişikliklere yol açan yolsuzluk skandalları akabinde gelen model değişikliklerinden sonraki 1994 ve 2001 seçimlerinde Berlusconi'nin merkez sağ koalisyonları seçimin kazananı olmuşken, 1996 seçimlerinde sol koalisyon bayrağı göğüslemiştir. Böylece ilk kez FPTP ağırlıklı karma bir modelle iktidardaki partinin dönüşümü gerçekleşmiştir. Ancak bunda

⁴⁰ Referandum sonuçları için Bkz: <https://elezionistorico.interno.gov.it/index.php?tpel=F&dtel=20/09/2020&es0=S&tpa=Y&lev0=0&levsut0=0&ms=S&tpe=A> (Erişim tarihi: 19.10.2024).

modelin etkisinden ziyade koalisyonların dağılımı etkili olmuştur. Seçmen tercihlerinde önemli bir değişim gözlemlenmemiştir (Gambetta, Warner, 2004: 244-245). Doğru koalisyon birlikteliği ile doğru aday stratejisi sergileyebilen yapılar başarılı olmuştur.

İtalya’da EPS, açık liste oylama modeli kullanılan uzun yıllar boyunca genellikle 3.5-4.5 arasında değerler almıştır. Hatta 1992 yılı seçimlerinde bu değer 6.63’e ulaşmıştır. 1993 referandumu ile modelin tercihli açık listeden karma modele dönüştürülmesinin nedenlerinden birisi de tercihli oyların parti içi bölünmeye neden olduğu düşüncesi ile parti sayılarındaki artışın önüne geçilmek istenmesidir. Ancak 1994-2001 arası uygulanan karma modelin seçim öncesi koalisyon teşviklerine rağmen listeli kısımda partilerin yedek listeler kullanması nedeniyle EPS’de bir azalmaya neden olmamıştır. 2005 değişikliği sonrası modelin tamamen kapalı listeye dönmesi ile parti sayılarında bir nebze azalma gözlemlenebilir. Ancak bunun nedeninin tamamen modelden kaynaklı olduğunu söylemek abartılı bir genelleme olur. İtalya özellikle 1993 sonrası oylama modelinin sık değişiklikler geçirdiği ve partiler arası seçim öncesi koalisyonların yaygınlaştığı bir ülke olmuştur. Her modelin etkilerini doğru anlayabilmek için dönemin şartlarının ve pek çok unsurun bir arada değerlendirilmesi gerekir. Seçim sistemlerinin doğası gereği etkiler, geniş bir siyasi bağlamla ve karmaşık bir etkileşim yoluyla üretilir ve dolayısıyla tüm modeller öngörülemez sonuçlar üretebilir (Gambetta, Warner, 2004: 238). Nitekim aynı model altında 2008’de parti sayısında azalma olmasına rağmen, 2013 yılında yeniden bir artış olmuştur. 2018 ve 2022 yıllarında ise partiler ayrı birimler olarak ele alındığında yine 5-6’nın üzerinde EPS hesaplamaları yapılır. İtalya da hemen her dönem EPS’nin açık liste oylama modeli kullanan ülkeler gibi genellikle yüksek olduğu söylenebilir. Bunda İtalya’nın alışlagelmiş siyasi kültürünün açık liste modeli olması ve sorun boyutlarına uygun bölünmelerin uzun yıllardır çok partililiği desteklemesi etkilidir.

GALe değerleri açısından ise İtalya’nın 1990 sonrası en iyi seçimi açık liste oylama modeli ile gerçekleştirilen 1992 seçimleridir. Bu seçimlerde endeks değeri 2,51 olarak ölçülmüştür. 1948-1992 arasında açık liste oylama modeli ile gerçekleştirilen on bir seçimin ortalama GALE değeri 2,87’dir. Bu on bir seçim içerisindeki en düşük değer ise 1953 yılındaki 3,68’dir. Ancak modelin değişmesinin

ve baraj uygulamasının getirilmesinin ardından 1994-2001 arasında endeks değerleri 7-8 aralığına yükselmiş, kapalı liste+bonus ödülü uygulanan 2006 seçimlerinde bonus ödülüne rağmen 3,61'e gerilemiş, 2013 yılında ise aynı model altında 17,34'e yükselerek İtalyan seçim tarihinin en yüksek oranına ulaşmıştır. Bonus ödülü uygulamaları genellikle orantısızlığın en önemli nedenlerinden birisidir. 2006 seçimlerinde ortaya çıkmamasının nedeni, birinci olan sol koalisyonun zaten %50 civarında oy almış olmasıdır. Oysa 2013 yılında aynı bonus ödülü yalnızca %29 oy alan sol koalisyona uygulanmıştır. Ardından bonus ödülünün Anayasa Mahkemesince iptali ve yeniden getirilen karma model ile tekrar endeks değerlerinde bir azalma olmuştur. EPS değerlerinin genellikle iyi, GALE değerlerinin ise modele göre değişken olduğu İtalya, orantılı temsil düzeyleri açısından bazen orta bazen iyi puanlar almaktadır. Aşağıdaki tabloda İtalya'nın 1992-2022 yılları arasında gerçekleştirilen seçimlerinde EPS, katılım oranı, kadın temsilci oranı, GALE ve TDE değerleri görülmektedir:

Tablo 82: İtalya Temsilciler Meclisi (Camera dei Deputati) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1992-2022)

SEÇİM	MODEL*	EPS**	TDE-RV Katılım %***	KTO	GALE**	TDE
1992	Açık Liste	6.63	87.09	8.10	2.51	69.78
1994	MMM	5.19	85.36	15.08	9.53****	71.67
1996	MMM	5.08	81.07	11.11	6.25****	72.11
2001	MMM	5.11	79.64	9.84	6.75****	71.07
2006	Kapalı Liste	5.69	83.62	17.30	3.61	66.92
2008	Kapalı Liste	3.82	80.46	21.27	5.73	60.85
2013	Kapalı Liste	5.33	73.33	28.41	17.34	54.04
2018	MMM	4,31	70.18	35.71	4.63	73.15
2022	MMM	5.16	61.07	32.25	7.55	66.46
9 SEÇİM	ORT	5.15	77.98	19.90	7.10	%67.34

*Açık liste oylama modeli kullanılan 1992 seçimleri ile kapalı liste oylama modeli kullanılan 2006-2013 arası seçimlerde, partilerin ayrı birimler olarak değerlendirildiği, Gallagher (2024) veri setinin değerleri kullanılmıştır.

**MMM modeli altında gerçekleştirilen 1994, 1996, 2001, 2018 ve 2022 seçimlerinin EPS değerleri, Gallagher (2024) veri setinden farklı olarak, Hindistan ve Malezya örneklerinde olduğu gibi partilerin ittifaklı ve ittifaksız oldukları iki ayrı hesaplamasının ortalaması alınarak yapılmıştır. GALE değerleri ise partilerin ayrı birimler olarak değerlendirildiği şekilde yeniden hesaplanmıştır. İtalya seçim sonuçları için Bkz: <https://elezionistorico.interno.gov.it/index.php?tpel=C> (Erişim tarihi: 21.10.2024).

*** Katılım oranları 1992-2001 arası ve 2008 seçimlerinde geçersiz/boş oy oranı fazlalığı, 2013-2022 arası seçimlerde ise RV-VAP katılım oranı farkı nedeniyle yeniden düzenlenmiştir.

****1994-2001 arası seçimlerde GALE değerleri, FPTP bölgelerine partiler ittifaklı olarak katıldıklarından ve oyların ayrıştırılması yapılamadığından, 155 parlamento üyesini seçmek için kullanılan parti listesi (proportional-orantılı) oyları üzerinden partiler ayrı birimler olarak, MMP örneklerinde olduğu gibi toplam 630 sandalyenin dağılımına göre yeniden hesaplanmıştır.

Katılım oranları konusunda genellikle açık listeli modellerdeki gibi yüksek katılım oranları ile anılan İtalya, özellikle 1990'lardan önceki açık liste dönemlerinde %90'ları bulan katılım oranlarına sahiptir. 1990'larda yaşanan yolsuzluk krizleri ve siyasal ortama karşı oluşan güven kaybı ile model değişiklikleri katılım oranlarının ilk başlarda %80'lere ardından %70'lere hatta 2022 seçimlerinde tarihin en düşük seviyesine %60'lara kadar gerilemesine neden olmuştur. Katılmamayı tercih ederek sistemi protesto etmek, politik alana güvenmemek İtalya'da giderek yaygınlaşan bir olgu olmuştur. Italian National Election Studies 2001-2018 verilerine göre, 2001'de siyasi partilere güvendiğini beyan eden seçmenlerin oranı yaklaşık %22 ve 2006'da %27 iken; 2018 yılında %5'e kadar gerilemiştir (Garzia, 2019: 676).

Kadın temsilci oranları ise 2000'lerin ortalarından itibaren pek çok yerde görüldüğü gibi artmaya başlamış, bunda ayrıca özellikle 2015 sonrası aday sıralamaları ile ilgili yapılan yasal düzenlemelerin etkisi olmuştur. İki tercih oyu belirtilen seçimlerde tercihlerin geçerli olabilmesi için ilk tercih kadınsa ikinci tercih erkek veya tersi ilk tercih erkeğe ikinci tercih kadın olması zorunluluğu getirilmiştir. Partiler açısından parti listelerindeki adayların cinsiyete göre dönüşümlü olması kuralı ve her parti listesinin eşit sayıda kadın ve erkek içermesi kuralı getirilmiştir. Ayrıca herhangi bir partinin seçim çevrelerindeki listelerinin ilk sıra adaylarının %60'ından fazlasının aynı cinsiyetten olamayacağı hükmü konmuştur (Passarelli, 2018: 862). Bu hükümler neticesinde 2018 seçimlerinde kadın temsilci oranı %35,71 olmuşken; 2022 seçimlerinde %32,25 olmuştur. 2006-2013 arası üç seçimin ortalama değeri %22,33'tür. 1994-2001 arasında ortalama değer %12,01'dir. 1992 seçimlerinde ise yalnızca %8.1'dir. Dolayısıyla İtalya'da katılımcı temsil düzeyleri de modelin biçimine ve uygulanan kurallara göre bazen orta bazen iyi düzeyde puanlar almaktadır.

Aynı durum bireysel temsil puanları açısından da geçerlidir. Son seçimlere kadar temsilci başına düşen seçmen sayısı 75.000 civarında iken, temsilci sayısının azaltılması ile 115.000 civarına yükselmiştir. 1992 sonrası referandum ile tercihlilik düzeyi azaltılmış, seçmenler politikaya olan güven kaybı sonrası kendi haklarını daraltmıştır. Ortalama seçim çevresi büyüklüğü açısından ise açık ve kapalı liste kullanılan dönemlerde büyük çevreler nedeniyle düşük puanlar alırken, MMM modelleri altında belirlenen daha küçük çevreler daha iyi puanlar getirmiştir.

Toplam TDE değerleri açısından bakıldığında İtalya'nın açık liste oylama modeli kullandığı dönemler, GALE, katılım oranları ve tercihlilik düzeyi açısından iyi değerlere sahip olmasına rağmen, kadın temsilci oranı, EPS ve özellikle ortalama seçim çevresi büyüklüğü açısından düşük puanlar almıştır. TDE 1992 ve öncesinde genellikle %70 civarlarında hesaplanır. FPTP ağırlıklı bir MMM kullanılan 1994-2001 arasında ise kadın temsilci oranları bir nebze yükselmiş, özellikle de 475 dar bölge seçim çevresinin oluşturulması ile seçim çevresi büyüklüğü daraltılmış ve seçmen-temsilci arasındaki bireysel temsil güçlendirilmeye çalışılmıştır. Öte yandan GALE değerleri, tercihlilik düzeyi ve katılım oranları kötüleşmiştir. Bu dönemde de TDE değerleri %71-72 düzeylerinde hesaplanmıştır. Ardından 2006-2013 arasındaki üç seçimde tamamen kapalı listeye geçilmesi, tercihlilik düzeyinde, EPS'de, GALE değerlerinde ve bireysel temsilde kötüleşmeye neden olmuştur. Özellikle de ortalama seçmen çevresi büyüklüğünün yeniden yükseltilmesi ve katılım oranlarında devam eden düşüş TDE değerlerinin %54-67 aralığına düşmesine neden olmuştur. İlgili dönemde yalnızca kadın temsilci oranlarında bir iyileşmeden söz edilebilir. 2018-2022 seçimlerinde ise yeniden MMM'ye dönüş ile birlikte bireysel temsilin, GALE değerlerinin ve kadın temsilci oranlarının iyileşmesi, katılım oranlarındaki devam eden azalmaya rağmen TDE değerlerini tekrar %66-73 aralığına yükseltmiştir. 1990 sonrası tüm dönemlerin TDE değerleri ortalaması %67 civarında ölçülmüş olsa da her dönem kendi özel şartlarında önemli farklılıklar göstermektedir.

Kalıcı bir temsil düzeyi iyileştirmesi için başta güven ilişkisinin yeniden kazanılarak katılım düzeylerinin artırılması, sandalye dağılımında ortaya çıkan GALE değerlerinin olabildiğince düşürülmesi, EPS'nin yüksek kalması, seçimin tercihlilik düzeyinin yeniden artırılması, bireysel temsilin öneminin sürdürülmesi ve kadın temsilci oranındaki iyileşmenin artarak devam etmesi gerekmektedir. Ayrıca 2020 yılında gerçekleştirilen referandum ile 2022 yılındaki seçimde uygulanan parlamento üye sayısının 630'dan 400'e düşürülmesi ile artan temsilci başına düşen seçmen sayısı TDE değerinde yaklaşık iki puanlık bir düşüşe neden olmuştur.

4.5.2. Japonya

Japonya’da 1947’den 1993’e kadar SNTV oylama modeli kullanılmıştır. SNTV modelinde bir seçmenin yalnızca bir oyu vardır ve oyunu devredilemez bir biçimde adaylar arasından yalnızca birisi için kullanabilir. Kazanan adaylar bölge büyüklüğüne göre en çok oy alan adaylardır. Zaman zaman nüfusa göre değişmekle birlikte SNTV dönemi boyunca Japonya’nın seçim çevresi büyüklükleri 2-6 arasında değişmiş ve ortalaması yaklaşık dört olmuştur. Böylece çok büyük olmayan seçim çevreleri, parti içi rekabet ile de desteklendiğinden, bireysel temsile imkân sağlayabilecek boyutta olmuştur. Ayrıca bölge büyüklüğüne göre adayların zaman zaman %10-15 arasında oylarla seçilebiliyor olmaları sayesinde tek üyeli bölgelere nazaran küçük parti adayları da sandalye kazanabilmişlerdir. Bu sayede LDP’nin uzun hâkim parti dönemine rağmen muhalefet partileri de yaşama alanı bulabilmişlerdir. 1947-1993 arasında gerçekleştirilen on sekiz seçimin ortalama EPS değeri 3,6 olmuştur.

SNTV modeli doğası gereği partileri aynı bölgede birden fazla sayıda aday göstermeye zorlar ve aynı partiden adayların oyları birleştirilemediğinden büyük boyutlu bir parti içi rekabet ve hizipler doğurur. Her aday kişisel özelliklerini ön plana çıkararak kendilerini diğer adaylardan ayırıştırma gayreti içerisine girer. Bu durum bazen istenmeyen, oy satın alma ve kişisel destekçilerini genişletmeye çalışma gibi faaliyetlere kapı aralamıştır. Hatta bu destekçi ağı babadan oğula geçen kalıtsal adayların yaygınlaşmasına neden olmuştur (Nemoto, 2018: 828). Japonya’da SNTV döneminde parti sayısı çok yüksek görünmese de parti içi hizipler dikkate alınırsa pek çok çok partili ülkenin bile üzerinde bir parçalanma göze çarpmaktadır.

Modelin istenmeyen yönleri 1990’larda iyice belirginleşmiş, kaynaklar ülke çapındaki sorunlardan ziyade yerel düzeyde kullanılmış, yolsuzluk skandalları artmış, aşırı güçlü yerel adaylar yüzünden liderlerin ve partilerin merkezi gücü önemli ölçüde kısıtlanmıştır. Bu ortam içerisinde kırk yıldır ilk kez 1993 yılında LDP seçimler sonucunda birinci parti olmasına rağmen gereken çoğunluğu sağlayamamış ve hükümet devri yaşanmıştır. Ardından da seçim reformu yürürlüğe konarak yeni oylama modeli MMM’ye geçilmiştir (Nemoto, 2018: 828-829).

Japonya’da kullanılan MMM modelinde MMP modellerinin çoğunda olduğu gibi seçmenin iki oyu vardır. Almanya ve Yeni Zelanda’da olduğu gibi bir oyunu FPTP ile seçilen dar bölge adayına, bir oyunu da parti listelerine kullanır. Modelde FPTP ağırlığı (%60-40) daha fazladır ve son 2021 seçimlerinde 465 sandalyenin 289’u dar bölgeden, 176’sı ise on bir geniş bölge seçim çevrelerinde parti listelerinden seçilmiştir. Modelin son halinde liste sandalyeleri kapalı liste oylama modeli ile d’Hondt hesaplama yöntemi ile dağıtılmaktadır. Liste sandalyelerini, FPTP bölgeleri etkilemez ve her parti dar bölge seçim çevrelerinde ne kazanırsa kazansın listelerden de aldığı oy oranında sandalye kazanır. Modelin MMP’den farklılaşan temel yönü budur.

Model özellikle baskın iki büyük parti sağlayarak yanında bazı daha küçük partilerin nefes alabileceği ve parti içi rekabeti azaltıp partilerin merkezileşerek liderlerin güçlerinin artacağı şekilde tasarlanmaya çalışılmıştır. Değişimin ardından parti içi rekabetin yokluğu hizipleri biraz azaltmış olsa da tümüyle ortadan kaldıramamıştır. Parti sayıları ise özellikle 2003-2009 arası seçimlerde 3,2 dolaylarında ölçülmüş, bir nebze azalmıştır. Ancak bu kalıcı bir etki yapmamış, EPS 2012 yılında bazı üçüncü partilerin yükselişi ile yeniden 4,9’a yükselmiştir. 2021 seçimlerinde ise 3,9 olarak hesaplanmıştır. Dar bölge seçim çevrelerinin büyük çoğunluğunda, beklenildiği gibi iki büyük taraf arasında çekişme gözlemlenmeye başlamıştır ancak 2009 seçimleri hariç LDP’nin baskın gücü ile gerçek manada rekabet mümkün olamamıştır. FPTP modelinin büyük partilere avantaj sağlayan yönü, LDP’nin hâkim parti rolünü sürdürmesine olanak sağlamıştır. Ayrıca modelin genellikle orantısız sonuçlar ortaya çıkarması ve sandalyelerin kalan %40’lık bölümü için de telafi edici bir yöntemin uygulanmaması toplam orantısızlığın da artmasına neden olmuştur. 1947-1993 arası SNTV döneminde gerçekleştirilen on sekiz seçimin ortalama GALE değeri 5,82 iken; MMM döneminde gerçekleştirilen dokuz seçimde 13,93’e çıkmıştır. EPS’nin orta düzeyde, orantısızlığın ise yüksek düzeyde olması Japonya seçimlerinin orantılı temsil açısından düşük puanlar almasına neden olur.

Reform özellikle parti içi rekabet ve partilerin merkezileşmesi konularında istenen sonuçları bir nebze karşılamış olabilir ancak ne parti sistemini tamamen dönüştürebilmiştir, ne de kişisel destek ağları ve hizipler gibi eski modelin alışkanlıklarını tümüyle ortadan kaldıracıdır. Hatta EPS'yi azaltmadığı gibi orantısızlık düzeyini de önemli ölçüde artırmıştır. Aşağıdaki tabloda Japonya'da 1990-2021 arası gerçekleştirilen seçimlerin EPS, katılım oranları, kadın temsilci oranları, GALE ve TDE değerleri görülebilir:

Tablo 83: Japonya Temsilciler Meclisi (Shūgiin) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1990-2021)

SEÇİM	MODEL	EPS	RV Katılım %	KTO	GALE	TDE
1990	SNTV	3.48	73.31	2.34	6.73	57.28
1993	SNTV	5.29	67.02	2.74	6.36	59.54
1996	MMM	4.12	59.65	4.60	10.67	53.30
2000	MMM	4.56	60.62	7.29	11.49	54.23
2003	MMM	3.26	59.80	7.08	8.52	53.51
2005	MMM	3.22	67.46	8.96	15.63	50.00
2009	MMM	3.15	69.27	11.25	15.11	51.23
2012	MMM	4.88	59.32	7.92	19.96	47.65
2014	MMM	4.12	52.66	9.47	16.32	47.43
2017	MMM	4.22	53.68	10.11	16.28	48.10
2021	MMM	3.90	55.97	9.68	11.43	51.97
11 SEÇİM	ORT	4.02	61.71	7.40	12.59	%52.20

EPS değerleri açısından iki model arasında önemli bir fark görünmemektedir. Genellikle FPTP kullanan ülkelere göre yüksek, açık liste oylama modeli kullanan ülkelere göre düşüktür. Katılım oranları açısından değerlendirdiğimizde ise tüm dünyada görüldüğü gibi Japonya'da da katılım oranlarında bir azalma olduğu göze çarpmaktadır. SNTV döneminde katılım oranlarının genellikle %65-75 arasında; MMM döneminde ise çoğunlukla %50-60 arasında olduğu görülmektedir. Bunun politikaya duyulan güven düzeyinin azalması, ilgisizliğin artması gibi çok çeşitli nedenleri olabilir. Ancak modelin de bir nebze etkisi olduğu aşikârdır.

FPTP modelinin dar bölge seçim çevreleri seçmenlerin diledikleri adaya sandalye verebilme şanslarını önemli ölçüde sınırlandırması, seçmenin sandığa olan ilgisinde bir azalmaya yol açmaktadır. Her ne kadar Japonya'da MMP'de olduğu gibi seçmenin ikinci bir oyu varsa da o oyun telafi edici biçimde değerlendirilmemesi belirli bir kesim seçmeni dışlayıcı bir etki yaratmaktadır. İki oy uygulamasının

seçmene stratejik oy verme imkânı doğurmasına rağmen Japonya’da katılım oranlarının azalması, seçmenin ilgisizliğinin artması ile yorumlanabilir. Medya iletişim kanallarının kuvvetlenmesi ile beraber yolsuzluk skandalları gibi olayların artan görünürlüğünün azalttığı güven kaybı da eklendiğinde katılım oranlarındaki düşüş daha da anlamlandırılabilir olur.

Japonya kadın temsilci oranı konusunda karşılaştırılan ülkeler arasında son sırada yer almakla beraber dünya genelinde de bu konuda en başarısız ülkelerden birisidir. Halen %10’un altındaki kadın temsilci oranı değeri ile IPU verilerine göre 187 ülkeden 165. sırada yer alan Japonya pek çok Afrika ve Asya ülkesinin gerisindedir. Daha düşük ülkelerden önemli bir kısmı da Pasifik’te yer alan küçük ada ülkeleridir. Son yıllarda az da olsa bir artış göze çarpsa da SNTV döneminde de kadın temsilci oranları çok düşük düzeylerde kalmıştır. Sosyo-ekonomik yönden yüksek gelişmişlik düzeyine rağmen Japonya, kadınların temsili konusunda ilerleme kaydetmemiş, yasal düzenlemelere başvurma gereği de duymamıştır. Hristiyan kültürel geçmişi olmayan tek post-endüstriyel ülke olan Japonya’da bu durumun en önemli nedeni olarak Budizm ve Konfüçyüscülük kökenli geleneksel ataerkil toplum yapısı ve bu kültürel, siyasi ortamda kadınların bu konuda isteksiz olmaları gösterilebilir (Eto, 2010: 179, 185-186).

Ayrıca hâkim parti LDP’nin adaylıkları belirleyen erkek egemen yapısının, parlamento çalışma biçiminin ve çalışmayan eşlere yapılan devlet yardımlarının rolü bulunmaktadır. Katılım ve kadın temsilci oranlarının düşük olması, katılımcı temsil düzeyi açısından Japonya’nın düşük değerler almasına neden olur. Ayrıca kalabalık nüfusu nedeniyle yaklaşık 200.000 seçmene bir temsilci düşmesi ve seçimlerdeki düşük tercihlilik düzeyi nedenleriyle bireysel temsil düzeyinden de düşük puanlar alır. Yalnızca ortalama seçim çevresi büyüklüğünün çok yüksek olmaması avantaj sayılabilir ancak tek başına toplam değerlerin düşük olmasına engel olamamaktadır. Temsil düzeyini ölçerken dikkate alınanların çoğunda düşük veya orta değerler alan Japonya’da 1990 sonrası on bir seçimin ortalama EPS değeri 4,02, katılım oranı %61,7, GALE değeri 12,6, kadın temsilci oranı %7,4, temsilci başına düşen seçmen sayısı ise 208.000’dir. Seçmenin iki oy seçeneğine sahip olmasına rağmen tercihlilik, sıralamalı oy gibi imkânlarla sahip olmaması nedeniyle tercihlilik düzeyi de düşüktür.

Toplam TDE değerleri SNTV döneminde genellikle %55-60 aralığında seyretmiştir. MMM dönemindeki dokuz seçimin TDE değeri ortalaması ise %50,8'e düşmüştür. SNTV döneminde kadın temsilci oranının neredeyse yok denecek kadar az olmasına rağmen, hem katılım oranlarının hem de GALE değerlerinin daha iyi olması, MMM dönemine göre TDE değerinin bir nebze daha yüksek hesaplamasına neden olmaktadır. Yeni modelin orantısızlığı artırması, SNTV döneminde zaten düşük olan değerlerin daha da düşmesine sebep olmuştur. 1990 sonrası son on bir seçimin TDE ortalaması %52,2'dir. Japonya rneğinde hem SNTV, hem de MMM modelinin orantısızlık endeksleri konusunda FPTP modeli gibi düşük değerler alması, orantısızlığı azaltma, kadın temsilci ve katılım oranlarını artırma gibi konularda iyileştirmeler yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

4.5.3. *Almanya*

MMP modeli Batı Almanya'da Hitler diktatörlüğü sonrası gerçekleştirilen ilk seçim için 1946'da geliştirilmiştir ve halen bu model kullanılmaktadır. Parlamento üyelerinin bir kısmı dar bölge seçim çevrelerinden FPTP modeli ile seçilmekte iken, kalan kısmı her bir partinin mümkün olduğunca orantılı temsilini sağlayabilmek için ayrı listelerden üyelerin eklenmesi ile belirlenir (Lakeman, 1974: 107). Federal sistem ile yönetilen Almanya'da modelin ayrıntıları zaman zaman çeşitli eyaletlerde (lander) farklılaşmaktadır.

İlk başlarda tüm sandalyelerin tahsisi dar bölge seçim çevrelerindeki adaylara verilen oyların toplamına göre hesaplanmıştır ancak 1953'ten sonra listeler için parti oyu adı verilen ikinci bir oy getirilmiştir. Listeli kısmın sandalye dağılımı, ikinci oylar (parti oyları) üzerinden, ilk başlarda d'Hondt, 1987-2008 arasında Hare-Niemeyer ve sonrasında Saint-Lague yöntemi kullanılarak yapılmaktadır. Ayrıca listeli kısmın sandalye dağılımına katılabilmek için ya  dar bölge seçim çevresi sandalyesi kazanmış olmak ya da ulusal ikinci oyların en az %5'ini almak gereken bir baraj uygulanmaktadır. MMP modeli, bireysel temsili sağlamak konusunda FPTP modeli ile benzerlik göstermekte iken, gerçekleştirilen düzeltme ile daha orantılı sonuçlar vermektedir. Alman seçmen, iki oy uygulaması sayesinde bir partiyi desteklemek için parti oyunu kullanırken, kendi seçim çevresinde başka bir adayı kişisel olarak partisinin adayından üstün görüyorsa, ilk oyunu partinin toplam temsilini etkilemeden

diğer aday için kullanabilir. Öte yandan Lakeman (1974: 107-108) Birleşik Krallık ve Fransa’da olduğu gibi güçlü adayların partilerin en güvenli sandalyelerine veya listelerin başına yerleştirilmeleri nedeniyle bireysel temsil unsurunun yanıltıcı olduğunu düşünür. Ona göre aslında Alman seçmen bireysel temsil meselesinde İngiliz seçmene göre küçük bir avantaja sahiptir.

İki oy kullanılan yerlerde bazen partiler yedek listeler ile ya da yakın partilerle anlaşmalar yaparak modeli manipüle etmeye çalışabilirler ve Lesotho ile İtalya’da görülebildiği gibi başarılı olabilirler. Bu manipülasyon dışında stratejik oy verme davranışını seçmen kendisi de tercih edebilir. Ancak bu konuda yapılan çalışmalar stratejik oy verme davranışının çok yüksek olmadığını göstermektedir. Pek çok seçmen iki oyun işlevini bu şekilde değerlendirmemekte ve genellikle iki oyunu da, adaylar arasında çok önemli isimler olsa dahi, taraftarı olduğu partiden yana kullanmaktadır. Nadiren bu durumun tersi gözlemlenebilse de bunlar genellikle oldukça popüler adaylara yönelik istisnai durumlar olarak kalmaktadır ve sonuç üzerinde önemli düzeyde etki etmemektedir. Öte yandan Almanya’da son yıllarda bu şekilde bölünmüş oy kullanımı fazlaşmış ve koltuk sarkması da artmıştır. Son değişiklikle sandalye sayısı 630’a sabitlenmiştir ve 2025’de planlanan ilk seçimde uygulanacaktır (Lang, 2024).

Almanya özellikle 2009 seçimlerinden itibaren çok partili sistemin örneklerinden birisidir. Parti listesi oylarına göre 2009 seçimlerinde birinci olan CDU/CSU toplam oyu %33,8, ikinci olan SPD oyu ise %23’tür. FDP’nin %14,6 oy aldığı seçimde, PDS %11,9, Yeşiller %10,7 oy almıştır. Bu denkleme 2013 itibarıyla AfD’de katılmıştır ve Almanya’nın EPS değeri 2021 seçimlerinde 5,77 olarak hesaplanmıştır. 1990 sonrası gerçekleştirilen son dokuz seçimin EPS ortalaması ise dördttür ve genel bir artış seyri gözlemlenmektedir. Aşağıdaki tabloda Almanya’nın 1983-2021 arası seçim sonuçları ve partilerin sandalye dağılımı ile yüzdeleri düzenlenmiştir:

Tablo 84: Almanya Federal Meclisi (Bundestag) seçim sonuçları ve sandalye dağılımı (1983-2021)*

YIL	CDU+CSU**			SPD			FDP			GRÜNE+A90		
	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%
1983	48,8	255	49,0	38,2	202	38,8	6,9	35	6,7	5,6	28	5,4
1987	44,3	234	45,1	37,0	193	37,2	9,1	48	9,2	8,3	44	8,5
1990	43,8	319	48,2	33,5	239	36,1	11,0	79	11,9	5,0****	8	1,2
1994	41,4	294	43,8	36,4	252	37,5	7,3	47	7,0	6,9	49	7,3
1998	40,9	245	36,6	35,1	298	44,5	6,2	43	6,4	6,7	47	7,0
2002	38,5	248	41,1	38,5	251	41,6	7,4	47	7,8	8,6	55	9,1
2005	35,2	226	36,8	34,2	222	36,2	9,8	61	9,9	8,1	51	8,3
2009	33,8	239	38,4	23,0	146	23,5	14,6	93	15,0	10,7	68	10,9
2013	41,5	311	49,3	25,7	193	30,6	4,8	0***	0,0	8,4	63	10,0
2017	33,0	246	34,7	20,5	153	21,6	10,7	80	11,3	8,9	67	9,4
2021	24,1	197	26,8	25,7	206	28,0	11,5	92	12,5	14,8	118	16,0

YIL	DIE LINKE (PDS)			AfD			DİĞER			TOP*****
	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	Sand.
1983	-	-	-	-	-	-	0,5	-	-	520
1987	-	-	-	-	-	-	1,3	-	-	519
1990	2,4	17	2,6	-	-	-	4,3	-	-	662
1994	4,4	30	4,5	-	-	-	3,6	-	-	672
1998	5,1	36	5,4	-	-	-	6,0	-	-	669
2002	4,0	2***	0,3	-	-	-	3,0	-	-	603
2005	8,7	54	8,8	-	-	-	4,0	-	-	614
2009	11,9	76	12,2	-	-	-	6,0	-	-	622
2013	8,6	64	10,1	4,7	0***	0,0	6,3	-	-	631
2017	9,2	69	9,7	12,6	94	13,3	5,1	-	-	709
2021	4,9	39	5,3	10,3	83	11,3	8,7	1	0,1	736

*Almanya seçim sonuçları için Bkz: <https://www.bundeswahlleiter.de/> (Erişim tarihi: 12.03.2023).

**Sürekli ittifaklı olan ve yarış içerisinde olmayan CDU ve CSU birlikte değerlendirilmiştir.

***İkinci oylarda %5 ya da dar bölge seçim çevrelerinden üç sandalye kazanma barajı uygulanmaktadır.

****1990 seçimlerinde Yeşiller %3,8; Birlik90 Partisi %1,2 oy almış, seçimlere ayrı girmişlerdir. Yeşiller barajı geçemediği için sandalye kazanamamış, Birlik90 ise yerel bölgelerden sekiz sandalye kazanmıştır.

*****Almanya'da toplam sandalye sayısı değişkendir. Partilerin iki ayrı oylamada aldıkları sonuçlar dengeli değilse ikinci oylamadaki oranları yansıtabilmek için sandalye sayıları artırılır ve denge sağlanır.

Tablodan büyük partilerin oy oranlarında yaşanan azalma ve çok partililiğe geçiş gözlemlenebilir. Ayrıca daha küçük partilerin sayısında ve oylarında da bir artış görülmektedir. Böyle ortamlarda genellikle bir partinin tek başına iktidara gelmesi zordur ve koalisyonlar sistemin vazgeçilmezi haline gelir. Hatta bazen uzun süren hükümet krizlerine rastlanabilir. Bu tip krizler, istikrardan vazgeçme, modelin orantılılığını artırmanın bedeli olarak görülür. Ancak ülkenin alışılmış siyasi kültürü farklı seslerin varlığını önceliyor ve bunların temsilini gerekli görüyorsa, istikrardan belli düzeyde vazgeçmeyi göze alarak, orantılılığı öncelemek gerekebilir. Almanya,

Yeni Zelanda gibi ülkeler belirli düzeyde uzlaşmayı zorunlu kılan bu modelleri ile kendi siyasal kültürlerine daha uygun bir resme erişebilmektedir. Modelin uzun yıllardır başarılı şekilde uygulanıyor olması Alman seçmenin modele alışkın olduğunu göstermektedir. Reform tartışmaları genellikle modelin özüne yönelik değil, baraj veya koltuk sarkması gibi belirli uygulamalarına yönelik olarak yapılmaktadır. Aşağıdaki tabloda Almanya’da 1990-2021 arası gerçekleştirilen seçimlerin EPS, katılım oranları, kadın temsilci oranları, GALE ve TDE değerleri görülebilir:

Tablo 85: Almanya Federal Meclisi (Bundestag) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1990-2021)

SEÇİM	MODEL	EPS	RV-TDE Katılım %*	KTO	GALe**	TDE**
1990	MMP	3.14	77.76	20.54	4.86	68.89
1994	MMP	3.16	77.39	26.34	2.30	72.18
1998	MMP	3.30	80.36	30.94	3.28	73.39
2002	MMP	3.21	78.38	32.28	3.99	71.79
2005	MMP	3.77	76.99	31.76	2.20	74.09
2009	MMP	4.66	69.61	32.80	3.79	72.95
2013	MMP	3.87	71.07	36.45	8.39	68.55
2017	MMP	5.13	74.11	30.75	2.07	76.76
2021	MMP	5.77	74.48	34.92	3.71	77.91
9 SEÇİM	ORT	4.00	75.57	30.75	3.84	%72.95

*1990 hariç tüm seçimlerde katılım oranı VAP-RV katılım oranı arasındaki fark nedeniyle yeniden düzenlenmiştir.

**Gallagher (2024) verilerinden farklı olarak hem GALE hem EPS hesaplamalarında CDU ve CSU tek bir parti olarak hesaplanmıştır. Hesaplamalarda parti oyları dikkate alınmıştır.

EPS açısından Almanya son yıllarda parti sayısının artması ile seçmene sorun boyutlarına daha uygun sayıda seçenek sunulabilmektedir. 1990-2005 arası gerçekleştirilen beş seçimin EPS ortalaması 3,32’dir. 2009-2021 arası dört seçimde ise 4,86’dır. Almanya seçimleri %5 oy barajına rağmen telafi edici sandalyelerin sayısının fazlalığı nedeniyle genellikle düşük orantısızlık değerlerine sahiptir. GALE değerleri pek çok ülke ortalamasından iyidir. Parti sisteminin iki buçuk partiliğe daha yakın olarak değerlendirildiği 1949-1987 arasındaki dönemde gerçekleştirilen on bir seçimin ortalama GALE değeri 2,35’dir. Son dokuz seçimin ortalaması ise 3,84’tür. Son yıllarda artan parti sayıları ile bazı partilerin bazı dönemlerde %5 barajına takılmaları nedeniyle orantısızlıkta bir nebze artış gözlemlenmektedir. Değerin en iyi olduğu yıl 2017 seçimlerindeki 2,07; en kötü olduğu yıl ise 2013 seçimlerindeki 8,39’dur. 2013’teki orantısızlığın nedeni %4,8 oy alan FDP ile %4,7 oy alan AfD’nin %5 ülke

barajını geçemeyip üç seçim çevresinde sandalye kazanamadıkları için temsil elde edememiş olmalarıdır. Bunlara dağıtılması gereken sandalyeler barajı geçen diğer beş partiye dağıtılmıştır. Bu da yaklaşık 62 milyon seçmenden oy kullanan 43,7 milyonunun neredeyse 7 milyonun, diğer bir deyişle oy kullanan seçmenlerin yaklaşık %16'sının temsiline dışında bırakıldığı anlamına gelir. Sandalye sayısının 631 olduğu seçimde, mükemmel düzeyde bir orantılılık için yaklaşık 198 sandalyenin farklı dağıtılmış olması gerekir. Barajsız bir d'Hondt yöntemi ile hesaplama yapıldığında 188, barajsız bir Saint-Lague yöntemi ile ise 196 sandalyenin o zamanki dağıtımdan farklı dağıtıldığı ve orantısızlığın çok daha düşük düzeylerde çıkabileceği sonuçlarla karşılaştırılabilir (Arredondo, v.d, 2020: 169-170). Bu örnek hesaplama, orantısızlığın daha yüksek ölçüldüğü özellikle FPTP modellerinde, aslında seçime katılmış olanlardan seçmenlerden ne kadar önemli bir kısmının devre dışı bırakıldığını gözler önüne sermektedir. Almanya'daki baraj nedeniyle ortaya çıkmış bu istisnai örnek bir yana bütüne bakıldığında modelin orantısızlığı telafi edici işlevinin iyi çalışıyor olduğu görülmektedir. EPS ve GALE bir arada değerlendirildiğinde Almanya orantılı temsil düzeyinden genellikle iyi puanlar almaktadır.

Katılım oranları hesaplanırken 1990 seçimleri hariç diğer seçimlerde RV katılım oranı ile VAP katılım oranı arasında %5'in üzerinde bir iki puanlık fark nedeniyle küçük düzeltmeler yapılmıştır. Katılım oranları genellikle %70-80 aralığında değişmektedir ve son dokuz seçimin ortalaması %75'tir. Bu oran ile ülke ortalamalarının üzerinde olarak değerlendirilebilir. Kadın temsilci oranı konusunda ise genellikle FPTP modeli kullanılan ülkelerden daha başarılı görünmekle birlikte ortalama bir düzeydedir. 1990 seçimlerinde %20'lik bir kadın temsilci oranı, yeterli olmamakla birlikte o dönem için İskandinav ülkeleri hariç neredeyse çoğu ülkeden yüksektir. Özellikle 1990 sonrası artan kadın hareketlerinin ve çeşitli demokratikleşme çabalarının etkileri ile neredeyse bütün dünya ülkelerinde hızlı bir şekilde artmaya başlayan kadın temsilci oranları, Almanya'da aynı ivme ile artış gösterememiştir. Sonraki yıllarda %30-35 rakamlarına ulaşmış olmasına rağmen o düzeylerde inişli çıkışlı bir seyir izlemektedir. Aynı yıllarda MMP modeline geçiş yapan Yeni Zelanda'da bu oran %29 düzeyinden bugün neredeyse %50'lere ulaşmıştır. Yeni Zelanda'nın FPTP ile yapılan son seçimleri olan 1993'te ise %21'dir. Model fark

etmeksizin benzer sosyo-ekonomik şartlara sahip Avrupa ülkelerinde 1990 başlarında kadın temsilci oranları, Fransa’da %6, İngiltere’de %9, Belçika’da %10, İsviçre’de %17, Avusturya’da %21 civarında iken son yıllarda neredeyse tümünde %40’lara ulaşmıştır. Almanya 2021 seçimlerinde ise %35 olmuştur. Son dokuz seçimin ortalaması %31’dir. İki değer birlikte değerlendirildiğinde Almanya seçimleri katılımcı temsil düzeyi açısından da iyi puanlar almaktadır.

Bireysel temsil konusunda ise parlamentonun neredeyse yarısını dar bölge seçim çevrelerinden seçmesi nedeniyle düşük bir seçim çevresi büyüklüğüne sahip olup, temsilci başına düşen seçmen sayısı parlamento sandalye büyüklüğüne göre 80.000-100.000 arasında değişmektedir. Seçmenin iki oyunun olması ve hem dar bölge hem geniş bölge adaylarına sahip olması bir avantaj sağlasa da başka bir tercih imkânı olmaması nedeniyle tercihlilik düzeyi pek çok ülke gibi çok yüksek değildir. Üç unsur birlikte değerlendirildiğinde bireysel temsil düzeyinden orta değerde puanlar almaktadır.

Toplam TDE değerleri açısından bakıldığında Almanya seçimlerinin 1990 sonrası gerçekleştirilen dokuz seçiminin ortalama değeri %73 civarındadır. En yüksek olduğu yıl %77,91 ile EPS’nin en yüksek olduğu son 2021 seçimleridir. Değerlerin genellikle %68-78 arasında değişiklik gösterdiği göze çarpmaktadır. Ülke ortalamalarına kıyasla iyi düzeyde olarak değerlendirilebilir. Bu değer ile çalışmada karşılaştırılan otuz beş ülkeden on ikinci sırada yer almaktadır. Karşılaştırılan ülkeler içerisinde en yüksek ortalama TDE değerine sahip Norveç’in ortalamasının %83 olduğu düşünüldüğünde, Almanya’nın tercihlilik düzeyini, kadın temsilci oranını ve katılım oranlarını artırmaya yönelik yapacağı çeşitli düzenlemeler ile İskandinav ülkeleri seviyesinde bir temsil düzeyi endeksine erişebileceği görülmektedir.

4.5.4. Yeni Zelanda

Birleşik Krallık’ın son sömürgesi Yeni Zelanda, seçimler bakımından oldukça eski bir geçmişe sahiptir. Henüz hiçbir siyasi parti yokken, 1853’de oldukça kısıtlı sayıda kayıtlı seçmen, bağımsız adaylar arasından otuz yedi parlamento üyesi seçmek için seçim yapmıştır. 1875’e gelindiğinde kayıtlı seçmen sayısı 56.471’e ulaşmış, parlamento sandalye sayısı 88’e çıkarılmıştır. 1881’de ise 120,972 seçmen ve 95 tek üyeli seçim çevresinde seçim yapılmıştır. 1890’da üye sayısı tekrar 74’e

düşürülmüştür. Daha sonraki yüz yıl içinde ufak artışlarla 1993 yılında 99'a ulaşmıştır. Model değişikliği sonrasında ise 1996 yılından itibaren parlamento üye sayısı 120 olarak belirlenmiştir⁴¹. Ancak Almanya'daki gibi zaman zaman koltuk sarkmasından dolayı bu sayı artabilmektedir fakat Almanya'daki kadar büyük artışlar yaşanmamaktadır. İlk başlarda bazı bölgeler iki veya üç, bazıları ise tek üyeli olarak düzenlenmiştir. Daha sonra bir dönem tüm bölgeler tek üyeli yapılmış, sonra tekrar bazı geniş bölge seçim çevrelerinde iki üç üyeli seçimler yapılmıştır. Tek üyeli seçim çevreleri için oylama modeli FPTP iken, geniş bölge seçim çevrelerinde blok oylama kullanılmıştır. 1903 tarihinden itibaren ise geniş bölge seçim çevreleri kaldırılmış ve tüm ülke tek üyeli seçim çevrelerine bölünmüştür. Birleşik Krallık'ta STV'ye yönelik ilginin tartışıldığı ve ardından sınırlı oylama kullanıldığı dönemde, 1878 yılında, Yeni Zelanda'da da oylama modelini STV ile değiştirme girişimi yaşanmıştır ancak başarısız olmuştur. 1908 yılında liberal hükümet iki turlu oylama modelini getirmiş, ardından 1913'te Reform Party hükümeti yeniden FPTP'ye dönülmesini sağlamıştır⁴². 1914'de yasama meclisinin STV ile seçilmesi için kanun çıkarılmış ancak hiçbir zaman uygulamaya konulmamıştır.

Yeni Zelanda'da siyasi partiler ilk olarak 1890'larda görülmeye başlanmıştır. Önceleri yalnızca liberaller ve muhafazakârlardan oluşan iki kanat varken, liberaller partili siyasetin görülmeye başlandığı ilk yıllarda hâkim güç olmuştur. Geniş bir seçmen kitlesinden destek alarak diğer partilerin oluşumunu engelleyebilmiştir (Miller, 2005: 27). 1890-1908 arasında %46-59 arasında oylarla birinci parti olmuştur. Muhafazakârlar ise %20-37 arasında oy almıştır⁴³. 1909 tarihinde Çiftçiler Birliği ve onun mülk sahibi toprak destekçilerinin yardımıyla bir sağ parti olan Reform Party kurulmuş ve lideri Massey 1912'de iktidara gelmiştir (Miller, 2005: 29). Sol kanat ise o tarihlerde %8 civarlarında oy almış ve dört sandalye kazanmıştır. Aslında temelleri 1901'de kurulan New Zealand Socialist Party ile atılmış olan sol kanat, daha sonra 1912'de kurulan United Labour Party ve 1913'te kurulan Social Democratic Party'nin birleşmesi sonucu 1916'da günümüzdeki modern Labour Party halini almıştır. 1919'a

⁴¹ Bkz: <https://elections.nz/democracy-in-nz/historical-events/1853-2017-general-elections/?ref=btn> (Erişim tarihi: 21.07.2024).

⁴² Bkz: <https://nzhistory.govt.nz/politics/fpp-to-mmp/first-past-the-post> (Erişim tarihi: 24.07.2024).

⁴³ Yeni Zelanda seçim sonuçları için Bkz: <https://elections.nz/democracy-in-nz/historical-events/18901993-general-elections> (Erişim tarihi:23.07.2024).

gelindiğinde ülke siyasetinde artık üçlü bir yapı görülmektedir. 1919 seçimlerinde hâkimiyetini sürdüren sağ Reform Party %36, merkez Liberal Party %28, sol kanat Labour Party ise %24 oy almıştır. Bu dönemden sonra Labour Party'nin yükselmeye başlaması ile sağ kanat ve liberaller arasında esaslı politika anlaşmazlıklarının olmaması, birleşme girişimlerine ivme kazandırmış ve 1936'da günümüzdeki sağ kanat National Party kurulmuştur (Miller, 2005: 30-32). 1938 seçimlerinde Labour Party %56, National Party %40 oy almış ve uzun iki partili dönemin başlangıcı olmuştur. Sonrasında 1993 yılındaki model değişikliğine kadar büyük oranda National Party olmak üzere iki ana parti dönem dönem değişen iktidarın sahipleri olmuşlardır.

Bu iki ana merkezli yapıya karşı tek meydan okuma Social Credit Party olmuştur. 1953'te kurulan Social Credit, Birleşik Krallık liberalleri gibi, uzun yıllar varlığını sürdürmesine rağmen, en parlak döneminde dahi bahtsız üçüncü parti olmuştur. Özellikle 1978 seçimlerinde %16,1 oy alıp bir sandalye, 1981 seçimlerinde ise %20,7 oy alıp iki sandalye kazanması, modelin sıkıntısını görünür yapmıştır. Aynı seçimde %38,8 oy alan National Party 47 sandalye kazanmıştır (Miller, 2005: 35). Bu iki seçimin her ikisinde de National Party Labour Party'den daha az oy almış, daha fazla sandalye kazanmıştır (Vowles, 1995: 100). Aşağıda Yeni Zelanda'nın model değişimi öncesi 1968-1993 arası iki ana partili seçim sonuçları görülebilir:

Tablo 86: Yeni Zelanda Parlamentosu (Pāremata Aotearoa) FPTP dönemi seçim sonuçları ve sandalye dağılımları (1963-1993)*

YILLAR	LABOUR			NATIONAL			SOC. CRE.(1963-1987) GREEN (1990) ALLIANCE**** (1993)			DİĞER + BAĞ.			TOP. Sand.
	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	
1963	43.7	35	43.8	47.1	45	56.3	7.9	0	0.0	1.3	0	0.0	80
1966	41.4	35	43.8	43.6	44	55.0	14.5	1	1.3	0.5	0	0.0	80
1969	44.2	39	46.4	45.2	45	53.6	9.1	0	0.0	1.5	0	0.0	84
1972	48.4	55	63.2	41.5	32	36.8	6.7	0	0.0	3.4	0	0.0	87
1975	39.6	32	36.8	47.6	55	63.2	7.4	0	0.0	5.4	0	0.0	87
1978	40.4	40	43.5	39.8	51	55.4	16.1	1	1.1	3.7	0	0.0	92
1981	39.0	43	46.7	38.8	47	51.1	20.7	2	2.2	1.5	0	0.0	92
1984	43.0	56	58.9	35.9	37	38.9	7.6	2	2.1	13.5**	0	0.0	95
1987	48.0	57	58.8	44.0	40	41.2	5.7	0	0.0	2.3	0	0.0	97
1990	35.1	29	29.9	47.8	67	69.1	6.8	0	0.0	10.3***	1	1.0	97
1993	34.7	45	45.5	35.1	50	50.5	18.2	2	2.0	12.0***	2	2.0	99

*Yeni Zelanda seçim sonuçları için Bkz: <https://www.electionresults.govt.nz/> (Erişim tarihi: 23.03.2024).

**1984 seçimlerinde diğer kategorisinde yer alan NZ Party %12,3 oy almış, sandalye kazanamamıştır.

***1990 seçimlerinde New Labour Party %5,2 oy ile bir sandalye; 1993 seçimlerinde NZ First %8,4 oy ile iki sandalye kazanmıştır.

****1993 seçimlerinde dört parti (New Labour, Social Credit, Green ve Mano Maori Motuheke) Alliance adıyla ittifak olarak seçimlere katılmıştır.

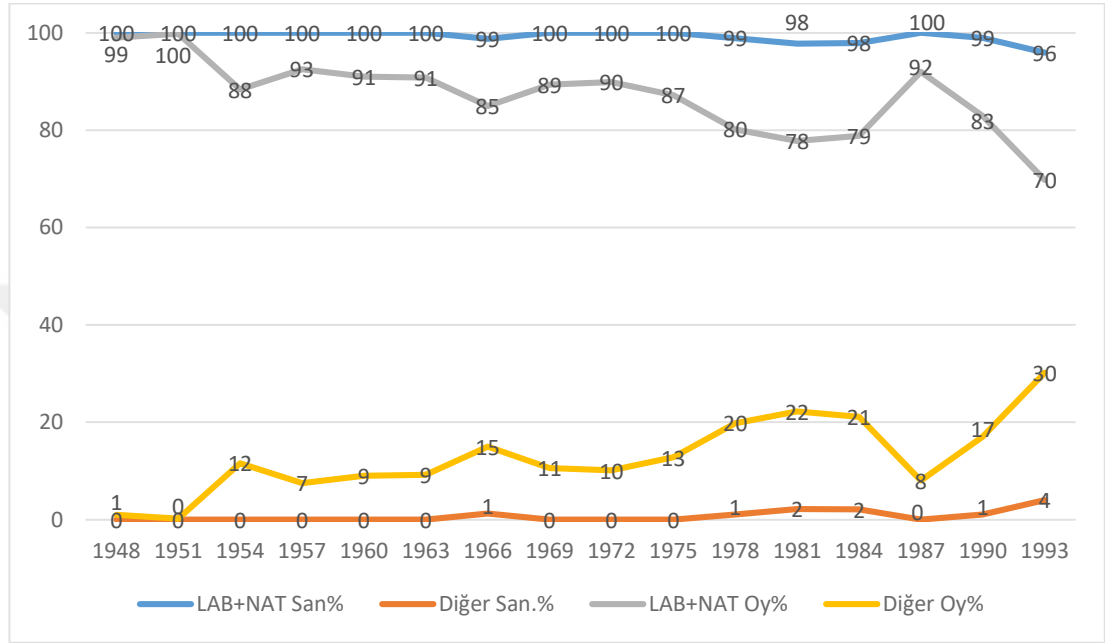
Tablodan görüldüğü üzere 1954-1972 arası dönemi iki buçuk partili olarak değerlendirmek mümkündür. 1972’de Wellington Victoria Üniversitesinde Values Party kurulmuştur. Bu parti henüz dünyada yeşil siyaset ortaya çıkmadan önce, dünyanın ulusal düzeydeki ilk çevreci partisi olarak kabul edilir. İlk seçimlerinde %2, ikinci seçimlerinde %5 civarında oy almıştır. 1978 ve 1981 seçimlerinde Social Credit’in yükselişi, o dönemde küresel çapta yaşanan petrol fiyatlarındaki büyük artışların Yeni Zelanda’nın bağımlı ekonomisinin zayıflıklarını açığa çıkarmasıyla ortaya çıkan, kamuoyunun iki partili sisteme olan güveninin azalmasının göstergesidir. 1981’de Social Credit’in desteği neredeyse %30’lara ulaşmış, üye sayısı altı haftada iki katına çıkmış, Labour Party gibi popülerleşmeye başlamıştır. Ancak birkaç ay sonra partinin mevcut iki parlamento üyesi, Clyde nehri üzerine inşa edilmesi planlanan yüksek bir hidroelektrik barajı konusunda hükümetin yanında yer alınca, hızlı bir şekilde popülerliğini kaybetmeye başlamıştır (Miller, 2005: 35-37). 1984 seçimlerinde ise ancak %7,6 oy alabilmiştir. Aynı seçimde yeni kurulan liberal NZ Party’nin %12,3 oy alması, dönemin ideolojik bir değişim ihtiyacı olduğunu göstermektedir. NZ Party, az sayıda sandalye kazanmış olsa da, bir süredir erimekte olan mevcut başbakan Muldoon’un liderliğindeki National Party’nin kaybetmesine neden olmuştur.

1990’a gelindiğinde NZ Party kapanmış, Democrats ve Social Credit ise %1,7 ve %1’e kadar gerilemiştir. Bunların yerine 1989’da Jim Anderton tarafından kurulan ve %5,2 oy alan NewLabour Party ile 1990’da kurulup %6,9 oy alan, eski Values Party’nin devamı sayılabilecek Green Party sahneye çıkmıştır. Bunlardan yalnızca NewLabour bir sandalye kazanmıştır. 1993 yılında ise National Party’den ayrılan ve halen partinin başkanı olan Winston Peters tarafından NZ First kurulmuş ve seçimlerde %8,4 oy almıştır. Greens, New Labour, Democrats ve Mana Motuhake partilerinden oluşan dördü ittifak ise dar bölge modelinin etkisi yüzünden 1993 seçimlerine Alliance adıyla katılarak %18,2 oy almışlar ancak her ikisi de yalnızca ikişer sandalye kazanabilmişlerdir.

Örneklerinden de gördüğümüz gibi, sistemin caydırıcılığına rağmen, Yeni Zelanda toplumunun küçük ölçekli olması, küçük partilerin düzenli olarak ortaya çıkmasını ve ulusal olarak örgütlenebilmesini diğer çoğunlukçu demokrasilere göre daha kolay kılmaktadır (Vowles, 1995: 99).

Aşağıdaki şekilde Yeni Zelanda’da 1948-1993 arası FPTP döneminde ana iki parti ve diğer partilerin oy oranları ve sandalye dağılımları görülebilir:

Şekil 6: Yeni Zelanda’da FPTP döneminde iki büyük parti ve diğer partilerin oy ve sandalye yüzdeleri (1948-1993)

1980'lere gelindiğinde şekilden de görülebildiği gibi hem ana iki parti oylarının gerilemesi, hem de 1970'lerin başlarından beri parti sisteminde çok partililiğin sinyallerinin belirmeye başlaması ve bunların gördükleri ilgiye rağmen hiçbir zaman temsil hakkı elde edememeleri gibi nedenlerle oylama modeline yönelik tartışmalar şiddetlenmiştir. Bu doğrultuda 1985 yılında seçim sistemini ilgilendiren çok çeşitli konuları araştırmak üzere Seçim Sistemi Kraliyet Komisyonu kurulmuştur. Komisyon raporunu 1986 sonunda yayınlamış ve oylama modelinin FPTP'den MMP'ye değiştirilmesi yönünde bir referandum yapılmasını önermiştir (The Royal Commission on the Electoral System, 1986). Komisyon raporunda, temsil kavramının önemine vurgu yaparak, mevcut modeli azınlık temsili, küçük partiler aleyhine adaletsiz, orantısız ve bazen daha az oy alan partinin daha fazla sandalye kazanması gibi sonuçlar doğurması yönleriyle eleştirmiştir (The Royal Commission on the Electoral System, 1986: 14-17).

Bir süre geciktirmelerin ardından, bağlayıcı olmayan ilk referandum 1992 yılında gerçekleştirilmiştir. Seçmenlerden karmaşık iki bölümlü bir şekilde, modelin değişmesini isteyip istemedikleri ve ardından MMP, FPTP, AV ve MMM seçeneklerinden birine desteklerini belirtmeleri istenmiştir. Katılımın yalnızca %55 olduğu referandumda seçmenlerin %85'i modelin değişmesi yönünde oy kullanırken, %70'i de MMP'den yana destek belirtmişlerdir (Vowles, 1995: 104). 1993 yılındaki genel seçimlerle birlikte gerçekleştirilen nihai ve bağlayıcı referandum da ise oylama modelinin FPPF yerine MMP ile değiştirilmesi %85 katılım oranı ve %53,9 evet oyu ile kabul edilmiştir⁴⁴.

MMP, temelde Almanya'daki sistemden türetilmiştir. Yeni Zelanda'nın 99 sandalyeli yasama meclisinde sandalye sayısı 120'ye çıkarılmış, ilk etapta bunların 60'ı tek üyeli bölgelerden, 5-6 tanesi etnik grup Maori sandalyesi olarak, FPTP modeliyle; geri kalanı ise parti oyu adındaki ikinci oy kullanılarak, ulusal düzeyde parti listelerinden, orantılılık sağlayacak biçimde ve bir seçim çevresi sandalyesi kazanma şartı veya %5 barajlı olarak kapalı liste oylama modeliyle seçilecek şekilde tasarlanmıştır (Vowles, 1995: 96).

Yeni Zelanda iki modelin karşılaştırmasını yapabilmek açısından iyi bir örnek oluşturur ve parti sistemi de 1993'e kadar olan FPTP dönemi ile 1996 sonrası MMP dönemi olarak iki ayrı dönem içerisinde değerlendirilebilir. MMP sonrası çok partililiğin etkisi ile koalisyonlar, sık görülen bir olgu olarak siyaset arenasında görünür olmaya başlamıştır. 1996 seçimlerinin ardından National Party ve NZ First Party 1930'lardan bu yana ilk koalisyon hükümetini kurmuştur. MMP savunucuları ve Kraliyet Komisyonu'nun öngördükleri gibi, model değişikliği sonrası parlamento daha çeşitli ve modern Yeni Zelanda toplumunu daha iyi temsil eden bir hale gelmiştir.

2020 seçimleri sonrası oluşan parlamentonun 120 üyesinden 58 (%48)'i kadındır. Etnik köken yönünden ise yirmi beşi Maori, on biri Pasifik ve sekizi Asya kökenlidir. Öte yandan MMP modelini, küçük partilere fazla güç veriyor olması ve seçimlerin hala düşmanca geçiyor olması nedeniyle modelin iddia edildiği gibi uzlaşma konusunda yeterli olmaması gibi nedenlerle eleştirenler de mevcuttur. Elbette bir oylama modelinin tek başına bir toplumun geleneksel siyasal kültürünü kökten

⁴⁴ Bkz: <https://nzhistory.govt.nz/politics/fpp-to-mmp/putting-it-to-the-vote> (Erişim tarihi:24.07.2024).

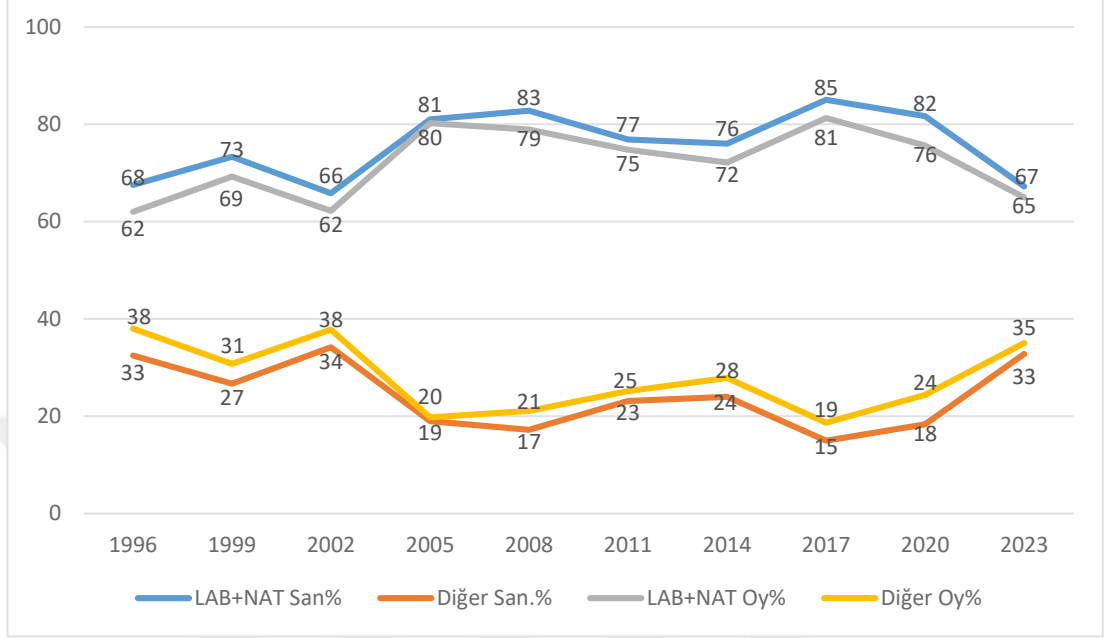
değiştiremeyeceği aşikârdır. Ancak değişiklik sonrası Yeni Zelanda siyasetinin sergilediği istikrar, seçmenlerin ve partilerin modele uyum sağlayabildiği şeklinde yorumlanabilir. Nitekim 2001 yılında parlamentoda kurulan MMP inceleme komitesi, oylama modelinde herhangi bir değişiklik önerisinde bulunmamıştır ve 2011 genel seçimleri ile birlikte gerçekleştirilen bağlayıcı olmayan bir referandumda, seçmenlerin %57'si yeniden MMP'nin devam etmesi yönünde oy kullanmıştır⁴⁵.

Kullanılmaya başlandığı günden bu yana MMP, Yeni Zelanda'da oldukça iyi bir şekilde işlemektedir. Seçmenlerin iki oyunun olduğu modele yönelik stratejik oylama davranışları nadiren ve bölgesel ortaya çıkmıştır. Çok sık ve ülke genelini etkileyecek biçimde sorun doğurmamıştır. Aynı modelin uygulandığı Lesotho'da, 2007 seçimlerinde, iyi organize olan partiler, seçmenleri ikinci oylarını yedek partilere vermeleri yönünde yönlendirme yaparak ülke geneli dağıtılması gereken telafi edici sandalyeleri manipüle etmişlerdir. Sonrasında Lesotho'da 2012 yılında model tek oylu biçime dönüştürülmek zorunda kalmıştır. Bu durum Yeni Zelanda'da da ortaya çıkabilir ama şimdiye kadar partiler belki rekabetin yoğunluğu belki de seçmenlerden çekindikleri için bölgesel birkaç vaka dışında böyle bir talepte bulunmamıştır.

Yeni Zelanda'nın 1996 sonrası yani MMP seçimleri incelendiğinde o zamana kadar %70'lere kadar gerilemiş olan iki ana parti oyları toplamının %62-82 arasında değişiklik gösterdiği görülebilir. Oy oranlarında büyük azalışlar olmamıştır hatta zaman zaman %80'lerin üzerine dahi çıkmaktadır. En son 2017 seçimlerinde %81,3 oy almışlardır. Öte yandan önceden sandalye oranları konusunda %96'nın altına düşmemiş olan iki ana parti, MMP sonrası, oyları ile benzer oranlarda %65-85 arasında sandalye kazanmışlardır. Diğer partiler de oyları ile daha orantılı biçimde %15-35 arasında sandalye kazanmaktadırlar. Aşağıdaki şekilde bu durum gözlemlenebilir:

⁴⁵ Bkz: <https://nzhistory.govt.nz/politics/fpp-to-mmp/1996-and-beyond> (Erişim tarihi:24.07.2024).

Şekil 7: Yeni Zelanda’da MMP dönemi iki büyük parti ve diğer partilerin oy ve sandalye yüzdeleri (1996-2023)

Bir önceki şekille karşılaştırıldığında çoğunlukçu modele yönelik eleştirilerin MMP sonrası büyük oranda giderilmiş olduğu görülür. MMP’de seçmenlerin iki oyu vardır. Birisini kendi bölgesinde bireysel temsilcisini seçmek için dar bölge seçim çevresinde kullanır. Böylece çoğunlukçu modelin savunulan yönlerinden biri olan bireysel temsil özelliğini sağlamış olur. Diğer oyunu ise ülke genelinin tek bir bölge sayıldığı, telafi edilmede hesaplanacak sandalyeler için kullanır. Oylamanın geniş bölge seçim çevresinde yani seçmenin ikinci oyuyla belirlenecek kısımda kapalı liste oylama modeli kullanılır. Sonuç olarak sandalyelerin bir kısmı dar bölge seçim çevrelerinde FPTP ile seçilirken, kalan kısmı kapalı liste modeli ile geniş bölge seçim çevresinde dağıtılır. Böylece iki farklı model, hem de telafi edici sandalyelerle birleştirilmiş olur ve her iki modelin de faydalarından yararlanmaya çalışılmış olur.

Ayrıca model Yeni Zelanda’da da Almanya’da olduğu gibi %5 ülke geneli veya bir seçim çevresinde sandalye kazanma şartı ile uygulanır. Bu sayede hem küçük partilerin koalisyonlarda az sayıda sandalye ile olması gerekenden fazla bir güce erişmesinin hem de çok sayıda parti parçalanmasının önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Ancak elbette bunun bir garantisi yoktur. Hükümet kurma konusunda yaşanabilecek tikanıklar durumunda küçük partiler daima avantajlı konuma geçebilirler. Öte yandan model, bir partinin yüksek bir oy potansiyeline erişmesi durumunda, örneğin Yeni

Zelanda 2020 seçimlerinde İşçi Partisi'nin Jacinda Ardern liderliğinde %50 oy alıp sandalyelerin %54,2'sini kazanması sonucunda tek başına hükümet kurabilmesi gibi olasılıklara da açıktır. Aşağıdaki tabloda ise Yeni Zelanda'nın model değişimi sonrası 1996-2023 arası seçim sonuçları görülebilir:

Tablo 87: Yeni Zelanda Parlamentosu (Pāremata Aotearoa) MMP dönemi seçim sonuçları ve sandalye dağılımları (1996-2023)*

YILLAR	LABOUR			NATIONAL			GREEN			NZFIRST			ACT		
	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%
1996	28.2	37	30.8	33.8	44	36.7	-	-	-	13.4	17	14.2	6.1	8	6.7
1999	38.7	49	40.8	30.5	39	32.5	5.2	7	5.8	4.3	5	4.2	7.0	9	7.5
2002	41.3	52	43.3	20.9	27	22.5	7.0	9	7.5	10.4	13	10.8	7.1	9	7.5
2005	41.1	50	41.3	39.1	48	39.7	5.3	6	5.0	5.7	7	5.8	1.5	2	1.7
2008	34.0	43	35.2	44.9	58	47.5	6.7	9	7.4	4.1	0	0.0	3.7	5	4.1
2011	27.5	34	28.1	47.3	59	48.8	11.1	14	11.6	6.6	8	6.6	1.1	1	0.8
2014	25.1	32	26.4	47.0	60	49.6	10.7	14	11.6	8.7	11	9.1	0.7	1	0.8
2017	36.9	46	38.3	44.4	56	46.7	6.3	8	6.7	7.2	9	7.5	0.5	1	0.8
2020	50.0	65	54.2	25.6	33	27.5	7.9	10	8.3	2.6	0	0.0	7.6	10	8.3
2023	26.9	34	27.9	38.1	48	39.3	11.6	15	12.3	6.1	8	6.6	8.6	11	9.0

YILLAR	MAORI			CHR.CO.A.(1996-1999) UNI.FUT.(2002-2014) TOP (2017-2023)			ALLIANCE (1996-2011) NEW.CONS.(2014-2023)			DİĞER + BAĞ.			TOP.
	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	
1996	-	-	-	4.3	0	0.0	10.1	13	10.8	4.1	1	0.8	120
1999	-	-	-	2.4	0	0.0	7.7	10	8.3	4.2	1	0.8	120
2002	-	-	-	6.7	8	6.7	1.3	0	0.0	5.3	2	1.7	120
2005	2.1	4	3.3	2.7	3	2.5	0.1	0	0.0	2.4	1	0.8	121
2008	2.4	5	4.1	0.9	1	0.8	0.1	0	0.0	3.2	1	0.8	122
2011	1.4	3	2.5	0.6	1	0.8	0.1	0	0.0	4.3	1	0.8	121
2014	1.3	2	1.7	0.2	1	0.8	4.0	0	0.0	2.3	0	0.0	121
2017	1.2	0	0.0	2.4	0	0.0	0.2	0	0.0	0.9	0	0.0	120
2020	1.2	2	1.7	1.5	0	0.0	1.5	0	0.0	2.1	0	0.0	120
2023	3.1	6	4.9	2.2	0	0.0	0.2	0	0.0	3.2	0	0.0	122

* Yeni Zelanda seçim sonuçları için Bkz: <https://www.electionresults.govt.nz/> (Erişim tarihi: 23.03.2024).

MMP sonrası Yeni Zelanda, orantılı dağılım konusunda ortaya çıkan eski şikâyetleri ortadan kaldırabilmiştir. Hesaplanan GALE değerleri eskiye nazaran önemli oranda düşmüştür. 1946-1993 arasında FPTP ile gerçekleştirilen on yedi seçimde GALE ortalaması 11,1 hesaplanmıştır. 1996-2023 arasında MMP ile gerçekleştirilen on seçimin GALE ortalaması ise 3,05'dir. Eski modele nazaran oldukça düşüktür. EPS ortalamaları için de benzer bir durum söz konusudur. MMP kararı sonrası Yeni Zelanda'da hem parlamento içinden hem de parlamento dışından doğan parti sayısında önemli bir yükselme olmuş, seçmenlere daha fazla sayıda

ideolojik seçenek sunulduğu gözlemlenmiştir (Miller, 2005: 50-51). MMP sonrası dönemin ortalama EPS değeri 3,50 iken; öncesindeki on yedi seçimin ortalaması 2,53'tür. Model değişiminin etkisi olmakla beraber parti sayısındaki artışı bütünüyle model değişikliğine bağlamak yanıltıcı olur, keza değişen dünya koşullarında ortaya çıkan genel bir çok partililiğe geçişin rolünü de yadsımamak gerekir. Nitekim değişiklik öncesinde de Yeni Zelanda'da küçük partilerin oy oranları artmıştır. İki farklı model arasında yapılacak bir karşılaştırma ile orantılı temsil düzeyinin FPTP döneminde düşük değerler aldığı, MMP döneminde ise hem EPS'de artış hem de orantısızlıktaki iyileşmeden kaynaklı daha iyi değerler aldığı görülmektedir. Aşağıdaki tabloda 1990 sonrası Yeni Zelanda seçimlerinin EPS, katılım oranları, kadın temsilci oranları, GALE ve TDE değerleri görülebilir:

Tablo 88: Yeni Zelanda Parlamentosu (Pāremata Aotearoa) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1990-2023)

SEÇİM	MODEL	EPS	TDE-RV Katılım %	KTO	GALE	TDE
1990	FPTP	2.77	83.62	16.49	17.24	60.38
1993	FPTP	3.52	84.61	21.21	18.19	62.37
1996	MMP	4.39	88.02	29.17	4.38	80.14
1999	MMP	3.86	81.11	29.17	2.99	78.18
2002	MMP	4.16	76.98	28.33	2.54	77.88
2005	MMP	3.04	80.29	32.23	1.13	78.16
2008	MMP	3.07	79.46	33.61	3.84	75.97
2011	MMP	3.15	74.21	32.23	2.38	75.60
2014	MMP	3.27	76.95	29.75	3.72	75.00
2017	MMP	2.91	79.75	38.33	2.73	77.45
2020	MMP	3.04	82.24	48.33	4.15	79.16
2023	MMP	4.10	78.20	45.53	2.63	81.09
12 SEÇİM	ORT	3.44	80.45	32.03	5.49	%75.12

*1990-1999 arası dört seçimde katılım oranı VAP-RV katılım oranı arasındaki fark nedeniyle yeniden düzenlenmiştir.

Yeni Zelanda, katılım oranları konusunda daima yüksek katılımlı seçimlerin gözlemlendiği bir ülke olmuştur. 1990 sonrası gerçekleştirilen on iki seçimde ortalama katılım düzeyi %80 civarındadır. Ayrıca genel oy ve gizli oy gibi konularda öncü ülkelerden birisi olmuştur. Henüz 1871 yılında iken Avrupalı seçmenler için gizli oylama ve 1881 yılında iken erkeklere genel oy hakkı tanıyan seçimler yapılmıştır. Gizli oylama 1890'da Maori seçmenleri hariç tüm seçimlerde zorunlu hale getirilmiştir. Maori sandalyeleri için ise 1937 yılında gerçekleştirilmiştir. 1889'da çoğul oylama kaldırılmış, bir kişi bir oy ilkesi benimsenmiştir. Hatta 1893 yılında

Maori kadınları dâhil, 21 yaşını doldurmuş kadınlara genel oy hakkı tanınmıştır. Böylece Yeni Zelanda, tüm kadınların parlamento seçimlerinde oy kullanma hakkına sahip olduğu ilk ülke olmuştur⁴⁶. Kadınlara parlamentoya aday olma hakkı ise 1919'da getirilmiştir. İlk kadın üye 1933'de ara seçimlerde Lyttelton'da eşinin sandalyesini alan Elizabeth McCombs olmuştur⁴⁷. Bu alışılmış seçim kültürünün, katılımın yüksekliği konusunda etkisi olduğu aşikârdır.

Öte yandan eski tarihlerde dünyanın büyük bölümünde olduğu gibi hem kadınların toplumsal hayattaki rolleri, hem de FPTP modelinin etkisi ile kadın temsilci oranları düşük kalmış, fakat son yıllarda hızlı bir yükseliş göstermiştir. 1981'de kadın temsilci oranı yalnızca %8,7 iken, 1990'larda %20'lere, 2000'lerde %30'lara, 2020 sonrası ise %40'ın üzerine çıkmıştır. Parlamentoda 2020'de %48, 2023'de %45 kadın temsilci oranı vardır. Ayrıca Yeni Zelanda'da, 1867 yılında Maori Representation Act'ın yasalaşmasından bu yana Maori azınlık için ayrılmış sandalyeler bulunmaktadır. Başta dört olan sandalye sayısı günümüzde yedi olarak belirlenmiştir. Zaman zaman Maori nüfusuna oranla oldukça az olduğu yönünde eleştirilse de, ayrılmış sandalye uygulaması, ülke genelinde dağınık bir pozisyonda bulunan etnik grubun, dar bölgede zorlaşan temsilci seçtirebilme imkânına getirilen bir kolaylıktır. Mevcut 72 dar bölge seçim çevresinden 65 tanesi Temsil Komisyonu tarafından, Yeni Zelanda'nın yerleşim yerlerinin nüfuslarıyla orantılı biçimde bölünmesi sonucu oluşturulmuştur. Kalan yedi tanesi de ülkenin Maori seçmenleri için bölgelere ayrılması ile oluşturulmuştur. Maori bölgelerine kayıt yaptırarak oy kullanan seçmenlerin sayısına göre, Maori sandalyelerinde yeniden düzenleme yapılabilmektedir. Başlangıçta 50 olarak belirlenen telafi edici sandalye sayısı son bölge düzenlemelerinden sonra şu anda 48 olarak uygulanmaktadır. Böylece bazen sarkmalarla yaklaşık 120 sandalye için seçimler yapılmaktadır.

Hem katılım oranının yüksekliği hem de kadın temsilci oranında son yıllardaki iyi oranlar Yeni Zelanda'nın katılımcı temsil düzeyinde de iyi puanlar almasına neden olmaktadır. Benzer şekilde 25-30.000 civarında temsilci başına düşen seçmen sayıları, düşük büyüklükteki seçim çevreleri ortalaması nedeniyle tercihlilik düzeyi çok yüksek

⁴⁶ Bkz: <https://nzhistory.govt.nz/politics/womens-suffrage> (Erişim tarihi:24.07.2024).

⁴⁷ Bkz: <https://web.archive.org/web/20111109015352/http://www.elections.org.nz/elections/key-dates-electoral-reform.html> (Erişim tarihi:20.03.2024).

olmasa da bireysel temsil yönünden de iyi puanlar almaktadır. Toplam TDE açısından değerlendirildiğinde ise 1990 sonrası Yeni Zelanda seçimleri, önce FPTP uygulanan iki seçimde %60-62 arasında değerler almakta iken, MMP sonrası gerçekleştirilen on seçimde %75-81 arasında değerler almaktadır. Bunda artan EPS'nin, kadın temsilci oranlarının ve azalan GALE değerlerinin önemli bir katkısı vardır. Görüldüğü üzere Yeni Zelanda'nın MMP sonrası seçimlerinin temsil düzeyi çok daha iyidir. On seçimin TDE ortalama değeri %77,85'dir. Çalışmada incelenen 305 seçimin ortalama değerinin %67 olduğu düşünüldüğünde, bu değer en yüksek TDE endeks değerlerine sahip İskandinav ülkelerinden biraz düşük olsa da genel olarak iyi kabul edilir. FPTP dönemine ait seçimlerin hesaplanan değerleri ise genellikle ortalamanın altında kalmaktadır. Yeni Zelanda'da yerel seçimlerde kullanılan STV veya benzeri başka bir şekilde tercihlilik imkânı ile 3-4 arasında olan EPS değeri ve katılım oranı bir miktar artırılabilirse; temsil düzeyi açısından karşılaştırılan ülkeler içerisinde en üst sıralara yerleşebilir. Şu an 1990 sonrası seçimlerinin karşılaştırılması durumunda TDE açısından sekizinci sırada yer almaktadır. Ancak eğer karşılaştırma model değişikliği sonrası yapılan son on seçimi dikkate alırsa altıncı sırada yer alır.

4.6. Açık Liste Oylama Modeli Kullanan Ülkeler

Listeli oylama modelleri seçmenin liste üzerinde herhangi bir etkisinin bulunmadığı kapalı listeli modeller ve liste üzerinde tercihte bulunabildiği açık listeli modeller olarak ikiye ayrılır. Açık liste modelleri de kendi içerisinde yalnızca bir tercih imkânı olan veya daha fazla tercih imkânı bulunan farklı çeşitler barındırır. Bazılarında karşıt oy hakkı veya karışık listelerden tercih edebilme gibi daha geniş yetkiler söz konusudur. Çalışmada açık liste oylama modelleri, köklü İskandinav ülkeleri örnekleri İsveç, Danimarka, Finlandiya, Norveç; Benelux örnekleri Belçika, Hollanda; panachage (serbest listeli) örnekleri İsviçre, Lüksemburg; Orta Avrupa örneği Avusturya, Doğu Avrupa örneği Yunanistan; Güney Amerika'dan Brezilya ve Asya örneği Endonezya üzerinden karşılaştırılacaktır. Örneklerden göreceğimiz gibi bunların neredeyse her biri farklı uygulamalarla modellerini kendine has bir biçimde kullanmaktadır. Açık liste oylama modelleri şaşırtıcı çeşitlilikte ve karmaşıklıktadır, dolayısıyla tek çatı altında değerlendirmek oldukça zordur.

4.6.1. İsveç - Danimarka – Finlandiya - Norveç

Dört İskandinav ülkesi de köklü bir seçim geçmişine sahip olup orantılılık temelli açık liste oylama modelini uzun yıllardan beri kullanan ülkelerdir. Her biri kendi içerisinde bir takım farklılıklar barındırmasına rağmen, İskandinav bölgelerindeki benzerlik ve yakın temaslar göz önüne alındığında birbirlerinin modellerinde ortaya çıkan uygulamalardan önemli derecede etkilendikleri görülmektedir (Särilvik, 1983: 123).

İsveç parlamentosu Riksdag'ın 349 üyesinin 310'u ülkenin büyüklükleri 2-43 arasında değişen yirmi dokuz geniş bölge seçim çevresinden seçilir. Geri kalan otuz dokuz üye ise MMP modellerinde olduğu gibi, seçim sonuçlarında orantılılığı telafi edici sandalyeler için kullanılır. Bölgelerin sandalyeleri belli olduktan sonra, partilerin ülke genelinde aldıkları oylara göre, bu otuz dokuz sandalye kullanılarak yeniden bir düzenleme yapılır. Bu düzenleme esnasında Almanya'da veya Yeni Zelanda'da olduğu gibi koltuk sarkması gerçekleşmez, gerekirse bölgedeki kazanılan sandalyeler içerisinde değişiklik yapılabilir. Sonuçta partilerin aldıkları oylar ile sandalye sayılarındaki orantılılık mümkün olabildiğince sağlanmış olur.

Danimarka parlamentosu Folketing, Norveç parlamentosu Storting ve İzlanda parlamentosu Althing'de de İsveç'teki gibi telafi edici sandalyeler bulunmaktadır. Danimarka'da kendi yasama meclisleri de bulunan iki özerk bölge Grönland ve Faroe Adaları hariç, seçim çevresi büyüklükleri 2-20 arasında değişen on geniş bölgeden 135 sandalyeye ilave kırk telafi edici sandalye bulunmaktadır. Bu 175 sandalyeye ilave olarak özerk bölgelerden de ikişer temsilci seçilir. Norveç'te büyüklüğü 4-19 arasında değişen on dokuz seçim çevresinden seçilen 150 sandalyeye ilave on dokuz telafi edici sandalye bulunmaktadır. İzlanda'da büyüklüğü 8-13 arasında değişen altı seçim çevresinden 54 sandalyeye ilave dokuz telafi edici sandalye vardır. Finlandiya parlamentosu Eduskunta'da ise telafi edici sandalyeler yoktur. Seçim çevresi büyüklüğü 6-37 arasında değişen on iki bölgeden seçilen 199 üyeye ilave Aland bölgesinden bir üyenin eklendiği 200 üyeli bir parlamentodur.

Normalde listeli modellerde genellikle büyük partiler aşkın temsil kazanırken, daha küçük partiler eksik temsil elde ederler. Örneğin Danimarka 1975 seçimlerinde yalnızca 135 sandalyenin seçim çevreleri sonuçlarına göre dağıtımı yapıldığında

birinci olan parti %30,5 oy oranı ile sandalyelerin %37,8'ini, ikinci olan parti %23,8 ile %28,9'unu, üçüncü olan parti %13,8 oy ile %15,6'sını, dördüncü olan parti %7,2 oy ile %5,9'unu ve beşinci olan parti %5,6 oy ile %2,2'sini kazanmıştır. Ardından kalan kırk telafi edici sandalyenin partilerin oy oranlarına orantılı bir şekilde tahsis düzeltilmesi yapıldıktan sonra, birinci parti %30,5 oy ile %30,3, ikinci parti %23,8 ile %24, üçüncü parti %13,8 ile %13,7, dördüncü parti %7,2 ile %7,4 ve beşinci parti %5,6 ile %5,7 oranında oldukça makul düzeyde sandalyeler kazanmışlardır. Bu örnek orantılılık açısından düzeltme sandalyelerin ne kadar gerekli ve önemli olduğunu net bir biçimde göstermektedir (Taylor, Johnston, 1979: 70-71).

İsveç'te parlamento seçimleri esasen bir partinin seçimidir. Seçmenlerin tek bir oy hakkı vardır. Ancak bu oy hakkını tercihli olarak listeden bir adayı işaretlemek suretiyle de kullanabilir. Dolayısıyla model bir açık liste modelidir ancak Brezilya'da olduğu gibi oy hakkının en az olduğu ve başka bir tercih imkânı bulunmayan kısıtlı bir türüdür. Hatta bu tercihli oyların geçerli olabilmesi için de bir baraj uygulanmaktadır. Tercih imkânını bu şekilde baraj ile uygulayan türlerine esnek listeli adı verilmektedir. Bir adayın seçilebilmesi için tercih oylarının en az %5'ini alması gerekmektedir. 2010 yılına kadar bu baraj %8 olarak uygulanmıştır. Adaylar kazanılan sandalyelere yerleştirilirken barajı geçen adaylardan en yüksek oya sahip olandan başlanır. Boş sandalyeler kalmışsa dağıtım parti listesinin sırasına göre devam eder. Uygulamada tercihli oyların parlamento sandalye dağılımı üzerinde çok az etkisi olmuştur çünkü tercihli oyların büyük çoğunluğu parti listelerinin üst sıralarındaki adaylara verilmiştir. Ayrıca seçmenlerin çoğu tercih imkânını kullanmamaktadır. 2010 seçimlerinde tercihli oy kullananların oranı %25 civarındadır (Hermansson, 2015: 104-105).

Danimarka'da da seçmen İsveç'tekine benzer şekilde isteğe bağlı parti listesini veya listeden bir adayı işaretleyerek tek bir tercih oyu kullanabilir. Ancak Danimarka'da genellikle tercih oyu kullanımı daha yaygındır. Örneğin 1975 seçimlerinde Aarhus bölgesinde kullanılan oyların yaklaşık %41'i tercihli oylardır ve bir parti içinde kazanan adayların belirlenmesi aşamasında daha etkilidir (Taylor, Johnston, 1979: 65). Öte yandan Finlandiya'da parti seçiminden ziyade aday seçimi söz konusudur. Partilerin her biri seçim çevresindeki sandalye sayısı kadar aday gösterir. Adayların bir sıralaması yoktur ama bir numarası vardır. Oy pusulasında,

seçmenin içine yalnızca bir adayın numarasını yazdığı bir daire vardır. Bütün adayların oylarının toplamı parti oyunu oluşturur. Sandalyeler bu parti oyuna göre d'Hondt yöntemi ile partilere dağıtılır. Her partinin sandalye sayısı belirlendikten sonra adayların belirlenmesine geçilir ve en yüksek bireysel oy alan adaylar, sandalyelere yerleştirilir (Lakeman, 1974: 104). Norveç'te ise seçmenin liste üzerinde dilediği gibi değişiklik yapmak hatta istediği adayı silmek imkânının bulunduğu, tercihlilik düzeyi oldukça yüksek bir model uygulanmaktadır⁴⁸. Ancak bir adayın tercih oyları ile seçilebilmesi için gereken baraj parlamento seçimleri için oldukça yüksektir. Bu nedenle seçmenler için kâğıt üzerinde var olan bu hak, uygulamada kullanılamamaktadır. Fakat Norveçli seçmenler genellikle yerel seçimlerde bu haklardan daha yüksek düzeyde faydalanmaktadır (Lakeman, 1974: 107).

Bu dört ülke de çok partili sistemlerin en eski ve köklü örneklerindendir. Bunun nedenini yalnızca uygulanan orantılı modellere bağlamak kolay bir indirgemecilik olur. Modeller genellikle mevcut durumdaki güç dağılımlarının şekillendirdiği bir uzlaşmanın ürünüdür. İskandinav örneklerinde hiçbir zaman tek bir partinin, diğer tüm partilerin muhalefetine karşı bir modeli dayatmasına izin verebilecek bir parlamento gücüne sahip olmadığı görülmektedir. Oylama modellerinin gelişme biçimlerine bakıldığında, ortaya çıkan değişikliklerin her zaman güç dengesindeki veya parti sistemlerinin yapısındaki bir değişikliğin sonucu olarak ortaya çıktığı görülmektedir. İsveç'te orantılı temsil, muhafazakârların genel oy hakkı karşılığında talep ettiği bir tavizle, Norveç'te ülkenin altı partisinin temsildeki orantısızlığı ve baskın partinin çoğunluğunu kaybetmesinin ardından, Danimarka'da ise uzun ve hararetli bir siyasi krizin ortasında getirilmiştir. Her durumda oylama modeli, hem taviz vermeyi gerekli kılan konumda olan partilerin hem de değişiklik isteyen başka partilerin var olduğu bir ortamda, mevcut parti sistemine uyarlanacak biçimde geliştirilmiştir (Särilvik, 1983: 123-124).

Elbette orantılı modeller de partilerin daha kolay sandalye kazanmasına, daha kolay bölünmesine ve böylece parti sayılarının artmasına kapı aralamıştır. Pek çok ülkede gözlemlenebildiği gibi ana mücadele muhafazakâr sağ ile liberal sol arasındaki

⁴⁸ Norveç seçim yasası için Bkz: https://www.regjeringen.no/contentassets/81a7bfa78f04d358ace73997145d974/juni_2019_election_act_updated-01.03.2019.pdf (Erişim tarihi: 27.10.2024).

bir ikilikle başlamıştır. Bunlara sosyal demokratlar eklenmiş, ardından sol partiler komünist-sosyalist vb. bölünmüş, daha ileri yıllarda da çevreci, feminist akımlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Sağ kanatta da tarım, din, milliyetçilik temelli çeşitli bölünmeler görülmüş ve özellikle son yıllarda göç karşıtı aşırı sağda önemli bir artış ortaya çıkmıştır. Bu parçalanma İskandinav ülkelerinde diğer ülkelere nazaran daha erken dönemlere tekabül eder ve dolayısıyla tek bir partinin %50'nin üzerinde çoğunluk sağlayarak iktidar olması daima zor olmuştur.

Örneğin İsveç'te 1905-2022 arası seçimlerde bir partinin %50'nin üzerinde oy alması durumu yalnızca iki kez (1940 ve 1968) ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla İskandinav ülkelerinin koalisyon veya azınlık hükümetleri ile yaşamaya başlaması daha erken dönemlerde gerçekleşmiştir. Henüz oy hakkının servet ve cinsiyet gibi kısıtlamalar altında olduğu 1917 İsveç seçimlerinde bile parlamentoda sandalye kazanan altı parti olmuştur. Birinci olan parti sosyal demokratlar (S–Socialdemokraterna) %31, ikinci parti liberaller (L–Liberalerna) %28, üçüncü parti ılımlılar (M–Moderaterna) %25, dördüncü parti Sol Parti (V–Vänsterpartiet) %8, beşinci parti Merkez Partisi (C–Centerpartiet) %5 oy almıştır⁴⁹. 1948 seçimlerine gelindiğinde de aynı beş partinin S %46, L %23, C %12, M %12 ve V %6 oranlarında oy aldıkları dikkat çekmektedir (Särilvik, 1983: 146). İlerleyen yıllarda bu beş parti her seçimde belli sayılarda sandalyeler kazanmıştır.

Danimarka, Norveç ve Finlandiya'nın parti sistemi yapıları da İsveç'tekine benzer bir tarihsel örüntüye sahiptir. Örneğin Danimarka'da da 1918 seçimlerinde oy oranları %18-29 arasında değişen liberal, sosyal demokrat, sol ve muhafazakârlardan oluşan dört kanadın olduğu görülmektedir⁵⁰. Bu dört parti de 1906'dan son 2022 seçimlerine kadar bütün seçimlerde sandalye kazanmıştır. 1950 seçimlerinde ise parlamentoda yine aynı dört partiye komünist ve liberteryen partiler eklenmiş, altı parti sandalye kazanmıştır⁵¹. Benzer şekilde Norveç 1945 seçimlerinde de parlamentoda işçi, muhafazakâr, liberal, komünist, çiftçi ve Hristiyan demokratlardan oluşan altı parti temsil elde etmiştir. Finlandiya'da da 1945'te sol, sosyal demokrat, çiftçi, muhafazakâr, liberal ve İsveç etnik kanattan partiler parlamentoda temsil kazanmıştır.

⁴⁹ Bkz: <https://www.tacitus.nu/svenskhistoria/politik/riksdagsval.htm> (Erişim tarihi: 27.10.2024).

⁵⁰ Bkz: <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/folketingsvalget-1918> (Erişim tarihi: 28.10.2024).

⁵¹ Bkz: <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/folketingsvalget-1950> (Erişim tarihi: 28.10.2024).

İlerleyen yıllarda bu dört ülkenin her seçiminde parlamentolarında sandalye kazanan parti sayıları 5-12 arasında değişiklik göstermiştir.

İsveç'te beş partinin yanına 1990'lar civarında parlamentoda sandalye kazanmaya başlayan Hristiyan demokratlar (KD – Kristdemokraterna) ve yeşiller (MP – Miljöpartiet de gröna) eklenmiş, son olarak ilk kez 2010'da sandalye kazanmaya başlayan ve hatta son 2022 seçimlerinde dünya genelindeki göç karşıtı yükseliş rüzgârının etkisiyle ikinci parti olan aşırı sağ Sverigedemokraterna (SD) eklenmiştir. Bir kez de 1991'de kurulup aynı yıl seçimlerde %6,7 oy alarak yirmi beş sandalye kazanan ancak bir sonraki seçimle birlikte inişe geçen ve 1998'de %0,2 oy alıp 2000 yılında kapanan aşırı sağ parti Ny Demokrati (NyD) sandalye kazanmıştır. Danimarka'da ise aşırı sağ ve Hristiyan demokratlar daha erken tarihlerde, 1970'lerde sandalye kazanmaya başlamıştır. Örneğin Danimarka 1973 seçimlerinde sandalye kazanan parti sayısı ondur. Norveç'te de aşırı sağ 1970'lerde sandalye kazanmaya başlamışken, Hristiyan demokratlar ise çok daha eskidir. Yeşillerin yerini ise Socialist Left doldurmuştur. Finlandiya için de benzer bir yapılanma söz konusudur. Orada ilave olarak bir de 1906'dan günümüze her seçimde 9-26 arasında sandalye kazanmış olan İsveç etnik kökenli halkın partisi Svenska folkpartiet i Finland (SFP) yer almaktadır.

İskandinav çok partililiğine örnek olarak aşağıdaki tabloda 1973-2022 arası İsveç seçimlerinin oy ve sandalye dağılımı görülebilir:

Tablo 89: İsveç Parlamentosu (Riksdag) seçim sonuçları ve sandalye dağılımları (1973-2022)*

YILLAR	S			M			C			V			L		
	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%
1973	43,6	156	44,6	14,3	51	14,6	25,1	90	25,7	5,3	19	5,4	9,4	34	9,7
1976	42,7	152	43,6	15,6	55	15,8	24,1	86	24,6	4,8	17	4,9	11,1	39	11,2
1979	43,2	154	44,1	20,3	73	20,9	18,1	64	18,3	5,6	20	5,7	10,6	38	10,9
1982	45,6	166	47,6	23,6	86	24,6	15,5	56	16,0	5,6	20	5,7	5,9	21	6,0
1985	44,7	159	45,6	21,3	76	21,8	12,4	44	12,6	5,4	19	5,4	14,2	51	14,6
1988	43,2	156	44,7	18,3	66	18,9	11,3	42	12,0	5,8	21	6,0	12,2	44	12,6
1991	37,7	138	39,5	21,9	80	22,9	8,5	31	8,9	4,5	16	4,6	9,1	33	9,5
1994	45,3	161	46,1	22,4	80	22,9	7,7	27	7,7	6,2	22	6,3	7,2	26	7,4
1998	36,4	131	37,5	22,9	82	23,5	5,1	18	5,2	12,0	43	12,3	4,7	17	4,9
2002	39,9	144	41,3	15,3	55	15,8	6,2	22	6,3	8,4	30	8,6	13,4	48	13,8
2006	35,0	130	37,2	26,2	97	27,8	7,9	29	8,3	5,9	22	6,3	7,5	28	8,0
2010	30,7	112	32,1	30,1	107	30,7	6,6	23	6,6	5,6	19	5,4	7,1	24	6,9
2014	31,0	113	32,4	23,3	84	24,1	6,1	22	6,3	5,7	21	6,0	5,4	19	5,4
2018	28,3	100	28,7	19,8	70	20,1	8,6	31	8,9	8,0	28	8,0	5,5	20	5,7
2022	30,3	107	30,7	19,1	68	19,5	6,7	24	6,9	6,8	24	6,9	4,6	16	4,6

YILLAR	KD			MP			SD***			DİĞER + BAĞ.			TOP.
	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	San.
1973	1,8	0	0,0							0,5	0	0,0	350
1976	1,4	0	0,0							0,4	0	0,0	349
1979	1,4	0	0,0							0,8	0	0,0	349
1982	1,9	0	0,0	1,7	0	0,0				0,3	0	0,0	349
1985	**	-	-	1,5	0	0,0				0,5	0	0,0	349
1988	2,9	0	0,0	5,5	20	5,7				0,7	0	0,0	349
1991	7,1	26	7,4	3,4	0	0,0				7,7****	25	7,2	349
1994	4,1	15	4,3	5,0	18	5,2				2,3	0	0,0	349
1998	11,7	42	12,0	4,5	16	4,6				2,6	0	0,0	349
2002	9,1	33	9,5	4,6	17	4,9				3,1	0	0,0	349
2006	6,6	24	6,9	5,2	19	5,4				5,7	0	0,0	349
2010	5,6	19	5,4	7,3	25	7,2	5,7	20	5,7	1,4	0	0,0	349
2014	4,6	16	4,6	6,9	25	7,2	12,9	49	14,0	4,1	0	0,0	349
2018	6,3	22	6,3	4,4	16	4,6	17,5	62	17,8	1,5	0	0,0	349
2022	5,3	19	5,4	5,1	18	5,2	20,5	73	20,9	1,5	0	0,0	349

*İsveç seçim sonuçları için Bkz: <https://www.val.se/valresultat.html> (Erişim tarihi: 27.10.2024); 1973-2002 arası için Bkz: <https://www.scb.se/publikation/2460> (Erişim tarihi: 27.10.2024).

**1985 seçimlerinde KD, C ile ortak katılmıştır.

***1988'de kurulan SD'nin sandalye kazanamadığı 2010 öncesi oy oranları diğer kategorisinde gösterilmiştir.

****1991 seçimlerinde %6,7 oy alıp yirmi beş sandalye kazanan NyD diğer kategorisinde gösterilmiştir.

İsveç'in bu çok partililiğine rağmen, 1917'den beri bütün seçimlerde Sosyal Demokratlar birinci parti olmuştur. Norveç'te de 1927'den beri Labour Party tüm seçimlerde birinci parti olmuştur. Danimarka Sosyal Demokratları ise 1924-2001 arası birinci parti olmuş, 2001-2011 arası dört seçimde Liberaller az bir farkla birinci olmuş sonra yeniden Sosyal Demokratlar birinciliği almıştır. Finlandiya'da ise Sosyal Demokratlar arada küçük bir dönem dışında 1907-1991 arasında birinci parti konumunda yer almış, 1991'den sonra düşüşe geçmiştir. Sosyal Demokratların bu daimi birinciliklerine rağmen diğer partiler de oldukça köklü bir geçmişe sahiptir. Ayrıca geçmişten gelen çok partililik ve orantılı oylama modeli bu birinciliğin hiçbir zaman çok büyük paylarla elde edilmesine imkân vermemiştir. Oysa başka oylamam modellerinde, özellikle FPTP gibi dar bölge seçim çevreli çoğunlukçu modellerde veya kapalı listeli yüksek baraj oranı kullanan modellerde, birinci olan partilerin önemli sandalye payı avantajları elde ettiği görülebilir.

Aşağıdaki tabloda farklı modeller kullanan İsveç, Birleşik Krallık ve Japonya'da birinci olan partilerin oy ve sandalye yüzdeleri karşılaştırması görülebilir:

Tablo 90: İsveç, Birleşik Krallık ve Japonya’da birinci olan partilerin oy ve sandalye yüzdeleri

İsveç Birinci Parti				Birleşik Krallık Birinci Parti				Japonya Birinci Parti			
YILLAR	Oy %	San%	Fark%	YILLAR	Oy %	San%	Fark%	YILLAR	Oy %	San%	Fark%
1973	43,6	44,6	1,0	1979	43,9	53,4	9,5	1976	43,2	50,9	7,7
1976	42,7	43,6	0,9	1983	42,4	61,1	18,7	1979	45,8	50,5	4,7
1979	43,2	44,1	0,9	1987	42,3	57,8	15,5	1980	48,4	56,2	7,8
1982	45,6	47,6	2,0	1992	41,9	51,6	9,7	1983	47,0	50,7	3,7
1985	44,7	45,6	0,9	1997	43,2	63,4	20,2	1986	50,0	59,3	9,3
1988	43,2	44,7	1,5	2001	40,7	62,5	21,8	1990	47,2	56,0	8,8
1991	37,7	39,5	1,8	2005	35,2	55,0	19,8	1993	37,4	44,6	7,2
1994	45,3	46,1	0,8	2010	36,1	47,1	11,0	ORT	45,6	52,6	7,0
1998	36,4	37,5	1,1	2015	36,9	50,8	13,9	1996	32,8	47,8	15,0
2002	39,9	41,3	1,4	2017	42,3	48,8	6,5	2000	28,3	48,5	20,2
2006	35,0	37,2	2,3	2019	43,6	56,2	12,6	2003	35,0	48,4	13,4
2010	30,7	32,1	1,4	2024	33,7	63,4	29,7	2005	38,2	61,7	23,5
2014	31,0	32,4	1,4	ORT	40,2	55,9	15,7	2009	42,4	64,2	21,8
2018	28,3	28,7	0,4					2012	27,6	61,3	33,7
2022	30,3	30,7	0,3					2014	33,1	61,2	28,1
ORT	38,5	39,7	1,2					2017	33,3	61,1	27,8
								2021	34,7	55,7	21,0
								ORT	33,9	56,7	22,7

Tablodan görülebildiği gibi çok partili İsveç’te 1973-2022 arası seçimlerde birinci olan Sosyal Demokratlar %28-46 arasında bir oy almıştır. İki buçuk partili Birleşik Krallık’ta 1979-2024 arası seçimlerde birinci olan partiler %34-44 arasında oy almıştır. Hâkim partili Japonya’da ise 1976-2021 arasında birinci olan partiler %28-50 arasında oy almıştır. Benzer birinci parti oy oranlarına rağmen açık listeli oylama modeli kullanan İsveç’te birinci olan partinin sandalye payı daima oy oranına yakın dağıtılmış, on beş seçimde ancak %1,2 oranında ortalama bir aşkın temsil verilmiştir. FPTP oylama modeli kullanan Birleşik Krallık’ta ise birinci olan partiye son on iki seçimde %15,7 ortalama aşkın temsil verilmiş, bu oran son 2024 seçimlerinde neredeyse %30’a yaklaşmıştır. 1993’e kadar SNTV kullanan Japonya’da ise SNTV döneminde yapılan yedi seçimde birinci olan partiye %7,2 aşkın temsil verilmişken; sonraki MMM döneminde %22,7’ye yükselmiştir.

Bu değerlerden, İsveç’in modelinde temsil adaletinin ön plana alındığı, istikrar sağlamak adına birinci olan partiye tolerans verilmediği anlaşılmaktadır. Diğer modellerin ise yönetim istikrarını öncelikli gereklilik olarak gördüğü ve dolayısıyla birinci olan partiye daima, ülkeyi kolay yönetebileceği bir parlamento çoğunluğu sağlayabilmesi için önemli oranlarda destek sağlandığı görülmektedir. Bu desteğin SNTV döneminde daha az, FPTP ve MMM döneminde daha fazla olduğu göze

çarpmaktadır. Diğer ülkelerde çok partili sistemin olmaması ve modelin çok partililiği desteklememesi; mevcut yapılarını ve önceliklerini belirlemede önemli bir yere sahiptir. Eğer Birleşik Krallık ve Japonya gibi ülkelerde de geçmişten gelen köklü bir çok partili sistem olsaydı, muhtemelen model yapılanması ve öncelikler sisteme uygun kurulabilirdi. Ancak o ülkelerin kendi siyasal kültürleri, yapıların ve önceliklerin farklı belirlenmesine neden olmuştur.

Aşağıdaki tablolarda İsveç 1991-2022, Danimarka 1990-2022, Finlandiya 1991-2023 ve Norveç 1993-2021 arasındaki parlamento seçimlerinde hesaplanan EPS, katılım oranları, kadın temsilci oranları, GALE ve TDE değerleri görülebilir:

Tablo 91: İsveç Parlamentosu (Riksdag) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1991-2022)

SEÇİM	MODEL	EPS	RV-TDE Katılım %*	KTO	GALe	TDE
1991	Açık Liste	4.57	86.74	33.52	2.86	77.37
1994	Açık Liste	3.65	86.82	40.40	1.18	78.09
1998	Açık Liste	4.55	81.39	42.69	0.97	79.43
2002	Açık Liste	4.51	80.11	45.27	1.52	79.02
2006	Açık Liste	4.66	81.99	47.28	3.02	79.01
2010	Açık Liste	4.79	84.63	44.99	1.25	81.02
2014	Açık Liste	5.41	85.81	43.55	2.64	81.27
2018	Açık Liste	5.79	87.08	46.13	0.63	84.65
2022	Açık Liste	5.34	84.21	46.41	0.64	82.85
9 SEÇİM	ORT	4.81	84.31	43.36	1.63	%80.30

*Yalnızca 2014 katılım oranında %0,1 oranında çok küçük bir düzeltme yapılmıştır.

Tablo 92: Danimarka Parlamentosu (Folketing) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1990-2022)

SEÇİM	MODEL	EPS	RV-TDE Katılım %*	KTO	GALe	TDE
1990	Açık Liste	4.85	82.85	32.96	2.62	77.84
1994	Açık Liste	4.76	84.25	33.52	1.57	79.00
1998	Açık Liste	4.73	85.95	37.43	0.42	81.14
2001	Açık Liste	4.69	87.15	37.99	1.58	80.53
2005	Açık Liste	5.19	84.54	36.87	1.76	80.55
2007	Açık Liste	5.41	86.59	37.43	0.72	79.18
2011	Açık Liste	5.71	86.83	39.11	0.73	80.23
2015	Açık Liste	5.86	85.34	37.43	0.79	79.75
2019	Açık Liste	6.46	81.38	39.11	2.39	77.95
2022	Açık Liste	7.57	80.65	43.58	1.13	79.68
10 SEÇİM	ORT	5.52	84.55	37.54	1.37	%79.59

*2011-2022 arası dört seçimde katılım oranları VAP-RV katılım oranı arasındaki farklar nedeniyle yeniden düzenlenmiştir.

Tablo 93: Finlandiya Parlamentosu (Eduskunta) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1991-2023)

SEÇİM	MODEL	EPS	RV Katılım %	KTO	GALe	TDE
1991	Açık Liste	6.03	68.39	38.50	3.24	75.68
1995	Açık Liste	5.82	68.58	33.50	3.81	73.85
1999	Açık Liste	5.93	65.27	37.00	3.24	74.34
2003	Açık Liste	5.65	66.71	37.50	3.16	74.26
2007	Açık Liste	5.88	65.02	42.00	3.20	75.16
2011	Açık Liste	6.47	67.37	42.50	2.95	76.36
2015	Açık Liste	6.57	66.85	41.50	3.03	74.95
2019	Açık Liste	7.46	68.73	47.00	3.55	76.13
2023	Açık Liste	6.65	68.50	46.00	3.99	75.49
9 SEÇİM	ORT	6.27	67.27	40.61	3.35	%75.13

Tablo 94: Norveç Parlamentosu (Storting) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1993-2021)

SEÇİM	MODEL	EPS	RV-TDE Katılım %*	KTO	GALe	TDE
1993	Açık Liste	4.73	75.85	39.39	3.95	81.70
1997	Açık Liste	4.94	78.33	36.36	3.44	82.66
2001	Açık Liste	6.18	75.48	36.36	3.31	84.35
2005	Açık Liste	5.11	77.44	37.87	2.67	83.63
2009	Açık Liste	4.55	76.37	39.64	3.01	82.12
2013	Açık Liste	4.87	78.23	39.64	2.56	83.70
2017	Açık Liste	5.55	75.59	41.42	3.01	84.44
2021	Açık Liste	6.43	74.33	44.97	3.65	85.25
8 SEÇİM	ORT	5.30	76.45	39.46	3.20	%83.48

*2017-2021 arası iki seçimde katılım oranları VAP-RV katılım oranı arasındaki farklar nedeniyle yeniden düzenlenmiştir.

Dört ülke 1990 sonrası seçimleri EPS değerleri açısından karşılaştırıldığında ortalamalarının İsveç'te 4,8, Norveç'te 5,3, Danimarka'da 5,5 ve Finlandiya'da 6,3 olduğu görülür. Tarihi olarak ilk bölünmelerin olduğu dönemlerin EPS ortalamaları İsveç'te 1948-1985 arası 3,4, Norveç'te 1945-1969 arası 3,6, Danimarka'da 1945-1971 arası 4,1 ve Finlandiya'da 1945-1966 arası 5,2'dir. Hristiyan Demokratlar, Yeşiller ve aşırı sağın sahneye çıkmaya başladığı dönemlerin ortalamaları İsveç'te 1988-2006 arası 4,3, Norveç'te 1973-1997 arası 4,4, Danimarka'da 1973-2001 arası 5,4, Finlandiya'da 1972-1999 arası 5,9 olmuştur. Son yıllardaki artan çeşitlenme ile birlikte ise ortalamalar İsveç'te 2010-2022 arası 5,3, Norveç'te 2001-2021 arası 5,4, Danimarka'da 2005-2022 arası 6,0 ve Finlandiya'da 2003-2023 arası 6,4 olarak hesaplanabilir. EPS'nin dört ülkede de bu şekilde düzenli artışı, modelin ve siyasi ortamın sorun boyutlarının uyumlu gidişatının göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Bu çok partililiğe rağmen hemen her parti oyları ile orantılı bir temsil imkânı elde ederler. Örneğin on iki partinin sandalye kazandığı Danimarka 2022 genel seçimlerinde birinci parti olan Sosyal Demokratlar %27,5 oy ile elli sandalye kazanmış, ikinci olan Liberaller %13,3 oy ile yirmi üç sandalye kazanmıştır. Yeni kurulan merkez sağ Ilımlılar (Moderaterna) %9,3 oy ile on altı sandalye kazanarak üçüncü olmuş, yeşil sol Socialistik Folkeparti (SF) %8,3 oy alarak on beş sandalye kazanmış dördüncü olmuştur. Bir başka yeni kurulan, göç karşıtı aşırı sağ parti Danmarksdemokraterne %8,1 oy alarak beşinci olmuş ve on dört sandalye kazanmıştır. Altıncı olan klasik liberal, liberteryen çizgideki Liberal Alliance %7,9 oy alarak on dört sandalye kazanan bir başka partidir. Merkez sağ muhafazakârlar %5,5 oy ile on, sosyalist yeşiller %5,1 ile dokuz, radikal sol %3,8 ile yedi, yeni sağ %3,7 ile altı ve alternatif yeşiller %3,3 oy ile altı sandalye kazanmışlardır. Son olarak 1970-2000 arasında etkili olan aşırı sağ Fremskridtspartiet'in (FrP) 1998 sonrası yerini bıraktığı Dansk Folkeparti (DF) göç karşıtı Danmarksdemokraterne'nin kurulması nedeniyle ancak %2,6 oy alabilmiş ve beş sandalye kazanarak on ikinci olmuştur⁵². Bu aşırı parçalı Danimarka 2022 seçimlerinde EPS 7,57 olarak hesaplanmış ve tarihinin en yüksek seviyesine çıkmıştır. EPS sekiz partinin 16-107 arasında sandalye kazandığı İsveç 2022 seçimlerinde 5,34, onar partinin 1-48 arasında sandalye kazandığı Norveç 2021 seçimlerinde 6,43, Finlandiya 2023 seçimlerinde 6,65 olarak hesaplanmıştır.

Modellerini orantılılık üzerine kurmuş olan İskandinav ülkeleri doğal olarak GALE oranları açısından bakıldığında oldukça iyi değerlere sahiptir. 1990 sonrası seçimlerin ortalama GALE değerleri Danimarka'da 1,37, İsveç'te 1,63, Norveç'te 3,20 ve Finlandiya'da 3,35'tir. Danimarka'da değerler 0,42-2,62 arasında, İsveç'te 0,63-3,02 arasında, Norveç'te 2,56-3,95 arasında, Finlandiya'da ise 2,95-3,99 arasında değişiklik göstermektedir. Telafi edici sandalyelerin tahsisine katılabilmek için Danimarka'da %2, İsveç ve Norveç'te ise %4 ülke seçim barajı uygulanır. Ayrıca İsveç'te bir seçim çevresinde en az %12 oy alma barajı vardır. %4 barajını geçemeyen ancak bir seçim çevresinde %12 üzerinde oy alan bir parti, yalnızca ilgili seçim çevresinin sandalye tahsisine katılarak sandalye elde edebilir. Norveç'te seçim çevresi

⁵² Danimarka 2022 seçim sonuçları için Bkz: <https://www.dst.dk/valg/Valg1968094/other/OpgorelseFolketingsvalg2022.pdf> (Erişim tarihi: 28.10.2024).

barajı yoktur. Partiler seçim çevrelerinden hesaplama yönteminin uygunluğuna göre sandalye kazanabilirler. Ancak %4 ülke geneli oy elde edememişlerse telafi edici sandalyelerden pay alamazlar. Finlandiya’da ise herhangi bir baraj yoktur ancak hem telafi edici sandalye uygulamasının olmaması hem de seçim çevrelerinde sandalye dağılımları yapılırken büyük partilere avantaj sağlayan d’Hondt hesaplama yönteminin kullanılması, büyük partiler lehine otomatik bir orantısızlık doğurmaktadır. Bu iki neden bu ülkeler içerisinde en kötü GALE değerlerinin Finlandiya’da hesaplanmasına neden olmaktadır. İsveç, Danimarka ve Norveç’te ise daha orantılı dağılım gerçekleştirmesi beklenen Saint-Lague yönteminin değiştirilmiş bir versiyonu kullanılmaktadır.

En iyi değerin Danimarka’da olmasının nedeni parlamentosundaki 175 sandalyenin kırkını telafi edici olarak kullanmasıdır. Parlamento büyüklüğüne oranla kırk telafi edici sandalye kullanılması, orantısızlığı düzeltme için oldukça yeterli bir sonuç doğurur (Gallagher, Mitchell, 2005: 17). İkinci neden ise nispeten daha düşük olan baraj uygulamasıdır. İsveç’te de 349 sandalyenin otuz dokuzu telafi edici olarak kullanıldığından orantılılık değerleri iyidir. Bazen %4’lük ülke barajı nedeniyle temsil kazanamayan partiler olduğunda değerler bir nebze yükselmektedir fakat bu belirli bir büyüklüğe erişememiş partilerin sandalye kazanmasını engelleme amacı güden kasıtlı ihlal, çok partili bir sistemde diğer partilerin orantılı temsili ve telafi edici sandalyelerin rolü ile dengelenmektedir. Örneğin İsveç’te 1990 sonrası seçimlerden en düşük GALE değeri (3,02), SD’nin %2,9 oy alıp baraj nedeniyle sandalye kazanamadığı 2006 seçimleridir. En iyi ölçülen iki değeri (0,63 ve 0,64) ise %0,5’ten yüksek oy alıp, baraja takılan herhangi bir partinin olmadığı İsveç 2018 ve 2022 seçimleridir. Dört ülke içindeki en iyi değer ise (0,42) Danimarka 1998 seçimleridir.

Norveç’te orantısızlığın İsveç ve Danimarka’ya nazaran daha yüksek olmasının iki nedeni vardır. Birincisi telafi edici sandalye sayısının diğerlerinden az olması, ikincisi ise %4 ülke barajıdır. Seçim çevrelerinde baraj şartı olmadığından %4’ün altında oy alan partiler bazen 1-2 sandalye kazanabilir ancak telafi edici sandalyelerden pay alamadıkları için bu durum değerlerin artmasına neden olabilmektedir. Bütün olarak bakıldığında dört ülke seçimlerinde de orantılı temsil düzeyi puanları ya iyi ya da çok iyi düzeylerde hesaplanmaktadır.

Dört ülkeyi katılım oranları açısından karşılaştırdığımızda ise en düşük katılım oranının doğrudan adaylara oy verilmesine rağmen Finlandiya’da olduğunu görebiliriz. 1990 sonrası seçimlerinin katılım oranı ortalaması Finlandiya’da %67,3, Norveç’te %76,5, İsveç’te %84,3, Danimarka’da ise %84,6’dır. Tarihi olarak bakıldığında da seçmen katılımının dört ülkede genellikle bu sıralamayı takip ettiği görülmektedir. İsveç ve Danimarka’da hemen her dönem katılım oranları Norveç’in biraz üzerinde, Finlandiya’da ise hepsinin biraz altında seyretmiştir. Katılım oranlarını etkileyen pek çok faktör olmakla birlikte en önemlilerinden bazılarının demokratik kurumlara olan güven, seçim sistemine saygı, rekabet ortamı, tercihlilik imkânı, modelin karmaşıklığı ve yerel seçimlerin genel seçimlerle bir arada yapılması sayılabilir. Norveç’te seçimlerin tercihlilik düzeyinin diğerlerine nazaran daha yüksek olmasına rağmen, modelin daha karmaşık ve tercihli oylara uygulanan barajın yüksek olması gibi nedenler katılım oranının Danimarka ve İsveç’ten daha düşük olmasının nedenlerinden olabilir. Finlandiya’da ise d’Hondt hesaplama yönteminin kullanılması nedeniyle oluşan doğal baraj, parti sayısının aşırılığının getirdiği bilgi maliyeti, tercihli oylamanın zorunlu olması, oy vermenin fark yaratmadığı düşüncesi ile oluşan siyasi ilgi eksikliği ve düşük görev bilinci gibi nedenler katılım düşüklüğünü açıklamaya bir nebze yardımcı olabilir (Helimäki, Wass, 2023: 66).

İskandinav ülkeleri kadın temsilci oranları açısından da genellikle iyi düzeydedir. 1990 sonrası seçimlerinde kadın temsilci oranları ortalaması İsveç’te %43,4, Finlandiya’da %40,6, Norveç’te %39,5 ve Danimarka’da %37,5’tir. 1990’ların başlarında henüz pek çok ülkede oldukça düşük düzeylerde iken bile bu dört ülkede %33-39 arasında kadın temsilci parlamentolarda yer almıştır. Ayrıca Finlandiya parlamentosu tarihte kadınların seçildiği ilk parlamento olma özelliğini de taşır⁵³. Kadınlara parlamento seçimlerinde oy hakkı konusunda da bu ülkeler Avrupa’nın öncü ülkelerindendir. Finlandiya’da henüz Rus İmparatorluğu’nun bir parçası iken 1906’da, Norveç’te 1907’de, Danimarka ve İzlanda’da 1915’de, İsveç’te ise 1919’da kadınlara oy hakkı verilmiştir (Hofverberg, 2021). Ayrıca İsveç, Norveç ve Finlandiya’da yaşayan yerli Sami halkının, her üç ülkede de ana görevi Sami

⁵³ Ülkelerin parlamentolarında ilk kadın üyelerin yer aldığı yıllar için Bkz: https://data.ipu.org/compare/?field=first_woman_in_parliament_year (Erişim tarihi: 29.10.2024).

kültürünün yaşaması için hareket etmek olan kendi parlamentoları vardır⁵⁴. Katılımcı temsil düzeyi puanları açısından değerlendirdiğimizde İsveç karşılaştırılan otuz beş ülke içerisinde birinci sırada yer alır. Danimarka ikinci sırada, Norveç ise beşinci sıradadır. Yalnızca katılım oranının biraz daha düşük olduğu Finlandiya bu alanda on üçüncü sıraya geriler.

Hem orantılı temsil hem de katılımcı temsil puanları konusunda oldukça iyi olan İskandinav ülkelerine, modellerin temel ikiliğini oluşturan bireysel temsil yönünden baktığımızda ise seçimin tercihlilik düzeyinin en yüksek olduğu Norveç'in iyi, diğer üç ülkenin ise orta düzeyde puanlar aldığını görürüz. Parlamento büyüklükleri ve kayıtlı seçmen sayıları dikkate alındığında dört ülkede de temsilci başına düşen seçmen sayıları 20.000-25.000 arasında değişiklik göstermektedir. Bu sayı ile dört ülke de temsilci-seçmen ilişkisi kapasitesi açısından iyi olarak değerlendirilebilecek düzeydedir. İçlerinden sekiz milyona yakın kayıtlı seçmene sahip olan İsveç 349, dört-dört buçuk milyon civarında kayıtlı seçmene sahip olan Danimarka 179, Finlandiya 200, Norveç ise 169 sandalyeli bir parlamentoya sahiptir. Bu ülkelerden yalnızca İsveç 1970'de iki meclisli bir yapıdan tek meclisliye geçtiğinde parlamento büyüklüğünü 230'dan 350'ye çıkarmıştır. Danimarka ve Norveç'te ise çok küçük değişiklikler olmuş, Danimarka 1953'te 149'dan 175'e çıkarmış, Norveç ise ufak artışlarla 1921'deki 150 sandalyeden günümüzdeki 169'a çıkarmıştır. Finlandiya'da ise henüz Rusya'ya bağlı olduğu 1907'de yapılan ilk seçimde 200 olan sandalye sayısı halen 200'dür. Buna rağmen temsilci başına düşen seçmen sayıları dünya ortalamalarının üzerindedir.

Ortalama seçim çevresi büyüklükleri açısından Norveç 8-9 arasında orta düzey bir büyüklüğe sahip iken, İsveç on iki civarında ortanın üzerinde bir seçim çevresi büyüklüğüne sahiptir. Danimarka ise 2005 yılına kadar yapılan seçimlerde on civarında seçim çevresi büyüklüğüne sahipken; 2007 seçimleri öncesinde seçim çevresi sayısının azaltılması ile 17,5 ortalama çevre büyüklüğüne yükselmiştir. Finlandiya ise 13-15 arasında seçim çevresi büyüklüklerine sahip olmuştur. Daha büyük seçim çevrelerine rağmen, değişen tercihlilik düzeyleri ve küçük olması nedeniyle iyi olarak değerlendirilen temsilci başına düşen seçmen sayıları ile bireysel

⁵⁴ Bkz: <https://www.sametinget.se>; <https://samediggi.fi>; <https://sametinget.no> (Erişim tarihi: 27.10. 2024).

temsil düzeyi üç ülkede orta, Norveç'te iyi olarak ölçülmektedir. Öte yandan parti sayılarının yüksek olduğu bu ülkelerde, uygulanan orantılı model ve dağılımın, daha küçük seçim çevresi büyüklükleri ile dengelenmesi pek mümkün olmayabilir. Bu civarlarda seçim çevresi büyüklükleri küçük partilerin de doğrudan seçim çevrelerinde sandalye kazanabilmelerine yardımcı olmaktadır. Bu yönde küçültme yönünde yapılacak bir değişiklik, bu dengeyi bozabilir ve küçük partileri yalnızca telafi edici sandalyelere mahkûm bırakabilir.

Son olarak bu dört ülkenin 1990 sonrası seçimlerinin toplam TDE değerleri ortalamaları karşılaştırıldığında Norveç'in %83,48, İsveç'in %80,30, Danimarka'nın %79,59, Finlandiya'nın ise %75,13 oranında temsil düzeyine sahip olduğu görülür. Karşılaştırılan ülkelerin 305 seçiminin ortalamasının %67 olduğu düşünüldüğünde bu değerler oldukça iyi değerlerdir. Hatta Norveç karşılaştırılan ülkeler içerisinde birinci, İsveç ikinci, Danimarka dördüncü, Finlandiya ise sekizinci sırada yer almaktadır. Seçimlerinin temsil düzeyinin yüksek hesaplanmasında yüksek katılım oranları, kadın temsilci oranları, EPS değerleri, orantılılık düzeyleri ve temsilci başına düşen seçmen sayıları önemli rol oynamaktadır. Bu ülkelere temsil düzeyi hesaplanmasında bir miktar puan kaybettiren unsurlar ise ortalama seçim çevresi büyüklüğü ile seçimlerin tercihlilik düzeyidir. Bu dört ülke içerisinde Norveç her ne kadar orantılılık düzeyi ve katılımcı temsil düzeyi açısından İsveç ve Danimarka'nın bir adım gerisinde olsa da; hem diğerlerine nazaran daha küçük seçim çevresi büyüklüğüne sahip olması hem de yasaların izin verdiği tercihlilik düzeyinin yüksek olması nedeniyle bireysel temsil yönünden bir adım öne çıkmaktadır. Karşılaştırmada kullanılan 1990 sonrası 305 seçimin içerisinde TDE değeri en yüksek hesaplanan seçim %85,25 ile Norveç 2021, ikinci İsveç 2018, üçüncüsü ise Norveç 2017 seçimleri olmuştur. En yüksek puanlı ilk on seçim içerisinde yer alan seçimlerden yedi tanesi de Norveç'te gerçekleştirilmiştir.

Norveç bir seçime yönelik temsil düzeyini ölçmek üzere dikkate alınan yedi değişkenden altı tanesinde iyi düzeyde değerlere sahip olduğu için karşılaştırılan ülkeler içerisinde birinci sıraya yerleşebilmektedir. Yalnızca ortalama seçim çevresi büyüklüğü konusunda orta düzey bir değere sahiptir. Bu anlamda Norveç'in zaten oldukça iyi ölçülen seçim temsil düzeyini daha da iyileştirebilmek için katılım oranlarını artıracı bazı düzenlemeler yapması, orantılılığı düzelten telafi edici

sandalyelerin sayısını artırması ve seçim çevresi büyüklüklerinin büyük partilere avantaj sağlayıp orantılılığı bozmayacak bir şekilde küçülterek yeniden düzenlemesi gerekir. Ancak özellikle seçim çevresi büyüklüğü düzenleme oldukça çetrefilli ve orantılılığı bozma, katılımı azaltma gibi sonuçlar doğurabilecek riskleri de içinde barındırabilir. Çünkü seçim çevresi küçüldüğünde, orantılılığı sağlamak genellikle zorlaşmaktadır. Bir ülke ve model için ideal seçim çevresi büyüklüğü o ülkenin kendi özel şartlarına, sorun boyutlarına ve parti sayısına göre değişebilmektedir. Genellikle küçük seçim çevrelerinde seçmenlerin oylarının mümkün olan en iyi orantılılığı yansıtması ancak şans eseri olabilmektedir (Hermansson, 2015: 106). Benzer şekilde İsveç ve Danimarka’da da iyileştirmeler ancak seçim çevresi büyüklükleri ya da tek oylu açık liste modelinden tercihlilik düzeyi daha yüksek bir düzenlemeye geçilmesi ile olabilir. Finlandiya’da ise bu iki iyileştirmenin yanına katılım oranlarını bir nebze daha iyileştirme gerekliliği eklenmektedir.

4.6.2. Belçika - Hollanda

İskandinav ülkeleri gibi uzun yıllardır köklü bir alışlagelmiş siyasal kültür ile açık listeli oylama modelini kullanan bir diğer grup Benelux ülkeleri, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg’dur. Her ne kadar üçü de benzer yaşam tarzlarına, ortak bir yakın tarih ve ekonomik gelişme düzeyine sahip olsa da oylama modelleri arasında kendi içerisinde önemli derecede farklılıklar bulunmaktadır (Leonard, 1983: 149). Belçika’da seçmenler, bir parti listesinden, seçim çevresi büyüklüğü kadar tercihli oy hakkına sahiptir ve oylama zorunludur. Hollanda’da ise zorunlu oylama 1970’te kaldırılmıştır ve seçmen tek bir parti listesindeki adaylardan birini işaretler. Doğrudan partiye oy vermesine izin verilmez, bir aday seçmelidir ancak uygulamada partiye oy vermek isteyen pek çok seçmen partinin listesindeki ilk adayı tercih etmektedir. 2012 seçimlerinde parlamentoda sandalye kazanan partilerin ilk sıradaki aday oyları %66-93 arasında değişiklik göstermiştir (Jacobs, 2018: 561). Her partiye İsrail’deki gibi tüm ülkenin bir seçim çevresi olarak değerlendirildiği ulusal toplam oyları oranında sandalye dağıtılır. Partinin toplam oyu sandalye sayısına bölünerek basit Hare kotası ile ‘liste kotası’ elde edilir. Tercihli oylar ile liste kotasına ulaşan aday seçilir. Bir adayın seçilebilmesi ve sırayı değiştirebilmesi için liste kotasının %25’i kadar tercihli oy alması gerekir. Kotayı geçemeyen diğer adaylar tercih sayısına bakılmaksızın parti

sırasına göre listelenir. Kalan sandalyeler ise partilerin toplam oyları üzerinden d'Hondt yöntemi ile dağıtılır. Dolayısıyla Hollanda'da kullanılan yöntem, seçmenin ve partinin tercihinin bir birleşimidir denebilir (Lakeman, 1974: 105).

Hollanda'da 1997 yılına kadar tercih oyu ile seçilebilmek için uygulanan liste barajı kotanın %50'si kadar oy almayı gerektirmekteydi. Bu yüksek baraj nedeniyle o tarihe kadar yalnızca üç aday tercih oyları ile seçilebilmiştir. 1997'de tercih oyları ile seçilme barajı %25'e düşürüldükten sonra ise 1997-2012 arasında dokuz aday tercih oyları ile seçilmiştir (Jacobs, 2018: 569-570). Her ne kadar tercih oyu belirtme zorunlu görünse de tercihli oylarla seçilen aday sayısı yine de az sayıdadır ve parti liderlerinin pozisyonları belirleme gücü daha yüksektir. Lüksemburg ise kullandığı panachage yöntemi ile bu iki ülkeden ayrılmaktadır. Bu nedenle Lüksemburg karşılaştırma aşamasında İsviçre ile aynı kısımda değerlendirilecektir.

Belçika tarihten gelen, ağırlıklı olarak tarımla uğraşan dindar Roma Katolik Flamanları ile büyük ölçüde şehirli, sanayici ve laik eğilimli olan Fransızca konuşan Valonlardan oluşan ikili bir yapıya sahiptir. Bu tür yapılanmaların sağlıklı demokratik bir ortamda ayakta kalabilmesi için tarafların bölünmelerini tetikleyecek ve bir grubu diğerine düşman edecek şeylerden kaçınmak gerekir. Yalnızca dil, din veya etnik kökenli iki kutuplu bir ayrışma, Belçika gibi bir yer için yeterli olmaz. Çünkü hem Flamanların hem Valonların tümü tek bir birlik değil, kendi içerisinde çeşitli siyasi farklılıkları bulunan çok sayıda ayrılmaya sahiptir.

1968'de gerçekleştirdiği anayasa değişikliği ile Belçika üniter devlet yapısını federal devlete çevirmiştir. Parti sistemi bu değişiklikten önemli derecede etkilenmiş ve ülkenin dilleri farklı olan iki bölgesinde, birbirleri ile yarışmayan her görüşten ikişer parti türemiştir (Leonard, 1983: 158). Aslında bu partilerin birbirinden tamamen farklı partilermiş gibi değerlendirilmeleri Belçika'nın parti sistemini hatalı yorumlamaya sebebiyet verir. Bunların Almanya'da veya Avustralya'da örnekleri görülenler gibi sürekli ittifak içerisinde olan partiler olarak değerlendirilmesi gerekir. Bu şekilde bakıldığında da yine çok partili bir sisteme sahiptir ancak aşırı parti görünümünden, İsveç veya Norveç'te olduğu gibi liberal, sol, sosyal demokrat, yeşil, milliyetçi, aşırı sağ ve aşırı sol bölünmeleri kapsayan bir çok partililiğe sahip olduğu dikkat çeker. Hollanda'da da benzer bir ayrışma göze çarpar ve henüz orantılı oylama modeli

getirilmeden önceki tarihlerde bile dini azınlıkların partileri nedeniyle parti sayısının yüksek olduğu dikkat çekmektedir (Jacobs, 2018: 567).

Belçika uzun zamandır d'Hondt hesaplama yöntemiyle orantılı bir oylama modeli kullanmaktadır. 1995 seçimlerinden bu yana parlamento büyüklüğü 150 sandalyedir ve son 2024 seçimlerde oy oranları %1,2-16,8 arasında değişen ve 1-24 arasında sandalye kazanmış on iki parti temsil elde etmiştir. Benzer şekilde 2019 seçimlerinde de bu sayı on iki olmuştur. EPS değeri partiler ayrı olarak hesaplandığında 2024 seçimlerinde 10,25, 2019 seçimlerinde 10,94 olarak hesaplanmaktadır. Ancak birbiri ile yarışmayan partiler birlikte hesaplandığında bu değer 2024 seçimleri için 7,2, 2019 seçimleri için 7,1'e düşmektedir. 2014 yılı için partiler ayrı hesaplandığında 9,62, birleşik hesaplandığında 5,97; 2003 yılı için ayrı hesaplandığında 8,84, birleşik hesaplandığında 4,93 hesaplanır. Ayrıca büyüklükleri 4-24 arasında değişiklik gösteren on bir seçim çevresi vardır. Bunlardan 87 parlamento üyesini kapsayan beş tanesinde Flemenkçe konuşulur ve Flanders partileri yarışmaktadır. 47 üyeyi kapsayan beş tanesinde ise Fransızca konuşulur ve Valon partileri yarışmaktadır. Yalnızca Brüksel seçim çevresinde her iki kanadın partilerinden de yarışanlar olabilmektedir. Bu on bir çevrede birbiri ile yarışan partiler açısından EPS değerlendirildiğinde partileri ayrı ele almanın tıpkı Malezya'da olduğu gibi yanıltıcı olabileceği görülür. Örneğin aşağıdaki tabloda Belçika 2024 seçimlerinde on bir seçim çevresinin her birinin sonuçlarına göre yarışan parti sayısı hesaplamaları görülebilir:

Tablo 95: Belçika 2024 Seçimlerinde her seçim çevresi için ayrı hesaplanan EPS değerleri

SEÇİM ÇEVRESİ	ÜYE SAYISI	EPS
Anvers	24	5.46
Doğu Flanders	20	6.28
Batı Flanders	16	5.69
Flaman Brabant	15	6.43
Limburg	12	5.74
Hainuat	17	5.02
Liege	14	5.43
Namur	7	5.09
Valon Brabant	5	4.79
Luxemburg	4	4.24
Brussel	16	6.83
150	5.55	

Buna göre Anvers seçim çevresinde hesaplanan EPS değeri 5,46, Brussel seçim çevresinde 6,83'tür. On bir çevrenin ortalaması ise 5,55'dir. EPS değerinin tüm partilerin ayrı olarak hesaplanması durumunda çıkan 10,25 değeri parti sayısını olduğundan fazla göstermektedir. Bu noktada her iki hesaplamanın ortalamasını alarak bulduğumuz 7,18 değeri EPS'yi ne olduğundan fazla ne de olduğundan az gösterir. Bu şekilde hesaplandığında tüm ülkeyi tek bir seçim çevresi olarak kullanan Hollanda'nın EPS değeri, Belçika'dan fazladır. 1990 sonrası seçimlerinin ortalaması Belçika'da 5,90 iken Hollanda'da 6,61'dir. Tüm ülkenin tek seçim çevresi olması, sandalye kazanmayı kolaylaştırdığı için parti parçalanmasını ve çok partililiği destekler.

Belçika sekiz buçuk milyon, Hollanda on üç buçuk milyon civarında kayıtlı seçmene sahip olmalarına rağmen her ikisinin parlamento büyüklüğü de 150'dir. Dolayısıyla Belçika'da temsilci başına düşen seçmen sayısı yaklaşık olarak 55.000 civarında iken, Hollanda'da neredeyse 90.000 kişiye bir temsilci düşmektedir. Ayrıca tüm ülkenin tek bir seçim çevresi kabul edilmesi nedeniyle Hollanda'da bireysel temsil düzeyi düşüktür. Ayrıca tercihlilik imkânının da çok yüksek olmaması nedeniyle bireysel temsil puanı, karşılaştırılan ülkeler içerisinde Brezilya'dan sonra en düşük olan ülkedir. Belçika ise daha yüksek tercihlilik imkânı, daha iyi temsilci başına düşen seçmen sayısı ve ortalama seçim çevresi büyüklüğü ile orta düzeyde puanlar almaktadır. Aşağıdaki tablolarda Belçika 1991-2024 ve Hollanda 1994-2023 arasındaki parlamento seçimlerinde hesaplanan EPS, katılım oranları, kadın temsilci oranları, GALE ve TDE değerleri görülebilir:

Tablo 96: Belçika Temsilciler Meclisi (Kamer van Volksvertegenwoordigers) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1991-2024)

SEÇİM	MODEL	EPS	TDE-RV Katılım %*	KTO	GALe	TDE
1991	Açık Liste	5.41	87.88	9.43	4.24	78.42
1995	Açık Liste	5.19	86.01	12.00	3.67	77.53
1999	Açık Liste	5.79	86.69	23.33	3.33	81.57
2003	Açık Liste	4.93	89.09	35.33	5.92	77.57
2007	Açık Liste	5.29	88.72	36.67	3.21	80.76
2010	Açık Liste	6.28	87.56	39.33	3.53	82.28
2014	Açık Liste	5.97	89.37	39.33	4.49	81.84
2019	Açık Liste	7.10	82.83	42.67	3.07	81.89
2024	Açık Liste	7.18	80.27	42.67	3.62	80.66
9 SEÇİM	ORT	5.90	86.49	31.20	3.90	%80.28

*2014 seçimleri hariç tüm seçimlerde katılım oranları hem VAP-RV katılım oranı arasındaki fark, hem de yüksek geçersiz/boş oylar nedeniyle yeniden düzenlenmiştir.

Tablo 97: Hollanda Temsilciler Meclisi (Tweede Kamer der Staten-Generaal) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1994-2023)

SEÇİM	MODEL	EPS	RV-TDE Katılım %*	KTO	GALe	TDE
1994	Açık Liste	5.72	78.75	31.33	1.08	71.47
1998	Açık Liste	5.15	73.23	36.00	1.28	69.32
2002	Açık Liste	6.04	79.06	34.00	0.88	72.70
2003	Açık Liste	4.99	80.04	36.67	1.05	71.08
2006	Açık Liste	5.80	80.35	36.67	1.03	72.95
2010	Açık Liste	6.97	75.40	40.67	0.81	72.92
2012	Açık Liste	5.94	74.56	38.67	0.99	71.95
2017	Açık Liste	8.56	81.93	36.00	0.96	73.56
2021	Açık Liste	9.26	78.71	39.33	1.31	72.91
2023	Açık Liste	7.64	77.65	40.00	1.46	72.57
10 SEÇİM	ORT	6.61	77.97	36.93	1.09	%72.14

*Sadece 2023 seçimlerinde VAP-RV katılım oranı arasındaki küçük fark nedeniyle %0,1'den az bir düzeltme yapılmıştır.

1990 sonrası seçimleri için Hollanda'nın GALE değerleri 0,81-1,46 arasında değişiklik göstermekte ve ortalaması 1,09 olarak hesaplanmaktadır. Hollanda seçimleri GALE açısından tarihin her döneminde oldukça iyi değerlere sahip olmuştur. 1946-2023 arası gerçekleştirilen yirmi dört seçimin en kötü değeri 1971'de 1,73 olmuştur. Bu nedenle aşırı orantılı olarak kabul edilir ancak parti parçalanması, istikrarsız hükümetler ve uzun koalisyon müzakereleri gibi etkiler için de oldukça uygun bir alan sunar (Jacobs, 2018: 557). Buna neden olan tüm ülkenin tek bir seçim çevresi kabul edilmesidir. Genel kabule göre seçim çevresi büyüdükçe, Hollanda'da olduğu gibi kasıtlı bir baraj da konmamışsa, sandalyeler partiler arasında orantılı olarak dağıtılır ve GALE değeri yalnızca orantısızlığı ölçmeye odaklandığı için Hollanda gibi ülkeler ile daha önce gördüğümüz Güney Afrika, Namibya, Guyana gibi az sayıda parti ile sandalyelerini orantılı dağıtan ülkelerde düşük değerler alır. Belçika'da ise 1990 sonrası seçimlerinin GALE ortalaması 3,90 hesaplanmaktadır. Benzer seçim çevresi büyüklüğü nedeniyle İsrail'de olduğu gibi, bireysel temsil düzeyinden çok düşük puan alan Hollanda, hem EPS'nin yüksekliği hem de orantısızlığın azlığı nedenleriyle orantılı temsil düzeyinden çok yüksek puanlar almaktadır ve karşılaştırılan ülkeler içerisinde bu kategoride birinci sırada yer alır. Belçika ise Hollanda kadar olmasa da iyi olan orantısızlık düzeyi ve yüksek EPS nedeniyle orantılı temsil düzeyinden iyi puanlar almaktadır.

Bu iki ülkeyi katılımcı temsil düzeyleri açısından karşılaştırdığımızda ise her ikisinde de katılım oranlarının ortalamaların üzerinde olduğunu görmek mümkündür. Özellikle Belçika’da katılım oranları daha yüksektir ve yeniden düzenlenmiş ortalaması %86,5 civarındadır. Normalde zorunlu oylamanın olduğu Belçika’da resmi verilere göre bu ortalama %90,2’dir. Ancak çalışmada kullandığımız hesaplama yöntemine göre, önce geçersiz/boş oy oranı %5’i aştığında, aşan kısmı sanki oy vermemiş gibi katılım oranı hesaplamasından çıkarılmakta, yeni bir toplam oy değeri bulunmakta, sonra da bu değer VAP katılım oranı ile RV katılım oranı arasında %5’ten fazla fark varsa o farkın katılım oranından düşülmesi ile düzenlenmektedir. Tablodan görülebileceği üzere Belçika’da 1990 sonrası seçimlerinden yalnızca 2014 yılında geçersiz/boş oy oranı %4,3 olarak hesaplandığı için düzeltme gerektirmemiş, diğer seçimlerde geçersiz/boş oy oranı %5,1-7,5 arasında değişiklik gösterdiği için yeni hesaplamalar yapılmıştır. Ayrıca RV katılım oranı ile VAP katılım oranı arasındaki fark da 2014 yılında %2,16, 2010 yılında %4,57 olarak hesaplanmış, düzeltme gerektirmemiş, diğer seçimlerde %5,1-11,6 arasında değişiklik göstermesi nedeniyle yeniden hesaplanmıştır. Bu nedenle 2024 seçimlerinde resmi rakamlara göre %87,42 olarak görünen katılım oranı, çalışmada %80,27 olarak dikkate alınmaktadır. Hollanda’da ise hem geçersiz/boş oy oranlarının oldukça düşük olması hem de RV katılım oranı ile VAP katılım oranı arasında makul düzeyde farklar olması nedeniyle yalnızca 2023 seçimlerinde yapılan küçük bir düzeltme dışında herhangi bir düzeltme ihtiyacı olmamıştır. Kadın temsilci oranı açısından ise Hollanda 1990 sonrası seçimlerinin ortalaması bakımından Belçika’dan bir nebze daha iyi puanlara sahip olmasına rağmen, Belçika son yıllardaki seçimlerde Hollanda’dan daha yüksek oranlara sahiptir. Hollanda’nın son on seçiminin ortalaması %37, Belçika’nın son dokuz seçiminin ortalaması %31’dir. Ancak Belçika 1900’lerin başında yalnızca %10 civarında kadın temsilciye sahipken, 2010 ve 2014’te %40, 2019 ve 2024 seçimlerinde ise %43’lere ulaşmıştır. Hollanda ise bir kez 2010’da %41 ve 2023’de %40 oranlarına ulaşmış, 1994-2023 arası diğer tüm seçimlerde %31-39 arasında kadın temsilciye sahip olmuştur. Her iki unsur açısından da iyi değerlere sahip olan iki ülkeden Belçika daha yüksek katılım oranı ile katılımcı temsil düzeyinde çok iyi, Hollanda ise iyi değerler almaktadır.

TDE değerleri açısından ise ortalama değerler Belçika'da %80,28, Hollanda'da %72,14 olarak lmektedir. Bu değerler ile karşılaştırlan ülkeler arasında Belçika nc sırada, Hollanda ise on üçüncü sırada yer almaktadır. Hollanda EPS, GALE ve kadın temsilci oranları ortalaması açısından Belçika'dan daha iyi puanlar almasına rağmen; Belçika'nın daha yüksek puanlar almasının nedeni hem daha iyi olan katılım oranları hem de hem de tercihlilik imkânı ve bireysel temsil düzeyidir. Hatta çalışmada katılım oranları açısından yalnızca resmi veriler dikkate alınmış olsaydı Belçika, TDE değerleri daha yüksek hesaplanacağı için karşılaştırlan ülkeler içerisinde İsvie'i geçip ikinci sırada yer alacaktı.

4.6.3. İsviçre – Lüksemburg

İsviçre ve Lüksemburg, uzun yıllardır açık liste oylama modelini daha gelişmiş bir versiyonu olan panachage yöntemi ile kullanan ülkelerdendir. Her ikisinde de model oturmuş bir siyasal kültüre, köklü bir geçmişe sahiptir. Seçmene tek bir parti listesiyle sınırlı olmayan birden fazla aday arasından seçim yapma olanağı tanınır. Doldurulacak sandalye sayısını açmayacak kadar oy, aday gösterilen tüm adaylar arasında isteğe bağlı dağıtılabilir. Hatta iki oy bir aday üzerinde toplanabilir veya bazı isimlerin üzeri çizilebilir. İlk olarak her listedeki adaylara verilen oylar sayılır ve toplamlarla orantılı olarak sandalyeler tahsis edilir. Sandalyeler daha sonra adayların sahip oldukları oy sayısına göre doldurulur. Böylece kimlerin seçileceği büyük lde seçmenlerin elinde olur. Ancak mevcut haliyle bir parti listesine oy verme imkânı da bulunmaktadır. alışmalar genellikle bu imkânın var olduğu yerlerde seçmenlerden önemli bir kısmının tercihli oy kullanmayı seçmediğini göstermektedir. Tercihlilik imkânından yararlanma konusunda önemli faktörlerden birisi de bu tercihin herhangi bir etki yaratıp yaratmayacağı durumudur. Etki yaratması muhtemel durumlarda seçmenlerin tercihe yönelik ilgisi artmaktadır (Lakeman, 1974: 106).

Rae, tercihli oylama için bu kadar geniş bir kapsamın yalnızca 'muhalet partilerinin güçlendiği bölücü glerin oldukça zayıf olduğu, nispeten homojen, yüksek fikir birliğine sahip toplumlar' tarafından karşılanabileceğini söylemektedir (Bogdanor, 1983: 15). İsviçre ve Lüksemburg'un siyasal kültürleri bu modelin sürdürülebilirliğine uygundur. Örneğin İsviçre'de din, sınıf ve dil parti tercihinin güçlü belirleyicilerindendir (Horowitz, 1985: 303) ancak hükümet sistemi olarak uzun

yıllardır uyguladıkları Konkordanz yönetim sistemi (Arslan, 2013: 280) ve ‘sihirli formül’ adını verdikleri anlayış sayesinde partiler arasında büyük bir çekişme söz konusu değildir. Hükümetin yedi üyesi her zaman dört büyük partinin (SVP-Schweizerische Volkspartei / SP-Sozialdemokratische Partei der Schweiz / FDP-Die Liberalen / Centre-Die Mitte) oylarına göre belirlenmiş sayıdaki temsilcilerinden oluşmakta ve kararların birlikte alınması zorunluluğu bulunmaktadır. Bunun ana iki gerekçesi partilerin hiçbirinin diğerinden çok daha büyük olmaması ve çoğunluk (mutabakat) hükümeti oluşturmanın doğrudan demokrasi nedeniyle gerekli olmasıdır (Lutz, 2004: 289). İsviçre’den örnek alınarak altı üye birinci partiden üç üye ikinci partiden olacak şekilde dokuz üyeden oluşan benzeri bir yönetim konseyi (Consejo Nacional de Gobierno) uygulaması 1918-1933 ve 1951-1966 arasındaki yıllarda Uruguay’da da denenmiştir ancak düşük performansı nedeniyle 1967 Anayasası ile kaldırılmıştır (Nohlen, 2005: 489).

İsviçre’de seçim çevreleri yirmi altı kantondur ve parlamentonun 200 üyesi nüfus esasına göre kantonlar arasında orantılı olarak dağıtılmaktadır. Lüksemburg ise seçim çevresi büyüklüğü 7-23 arasında değişen dört seçim çevresinden oluşur ve parlamentonun 60 üyesi vardır. Dolayısıyla İsviçre’de ortalama seçim çevresi büyüklüğü 7,7 iken, Lüksemburg’da 15’tir. Beş buçuk milyon civarında kayıtlı seçmen ile İsviçre’de temsilci başına düşen seçmen sayısı yaklaşık 28.000 civarında iken, Lüksemburg’un 290.000 civarındaki kayıtlı seçmeni nedeniyle bu sayı 4.800 civarındadır. Ayrıca her iki ülkede de kullanılan modelin tercihlilik düzeyi yüksektir. Üç unsur bir arada değerlendirildiğinde daha küçük ortalama seçim çevresi büyüklüğüne sahip İsviçre çok iyi düzeyde bireysel temsil puanı ile karşılaştırılan ülkeler arasında üçüncü sırada, Lüksemburg ise iyi düzeyde dokuzuncu sırada yer alır.

Her iki ülke de çok partili bir sisteme sahiptir ve genellikle üç-dört parti uzun yıllardır siyasi yelpazenin geniş bölümünü elinde bulundurmaktadır. Ancak Lüksemburg daha küçük nüfusu nedeniyle daha az ayrılmaya sahiptir. Aslında temsilci başına düşen seçmen sayısının oldukça düşük olması, adaylara sandalye kazanmayı kolaylaştırdığı için cazip gelebilir ve parti parçalanmasını ya da bağımsız adayların sayısını artırabilir fakat Lüksemburg gibi küçük ve uyumlu toplumlarda geleneksel partilerin dışında yeni gruplara ihtiyaç duyulması, daha büyük nüfuslu

yerlere nazaran biraz daha zor olmaktadır (Leonard, 1983: 159). Benzer bir durum Malta’da da karşımıza çıkmaktadır. İsviçre’de oldukça uyumlu bir toplumdur ve listeli oylama modeli ile ilk seçimin yapıldığı 1919’dan 1990’ların ortalarına kadar dört büyük parti, çok eşit ve benzer oranlarda kalabilmiştir. Partilerden üç tanesi her zaman %20-30 arasında, dördüncüsü ise %10-16 arasında oy almıştır (Lutz, 2004: 289). Yalnızca son yıllarda Yeşillerin yükselmesinin dengeleri bir nebze değiştirdiği gözlemlenmektedir. 1990 sonrası seçimlerinin EPS ortalaması İsviçre’de 6,19, Lüksemburg’da 4,85’dir. Aşağıdaki tablolarda İsviçre 1991-2023 ve Lüksemburg 1994-2023 arasındaki parlamento seçimlerinde hesaplanan EPS, katılım oranları, kadın temsilci oranları, GALE ve TDE değerleri görülebilir:

Tablo 98: İsviçre Ulusal Konseyi (Nationalrat) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1991-2023)

SEÇİM	MODEL	EPS	TDE Katılım %*	KTO	GALe	TDE
1991	Açık (Pan.)	7.38	44.67	17.50	2.60	72.97
1995	Açık (Pan.)	6.79	40.66	21.00	4.37	71.06
1999	Açık (Pan.)	5.87	39.94	22.50	3.17	71.86
2003	Açık (Pan.)	5.44	42.27	25.00	2.47	72.59
2007	Açık (Pan.)	5.61	44.79	29.50	2.56	74.47
2011	Açık (Pan.)	6.35	44.59	28.50	3.76	74.04
2015	Açık (Pan.)	5.83	43.63	32.00	3.69	74.11
2019	Açık (Pan.)	6.47	41.06	41.50	2.46	76.66
2023	Açık (Pan.)	5.97	41.08	38.50	3.60**	75.02
9 SEÇİM	ORT	6.19	42.52	28.44	3.19	%73.64

*Tüm seçimlerde katılım oranları VAP-RV katılım oranı arasındaki fark nedeniyle yeniden düzenlenmiştir.

**2023 seçimlerinde yaklaşık %3 oy alan diğer kategorisinin oylarının resmi sonuçlar içerisinde ayrıştırılmamış olması nedeniyle bu oylar hesaplama dışında tutulmuştur (Gallagher, 2024: 61).

Tablo 99: Lüksemburg Temsilciler Meclisi (D’Chamber) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1994-2023)

SEÇİM	MODEL	EPS	TDE Katılım %*	KTO	GALe	TDE
1994	Açık Liste	4.71	64.20	20.00	4.67	71.41
1999	Açık Liste	4.71	60.62	16.67	3.22	70.96
2004	Açık Liste	4.26	60.95	20.00	3.36	70.58
2009	Açık Liste	4.25	56.88	25.00	4.22	69.71
2013	Açık Liste	4.85	58.47	23.33	5.20	70.35
2018	Açık Liste	5.58	51.16	20.00	5.57	68.99
2023	Açık Liste	5.59	50.12	30.00	5.96	70.40
7 SEÇİM	ORT	4.85	57.49	22.14	4.60	%70.34

*Tüm seçimlerde katılım oranları hem VAP-RV katılım oranı arasındaki yüksek farklar hem de yüksek geçersiz/boş oy oranları nedeniyle yeniden düzenlenmiştir.

İki ülke GALE açısından değerlendirildiğinde 1990 sonrası seçimlerinin ortalama değeri İsviçre’de 3,19, Lüksemburg’da 4,60 olarak hesaplanmaktadır. Her ikisinde de yasal bir baraj olmamasına rağmen, Lüksemburg’un küçük bir parlamento büyüklüğüne sahip olması nedeniyle en az bir sandalye kazanan partilerin uygulamada genellikle %3,5 üzerinde bir oy almış olması gerekmektedir. Bu durum küçük partiler üzerinde sanki fiziki bir baraj varmış gibi bir etki yapar. Ayrıca sandalyelerin dağılımında kullanılan hesaplama yönteminin büyük partileri desteklemesi mevcut orantısızlığın nedenlerinden birisi sayılabilir. EPS ve GALE değerleri birlikte değerlendirildiğinde orantılı temsil düzeyi yönünden de Lüksemburg iyi, İsviçre çok iyi düzeyde puanlar alır.

Tercihlilik ve küçüklük nedeniyle bireysel temsil düzeyinin ve orantılılık düzeyinin yüksek olmasına rağmen iki ülkenin de en sorunlu olduğu kısım katılımcı temsildir. Her iki ülkede de katılım oranları oldukça düşüktür. Bunun nedenlerinden birisi katılım için kayıt gerekliliği ve yabancıların nüfus içerisinde sayılmasına rağmen oy kullanamıyor olmasıdır. RV katılım oranı ile VAP katılım oranı arasındaki fark özellikle Lüksemburg’da incelenen dönemde yaklaşık %35 civarındadır ve oldukça yüksektir. İsviçre’de bu fark yaklaşık %8 düzeyindedir. Dolayısıyla İsviçre için %3-5 oranlarında bir düzeltme yeterli olur. Ancak Lüksemburg’da RV katılım oranları ile VAP katılım oranları arasındaki büyük fark %30 civarında düzeltmeler gerektirmektedir. İlave olarak Lüksemburg’da zorunlu oylama nedeniyle %6-7 civarında ortaya çıkan geçersiz/boş oy oranları da ufak bir düzeltme eklenmesine neden olur. Bunların neticesinde Lüksemburg’da RV katılım oranı ortalama %89 görünmekte iken, çalışmada %57,5; İsviçre’de ise RV katılım oranı ortalama %47 iken, %42,5 olarak dikkate alınmıştır.

İsviçre’de katılım oranlarının her zaman düşük olmasının nedenlerinden birisi olarak hâkimler, mahalli idare yöneticileri vb. pek çok kamu görevlisinin seçimle iş başına gelmesi ve sık, kolay uygulanan referandumlar gibi nedenlerle her yıl çok sayıda seçim yapılıyor olması gösterilebilir. Seçmenler neredeyse her yıl on bir-on iki kez oylamaya çağırılmaktadır. Bu durum da seçmenin ilgisinin azalmasına neden olabilmektedir. Bir başka neden de rekabet ortamının gelişmemiş olması nedeniyle seçmenin oylamanın maliyetine katlanmanın gerekli olmadığını düşünmesidir.

Seçmen vereceği oyun sistemde bir değişikliğe neden olacağını düşünmediği için sandığa ilgi duymaz. Her halükarda uzlaşma kültürüne uygun bir yönetim varlığını sürdürmeye devam edecektir. Ayrıca modelin karmaşıklığının da katılım oranlarının düşüklüğü üzerindeki etkisi yadsınamaz.

Kadın temsilci oranları ise İsviçre’de son yıllarda %40 civarlarına gelmekle birlikte incelenen dönem ortalaması %28,44’tür. Ayrıca İsviçre kadınlara oy hakkının en geç verildiği ülkelerden birisi olması nedeniyle dikkat çekmektedir. 1959 yılında gerçekleştirilen bir referandum ile kadınlara oy hakkı verilmesinin reddedilmesinin ardından bazı kantonlarda kabul edilmesine rağmen federal seçimlerde ülke genelinde tüm kadınların oy hakkına kavuşması ancak 1971 yılında yapılan referandum ile olabilmıştır (Arslan, 2013: 288-289). Referanduma rağmen bazı kantonlarda kadınların yerel düzeyde oy kullanmasına uzun süre izin verilmemiştir. Hatta halen doğrudan demokrasiye yakın bir şekilde Landsgemeinde adı verilen açık hava meclisinde vatandaşların kantonla ilgili konularda el kaldırarak oy kullandığı Appenzell Innerrhoden’de kadınların oy hakkı 1990’da yeniden reddedildikten sonra 1991’de Federal Mahkeme kararıyla tanınmıştır (von Wyl, 2021). Lüksemburg’da ise kadın temsilci oranı ortalaması %22 ile İsviçre’den daha düşük düzeydedir. Ekonomik-sosyal yönden gelişmiş bir ülke olmasına rağmen Lüksemburg’da son 2023 seçimlerinde dahi kadın temsilci oranı ancak %30 olmuş ve en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu duruma parlamentonun daha küçük olmasının neden olduğu düşünülebilir. 2016 yılında kabul edilen bir yasa ile oyların en %2’sini almış olan bir siyasi partinin, kendisine tahsis edilen devlet fonundan %100 oranında yararlanabilmesi için dört seçim çevresinde sunduğu aday listelerinde her cinsiyetten en az yirmi dört aday bulundurması şartı getirilmiştir. Tek bir cinsiyetten 15-23 arasında aday bulunduran partiler ise tahsis edilen fondan aday sayısına göre %25-95 aralığında faydalanabileceklerdir⁵⁵. Teşvik edici bu yasaya ve tercihli oy imkânına rağmen, kadın temsilci oranları henüz istenen düzeye gelememiştir. Bu iki unsur bir arada değerlendirildiğinde katılımcı temsil düzeyi açısından İsviçre çok düşük, Lüksemburg ise düşük puanlar almaktadır.

⁵⁵ Bkz: <https://data.ipu.org/parliament/LU/LU-LC01/> (Erişim tarihi: 04.11.2024).

Tüm bunlar birlikte değerlendirildiğinde TDE değerleri açısından iki ülke de iyiye yakın orta bir temsil düzeyine sahiptir. İsviçre’de 1990 sonrası gerçekleştirilen dokuz seçimin TDE ortalaması %73,64, Lüksemburg’da yedi seçimin ortalaması %70,34’tür. Aynı tercihlilik düzeyine sahip benzer yapıdaki iki ülkeden İsviçre EPS, GALE, kadın temsilci oranı ve ortalama seçim çevresi büyüklüğü yönlerinden daha iyi iken; Lüksemburg katılım oranı ve temsilci başına düşen seçmen sayısı açısından daha iyidir. Bireysel temsil ve orantılı temsile yönelik hesaplamalardan iyi puanlar almalarına rağmen, katılımcı temsil düzeyinin düşüklüğü, diğer açık liste oylama modellerinden daha gerilerde değerlendirilmelerine neden olmaktadır. Panachage açık liste oylama türü diğer modellerle kıyaslandığında ise STV, MMP gibi modellerden daha düşük, AV ile benzer, kapalı liste, TRS, FPTP, PBV gibi tek seçenekli modellerden daha yüksek temsil düzeyi puanları almaktadır.

4.6.4. Avusturya

Açık liste oylama modelini uzun yıllardır kullanan bir başka Avrupa ülkesi de Avusturya’dır. Avusturya bu modeli kullanan diğer ülkelerden hesaplama aşamasında uyguladığı üç kademeli karışık formül ile ayrılır. Ulusal Konseyin 183 üyesi vardır. 1992 yılında gerçekleştirilen seçim reformuna kadar seçim çevreleri olarak dokuz eyalet kullanılmıştır. 1992’de yapılan değişikliklerle eyaletlerin altında kırk üç alt seçim çevresi oluşturulmuş⁵⁶ 2012’de ise Steiermark’daki birleştirmeler ile otuz dokuza düşürülmüştür⁵⁷. Tüm sandalyeler nüfuslarına ve seçmen listesinde yer alan yurtdışında yaşayan Avusturyalıların sayısına göre dokuz eyalete 5-34 arasında seçim çevresi büyüklüğünde dağıtılır. Daha sonra eyaletlere dağıtılan sandalyeler vatandaş sayılarına göre alt otuz dokuz seçim çevresine bölüştürülür. Son halinde alt seçim çevreleri 1-9 arasında sandalyeye sahiptir⁵⁸.

⁵⁶ Bkz: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1992_471_0/1992_471_0.pdf (Erişim Tarihi: 05.11.2024).

⁵⁷ Bkz: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblAuth/BGBLA_2012_I_106/BGBLA_2012_I_106.pdf (Erişim Tarihi: 05.11.2024).

⁵⁸ Bkz: <https://www.bmi.gv.at/412/Nationalratswahlen/Wahlkreiseinteilung.aspx> (Erişim tarihi: 05.11.2024).

Seçmenlerin her biri ulusal, eyalet ve alt seçim çevrelerinde parti tercihlerini ve/veya tercih edilen bir adayı belirtebilirler. Listelerde değişiklik yapılmasına veya karışık listelere izin verilmez. Partiler alt seçim çevrelerinde sandalye sayısının iki katı kadar veya on iki aday gösterebilirler. Eyalet seçim çevrelerinde de eyalete düşen sandalye sayısının iki katı kadar aday gösterilebilir. Seçmenler alt seçim çevresinde bir adayı işaretleyerek ve eyalet ile ulusal seçim çevrelerinden birer adayın adını veya aday numarasını ilgili yerlere yazarak oy verirler çünkü oy pusulasında yalnızca alt seçim çevrelerindeki adayların listesi yer almaktadır. Tercihli oy kullanmak zorunlu değildir. Seçmenler dilerse doğrudan parti tercihinde bulunabilir. Parti tercihi belirtmeden aday tercihinde bulunmaları durumunda da oyları parti tercihinin sayılır. Ancak ulusal ve eyalet düzeyinde adayın adının veya numarasının yanlış parti altında yazılması durumunda oy geçersiz sayılır (Müller, 2005: 402). Bir adayın tercihli oylarla seçilebilmesi için ulusal düzeyde parti oylarının %7'sini, eyalet düzeyinde %10'unu ve alt seçim çevresinde %14'ünü alması gerekir. Aşağıda 2017 seçimlerine ait örnek oy pusulası görülebilir:

Amtlicher Stimmzettel
für die
Nationalratswahl am 15. Oktober 2017
Regionalwahlkreis 7A - Innsbruck

Liste Nr.	1	2	3	4	5 leer	6	7	8	9	10	11
Partei- bezeichnung	Sozialdemokratische Partei Österreichs	Liste Sebastian Kurz – die neue Volkspartei	Freiheitliche Partei Österreichs	Die Grünen – Die Grüne Alternative		NEOS – Das Neue Österreich gemeinsam mit Imgrid Griss, Bürgerinnen und Bürger für Freiheit und Verantwortung	Freie Liste Österreich & FPS Liste Dr. Karl Schnell	Liste Roland Düringer – Meine Stimme GILT	Kommunistische Partei Österreichs und Plattform Plus – offene Liste	Liste Peter Pilz	Die Weissen – Das Recht geht vom Volk aus. Wir alle entschei- den in Österreich. Die Volksbewegung.
Kurz- bezeichnung	SPÖ	ÖVP	FPÖ	GRÜNE		NEOS	FLÖ	GILT	KPÖ	PILZ	WEIßE
Für die gewählte Partei im Kreis ein X einzeichnen	☐	☐	☐	☐		☐	☐	☐	☐	☐	☐
VORZUGSSTIMME – BUNDESWAHLVORSCHLAG Für die ersten einen Vorschlag machen die Bundespräsidentin gibt die Bundespräsidentin den ersten Vorschlag der Bundespräsidentin den ersten Vorschlag der Bundespräsidentin											
VORZUGSSTIMME – LANDESWAHLKREIS Für die ersten einen Vorschlag machen die Landespräsidentin gibt die Landespräsidentin den ersten Vorschlag der Landespräsidentin den ersten Vorschlag der Landespräsidentin											
VORZUGSSTIMME – REGIONALWAHLKREIS Für die ersten einen Vorschlag machen die Regionalpräsidentin gibt die Regionalpräsidentin den ersten Vorschlag der Regionalpräsidentin den ersten Vorschlag der Regionalpräsidentin	1 MAG. YILDIRIM ○ Selma, 1965	1 THALER ○ Barbara, 1962	1 HAAGER ○ Christoph, 1946	1 DR. INSAM ○ Herbert, 1927		1 MAG. SEIDL ○ Julia, 1981	1 ING. PIRCHER ○ Jörg, 1954	1 DÖRNER ○ Wolfgang, 1975	1 MAG. STEINER ○ Robert, 1979	1 CHELUCCI ○ Maria, 1973	1 MAG. GABER ○ Andreas, 1977
	2 MAG. FALCH ○ Reinhold, 1948	2 MAG. FALCH ○ Reinhold, 1948	2 DENGS ○ Andrea, 1968	2 MAG. SCHWARZL ○ Ursula Maria, 1965		2 DR. KITTINGER ○ Christina, 1968	2 MARK ○ Harald, 1956	2 WELSCH ○ Monika Maria Sophia, 1989	2 PASTYRIK ○ Gerda, 1965	2 KINDLER ○ Brigitte, 1969	
	3 SCHIFFER ○ Gabriele, 1966	3 MADLMAYR ○ Maria, 1962	3 KURZ ○ Hermann, 1955	3 DR. KRAMMER-STARK ○ Renate, 1971		3 MAG. KLINGLER- NEUBAUER ○ Dagmar Margit, 1965	3 KÖR ○ Rainer, 1968		3 SINZ ○ Wolfgang, 1986	3 DR. BENZER ○ Arnold, 1954	
	4 GASSER ○ Stefan Ernst Rudolf, 1983	4 HÖCK ○ Christian, 1965	4 GREGORIE ○ Detlev, 1968	4 LECHLEITNER ○ Thomas, 1985		4 LIEBHART ○ Roland, 1969	4 PILINGER ○ Edgar, 1968		4 OBERAUER ○ Christine, 1974	4 KUTNER ○ Astrid, 1958	
	5 HÖTZL ○ Jemil, 1985	5 GRUBISIC ○ Marina, 1983	5 KUNST ○ Andreas, 1963	5 NEBLER ○ Barbara, 1991		5 MAG. PALLHUBER ○ Patrick, 1985	5 PRANTL ○ Elias, 1997		5 FRITZ ○ Martin, 1982	5 DR. GÜRTLER ○ Werner, 1981	
	6 BRENNSTEINER ○ Rudolf, 1959	6 RENK ○ Monika, 1969	6 HOLAUZ ○ Helmut, 1978	6 DAXNER ○ Sebastian, 1969		6 RALSER ○ Emanuel, 1983	6 ERHART ○ Helmut, 1982				
	7 ALLMEIDER ○ Andrea Cindy, 1965	7 STAFER ○ Veronika, 1984	7 REICHWALTER ○ Peter, 1983	7 HÖRMANN ○ Angelika, 1953		7 DR. ALGE ○ Wilfried, 1973	7 GSTREINTHALER ○ Andrea, 1958				
	8 BUCHACHER ○ Helmut Josef, 1957	8 BERLOFFA ○ Daniela, 1992	8 DENZ ○ Jutta Maria, 1997	8 MAG. SCHMID ○ Julia Maria, 1983		8 NIEDERMODER ○ Jochen, 1969					
	9 MAG. DR. YILDIZ ○ Bediha, 1967	9 MAG. DR. MOLLING ○ Heinrich, 1955	9 MAG. DENZ ○ Einar, 1959	9 MAG. FRITZ ○ Gerhard, 1949		9 MAG. WINDSCHÜLER ○ Bernhard, 1972					
	10 KUEN ○ Heinrich, 1949	10 APPLER ○ Christoph, 1985	10 DIPL. ING. ACHHOFNER ○ Evelyn, 1965	10 MAG. HEIS ○ Kathrin, 1985		10 STEMBERGER ○ Anton, 1973					
	11 FAUSTER ○ Sabine Elisabeth, 1969	11 KOBELINGER ○ Martin, 1983	11 MAG. ADWERTZGER ○ Martin, 1973	11 WILLY ○ Jozsef Csaba, 1993		11 KÖBL ○ János, 1983					
	12 PEER ○ Franz Josef, 1948	12 PÖCK ○ Peter, 1969	12 FEDERSPIEL ○ Rudolf, 1949	12 ONAY ○ Mehmet, 1977		12 SCHUMACHER ○ Lukas, 1992					

Şekil 8: Avusturya 2017 seçimleri örnek oy pusulası (Musterstimmzettel -2017)

Kaynak: https://www.oesterreich.gv.at/themen/transparenz_und_partizipation_in_der_demokratie/demokratie-und-wahlen/wahlen/1/Seite.320260.html (Erişim tarihi:05.11.2024).

Oylar sayıldıktan sonra üç kademedede işleme alınır. İlk olarak her bir eyalet seçim çevresi için sandalye sayılarına göre bir Hare kotası belirlenir. Bu kota birinci kademedede alt seçim çevrelerine uygulanır ve alt seçim çevrelerinde kotaya ulaşan adaylar sandalye kazanmış olur. Bu şekilde sandalyelerin hemen hemen yarısından fazlası dağıtılır. İkinci kademedede sandalyeler, bir alt seçim çevresinde bir sandalye kazanmış olan veya ülke geneli geçerli oyların %4'ünü alan partiler arasında tekrar dağıtılır. İkinci kademe sandalye hesaplanmasında tüm oylar dikkate alınır ve eyalet kotasına göre her partinin kaç sandalye kazanacağı hesaplanır. Ardından alt seçim çevrelerinde zaten dağıtılmış olan sandalyeler bu sayıdan çıkarılır ve kalan sandalyelerin eyalet seçim çevresi adayları arasında dağıtımı yapılır. Son olarak üçüncü kademedede sandalyeler ulusal düzeyde tüm geçerli oylar dikkate alınarak, alt seçim çevrelerinden en az bir sandalye kazanmış veya en az %4 oy almış partiler arasında, d'Hondt hesaplama yöntemine göre dağıtılır. Bölgesel ve eyalet düzeyinde dağıtılmış olan sandalyeler her parti için hesaplanmış olan sayıdan düşülür. Teorik olarak bir partinin üçüncü kademedede daha önceki iki kademedede kazandıklarından az sayıda sandalye kazanması mümkündür ancak bu şimdiye kadar hiç gerçekleşmemiştir (Müller, 2005: 402). Gerçekleşirse ilk iki kademedede dağıtılanlar geçerli olur.

Seçmenler her kademe seçim çevresinde aday tercihi yapabilir ve oylar sandalyelere dönüştürülürken adaylar yeterli sayıda tercih oyu alamazlarsa parti listesi geçerli olur. 1994-2002 arasında sandalyelerin yarısından biraz fazlasının birinci kademedede, yaklaşık üçte birinin ikinci kademedede ve %13'ünün üçüncü kademedede doldurulduğu görülmüştür. Dolayısıyla %87'si Hare yöntemi ile %13'ü d'Hondt yöntemi ile dağıtılmıştır (Müller, 2005: 404). Her ne kadar tercihli oy imkânı olsa da aynı zamanda parti listesini kabul etme seçeneğinin de var olması ile federal ve ulusal kademedede adayın isminin veya numarasının yazılması gerekliliği gibi faktörler tercihli oy kullanımını sınırlandırmaktadır. Örneğin 1994 seçimlerinde alt çevrelerde aday tercihi yapan seçmen sayısı ancak %25, federal düzeyde ise %8'dir. Üst sıralardaki adaylar dışında sıralamayı değiştirerek sandalye kazanan aday sayısı genellikle çok azdır (Müller, 2005: 409). Ancak tercihli oylamanın ve üç kademeli çevrelerin bireysel temsil yönünden olumlu özellikleri bulunmaktadır. Alt seçim çevrelerinin büyüklüğü çok yüksek değildir ve bireysel temsile belirli oranda imkân verir. Parlamento üyeleri

de kendilerini daha çok o çevrenin temsilcisi olarak görürler ve böylece adayların belirlenmesi konusunda parti yönetimlerinin etkileri sınırlı kalır (Müller, 2005: 409). Yaklaşık 33.000 civarında çok yüksek olmayan temsilci başına düşen seçmen sayısı, orta tercihlilik düzeyi ve 1990 seçimleri hariç çok büyük olmayan seçim çevresi büyüklükleri bir arada değerlendirildiğinde Avusturya, bireysel temsil düzeyi bakımından iyi puanlara sahiptir.

Avusturya'nın 1945 sonrası seçimlerinin ana iki kanadını merkez sol sosyal demokrat Sozialdemokratische Partei Österreichs (SPÖ) ve merkez sağ liberal muhafazakâr Österreichische Volkspartei (ÖVP) oluşturmaktadır. 1990'lara kadar bu iki parti oyların %85-95'ine sahip olmuş ve dönüşümlü olarak yönetimi ellerinde tutmuşlardır. Üçüncü parti konumunda yer alan aşırı sağ Freiheitliche Partei Österreichs (FPÖ) ise genellikle %5-10 arasında bir oya sahip olmuştur. Geniş bölge seçim çevrelerinde listeli bir oylama modeli kullanmasına rağmen yaklaşık kırk sene boyunca Birleşik Krallık'takine benzer bu yapı varlığını sürdürebilmiştir. EPS 1990 yılına kadar en fazla 2,78 olarak hesaplanmıştır ve ancak 1990 seçimlerinden sonra için üzerine çıkmıştır. Avusturya örneği siyasal kültürün parti parçalanması üzerinde modelin kendisinden daha önemli olduğunu göstermektedir. Aşırı sağın dünyada yükselmeye başladığı 1990'lardan beri önemli bir sıçrama yapan FPÖ en son 2024 seçimlerinde %29 oy alarak birinci parti konumuna kadar gelmiştir. 1990-2024 arasında ise inişli çıkışlı ama daima %10'un üzerinde, bazen %27'ye varan oylar elde etmişlerdir. Bu arada ana iki partinin azalan oy toplamaları 1999'da %60'a kadar gerilemiş, 2000'lerin başındaki toparlanma ile tekrar %79'a çıkmış, 2008'de yeniden %55'e gerilemiş ve son olarak 2024'de %47'ye kadar düşmüştür. 1986'da sahneye dördüncü bir taraf olarak Yeşiller çıkmaya başlamış ve ilk seçimlerinde sekiz sandalye kazanmışlardır. Ardından bir kez 2017'de baraj altı kalmalarının dışında daima %5-14 oy alarak 8-26 arasında sandalye elde etmişlerdir. 1994'te beşinci bir taraf olarak Liberales Forum (LIF), 2006-2010 arasında Bündnis Zukunft Österreich (BZÖ) ve 2013 sonrası Das Neue Österreich und Liberales Forum (NEOS) partileri %4-11 arası oylarla 7-21 arasında sandalyeler kazanmışlardır. Böylece artık iki partili yapı kalıcı olarak üç ana partinin olduğu bir çok partili sisteme evrilmiştir. Aşağıda Avusturya'nın 1962-2024 arası seçimlerinde partilerin oy ve sandalye dağılımları görülebilir:

Tablo 100: Avusturya Ulusal Konseyi (Nationalrat) seçim sonuçları ve sandalye dağılımları (1962-2024)*

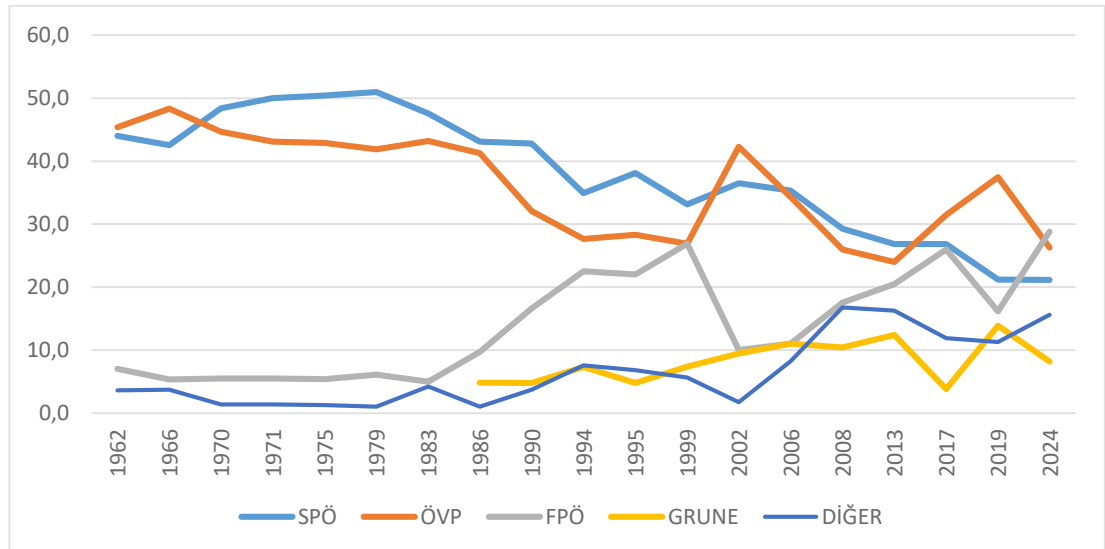
YIL	SPÖ			ÖVP			FPÖ			DIE GRÜNEN			LIF (1994-2002) BZÖ (2006-2008) NEOS (2013-2024)			DiĞER			TOP
	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	Oy %	San.	San%	San.
1962	44,0	76	46,1	45,4	81	49,1	7,0	8	4,8							3,6	0	0,0	165
1966	42,6	74	44,8	48,4	85	51,5	5,4	6	3,6							3,7	0	0,0	165
1970	48,4	81	49,1	44,7	78	47,3	5,5	6	3,6							1,4	0	0,0	165
1971	50,0	93	50,8	43,1	80	43,7	5,5	10	5,5							1,4	0	0,0	183
1975	50,4	93	50,8	42,9	80	43,7	5,4	10	5,5							1,3	0	0,0	183
1979	51,0	95	51,9	41,9	77	42,1	6,1	11	6,0							1,0	0	0,0	183
1983	47,6	90	49,2	43,2	81	44,3	5,0	12	6,6							4,2	0	0,0	183
1986	43,1	80	43,7	41,3	77	42,1	9,7	18	9,8	4,8	8	4,4				1,0	0	0,0	183
1990	42,8	80	43,7	32,1	60	32,8	16,6	33	18,0	4,8	10	5,5				3,7	0	0,0	183
1994	34,9	65	35,5	27,7	52	28,4	22,5	42	23,0	7,3	13	7,1	6,0	11	6,0	1,6	0	0,0	183
1995	38,1	71	38,8	28,3	52	28,4	22,0	41	22,4	4,8	9	4,9	5,5	10	5,5	1,3	0	0,0	183
1999	33,2	65	35,5	26,9	52	28,4	26,9	52	28,4	7,4	14	7,7	3,7	0	0,0	2,0	0	0,0	183
2002	36,5	69	37,7	42,3	79	43,2	10,0	18	9,8	9,5	17	9,3	1,0	0	0,0	0,7	0	0,0	183
2006	35,3	68	37,2	34,3	66	36,1	11,0	21	11,5	11,1	21	11,5	4,1	7	3,8	4,1	0	0,0	183
2008	29,3	57	31,1	26,0	51	27,9	17,5	34	18,6	10,4	20	10,9	10,7	21	11,5	6,1	0	0,0	183
2013	26,8	52	28,4	24,0	47	25,7	20,5	40	21,9	12,4	24	13,1	5,0	9	4,9	11,3	11**	6,0	183
2017	26,9	52	28,4	31,5	62	33,9	26,0	51	27,9	3,8	0	0,0	5,3	10	5,5	6,6	8**	4,4	183
2019	21,2	40	21,9	37,5	71	38,8	16,2	31	16,9	13,9	26	14,2	8,1	15	8,2	3,2	0	0,0	183
2024	21,1	41	22,4	26,3	51	27,9	28,8	57	31,1	8,2	16	8,7	9,1	18	9,8	6,5	0	0,0	183

*Avusturya seçim sonuçları için Bkz: <https://www.bmi.gv.at/412/Nationalratswahlen/start.aspx> (Erişim tarihi: 05.11.2024).

**2013 seçimlerinde %5,7 oy ile Team Stronach on bir; 2017 seçimlerinde %4,4 oy ile Liste Pilz sekiz sandalye kazanmıştır.

Avusturya partilerinin oy oranlarının seyri 1960'lerden günümüze incelendiğinde iki büyüklerin üç büyüklere dönüşümü dikkat çeker. SPÖ ve ÖVP güç kaybederken üçüncü parti FPÖ'nün yükselişi, arenaya Yeşiller ve diğer partilerin dördüncü, beşinci olarak dâhil olmaları aşağıdaki şekil üzerinden de gözlemlenebilir:

Şekil 9: Avusturya partilerinin oy oranları (1962-2024)

Bu çok partililiğe gidişin sebebi olarak orantılı oylama modelinin varlığını öne sürmek yetersiz olur. Zira Avusturya’da orantılı modelin kullanımı çok daha eskilere dayanmaktadır. Partilerin doğup yükselişi genellikle dünya genelindeki siyasal ortamdan ve uluslararası gelişmelerden önemli düzeyde etkilenmektedir. Günümüzde pek çok ülkede eskinin ideolojik ayrımları bulanıklaşmakla birlikte demokrasi, yeni sağ, çevre, kadın hareketleri gibi yeni akımlar yükselerek partileşmekte, artan uluslararası göç ile birlikte aşırı sağın yükselişi de göze çarpmaktadır. Bu açıdan Avusturya’da 1990’lara kadar üçün altında kalan EPS, 1990’larda 3,16-3,87 arasında, 2000’li yıllarda ise 3,02-5,15 arasında değişiklik göstermiştir. Son on bir seçimin EPS ortalaması 4,01 olmuştur. Aşağıdaki tabloda Avusturya’nın 1990-2024 arası gerçekleştirilen seçimlerinin EPS, katılım, kadın temsilci oranları, GALE ve TDE değerleri görülebilir:

Tablo 101: Avusturya Ulusal Konseyi (Nationalrat) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1990-2024)

SEÇİM	MODEL	EPS	TDE-RV Katılım %*	KTO	GALE	TDE
1990	Açık Liste	3.16	85.47	21.31	2.07	68.91
1994	Açık Liste	3.87	81.02	23.50	1.03	78.99
1995	Açık Liste	3.59	83.64	26.78	1.03	79.75
1999	Açık Liste	3.82	77.64	26.78	3.53	76.50
2002	Açık Liste	3.02	82.45	33.88	1.33	79.26
2006	Açık Liste	3.71	78.21	32.24	2.80	78.03
2008	Açık Liste	4.79	78.81	27.32	2.92	79.49
2013	Açık Liste	5.15	70.87	33.33	3.31	78.75
2017	Açık Liste	4.08	73.79	34.43	3.73	77.02
2019	Açık Liste	4.20	69.40	39.34	1.85	78.62
2024	Açık Liste	4.69	70.76	36.10	3.24	78.31
11 SEÇİM	ORT	4.01	77.46	30.46	2.44	%77.60

*2008 seçimleri hariç diğer seçimlerde katılım oranları VAP-RV katılım oranı arasındaki fark nedeniyle yeniden düzenlenmiştir.

Avusturya seçimleri GALE açısından değerlendirildiğinde ise üç kademeli sandalye dağıtımının MMP modeline benzer şekilde iyi düzeyde bir orantılılık sağladığı görülmektedir. Zaten modelin kurgulanma mantığı orantılılık sağlayabilmesi üzerinedir. Bazı yıllarda değer için üzerine çıkması ise ülke genelinde uygulanan %4 seçim barajından kaynaklıdır. Küçük bir parti baraja takıldığında bir miktar sapma meydana gelir. Örneğin GALE değerinin en yüksek (3,73) hesaplandığı 2017 seçimlerinde Yeşiller %3,8 oy alıp sandalye kazanamamıştır. Ancak üç kademe ve barajın varlığı parti parçalanmasını önleyerek parlamentoda koalisyon oluşumunu

zorlaştıracak ve istikrarı zedeleyecek çok daha yüksek sayıda küçük parti olmasını engellemesi yönüyle desteklenmekte, kabul görmektedir. Son on bir seçimin GALE ortalaması 2,44'dür ve karşılaştırılan ülkeler içerisinde onuncu sırada yer almaktadır. Özellikle öndeki ülkelerin bir kısmının iki partililiğin desteğiyle düşük değerler aldığı ve 305 seçimin ortalama GALE değerinin 6,44 olduğu dikkate alınırse pek çok ülkeden iyi bir düzeydedir. EPS ile birlikte değerlendirildiğinde ise orantılı temsil düzeyi açısından Avusturya iyi düzeyde puanlar alır.

Avusturya'da katılım oranları tarih boyunca yüksek olmuş, %75-85 arasında hesaplanmıştır. Ancak VAP katılım oranı ile kayıt dışı tutulan nüfus dikkate alındığında son yıllarda %70'lere kadar gerilemiştir. Orta Avrupa'daki bütün komşu ülkelerinden daha yüksek bir ortalama katılım düzeyine sahiptir. Son on bir seçimin ortalaması %77,5'tur. Kadın temsilci oranları ise 1990'ların başlarında İskandinav ülkeleri hariç pek çok Avrupa ülkesinden yüksek olmasına rağmen, diğer ülkelerdeki gibi hızlı bir yükseliş sergileyememiş, daha yavaş bir artışa sahne olmuştur. Kadın temsiline yönelik yasal bir kota bulunmamakla birlikte bazı partilerin adaylık konusunda kendi iç politikaları vardır. SPÖ'de adaylıkların %40'ı, ÖVP'de %33,3'ü ve Yeşiller'de %50'si kadın adaylardan oluşmalıdır⁵⁹. Son 2024 seçimleri sonucunda oluşan parlamentoda kadın temsilci oranı %36,1 olmuştur. En yüksek düzey ise 2019 seçimlerindeki %39,3'tür. Son 11 seçimin ortalaması %30,5 düzeyindedir. Böylece katılımcı temsil yönünden de Avusturya seçimleri iyi düzeyde puanlar almaktadır.

Her üç düzeyde de iyi puanlara sahip olan ülkenin TDE değerleri de iyi olarak değerlendirilir. Katılım oranı, GALE değerleri, ortalama seçim çevresi büyüklüğü ve temsilci başına düşen seçmen sayısı ortalamaların üzerindedir. Bunların yanı sıra EPS, kadın temsilci oranı ve tercihlilik düzeyi de orta seviyededir. Görüldüğü gibi göstergelerin hiçbirisinden düşük puanlar almamaktadır. Son on bir seçimin ortalama TDE değeri %77,6'dır. Sadece 1990'daki yüksek seçim çevresi büyüklüğü nedeniyle %69 olarak hesaplanan değer, alt seçim çevreleri düzeyinde sandalye dağıtımına başlandığı 1994 sonrası on seçimde daima %76-80 arasında değerler almıştır. Böylece Avusturya, karşılaştırılan otuz beş ülke içerisinde altıncı sırada yer almaktadır.

⁵⁹ Bkz: <https://www.idea.int/data-tools/data/gender-quotas-database/country?country=15> (Erişim tarihi: 06.11.2024).

4.6.5. Yunanistan

Yunanistan, açık liste oylama modeli kullanan ancak parlamento seçimlerinde birinci olan partiye bonus sandalyeler vererek orantılılığın yanında istikrarlı yönetim hedefini bir arada gerçekleştirmeye çalışan bir ülkedir. Açık liste uygulamasında tercihli oylamayı, seçim çevresinin büyüklüğüne göre değişiklik gösteren bir biçimde kullanmaktadır. Seçim çevrelerinde büyüklüğe göre seçmenin doldurulacak sandalye sayısından daha az, bir-beş arasında oy hakkı bulunmaktadır. Dolayısıyla tercihlilik düzeyi iyi olarak kabul edilebilir. Tercihli oylama kullanmak zorunlu değildir ve herhangi bir aday tercihinde bulunmamış veya izin verilenden fazla sayıda tercihte bulunmuş olan seçmenlerin oyları parti oyu olarak değerlendirilir. Parti başkanları, başbakan veya geçmiş başbakanlar listelerde tercihli oylamadan muaf tutularak herhangi bir seçim çevresinde en az bir sandalye kazanılmış olması durumunda seçilmiş kabul edilirler.

Parlamento büyüklüğü ise 300'dür ve son seçimde kayıtlı seçmen sayısı yaklaşık on milyondur. Temsilci başına düşen seçmen sayısı 33.000 civarında hesaplanır ve bu değer de iyi olarak kabul edilebilir. Son gerçekleştirilen 2023 Haziran seçimlerinde 300 sandalyenin 50'si bonus olarak birinci partiye (Néa Dimokratía – ND) verilmiş, diğer 250'si ise 9'u tek üyeli, 15'i ülke geneli, kalan 226'sı diğer 50 seçim çevresine dağıtılmıştır. Seçim çevresi sayısı çoktur, ortalama seçim çevresi büyüklüğü beş olarak hesaplanır ve çok yüksek değildir. Böylece üç unsur birlikte dikkate alındığında Yunanistan seçimleri bireysel temsil açısından iyi olarak değerlendirilebilecek bir düzeydedir. Karşılaştırılan otuz beş ülke içerisinde bireysel temsil yönünden beşinci sıradadır.

Yunanistan'da güçlendirilmiş orantılılık (reinforced proportional) olarak adlandırılan bonus sandalyeli modelin kullanımı 1950'li yıllara kadar uzanır (Dinas, 2020: 204). 2008 öncesinde kırk bonus sandalye verilmekte iken, 2008 yılında yapılan bir değişiklik ile 2012'den itibaren bonus sandalye sayısı elliye çıkarılmıştır. Orantılı listeli modellerin kullanılması ise arada çoğunluk dönemleri olsa da 1926'ya, partilerin yeni yeni görülmeye başlandığı dönemlere kadar götürülebilir. Esasen birinci olan partinin hükümet kurmasını kolaylaştırmak ve koalisyon anlaşmazlıklarıyla ortaya çıkan çatışmalardan korunmak maksadıyla tasarlanmıştır. Ayrıca listeli modellerde

sandalye kazanmanın daha kolay olması nedeniyle ortaya çıkabilecek ve hükümet kurulmasını zorlaştırabilecek bir başka unsur olan parti parçalanmasını engellemek amacıyla da 1993 seçimlerinden bu yana %3'lük bir seçim barajı ile birlikte kullanılmaktadır. Barajın olmaması durumunda çok parçalı bir ortamda önemli sayıda küçük parti parlamentoda birer ikişer sandalyeler kazanmakta ve koalisyon pazarlıkları sürecinde gerçekte olduklarından çok daha büyük güçlere erişebilmektedir.

Yunanistan'da 1967-74 arasındaki darbe döneminin ardından yeniden seçimlerin yapılmaya başlanması ile birlikte siyaset sahnesine iki ana parti olarak muhafazakâr merkez sağ ND ile sosyal demokrat Panellínio Sosialistikó Kínima (PASOK) 2012'deki dönüşüme kadar değişmeli olarak egemen olmuşlardır. 1974 ve 1977 seçimlerini ND, 1981 ve 1985 seçimlerini PASOK kazanmıştır. Dört seçimde de kazanan partiler %40'ın üzerinde oy alarak modelin de desteği ile tek başına çoğunluk elde etmiş ve hükümet kurabilmiştir⁶⁰. PASOK iktidarı döneminde oylama modelini değiştirerek bonus sandalye uygulamasını kaldırmıştır (Dinas, 2020: 206-207). İktidarın son yıllarında yaşanan mali skandalların ardından gelen Haziran 1989 seçimlerinde ND birinci olmuş, %44 oy almasına rağmen bonus sandalye kazanamadığı için 145 sandalye elde etmiş ve tek başına hükümet kurulması için gerekli olan 151 sandalyeye erişememiştir. PASOK %39 oy oranı ile ikinci olmuş ve 125 sandalye kazanmıştır. Seçimin üçüncü tarafı, bir sol koalisyon olan Synaspismós tis Aristerás tön Kinimátōn kai tis Oikologías (SYN) ise %13 oy ile 28 sandalye kazanmıştır. Ardından 1974 tarihinden bu yana ilk koalisyon hükümeti olarak ND ile SYN, PASOK iktidarının son yıllarındaki skandalları araştırmakla görevli kısa süreli bir hükümet kurmuşlardır (Tsirbas, 2020: 226). Beş ay gibi kısa bir süre sonra da Kasım 1989'da yeniden seçim yapılmasına karar verilmiştir.

Kasım 1989 seçimlerinde ND %46 oy ile 148 sandalye kazanarak tekrar birinci olmuş ancak yine tek başına çoğunluk elde edememiştir. PASOK skandallara rağmen %40 almayı başarmış ve 128 sandalye kazanmıştır. SYN ise %11 oy ile 21 sandalye kazanmıştır. Yine çoğunluk sağlanamamış, her iki kanat da herhangi bir koalisyon için

⁶⁰ Bkz: http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2125_arc.htm; <https://ekloges.ypes.gr/> (Erişim tarihi: 08.11.2024).

uzlaşma sağlayamamış ve sorumlusu olarak orantılı modelin kullanılması görülmüştür. Beş ay sonra Nisan 1990'da üçüncü bir seçim yapılması kararlaştırılmıştır. Bu sefer ND %47 oy ile 150, PASOK %39 ile 123 ve SYN %10 ile 19 sandalye kazanmıştır. ND, barajın olmadığı o dönemlerde %0,7 oy alarak bir sandalye kazanmış olan merkez sağ Dimokratiki Ananeosi (DIANA) partisinin parlamento üyesinin desteğini alarak 151'e ulaşmış ve nihayet hükümet kurabilmiştir (Dinas, 2020: 208). Ardından ND tarafından yeniden bonus sandalye uygulaması getirilmiştir.

Bu kısa sürede üst üste gerçekleştirilen üç seçimin tecrübesi bonus sandalyeler olmadığında Yunanistan'ın hükümet kurmakta gerçekten zorlandığıdır. Dolayısıyla ND genellikle bonus sandalyelerin savunuculuğunu yapmıştır. Fakat ND hükümet kurup bonus sandalyeleri getirdikten sonra, neo-liberal politikaların popülaritesini kaybetmesi ve Makedonya sorunu nedeniyle gerçekleşen partiden ayrılımların etkisiyle (Tsirbas, 2020: 227) erken yapılan 1993 seçimlerinde PASOK'a karşı yeniden kaybetmiştir. Bonus sandalyelerin de desteğiyle %47 oy alan PASOK 170 sandalye, %39 oy alan ND 111 sandalye kazanmıştır. ND'den ayrılan Dışişleri Bakanı Samaras'ın yeni kurduğu Politiki Anoiksi (POLAN) ise %4,9 oy alarak 10 sandalye kazanmış üçüncü olmuştur. 1989 seçimlerine SYN bünyesinde giren komünist parti Kommounistikó Kómma Elládas (KKE) ise %4,5 oy ile 9 sandalye kazanmıştır. SYN ise %2,9 alarak barajın altında kalmıştır.

1996 ve 2000 seçimleri de bonus sandalyeli, PASOK'un liderliği ve tek parti hükümeti ile sonuçlanmıştır. 2004 ve 2007'de ise ND kazanmış ve tek başına hükümet kurmuştur. Ekonomik kriz döneminde yapılan 2009 erken seçimlerinde, PASOK %43 oy alarak yeniden kazanmış ve çoğunluğu sağlamıştır. Zor bir zamanda Yunan seçmeni iki partililik ve tek partili hükümetlerin bilindik, riskten kaçınan yönünü seçti ve köşeden görünmekte olan çok partililiğin bilinmeyen alanına doğru gidişi geçici olarak durdurmuştur (Tsirbas, 2020: 229).

Krizin arifesine kadar seçim kuralları ve parti sistemi birlikte hareket etmiştir (Dinas, 2020: 212). Ancak derinleşen ekonomik krizin ardından Yunanistan’da mevcut partilere karşı halk öfkesi şiddetlenmiş ve Mayıs 2012’de yapılan erken seçimlerde uzun yıllardır siyaset sahnesine hâkim olan ve genellikle her ikisi de %40 civarı oylar alan ana iki partinin oyu da %20’nin altına düşmüştür. ND yine birinci olmasına rağmen sadece %19 oy ile bonus sandalyelerin desteğiyle 108 sandalye, PASOK ise üçüncü olarak %13 oy ile 41 sandalye almıştır. İlk üç partinin oy toplamı ancak %49 olmuştur. Mayıs 2012 seçimleri yeni bir siyasi döngüyü ve yeni bir parti manzarasının oluşumunu başlatmıştır ve parti sistemi merkezciiden merkezkaç sisteme geçmiştir (Tsirbas, 2020: 230). Sol oylardan kaçış %17 oy alarak ikinci olan sol kanat koalisyon Synaspismós Rizospastikís Aristerás’a (SYRIZA) 52 sandalye, sağ oylardan kaçış ise %11 oy alarak dördüncü olan Anexartitoi Ellines’e (ANEL) 33 sandalye kazandırmıştır. Ayrıca komünist KKE %8,5 oy ile 26 sandalye, önceki seçimde ancak %0,3 oy alan neo-nazi faşist Chrysí Avgí (XA) %7 oy ile 21 sandalye ve yeni kurulan sosyal demokrat Dimokratiki Aristera (DIMAR) %6,1 oy ile 19 sandalye kazanmıştır. Bunların dışında %0,5-3 aralığında oy alarak barajı geçemeyen on iki parti daha toplamda %18 oy almıştır.

Elbette böylesine parçalanmış ve aniden parti enflasyonunun görüldüğü bir dağılımda istikrarlı bir zemine bonus sandalyeler de yardımcı olamamış, yalnızca aralarında çok az fark olmasına rağmen ilk iki parti arasında orantısız bir sandalye dağılımına neden olmuştur. ND sadece %2 fazla oy ile SYRIZA’nın iki katından fazla sandalye kazanmıştır. Mayıs 2012 seçimleri Avrupa’da yerleşik bir demokraside ölçülen en yüksek oynaklık endekslerinden birisi olmuştur (Dinas, 2020: 212).

Her üç parti de hükümet kurmayı başaramamış ve Haziran 2012’de yeni bir seçim yapılmasına karar verilmiştir. Bu kısa süredeki yeni seçim SYRIZA’nın yükselişini sürdürmesine ve ND’nin bir nebze toparlamasına yardımcı olmuştur. Her ikisi de oylarını yaklaşık %10 dolaylarında artırmıştır. ND %30’a çıkarak yine birinci olmuş ve bonus sandalyelerle birlikte 129 sandalye kazanmıştır. SYRIZA %27 oy ile ikinci olmuş ve 71 sandalye alabilmiştir. PASOK ise az da olsa güç kaybına devam etmiş %12 oy ile 33 sandalye elde etmiştir. Bu üç partinin oy toplamı %49’dan tekrar %69’a yükselmiştir.

Aslında Yunan seçmen hükümet kurulamamasının ardından önceki seçimde küçük partilere giden protesto oylarının bir kısmını ana taraflara geri döndürmüştür. Fakat sol seçmen artık PASOK yerine daha sol kanat bir parti olan SYRIZA'da birleşmiştir. Yine de bir kısım süren güven kaybı ve protesto oyu yenilerin de sahnede bir süre daha yer almayı sürdürmelerine imkân vermiştir. ANEL %7,5 oy ile 20, XA %6,9 ile 18, DIMAR %6,3 ile 17 sandalye kazanmış, sol-sağ arası siyasi parti yelpazesi önemli ölçüde genişlemiştir. Öte yandan önceki seçimde %18'e kadar çıkmış olan %0,5-3 arasındaki küçük partilerin oyu %4-6'ya kadar gerilemiştir. Baraj işlevini yerine getirmiş, kısa sürede seçmeni küçük partilerden geri uzaklaştırmıştır. Bu küçük parti oy oranları seçmen davranışını açısından da protesto işlevini tamamlamış, ülke açısından hükümet kurma gerekliliğine izin vermeye dönüş olarak değerlendirilebilir.

ND Samaras liderliğinde tekrar %30'a gelmesine rağmen tek başına hükümet kuracak çoğunluğu elde edememiştir. Fakat devam eden kriz ortamında, ciddi manada güç kaybeden PASOK ile yeni kurulmuş merkez sol DIMAR'ın dışarıdan parti yetkilileri ve teknokratlar aracılığıyla desteklediği bir koalisyon kurabilmiştir⁶¹. Tsipras liderliğindeki SYRIZA ise ana muhalefet rolünü almıştır. 2012'deki ikiz seçimler Yunan parti sistemini merkezci Avrupa yanlısı güçler, solda kemer sıkma karşıtı güçler ve sağda yabancı düşmanı güçlerin yer aldığı üçgen bir kutuplaşmaya dönüştürmüştür (Tsirbas, 2020: 231). 2013'te DIMAR hükümetten ayrılmış, ND ile PASOK yeni kabine oluşturmuştur⁶².

Aşağıdaki tabloda Yunanistan parlamentosunun 1981-2023 arası seçim sonuçları ve sandalye dağılımları görülebilir:

⁶¹ Bkz: <https://www.bbc.com/news/world-18531604> (Erişim tarihi: 08.11.2024).

⁶² Bkz: <https://www.bbc.com/news/world-europe-23002435> (Erişim tarihi: 08.11.2024).

Tablo 102: Yunanistan Parlamentosu (Βουλή των Ελλήνων – Vouli ton Ellinon) seçim sonuçları ve sandalye dağılımları (1981-2023)*

PASOK													POLAN (1993-1996)						
PASOK-DIMAR													LAOS (2004-2009)						
(2015/2)													ANEL (2012-2015)						
SYN (1989-2000)													ELL.LYSİ (2019-2023)						
SYRIZA (2004-2023)													DİĞER***						
KKE**													TOP						
YIL	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	San.
1981	35,9	115	38,3	48,0	172	57,3				10,9	13	4,3				5,2	0	0,0	300
1985	40,8	126	42,0	45,8	161	53,7				9,9	12	4,0				3,5	1	0,3	300
1989/1	44,3	145	48,3	39,1	125	41,7	13,1	28	9,3							3,5	2	0,7	300
1989/2	46,2	148	49,3	40,7	128	42,7	11,0	21	7,0							2,2	3	1,0	300
1990	46,9	150	50,0	38,6	123	41,0	10,3	19	6,3							4,2	8	2,7	300
1993	39,3	111	37,0	46,9	170	56,7	2,9	0	0,0	4,5	9	3,0	4,9	10	3,3	1,5	0	0,0	300
1996	38,1	108	36,0	41,5	162	54,0	5,1	10	3,3	5,6	11	3,7	2,9	0	0,0	6,8	9	3,0	300
2000	42,7	125	41,7	43,8	158	52,7	3,2	6	2,0	5,5	11	3,7				4,8	0	0,0	300
2004	45,4	165	55,0	40,6	117	39,0	3,3	6	2,0	5,9	12	4,0	2,2	0	0,0	4,9	0	0,0	300
2007	41,8	152	50,7	38,1	102	34,0	5,0	14	4,7	8,2	22	7,3	3,8	10	3,3	3,1	0	0,0	300
2009	33,5	91	30,3	43,9	160	53,3	4,6	13	4,3	7,5	21	7,0	5,6	15	5,0	4,8	0	0,0	300
2012/1	18,9	108	36,0	13,2	41	13,7	16,8	52	17,3	8,5	26	8,7	10,6	33	11,0	32,1	40	13,3	300
2012/2	29,7	129	43,0	12,3	33	11,0	26,9	71	23,7	4,5	12	4,0	7,5	20	6,7	19,2	35	11,7	300
2015/1	27,8	76	25,3	4,7	13	4,3	36,3	149	49,7	5,5	15	5,0	4,8	13	4,3	21,0	34	11,3	300
2015/2	28,1	75	25,0	6,3	17	5,7	35,5	145	48,3	5,6	15	5,0	3,7	10	3,3	20,9	38	12,7	300
2019	39,9	158	52,7	8,1	22	7,3	31,5	86	28,7	5,3	15	5,0	3,7	10	3,3	11,5	9	3,0	300
2023/1	40,8	146	48,7	11,5	41	13,7	20,1	71	23,7	7,2	26	8,7	4,5	16	5,3	16,0	0	0,0	300
2023/2	40,6	158	52,7	11,8	32	10,7	17,8	47	15,7	7,7	21	7,0	4,4	12	4,0	17,6	30	10,0	300

*Yunanistan 1981-2000 arası seçim sonuçları için Bkz: Tsirbas, Y. 2020. "The Party System", The Oxford Handbook of Modern Greek Politics. Editörler: Featherstone, K., Sotiropoulos D.A. Oxford: Oxford University Press. s.224.; http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2125_arc.htm; 2000-2023 arası seçim sonuçları için Bkz: <https://ekloges.yypes.gr/> (Erişim tarihi: 08.11.2024).

**KKE 1989/1, 1989/2 ve 1990 seçimlerine SYN bünyesinde katılmıştır.

***Diğer kategorisinde 1996 seçimlerinde DIKKI %4,4 oy ile dokuz sandalye kazanmıştır. 2012/1 seçimlerinde XA %7 oy ile yirmi bir, DIMAR %6,1 ile on dokuz sandalye kazanmıştır. 2012/2 seçimlerinde XA %6,9 oy ile on sekiz, DIMAR %6,3 ile on yedi sandalye kazanmıştır. 2015/1 seçimlerinde XA %6,3, To Potami %6,1 oy ile on yedişer sandalye kazanmıştır. 2015/2 seçimlerinde XA %7 oy ile on sekiz, To Potami %4,1 ile on bir, EK %3,4 ile dokuz sandalye kazanmıştır. 2019 seçimlerinde MéPA25 %3,4 oy ile dokuz sandalye kazanmış, XA %2,9 ile barajı geçememiştir. 2023/1 seçimlerinde Niki %2,9, Plefsi Eleftherias %2,9 ve MéPA25 %2,6 oy ile barajı geçememiştir. 2023/2 seçimlerinde ise Spartiátes %4,7 oy ile on iki, Niki %3,7 ile on, Plefsi Eleftherias %3,2 ile sekiz sandalye kazanmıştır. MéPA25 %2,5 ile barajı geçememiştir.

2007-2013 arasında devam eden mali kriz ve ekonomik durgunluk sürecinin, mevcut duruma tepkiler nedeniyle Yunan parti sisteminde parti sayısının önemli ölçüde artmasına ve istikrarı destekleyen modele rağmen hükümet istikrarsızlıklarına neden olduğu söylenebilir. İki ana partinin yer değiştirmesi ile geçen 1981-2009 yılları arasında EPS 2,6 ile 3,1 arasında değişiklik göstermiştir. İki ana partinin çöktüğü Mayıs 2012’de ise EPS 9’a kadar yükselmiştir. Ardından Haziran 2012’de tekrar 5,2’ye düşmüş, 2015 seçimlerinde ise 4,5’a gerilemiştir. Kriz sonrası parti sisteminin baştaki kutuplaşmış çok partililiğin ardından ideolojik yelpazenin her iki tarafında büyük bir parti ve birkaç küçük partiyle çevrili yeni bir ılımlı çok partililiğe dönüştüğü söylenebilir (Dinas, 2020: 212-214).

2014 yılı sonunda yapılan Cumhurbaşkanlığı oylamasında parlamentoda üç tur boyunca gereken çoğunluk elde edilemediği için Anayasa gereğince Ocak 2015'te erken seçim yapılmasına karar verilmiştir. Bu seçimde merkez sol koalisyon SYRIZA ilk kez birinci parti olmuş %36,3 oy ile 149 sandalye kazanmıştır. %27,8 oy alan ND ise 76 sandalye kazanarak önemli bir gerileme göstermiştir. Ekonomik kurtarma paketlerinin tartışması etrafında dönen seçim sürecinin sonunda neo-nazi faşist XA %6,3, yeni kurulan merkezci sosyal liberal To Potami %6,1 oy ile on yedişer sandalye kazanmışlardır. KKE %5,5 ile on beş, ANEL %4,8 ile on üç sandalye kazanmış, PASOK ise muhtemelen önceki koalisyon çizgisinin bedeli olarak tarihinin en kötü seçimini yaşamış, yalnızca %4,7 oy alarak on üç sandalye kazanabilmiştir. Bir başka ortak DIMAR seçime Yeşiller ile katılmasına rağmen ancak %0,5 oy alabilmiştir. Bu dağılımın ardından iki sandalye eksiği nedeniyle tek başına iktidar olamayan SYRIZA kemer sıkma karşıtı merkez sağ parti ANEL ile ortak bir hükümet kurmuştur (Tsirbas, 2020: 232).

Haziran ayında Başbakan Tsipras Avrupa Komisyonu tarafından önerilen yeni kurtarma paketinin koşulları hakkında referandum çağrısı yapmış ve seçmenlerin %61'i paketi reddetmişlerdir⁶³. Ardından Avrupa'nın baskısı ile Ağustos ayında benzeri bir kurtarma paketi parlamentoda muhalefetin desteği ile onaylanmış ancak bu oylamada SYRIZA üyelerinin yaklaşık üçte biri destek vermemiştir. Bunun üzerine Başbakan Tsipras istifa etmiş ve Eylül 2015'te tekrar bir erken seçim yapılması karar verilmiştir. SYRIZA yine %35,5 ile birinci parti olmuş ve 145 sandalye kazanmıştır. ND ise %28'de kalmış ve 75 ile tarihinin en düşük sandalye sayısını görmüştür. XA %7 ile yine üçüncü olurken, PASOK-DIMAR ile ortak girmiş %6,3 oy ile on yedi sandalye kazanabilmiştir. KKE on beş, To Potami on bir, ANEL on ve EK dokuz sandalye kazanmıştır. SYRIZA'da ayrılan yirmi beş parlamento üyesinin kurduğu Laïkí Enótita⁶⁴ (LAE) ise %2,9 oy alarak barajı geçememiştir. Seçimlerin ardından SYRIZA ve ANEL yeniden koalisyon hükümeti kurmuştur.

⁶³ Bkz: http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2125_E.htm; referandum sonuçları için Bkz: <http://ekloges-prev.singularlogic.eu/r2015/e/public/index.html> (Erişim tarihi: 09.11.2024).

⁶⁴ Bkz: <https://www.bbc.com/news/world-europe-34014083> (Erişim tarihi: 10.11.2024).

Kriz sonrası değişen parti sistemi ile birlikte işlerliği sorgulanmaya başlayan bonus sandalye uygulaması 2016 yılında SYRIZA hükümeti tarafından yeniden kaldırılmış ancak 2001’de getirilen, değişikliklerin sonraki genel seçimde uygulanabilmesi için 2/3 çoğunluk sağlaması şartını yerine getirememiştir. Bunun üzerine 2019 seçimleri de bonus sandalyeli olarak gerçekleştirilmiştir. Bu sefer yeniden toparlanan ND %40 oy alarak 158 sandalye kazanmış ve tek başına hükümet kurmuştur. Ardından 2020 yılında uzun süredir savunuculuğunu yaptığı bonus sandalyeleri geri getirmiştir. Fakat o hükümet de yasayı 2/3 çoğunluk sağlayamadan geçirdiği için 2023 Mayıs seçimleri bir önceki düzenlemeye istinaden uzun bir zaman sonra ilk kez bonus sandalye uygulaması olmadan gerçekleştirilmiştir.

Bonus sandalyesiz Mayıs 2023 seçimlerinde ND %41 ile birinci olmuş ancak 146 sandalye alarak beş eksik ile tek başına hükümet olamamıştır. ND lideri Mitsotakis koalisyon hükümeti kurma seçeneğini reddederek bir önceki düzenleme uyarınca bonus sandalyelerin yeniden kullanılacağı yeni bir seçim çağrısında bulunmuştur⁶⁵. Böylece Haziran 2023’de bir seçim daha yapılmış ve katılım oranının yaklaşık %7 azaldığı seçimde ND %41 oy ile 158 sandalye kazanarak tek başına hükümet kurabilmiştir. 2020 düzenlemesi ile bonus sandalyelerin tahsisi, doğrudan birinci partiye elli sandalye verilmesi şeklinde değil, birinci olan partiye oyların %25’ini alması şartı ile önce yirmi sandalye verilmesi ardından %25’in üzerindeki her yarım yüzde için bir sandalye ilave edilmesi, oyların %40 veya fazlasını alması durumunda ise elli sandalye bonus verilmesi şeklinde düzenlenmiştir⁶⁶.

SYRIZA’nın oyu 2019’da %31,5’a, Mayıs 2023’de %20,1’e, Haziran 2023’de ise %17,8’e gerilemiştir. Bu sırada sol cephede birleşmelerle toparlanma sinyalleri gösteren PASOK 2019’da %8,1, Mayıs 2023’te %11,5 ve Haziran 2023’te %11,8’e yükselmiştir. Ayrıca 2019 seçimlerinde XA %2,9 oy ile barajı geçememiş ve kısa sürede dağılmıştır. Haklarında suç örgütü olduklarına dair suçlama ile süren mahkeme 2020’de sonuçlanmış ve liderleri dâhil eski parlamento üyeleri suçlu bulunmuştur⁶⁷.

⁶⁵ Bkz: <https://www.politico.eu/article/kyriakos-mitsotakis-new-democracy-greece-election-june-25/> (Erişim tarihi: 10.11.2024).

⁶⁶ Bkz: <https://www.ekathimerini.com/news/248820/parliament-votes-to-change-election-law/> (Erişim tarihi: 07.11.2024).

⁶⁷ Bkz: <https://apnews.com/article/hip-hop-and-rap-trials-athens-financial-markets-greece-8193d867c12224dbc9ba3e2675b8d25c> (Erişim tarihi: 10.11.2024).

1990 sonrası bonus sandalye olmadan gerçekleştirilen tek seçim olan 2023 Mayıs seçimlerinde Niki %2,9, Plefsi Eleftherias %2,9 ve M&PA25 %2,6 oy alarak barajı geçememiştir. Ayrıca %1'in altında yirmiden fazla parti toplam %7'nin üzerinde oy almıştır. Aslında orantılılığın yüksek olması beklentisi ile yapılan seçim, barajı geçen yalnızca beş parti olması ve geçemeyen küçük parti sayısının çokluğu nedeni ile yine yüksek düzeyde bir orantısızlık doğurmuştur.

Son on dört seçimin GALE değerleri ortalaması 8,43 iken, Mayıs 2023 seçimlerinde de orantısızlık benzer şekilde 7,43 olarak hesaplanmıştır. Bir ay sonra gerçekleştirilen Haziran 2023 seçimlerinde ise M&PA25 hariç diğer iki parti ve ilave olarak XA'nın kapatılmasının ardından yükselen aşırı sağ Spartiátes'in barajı geçmesi ile parlamentoda sandalye kazanan parti sayısı sekize yükselmiş, %1'in altında oy alan on beş parti bu sefer %3,5 civarında oy almıştır. Böylece baraj etkisi daha az görülmüş, GALE 8,97 olarak hesaplanmıştır. Haziran 2023'te %3-5 arasında oy alan dört parti, Mayıs 2023'dekine benzer şekilde %3'ün biraz altında oy almış olsalardı, orantısızlık çok daha yüksek hesaplanacaktı. Nitekim ilginç şekilde katılımın azalması nedeniyle Mayıs 2023'de 170.424 oy ile %2,9 alarak barajı geçemeyen Plefsi Eleftherias, Haziran 2023'de 165.523 oy ile %3,2 almış ve parlamentoda sekiz sandalye kazanmıştır. Yaklaşık aynı yüzdede oy alan ND, elli bonus sandalyeden yararlanmasına rağmen barajı geçen partilerin fazlalığı nedeniyle öncekinden sadece on iki sandalye daha fazla elde edebilmiştir.

Çok sık gerçekleşen seçimlere rağmen EPS orta düzeydedir ve on dört seçimin ortalaması son yıllarda artan bir şekilde 3,96 olmuştur. Orantılılık yönünden ise GALE değeri, bonus sandalye uygulaması nedeniyle diğer listeli modellere göre genellikle daha kötü düzeydedir. Bonus sandalyeler bazen küçük farkla birinci olan bir partiye ikinci sıradakine nazaran ilave elli sandalye hediye ettiğinde otomatik olarak önemli düzeyde bir orantısızlık ortaya çıkarır. Ayrıca 1990 seçim reformu ile Türkiye'dekine benzer şekilde, özünde Batı Trakya'da coğrafi olarak yoğunlaşan Müslüman azınlığın adaylarının parlamentoda temsiline önüne geçmek amacıyla çok yüksek olmayan ülke geneli %3'lük bir seçim barajı getirilmiştir. Böylece Müslüman toplumunu temsil eden adaylar, ülke çapında faaliyet gösteren parti listelerine katılarak seçimlere girmek zorunda kalmışlardır (Dinas, 2020: 209).

Baraj uygulaması da zaman zaman özellikle küçük partilerin sayısının çok olduğu durumlarda orantısızlığı destekler. Sandalye tahsisi aşamasında en büyük kalan yöntemi kullanılmakta, boş ve geçersiz oylar ile barajın altında kalan partilerin oyları dikkate alınmamaktadır. Tüm bunlar yönetilebilirliği kolaylaştırmak adına alınmış tedbirlerdir. Ancak bunlara rağmen Yunanistan bol seçimli tarihinde, özellikle son yıllarda, 2007 sonrası mali krizin ve artan parçalı siyasi yapının etkisiyle hükümet kurmanın zorlaştığı, istikrarsız hükümetlerin merkezi haline gelmiş bir ülke olarak kabul edilmektedir. 2009-2024 arasındaki on beş yıllık süreçte sekiz kez seçim yapılmıştır. Sonuç olarak Yunanistan her ne kadar bireysel temsil yönünden iyi puanlar alsada istikrara yönelik tedbirler yüzünden orantılı temsil düzeyi açısından düşük puanlar almaktadır.

Kadın temsilci oranları açısından Yunanistan her dönem Avrupa ülkelerinin ve açık liste oylama modeli kullanan diğer ülkelerin altında bir orana sahip olmuştur. 2019 yılında yapılan düzenleme ile partilerin listelerinde her seçim çevresi için her cinsiyetten aday sayısının en az %40 olması şartı getirilmiş olmasına rağmen, liste sıralarının önemi ve tercihli oy nedeniyle kadın temsilci oranı %24'ü geçememiştir. 1990 başlarında bu oran ancak %5-6 düzeylerindedir. Son on dört seçimin ortalama kadın temsilci oranı ise %16'dır. Karşılaştırılan otuz beş ülke içerisinde Yunanistan bu oran ile yirmi beşinci sırada yer almaktadır.

Katılımcı temsil düzeyi açısından baktığımızda da Yunanistan'ın düşük düzeyde puanlar aldığı görülmektedir. Haziran 2023 seçimleri Yunanistan seçim tarihinin en düşük katılımlı seçimi olmuştur. Son on dört yıl içinde sekiz seçim yapılması seçmenin sandığa olan ilgisinin önemli düzeyde azalmasına neden olmuştur. Her ne kadar tercihlilik düzeyleri iyi seviyede de olsa, benzeri bir katılım düşüklüğü vakasını İsviçre'de de görmek mümkündür. 1990'ların başında %80-85 civarında olan katılım oranları 2000-2010 arasında %70-77'ye, 2010-2020 arasında %56-65'e ve nihayet son Haziran 2023 seçimlerinde %54'e kadar gerilemiştir. 1990-2023 arasındaki on dört seçimin ortalama katılım oranı %69 civarındadır. 1990 sonrası seçimlerin katılımcı temsil düzeyi açısından karşılaştırılan otuz beş ülke arasından yirmi ikinci sırada yer alır. Aşağıda Yunanistan'da 1990-2023 arası gerçekleştirilen seçimlerin EPS, katılım, kadın temsilci oranları, GALE ve TDE değerleri görülebilir:

Tablo 103: Yunanistan Parlamentosu (Βουλή των Ελλήνων – Vouli ton Ellinon) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1990-2023)

SEÇİM	MODEL	EPS	RV Katılım %	KTO	GALe	TDE
1990	Açık Liste	2.63	84.50	5.33	3.97	71.83
1993	Açık Liste	2.63	82.95	6.00	7.57	68.47
1996	Açık Liste	3.07	76.34	6.33	9.45	66.02
2000	Açık Liste	2.64	74.97	8.67	6.78	67.32
2004	Açık Liste	2.66	76.62	13.00	7.37	68.12
2007	Açık Liste	3.02	74.14	16.00	6.99	69.15
2009	Açık Liste	3.16	70.92	17.33	7.29	68.59
2012/1	Açık Liste	8.95	65.12	18.67	12.88	68.97
2012/2	Açık Liste	5.20	62.47	21.00	9.96	69.34
2015/1	Açık Liste	4.43	63.94	23.00	9.98	68.40
2015/2	Açık Liste	4.51	56.16	19.67	9.69	66.00
2019	Açık Liste	3.68	57.78	20.67	9.66	64.92
2023/1	Açık Liste	4.35	61.76	24.00	7.43	70.06
2023/2	Açık Liste	4.48	53.74	23.00	8.97	66.66
14 SEÇİM	ORT	3.96	68.67	15.91	8.43	%68.13

Bireysel temsilin iyi olmasına rağmen, orantılı ve katılımcı temsilin düşük olduğu ülkede son on dört seçimin TDE değerleri ortalaması %68,1'dir ve her iki denge arasında orta düzeyde bir puana sahiptir. Bu değer ile karşılaştırılan otuz beş ülke içerisinde on yedinci sırada yer alır. Bu seçimler içerisinde en düşük değer 2019 seçimlerinde 64,9; en iyi değer ise 1990 seçimlerinde 71,8 olarak hesaplanmıştır.

4.6.6. Brezilya

Brezilya 1822'de Portekiz'den bağımsızlığını kazandıktan sonra ilk meclis seçimlerini oldukça kısıtlı bir seçmen kitlesi ile 1824'te gerçekleştirmiştir. 1881 yılına kadar gerçekleştirilen seçimler çoğunluk modelinin farklı türlerinin denendiği ve seçmenlerin temsilcileri dolaylı seçtiği seçimler olmuştur. 1889'da cumhuriyetin ilan edilmesinin ardından seçmenler için kısıtlayıcı bir unsur olan gelir şartı kaldırılmış, ancak okuma yazma bilmeyenlerin oy kullanmasına izin verilmemiştir. Bu şart ancak 1985'te kaldırılmıştır. Seçmen yeterliliğini sağlamak için okuryazarlık veya belirli bir eğitim seviyesi şartı koymuş ülkeler içerisinde Brezilya, bu kısıtlamayı en son kaldıran ülke olmuştur. Uruguay'da 1918, Kolombiya'da 1936, Bolivya'da 1952, Şili'de 1970, Portekiz'de 1974 ve Peru'da 1980'de eğitime yönelik şartlar kaldırılmıştır (Nicolau, 2004: 123). Brezilya nüfusunun oldukça büyük bir okuma yazma bilmeyen oranına sahip olduğu düşünüldüğünde bu kısıtlamanın önemli bir dışlama olduğu görülebilir.

1904-1930 arasında beş üyeli seçim çevrelerinde seçmenlerin en fazla dört oy kullanabildiği sınırlı ve birikimli (kümülatif) oylama kullanılmıştır (Nicolau, 2004: 122). 1930'dan önceki seçimler nüfusun büyük kısmının dışlandığı, sahtekârlıklar ve kötü seçmen kayıt sistemi ile karakterize edilmiş, muhalefet partilerinin örgütlenmesi genellikle sistematik olarak engellenmiştir. 1932'de seçimler üzerinde yargı yetkisine sahip ulusal ve eyalet düzeyinde mahkemelerin kurulması, Brezilya'nın seçim tarihinde bir dönüm noktasıdır. Bu tarihten sonra ilgili mahkemeler seçmen kayıtları, oy sayımı, oy verme kabinleri ve kazanan adayların resmi olarak belirlenmesinden sorumlu olmuştur. Yine de sahtekârlığın ve seçim yasasının diğer ihlallerinin bütünü ile ortadan kalkmış olduğu söylenemez (Lamounier, Neto, 2005: 164).

1933 ve 1934 yıllarında gerçekleştirilen iki seçimde orantılı temsil içeren karma bir model kullanılmıştır ve çok partili bir sistem şekillenmeye başlamıştır. Ardından 1937-1945 arası darbe dönemi gelmiş ve seçimler askıya alınmış, 1945'ten sonra ise yeniden getirilmiştir. O tarihten bu yana listeli oylama modeli benimsenmiştir. Demokratikleşme dönemi çok partili bir yapı ile birlikte devam ederken, 1964 darbesi ile yeniden tersine dönmüş ve 1985'e kadar süren yirmi bir yıllık bir kesintiye uğramıştır. Brezilya parti sisteminin bu otoriter yönetim öncesinde parçalanarak kutuplaşmaya başladığı dikkat çeker. Darbe dönemleri dışında kalan 1946-1964 arası dönemde geleneksel sağa olan ilginin bir nebze azaldığı ve her ne kadar komünist partiler yasaklanmış olsa da işçi sınıfı siyasi partilerine olan desteğin arttığı görülmektedir. 1964-1985 arasındaki askeri darbe döneminde de generaller, rejimlerini meşru göstermek çabasıyla seçimleri, partileri ve yasama meclisini kaldırmamış, ancak çok partili sistemi kaldırmışlardır. Politikacılar kontrollü bir biçimde birisi hükümet yanlısı, diğeri sadık muhalefet olan iki partiden birisine katılmak zorunda kalmıştır. Seçimlerin, sansür, siyasi tasfiyeler ve hükümet sindirmesi atmosferinde, muhalefetin kampanya yürütmediği özgür ve adil olmayan (Lamounier, Neto, 2005: 163) bir biçimde devam ettiği görülmektedir. Bu seçimlerde yüksek oranda geçersiz oyların varlığı dikkat çekmektedir (Power, Roberts, 1995: 802).

1985'te otoriter yönetimin kaldırılmasının ardından okuma yazma bilmeyenlere oy hakkı verilmiştir ve bu potansiyel seçmen kitlesini yaklaşık %30 oranında artırmıştır. Ardından 1988'de oy kullanma yaşı 18'den 16'ya düşürülmüş ve

yaklaşık iki milyonluk bir artış daha olmuştur (Power, Roberts, 1995: 800). 1985 sonrası demokratikleşme hususunda önemli gelişmeler kaydedilmeye başlanmıştır. 1986'da kayıt sürecindeki sahtekârlıklara önlem olarak bilgisayarlı kayıt listesi sistemi getirilmiştir. Ancak oy pusulalarının merkezi olmaması ve parti/adaylar tarafından sağlanıyor olması bu süreçte bazı sorunların devam etmesine neden olmuştur. Nihayet 1996'da basılı oy pusulası yerine elektronik oylama getirilmiş ve hem oylama hem de oy sayımı süreçlerinde yoksul bölgelerde halen yaygın olan sahtekârlıkların ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. 1996'da tanıtılan bu elektronik oylama sisteminin tüm ülke çapında tam kullanımı ise ancak 2002 seçimlerinde gerçekleştirebilmiştir (Nicolau, 2004: 123).

Brezilya'da 1932 Seçim Yasası ile oy kullanmak zorunlu olmuş, 1945'ten itibaren de seçmenlerin kaydı zorunlu hale gelmiştir (Lamounier, Neto, 2005: 168). 18-70 yaş arası okuryazarlar için kayıt yaptıрма zorunludur. Ancak 1988'den bu yana 16-17 yaşındaki gençler, 70 yaş üstü olanlar ve okuma yazma bilmeyenler için isteğe bağlı hale getirilmiştir. Parasal cezalar çok yüksek olmasa da cezayı ödemeyen için pasaport, kimlik kartı ya da kamusal ödemeleri alamama gibi başka yaptırımlar söz konusudur. Araştırmalar, Brezilya'da seçmenleri oy vermeye iten en önemli nedenin bu kamusal yaptırımlar olduğunu göstermektedir (Power, Roberts, 1995: 800). Üç seçim üst üste oy kullanmayan seçmenlerin isimleri seçmen kayıtlarından silinir (Nicolau, 2004: 123). Zorunluluklar katılım oranının yüksek olmasını sağlasa da güven eksikliği, sistemin dayatmasına karşı protesto oyları, seçmen ilgisizliği, oy pusulasının karmaşıklığı ve okuryazar oranının düşüklüğü gibi faktörler geçersiz/boş oy sayısının yüksek olmasına neden olmaktadır. Brezilya, Şili, Avustralya, Lüksemburg ve Belçika gibi oy vermenin zorunlu olduğu ülkelerde geçersiz/boş oy oranının daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Özellikle Brezilya örneği bize seçmenleri sandık başına gitmeye zorlamanın oy pusulasını tamamlayacaklarını garanti etmediğini göstermektedir (Power, Roberts, 1995: 795). Nitekim 1985 sonrası demokratik rejime dönmüş olmasına ve siyasi rekabetin hızla genişlemesine rağmen 1990 seçimlerinde önemli bir seçmen geri çekilmesi ve halkın siyasete yabancılaşması gözlemlenebilir. Bu seçimlerde kullanılan oyların yaklaşık %40'ı geçersiz/boş oy olmuştur. Bu oran demokratik herhangi bir seçimde görülenden çok daha yüksektir.

Bunun çeşitli nedenleri bulunmaktadır ve yalnızca protesto oyları ile açıklamak yeterli olmaz. Yabancılaşma siyasi olarak etkili hissetmeme ile de ilişkilendirilebilir. Ayrıca 1990 seçimlerinde çok sayıda adayın varlığı nedeniyle kâğıt oy pusulasında adayların isimlerinin yer almayıp, seçmenin adayın tam ismini ve numarasını doğru yazması gereken boş bir alanın bulunması pek çok seçmenin oy kullanmasını zorlaştırmıştır (Power, Roberts, 1995: 810). Brezilya özelinde darbe döneminde devam eden özgür ve adil olmayan seçimler, politikacılara karşı güvensizlik, zorunlu oylama ve uygulanan yaptırımlar gibi nedenlerle yaygınlaşan, oturmuş bir geçersiz/boş oy kültüründen bahsedilebilir. Oylama modeli ve oy pusulasının karmaşıklığı, okuryazar oranının düşüklüğü gibi faktörler de ilave edildiğinde bu oran doğal olarak daha da artmaktadır. Ayrıca Brezilya gibi yerlerde, yarışan parti sayısının aşırılığı da geçersiz/boş oy sayısı arasında pozitif bir ilişki doğurmaktadır.

Çalışmada karşılaştırılan ülkeler içerisinde Brezilya 1990-2022 arası gerçekleştirilen dokuz seçimde ortalama %17 civarı geçersiz/boş oy oranı ile birinci sıradadır. Bu nedenle tüm seçimlerin katılım oranları üzerinde yeniden bir ayarlama yapmak gerekmektedir. Resmi verilere bakıldığında katılım oranları ortalaması son dokuz seçimde %80 düzeyindedir. Yapılan düzeltmelerden sonra dikkate alınan katılım oranı ortalaması ise %70 olmuştur. Örneğin 2018 yasama meclisi seçimlerinde geçersiz boş oy oranı %16,03 olarak açıklanmıştır. Kayıtlı seçmen sayısının 146.750.529 olduğu, 117.111.476'sının oy verdiği ve böylece katılım oranının %79,8 olarak hesaplandığı görülmektedir. Ancak bu oylardan 18.771.737'si geçersiz/boş oydur⁶⁸. Şayet bu oylar tümüyle dikkate alınmamış olsa geçerli oy üzerinden yapılacak bir hesaplama ile katılım oranı %67 civarında hesaplanır. Ancak her seçimde belirli bir miktar geçersiz/boş oy olabileceği gerçeğinden hareketle, kabul ettiğimiz %5'lik makul sınıra göre yapılan bir düzeltme ile 5.855.574 oyun geçersiz/boş olarak kabul edilebileceği varsayımı ile 12.916.163 oy sanki kullanılmamış gibi toplam oy sayısından düşülmektedir. Bu durumda kullanılan oy sayısı 104.195.313 olarak dikkate alınıp, katılım oranı %71 olarak hesaplanır. Ayrıca ilgili yılda nüfus verisi 208.846.892'dir. Oy verme yaşındaki seçmen sayısı ise 152.762.054'tür. VAP ile RV

⁶⁸ Brezilya 2018 seçim sonuçları için bkz: <http://electionresources.org/br/deputies.php?election=2018&state=BR> (Erişim tarihi: 13.11.2024).

katılım oranları arasında %3,14'lük makul bir fark bulunduğu için bu yönde ilave bir düzeltme gerekmemektedir. Dolayısıyla çalışmada Brezilya 2018 seçimleri için katılım oranı %71 olarak dikkate alınmıştır. Diğer tüm seçimler için de her iki yönlü benzeri düzeltmeler gerçekleştirilmiştir.

Brezilya'da geçersiz/boş oy sorunu hemen her anayasa düzenleme döneminde önemli bir tartışma konusu olmuştur. Geçersiz/boş oy sorununu hafifletmeye yönelik olarak oylama modelinin basitleştirilmesi, oy pusulasının karmaşıklığının azaltılması, parti veya aday sayısının azaltılarak yalnızca listelerin oylanması gibi çözümler düşünülmüş ancak bu yönde yapılacak düzenlemeler ile adayların bireyselliğinin zayıflayarak parti merkezlerinin güçlenmesi gibi ortaya çıkabilecek diğer maliyetlerin alışılmış kültüre, toplum yapısına ve federal düzene etkileri dikkate alınarak mevcut orantılı modelden yana tercih kullanılmıştır. Ayrıca zorunlu oylamanın kaldırılması da tartışılmaktadır ancak bu durumda katılımın ciddi şekilde düşebileceği öne sürülmektedir. 1990 yılında yapılan bir çalışma, oy verenlerin %45'inin yasal zorlama olmasa sandık başına gitmeyeceğini göstermektedir (Power, Roberts, 1995: 819). Dolayısıyla Brezilya'da parti parçalanmasını desteklediği ve geçersiz boş/oy sorunu yarattığına yönelik tartışmalara rağmen, mevcut açık liste oylama modeli federal yapıya, bölünmelere ve alışılmış kültüre uygun bir şekilde varlığını sürdürmektedir.

Brezilya Temsilciler Meclisi, yirmi altı eyalet ve bir federal birimden seçilen 513 temsilciden oluşur. Eyaletler arasında sandalye dağıtımı nüfusa orantılı olarak gerçekleşse de eyalet başına asgari sekiz azami yetmiş sandalye öngören anayasal düzenlemeden kaynaklı olarak tam bir eşit dağılımdan söz edilemez. Küçük eyaletler az nüfuslarına rağmen sekiz sandalye alırken, en büyük eyalet olan Sao Paulo yetmiş üst sınır nedeniyle olması gerekenden daha az sandalye alır. Örneğin 2002 seçimlerinde olması gerekenden kırk bir sandalye daha az almıştır. Ayrıca bu yanlış dağıtım, küçük yerlerde bölgesel güce sahip partilerin orantısız temsiline olanak verirken, gücü daha çok büyük bölgelere yayılmış olanların eksik temsiline sebebiyet verebilir (Nicolau, 2004: 123-124).

Seçimler açık liste oylama modeli kullanılarak yapılır ve seçmenler bir parti listesindeki adaya veya parti etiketine yalnızca bir oy verebilirler. Seçimlerde elektronik oy makinaları kullanılır ve seçmenler seçtikleri adayın veya partinin

numarasını girip ekranda adayın fotoğrafını veya seçilen partinin işaretini görüp seçim yaparlar. Partiler ayrı listelerde veya bir ittifak oluşturarak seçimlere katılabilirler. Tek partili listeler yirmiden fazla sandalyesi olan seçim çevrelerinde sandalye sayısının bir buçuk katı kadar, yirmiden az sandalyesi olan seçim çevrelerinde sandalye sayısının iki katı kadar aday gösterebilir. İttifak listeleri ise yirmiden fazla sandalyesi olan seçim çevrelerinde sandalye sayısının iki katı kadar, yirmiden az sandalyesi olan seçim çevrelerinde sandalye sayısının üç katı kadar aday gösterebilir. Başkanlık yarışı için ittifaklı olarak seçimlere katılan partiler, parlamento sandalyeleri için seçim çevresi düzeyinde farklı ittifaklar oluşturamazlar (Lamounier, Neto, 2005: 171). 1998'e kadar partiler farklı bölgelerde farklı ittifaklar içerisinde yer alabilmekteydi. Başka yerde veya başkanlık seçimlerinde rakip olan partiler, bazı yerlerde ortak hareket edebiliyordu ve seçim çevrelerinde yaygın olarak kullanılmaktaydı. 2002'de Seçim Yüksek Mahkemesi başkanlık için ittifak oluşturan partilerin parlamento seçimlerinde yalnızca kendi aralarında veya başkanlık için ittifak oluşturmayan partilerle ittifak oluşturabileceğini hükme bağlamıştır. Ayrıca ittifakların tüm seçim bölgelerini kapsamasının zorunlu olmadığına dikkat çekmek gerekir (Nicolau, 2004: 126).

Kazanan sandalyelerin belirlenebilmesi için önce bir seçim çevresinde parti/ittifakların adayları veya partiler için kullanılan toplam oylar, yarışılan sandalye sayısına bölünerek bir Hare kotası belirlenir. Bu kotaya göre sandalyeler verilir. Kalan sandalyeler ise en büyük kalan yöntemi ile dağıtılır. Fiili bir baraj olmasa da sekiz temsilcinin seçildiği bir çevrede kota ile seçilebilmek için %12,5 oy almak gereklidir. Ardından tercihli oylara bakılır ve sandalyeler en fazla oyu alan adaylara verilir. Her parti sıra olmaksızın bir aday listesi sunar ve seçmenler sıralamayı tercihli oyları ile belirlerler (Power, Roberts, 1995: 799). Partilere verilen oylar parti oyu için geçerlidir ancak aday belirtilmemişse aday sıralamasını etkilemez. Çoğu seçmen oyların nasıl sandalyelere dönüştürüldüğü konusunda bilgisizdir (Nicolau, 2004: 123-124).

Aday belirtilmeyen parti oylarının oranı oldukça düşüktür. 1986'da %14, 1990'da %18, 1994'te %8, 1998'de %14 ve 2002'de %10 kadar oy doğrudan partilere verilmiştir. Dolayısıyla adaylara yönelik tercihler oldukça güçlüdür ve kişiselleştirilmiş seçim kampanyaları yaygındır. Partiler de bu nedenle güçlü ve popüler adaylar çıkarma peşinde olurlar. Seçmenler seçimleri genellikle partiler

arasında bir yarış gibi değil adaylar arasında bir yarış gibi görürler (Nicolau, 2004: 125). Öte yandan parlamentoda sandalye kazanmış ancak dönem içerisinde parti değiştiren adayların seçilme şansının genellikle azaldığı bilinmektedir. Bu durum bireysel güçlü adaylara rağmen adayın seçmeni yanında taşıyamadığı ve seçmenin partiyi öncelediği şeklinde değerlendirilebilir. Seçim çevrelerinin büyük olması ve parti sayısının fazlalığı dikkate alındığında çok sayıda adayın yarıştığı görülür. Örneğin 1990'da en büyük seçim çevresi olan Sao Paulo'nun 60 sandalyesi için yaklaşık 650 aday yarışmıştır (Power, Roberts, 1995: 799).

İttifak oylarının tek bir parti oyu gibi sayılıp ilk sandalye dağılımının bu şekilde yapılması, ardından da aday oylarına göre sandalye dağıtımı yapılması, zaman zaman tuhaf sonuçlara neden olabilmektedir. Bazı ittifakların içindeki partiler başka partilerden ve hatta bazen kendi ittifakı içindeki partiden bile daha az oy ile daha fazla sandalye kazanabilir⁶⁹. Hem sandalyelerin eyaletlere eşitsiz dağılımı hem de ittifaklı partiler nedeniyle ortaya çıkabilen dağılım, bazen GALE değerini bir nebze yükseltmektedir. Ancak fiili bir seçim barajının olmaması ve çok sayıda partinin kolaylıkla temsil kazanabilmesi orantısızlık değerlerinin diğer ülkelere kıyasla ortalamalardan daha iyi olduğunu da göstermektedir. 1990 sonrası dokuz seçimin GALE ortalaması 3,26 olarak hesaplanmıştır. En yüksek olduğu 1990 seçimleri 4,63, en düşük olduğu 2014 seçimleri ise 2,14 olarak hesaplanmıştır.

Genel kabule göre daha orantılı sonuçlar doğuran listeli modeller, yeni partilerin oluşmasına ve köklü partilerin parçalanmasına yol açarak parti sayısını çoğaltma eğilimindedir. Brezilya EPS açısından değerlendirildiğinde bu görüşe uygun bir örnektir ve günümüzde dünyanın en parçalanmış parlamentolarından birisine sahiptir. 1990 sonrası seçimlerinin ortalama EPS değeri 11,33'tür. Bu değer Brezilya'yı karşılaştırılan ülkeler içerisinde birinci sıraya yerleştirir. Elbette parlamentoda temsil kazanan veya yarışan partilerin tümü her bölgede aday göstermemektedir ancak yine de parçalı yapı pek çok yerde olduğundan çok daha fazladır ve seçmenlere önemli sayıda seçenek arasından bir seçim yapma imkânı verir. Brezilya parlamentosundaki parti parçalanması, ülkenin son yıllarda yaşadığı birçok

⁶⁹ 1998 seçimlerinde Minas Gerais bölgesinde bu şekilde gerçekleşmiş örnek bir sandalye dağılımı için bkz: (Nicolau, 2004: 126).

sorunun sorumlusu olarak görülmektedir. Parti sisteminin yüksek derecede parçalanmış olması genellikle oylama modelinin bireysel eğilimleri ve ülkenin güçlü federal yapısına atfedilir. Bazı ulusal partiler bazı bölgesel partilerin koalisyonunun ürünüdür. Yüksek seçim çevresi büyüklükleri, sandalye dağıtımı aşamasında ittifakların toplam oylarının dikkate alınıyor olması, adayların bireysel oylarla seçilme imkânının yüksek olması ve bölgesel düzeyde güçlü partilerin fazlalığı gibi etkenler küçük partilerin sandalye kazanma ihtimallerini artırmaktadır (Nicolau, 2004: 127). Tüm adayların bir siyasi parti tarafından aday gösterilmesi zorunludur ve küçük partilerin yerel güçlere sahip olması ulusal düzeyde çoğalmalarına yol açmaktadır. Zaman zaman parti parçalanmasını önlemeye yönelik olarak kotayı yükseltmek, belirli bir oy oranını aşamayan partilerin bir sonraki seçime katılımına, kamu fonlarına, yayın sürelerine erişimine engel olmak gibi çeşitli tedbirler geliştirilmeye çalışılmış olsa da modelin temeline zarar verecek adımlardan kaçınılmıştır. Nihayetinde alışılmış olan siyasal kültüre karşı getirilecek uygulamaların halk nezdinde karşılaşıcağı tepkinin ve taraflara sağlayacağı faydanın belirsizliği reform girişimcilerinin önünde önemli bir engel teşkil etmektedir.

Son seçimde en yüksek oy alan parti %17 almış, %10'u aşan sadece iki parti olmuştur. Toplamda da yirmi üç parti temsil elde etmiştir. Hem GALE değerlerinin iyi, hem de EPS'nin yüksek olması nedeniyle Brezilya orantılı temsil düzeyi yönünden çok iyi puanlar almaktadır. Karşılaştırılan ülkeler arasında dördüncü sırada yer alır. Öte yandan 513 sandalyenin yirmi yedi seçim çevresinden belirlenmesi nedeniyle ortalama seçim çevresi büyüklüğü on dokuz olarak hesaplanır. Seçim çevreleri büyüdükçe bireysel temsil sağlama imkânı zorlaşır. Her ne kadar açık liste oylama modeli kullanılıyor olsa da yalnızca bir tercih belirtebilme nedeniyle tercihlilik düzeyi yüksek değildir. Ayrıca nüfusun yüksek olması nedeniyle temsilci başına düşen seçmen sayısı da fazladır. Son seçimlerde yaklaşık 303.000 kişiye bir temsilci düşmüştür. Dolayısıyla Brezilya bireysel temsil düzeyinden çok düşük puan alarak son sırada yer alır. Orantılılık yönünden en iyi ülkelerden birisi olmasına rağmen, bireysel temsil yönünden en kötü ülke olması, yönetilebilirlikten ziyade temilde adaleti önceliğini göstermektedir. Aşağıda Brezilya'da 1990-2022 arası gerçekleştirilen seçimlerin EPS, katılım, kadın temsilci oranları, GALE ve TDE değerleri görülebilir:

Tablo 104: Brezilya Temsilciler Meclisi (Câmara dos Deputados) seçimlerinde GAlé ve TDE değerleri (1990-2022)

SEÇİM	MODEL	EPS	TDE-RV Katılım %*	KTO	GAlé	TDE
1990	Açık Liste	9.80	51.87	5.96	4.63	53.99
1994	Açık Liste	8.52	70.89	6.24	4.41	58.46
1998	Açık Liste	8.14	66.71	5.65	3.19	57.48
2002	Açık Liste	9.28	64.05	8.58	3.07	57.42
2006	Açık Liste	10.62	78.19	8.77	3.00	61.45
2010	Açık Liste	11.21	78.90	8.58	2.50	62.02
2014	Açık Liste	14.06	72.87	9.94	2.14	60.92
2018	Açık Liste	18.01	71.00	15.01	2.91	60.77
2022	Açık Liste	12.34	74.03	17.74	3.53	61.64
9 SEÇİM	ORT	11.33	69.83	9.61	3.26	%59.35

*Tüm seçimlerde katılım oranları geçersiz/boş oy yüksekliği nedeniyle yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca 1990, 2014 ve 2022 seçimlerinde VAP-RV katılım oranı arasındaki fark nedeniyle ikinci bir düzeltme daha yapılmıştır.

Brezilya’da kadınlara oy hakkı 1932’de verilmiştir (Lamounier, Neto, 2005: 165). Ancak hemen her dönem kadın temsilci oranları düşük bir seviyede kalmıştır. Son dokuz seçimin ortalaması %9,6 ile karşılaştırılan ülkeler içerisinde Japonya’dan sonra en kötü ikinci sıradadır. 1997’de her parti veya koalisyon için listelerin, her cinsiyetten en az %30 aday içermesi şartı getirilmiş, 2009’da da siyasi partilerin yayın sürelerinin en az %10’unu ve kamu kampanya fonlarının en az %5’ini kadınların katılımını teşvik için kullanması gerektiği belirlenmiştir⁷⁰. Ancak bu tedbirlere rağmen kadın temsilci oranı 2022’de yapılan son seçimde %18 civarında olmuştur. Katılım oranlarının orta, kadın temsilci oranlarının düşük düzeyde olması nedenleriyle Brezilya, katılımcı temsil düzeyi açısından düşük kategorisinde yer alır.

TDE açısından Brezilya’nın 1990 sonrası seçimlerinin ortalaması %59,35’tir ve karşılaştırılan otuz beş ülke içerisinde düşük kategorisinde yirmi yedinci sırada yer alır. Orantılı temsil düzeyi çok iyi olmasına rağmen, katılımcı temsil düzeyinde düşük, bireysel temsil düzeyinde ise çok düşük kategorisinde yer alır. Temsil düzeyinin en iyi ölçüldüğü 2010 seçimlerinde %62, en kötü ölçüldüğü 1990’da ise %54 değerleri almıştır. Daha iyi bir temsil düzeyi için seçim çevresi büyüklüklerinin küçültülmesi, oylamanın tercihlilik düzeyinin artırılması, kadın temsilci oranlarının yükseltilmesi, katılım oranlarının iyileştirilmesi ve sandalye sayısının artırılması gerekmektedir.

⁷⁰ Bkz: <https://www.idea.int/data-tools/data/gender-quotas-database/country?country=32> (Erişim tarihi: 14.11.2024).

4.6.7. Endonezya

Endonezya 1945'te Hollanda sömürgeliğinden bağımsızlığını kazandıktan sonra, demokratik standartlara yakın ilk ulusal seçimlerini ancak 1955'te gerçekleştirebilmiştir. O dönemde 257 seçimli sandalyeli yasama meclisi Dewan Perwakilan Rakyat seçimleri için seçmenlerin bir listeye veya bir adaya oy verebildikleri, Hare kotası kullanılan barajsız bir orantılı model kabul edilmiştir. Seçim sonucunda yirmi yedi parti ve bir bağımsız aday temsilcilik kazanmıştır. En büyük parti olan Indonesian Nationalist Party (PNI) %22,3 oy almış, ayrıca üç parti daha %10'un üzerinde oy almıştır. Hiçbir parti çoğunluk sağlayamamış hatta herhangi iki parti dahi çoğunluğu elde edememiştir. Dönemin başkanı Sukarno yönetim modelini, siyasi kurumlara olan güven kaybı ve bazı bölgelerde üniter devlete karşı ortaya çıkan silahlı isyanlar nedeniyle 1959 yılında askeri destekle yürütmenin hâkim olduğu otoriter bir rejime çevirmiştir. Ardından da Suharto, otoriter rejimi devam ettirmiştir (Ellis, 2004: 497-499).

Bu dönemde de genellikle kapalı listeli model kullanılan çeşitli seçimler gerçekleştirilmiştir ve başkan, önemli sayıda atanmış üye ekleyerek meclisin kontrolünü güvence altına almıştır. Ayrıca seçim kampanyaları ciddi şekilde kısıtlanmış, partiler/adaylar diskalifiye edilmiş ve muhalefet bastırılmıştır. Suharto'nun hegemonik partisi Golkar'ın 1971 seçimlerindeki zaferi, rejimini sağlamlaştırmasına olanak sağlamış, ardından muhalefetin zorla birleştirilmesi yoluyla yalnızca üç partinin seçimlere katılmasına izin verilerek parti sistemi yeniden tasarlanmıştır. Suharto rejimi 1998'de devrilmiş ve 1999 yılında yeni seçim yasası çıkarılmıştır. MMP'ye geçmek dâhil bazı seçenekler tartışılmış, ancak nihai olarak seçim çevresi büyüklükleri 4-82 arasında değişen yirmi yedi bölgeden, her seçmenin bir siyasi parti listesine oy verebileceği Hare kotalı bir liste modeli benimsenmiştir (Allen, 2018: 925-926). 1999 yılına kadar olan, yalnızca üç partinin katılımına izin verilen seçimler, demokratik nitelikten uzak seçimler olarak kabul edilir. 1999 seçimleri ise her ne kadar mevzuat anlamında eksiklikler, bazı belirsizlikler barındırsa da genel olarak kabul edilebilir bir seçim olarak değerlendirilir. Meclise beş büyük partinin yanı sıra %2'nin altında oy alan on altı küçük parti daha girmiştir. Aslında bölünmeler 1955'teki ilk seçimle benzerlikler göstermiştir. 1955'te ortaya çıkan temel

seçim kalıpları ve ayrışmalar, aradan geçen uzun otoriter döneme rağmen, 1999’da yeniden ortaya çıkmıştır (Ellis, 2004: 499-503).

Her iki seçimde de Endonezya’da yüksek çok partililik göze çarpmaktadır ve o tarihten bu yana devam etmektedir. 1999’dan bu yana yapılan tüm seçimlerde hiçbir parti tek başına sandalye çoğunluğunu kazanamamıştır ve koalisyon hükümetleri kurulmaktadır. Endonezya’da küçük partilerin sayısını azaltmaya veya onları birleştirmeye yönelik girişimler önceleri belirli bir oranın altında oy alan partinin, sandalye kazansa dahi bir sonraki seçime katılamaması biçiminde uygulanmış, 2009 sonrası ise ülke geneli bir ulusal baraja dönüşmüştür. 2009’da %2,5, 2014’de %3,5 ve son olarak 2017 yılında seçim yasasında gerçekleştirilen değişiklikle son iki seçimde %4 baraj uygulanmıştır. Bu durum parlamentoya giren parti sayısında azalma sağlamıştır. Örneğin 2024 seçimlerinde %4’n altında oy alan PPP nceki seçimde kazandığı on dokuz sandalyeyi kaybetmiş, toplamda barajı geçen sekiz parti mecliste sandalye kazanabilmiştir.

Parçalı yapısından kaynaklı olarak, demokrasiye geçildiğinden beri her dönem EPS değeri yüksek bir ülke olmuştur. 2004-2019 arası gerçekleştirilen dört seçimin EPS ortalaması 9,09’dur. Bu değer karşılaştırılan ülkeler içerisinde Brezilya’dan sonra en büyük değerdir. Öte yandan her ne kadar EPS değerlerine henüz yansımasa da, partilerin örgütlenme zorunlulukları, yükseltilen ülke geneli barajı gibi küçük partilerin temsilini kısıtlamaya yönelik girişimler nedeniyle, bazı dönemlerde otuz-kırk üzerinde partinin yarıştığı ülkede, son yıllarda daha az partinin yarışmasına tanık olunmaktadır (Allen, 2018: 932). 2009 seçimlerinde otuz sekiz parti yarışmışken, 2014’te on iki, 2019’da on altı ve 2024’te on sekiz parti yarışmıştır. Ayrıca Endonezya’da partilerin ulusal karakterde olması, tüm eyaletlerde resmi olarak örgütlenmesi ve belli sayıda üyeye sahip olması gibi gereklilikler vardır. Otoriter rejim sonrası süreçte gerçekleştirilen seçim reformlarıyla, seçim çevresi büyüklüğüne, seçim formülüne, oy pusulasına, parti içi rekabeti artırmaya ve ulusal barajı yükseltmeye yönelik değişiklikler, bir yandan partilerin merkezi gücünü kısıtlamakta iken, bir yandan da daha küçük partileri zorlayarak potansiyel katılımcıları caydırmaya yönelik önlemler olarak değerlendirilebilir (Allen, 2018: 921-924).

Endonezya’da seçim reformu tartışmaları sırasında listeli orantılı oylama modelinin en önemli tercih nedeni, mevcut çeşitliliğin ve bölünmelerin, parlamentoya tutarlı bir şekilde yansımalarının, herhangi bir çoğunlukçu model ile sağlanamayacak olmasıdır. Coğrafi konumu itibarıyla yakın ülkelerden Avustralya, Papua Yeni Gine gibi yerlerde denenmiş olan sıralamalı AV, STV gibi modellerin tercih edilmeme nedeni ise, sayım aşamasında doğuracağı zorluklar, basitlik ihtiyacı ve seçim mekanizmasına yönelik güven eksikliği nedeniyle sandık başında sayıma uygun olmamalarıdır (Ellis, 2004: 506-508). Öte yandan listeli oylama modelleri altında seçimlere yönelik kurallar giderek daha kısıtlayıcı hale getirilebilir. Büyük partiler, bölge ayarlamaları, gerrymandering uygulamaları ve çeşitli barajlar ile küçük rakiplerini engelleme arzusu güderler. Küçük partiler genellikle işlerine yarayacak şekilde tek bir ulusal büyük seçim çevresi talebinde bulunurken, büyükler daha dar bölgesel çevrelerden fayda sağlarlar (Allen, 2018: 926-927).

1999 seçimleri sonucunda yasama meclisindeki 462 sandalyenin 153’ü birinci olan Partai Demokrasi Indonesia Perjuangan (PDI-P), 120’si ikinci olan eski hâkim parti Partai Golongan Karya (Golkar), 51’i üçüncü olan Partai Kebangkitan Bangsa (PKB), 58’i dördüncü olan Partai Persatuan Pembangunan (PPP), 34’ü beşinci olan Partai Amanat Nasional (PAN), 13’ü altıncı olan Partai Bulan Bintang (PBB), kalan 33 sandalye ise %2’nin altında oy almış olan diğer kırk iki partiden on beşi tarafından kazanılmıştır. Böylece toplam yirmi bir parti irili ufaklı temsil hakkı kazanmıştır. Ellis (2004: 510) tarafından 1999 seçimleri için farklı oylama modelleri kullanılmasına yönelik çeşitli simülasyonlar hazırlanmıştır. Buna göre aynı seçimde örneğin dar bölgede FPTP kullanılmış olsaydı: PDI-P 153 yerine 270, Golkar 120 yerine 136, PKB 51 yerine 30, PPP 58 yerine 20, PAN 34 yerine 5, PBB 13 yerine yalnızca 1 sandalye kazanmakta iken; 33 sandalye kazanan diğer partiler hiç sandalye kazanamamaktadır. Böyle bir modelde görüldüğü gibi yalnızca altı parti sandalye kazanmakta, ilk iki parti hariç tümü önemli kayıplara uğramaktadır. FPTP modelinin tercih edilmesi durumunda büyük partiler kendilerine önemli ölçüde avantaj sağlar ancak ülkenin mevcut bölünmelerinin parlamentoya yansıtılması mümkün olamaz ve bu durum sorunlu bir otoriter dönemden yeni demokrasiye geçme çabalarında olan ülkede önemli tepkilere ve belki karışıklıklara sebebiyet verebilir. Benzer şekilde dar bölge

AV ile yapılan bir seçime yönelik simülasyonda da PDI-P'nin yaklaşık sandalye sayısı 277 olarak hesaplanmış ve yedi parti sandalye kazanabilmiştir. Listeli oylama modeli tüm ülke barajsız tek bir ulusal bölge olarak uygulanmış olsa idi, bu durumda da ilk altı parti yakın sayılarda sandalyeler elde etmekte iken, diğer kategorisindeki partiler 33 yerine 52 sandalye kazanmakta, sandalye kazanan parti sayısı ise 21 yerine 35 olmaktadır. Dolayısıyla aslında listeli oylama modeli tercihi Endonezya için hem orta yolu bulan, hem de mevcut bölünmelerin parlamentoya makul bir biçimde yansımaları sağlayan bir tercih olmuştur.

İsteğe bağlı bir açık liste modeli uygulaması ise geniş bölgelerde ortaya çıkan bireysel temsil eksikliği nedeniyle üye hesap verilebilirliğini iyileştirmeye yönelik bir tercihtir. Ancak başlarda adayların bölgelerinde sıralama dışından bireysel oylarla seçilebilmesi için bölgede kazanılacak sandalye için belirlenmiş Hare kotasından fazla bireysel oy alması gerekmiştir (Ellis, 2004: 507). Seçim çevresi büyüklükleri ve çok sayıda rekabet eden parti nedeniyle bireysel oylarla kotaya ulaşmak oldukça zor olduğundan 2004 seçimlerinde yalnızca iki aday bu kotaya ulaşabilmiş ve hiçbir parti listesi bireysel oylarla değiştirilememiş, model kapalı liste gibi işlemiştir. 2008 yılında bireysel oylarla seçilebilmek için kotanın oyların %30'unu almanın yeterli olacağı yönünde bir düzenleme yapılmış, bazı partiler sandalyelerinin tamamını tercihli oylara göre tahsis edeceğini beyan etmişlerdir. Ardından sandalye tahsisi hususunda Anayasa Mahkemesi tüm sandalyelerin en çok oyu alan adaylara dağıtılmasına karar vermesiyle, Endonezya seçimleri parti içi tercihli oylar için yarışan tam açık listeli bir oylama modeline dönüşmüştür (Allen, 2018: 930). Öte yandan bu durum, adayların kişisel oy toplamaya teşvik edilmesine, aynı partinin adaylarının birbirleriyle yarışmalarına ve oy satın alma vakalarının önemli ölçüde artmasına neden olmuştur (Dettman, Pepinsky, Pierskalla, 2017: 113).

Endonezya'nın parti sistemindeki siyasi bölünmeler, çoğu ülkedeki gibi ideolojik olarak ayrılmış, sol-sağ temelli değildir. Partiler daha çok İslam'ın devletteki rolüne ilişkin ideolojik tercihlerine göre, tarihsel olarak kökleşmiş, İslamcı veya laik-çoğulcu partiler olarak iki ana temelde ayrılmaktadır. Çoğulculuk, azınlıklar ve İslami ılımlılık daha çok PDI-P tarafından savunulmakta iken, Golkar da eski otoriter rejimden kalma en büyük çoğulcu parti olarak varlığını sürdürmektedir. İslami tarafta

ise PPP, PAN, PKB ve Partai Keadilan Sejahtera (PKS) yer almaktadır. Bunlardan PAN ve PKB bazı çoğulcu hedefleri de kapsayan büyük İslami örgütlere sahip partiler olarak görülmekte iken, PPP ve PKS daha muhafazakâr, İslamcı olarak görülmektedir. Genel olarak sağ-sol etiketleriyle ilişkilendirilmese de, ikinci gruptakiler siyasette İslam’a daha büyük bir rol verilmesini ve kadınların geleneksel toplumsal rollerini sürdürmesini savundukları için klasik çizgide daha sağcı, muhafazakâr ve gelenekçi olarak tanımlanırlar. Birinci gruptakiler ise daha laik-çoğulcu partiler olarak görülür ve solcu, reformist, ilerici olarak konumlandırılabilirler (Fossati, v.d, 2020: 1-6). Öte yandan 1966’da Indonesian Communist Party üyelerinin hapse atılması, öldürülmesi (Allen, 2018: 925) ve partinin yasaklanmasından beri, kanunlar açıkça bir komünist parti kurulmasını, komünizmin parti ideolojisi olarak benimsenmesini yasaklamaktadır. Otoriter dönemde sol görüşlü ideallerin yalnızca komünistler tarafından benimsendiği yönündeki damgalamalar, bugünkü konumlanmada dahi partileri sol tarafa kaymaktan caydırıcı bir rol oynamaktadır.

Yasama meclisi için açık liste oylama modeli tercih edilmişken, her eyaletin nüfusuna bakılmaksızın dört temsilci ile temsil edildiği ve partilerin fiilen katılmasının yasak olduğu ikinci meclis olan “*Dewan Perwakilan Daerah*” seçimlerinde farklı bir oylama modeli, SNTV tercih edilmiştir (Allen, 2018: 923). Hatta adayların aday olmadan önce son dört yıl içinde bir siyasi partinin yürütme organında bulunmamış olması gerekmektedir (Ellis, 2004: 508). Başkanlık seçimleri için ise iki turlu oylama modeli kullanılır. Dolayısıyla farklı modellerinin etkilerinin analizi için gelişmekte olan Endonezya demokrasisi, seçim sistemi reformu konusunda çalışan siyaset bilimciler için parlak bir arazidir.

Endonezya’nın otoriter dönem sonrası seçimlerinde hesaplanan GALE değerleri 2,8 ile 6,8 arasında değişiklik göstermektedir. 1999 seçimlerinde 3,3 olarak hesaplanan değer (Allen, 2018: 931) en iyi olarak 2014’te 2,8, en düşük olarak ise 2009’da 6,8 olarak hesaplanmıştır. Son beş seçimin ortalaması ise 4,7’dir. Bu değer karşılaştırılan ülkelerin ortalamasından daha iyidir. EPS’nin yüksekliği ile birlikte değerlendirildiğinde Endonezya seçimlerinin orantılı temsil düzeyi iyi olarak değerlendirilebilir. Aşağıdaki tabloda Endonezya’da 2004-2024 arası gerçekleştirilen seçimlerin EPS, katılım, kadın temsilci oranları, GALE ve TDE değerleri görülebilir:

Tablo 105: Endonezya Temsilciler Meclisi (Dewan Perwakilan Rakyat) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (2004-2024)

SEÇİM	MODEL	EPS	TDE Katılım %*	KTO	GALe	TDE
2004	Açık Liste	8.55	81.57	11.27	4.45	66.90
2009	Açık Liste	9.59	64.33	18.21	6.84	61.84
2014	Açık Liste	8.90	70.25	16.79	2.79	66.58
2019	Açık Liste	9.33	78.73	17.39	4.51	67.66
2024	Açık Liste	9.10	78.33	21.00	4.86	68.11
5 SEÇİM	ORT	9.09	74.64	16.93	4.69	%66.22

*Tüm seçimlerde katılım oranları geçersiz/boş oy yüksekliği nedeniyle yeniden düzenlenmiştir.

Yasama meclisi seçimleri için açık liste oylama modeli kullanan ülkeler içerisinde en yüksek nüfusa ve dünyanın en kalabalık Müslüman nüfusuna sahip olan Endonezya, oldukça büyük seçim organizasyonunu gerçekleştirebilmesi yönünden diğer Müslüman ülkelerin dikkatini çekmektedir (Allen, 2018: 921). Yaklaşık 350.000 seçmene bir temsilci düşmektedir. Ayrıca yalnızca bir tercihli oy kullanılabilmesi nedeniyle tercihlilik düzeyi de düşüktür. Her ne kadar seçim çevreleri çok büyük olmasa da temsilci başına düşen seçmen sayısının fazlalığı ve düşük tercihlilik düzeyi nedeniyle bireysel temsil düzeyi açısından çok düşük puanlar almaktadır. Öte yandan yüksek ülke nüfusuna rağmen katılım oranları açısından büyük ülkelere göre iyi düzeydedir. Son beş seçimin ortalama katılım oranı %75 civarındadır. Kadın temsili konusunda ise Endonezya’da 2012 yılında çıkarılan bir yasa ile partilerin aday listelerinde %30 kadın aday bulundurmaları ve listedeki ilk üç aday arasında en az bir kadının bulunması gerekliliği düzenlenmiştir (Dettman, Pepinsky, Pierskalla, 2017: 113; Allen, 2018: 930). Ancak yasaya rağmen 2009’da %18 olan kadın temsilci oranı, 2014 ve 2019 seçimlerinin ikisinde de artmamış ve %17 civarında kalmıştır. Son beş seçimin kadın temsilci oranı ortalaması da %17 dolaylarında olmuştur. Bu iki unsur bir arada değerlendirildiğinde katılımcı temsil düzeyinde orta düzeyde puanlar almaktadır.

TDE açısından son beş seçimin ortalaması %66,22’dir. En yüksek değeri son seçimlerde hesaplanan %68,11 en düşük değeri ise orantısızlığın diğer seçimlerden daha yüksek hesaplandığı 2009 seçimlerindeki %61,84’tür. Bu değerle karşılaştırılan ülkeler arasında orta sıralarda yer almaktadır.

4.7. AV Modeli: Avustralya

Buraya kadar tek seçenekli oylama modelleri kategorisinde değerlendirdiğimiz FPTP, TRS, PBV, SNTV ve kapalı liste oylama modeli, karma oylama modelleri içerisinde yer alan MMM ve MMP modeli ile tercihli oylama modelleri içerisinde yer alan açık liste oylama modeli kullanan ülkelerin seçilmiş örneklerini detaylı bir şekilde inceledik. Sıralamalı oylama modelleri içerisinde yer alan AV modelini ise hesaplanabilir verilere sahip tek kullanım örneği olan Avustralya üzerinden değerlendireceğiz. AV oylamanın aday temelli ve oy pusulası üzerinde adayların sıralanarak tercihlerin belirtildiği bir modeldir. Sıralama ve hesaplama yöntemi nedeniyle tercihlilik düzeyinin yüksek olması nedeniyle diğer modellerden ayrılır. Öte yandan bireysel temsile öncelik veren dar bölge seçim çevreleri kullanılıyor olması nedeniyle pek çok tasnif içerisinde çoğunlukçu modeller içerisinde değerlendirildiği göze çarpmaktadır. Papua Yeni Gine’de de sınırlı bir AV kullanmaktadır ancak ülkenin parti sisteminin gelişmemiş olması nedeniyle endeks değerlerinin henüz sağlıklı bir biçimde hesaplanamaması çalışmanın kapsamı dışında bırakılmasına neden olmuştur.

Avustralya yasama meclisi seçimlerinde uzun yıllardır AV modelini istikrarlı bir şekilde kullanmaktadır. Ülkede modele yönelik oturmuş bir siyasal kültür söz konusudur. Dar bölgelerde uygulanan AV, sonuçları itibariyle FPTP’ye benzer nitelikli bir iki partili yapıyı destekler ve Avustralya’nın iki partili yapısı, hem Birleşik Krallık hem de Kanada’dan bile daha keskindir denebilir. Siyasi arenaya uzun yıllardır Australian Labor Party (ALP) ve Liberal-National Coalition’dan (LNP) oluşan iki kutup hâkimdir. Birleşik Krallık’ta liberallerinin ve bölgesel partilerinin ara sandalyeler kazanmasına rağmen, Avustralya’da üçüncü partiler uzun yıllar hiç sandalye kazanamamışlardır. Son yıllarda 2010-2019 arası seçimlerde Yeşiller, %9-12 arasındaki oy oranları ile ancak bir, 2022 seçimlerinde %12,3 oy ile de ilk defa dört sandalye kazanmıştır. 2022 seçiminde on bağımsız aday da sandalye kazanmış, Avustralya’da ilk defa iki büyük partinin haricindeki sandalyeler %10 civarına ulaşabilmiştir.

Aşağıdaki tabloda Avustralya 1980-2022 arası yasama meclisi seçim sonuçları ve sandalye dağılımları görülebilir:

Tablo 106: Avustralya Temsilciler Meclisi (House of Representatives) seçim sonuçları ve sandalye dağılımı (1980-2022)*

	ALP			LNP**			AD			GREENS			PHON.			DİĞER+BAĞ.			TOP
YIL	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	Oy %	San.	San%	San.
1980	45.1	51	40.8	46.2	74	59.2	6.6	0	0.0							2.1	0	0.0	125
1983	49.5	75	60.0	43.6	50	40.0	5.0	0	0.0							1.9	0	0.0	125
1984	47.5	82	55.4	45.0	66	44.6	5.4	0	0.0							2.1	0	0.0	148
1987	45.8	86	58.1	46.0	62	41.9	6.0	0	0.0							2.2	0	0.0	148
1990	39.4	78	52.7	43.5	69	46.6	11.3	0	0.0	1.4	0	0.0				4.4	1	0.7	148
1993	44.9	80	54.4	44.3	65	44.2	3.8	0	0.0	1.9	0	0.0				5.1	2	1.4	147
1996	38.8	49	33.1	47.3	94	63.5	6.8	0	0.0	2.9	0	0.0				4.2	5	3.4	148
1998	40.1	67	45.3	39.5	80	54.1	5.1	0	0.0	2.6	0	0.0				4.3	1	0.7	148
2001	37.8	65	43.3	43.0	82	54.7	5.4	0	0.0	5.0	0	0.0	8.4	0	0.0	4.5	3	2.0	150
2004	37.6	60	40.0	46.7	87	58.0	1.2	0	0.0	7.2	0	0.0	4.3	0	0.0	6.1	3	2.0	150
2007	43.4	83	55.3	42.1	65	43.3	0.7	0	0.0	7.8	0	0.0	1.2	0	0.0	5.8	2	1.3	150
2010	38.0	72	48.0	43.3	72	48.0	0.2	0	0.0	11.8	1	0.7	0.3	0	0.0	6.5	5	3.3	150
2013	33.4	55	36.7	45.6	90	60.0				8.7	1	0.7	0.2	0	0.0	12.3	4	2.7	150
2016	34.7	69	46.0	42.0	76	50.7				10.2	1	0.7	0.2	0	0.0	11.7	4	2.7	150
2019	33.3	68	45.0	41.4	77	51.0				10.4	1	0.7	1.3	0	0.0	11.7	5	3.3	151
2022	32.6	77	51.0	35.7	58	38.4				12.3	4	2.6	3.1	0	0.0	14.5	12	7.9	151

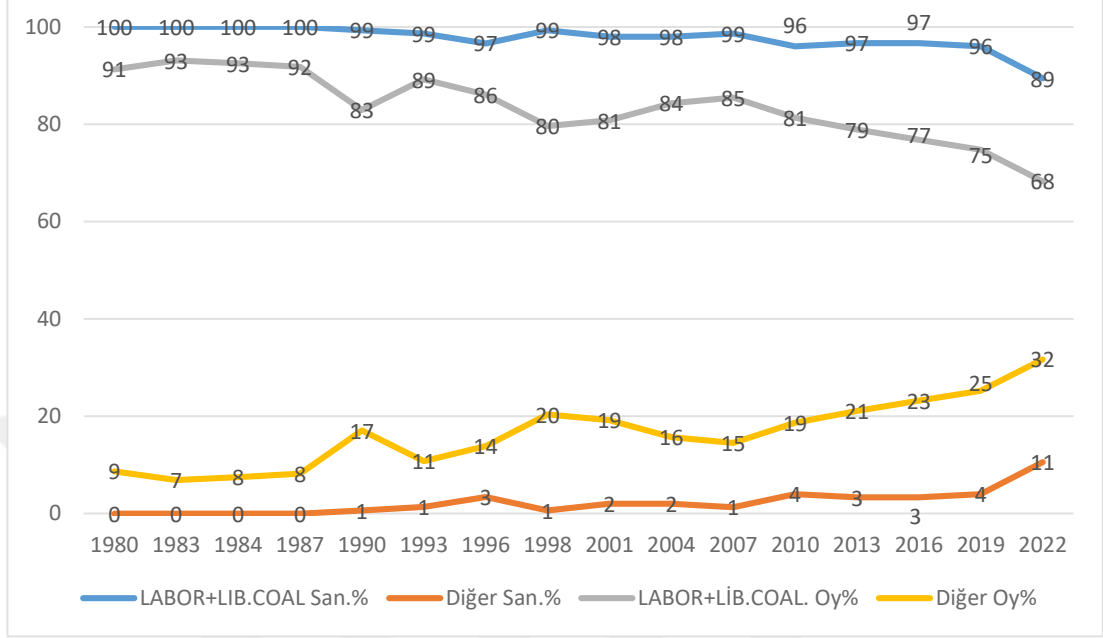
*Avustralya seçim sonuçları için Bkz: <https://results.aec.gov.au/>; https://parlinfo.aph.gov.au/parlInfo/download/library/prspub/5201665/upload_binary/5201665.pdf (Erişim tarihi: 16.07.2024).

**Sürekli ittifaklı olan ve büyük oranda yarış içerisinde olmayan Liberal Coalition partileri birlikte değerlendirilmiştir.

Tablodan da görülebileceği gibi mevcut model, her zaman üçüncü sesleri dışlayıcı bir sonuç ortaya çıkarmaktadır. Yeşillerden önce de Australian Democrats (AD) aynı akıbete uğramış ve tarih boyunca temsilciler meclisinde sandalye kazanamamışlardır. Dönem dönem bağımsız adayların birkaç sandalye kazanabildiği görülmektedir. Aslında AV modeli, bir sandalye için yalnızca iki parti yarışığında genellikle anlamsızlaşır. Avustralya’da 1937-1961 yılları arasında yapılan federal seçimlerde, seçim çevrelerinin sadece %19’unda ikinci tercihlerin transfer edilmesi gerekmiştir ve adayların sıralaması sadece %5’inde değişmiştir (Taylor, Johnston, 1979: 53).

Aşağıdaki şekilde Avustralya iki partililiğinin diğer partilere karşı baskınlığı görülebilir:

Şekil 10: Avustralya’da iki büyük grup ve diğer partilerin oy ve sandalye yüzdeleri (1980-2022)

Avustralya’nın dar bölge modeli tıpkı Birleşik Krallık ve ABD’de olduğu gibi zaman zaman daha az oy alan partinin daha fazla sandalye kazanmasına imkân sağlamaktadır. Pek çok kez Liberal Party, Labor Party’den daha az oy almasına rağmen daha fazla sandalye kazanmıştır. Seçimlerde ortak hareket eden Liberal Coalition’u birlikte değerlendirdiğimizde de zaman zaman orantısız garip sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Örneğin son 2022 seçimlerinde Labor Party %32,6 oy ile 77, Liberal Coalition %35,7 ile 58 sandalye kazanmıştır. Benzer şekilde 1990 ve 1961 seçimlerinde de Labor Party daha az oyla daha fazla sandalye kazanmıştır. Tersî şekilde 2010, 1998, 1969 ve 1954 seçimlerinde de Liberal Coalition daha az oy almasına rağmen daha fazla sandalye kazanmıştır. Bu durumlar genellikle Avustralya seçimlerinde GALE değerlerinin yüksek hesaplanmasına neden olmaktadır. Model her ne kadar seçmenlere dar bölge ve sıralamalı oylama ile bireysel temsilin avantajlarını önemli ölçüde sunsa da sonuçlara yönelik ulusal bir düzeltme yapmaması, orantısızlığın kabul edilir olduğunu ve öncelenmediğini göstermektedir. Hem FPTP hem AV modellerinde daha küçük partiler yüksek orantısız sonuçlar nedeniyle dezavantajlıdır ve iyi bir coğrafi desteğe sahip partiler daha iyi performans gösterme eğilimindedir (Farrell, 2001: 63). Her iki modelde de koalisyon hükümetlerine az rastlanır. Bu noktada Fransa’nın iki türlü oylama modelinden ayrılır.

Avustralya Senato seçimlerinde ise parlamento seçimlerinden farklı olarak 1949 yılından bu yana STV oylama modeli kullanılmaktadır. Dolayısıyla genellikle Senato’da temsil kazanan parti sayısının daha fazla olduğu göze çarpar. 2013 Senato seçimlerinde ilk tercih oylarının yaklaşık üçte biri küçük partilere verilmiş, hatta iki parti (Australian Motoring Enthusiast Party ve Australian Sports Party) eyaletlerinde çok küçük oranlarda ilk tercih oyu almış olmasına rağmen, tercihli oylamanın çok üyeli bölge uygulaması ve 1983’te getirilen çizgi üstü oylamanın manipülasyonu sayesinde birer sandalye elde edebilmiştir. Bazı adayların bu kadar düşük ilk tercih oyları ile seçilebilmesi, model hakkında önemli eleştirilerin yapılmasına neden olmuş, 2016 yılında bu durumu azaltması düşüncesiyle oy pusulasının yapısını değiştiren ama seçim çevresi büyüklüğüne ve oylama modeline dokunmayan bir takım değişiklikler yapılmıştır. 2016 değişikliği sonrası Avustralya Senato seçimlerinde, beklenildiği gibi küçük partiler önemli derecede zayıflamamıştır. Elbette ortaya çıkan sonuçta, modelin farklı olmasının etkisinin yanı sıra seçmen davranışında 1980’den bu yana gözlemlenen, partizan eğilimlerin istikrarlı bir şekilde azalması, büyük partilere yönelik olarak ortaya çıkan güven kaybı gibi unsurlar da önemli derecede etkilidir ve tüm bu unsurlar birlikte değerlendirilmelidir (McAllister, Muller, 2018: 151-162).

Aşağıdaki tabloda Avustralya Temsilciler Meclisinin 2004-2022 arası seçimlerinde EPS, katılım oranları, kadın temsilci oranı, GALE ve TDE değerleri görülebilir:

Tablo 107: Avustralya Temsilciler Meclisi (House of Representatives) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (2004-2022)

SEÇİM	MODEL	EPS*	TDE Katılım %**	KTO	GALE*	TDE
2004	AV	2.73	87.20	24.67	9.81	71.96
2007	AV	2.68	87.38	26.67	10.28	71.73
2010	AV	2.89	85.46	24.67	11.22	70.35
2013	AV	3.03	83.01	26.00	12.45	69.02
2016	AV	3.23	83.91	28.67	12.32	70.07
2019	AV	3.36	85.30	30.67	13.19	70.22
2022	AV	3.91	80.83	38.41	15.59	69.51
7 SEÇİM	ORT	3.12	84.73	28.54	12.12	%70.41

*Hem EPS hem de GALE hesaplamalarında Liberal Coalition (Liberal, Liberal National, National, Country Liberal) tek bir parti olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla değerler Gallagher (2024) yayınından farklıdır.

**Tüm seçimlerde katılım oranları VAP-RV katılım oranları arasındaki farkın yüksek olması nedeniyle yeniden düzenlenmiştir. Geçersiz/boş oy oranları ise küçük bir düzeltme gerektirmiştir.

EPS ortalaması, her ne kadar son seçimde biraz yükselmiş olsa da, Kanada ve Birleşik Krallık'tan düşük, ABD'den yüksektir. 1990'ların başında Yeşiller kurulana kadar genellikle merkezde ve solda yer alan iki büyük grubun dışında ikisinden birinden ayrılmış, %1-10 arasında oy alan daha küçük bir parti daha vardır. Diğer partilerin ise oy payları genellikle çok daha küçüktür. 2004-2022 arası yedi seçimin Liberal Caolition'un birlikte sayılarak yeniden hesaplanan EPS ortalaması 3,12'dir. Model, partilerin ulusal düzeyde gelişimini yeterince desteklemediği için küçük partiler zaman zaman Senato'da veya yerel meclislerde kazanımlar elde etmektedirler. Hem EPS'nin çok fazla olmaması hem de GALE değerlerinin yüksek olması Avustralya seçimlerinin orantılı temsil yönünden düşük puan almasına neden olmaktadır. Orantılı temsil açısından karşılaştırılan otuz beş ülke içerisinde otuz birinci sırada yer alır. Öte yandan yaklaşık 100.000 seçmene bir temsilci düşmesi nedeniyle bu konuda orta düzeyde bir puan olsa da, dar bölge seçim çevreleri ve sıralamalı oylamanın tercihlik özelliğinin yüksekliği nedeniyle bireysel temsil yönünden iyi olarak değerlendirilebilir. Bireysel temsil düzeyi açısından karşılaştırılan ülkeler içerisinde altıncı sırada yer almaktadır.

Avustralya oylamanın zorunlu olduğu ülkelere birisidir ve bu nedenle katılım oranları pek çok yerden daha yüksektir. Yine aynı nedenden dolayı geçersiz/boş oy oranı da ortalamaların biraz üzerindedir. RV-VAP katılım oranı farkı nedeniyle düzeltme yapılmış olmasına rağmen katılım oranları iyi düzeydedir. Son yedi seçimin katılım oranı ortalaması %85 civarındadır. Normalde resmi rakamlarda Avustralya'nın katılım oranı genellikle %90'ın üzerindedir. Ancak kayıtlı seçmen sayısı genellikle oy verme yaşındaki seçmen sayısından iki-üç milyon civarında daha düşüktür⁷¹. Kadınlara ulusal seçimlerde oy kullanma hakkı Avustralya'da 1903'te verilmesine (Dahl, 2019: 103) rağmen, kadın temsilci oranı açısından İskandinav ülkeleri ya da zorunlu kotaların olduğu ülkeler kadar yüksek değerlere sahip olamamıştır. Yalnızca son 2022 seçimlerinde %38 kadın temsilci oranına ulaşmıştır. Sıralamalı oylama modellerinde ve dar bölge seçim çevrelerinde genellikle kadın veya azınlık gruplarının temsiline daha düşük olduğu dikkat çekmektedir. 2004-2019 arası

⁷¹ Avustralya katılım oranları için bkz: https://www.aec.gov.au/elections/federal_elections/voter-turnout.htm; VAP ve RV katılım oranı değerleri için bkz: https://www.idea.int/data-tools/data/country?country=14&database_theme=293 (Erişim tarihi: 17.07.2024).

seçimlerde kadın temsilci oranları %25-31 arasında gerçekleşmiştir. Ancak katılım oranlarının yüksekliği genellikle bu durumu telafi etmektedir ve katılım ile kadın temsilci oranları bir arada değeriendirildiğinde Avustralya seçimleri katılımcı temsil düzeyi açısından iyi değerieler alır. Karşılaştırılan ölkeler arasında İsveç, Danimarka ve Belçika’dan sonra dördüncü sırada yer alır.

Bireysel ve katılımcı temsil düzeyleri açısından iyi ancak orantılı temsil düzeyi açısından düşük değerieler alan Avustralya TDE değerieleri açısından iki denge ortasında orta düzeyde yer alır. Son yedi seçimin TDE değerieleri 69-72 arasındadır ve ortalaması %70,41’dir. Karşılaştırılan otuz beş ölkede içerisinde on dördüncü sırada yer alır.

4.8. STV Modeli Kullanan Ölkeler

Sıralamalı oylamanın geniş bölge seçim çevrelerinde uygulanan biçimi STV modeli uzun yıllardır kullanıldığı iki örnek ölkede İrlanda ve Malta üzerinden değeriendirecektir. STV zaman zaman olumlu yönleri nedeniyle reform düşünen ölkelerin ana tartışma konularından birisi olsa da uygulamanın karmaşıklığı ve zorluğu nedeniyle genellikle uygulamaya kolayca cesaret edilemeyen bir modeldir. Özellikle nüfusun çok daha kalabalık olduğu yerlerde sayım zorluğu önemli bir vazgeçme nedenidir.

4.8.1. İrlanda

İrlanda STV modelini 1921 yılındaki bağımsızlığından bu yana istikrarlı bir şekilde kullanan iki ölkeden birisidir. 1959 ve 1968’de FF tarafından çoğunluğun istikrarlı tek parti hükümeti kurma ihtimalini artırmak gerekçesiyle iki kez modelin FPTP ile değeriştirilmesi yönündeki girişimler olmuştur (Gallagher, 1975: 509) ancak her iki referandum da başarısız olmuştur. 1959 referandumunda %48, 1968’de %39 modelin değerişmesi yönünde oy kullanmıştır (Farrell, 2001: 124-126). Sıralı oylama modeli STV, İrlanda siyasetinde köklü bir yer edinmiş, alışılmış bir modeldir ve ilk kez kullanıldığı 1922’den beri değerişmeden kalmıştır (Gallagher, 2005b: 514).

İrlanda’da seçmenlerin geçerli bir oy kullanmak için en azından favori adayının yanına “1” yazmaları gerekir. Kalan adayların bir kısmını veya tamamını tercihlerine göre sıralamakta özgürdür ve zorunlu değildir. Parlamento üyeleri yeniden seçilebilmek için hem yeterli sayıda ilk tercih oyu almaya çalışırken, aynı zamanda

transferden faydalanabilmek için mümkün olduğu kadar çok seçmenle iyi ilişkiler içerisinde olup, onların ikinci, üçüncü, dördüncü tercihlerinde yer bulmaya çalışır. İrlanda tercihlilik düzeyi açısından seçmene adaylar içerisinde dilediklerini sıralama imkânı sunması, seçim çevrelerinin büyüklüğünün 3-5 arasında olması ve yaklaşık 20.000 kişiye bir temsilci düşmesi açısından oldukça iyi bir bireysel temsil imkânına sahiptir. Karşılaştırılan ülkeler içerisinde bireysel temsil düzeyinde birinci sırada yer alır. Sıralama imkânı aynı parti bayrağı altında yarışan adaylar içinde bir rekabetin varlığına da neden olur. Adaylar yalnızca ait oldukları partiden dolayı değil, kim oldukları, ne yaptıkları ve ne yapabilecekleri için destek görürler. İrlanda'nın STV modeli adaylara, kendi partilerindeki diğerlerinden farklılaşmak ve kişisel bir takipçi listesi oluşturmak yönünde bir teşvik sağlar (Marsh, 2007: 501). Seçimde yenilgiye uğrayan parlamento üyelerinin önemli bir kısmı başka bir partinin adayına değil, kendi partisinden bir arkadaşına kaybetmiştir (Gallagher, 2005b: 524). Marsh (2007: 507) çalışmasında her ne kadar tercihli oylama yaygın olsa da İrlanda'da seçmenlerin yaklaşık %60'ının sadece bir parti listesinin adaylarına, yaklaşık %45'inin partinin listesine -aday listesi harf sırasına göre olmasına rağmen- sıralamada olduğu gibi oy verdiğine dikkat çekmektedir. Bu durum, model parti listesi içerisinde önemli ölçüde aday merkezliliğe izin vermiş olsa da partilerin halen çok sayıda seçmen için önemli bir unsur olduğunu göstermektedir.

İrlanda'nın son seçimlerde 160 sandalyeli⁷² yasama meclisini seçmek için seçmenler, 3-5 üyeli geniş bölge seçim çevrelerinde isteğe bağlı olarak farklı partiler arasından oy verebilecekleri bir aday sıralaması yapmıştır. Partilerin sabit listeleri yoktur ve diledikleri sayıda aday çıkarabilir. Örneğin 1997 seçimlerinde beş sandalyeli Dublin South bölgesinde, üç aday FF'den, iki aday FG'den, birer aday LP, Progressive Democrats (PD), Green, Socialist, Natural Law partilerinden ve dört aday da bağımsız olmak üzere toplam on dört aday yarışmıştır (Farrell, 2001: 130). Kazanan adayları belirlemek için geçerli oy sayısı ile hesaplanan Droop kotası kullanılır. 1997 Dublin South'da geçerli oy sayısı 57.986 olmuş böylece kota 9.665 olarak hesaplanmıştır⁷³.

⁷² 2023 yılında yapılan değişiklik ile 2024 sonunda yapılacak seçimler için sandalye sayısı 174'e çıkarılmıştır. Bölgeler ve büyüklüklerinin son hali için bkz: <https://www.irishstatutebook.ie/eli/2023/act/40/schedule/enacted/en/html> (Erişim tarihi: 08.07.2024).

⁷³ Dublin South 1997 seçim sonuçları için bkz: <https://electionsireland.org/result.cfm?election=1997&cons=102> (Erişim tarihi: 08.07.2024).

Seçmenlerin ilk tercihlerine göre önce kotayı geçen adaylar sandalyeleri kazanır. Ardından boş kalan sandalyeler için ihtiyaç durumuna göre fazla oyların transferi ve en az oy alanın elenmesi işlemlerine geçilir.

İrlanda’da 2011 yılına kadar, merkez sağ FF birinci parti, liberal FG ikinci parti olmuştur. Sosyal demokrat LP ise 1987’de PD’nin tek üçüncülüğü hariç, üçüncü parti olmuştur. İrlanda’nın aday merkezli geniş bölge modeli STV bu partilerin yanında her zaman bazı küçük partilerin ve bağımsız adayların da sandalyeler kazanmasına imkân sağlamaktadır. 2008 mali krizi sonrasında ise 2011 yılında tarih boyunca birinci parti olan FF büyük bir çöküş yaşamış bir önceki seçimde %42 olan oyunu %18’e düşürmüş, mecliste 57 sandalye birden kaybetmiş ve üçüncü parti konumuna gerilemiştir. Ana rakibi FG %36 oy alarak ilk kez birinci parti olmuş, LP ise %20 oy alarak ilk kez ikinci parti olmuştur. Bu sırada yavaş yavaş yükselmekte olan eskinin yasaklı partisi milliyetçi, aşırı sağ SF de %10 oy almış on dört sandalye kazanmıştır. Aynı seçimde %12 oy alan bağımsız adaylardan on dört tanesi de parlamentoya girebilmiştir. İrlanda tarihi boyunca STV modelinin aday merkezliliği her zaman bağımsız adaylar için önemli bir fırsat olmuştur. Dolayısıyla yerellik anlamında İrlanda bireysel temsilde oldukça başarılıdır. Son 2020 seçimlerinde de on dokuz bağımsız aday seçilmiştir.

2016 seçimlerinde FG birinciliğini korumuş ancak oy oranını %26’ya sandalye sayısını 50’ye düşürmüştür. Bu sefer LP’nin çöküşü ile FF biraz toparlanmış ikinciliğe yükselmiş %24 oy ile 44 sandalye almıştır. SF ise %14 oy ile 23 sandalye kazanmış ve üçüncü parti konumuna yükselmiştir. Seçim sonrasında FG ilk kez yıllardır ana rakibi olan FF’nin güven desteğiyle, bağımsızlardan da oluşan bir azınlık hükümeti kurmuştur. 2020 seçimlerinde ise SF %25 oy ile ilk kez birinci parti konumuna yükselmiş, 37 sandalye kazanmıştır. FF %22 oy ile 38 sandalye, FG %21 oy ile 35 sandalye almıştır. Yeşiller %7 ile en yüksek seviyesine ulaşmış on iki sandalye kazanmış, LP ise tarihinin en düşük oyunu alarak %4’e kadar düşmüş ve ancak altı sandalye kazanabilmiştir. Seçim sonrasında FF ve FG bir araya gelmesine rağmen, hükümet kurabilmek için gereken 80 sandalye desteğini sağlayamamış ve Yeşilleri de yanlarına alarak tarihin ilk FF-FG-Green hükümetini kurmuşlardır. 2011 sonrası İrlanda siyasi partilerindeki bu değişimin geleceği şimdilik belirsizdir ve kalıcı olup

olmayacağını zaman gösterecektir. Aşağıdaki tabloda 1987-2020 arası seçim sonuçları ve sandalye dağılımları görülebilir:

Tablo 108: İrlanda Meclisi (Dáil Éireann) seçim sonuçları ve sandalye dağılımı (1987-2020)*

YILLAR	FF			FG			LP			SF		
	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%
1987	44.1	81	48.8	27.1	51	30.7	6.4	12	7.2	1.9	0	0.0
1989	44.1	77	46.4	29.3	55	33.1	9.5	15	9.0	1.2	0	0.0
1992	39.1	68	41.0	24.5	45	27.1	19.3	33	19.9	1.6	0	0.0
1997	39.3	77	46.4	27.9	54	32.5	10.4	17	10.2	2.5	1	0.6
2002	41.5	81	48.8	22.5	31	18.7	10.8	21	12.7	6.5	5	3.0
2007	41.6	78	47.0	27.3	51	30.7	10.1	20	12.0	6.9	4	2.4
2011	17.5	20	12.0	36.1	76	45.8	19.5	37	22.3	9.9	14	8.4
2016	24.3	44	27.8	25.5	50	31.6	6.6	7	4.4	13.8	23	14.6
2020	22.2	38	23.8	20.9	35	21.9	4.4	6	3.8	24.5	37	23.1

YILLAR	PD			GREEN			BAĞ+Diğ.			TOP.
	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	Oy %	San	San%	
1987	11.8	14	8.4	0.4	0	0.0	8.3	8	4.8	166
1989	5.5	6	3.6	1.5	1	0.6	8.9	12	7.2	166
1992	4.7	10	6.0	1.4	1	0.6	9.4	9	5.4	166
1997	4.7	4	2.4	2.8	2	1.2	12.4	11	6.6	166
2002	4.0	8	4.8	3.8	6	3.6	10.9	14	8.4	166
2007	2.7	2	1.2	4.7	6	3.6	6.7	5	3.0	166
2011	-	-	-	1.8	0	0.0	15.2	19	11.4	166
2016	-	-	-	2.7	2	1.3	27.1	32	20.3	158
2020	-	-	-	7.1	12	7.5	20.9	32	20.0	160

*İrlanda seçim sonuçları için Bkz: <https://www.ark.ac.uk/elections/gdala.htm>; <https://www.oireachtas.ie/en/publications/?author=dail-eireann&topic%5B0%5D=election-results&topic%5B1%5D=elections>; <https://electionsireland.org/results/general/index.cfm> (Erişim tarihi: 16.03.2023).

STV modelinde diğer orantılı modellerden farklı olarak tüm sandalyeler 3-5 üyeli seçim çevrelerinde daha aday merkezli bir şekilde dağıtılır ve toplam parti oy paylarını orantılı hale getirmek üzere bir düzeltme işlemi yapılmaz. Dolayısıyla birinci partinin değişen düzeyde aşkın temsili ile orantısızlık değerleri diğer modellere nazaran bir nebze daha yüksek hesaplanır. Yine de FPTP, AV, TRS gibi dar bölge seçim çevreleri kullanan modellere göre genellikle daha orantılı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. GALE değeri şimdiye kadar en yüksek olarak 2011 seçimlerinde 8,69 hesaplanmış, bazı zamanlarda ise 2-3 aralığında ölçüldüğü görülmüştür. 1990 sonrası gerçekleştirilen yedi seçimin ortalaması 5,52'dir. Normalde İrlanda'da ortalama seçim çevresi büyüklüğünün dört olması nedeniyle daha yüksek orantısızlık değerleri hesaplanması beklenebilir. Ancak oyların devredilebilirliği, daha küçük partilerin destekçilerinin oylarını, daha büyük partilerin önemli bir avantaj elde etmesini

önleyecek şekilde kullanmalarının mümkün olduğu bir strateji belirleyebilmelerini sağlar ve pek çok seçmen genellikle bunu yapar. Örneğin birinci parti FF ile muhtemel bir koalisyon kurabilecek partilerin destekçileri bile FF'nin tek başına hükümet edebileceği bir çoğunluğa erişmemesini istedikleri için FF adayları üzerinde diğer tüm partilerin adaylarını sıralayabilirler (Gallagher, 2005b: 522). Aşağıdaki tabloda İrlanda parlamentosunun 1992-2020 arası seçimlerinde EPS, katılım oranları, kadın temsilci oranı, GALE ve TDE değerleri görülebilir:

Tablo 109: İrlanda Meclisi (Dáil Éireann) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1992-2020)

SEÇİM	MODEL	EPS	RV-TDE Katılım %*	KTO	GALe	TDE
1992	STV	3.94	68.49	12.05	3.10	75.54
1997	STV	4.03	65.92	12.05	6.55	72.10
2002	STV	4.13	62.57	13.25	6.62	71.52
2007	STV	3.77	67.03	13.25	5.85	72.60
2011	STV	4.77	68.78	15.06	8.69	73.31
2016	STV	6.57	63.04	22.15	5.62	78.34
2020	STV	6.16	61.65	22.50	2.22	80.73
7 SEÇİM	ORT	4.77	65.35	15.76	5.52	%74.88

**2011-2020 arasındaki üç seçimde katılım oranları VAP-RV katılım oranları arasındaki farktan dolayı yeniden düzenlenmiştir.

İrlanda'da STV modelinin ılımlı çok partililiği kolaylaştırdığı sonucuna varmak makuldür (Gallagher, 2005b: 521). EPS, 1990 sonrası seçimlerde en düşük 2007'de 3,77 olmuş, son yıllarda 2016 ve 2020 seçimlerinde ilk kez 6'nın üzerine çıkmıştır. Son yedi seçimin ortalama değeri 4,77'dir. Orantılılık ile birlikte değerlendirildiğinde orantılı temsil düzeyinde iyi puanlar alır. Son 2020 seçimlerinde hem EPS yüksek, hem de GALE nispeten düşük hesaplandığı için o seçime ait orantılı temsil düzeyi çok iyi seviyesindedir. Bu da son yedi seçimin TDE ortalamasının %75 civarında olmasına rağmen, 2020 seçimlerinin TDE değerinin yaklaşık %81 olarak hesaplanmasına neden olmaktadır. TDE'nin en düşük olduğu yıl ise 2002 seçimleridir ve %71,5 değeri aldığı görülebilir.

Her ne kadar oylama modelinin karmaşık olduğu dile getirilse de İrlanda'da geçersiz/boş oy oranı genellikle %1 civarındadır ve hiçbir zaman çok yüksek olmamıştır. Bu durum karmaşıklık iddiasının sorgulanmasını gerektirebilir. Ancak katılımın zorunlu olmadığı ülkede, katılım oranlarının Avustralya veya İskandinav ülkeleri gibi tercihlilik düzeyinin yüksek olduğu diğer yerlerdeki kadar fazla olmadığı

göze çarpmaktadır. Öte yandan İrlanda ve Lüksemburg'da olduğu kadar düşük de değildir. VAP-RV katılım oranları arasında sadece son üç seçimde ufak bir düzeltme gerekliliği olmuştur ve büyük bir değişiklik yapmamıştır. Son yedi seçimin katılım oranı ortalaması %65 civarındadır ve 1989-2020 arasında %62-69 arasında hesaplanmıştır. 1948-1987 arası seçimlerde ise %70-77 arasında olduğu görülmektedir. Dünya genelinde görülen azalmadan nasibini almış görünmektedir ama bu azalış diğer bazı yerlerde olduğu gibi büyük çaplı bir azalma değildir. Orta düzey bir katılım oranı söz konusudur denebilir.

İrlanda'nın diğer gelişmiş Avrupa ülkelerine nazaran en kötü olduğu değer kadın temsilci oranları konusunda olduğu söylenebilir. Karşılaştırılan ülkeler içerisinde Avrupa ülkeleri dikkate alındığında bu konuda en kötü ortalamalar Türkiye, Malta ve İrlanda'dadır. 1990 sonrası seçimleri dikkate alındığında otuz beş ülke içerisinde yirmi yedinci sırada yer alır. STV'nin azınlık ve kadın temsilci oranları konusundaki ünü maalesef pek iyi değildir. İrlanda'nın son iki seçiminde 2016'da %22, 2020'de %23 oranında kadın temsilci parlamentoda yer almıştır. %20'nin üzerine çıkması ancak 2012 yılında yapılan bir düzenleme sonrası mümkün olabilmıştır. Düzenlemeye göre siyasi partilerin aday listelerinde en az %30 kadın veya %30 erkek adayları yoksa devlet finansmanının yarısının kesilmesi hükmü getirilmiştir. Yasaya göre bir sonraki 2024 seçimlerinde ise bu oran %40 olarak uygulanacaktır. Bu düzenlemeden önce gerçekleştirilen 1992-2016 arasındaki seçimlerde kadın temsilci oranının %12-15 arasında, 1989'dan önce ise ancak %5-10 arasında olduğu göze çarpmaktadır. Ancak bunun çeşitli nedenleri olabilir. İrlanda gibi çoğunluğu Katolik olan bir ülkede bu durumun ana nedeninin muhafazakâr kamu tutumları olduğu düşünülürse farklı bir oylama modeli altında sonucun farklı olacağını varsaymak doğru olmayabilir (Gallagher, 2005b: 525).

Katılım ve kadın temsilci oranları birlikte değerlendirildiğinde İrlanda katılımcı temsil düzeyi kategorisinden düşük puan alan ülkeler içerisinde sayılır. Orantılı temsil açısından orta, bireysel temsil açısından ise çok iyi olarak değerlendirilen ülke, toplam TDE puanları açısından orta değer üst sınırı, iyi değer alt sınırı arasındadır. Ancak son iki seçimi 2016 ve 2020 seçimleri diğer seçimlerine

nazaran daha iyi puanlar almıştır. Son yedi seçimin TDE ortalaması %74.88'dir ve karşılaştırılan otuz beş ülke içerisinde dokuzuncu sırada yer alır.

4.8.2. Malta

Akdeniz'in ortasında küçük bir ada ülkesi olan Malta, eskiden bir Birleşik Krallık kolonisi iken 1964'te bağımsızlığını kazanmış ve 1974'de bir cumhuriyet olmuştur. Ancak seçimli tarihi çok daha eskilere dayanır ve 1921 yılından beri STV oylama modeli kullanılmaktadır (Hirczy de Mino, Lane, 2000: 178). Öte yandan uzun yıllardır istikrarlı bir biçimde STV kullanılmasına rağmen, iki partili sistemi saf bir biçimde korumaktadır. Parlamentoda PL ve PN dışında 2017'de PN ile ittifak yapıp iki sandalye kazanan PD dışında hiçbir parti 1966'dan beri temsil kazanamamıştır. Ana iki parti her zaman oyların yaklaşık %98'ine sahip olmuştur. Bunun en önemli nedeni oldukça küçük nüfusu içerisinde ikili keskin bir ayrım var olsa da ilave kesişen ayrışmaların olmamasıdır. Malta siyasi sisteminin oldukça merkezi yapısı, küçük partilerin parlamento yaşamına katılımı engeller ve iki partili sistemi arındırmaya devam eder (Cini, 2002: 17-21).

Yaklaşık 350.000 kayıtlı seçmenin olduğu ve 4.500 kişiye bir temsilcinin düştüğü ada ülkesi, seçmenlerine STV modeli sayesinde yüksek bir tercihlilik düzeyi sunabilmektedir. Beşer kişilik on üç seçim çevresinde seçmenler adayları diledikleri gibi sıralayarak oylarını kullanabilirler. Her seçim çevresinde aday isimleri bir parti listesi içinde alfabetik olarak gruplandırılır. Oylamanın geçerli olması için tek bir tercih yeterlidir (Zanella, 1990: 205). Bu da bireysel temsil düzeyinde İrlanda gibi Malta'nın da oldukça yüksek puanlar almasını sağlar. EPS'nin düşük olması seçenekleri kısıtladığı yönünden eleştirilemez çünkü aday olmak için gereken eşik değerleri çok düşüktür ve seçmen genellikle oy pusulasında çok sayıda aday ismi üzerinden tercihini belirtir. Ancak oylama modeli partiler arasında transfere izin verse de Malta'da uygulamada seçmenlerin büyük bir kısmının karışık liste seçeneği kullanmadığı ve yalnızca kendi partisinin adaylarını sıraladıkları görülmektedir. Bağımsız adayların da performansları bu imkâna rağmen oldukça kötüdür ve yalnızca bir kez 1950'de sandalye kazanmışlardır (Hirczy de Mino, Lane, 2000: 192-195). Aşağıdaki şekilde Malta seçimlerine ait örnek bir oy pusulası görülebilir:

No. of Members to be elected Division		
Mark order of preference	Badge of Candidate	Names of Candidates
		PARTIT TAL-FJURI
		JONES, (John Jones, of 52 Old Bakery Street, Valletta, Merchant)
		MAGRO, (William David Magro, of 10 Tower Road, Sliema (Painter)
		MIFSUD, (Joseph Mifsud, of 16 Victoria Avenue, Sliema, Labourer)
		MUSCAT, (Francesco Muscat of 1 St. Paul's Str. Zabbar (Driver)
		VELLA, (James Vella, of 5 Republic Street, St. Julians Architect
		WILLIAMS, (Francis Williams of 85 Genuis Street, Zurrieq Chemist)
		PARTIT TAL- GHASFUR
		AZZOPARDI, (Spiro Azzopardi, of 13 Marina Street, Zejtun, Printer)
		BORG, (Assuero Borg, of 69 Barbara Street, Mellieha, Clerk)
		CASSAR, (Lela Cassar, of "Dolores", Main Street, Cospicua, Housewife)
		MIZZI, (Glormu Mizzi, of 70 Two Gates Str. Lija, Lawyer)
		ZARB, (Fortunat Zarb, of 15 Strait Street, Luqa, Clerk)
		PARTIT TAS-SIGAR
		AZZOPARDI, (Reginald Azzopardi, of 165 St. Domenic Str., Qormi, Clerk)
		ZAMMIT, (Lawrence Zammit of "Josdor", 188 Bwieraq Str. Hamrun, Chemist)
		KANDIDATI INDIPENDENTI
		BUHAGIAR, (Louis Buhagiar, of 55 Republic Street, Zabbar, Merchant)
		GALEA, (Ninu Galea, of 67 B'Kara Lane, Qrendi, Worker)

Şekil 11: Malta seçimleri örnek oy pusulası

Kaynak: Malta single transferable vote ballot paper (Hasancebi, 2023: 576).

Sandalyelerin dağıtımı her seçim çevresi için geçerli oy sayısı üzerinden belirlenen Droop kotası ile yapılır. Parlamento büyüklüğü 1976 ve 1981 seçimlerinde 65 üyeden oluşmuştur. 1981 yılında yapılan PN'nin %51 oy ile 31, PL'nin %49 ile 34 sandalye kazandığı ve daha az oy alanın iktidar olduğu tuhaf seçim sonrasında, PN bir yıl boyunca parlamentoyu boykot etmiştir. Anayasal değişiklikler konusundaki uzlaşmazlıkların ardından iki parti taraftarları arasında çıkan çatışmalar ve toplumsal huzursuzluklar sonrasında (Zanella, 1990: 208) nihayet 1987'de bu gibi durumlara önlem olması gerekçesiyle bir anayasa değişikliği yapılabilmiş ve gerektiğinde en büyük çoğunluğa sahip partiye maksimum 69'a kadar ek sandalyeler verilmesi uygulaması getirilmiştir (Cini, 2002: 15). Böylece 1987-2017 arasında parlamento büyüklüğü 65-69 arasında değişiklik göstermiştir. Son olarak 2021 yılında yapılan değişiklikle cinsiyet düzenlemesi için gerekirse ek 12 sandalye verilmesi hükmü getirilmiştir ve 2022 yılında parlamento büyüklüğü 79'a yükselmiştir.

Aşağıdaki tabloda Malta parlamentosunun 1992-2022 arası seçimlerinde EPS, katılım oranları, kadın temsilci oranı, GALE ve TDE değerleri görülebilir:

Tablo 110: Malta Temsilciler Meclisi (Kamra tad-Deputati) seçimlerinde GALE ve TDE değerleri (1992-2022)

SEÇİM	MODEL	EPS	RV-TDE Katılım %*	KTO	GALe	TDE
1992	STV	2.06	96.04	1.52	1.52	76.28
1996	STV	2.06	97.16	5.80	1.37	77.26
1998	STV	2.04	95.40	9.23	1.77	77.57
2003	STV	2.02	95.70	9.23	1.81	77.49
2008	STV	2.08	93.30	8.70	1.44	77.83
2013	STV	2.05	92.95	14.29	1.75	78.62
2017	STV	2.03	92.06	14.71	1.01	79.27
2022	STV	2.09	82.41	27.85	2.24	78.90
8 SEÇİM	ORT	2.05	93.13	11.42	1.61	%77.90

*Yalnızca 2022 seçimlerinde katılım oranı VAP-RV katılım oranı arasındaki farktan dolayı yeniden düzenlenmiştir.

Küçük nüfusu, yüksek tercihlilik düzeyi, keskin iki partili rekabet ve partizanlık, zorunlu oylama olmamasına rağmen, Malta seçimlerinde her zaman katılım oranlarının oldukça yüksek olmasını sağlamıştır. Katılım oranı ortalaması son sekiz seçimde %93 civarındadır. Yalnızca 2022 seçimlerinde resmi rakamlara göre %86, VAP katılım oranı farkından dolayı yapılan düzeltmeyle %82 olarak hesaplanmıştır. Diğer seçimlerin tümünde düzeltme ihtiyacı olmamış ve %90'ın üzerinde bir katılım oranı ortaya çıkmıştır. Ancak katılım oranının yüksekliğine rağmen kadın temsilci oranı hemen her dönem Avrupa ülkeleri ortalamasının çok altında olmuştur. Bunda STV modelinin etkili olduğu düşünülebilir. Malta'da bu oran İrlanda'dan bile daha düşük iken sadece son 2022 seçimleri öncesinde gerçekleştirilen yasal düzenlemeler ile %28'e çıkabilmiştir. 2017 ve 2013 seçimlerinde %14-15 civarındadır. 2008 öncesinde %10'un, 1992 öncesinde ise %5'in altında olmuştur. 2021 yılında yapılan düzenlemeler ile bir cinsiyetin %40'tan az temsil edilmesi durumunda az temsil edilen cinsiyete 12'ye kadar ek koltuk tahsis edilerek seçimde o cinsiyetten en fazla oyu alıp başarısız olan adaylara verileceği hükmü getirilmiştir. Bu durum bazen daha fazla oy alan bir aday seçilemezken daha az oy alan bir adayın parlamentoda temsiline imkân vermektedir. Yine de katılımcı temsil düzeyi puanları açısından Malta, katılım oranının yüksekliği nedeniyle iyi düzeyde puanlar almaktadır.

Orantılılık yönünden ise iki partililiğin GALE değerlerine olumlu etkisi nedeniyle oldukça küçük orantısızlık değerlerine sahiptir. Son sekiz seçimin ortalama GALE değeri 1,61 olarak hesaplanmaktadır ve 2,24 olduğu 2022 seçimleri hariç tüm 1990 sonrası seçimlerinde 1-2 arasında değerler almıştır. Öte yandan EPS değerleri oldukça küçüktür ve 1971 yılından beri tüm seçimlerde 2-2,1 arasında hesaplanmıştır. Küçük partiler seçimlerde daha önceleri az da olsa var olmalarına rağmen, 1970'lerin başından itibaren neredeyse tamamen silinmişlerdir (Cini, 2002: 7). Dünya genelinde yükselmekte olan çok partililik henüz Malta'ya uğramamış görünmektedir. Dolayısıyla seçmenler tercihlilik imkânını adaylar üzerinde kullanmakta, partiler açısından bir çeşitlilik içerisinden seçim gerçekleştirmemektedir. Malta'da aslında mevcut sonuçlar, diğer özelliklerle birlikte değerlendirildiğinde, STV oylama modelinden ziyade ABD'nin birçok eyaletinde kullanılan kapalı ön seçimlere daha çok benzerlik göstermektedir (Hirczy de Mino, Lane, 2000: 199). Bu iki faktör bir arada değerlendirildiğinde Malta seçimleri orantılı temsil yönünden ABD'de olduğu gibi orta düzeyde puanlar almaktadır.

TDE açısından Malta 1992-2022 arasındaki sekiz seçimde %76-79 arasında değerler almış olup ortalaması %78 olarak hesaplanmıştır. Bu değerle karşılaştırılan otuz beş ülke içerisinde Norveç, İsveç, Belçika ve Danimarka'dan sonra beşinci sırada yer almaktadır. Düşük EPS ve kadın temsilci oranlarına rağmen, seçim çevrelerinin çok büyük olmaması ile katılım oranının, tercihlilik düzeyinin, GALE değerlerinin ve temsilci başına düşen seçmen sayısının çok iyi olması iyi düzeyde bir temsil düzeyi ölçümünü getirmektedir.

SONUÇ

Halkın iradesinin aracı kurumu olan parlamentoların üyelerinin belirlenmesi için günümüz demokrasisinin vazgeçilmezi sayılan seçimlerin, halkla temasının hangi düzeyde olduğu sorusu hemen her dönem tartışma konusu olmaktadır. Özellikle çoğunlukçu modellerle temsilcilerini seçen Kanada, ABD ve Birleşik Krallık gibi ülkelerde haksızlığa uğradığını düşünen taraflardan yoğun bir reform talebi geldiği görülmektedir. Öte yandan bu ülkeler modellerini yıllardır ısrarlı bir biçimde korumakta, hatta bazen referandumlarla desteklemektedir. Yeni Zelanda, Güney Afrika gibi bazı ülkeler ise değişim talebinin mümkün de olabileceğinin örnekleridir.

Tartışma özünde çok bilinen temsilde adalet-yönetimde istikrar ikilemine dayanmaktadır. Model tercihi aşamasında bir ülke hangisine daha fazla ağırlık vermek istiyorsa ona göre bir tasarım yapmaktadır. ABD’de etkili bir iktidar ve yeri geldiğinde onun yerine geçebilecek güçlü bir muhalefetin varlığı, modelin uygun olarak işlediğinin göstergesidir. Model de iki partiliği destekleyecek ve besleyecek şekilde kurulmuştur. Halk nezdinde modeli tabiri caizse kurcalamak gerektiğine yönelik inanış baskın değildir. Ayrıca çözümün oy verme ile temsilcilerin elinden olacağına yönelik inanç da zayıftır ve dolayısıyla katılım oranları düşüktür.

Birleşik Krallık’ta ise daha fazla bölünmeye sahip olunmasına rağmen aynı istikrar gerekçesi ile benzer model sürdürülmektedir. Daha fazla bölünme, zaman zaman modele karşı yönde daha fazla ses çıkmasına neden olmaktadır. Ancak modelin büyük partilere sağladığı avantaj ve alışılmış siyasal kültür seslerin bastırılmasını sağlayabilmektedir. Bu bastırmanın ne kadar sürebileceği belirsizliğini devam ettirirken benzer süreçleri Kanada’da da görmek mümkündür. Ayrıca aynı model Hindistan, Malezya ve Botsvana gibi etnik bölünmelerin yaygın olduğu başka ülkelerde yönetilebilirliği sağlamak amacıyla önemli bir ilaç olarak kullanılmaktadır. Tarihi süreçler ise bu ilacın kısmî yan etkilerine rağmen, prospektüsünde yazılı olanlara uygun etkiler doğurduğunu göstermiştir. İstikrar savunucuları bir modelin yönetilebilir hükümet doğurmasının adil olduğunu düşünürler. Onlara göre bir yönetim ortaya çıkaramıyorsa seçim anlamlı değildir. Neticede seçimler yönetim belirlemek maksadı ile yapılır.

Tartışmanın diğer tarafında ise temsil adaleti savunucuları yer alır ve modelin parlamentoda halkın bir yansımasını doğurması gerektiğine vurgu yaparlar. Azınlıkların hakları da önemlidir ve her grup hakkı olan kadar temsil elde edebilmeli, yönetimde yer alabilmelidir. Bu fikri önceleyenler koalisyonları zararlı görmez ve hatta gerekli dahi görürler. Toplumun farklı gruplardan oluşması kaçınılmaz olduğundan yönetim belirli düzeyde bir uzlaşma gerektirmektedir. İsveç, Danimarka, Hollanda, İsviçre gibi ülkelerin uzun yıllardır kullandıkları, gerektiğinde telafi edici sandalyelerle orantılılık sağlama hedefini önceleyen modeller bu grubun örnekleridir. Onlara göre toplum ikiden büyüktür ve var olan bölünmeleri çoğunlukçu modellerle baskılamak olumsuz sonuçlar doğurabilir.

Literatürde Duverger'den başlayan çoğunlukçu modellerin dar bölge seçim çevreleri kullanmaları nedeniyle iki partililiği teşvik ettiğine dair genel bir kabul vardır. Bu kabul teşvik anlamında doğrudur ancak iki partililiğin oluşmasını sağlayan başka faktörler de olabilir. Örneğin küçük bir ülke olması nedeniyle Malta STV kullanmasına rağmen iki partilidir. Güney Afrika, Namibya gibi ülkeler kapalı liste oylama modeli kullanmasına rağmen neredeyse iki partili hatta baskın partilidir. Öte yandan temelini Blondel'den alan bu ayrım hiçbir yer için net değildir ve çoğu yerde dönemsel değişiklikler göstererek genellemelere imkân vermez. Bir başka gerçek ise Lijphart'ın vurguladığı gibi sorun boyutlarının artmakta olduğudur. Dünya üzerinde ülkelerin büyük çoğunluğunda çok partililiğe doğru artan bir ivme gözlemlenmektedir. Avustralya, Birleşik Krallık, Kanada gibi dar bölge seçim çevresi kullanan ve Lüksemburg, Avusturya, Belçika, Yunanistan, İrlanda, Almanya, Yeni Zelanda gibi farklı modellerden pek çok ülkede seçimlere katılan efektif parti sayıları artmaktadır. Dolayısıyla daha fazla grubun varlığı, o sayıya uygun bir model geliştirilmesi zorunluluğunu beraberinde getirmektedir ve Birleşik Krallık'ta olduğu gibi daha çok sesin yükselmesine neden olmaktadır.

Seçimlere, seçilen temsilcinin hangi çevreden kimlerin temsilcisi olacağı yönünden baktığımızda ise seçim çevresi büyüklüğü meselesi ortaya çıkar. Çoğunlukçu model taraftarları kullandıkları dar bölge seçim çevreleri sayesinde seçmen-temsilci ilişkisinin uygun bir biçimde sağlanabildiğini, bölgeler büyüdükçe seçmenin temsilcisinden uzaklaştığını savunurlar. Bir kişi seçmek ile on kişi seçmek

arasında fark vardır. Bireysel temsili sağlayabilmek seçimlerin bir diğer amacıdır. Öte yandan orantılı modellerin savunucuları dar bölgelerde sağlanan çoğunluğun, azınlık olan grupları dikkate almayacağını söylerler ve bir bölgede seçilecek bir kişi olmasındansa beş kişi olmasının farklı grupların temsili mümkün kılacağını öne sürerler. Bu tartışma da tıpkı istikrar-adalet tartışmasındaki orantılılığa bakışta olduğu gibi bireysel temsile bakışta da farklı açılar farklı yorumlamalarıyla karşılaşmamıza neden olmaktadır.

Bu iki grubun yanında bazı ülkeler karma modeller geliştirerek her iki yönden olumlu bazı tarafları tek bir model içerisinde birleştirmeye çalışırlar. Almanya modelini hem bireysel temsili hem de orantılı temsili dengeleyebilecek biçimde kurmuştur. Yeni Zelanda'da onu örnek almıştır. İtalya, Japonya ve çok sayıda başka bazı ülkeler de modellerin karışımından kendisine reçeteler yapmaktadır. Sonuçlar daha önceki uzmanların da ulaştıkları gibi en iyi modelin olmadığı, her ülkenin kendi bağlamını dikkate alması gerektiği yönündedir. Bir yerde başarılı olan bir model bir başka yerde çatışma doğurabilir.

Tarih boyunca çok çeşitli farklı tiplerde ve hesaplama yöntemlerinin kullanıldığı oylama modelleri tasarlanmıştır ve kullanılmıştır. Hatta tasarlanmaya da devam etmektedir. Hiçbir ülke en iyiye ulaşamamıştır ama bazıları bazılarına alışmış, uzun yıllardır başarılı bir şekilde sürdürmektedir. Bazıları ise neredeyse her seçimde bazı özellikleri değiştirerek birtakım sonuçlara ulaşmaya çalışmaktadır. Bu kadar farklılığın olduğu bir yerde elbette sorunsuz bir tasnife ulaşmak mümkün değildir. Her tasnif bazı unsurları mecburen dışarıda bırakır. Çok çeşitli uzmanlar bu nedenle oylama modellerinin tasnifinde oy pusulasının yapısını, aday/parti merkezliliği ya da seçim çevresi büyüklüğü, hesaplama yöntemleri gibi değişkenlere bakılan ayrı ayrı ve oldukça karmaşık sınıflandırmalar yapmışlardır.

Temelde klasik ayırım çoğunlukçu-orantılı modeller ile bunlara eklenen yarı-orantılı ve karma modeller biçimindedir. Bu çalışma ise oylama modellerinin seçmene sunduğu imkânlar yönünden değerlendirildiği yeni bir tasnif yapmıştır. Bu doğrultuda öncelikle tek seçenekli, tercihli, sıralamalı ve karma model ayrımları yapılmış, alt türlerinde on altı farklı oylama modeli belirlenmiştir. Tek seçenekli modeller içerisinde seçmenin aday tercihinde bulunamadığı ve parti listelerine bağımlı olduğu

FPTP, TRS, SNTV, PBV ve kapalı liste oylama modelleri sıralanmıştır. Seçmenin tek seçenek hakkı da olsa adaylar/listeler içerisinde seçenek belirtebildiği modeller tercihli modeller içerisinde değerlendirilmiştir. Bu kategoride de açık liste oylama modelleri, BV, LV-CV, onay oylaması ve skor oylaması alt türleri belirlenmiştir. Sıralamalı kategorisinde ise seçmenin tercihlerini bir sıralama yaparak bildirme imkânına sahip olduğu AV, STV, Borda sayımı ve Condorcet modeli listelenmiştir. Karma modeller ise telafi edici sandalyelere sahip MMP ile telafi edici yönü bulunmayan MMM modelleri olarak iki alt türe ayrılmıştır. Bu yeni tasnif özellikle açık liste ve kapalı liste oylama modellerini birbirinden ayırması ve AV ile STV modelini aynı çatı altında değerlendirmesi açısından yenilikçidir. Literatürde pek çok yerde listeli modeller başlığı altında hem açık liste hem de kapalı liste modelleri birlikte değerlendirilir. AV genellikle dar bölge kullanımından dolayı çoğunlukçu modeller içerisinde yer alır ama onlardan önemli derecede farklıdır. STV yarı-orantılı kategorisine alınır ancak pek çok orantılı kategorisinde sayılan örnekten daha orantılı sonuçlar doğurur. Ayrıca listeli modellerinin tümünü orantılı kategorisinde ele almak İsveç ile Türkiye'yi aynı sınıfta değerlendirmeye neden olur. Öte yandan açık liste modelleri de kendi içerisinde birbirinden çok farklılaşan alt türler barındırmaktadır ve değerlendirmeler de bu yönleri dikkate alınmalıdır. Örneğin Brezilya, Hollanda, Yunanistan, İsviçre gibi farklı uygulamalara sahip ülkeler tasnifi her zaman zorlaştırır. Bazı modeller ise günümüzde ulusal düzeyde kullanılmamaktadır veya bir dönem kullanılmış ancak bırakılmıştır. SNTV, LV-CV, onay oylaması ve Borda sayımı gibi alt türler bunlara örnek verilebilir. BV ise parti sistemi yeterince gelişmemiş pek çok yerde kullanılmaktadır ancak partilerin yokluğu çeşitli karşılaştırmalar yapılmasını zorlaştırmaktadır.

Oylama modelinin belirlenmesinin yanında modelin verilen oyları nasıl sandalyelere dönüştürdüğü ve sonuçta hangi oranda desteğin, hangi oranda sandalye kazandığı da önemlidir. Bu konuda yorum yapabilmek için literatürde uzun yıllardır kullanılan çeşitli orantısızlık endeksleri bulunmaktadır. Rae ve Loosemore-Hanby ile başlayan süreçte her tasarımın birtakım yönleri değiştirmesi ile son tahlilde en yaygın kullanılan Gallagher endeksine ulaşılmıştır. Gallagher 1991'de tasarladığı endeksinde her partiyi güçleri ile orantılı bir biçimde hesaplamaya katarak dağılım sonucunun ne kadar orantısız olduğunu bulur. Orantılılığı önceleyen kesimler bu sonucu temsilde

adalet anlamında yorumlamışlardır ve reform tartışmalarının ana konularından biri olmuştur. Örneğin Kanada reform tartışmasında uzmanlar Gallagher endeksi değerinin beşten küçük olacağı bir model önerisinde bulunmuştur. Çoğunlukçu modeller ortaya çıkardığı büyük orantısızlık sonuçları ile eleştirilmektedir. Kimi ülkeler ise uzun yıllardır orantılı sonuçlar elde etmekle övünmektedir.

Ancak orantısızlık boyutu seçimlerin yalnızca bir yönünü oluşturur ve çoğunlukçu tarafta yer alanların bireysel temsil, yönetilebilirlik meselelerini tartışmanın içerisine katamaz. Ayrıca seçimler açısından katılım, kadın temsilci oranları gibi konular da oldukça önemlidir. Bir seçimin seçmenleri, partileri, grupları en az oranda dışlaması gerekir. Seçmenin olmadığı bir yerde sonuç orantılı bile olsa seçimin anlamı bakımından bir sorun söz konusudur. Oysa bazı modeller çeşitli yollarla bu katılım düzeyi üzerinde önemli etkiler doğurabilmektedir. Bazıları seçmeni doğrudan kurallarla dışlarken, bazıları seçimi anlamsızlaştırarak dışlar. Bazılarında seçmen protesto yolu ile kendisini dışında tutar. Ne sebeple olursa olsun katılımın olmadığı bir seçim anlamından yoksundur. Ortada bir seçim varsa seçmene uygun sayıda seçenek ve uygun bir seçme metodu sağlanmış olmalıdır. Tek seçenekli bir seçim olmaz. Ayrıca seçmene sunulan metot da bir o kadar önemlidir. Metodun kısıtlanması veya genişletilmesi seçmenin sağlıklı bir şekilde görüşünü yansıtabilmesi açısından önem arz eder. Sonuç olarak bir seçimin gerçek manada uygun temsil düzeyi sağlayıp sağlamadığını yorumlayabilmek için hem orantılı temsil boyutuna hem bireysel temsil boyutuna hem de katılımcı temsil boyutuna mümkün olduğu ölçüde ayrı ayrı bakılması gerektirmektedir.

Bu ihtiyaç doğrultusunda bu çalışmada bir seçime yönelik temsil düzeyini ölçmeye çalışan, yedi faktör ile üç boyutu da dikkate alan yeni bir endeks tasarlanmıştır. Temsil düzeyi endeksi adını verdiğimiz bu endeks orantılılık boyutuna Gallagher endeksini %25 oranında ve efektif parti sayısını %10 oranında dikkate alarak bakmaktadır. Bireysel temsil boyutuna ise ortalama seçim çevresi büyüklüğünü %10, temsilci başına düşen seçmen sayısını %10 ve seçimin tercihlilik düzeyini %10 oranlarında dikkate alarak bakmaktadır. Son olarak katılımcı temsil boyutuna, düzenlenmiş katılım oranını %25 ve kadın temsilci oranını %10 oranlarında dikkate alarak bakmaktadır. Böylece yedi değer birleşimi ile yüzde üzerinden

yorumlanabilecek basit bir endekse ulaşılmaktadır. Bu sırada hesaplamalar yapılırken kullanılan katılım oranlarına ve efektif parti sayılarına yönelik yeni düzenlemeler ile seçimin tercihlilik düzeyini ölçmeye çalışan düzenleme de literatüre sunulan diğer yeniliklerdir. Örneğin katılım oranları konusunda yalnızca kayıtlı seçmen sayısı üzerinden yapılan basit hesaplama dikkate alınmamış, eğer kayıtlı seçmen sayısı ile ülkenin oy verme yaşındaki seçmen sayısı arasında önemli bir farklılık varsa, bu dışlamanın katılım oranından düşülmesi sağlanmıştır. İkinci olarak yine katılım oranı içinde görünen ancak yüksek düzeyde geçersiz/boş oy oranı varsa, bu da belirli bir sınır dikkate alınarak katılım oranının dışında tutulmaktadır. Efektif parti sayısı hesaplamalarında ise genel usulün dışında ittifaklı partilerin durumuna göre bazı ülkelerde yeniden hesaplama ihtiyacı doğmuştur. Hesaplama yönteminde ülkenin özel durumu dikkate alınmış, eğer partiler Almanya’da veya Avustralya’da olduğu gibi birbiriyle hiçbir şekilde rekabet etmiyorsa birlikte değerlendirilmiş, ancak model zorlaması ile ittifak yapıyor sonrasında parlamentoda ayrı temsil ediliyorsa hem ittifaklı hesaplamanın hem ittifaksız hesaplamanın ortalaması alınmıştır. Böylece aslında hem katılım hem de efektif parti sayısı konusunda daha gerçekçi sonuçlara ulaşılmış olmaktadır. Resmi sayılar Singapur’da ve Lüksemburg’da katılımı %90’larda görmek ya da Avustralya’da, Belçika’da yarışmayan Malezya’da yarı yarışan partileri ayrı saymak gibi bazen yanıltıcı değerlendirmelere neden olabilmektedir.

Endeksin tasarımının ayrıntıları üçüncü bölümde, farklı oylama modellerinden benzer ve ayrı olarak seçilmiş otuz beş ülkenin 1990 sonrası gerçekleştirilen 305 seçiminin sonuçları, karşılaştırmaları ve yorumlamaları ise dördüncü bölümde detaylı bir şekilde yer almaktadır. Her ülkenin her seçimi için ayrı hesaplamalar yapılmış ayrı tablolar oluşturulmuştur. Bağlamın önemine binaen ülkelerin seçimlerine ve modellerine yönelik tarihi, kültürel bilgilerine de yer verilmiştir. Burada ülke ve modellerin karşılaştırmaları ile endeksin Gallagher endeksi ve demokrasi endeksleriyle karşılaştırmaları yapılmıştır.

Aşağıdaki tabloda karşılaştırılan ülkelerin EPS ortalamaları, düzenlenmiş katılım oranı ortalamaları, kadın temsilci oranı ortalamaları, GALE ortalamaları ve TDE ortalamaları yer almaktadır:

Tablo 111: Karşılaştırılan Ülkeler EPS, katılım oranları, KTO, GALE ve TDE değerleri

ÜLKE	SEÇİM SAYISI	MODEL	EPS	TDE-RV Katılım %	KTO	GALe	TDE%
Singapur	7 (1991-2020)	PBV/FPTP	2.19	46.29	16.88	23.30	43.93
Japonya	9 (1996-2021)	MMM	3.94	59.83	8.48	13.93	50.82
Botsvana	6 (1994-2019)	FPTP	2.59	55.23	9.89	17.43	51.01
Senegal	7 (1993-2022)	PBV/Kap.Lis.	2.92	38.44	27.10	14.11	52.13
ABD	16 (1990-2020)	FPTP	2.14	50.70	15.89	3.51	52.65
Hindistan	4 (2009-2024)	FPTP	4.96	64.44	12.56	11.67	55.33
Birleşik Krallık	9 (1992-2024)	FPTP	3.52	66.03	24.76	15.20	58.22
Fransa	8 (1993-2024)	TRS	5.60	56.22	23.35	17.23	58.35
Japonya	2 (1990-1993)	SNTV	4.39	70.17	2.54	6.55	58.41
Kanada	10 (1993-2021)	FPTP	3.76	62.73	23.33	12.30	59.75
Brezilya	9 (1990-2022)	Açık Liste	11.33	69.83	9.61	3.26	59.35
İtalya	3 (2006-2013)	Kapalı Liste	4.95	79.14	22.33	8.89	60.61
Yeni Zelanda	2 (1990-1993)	FPTP	3.15	84.11	18.85	17.72	61.37
Güney Afrika	7 (1994-2024)	Kapalı Liste	2.51	62.11	37.65	0.36	61.46
Malezya	5 (2004-2022)	FPTP	4.45	63.86	11.55	10.00	61.71
Namibya	6 (1994-2019)	Kapalı Liste	1.75	69.57	31.00	0.89	62.70
Türkiye	9 (1995-2023)	Kapalı Liste	4.41	83.73	11.58	10.03	64.06
Türkiye	1 (1991)	Açık Liste	4.68	83.92	1.78	11.29	65.09
Endonezya	5 (2004-2024)	Açık Liste	9.09	74.64	16.93	4.69	66.22
İsrail	13 (1992-2022)	Kapalı Liste	7.34	70.65	18.59	2.42	66.33
İspanya	11 (1993-2023)	Kapalı Liste	4.19	71.25	35.36	5.75	68.03
Yunanistan	14 (1990-2023)	Açık Liste + Bonus	3.96	68.67	15.91	8.43	68.13
Guyana	7 (1992-2020)	Kapalı Liste	2.19	73.99	26.37	0.89	68.80
İtalya	1 (1992)	Açık Liste	6.63	87.09	8.10	2.51	69.78
Lüksemburg	7 (1994-2023)	Açık Liste (Panachage)	4.85	57.49	22.14	4.60	70.34
Avustralya	7 (2004-2022)	AV	3.12	84.73	28.54	12.12	70.41
İtalya	3 (1994-2001) 2 (2018-2022)	MMM	4.97	75.46	20.80	6.94	70.89
Hollanda	10 (1994-2023)	Açık Liste	6.61	77.97	36.93	1.09	72.14
Almanya	9 (1990-2021)	MMP	4.00	75.57	30.75	3.84	72.95
İsviçre	9 (1991-2023)	Açık Liste (Panachage)	6.19	42.52	28.44	3.19	73.64
Uruguay	6 (1994-2019)	Kapalı (LdL)	3.00	90.41	13.47	1.05	74.80
İrlanda	7 (1992-2020)	STV	4.77	65.35	15.76	5.52	74.88
Finlandiya	9 (1991-2023)	Açık Liste	6.27	67.27	40.61	3.35	75.13
Avusturya	11 (1990-2024)	Açık Liste	4.01	77.46	30.46	2.44	77.60
Yeni Zelanda	10 (1996-2023)	MMP	3.50	79.72	34.67	3.05	77.86
Malta	8 (1992-2022)	STV	2.05	93.13	11.42	1.61	77.90
Danimarka	10 (1990-2022)	Açık Liste	5.52	84.55	37.54	1.37	79.59
Belçika	9 (1991-2024)	Açık Liste	5.90	86.49	31.20	3.90	80.28
İsveç	9 (1991-2022)	Açık Liste	4.81	84.31	43.36	1.63	80.30
Norveç	8 (1993-2021)	Açık Liste	5.30	76.45	39.64	3.20	83.48

Tablodan görülebileceği üzere karşılaştırması yapılan ülkelerden altı tanesi FPTP modeli kullanmaktadır. Bunlardan Birleşik Krallık ve Kanada'nın birbirine yakın siyasal kültürlere, sosyo-ekonomik yapılara sahip olması nedeniyle benzer sonuçlara sahip olması beklenmektedir. Sonuç olarak bu iki ülke tüm düzeylerde birbirine yakın değerlere sahip görünmektedir. ABD nevi şahsına münhasır yapısıyla ve keskin iki partililiği ile bu iki ülkeden ayrılmakta, bu da katılım oranlarına, kadın temsilci oranlarına ve GALE değerlerine yansımaktadır. İki partililik yalnızca orantısızlığın daha iyi olması yönünde olumlu bir etki ortaya çıkarırken, diğer değerlerin daha kötüleşmesine neden olmaktadır. Sonuçta ABD, Birleşik Krallık ve Kanada'ya nazaran temsil düzeyinin üç sacayağı birlikte değerlendirildiğinde daha düşük bir temsil düzeyine sahip görünmektedir. Parti sistemini yeterince geliştirememiş ancak eski İngiliz sömürgeciliğinden kalma modeli sürdüren Afrika kıtası örneği Botswana ise düşük EPS, katılım oranı, kadın temsilci oranı ve yüksek orantısızlık değerleri ile her üçünden de kötü sonuçlar almaktadır.

Bu dört ülkeden oldukça farklı iki Asya kıtası örneği Hindistan ve Malezya ise etnik ayrışmaların güçlülüğü ile ön plana çıkar. Her iki ülkede de FPTP tercihinin, etnik grupları birleşmeye zorlama mantığına dayanarak ülkenin yönetilebilirliğini sağlamak amacı ile yapıldığı bilinmektedir. Gerçekten Hindistan gibi karışık ve kalabalık bir ülkede seçim organizasyonu yapabilmek dahi oldukça müşkül bir iştir. Modelin tüm zorlamalarına rağmen her iki ülkede de ulusal düzeyde -en azından bölgesel bazda etkili- aşırı sayıda parti vardır. Fakat bunları seçimlerde birleşmeye zorlayan model sayesinde seçimlere çok sayıda koalisyonun katıldığı görülmektedir. Bu ülkelerin EPS değerleri partileri ayrı ve ittifaklı olarak iki türlü değerlendirmeyi gerekli kılar. Seçenek fazlalığı bakımından temsili açıdan diğer ülkelere göre daha iyi değerlendirilebilecek olan iki ülke de benzer katılım, kadın temsilci oranlarına ve GALE değerlerine sahiptir. Yalnızca Malezya temsilci başına düşen seçmen sayısının iyi olması nedeniyle hem Hindistan'dan hem de diğer FPTP kullanan ülkelere daha yüksek puanlar almaktadır. FPTP dönemi yalnızca iki seçimle kıyaslanabilen Yeni Zelanda'da tüm bu ülkelere katılım oranının yüksekliği yönüyle ayrılmakta olsa da diğer yönlerden benzer etkilere sahiptir. Ayrıca Yeni Zelanda'nın model değişimi sonrası orantısızlık değerinde yaşadığı değişim göze çarpmaktadır.

Karma oylama modeli kullanan ülkelerde birbirine benzerlik FPTP kadar net değildir. PBV ağırlıklı karma model kullanan Senegal ve Singapur özellikle katılım oranlarının düşüklüğü ve orantısızlık değerlerinin yüksekliği ile dikkat çekmektedir. Dolayısıyla temsil düzeyleri oldukça düşük puanlar almaktadır. MMM modellerinde ise modelin ağırlık verdiği yöne göre çok değişik etkiler ortaya çıkabilmektedir. Japonya örneğinde olduğu gibi FPTP yönü ağır basıyorsa orantısızlık düzeyi artmakta, katılım oranları düşmekte, İtalya’da görüldüğü gibi orantılılık yönü ağır basmakta ise değerler genellikle iyileşmektedir. Ayrıca Japonya ataerkil yapısı ile kadın temsilci oranının en düşük olduğu ülke olması yönünden de dikkat çekmektedir. Japonya’nın SNTV döneminin orantısızlık düzeyleri ise daha iyidir. Modeli telafi edici yönüyle kullanan Almanya ve Yeni Zelanda ise hepsinden daha iyi temsil düzeylerine sahiptir. TRS kullanan karşılaştırmaya uygun tek ülke olan Fransa’da ise iki oyun getirdiği farklılaşmanın EPS değerine yansıdığı göze çarpar. Diğer yönlerden FPTP’ye oldukça benzer sonuçlar üretir.

Listeli modeller kendi içerisinde kapalı ve açık listeli olarak ikiye ayrılır. Kapalı modeller genellikle birbirine daha benzerdir. Açık listeli modeller ise uygulama çeşitliliği nedeniyle birbirinden çok farklılaşabilmektedir. Kapalı listeler az sayıda partinin olduğu Güney Afrika, Namibya ve Guyana gibi ülkelerde orantılılık yönünden mükemmele yakın sonuçlar doğurur. Modeli barajsız ve geniş seçim çevreli uygulayan bu ülkeler TDE açısından aslında olması gerektiği gibi orta düzey puanlar almaktadır. Yalnızca Guyana biraz daha yüksek katılım oranları ile bir nebze daha iyi olarak değerlendirilebilir. Türkiye ile İspanya’da orta düzeylerde puanlar almakta iken Türkiye kadın temsilci oranının düşüklüğünü katılım oranlarının yüksekliği ile telafi etmekte, yüksek baraj nedeniyle ortaya çıkabilen orantısızlığının yüksekliğini ise EPS’nin fazlalığı ile gidermektedir. İspanya’da ise fiili barajın düşüklüğü daha orantılı sonuçlar vermekte iken, katılım oranları orta düzeyde, kadın temsilci oranları ise yüksektir. Her iki ülkeden yüksek seçim çevresi büyüklüğü nedeniyle ayrışan İsrail’de ise EPS çok yüksek, orantısızlık çok düşük olmasına rağmen, bireysel temsil imkânının yokluğu, katılım oranının orta, kadın temsilci oranının düşük olması orta düzeyde bir puana erişmesine neden olur. Böylece çoğunlukla yalnızca seçim çevresi büyüklüğü nedeniyle çok orantılı olarak değerlendirilerek olumlanması hatası

TDE'nin diğer etkileri de dikkate alması nedeni ile düzeltilmektedir. Benzer şekilde tüm ülkeyi tek seçim çevresi olarak kullanan açık listeli modellerden Hollanda'nın mükemmel orantılılığı da bireysel temsil eksikliği ve tercihlilik düzeyinin düşüklüğü nedenleri ile törpülenmektedir. Son olarak Uruguay kapalı liste modelini ley de lemas yöntemi ile yarı tercihli yarı kapalı nevi şahsına münhasır biçimde uygulamakta, oldukça düşük orantısızlık düzeylerine erişmekte ve yüksek katılım oranları ile dikkat çekmektedir. Ancak EPS'nin henüz orta düzeyde olduğu ülkede kadın temsilci oranının düşüklüğü iyi değerlerini bir nebze aşağıya çekmektedir. Yine de kapalı listeli diğer ülkelere göre daha iyi temsil düzeylerine sahiptir.

Açık liste modelleri de kendi içerisinde önemli düzeyde farklılaşmaktadır. Örneğin modeli neredeyse oldukça benzer şekilde uygulayan Brezilya ve Finlandiya sonuçları birbirinden çok farklıdır. Brezilya yüksek EPS ve düşük orantısızlık değerleri ile orantılı temsil yönünden çok iyi düzeyde sayılırken, artıramadığı kadın temsilci oranları, yüksek geçersiz/boş oy kültürü yüzünden bir nebze azalan katılım oranları ve düşük tercihlilik düzeyi nedeniyle puanları düşmektedir. Finlandiya ise her ne kadar İskandinav ülkelerine nazaran daha düşük katılım oranlarına sahip olsa da yüksek kadın temsilci oranları ile dikkat çekmektedir ve iyi puanlar almaktadır. Bu iki ülke arasında önemli bir fark da elbette temsilci başına düşen seçmen sayısından kaynaklı olarak doğmaktadır.

Finlandiya iyi temsil düzeyine rağmen İskandinav ülkeleri içerisinde en düşük puanlı olanıdır. Temsilin dikkate alınan yönlerinin neredeyse hepsinde iyi veya en azından orta düzeyde puanlar alan Danimarka, İsveç ve Norveç en iyi temsil düzeyine sahip dört ülkeden üçü olarak göze çarpmaktadır. Bunların arasına benzer sosyo-ekonomik yapıya sahip Belçika girmektedir. Yine benzer değerlere sahip bir başka açık listeli ülke de Avusturya'dır. Açık listeli ülkeler içerisinde tercihlilik düzeyi yüksek olmakla beraber, katılım ve kadın temsilci oranlarının düşüklüğü ile dikkat çeken panachage örnekleri İsviçre ve Lüksemburg ise bu nedenlerden dolayı daha düşük puanlar almaktadırlar. Tek Asya örneği Endonezya'da düşük kadın temsilci oranları, tercihlilik düzeyleri ve yüksek temsilci başına düşen seçmen sayısı nedeniyle orta düzeyde puanlar alabilmektedir. Yunanistan ise bonus sandalye uygulaması ile orantısızlığı istikrar yönünde kasıtlı olarak bozmaktadır. Ayrıca kadın temsilci oranları

açısından da düşük puanlar alır. Katılım yönünden de orta düzeydedir. Dolayısıyla da diğer açık listeli ülkelere göre daha düşük puanlara sahiptir.

Tüm açık listeli modeller bir arada değerlendirildiğinde ortalamanın iyi çıktığı görülmektedir. Fakat bunların kendi içerisindeki uygulamaları ve kültürlerindeki farklılaşmalardan kaynaklı olarak Brezilya gibi düşük, Yunanistan, Endonezya, Lüksemburg ve Hollanda gibi orta, Avusturya, Danimarka, İsveç ve Norveç gibi iyi değerler alanlar çıkabilmektedir. Dolayısıyla aslında her ülkeyi kendi bağlamında dikkate almak çok daha önemlidir. Aşağıdaki tabloda göreceğimiz gibi puanları modeller yönünden değerlendirmek yanıltıcı olabilir.

Son olarak sıralamalı oylama ile tercihlik düzeyi en yüksek ülkelerden dar bölge AV kullanan Avustralya, AV'nin doğurduğu orantısızlık nedeniyle orta düzeyde puanlar almakta iken, STV kullanan İrlanda daha düşük orantısızlık ile iyiye yakın değerler almaktadır. Yine Malta'da kendine özgü şartlarının birleşimi nedeniyle EPS ve kadın temsilci oranlarının düşüklüğüne rağmen küçüklüğü, yüksek katılım oranları ve düşük orantısızlık düzeyleri nedeniyle iyi puanlar alabilmektedir. İrlanda'da kadın temsilci oranının düşüklüğü göze çarpmaktadır.

Aşağıdaki tabloda incelenen 305 seçimin modellere göre ayrılmış karşılaştırmaları yer almaktadır:

Tablo 112: Modellere göre EPS, katılım oranları, KTO, GALE ve TDE değerleri

MODEL	SEÇ.S.	EPS	KATILIM%	KTO%	GALE	TDE%
PBV	14	2.56	42.37	21.99	18.71	48.03
FPTP	52	3.22	59.80	17.60	10.63	56.20
MMM	14	4.31	65.41	12.88	11.43	57.99
TRS	8	5.60	56.22	23.35	17.23	58.35
SNTV	2	4.39	70.17	2.54	6.55	58.41
Kapalı Liste	56	4.28	72.58	25.64	4.03	65.30
Açık Liste + Bonus	14	3.96	68.67	15.91	8.43	68.21
AV	7	3.12	84.73	28.54	12.12	70.41
Açık Liste (Panachage)	16	5.60	49.07	25.68	3.81	72.20
Kapalı (LdL)	6	3.00	90.41	13.47	1.05	74.80
Açık Liste	82	6.33	78.10	31.88	2.73	75.13
MMP	19	3.74	77.75	32.81	3.42	75.53
STV	15	3.32	80.17	13.45	3.43	76.49
TOPLAM	305	4.53	69.64	24.21	6.43	67.02

Yukarıda belirttiğimiz gibi ülkelerin değişen şartları nedeniyle genelleme yapmak mümkün olmasa da STV, MMP ve açık listeli oylama modellerinin toplam TDE değerleri PBV, FPTP ve TRS modellerine göre önemli oranda yüksek görünmektedir. Bunun nedenlerinden birisi endeksin modellerin tercihlilik düzeyini de hesaplama katmasıdır.

Çalışmada bireysel temsil yalnızca tek üyeli bölgelerin sağladığı bir şey olarak değerlendirilmemektedir. Tek üyeli bölgeler elbette bir avantaj sağlamaktadır ancak temsilci ile seçmen arasındaki bireysel temsil ilişkisinin boyutu açısından temsilci başına düşen seçmen sayısı ile seçmene sunulan tercihlilik düzeyi de oldukça önemlidir. Ayrıca ABD, Hindistan gibi FPTP kullanan ülkelerin genellikle kalabalık nüfusları dar bölge seçim çevrelerine rağmen bireysel temsil düzeylerini düşürmektedir. Malta'da 4.500 civarındaki temsilci başına düşen seçmen sayısı ile Hindistan'daki 1.800.000 civarındaki sayı aynı düzeyde değerlendirilemez.

Ayrıca FPTP modellerinin katılım oranlarını düşürmesi gerçeği de göz ardı edilemez. Temsilin katılımcı düzeyi dikkate alınmadan yapılacak değerlendirmeler sağlıklı olmaz. Kapalı listeli modeller genellikle her iki dengenin ortasında yer alıyor görünmektedir. Açık listeli modeller ve STV modelleri her üç düzeyi de diğerlerine nazaran daha iyi karşılayan modeller gibi görünmektedir. STV modelinin genellikle hem orantılı temsili hem tercihlilik düzeyini ve bireysel temsili daha iyi sağlıyor olması onu daha avantajlı duruma getirmiş görünmektedir. Açık listeli modellerde ise çok sayıda farklı uygulamanın varlığı benzer modeller kullanan ülkelerin birinin düşük birinin yüksek almasına neden olabildiği için genelleme yapmaya imkân vermemektedir. Ancak İskandinav ülkelerinin uygulamalarını ayrı bir yere koymak gerekir. Yüksek puanlarda İskandinav bölgesine özgü siyasal kültürün etkisi de önemlidir.

Aşağıdaki tabloda ise karşılaştırılan ülkelerin orantısızlık düzeyleri yönünden literatürde en sık kullanılan ve bizim de hesaplamada kullandığımız Gallagher endeksi ile TDE değerleri açısından karşılaştırmaları yer almaktadır:

Tablo 113: Karşılaştırılan ülkelerin GALE ve TDE sıralaması

ÜLKE	GALe	ÜLKE	TDE %
Güney Afrika	0.36	Norveç	83.48
Guyana	0.89	İsveç	80.30
Namibya	0.89	Belçika	80.28
Uruguay	1.05	Danimarka	79.59
Hollanda	1.09	Malta	77.90
Danimarka	1.37	Avusturya	77.60
Malta	1.61	Finlandiya	75.13
İsveç	1.63	Yeni Zelanda	75.12
İsrail	2.42	İrlanda	74.88
Avusturya	2.44	Uruguay	74.80
İsviçre	3.19	İsviçre	73.64
Norveç	3.20	Almanya	72.95
Brezilya	3.26	Hollanda	72.14
Finlandiya	3.35	Avustralya	70.41
ABD	3.51	Lüksemburg	70.34
Almanya	3.84	Guyana	68.80
Belçika	3.90	Yunanistan	68.13
Lüksemburg	4.60	İspanya	68.03
Endonezya	4.69	İtalya	67.34
Yeni Zelanda	5.49	İsrail	66.33
İrlanda	5.52	Endonezya	66.22
İspanya	5.75	Türkiye	64.17
İtalya	7.10	Namibya	62.70
Yunanistan	8.43	Malezya	61.71
Malezya	10.00	Güney Afrika	61.46
Türkiye	10.16	Kanada	59.75
Hindistan	11.67	Hindistan	57.51
Avustralya	12.12	Brezilya	59.35
Kanada	12.30	Fransa	58.35
Japonya	12.59	Birleşik Krallık	58.22
Senegal	14.11	ABD	52.65
Birleşik Krallık	15.20	Japonya	52.20
Fransa	17.23	Senegal	52.13
Botsvana	17.43	Botsvana	51.01
Singapur	23.30	Singapur	43.93

En iyi GALE değeri ortalamalarına sahip ülkeler parti sayısının oldukça düşük, seçim çevrelerinin büyük, modelin barajsız olduğu Güney Afrika, Guyana ve Namibya'dır. Orantısızlığı dağıtım aşamasında kullandığı yöntemler ile düşürebilen Uruguay, Danimarka, İsveç, Avusturya gibi modeller de iyi değerlere sahiptir. Tüm ülkeyi tek seçim çevresi olarak kullanan Hollanda ve İsrail ile yine iki partili Malta ilk on sıradaki ülkelerdir. Parti sayısının azlığı, seçim çevresi büyüklüğü, telafi edici yöntemlerin veya düşük barajların varlığı orantısızlığın düşük çıkma nedenleridir.

TDE sıralamasında ise hem GALE düşük hem EPS hem katılım hem de kadın temsilci oranı yüksek, temsilci seçmen ilişkisinin daha iyi kurulabildiği ve tercihlilik düzeyinin çok düşük olmadığı Norveç, İsveç, Belçika, Danimarka, Avusturya, Finlandiya ve Yeni Zelanda gibi ülkeler ilk on içerisinde yer almaktadır. Bunların yanı sıra EPS oranı çok yüksek olmasa da Uruguay ile kadın temsilci oranı düşük olan İrlanda ve hem EPS hem de kadın temsilci oranı düşük olan Malta'da diğer unsurlardaki yüksek puanları ile bu değerleri telafi ederek ilk on içerisinde kendisine yer bulabilmektedir.

TDE her ne kadar orantılı temsil, bireysel temsil ve katılımcı temsil düzeylerini yedi ayrı alt unsuru dikkate alarak hesaplamaya çalışsa da nihai olarak yapmaya çalıştığı şey elde edilebilen verilerden bir seçimin ortaya çıkardığı sonuçlara yönelik temsil düzeyi hakkında fikir sahibi olabilmektedir. Bu hesaplamalardan bundan ötesini beklemek ve ülkelerin çok daha geniş bir kavram olarak ele alınması gereken demokrasi düzeyleri hakkında yorum yapabilmek mümkün değildir. Demokrasi vatandaşlarına katılım hakkı, görüşlerini açıklama hakkı, diğer vatandaşların söyleyeceklerini duyma ve onlarla tartışma hakkı, oy verme ve oylarının eşit sayılmasını isteme hakkı gibi karar verme sürecine katılma hakları sağlar. Fakat bu hakların yalnızca yazılı kanunlarda veya anayasal bir belgede var olması yeterli değildir, fiili olarak da sağlanmış olması gerekir. Demokrasi endeksleri genellikle bu fiili yönü de ölçmeye çalışan sivil haklar, hukuk kuralları, hükümetin işleyişi, bireyin özgürlükleri, kurumların güvenliği ve güvenilirliği gibi konulara çok daha geniş çerçeveden bakmayı gerektiren değerlendirmelerde bulunur. TDE ise olsa olsa demokrasinin olmazsa olmaz bir parçası kabul edilen seçimin demokrasiye uygunluğunu kısmen yorumlamaya yarayabilir. Fiili olarak uygulama aşamasında örneğin taraflar arasındaki yarışın rekabet şartları eşit bir düzeyde sağlanmış mıdır veya çeşitli adaletsiz ayarlamalar yapılmış mıdır, bu gibi konularda doğrudan bilgi veremez. Öte yandan bu gibi durumlar bazen seçmen katılımını olumsuz etkilerse ya da partilerin kurulmasını engellerse, bu etkileri hesaplamada dikkate aldığı unsurlar aracılığıyla kısmen ölçmektedir. Ayrıca TDE değerlerinin yüksek olduğu ülkelerin hemen hepsinin demokrasi endekslerinde de oldukça yüksek puanlar aldığı göze çarpmaktadır. Aslında yüksek olan ülkeler açısından demokrasi endeksleri ile genel

anlamda ve büyük oranda uyumlu görünmektedir. Fakat TDE değerleri düşük olan ülkeler konusunda aynı uyum söz konusu değildir. Örneğin Kanada, Japonya, Birleşik Krallık, Fransa gibi TDE değerlerinin düşük olduğu bazı ülkelerin, demokrasi endeks puanları neredeyse tüm hesaplamalarda yüksektir. Bunun nedeni yukarıda belirttiğimiz gibi demokrasi endekslerinin baktıkları geniş çerçevedir. Ayrıca demokrasi endeksleri seçim yönünden değerlendirmelerinde daha çok seçimin yapılış süreçlerine odaklanmakta, seçmenlerin katılıp katılmaması veya sonuçların sandalyeleri orantılı bir şekilde dağıtıp dağıtmaması ile ilgilenmemektedir. TDE ise seçimleri tüm yönleri ile dikkate almaya çalışmaktadır. Buradan çıkaracağımız sonuç, bazı ülkelerin demokrasiye yönelik şartlarının oldukça iyi olması, seçimlerinin uygun temsil düzeyi sağlamasını garanti etmemektedir. Demokrasi endeksleri oylama modeli tercihlerine karşı yansızdır. Oysa TDE temsil düzeyinin düşmesine neden olan modellere karşı yanlıdır. Çünkü modellerin uygulanma biçimi ve doğurduğu sonuçlarla doğrudan bağlantılıdır. Nitekim TDE'nin düşük çıktığı ülkelerin neredeyse hepsinde demokrasi endeksleri mükemmel düzeyde de ölçülse mevcut modele yönelik önemli şikâyetler hemen her dönem tartışma konusu olmaktadır. Bu noktada bu ülkelerde yönetilebilirlik adına sürdürülen dar bölge seçim çevreli modellerin seçmenden aldığı hakların, en azından seçimsel demokrasi kısımlarında demokrasi endekslerinin tamamlayıcısı olması düşünülebilir.

Aşağıdaki tabloda karşılaştırmada kullanılan ülkelerin, IDEA Global State of Democracy Indices 2023 verilerinden Representation (Temsil) endeksi, Freedom House'un 2023 Global Freedom Scores endeksi, bu endeksin hesaplanması içerisinde yer alan bölümlerden 100 üzerinden 28 puanını kapsayan seçimlerle yakından ilgili A- Electoral Process (12) ve B- Political Pluralism and Participation (16) bölümlerinin toplamından elde edilmiş ayrıştırılmış puanlar, V-Dem 2023 demokrasi endeksleri içerisinde Electoral Democracy Index (EDI) değeri ve Economist Intelligence Democracy Index 2023 verilerinden I- Electoral Process and pluralism ve III- Political participation kısmının toplamalarının alındığı puanlamadan oluşan bir karşılaştırma yer almaktadır:

Tablo 114: Karşılaştırılan ülkelerin demokrasi endeksleri düzeyleri*

ÜLKE	TDE %	IDEA REP.EN.	FRE.HOU. (%)	FRE.HOU. A+B (28)	V-DEM EDI	ECON. I+III (20)
Norveç	83.48	0,86	98	28	0,90	20,00
İsveç	80.30	0,86	99	28	0,90	17,91
Belçika	80.28	0,85	96	28	0,89	14,58
Danimarka	79.59	0,86	97	28	0,92	18,33
Malta	77.90	0,72	87	26	0,78	15,84
Avusturya	77.60	0,81	93	27	0,80	18,47
Finlandiya	75.13	0,86	100	28	0,86	17,78
Yeni Zelanda	75.12	0,83	99	28	0,89	20,00
İrlanda	74.88	0,82	97	28	0,89	18,33
Uruguay	74.80	0,89	96	28	0,81	17,78
İsviçre	73.64	0,81	96	27	0,90	17,91
Almanya	72.95	0,89	93	27	0,86	17,91
Hollanda	72.14	0,86	97	28	0,85	17,91
Avustralya	70.41	0,85	95	27	0,86	17,22
Lüksemburg	70.34	0,78	97	28	0,88	16,67
Guyana	68.80	0,53	73	22	0,53	13,44
Yunanistan	68.13	0,78	85	27	0,78	17,22
İspanya	68.03	0,80	90	28	0,87	16,80
İtalya	67.34	0,86	90	26	0,85	16,80
İsrail	66.33	0,75	74	25	0,72	19,02
Endonezya	66.22	0,61	57	24	0,58	15,14
Türkiye	64.17	0,44	33	13	0,28	9,61
Namibya	62.70	0,61	77	23	0,64	13,67
Malezya	61.71	0,52	53	16	0,44	16,80
Güney Afrika	61.46	0,66	79	25	0,69	15,75
Kanada	59.75	0,83	97	28	0,85	18,89
Hindistan	57.51	0,58	66	24	0,40	15,89
Brezilya	59.35	0,72	72	23	0,68	15,69
Fransa	58.35	0,86	89	27	0,88	17,36
Birleşik Krallık	58.22	0,82	91	28	0,84	18,41
ABD	52.65	0,70	83	24	0,82	18,06
Japonya	52.20	0,79	96	28	0,83	15,84
Senegal	52.13	0,59	67	21	0,69	10,47
Botsvana	51.01	0,54	72	20	0,58	15,84
Singapur	43.93	0,46	48	12	0,43	9,77

Kaynaklar: <https://www.idea.int/democracytracker/gsod-indices>; <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores>; https://v-dem.net/documents/29/V-dem_democracyreport2023_lowres.pdf; <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2023/> (Erişim tarihi:26.11.2024)

Tablonun dikkat çeken bir yönü de Türkiye'nin neredeyse bütün demokrasi endekslerinde karşılaştırılan ülkeler arasından en düşük değerlerden birine sahip olmasıdır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi demokrasi endeksleri hakların vatandaşlara fiili olarak sağlanıp sağlanmadığı ile de ilgilenir.

Uzmanların özellikle son yıllarda Türkiye'nin bu konularda genel olarak düşük bir rekabetçi performans sergilediğini düşünmeleri, puanlarının düşmesine neden olmaktadır. Ancak seçimler özelinde baktığımızda Türkiye'nin son yıllarda, partilerin yasaklandığı veya model zorlaması ile azaltıldığı ve dolayısıyla EPS düzeyinin düşük olduğu; rekabet şartlarının tek yönlü olarak oldukça kötü, kimin kazanacağını önden belli ve dolayısıyla katılımların önemli ölçüde az olduğu; sonuçların kabul edilmediği veya partilerin yüksek oylar alsalar da mecliste sandalye kazanamadıkları derecede orantısız dağılımlara sahip olduğu; seçim çevreleri düzenlemeleri ile büyük haksızlıkların yaratıldığı; temsilci başına düşen seçmen sayısının çok yüksek olduğu ve hiçbir bireysel temsil ilişkisinin kurulamadığı; kadın temsiline önünde yasal engellerin bulunduğu vb. yönde büyük şikâyetlerin olduğunu söylemek fazla taraflı bir yaklaşım olur.

Elbette Türkiye'de demokratik değerlendirilemeyecek çeşitli uygulamaların son yıllarda arttığı gerçeği göz ardı edilemez. Bu gibi hususlar demokratik düzeyin ölçülmeye çalışıldığı endekslerde uzman görüşlerini yönlendirmektedir. Öte yandan hemen her dönem katılım düzeyinin yüksek olduğu ve seçmenler tarafından seçimlere büyük önem atfedilen Türkiye'de, seçimlerin hazırlanma, düzenlenme ve gerçekleştirilme aşamalarında büyük sorunlar yaşanmamaktadır.

Son olarak aşağıdaki tabloda karşılaştırılan ülkelerin 1990 sonrası 305 seçiminin katılımcı temsil, orantılı temsil ve bireysel temsil düzeyleri ortalamaları ile yedi alt unsurdan aldıkları puanların ortalamaları verilecektir. TDE temsilde adalet-yönetimde istikrar ikileminde iki farklı ucu ve üç düzeyi ölçmeye çalışır. Her üç düzeyde de iyi değerlendirilebilecek puanlar alan az sayıda ülke olduğu gibi, birinde iyi diğerinde kötü puanlar alan ülkeler de vardır. Örneğin Norveç 29-30-24 değerleri ile üç düzeyde de iyidir. Hollanda ise 29-33-9 ile iki düzeyde iyi birinde kötüdür. Danimarka 31-32-16 ile ikisinde iyi birinde orta düzeydedir. Yunanistan ise 22-23-23 ile ikisinde orta birinde iyi düzeydedir. Türkiye ise her düzeyi bir parça sağlamaya çalışarak 25-23-16 değerleri ile üçünden de orta puanlar almaktadır. Üç kategoride de orta düzeyde bir yoğunlaşma olduğunu belirtmek gerekir.

Tablo 115: Karşılaştırılan ülkelerin katılımcı temsil, orantılı temsil ve bireysel temsil puanları

ÜLKE	Kat. (25)	KTO (10)	KAT. TEM. (35)	GALe (25)	EPS (10)	ORA. TEM. (35)	TBD SS (10)	OSÇB (10)	TER. DÜZ. (10)	BİR. TEM. (30)	TDE %
Norveç	21,24	7,89	29,13	22,33	8,24	30,57	9,48	6,30	8	23,78	83,48
İsveç	23,42	8,67	32,09	23,64	7,32	30,96	9,53	4,73	3	17,26	80,30
Belçika	24,03	6,24	30,26	21,75	9,15	30,90	8,12	5,00	6	19,12	80,28
Danimarka	23,49	7,51	31,00	23,86	8,47	32,33	9,37	3,89	3	16,26	79,59
Malta	24,74	2,28	27,02	23,66	1,12	24,78	10,00	8,11	8	26,11	77,90
Avusturya	21,52	6,09	27,61	22,97	5,52	28,48	8,90	7,61	5	21,51	77,60
Finlandiya	18,69	8,12	26,81	22,21	9,82	32,03	9,45	3,85	3	16,30	75,13
Yeni Zelanda	22,35	6,41	28,75	20,42	4,24	24,66	9,31	9,72	3	21,70	75,12
İrlanda	18,15	3,15	21,31	20,40	6,99	27,39	9,58	8,60	8	26,18	74,88
Uruguay	24,96	2,69	27,69	24,12	3,25	27,37	9,27	8,01	2,5	19,78	74,80
İsviçre	11,81	5,69	17,50	22,34	9,68	32,02	9,29	6,83	8	24,12	73,64
Almanya	20,99	6,15	27,14	21,80	5,50	27,30	6,04	9,47	3	18,50	72,95
Hollanda	21,66	7,39	29,04	24,10	9,46	33,56	6,54	0,00	3	9,54	72,14
Avustralya	23,54	5,71	29,24	14,90	3,52	18,41	5,75	10,00	7	22,75	70,41
Lüksemburg	15,97	4,43	20,40	21,17	7,41	28,58	10,00	3,37	8	21,37	70,34
Guyana	20,55	5,27	25,83	24,26	1,44	25,69	10,00	5,28	2	17,28	68,80
Yunanistan	19,08	3,18	22,26	17,98	4,93	22,91	8,96	8,01	6	22,97	68,13
İspanya	19,79	7,07	26,86	20,21	5,89	26,14	5,78	7,29	2	15,06	68,03
İtalya	21,66	3,98	25,64	19,08	7,92	27,00	6,68	5,46	2,56	14,70	67,34
İsrail	19,63	3,72	23,34	22,98	9,67	32,98	8,33	0,00	2	10,33	66,33
Endonezya	20,73	3,39	24,12	21,09	10,00	31,09	1,00	7,01	3	11,01	66,22
Türkiye	23,26	2,12	25,39	16,54	6,27	22,81	6,41	7,46	2,1	15,97	64,17
Namibya	19,32	6,20	25,52	24,26	1,06	25,32	9,86	0,00	2	11,86	62,70
Malezya	17,74	2,31	20,05	16,67	6,50	23,17	7,49	10,00	1	18,49	61,71
Güney Afrika	17,25	7,53	24,78	24,70	2,15	26,85	7,69	0,00	2	9,83	61,46
Kanada	17,43	4,67	22,09	14,75	4,95	19,70	6,95	10,00	1	17,95	59,75
Brezilya	19,40	1,92	21,32	22,28	10,00	32,28	1,26	1,50	3	5,76	59,35
Fransa	15,62	4,67	20,29	10,64	8,46	19,10	6,96	10,00	2	18,96	58,35
Birleşik Krallık	18,34	4,95	23,30	12,34	4,43	16,76	7,16	10,00	1	18,16	58,22
Hindistan	17,90	2,51	20,41	15,27	7,65	22,92	1,00	10,00	1	12,00	55,33
ABD	14,08	3,18	17,26	22,07	1,31	23,38	1,00	10,00	1	12,00	52,65
Senegal	10,68	5,42	16,10	13,24	3,07	16,31	9,00	8,73	2	19,73	52,13
Japonya	17,14	1,48	18,62	14,51	5,54	20,05	1,18	9,53	2,82	13,53	52,20
Botsvana	15,34	1,98	17,32	10,48	2,33	12,81	9,89	10,00	1	20,89	51,01
Singapur	12,86	3,38	16,23	5,59	1,53	7,12	9,62	8,97	2	20,59	43,93

Katılımcı temsil düzeyi açısından ilk üç ülke İsveç, Danimarka ve Belçika; son üç ülke Senegal, Singapur ve ABD'dir. Orantılı temsil düzeyi açısından ilk üç ülke Hollanda, İsrail ve Danimarka; son üç ülke Singapur, Botsvana ve Senegal'dir. Bireysel temsil düzeyi açısından ilk üç ülke İrlanda, Malta ve İsviçre; son üç ülke Brezilya, Hollanda ve Güney Afrika'dır. Toplam TDE değerleri açısından ise ilk üç ülke Norveç, İsveç ve Belçika; son üç ülke Singapur, Botsvana ve Japonya'dır.

KAYNAKÇA

- AĞAOĞULLARI, M.A.,
TÜRK, D.,
YALÇINKAYA, A.,
YILMAZ, Z.,
ZABCI, F.: 2019
Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler, 9. Baskı, Editör: M.A. Ağaoğulları, İstanbul, İletişim Yayınları.
- ALESKEROV, F.,
ERSEL, H.,
SABUNCU, Y.: 1999
Seçimden Koalisyona: Siyasal Karar Alma, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- ALESKEROV, F.,
PLATANOV, V.: 2005
“Measuring Disproportionality in PR Systems”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 60/4, 23-34.
- ALLEN, N.: 2018
“Electoral Systems in Context: Indonesia”, **The Oxford Handbook of Electoral Systems**, Editörler: E.S. Herron, R.J. Pekkanen, M.S. Shugart, New York, Oxford University Press, s.921-942.
- ALTINBAŞ, S.: 2020
Türkiye’de Siyasal Parti Tipolojileri, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ANDRE, A.,
DEPAUW, S.,
MARTIN, S.: 2016
“The Classification of Electoral Systems: Bringing Legislators Back in”, **Electoral Studies**, 42, 42-53.
- ARISTOTELES: 1993
Politika, 4. Baskı, Çev. M. Tunçay, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- ARREDONDO, V.,
PANERO, M.M.,
PALOMARES, A.,
PENA, T.,
RAMIREZ, V.: 2020
“New Indexes for Measuring Electoral Disproportionality”, **Revista Electronica de Comunicaciones y Trabajos de Asepuma**, 21, 161-178.
- ARROW, K.J.: 1951
Social Choice and Individual Values, London, Chapman & Hall.
- ARSLAN, R.: 2013
Demokratik Yönetim Sistemleri, Bursa, Dora Yayınları.

AYTAÇ, S.E.,
STOKES, S.C.: 2019

Ne Değişir ki? Seçimlere ve Protestolara Katılımı Yeniden Düşünmek, Çev. M. Arkan, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları.

BADAMDASH, D.,
KOENIG, M.,
GERELT-OD, E.,
BAT-ORGIL, A.,
ALTANZUL, A.: 2023

“Parliamentary Elections in Mongolia”, **Elections in Mongolia: (1992-2021)**, Editörler: M. Borok, v.d, Ulaanbaatar, The Asia Foundation, s.26-38.

BALINSKI, M.,
LARAKI, R.: 2007

“A Theory of Measuring, Electing and Ranking”, **Proceedings of the National Academy of Sciences**, 104/21, 8720-8725.

BALINSKI, M.L.,
YOUNG, H.P.: 1975

“The Quota Method of Apportionment”, **The American Mathematical Monthly**, 82/7, 701-730.

BALINSKI, M.L.,
YOUNG, H.P.: 2001

Fair Representation: Meeting the Ideal of One Man, One Vote, 2. Edition, Washington, Brookings Institution Press.

BARBER, B.: 1995

Güçlü Demokrasi: Yeni Bir Çağ İçin Katılımcı Siyaset, Çev. M. Beşikçi, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

BARDI, L.: 2007

“Electoral Change and Its Impact on the Party System in Italy”, **West European Politics**, 30/4, 711-732.

BARTHOLDI, J.,
TOVEY, C.A.,
TRICK, M.A.: 1989

“Voting Schemes for Which it can be Difficult to Tell Who Won the Election”, **Social Choice and Welfare**, 6/2, 157-165.

BAUMHÖGGER, G.:
1999

“Botsvana”, **Elections in Africa: A Data Handbook**, Editörler: D. Nohlen, B. Thibaut, M. Krennerich, Oxford, Oxford University Press, s.103-122.

BECK, L.J.: 1997

“Senegal’s ‘Patrimonial Democrats’: Incremental Reform and the Obstacles to the Consolidation of Democracy”, **Canadian Journal of African Studies**, 31/1, 1-31.

BEKTAŞ, E.: 2019

“Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yasama-Yürütme İlişkisi ve Bu Sistemin Türkiye Demokrasisine Etkileri”, **Yasama Dergisi**, 39, 199-218.

- BENDEL, P.: 1999 "Senegal", **Elections in Africa: A Data Handbook**, Editörler: D. Nohlen, B. Thibaut, M. Krennerich, Oxford, Oxford University Press, s.755-774.
- BLACK, D.: 1976 "Partial Justification of the Borda Count", **Public Choice**, 28, 1-15.
- BLAIS, A.: 1988 "The Classification of Electoral Systems", **European Journal of Political Research**, 16, 99-110.
- BLONDEL, J.: 1968 "Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies", **Canadian Journal of Political Science**, 1/2, 180-203.
- BOCHSLER, D.,
HANNI, M.,
GROFMAN, B.: 2024 "How Proportional are Electoral Systems? A Universal Measure of Electoral Rules", **Electoral Studies**, 87, 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2023.102713>
- BOGDANOR, V.: 1983 "Introduction", **Democracy and Elections: Electoral Systems and Their Political Consequences**, Editörler: V. Bogdanor, D. Butler, Cambridge, Cambridge University Press, s.1-19.
- BORDA, J.C.: 1781 "Memoire sur les elections au scrutin", **Historie de l'Academie Royale des Sciences**, 657-664. http://gerardgreco.free.fr/IMG/pdf/MA_c_moire-Borda-1781.pdf
- BORMANN, N. C.,
GOLDER, M.: 2013 "Democratic Electoral Systems Around the World: 1946-2011", **Electoral Studies**, 32, 360-369.
- BOWLER, S.,
DONOVAN, T.,
BROCKINGTON, D.: 2003 **Electoral Reform and Minority Representation: Local Experiments with Alternative Elections**, Ohio, Ohio State University Press.
- BOWLER, S.,
DONOVAN, T.,
VAN HEERDE, J.: 2005 "The United States of America: Perpetual Campaigning in the Absence of Competition", **The Politics of Electoral Systems**, Editörler: M. Gallagher, P. Mitchell, Oxford, Oxford University Press, s.185-205.
- BOWLER, S.,
FARRELL, D.M.,
PETTITT, R.T.: 2005 "Expert Opinion on Electoral Systems: So Which Electoral System is 'Best'?", **Journal of Elections, Public Opinion and Parties**, 15/1, 3-19.

- BRAMS, S.J.,
FISHBURN, P.C.: 1978 "Approval Voting", **American Political Science Review**, 72/3, 831-847.
- CAREY, J.M.: 2017 "Electoral Formula and Fragmentation in Hong Kong", **Journal of East Asian Studies**, 17/2, 215-231.
- CAREY, J.M.,
HIX, S.: 2011 "Electoral Sweet Spot: Low-Magnitude Proportional Electoral Systems", **American Journal of Political Science**, 55/2, 383-397.
- CAREY, J.M.,
SHUGART, M.S.: 1995 "Incentives to Cultivate a Personal Vote: a Rank Ordering of Electoral Formulas", **Electoral Studies**, 14/4, 417-439.
- CASON, J.W.: 2000 "Electoral Reform and Stability in Uruguay", **Journal of Democracy**, 11/2, 85-98.
- CHEYNE, C.,
COMRIE, M.: 2005 "Empowerment or Encumbrance? Exercising the STV Option for Local Authority Elections in New Zealand", **Local Government Studies**, 31/2, 185-204.
- CHIARAMONTE A.,
D'ALIMONTE, R.: 2018 "The New Italian Electoral System and Its Effects on Strategic Coordination and Disproportionality", **Italian Political Science**, 13/1, 8-18.
- CINI, M.: 2002 "A Divided Nation: Polarization and the Two-Party System in Malta", **South European Society and Politics**, 7/1, 6-23.
- CLARK, A.: 2021 "The Effects of Electoral Reform on Party Campaigns, Voters and Party Systems at the Local Level: From Single Member Plurality to the Single Transferable Vote in Scotland", **Local Government Studies**, 47/1, 79-99.
- COAKLEY, J.: 2009 "The Political Consequences of the Electoral System in Northern Ireland", **Irish Political Studies**, 24/3, 253-284.
- COAKLEY, J.,
FRAENKEL, J.: 2017 "The Ethnic Implications of Preferential Voting", **Government and Opposition**, 52/4, 671-697.

- CONDORCET, M.: 1785 **Essai sur l'application de l'analyse à la probabilité des décisions rendues à la pluralité des voix**, Paris, De L'implimerie Royale.
- COP, B.: 2018 **Türkiye'de Seçim Sistemleri**, Çev. Ü. Dertli, İstanbul, Tekin Yayınevi.
- COTTERET, J.M., EMERİ, C.: 1975 **Seçim Sistemleri**, Çev. T. Gökçöl, İstanbul, Gelişim Yayınları.
- COX, G.W., SHUGART, M.S.: 1991 "Comment on Gallagher's 'Proportionality, Disproportionality and Electoral Systems'", **Electoral Studies**, 10/4, 348-352.
- CRACKNELL, R., UBEROI, E., BURTON, M.: 2022 **UK Election Statistics: 1918-2022, A Long Century of Elections**, House of Commons Library. <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7529/CBP-7529.pdf>
- CRESWELL, J.W.: 2016 **Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları**, 2. Baskı, Çev. Editörü: S.B. Demir, Ankara, Eğiten Kitap Yayıncılık.
- CRICK, B.: 2018 **Demokrasi, Çok Kısa Bir Başlangıç**, Çev. H.O. Özdağ, İstanbul, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.
- CROISSANT, A.: 2002 "Electoral Politics in South Korea", **Electoral Politics in Southeast and East Asia**, Editörler: A. Croissant, G. Bruns, M. John, Singapore, Friedrich-Ebert Stiftung, s.233-276.
- ÇARKOĞLU, A.: 2011 "Turkey's 2011 General Elections: Towards a Dominant Party System?", **Insight Turkey**, 13/3, 43-62.
- DAHL, R.A.: 2019 **Demokrasi Üzerine**, Çev. B. Kadioğlu, Ankara, Phoenix Yayınları.
- DANCISIN, V.: 2013 "Misinterpretation of the Hagenbach-Bischoff Quota", **Annales Scientia Politica**, 2/1, 75-78.
- DAS, H.J.: 2017 "National Assembly Elections in Kuwait, 2016", **Contemporary Review of the Middle East**, 4/2, 193-210.

- DE WINTER, L.: 2005 “Belgium: Empowering Voters or Party Elites?”, **The Politics of Electoral Systems**, Editörler: M. Gallagher, P. Mitchell, Oxford, Oxford University Press, s.417-432.
- DETTMAN, S.,
PEPINSKY, T.B.,
PIERSKALLA, J.H.: 2017 “Incumbency Advantage and Candidate Characteristics in Open-list Proportional Representation Systems: Evidence from Indonesia”, **Electoral Studies**, 48, 111-120.
- DEVOS, C.,
SINARDET, D.: 2012 “Governing without a Government: The Belgian Experiment”, **Governance**, 25/2, 167-171.
- DINAS, E.: 2020 “The Electoral System”, **The Oxford Handbook of Modern Greek Politics**, Editörler: K. Featherstone, D.A., Sotiropoulos, Oxford, Oxford University Press, s.203-218.
- DOĞAN, O.,
GIRITLIGIL, A.E.: 2014 “Implementing the Borda Outcome via Truncated Scoring Rules: A Computational Study”, **Public Choice**, 159, 83-98.
- DOWNS, A.: 1957 **An Economic Theory of Democracy**, New York, Harper & Row Publishers.
- DROOP, H.R.: 1881 “On Methods of Electing Representatives”, **Journal of the Statistical Society**, 44/2, 141-202.
- DUMMETT, M.: 1997 **Principles of Electoral Reform**, Oxford, Oxford University Press.
- DUVERGER, M.: 1993 **Siyasi Partiler**, Çev. E. Özbudun, Ankara, Bilgi Yayınları.
- ELLIS, A.: 2004 “Indonesia: Transition and Change but Electoral System Continuity”, **The Handbook of Electoral System Choice**, Editörler: J.M. Colomer, B. Grofman, New York, Palgrave Macmillan, s.497-511.
- ELLIS, A.: 2008 “Palestine: Political Realities Shape the System”, **Electoral System Design: The New International IDEA Handbook**, Editörler: A. Reynolds, B. Reilly, A. Ellis, Stockholm, IDEA, s.45-46.

- EMERSON, P.: 2013 “The Original Borda Count and Partial Voting”, **Social Choice Welfare**, 40, 353-358.
- ENDERSBY, J.W.,
TOWLE, M.J.: 2014 “Making Wasted Votes Count: Turnout, Transfers, and Preferential Voting in Practice”, **Electoral Studies**, 33/1, 144–152.
- ERRE: 2016 **Strengthening Democracy in Canada: Principles, Process and Public Engagement for Electoral Reform**, Report of the Special Committee on Electoral Reform, Canada, House of Commons. <https://www.ourcommons.ca/Content/Committee/421/ERRE/Reports/RP8655791/errerp03/errerp03-e.pdf>
- ETO, M.: 2010 “Women and Representation in Japan”, **International Feminist Journal of Politics**, 12/2, 177-201.
- EYSENCK, H.J.: 1954 **The Psychology of Politics**, London, Routledge & Kegan Paul Ltd.
- EYUBOĞLU, İ.Z.: 1995 **Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü**, 3. Baskı, İstanbul, Sosyal Yayınlar.
- FARRELL, D.M.: 2001 **Electoral Systems: A Comparative Introduction**, New York, Palgrave.
- FARRELL, D.M.,
MCALLISTER, I.: 2004 **Voter Satisfaction and Electoral Systems: Does Preferential Voting in Candidate-Centered Systems Make A Difference**, California, University of California Irvine Centre for the Study of Democracy.
- FARRELL, D.M.,
MCALLISTER, I.: 2005 “Australia: The Alternative Vote in a Compliant Political Culture”, **The Politics of Electoral Systems**, Editörler: M. Gallagher, P. Mitchell, Oxford, Oxford University Press, s.79-97.
- FERREE, K.E.,
POWELL, G.B.J.,
SCHEINER, E.: 2013 “How Context Shapes the Effects of Electoral Rules”, **Political Science, Electoral Rules and Democratic Governance**, Editörler: M. Htun, G.B.J. Powell, Washington, American Political Science Association, s.14-30.

- FISHBURN, P.C.,
GEHRLEIN, W.V.: 1976 "Borda's Rule, Positional Voting and Condorcet's Simple Majority Principle", **Public Choice**, 28/1, 79-88.
- FOSSATI, D.,
ASPINALL, E.,
MUHTADI, B.,
WARBURTON, E.: 2020 "Ideological Representation in Clientelistic Democracies: The Indonesian Case", **Electoral Studies**, 63, 1-12.
- FRAENKEL, J.: 2001 "The Alternative Vote System in Fiji: Electoral Engineering or Ballotrigging", **Journal of Commonwealth and Comparative Politics**, 39/2, 1-31.
- FRAENKEL, J.: 2004 "Electoral Engineering in Papua New Guinea: Lessons from Fiji and Elsewhere", **Pacific Economic Bulletin**, 19/1, 122-133.
- FRAENKEL, J.,
GROFMAN, B.: 2004 "A Neo-Downsian Model of the Alternative Vote as a Mechanism for Mitigating Ethnic Conflict in Plural Societies", **Public Choice**, 121/1, 487-506.
- FRAENKEL, J.,
GROFMAN, B.: 2014 "The Borda Count and its Realworld Alternatives: Comparing Scoring Rules in Nauru and Slovenia", **Australian Journal of Political Science**, 49/2, 186-205.
- FRY, V.,
MCLEAN, I.: 1991 "A Note on Rose's Proportionality Index", **Electoral Studies**, 10/1, 52-59.
- GALLAGHER, M.: 1975 "Disproportionality in a Proportional Representation System: The Irish Experience", **Political Studies**, 23/4, 501-513.
- GALLAGHER, M.: 1991 "Proportionality, Disproportionality and Electoral Systems", **Electoral Studies**, 10/1, 33-51.
- GALLAGHER, M.: 1992 "Comparing Proportional Representation Electoral Systems: Quotas, Thresholds, Paradoxes and Majorities", **British Journal of Political Science**, 22/4, 469-496.
- GALLAGHER, M.:
2005a "Conclusion", **The Politics of Electoral Systems**, Editörler: M. Gallagher, P. Mitchell, Oxford, Oxford University Press, s.535-578.

- GALLAGHER, M.: 2005b “Ireland: The Discreet Charm of PR-STV”, **The Politics of Electoral Systems**, Editörler: M. Gallagher, P. Mitchell, Oxford, Oxford University Press, s.511-532.
- GALLAGHER, M.: 2023 **Election Indices**, http://www.tcd.ie/Political_Science/people/michael_gallagher/ElSystems/index.php
- GALLAGHER, M.: 2024 **Election Indices dataset**, https://www.tcd.ie/Political_Science/about/people/michael_gallagher/ElSystems/Documents/ElectionIndices.pdf
- GALLAGHER, M., MITCHELL, P.: 2005 “Introduction to Electoral Systems”, **The Politics of Electoral Systems**, Editörler: M. Gallagher, P. Mitchell, Oxford, Oxford University Press, s.3-24.
- GALVAN, D.: 2001 “Francophone Africa in Flux: Political Turnover and Social Change in Senegal”, **Journal of Democracy**, 12/3, 51-62.
- GAMBETTA D., WARNER, S.: 2004 “Italy: Lofty Ambitions and Unintended Consequences”, **Handbook of Electoral System Choice**, Editörler: J.M. Colomer, B. Grofman, New York, Palgrave Macmillan, s.237-252.
- GARZIA, D.: 2019 “The Italian Election of 2018 and the First Populist Government of Western Europe”, **West European Politics**, 42/3, 670-680.
- GOL, Z.: 2019 “Astonishing Chapters from the Life of David Ben Gurion In the Ottoman Empire”, **Raseef22**, <https://raseef22.net/english/article/1074609-astonishing-chapters-from-the-life-of-david-ben-gurion-in-the-ottoman-empire> (Erişim tarihi: 22.11.2024).
- GOUWS, A., MITCHELL, P.: 2005 “South Africa: One Party Dominance Despite Perfect Proportionality”, **The Politics of Electoral Systems**, Editörler: M. Gallagher, P. Mitchell, Oxford, Oxford University Press, s.353-373.
- GÖKTÜRK, G.: 2016 “Siyasal Partilerin Doğuşu: Tarihsel ve Toplumsal Kökenleri”, **Sosyoloji Konferansları**, 2016-2/54, 245-273.

- GRAHAM-SQUIRE, A., ZAYATZ, N.: 2021 “Lack of Monotonicity Anomalies in Empirical Data of Instant-runoff Elections”, **Representation**, 57/4, 565-573.
- GROFMAN, B.: 1981 “Fair and Equal Representation”, **Ethics**, 91, 477-485.
- GROFMAN, B.: 2000 “Downsian Model of Elections”, **The International Encyclopedia of Elections**, Editör: R. Rose, Washington, Congressional Quarterly Press, s.70-72.
- GROFMAN, B., FELD, S.L., FRAENKEL, J.: 2017 “Finding the Threshold of Exclusion for all Single Seat and multi-seat Scoring Rules: Illustrated by Results for the Borda and Dowdall Rules”, **Mathematical Social Sciences**, 85/1, 52–56.
- GROFMAN, B., FRAENKEL, J.: 2023 “Extending the Laakso-Taagepera Index to Integrate Both Party and Ethnicity”, **Party Politics**, 29/5, 929–939.
- GROFMAN, B., LIJPHART, A.: 2003 “Introduction”, **Electoral Laws and Their Political Consequences**, 3. Edition, Editörler: B. Grofman, A. Lijphart, New York, Agathon Press, s.1-15.
- GUNTHER, R., DIAMOND, L.: 2003 “Species of Political Parties: A New Typology”, **Party Politics**, 9/2, 167-199.
- HARE, T.: 1860 “On the Application of a New Statistical Method to the Ascertainment of the Votes of Majorities in a More Exhaustive Manner”, **Journal of the Statistical Society of London**, 23/3, 337-356.
- HASANCEBİ S.: 2023 “The Maltese Single Transferable Vote Experience: A Case Study of Gerrymandering?”, **Constitutional Political Economy**, 34, 572-597.
- HASSON, N.: 2022 “Just 5 Percent of E. Jerusalem Palestinians Have Received Israeli Citizenship Since 1967”, **Haaretz**, <https://www.haaretz.com/israel-news/2022-05-29/ty-article/why-so-few-palestinians-from-jerusalem-have-israeli-citizenship/00000181-0c46-d090-abe1-ed7fefc20000> (Erişim tarihi: 01.07.2024).

- HAWKEY, A.: 2008 **A Discussion Paper on Robson Rotation in Tasmania**, Tasmania Electoral Commission. https://www.tec.tas.gov.au/Info/Robson_Rotation_Paper.pdf (Erişim tarihi: 08.06.2023).
- HAZAN, R.Y., ITZKOVITCH-MALKA, R., RAHAT, G.: 2018 “Electoral Systems in Context: Israel”, **The Oxford Handbook of Electoral Systems**, Editörler: E.S. Herron, R.J. Pekkanen, M.S. Shugart, New York, Oxford University Press, s.581-600.
- HEATH, A., GLOUHAROVA, S., HEATH, O.: 2005 “India: Two-Party Contests within a Multiparty System”, **The Politics of Electoral Systems**, Editörler: M. Gallagher, P. Mitchell, Oxford, Oxford University Press, s.137-156.
- HELMÄKI, T., WASS H.: 2023 “Foiled at Every Turn? Understanding Turnout in Finland”, **Political Behaviour in Contemporary Finland: Studies of Voting and Campaigning in a Candidate-Oriented Political System**, Editörler: A. von Schoultz, K. Strandberg, London and New York, Routledge, s.58-73.
- HERMANSSON, J.: 2015 “The Election System”, **The Oxford Handbook of Swedish Politics**, Editör: J. Pierre, Oxford, Oxford University Press, s.103-114.
- HEYWOOD, A.: 2019 **Siyaset**, 20. Baskı, Çev. F. Bakırcı, Ankara, Felix Kitap.
- HICKEN, A.: 2008 “Thailand: Combating Corruption through Electoral Reform”, **Electoral System Design: The New International IDEA Handbook**, Editörler: A. Reynolds, B. Reilly, A. Ellis, Stockholm, IDEA, s.105-107.
- HILL, I.D.: 1988 “Some Aspects of Elections: To Fill One Seat or Many”, **Journal of the Royal Statistical Society, Series A**, 151/2, 243-275.
- HIRCZY DE MINO, W., LANE, J.C.: 2000 “Malta: STV in a Two-Party System”, **Elections in Australia, Ireland, and Malta under the Single Transferable Vote: Reflections on an Embedded Institution**, Editörler: S. Bowler, B. Grofman, Ann Arbor, University of Michigan Press, s.179-204.

- HOAG, C.G.,
HALLETT, G.H.: 1926 **Proportional Representation**, New York, The Macmillan Company.
- HOBBS, T.: 1995 **Leviathan**, 2. Baskı, Çev. S. Lim, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- HOFVERBERG, E.: 2021 “100 Years of Women’s Suffrage in Sweden”, **Library of Congress Blogs**, <https://blogs.loc.gov/law/2021/06/100-years-of-womens-suffrage-in-sweden/> (Erişim tarihi: 26.10.2024).
- HOROWITZ, D.L.: 1985 **Ethnic Groups in Conflict**, California, University of California Press.
- HOROWITZ, D.L.: 1991 **A Democratic South Africa? Constitutional Engineering in a Divided Society**, California, University of California Press.
- HOROWITZ, D.L.: 1997 “Encouraging Electoral Accommodation in Divided Societies”, **Electoral Systems in Divided Societies: The Fiji Constitution**, Editörler: B.V. Lal, P. Larmour, Canberra, ANU E-Press, s.21-37.
- HOROWITZ, D.L.: 2004 “The Alternative Vote and Interethnic Moderation: A Reply to Fraenkel and Grofman”, **Public Choice**, 121/1, 507–517.
- HOYO, V.: 2018 “Electoral Systems in Context: France”, **The Oxford Handbook of Electoral Systems**, Editörler: E.S. Herron, R.J. Pekkanen, M.S. Shugart, New York, Oxford University Press, s.673-698.
- HTUN, M.,
POWELL, G.B.J.: 2013 “Between Science and Engineering: Political Science, Electoral Rules, and Democratic Governance”, **Political Science, Electoral Rules and Democratic Governance**, Editörler: M. Htun, G.B.J. Powell, Washington, American Political Science Association, s.1-13.
- HUME, D.: 1987 **Essays, Moral, Political and Literary**, Edition: E.F. Miller, Indianapolis, Liberty Fund.
- HUNTINGTON, E.V.: 1921 “A New Method of Apportionment of Representatives”, **Quarterly Publications of the American Statistical Association**, 17/135, 859-870.

- INIGO, M.,
JAMESON, J.,
KOZAK, K.,
LANZETTA, M.,
SONIER, K.: 2023 **College Mathematics for Everyday**, Coconino Community College, LibreTexts.
- JACOBS, K.: 2018 “Electoral Systems in Context: The Netherlands”, **The Oxford Handbook of Electoral Systems**, Editörler: E.S. Herron, R.J. Pekkanen, M.S. Shugart, New York, Oxford University Press, s.557-580.
- JANSEN, H.J.: 2004 “The Political Consequences of the Alternative Vote: Lessons from Western Canada”, **Canadian Journal of Political Science**, 37/3, 647–669.
- KALAYCIOĞLU, E.: 2022 “Party Identification and Vote Choice in Turkey”, **Elections and Public Opinion in Turkey: Through the Prism of the 2018 Elections**, Editörler: A. Çarkoğlu, E. Kalaycioğlu, New York, Routledge, s.169-193.
- KARPOV, A.: 2008 “Measurement of Disproportionality in Proportional Representation Systems”, **Mathematical and Computer Modelling**, 48, 1421-1438.
- KARVONEN, L.: 2004 “Preferential Voting: Incidence and Effects”, **International Political Science Review**, 25/2, 203-226.
- KATZ, R.S.: 1980 **A Theory of Parties and Electoral Systems**, Baltimore, The Johns Hopkins University Press.
- KENDALL, D.: 2019 “Explainer: New rules for the House of Representatives”, **Bangkok Post**, <https://www.bangkokpost.com/thailand/politics/1605898/explainer-new-rules-for-the-house-of-representatives> (Erişim tarihi: 28.11.2024).
- KENYON, M.,
LIPPMAN, D.: 2017 “Apportionment”, **Math in Society**, Editör: D. Lippman, Pierce College Ft Steilacom, s.75-93. <https://www.opentextbookstore.com/mathinsociety/2.5/MathinSociety.pdf> (Erişim Tarihi: 12.07.2022).
- KLEIN, A.: 2001 “Japan”, **Elections in Asia: A Data Handbook: Volume II: South East Asia, East Asia, and the South Pacific**, Editörler: D. Nohlen, F. Grotz, C. Hartmann, Oxford, Oxford University Press, s.355-394.

- KIŞLALI, A.T.: 2018 **Siyaset Bilimi**, İstanbul, Kımızı Kedi Yayınları.
- KIRCHHEIMER, O.: 1966 “The Transformation of the Western European Party Systems”, **Political Parties and Political Development**, Editörler: J. LaPalombara, M. Weiner, New Jersey, Princeton University Press, s.177-200.
- KOHLER, U., ZEH, J.: 2012 “Apportionment Methods”, **The Stata Journal**, 12/3, 375-392.
- KONDA: 2018 **Temmuz’18 Barometresi**, <https://konda.com.tr/uploads/1807-konda-24haziransecimlerisandikanalizi-2a4b669605e3506d78ca90e73f73d212022e32c97bee3ae4d0200fc3f7fa2b8a.pdf> (Erişim tarihi: 23.02.2023).
- KOTER, D.: 2020 “Religion and Electoral Competition in Senegal”, **The Oxford Handbook of Politics in Muslim Societies**, Editörler: M. Cammett, P. Jones, New York, Oxford University Press, s.295-312.
- KRENNERICH, M.: 1999 “Namibia”, **Elections in Africa: A Data Handbook**, Editörler: D. Nohlen, B. Thibaut, M. Krennerich, Oxford, Oxford University Press, s.659-676.
- KURS, C.: 2020 **Administering a Ranked-Choice Voting Election: Lessons from London, Ontario**, Centre for Urban Policy and Local Governance, <https://ir.lib.uwo.ca/urbancentre-reports/4>
- LAAKSO, M., TAAGEPERA, R.: 1979 “Effective Numbers of Parties: A Measure with Application to West Europe”, **Comparative Political Studies**, 12/1, 3-27.
- LAKEMAN, E.: 1974 **How Democracies Vote: A Study of Electoral Systems**, 4. Edition, London, Faber and Faber.
- LAMOUNIER, B., NETO, O.A.: 2005 “Brazil”, **Elections in the Americas: A Data Handbook, Volume II: South America**, Editör: D. Nohlen, New York, Oxford University Press, s.163-252.

- LANG, J.P.: 2024 “Neues Wahlrecht: So funktioniert die Bundestagswahl 2025”, **BR24**, <https://www.br.de/nachrichten/deutschland-welt/neues-wahlrecht-bundestagswahl-2025-so-funktioniert-sie-diesmal>,UTvCfyb (Erişim tarihi: 24.11.2024).
- LEDUC, L.: 2009 “The Failure of Electoral Reform Proposals in Canada”, **Political Science**, 61/2, 21-40.
- LEONARD, D.: 1983 “Benel x”, **Democracy and Elections: Electoral Systems and Their Political Consequences**, Editörler: V. Bogdanor, D. Butler, Cambridge, Cambridge University Press, s.149-166.
- LIJPHART, A.: 1984 **Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries**, New Haven & London, Yale University Press.
- LIJPHART, A.: 1991 “The Alternative Vote: A Realistic Alternative for South Africa?”, **Politikon: South African Journal of Political Studies**, 18/2, 91-101.
- LIJPHART, A.: 2016 **Demokrasi Modelleri: Otuz Altı  lkede Yönetim Bi imleri ve Performansları**, 2. Baskı,  ev. G. Ayas, U.U. Bulsun, İstanbul, İthaki Yayınları.
- LIJPHART, A., GROFMAN, B.: 1984 **Choosing An Electoral System: Issues and Alternatives**, New York, Praeger Publishers.
- LOOSEMORE, J., HANBY, V.J.: 1971 “The Theoretical Limits of Maximum Distortion: Some Analytic Expressions for Electoral Systems”, **British Journal of Political Science**, 1/4, 467-477.
- LUBBOCK, J.: 1884 **Proportional Representation**, London, Spottiswoode and Co.
- LUST, E., HOURANI, S.: 2011 “Jordan Votes: Election or Selection?” **Journal of Democracy**, 22/2, 119-129.
- LUST-OKAR, E.: 2006 “Elections under Authoritarianism: Preliminary Lessons from Jordan”, **Democratization**, 13/3, 456-471.

- LUTZ, G.: 2004 "Switzerland: Introducing Proportional Representation from Below", **The Handbook of Electoral System Choice**, Editörler: J.M. Colomer, B. Grofman, New York, Palgrave Macmillan, s.279-293.
- MACKERRAS, M.: 1968 "The 'Donkey Vote'", **The Australian Quarterly**, 40/4, 89-92.
- MARSH, M.: 1985 "The Voters Decide? Preferential Voting in European List Systems", **European Journal of Political Research**, 13/4, 365-378.
- MARSH, M.: 2007 "Candidates or Parties?: Objects of Electoral Choice in Ireland", **Party Politics**, 13/4, 500-527.
- MATHUR, R.: 1997 "Party Cooperation and the Electoral System in Mauritius", **Electoral Systems in Divided Societies: The Fiji Constitution**, Editörler: B.V. Lal, P. Larmour, Canberra, ANU E-Press, s.135-146.
- MATSUNAGA, Y.: 2008 "Political Parties (in the Islamic Republic of Iran)", **Political Parties in Iran Today: An Encyclopedia of Life in the Islamic Republic**, Editörler: M. Kamrava, M. Dorraj, Westport, Greenwood Press, s.390-394.
- MCALLISTER, I., MULLER, D.: 2018 "Electing the Australian Senate: Evaluating the 2016 Reforms", **Political Science**, 70/2, 151-168.
- MCCULLOCH, A.: 2013 "Does Moderation Pay? Centripetalism in Deeply Divided Societies", **Ethnopolitics: Formerly Global Review of Ethnopolitics**, 12/2, 111-132.
- MCGUINNESS, F., HARDACRE, J.: 2011 **Alternative Vote Referandum 2011: Analysis of results**, Research Paper 11/44, House of Commons Library. <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/RP11-44/RP11-44.pdf> (Erişim tarihi: 06.12.2023).
- MICHELS, R.: 2001 **Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchial Tendencies of Modern Democracy**, Çev. E. Paul, C. Paul, Kitchener, Batoche Books.

- MILL, J.S.: 1861 **Considerations on Representative Government**, London, Parker, Son, And Bourn, West Strand.
- MILLER, R.: 2005 **Party Politics in New Zealand**, Oxford, Oxford University Press.
- MONROE, B.L.: 1994 “Disproportionality and Malapportionment: Measuring Electoral Inequity”, **Electoral Studies**, 13/2, 132-149.
- MONTERO, J.R., SANTANA, A.: 2020 “Elections in Spain”, **The Oxford Handbook of Spanish Politics**, Editörler: D. Muro, I. Lago, Oxford, Oxford University Press, s.349-371.
- MONTESQUIEU: 2019 **Kanunların Ruhü Üzerine**, 4. Baskı, Çev. B. Günen, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları.
- MORGENSTERN, S.: 2001 “Organized Factions and Disorganized Parties: Electoral Incentives in Uruguay”, **Party Politics**, 7/2, 235-256.
- MORRIS, B., KEDAR, B.Z.: 2023 “‘Cash thy bread’: Israeli biological warfare during the 1948 War”, **Middle Eastern Studies**, 59/5, 752-776.
- MOTEN, A.R.: 2009 “2008 General Elections in Malaysia: Democracy at Work”, **Japanese Journal of Political Science**, 10/1, 21-42.
- MÜLLER, W.C.: 2005 “Austria: A Complex Electoral System with Subtle Effects”, **The Politics of Electoral Systems**, Editörler: M. Gallagher, P. Mitchell, Oxford, Oxford University Press, s.397-416.
- NADZRI, M.M.N.: 2018 “The 14th General Election, the Fall of Barisan Nasional, and Political Development in Malaysia, 1957-2018”, **Journal of Current Southeast Asian Affairs**, 37/3, 139-171.
- NEMOTO, K.: 2018 “Electoral Systems in Context: Japan”, **The Oxford Handbook of Electoral Systems**, Editörler: E.S. Herron, R.J. Pekkanen, M.S. Shugart, New York, Oxford University Press, s.825-850.

- NEUMAN, W.L.: 2014 **Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar**, 7. Baskı, Çev. S. Özge, Ankara, Yayınodası Yayıncılık.
- NEUMANN, S.: 1954 “Toward a Theory of Political Parties”, **World Politics**, 6/4, 549-563.
- NEWLAND, R.A.,
BRITTON, F.S.: 1972 **How to Conduct an Election by the Single Transferable Vote**, London, Electoral Reform Society.
<https://www.electoral-reform.org.uk/latest-news-and-research/publications/how-to-conduct-an-election-by-the-single-transferable-vote-3rd-edition/#sub-section-3>
(Erişim tarihi: 05.08.2023).
- NICOLAU J.M.: 2004 “Brazil: Democratizing with Majority Runoff”, **Handbook of Electoral System Choice**, Editörler: J.M. Colomer, B. Grofman, New York, Palgrave Macmillan, s.121-132.
- NOHLEN, D.: 2005 “Uruguay”, **Elections in the Americas: A Data Handbook, Volume II: South America**, Editör: D. Nohlen, New York, Oxford University Press, s.487-534.
- ONG, E.: 2018 “Electoral Manipulation, Opposition Power, and Institutional Change: Contesting for Electoral Reform in Singapore, Malaysia, and Cambodia”, **Electoral Studies**, 54, 159-171.
- OSCE: 2017 **Republic of Armenia: Parliamentary Elections 2 April 2017**, OSCE/ODIHR Needs Assessment Mission Report, Varşova, Office for Democratic Institutions and Human Rights. <https://www.osce.org/files/f/documents/2/c/293546.pdf> (Erişim tarihi: 28.11.2024).
- ORNSTEIN, J.T.,
NORMAN, R.Z.: 2014 “Frequency of Monotonicity Failure Under Instant Runoff Voting: Estimates Based on a Spatial Model of Elections”, **Public Choice**, 161, 1-9.
- ÖRS, B.: 2006 “Siyasal Temsil”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 35, 1-22.
- ÖZBUDUN, E.: 2016 **Türkiye'de Parti ve Seçim Sistemi**, 2. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- ÖZKAN, M.: 2021 **Modern Devlette Siyasal Temsilin Kökenleri**, Ankara, Kadim Yayınları.
- PAGE, G.: 2022 **Inguiry into the 2022 Federal Election**, Submission 331. https://www.aph.gov.au/Parliamentary_Business/Committees/Joint/Electoral_Matters/2022federalection/Submissions (16.06.2023).
- PAINE, T.: 2020 **Sağduyu**, 2. Baskı, Çev. Ç. Öztekin, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- PASSARELLI, G.: 2018 “Electoral Systems in Context: Italy”, **The Oxford Handbook of Electoral Systems**, Editörler: E.S. Herron, R.J. Pekkanen, M.S. Shugart, New York, Oxford University Press, s.851-870.
- PASSARELLI, G., BERGMAN, M.: 2023 “Runoff Comebacks in Comparative Perspective: Two-Round Presidential Election Systems”, **Political Studies Review**, 21/3, 608-624.
- PATIDAR, V.: 2008 “India: First Past The Post on a Grand Scale”, **Electoral System Design: The New International IDEA Handbook**, Editörler: A. Reynolds, B. Reilly, A. Ellis, Stockholm, IDEA, s.39-42.
- PENNISI, A.: 1998 “Disproportionality Indexes and Robustness of Proportional Allocation Methods”, **Electoral Studies**, 17/1, 3-19.
- PITKIN, H.F.: 1967 **The Concepts of Representation**, California, University of California Press.
- PITKIN, H.F.: 2014 **Temsil Kavramı**, Çev. S. Erkoç, Sakarya, Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.
- PLATON: 1971 **Devlet**, 2. Baskı, Çev. S. Eyüboğlu, M.A. Cimcoz, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- POGUNTKE, T.: 2014 “Towards a new party systems: The vanishing hold of the catch-all parties in Germany”, **Party Politics**, 20/6, 950-963.

- POWER, T.J.,
ROBERTS, J.T.: 1995 "Compulsory Voting, Invalid Ballots, and Abstention in Brazil", **Political Research Quarterly**, 48/4, 795-826.
- RAE, D.W.: 1967 **The Political Consequences of Electoral Laws**, New Haven and London, Yale University Press.
- RAHAT, G.,
HAZAN, R.Y.: 2005 "Israel: The Politics of an Extreme Electoral System", **The Politics of Electoral Systems**, Editörler: M. Gallagher, P. Mitchell, Oxford, Oxford University Press, s.333-351.
- REILLY, B.: 1997 "Constitutional Engineering and the Alternative Vote in Fiji: An Assessment", **Electoral Systems in Divided Societies: The Fiji Constitution**, Editörler: B.V. Lal, P. Larmour, Canberra, ANU E-Press, s.73-96.
- REILLY, B.: 2001 **Democracy in Divided Societies: Electoral Engineering for Conflict Management**, Cambridge, Cambridge University Press.
- REILLY, B.: 2002a "Political Engineering and Party Politics in Papua New Guinea", **Party Politics**, 8/6, 701-718.
- REILLY, B.: 2002b "Social Choice in the South Seas: Electoral Innovation and the Borda Count in the Pacific Island Countries", **International Political Science Review**, 23/4, 355–372.
- REILLY, B.: 2008 "Papua New Guiena: Electoral Incentives for Inter-Ethnic Accommodation", **Electoral System Design: The New International IDEA Handbook**, Editörler: A. Reynolds, B. Reilly, A. Ellis, Stockholm, IDEA, s.50-51.
- REYNOLDS, A.: 2008 "South Africa: Electoral Systems, Conflict Management and Inclusion", **Electoral System Design: The New International IDEA Handbook**, Editörler: A. Reynolds, B. Reilly, A. Ellis, Stockholm, IDEA, s.62-65.
- REYNOLDS, A.,
REILLY, B.: 2002 **The International IDEA Handbook of Electoral System Design**, Re-printed, Stockholm, IDEA.

- REYNOLDS, A.,
REILLY, B.,
ELLIS, A.: 2008 **Electoral System Design: The New International IDEA Handbook**, Re-printed, Stockholm, IDEA.
- RIES, M.: 2001 “Israel”, **Elections in Asia and the Pacific: A Data Handbook: Volume I: Middle East, Central Asia, and South Asia**, Editörler: D. Nohlen, F. Grotz, C. Hartmann, Oxford, Oxford University Press, s.109-140.
- RIKER, W.H.: 2003 “Duverger’s Law Revisited”, **Electoral Laws and Their Political Consequences**, 3. Edition, Editörler: B. Grofman, A. Lijphart, New York, Agathon Press, s.19-42.
- ROBINSON, K.: 2023 “What to Know About the Arab Citizens of Israel”, **Council on Foreign Relations**, <https://www.cfr.org/backgrounder/what-know-about-arab-citizens-israel> (Erişim tarihi: 01.07. 2024).
- ROBSON, H.N.: 2004 **Everybody Counts**, Hobart, Government Printer.
- ROUSSEAU, J.J.: 2018 **Toplum Sözleşmesi**, 23. Baskı, Çev. V. Günyol, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- ROSE, R.: 1980 **Electoral Participation: A Comparative Analysis**, London, Sage Publications.
- ROSENAU, P.M.: 1998 **Post-Modernizm ve Toplum Bilimleri**, Çev. T. Birkan, Ankara, Ark Yayınları.
- ROSKIN, M.G.: 2014 **Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür**, Çev. B. Seçilmişoğlu, Ankara, Adres Yayınları.
- SAARI, D.G.: 2023 “Selecting a Voting Method: the Case for the Borda Count”, **Constitutional Political Economy**, 34, 357-366.
- SAINT-LAGUE, A.: 1910 “La Representation Proportionnelle et la Methode des Moindres Carres”, **Annales Scientifiques de l’E.N.S.**, 27/3, 529-542.
- SARIBAY, A.Y.: 2001 **Türkiye’de Demokrasi ve Politik Partiler**, İstanbul, Alfa Yayınları.

- SÄRLVIK, B.: 1983 “Scandinavia”, **Democracy and Elections: Electoral Systems and Their Political Consequences**, Editörler: V. Bogdanor, D. Butler, Cambridge, Cambridge University Press, s.122-148.
- SARTORI, G.: t.y **Demokrasi Kuramı**, Çev. D. Baykal, Ankara, Siyasi İlimler Türk Derneği.
- SARTORI, G.: 1976 **Parties and Party Systems: A framework for analysis**, Cambridge, Cambridge University Press.
- SAYARI, S.: 2007 “Towards a New Turkish Party System?”, **Turkish Studies**, 8/2, 197-210.
- SCHMIDT, M.G.: 2002 **Demokrasi Kuramlarına Giriş**, Çev. M.E. Köktaş, Ankara, Vadi Yayınları.
- SELÇUK, S.: 1987 **Temsili ve Katılımcı Demokrasinin Kökenleri**, İstanbul, Çağdaş Yayınları.
- SERTEL, M.R., KALAYCIOĞLU, E.: 1995 **Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Yöntemi Tasarımına Doğru**, İstanbul, TÜSİAD.
- SHUGART, M.S.: 2021 “The Electoral System of Israel”, **The Oxford Handbook of Israeli Politics and Society**, Editörler: R.Y. Hazan, v.d, Oxford, Oxford University Press, s.331-349.
- SHUGART, M.S., WATTENBERG, M.P.: 2001 **Mixed-Member Electoral Systems: The Best of Both Worlds?**, New York, Oxford University Press.
- SINGH, C.: 1994 “Ethnicity and Democracy in Guyana”, **Journal of Third World Studies**, 11/1, 405-422.
- STANDISH, B.: 2006 “Limited Preferential Voting in Papua New Guinea: Some Early Lessons”, **Pacific Economic Bulletin**, 21/1, 195-211.
- STERMAN, D.: 2019 “How the Bader-Ofer Law Really Works”, **The Times of Israel**, <https://blogs.timesofisrael.com/how-the-bader-ofer-law-really-works/> (Erişim tarihi: 22.11.2024).

- STOCKEMER, D.: 2017 “Electoral Participation: How to Measure Voter Turnout?”, **Social Indicators Research**, 133/3, 943-962.
- TAAGEPERA, R.: 1996 “STV in Transitional Estonia”, **Representation**, 34/1, 29-36.
- TAAGEPERA R., GROFMAN, B.: 2003 “Mapping the Indices of Seats-Votes Disproportionality and Inter-Election Volatility”, **Party Politics**, 9/6, 659-677.
- TAAGEPERA R., SHUGART, M.S.: 1989 **Seats and Votes: The Effects and Determinants of Electoral Systems**, New Haven & London, Yale University Press.
- TAN, K.Y.L.: 2001 “Malaysia”, **Elections in Asia: A Data Handbook: Volume II: South East Asia, East Asia, and the South Pacific**, Editörler: D. Nohlen, F. Grotz, C. Hartmann, Oxford, Oxford University Press, s.143-184.
- TAYLOR, P.J., JOHNSTON, R.J.: 1979 **Geography of Elections**, Harmondsworth, Penguin Books.
- TERRELL, C.R., LAMENDOLA, C., REILLY, M.: 2021 “Election Reform and Women’s Representation: Ranked Choice Voting in the U.S.”, **Politics and Governance**, 9/2, 332–343.
- TESFAHUN, A.T.: 2015 “The Endurance and Decline of Single Party Dominance in African States: A Case Study of Botswana and Senegal”, **Ethiopian Journal of the Social Sciences and Humanities**, 11/1, 1-28.
- THE ROYAL COMMISSION ON THE ELECTORAL SYSTEM: 1986 **Report of the Royal Commission on the Electoral System: Towards a Better Democracy**, Wellington, Government Printer.
- TIDEMAN, N.: 1995 “The Single Transferable Vote”, **Journal of Economic Perspectives**, 9/1, 27-38.
- TOCQUEVILLE, A.: 1994 **Amerika’da Demokrasi**, Çev. İ. Sezal, F. Dilber, Ankara, Yetkin Yayınları.

- TOOKHY, A.F.: 2020 **Legislature and Legislative Elections in Afghanistan: An Analysis**, Special Report 470, Washington, United States Institute of Peace.
- TOPLAK, J.: 2006 “The Parliamentary Election in Slovenia: October 2004”, **Electoral Studies**, 25/1, 825-831.
- TOPLAK, J.: 2017 “Preferential Voting: Definition and Classification”, **Lex Localis – Journal of Local Self-Government**, 15/4, 737-761.
- TSIRBAS, Y.: 2020 “The Party System”, **The Oxford Handbook of Modern Greek Politics**, Editörler: K. Featherstone, D.A. Sotiropoulos, Oxford, Oxford University Press, s.219-238.
- TÜİK: 2012 **Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011**, Türkiye İstatistik Kurumu.
- ULUTAŞ, U., BÖLME, S.M., DEMİR, G.N., TORLAK, F., ZİYA, S.: 2012 **İsrail Siyasetini Anlama Kılavuzu**, Ankara, SETA Yayınları.
- VAN TREASE, H.: 1992 “The 1991 Election in Kiribati”, **The Journal of Pacific History**, 27/3, 66-73.
- VAN TREASE, H.: 2005 “The Operation of the Single Non-transferable Vote System in Vanuatu”, **Commonwealth and Comparative Politics**, 43/3, 296-332.
- VENGROFF, R.: 2008 “Senegal: A Parallel System in Africa”, **Electoral System Design: The New International IDEA Handbook**, Editörler: A. Reynolds, B. Reilly, A. Ellis, Stockholm, IDEA, s.109-111.
- VILLALON, L.A.: 1994 “Democratizing a (Quasi) Democracy: The Senegalese Elections of 1993” **African Affairs**, 93, 163-193.

- VON WYL, B.: 2021 “Appenzell Inner Rhodes: the last Swiss canton to give women the vote in 1991”, **Swissinfo**, <https://www.swissinfo.ch/eng/politics/a-visit-to-appenzell-inner-rhodes-the-last-canton-to-grant-women-the-right-to-vote-in-switzerland/46328984> (Erişim tarihi: 04.11.2024).
- VOWLES, J.: 1995 “The Politics of Electoral Reform in New Zealand”, **International Political Science Review**, 16/1, 95-115.
- WALL, A.: 2021 **Open List Proportional Representation: The Good, the Bad and the Ugly**, Stockholm, IDEA.
- WALSH, B.M., ROBSON, C.: 1973 **Alphabetical Voting: A Study of the 1973 General Election in the Republic of Ireland**, Dublin, The Economic & Social Research Institute.
- WRIGHT, J.F.H.: 2003 “Australian Experience with Majority-Preferential and Quato-Preferential Systems”, **Electoral Laws and Their Political Consequences**, Editörler: B. Grofman, A. Lijphart, New York, Agathon Press, s.124-138.
- YAVAşGEL, E.: 2014 **Seçim Sistemleri: Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından**, Ankara, Nobel Yayınları.
- YOUNG, H.P.: 1988 “Condorcet’s Theory of Voting” **American Political Science Review**, 82/4, 1231-1244.
- YOUNG, H.P.: 1995 “Optimal Voting Rules” **Journal of Economic Perspectives**, 9/1, 51-64.
- ZANELLA, R.: 1990 “The Maltese Electoral System and its Distorting Effects”, **Electoral Studies**, 9/3, 205-215.
- (Çevrimiçi)<https://commonslibrary.parliament.uk/data-tools-and-resources/parliament-elections-data/> (Erişim tarihi: 24.02.2023)
- (Çevrimiçi)<https://www.electionresults.govt.nz/> (Erişim tarihi: 23.03.2024).
- (Çevrimiçi)<https://www.bundeswahlleiter.de/> (Erişim tarihi: 12.03.2023).

(Çevrimiçi)<https://www.britannica.com/topic/United-States-Presidential-Election-Results-1788863> (Erişim tarihi: 07.08.2023)

(Çevrimiçi)<https://resultatselection.belgium.be/> (Erişim tarihi: 14.07.2023).

(Çevrimiçi)<https://electoral.gov.mt/ElectionResults/General> (Erişim tarihi: 14.06.2023).

(Çevrimiçi)<https://www.ark.ac.uk/elections/gdala.htm> (Erişim tarihi: 16.03.2023).

(Çevrimiçi)<https://www.oireachtas.ie/en/publications/?author=dail-eireann&topic%5B0%5D=election-results&topic%5B1%5D=elections> (Erişim tarihi: 16.03.2023).

(Çevrimiçi)<https://electionsireland.org/results/general/index.cfm> (Erişim tarihi: 16.03.2023).

(Çevrimiçi)https://www.aec.gov.au/elections/federal_elections/voter-turnout.htm (Erişim tarihi: 17.07.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.idea.int/data-tools/data/voter-turnout>

(Çevrimiçi)<https://www.ipu.org/resources/publications> (Erişim tarihi: 10.05.2023).

(Çevrimiçi)<https://www.yargitaycb.gov.tr/kategori/109/siyasi-parti-genel-bilgileri> (Erişim tarihi: 02.06.2023).

(Çevrimiçi)https://africanelections.tripod.com/dj.html#2003_National_Assembly_Election (Erişim tarihi: 05.08.2023)

(Çevrimiçi)<https://africanelections.tripod.com/ke.html> (Erişim tarihi: 11.05.2023).

(Çevrimiçi)http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2277_B.htm (Erişim tarihi: 05.08.2023).

(Çevrimiçi)<https://www.riksdagen.se/en/how-the-riksdag-works/democracy/elections-to-the-riksdag/> (Erişim tarihi: 30.07.2023).

(Çevrimiçi)<https://www.gov.ie/en/publication/150b3-sample-ballot-paper-general-election-2020/> (Erişim tarihi: 08.06.2023)

(Çevrimiçi)<https://www.conseil-constitutionnel.fr/comprendre-le-contentieux-electoral/dossiers-electoraux> (Erişim tarihi: 09.06.2023)

(Çevrimiçi)https://aceproject.org/ace-en/topics/lf/annex/lfc/lfc_jo (Erişim tarihi: 29.07.2023)

(Çevrimiçi)<https://www.ntv.com.tr/galeri/2023-secim/secimde-13-siyasi-parti-tek-basina-digerleri-ittifak-catisinda-yarisacak,-WX4BRP1l0u75qGJV3Xd0A> (Erişim tarihi: 30.07.2023).

(Çevrimiçi)<https://www.parliament.nz/media/4000/03-ch-3-electoral.pdf>, s.39-40, (Erişim tarihi: 30.07.2023).

(Çevrimiçi)https://www.bundeswahlleiterin.de/en/dam/jcr/4ff317c1-041f-4ba7-bbbf-1e5dc45097b3/bundeswahlgesetz_engl.pdf (Erişim tarihi:30.07.2023).

(Çevrimiçi)<http://electionresources.org/za/provinces.php?election=2004> (Erişim tarihi: 30.07.2023).

(Çevrimiçi)<https://www.ysk.gov.tr/tr/03-kasim-2002-xxii-donem-milletvekili-genel-secimi/3009> (Erişim tarihi: 30.07.2023).

(Çevrimiçi)http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2155_B.htm (Erişim tarihi:30.07.2023).

(Çevrimiçi)http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2161_B.htm (Erişim tarihi: 31.07.2023).

(Çevrimiçi)<https://aceproject.org/ace-en/topics/es/esd/esd02/esd02e/esd02e01> (Erişim tarihi: 31.07.2023).

(Çevrimiçi)http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2305_B.htm (Erişim tarihi: 01.08.2023).

(Çevrimiçi)<https://elections.public.lu/fr/systeme-electoral/legislatives-mode-emploi/instructions.html> (Erişim tarihi: 01.08.2023).

(Çevrimiçi)http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2217_B.htm (Erişim tarihi: 02.08.2023).

(Çevrimiçi)<https://ikon.mn/n/2vkf> (Erişim tarihi: 02.08.2023).

(Çevrimiçi)http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2209_B.htm (Erişim tarihi: 02.08.2023).

(Çevrimiçi)<http://www.electionpassport.com/electoral-systems/kiribati/> (Erişim tarihi: 02.08.2023).

(Çevrimiçi)https://tuvalu-legislation.tv/cms/images/LEGISLATION/PRINCIPAL/1980/1980-0002/1980-0002_2.pdf (Erişim tarihi: 02.08.2023).

(Çevrimiçi)http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2205_B.htm (Erişim tarihi: 02.08.2023).

(Çevrimiçi)http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2177_B.htm (Erişim tarihi: 02.08.2023).

(Çevrimiçi)<https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1947/nov/11/parliament-bill> (Erişim tarihi: 03.08.2023).

(Çevrimiçi)<https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1931/jun/02/representation-of-the-people-no-2-bill> (Erişim tarihi: 04.08.2023).

(Çevrimiçi)<https://bri-wp-images.s3.amazonaws.com/wp-content/uploads/Federalist-Papers-No-51-1.pdf> (Erişim tarihi: 03.08.2023).

(Çevrimiçi)<https://history.house.gov/Institution/Election-Statistics/Election-Statistics/> (Erişim tarihi: 19.10.2023).

(Çevrimiçi)<https://www.fec.gov/introduction-campaign-finance/election-results-and-voting-information/> (Erişim tarihi: 19.10.2023).

(Çevrimiçi)https://archive.electionresults.govt.nz/electionresults_2023/ (Erişim tarihi: 25.11.2023).

(Çevrimiçi)http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2033_B.htm (Erişim tarihi: 26.10.2023).

(Çevrimiçi)https://africanelections.tripod.com/bj.html#2003_National_Assembly_Election (Erişim tarihi: 26.10.2023).

(Çevrimiçi)<https://web.archive.org/web/20161226060529/http://actualites.visages-du-benin.com/wp-content/uploads/2015/05/RESULTAT-NATIONAL.pdf> (Erişim tarihi: 26.10.2023).

(Çevrimiçi)<https://www.france24.com/fr/20190501-legislatives-benin-taux-participation-plus-bas-histoire-pays> (Erişim tarihi: 26.10.2023).

(Çevrimiçi)<https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2002MilletvekiliSecimi/gumrukdahil/gumrukdahil.pdf> (Erişim Tarihi: 30.07.2023).

(Çevrimiçi)https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/14Mayis2023/KesinSecimSonuclari/ULKE_GENELI_TOPLAMI_MM24.pdf (Erişim Tarihi: 30.10.2023).

(Çevrimiçi)<https://www.electionguide.org/elections/id/3215/> (Erişim Tarihi: 31.10.2023).

(Çevrimiçi)<https://courconstitutionnelle.bj/fr/docs-view/62> (Erişim tarihi: 31.10.2023).

(Çevrimiçi)<https://www.dst.dk/Site/Dst/Udgivelser/GetPubFile.aspx?id=20329&sid=valg1998> (Erişim Tarihi: 03.11.2023).

(Çevrimiçi)<https://election.thestar.com.my/> (Erişim tarihi: 17.11.2023).

(Çevrimiçi)<https://www.indiavotes.com/> (Erişim tarihi: 30.06.2024).

(Çevrimiçi)<https://web.archive.org/web/20140517135150/http://eciresults.nic.in/ConstituencywiseS211.htm?ac=1> (Erişim tarihi: 20.11.2023).

(Çevrimiçi)<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/1/part/1/chapter/1> (Erişim tarihi:06.12. 2023).

(Çevrimiçi)<https://www.regjeringen.no/en/topics/elections-and-democracy/den-norske-valgordningen/the-norwegian-electoral-system/id456636/#sju> (Erişim tarihi: 16.01.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.elections.ca/content.aspx?section=ele&dir=pas&document=index&lang=e> (Erişim tarihi: 07.03.2024).

(Çevrimiçi)https://www.thestar.com/news/canada/maryam-monsef-rejects-commons-committee-s-report-on-electoral-reform/article_44c36ce6-8f43-57cb-871a-7382133eb9fc.html (Erişim tarihi: 07.03.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.ctvnews.ca/politics/trudeau-defends-turning-back-on-electoral-reform-promise-1.3279507> (Erişim tarihi: 07.03.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.cbc.ca/news/politics/gould-first-past-the-post-1.3970658> (Erişim tarihi: 07.03.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.cbc.ca/news/politics/justin-trudeau-vows-to-end-1st-past-the-post-voting-in-platform-speech-1.3114902> (Erişim tarihi: 07.03.2024).

(Çevrimiçi)<https://ici.radio-canada.ca/info/2019/elections-federales/mode-scrutin-proportionnelle-mixte-compensatoire/index-en.html> (Erişim tarihi: 07.03.2024).

(Çevrimiçi)<https://macleans.ca/politics/ottawa/who-wins-election-2019-under-a-ranked-ballot-system/> (Erişim tarihi: 07.03.2024).

(Çevrimiçi)<https://elections.bc.ca/news/2018-referendum-on-electoral-reform-voting-results-available/> (Erişim tarihi: 08.03.2024).

(Çevrimiçi)<https://globalnews.ca/news/5196661/pei-election-referendum-results/> (Erişim tarihi: 08.03.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.cbc.ca/news/politics/trudeau-liberals-ranked-ballot-1.6181216> (Erişim tarihi: 07.03.2024).

(Çevrimiçi)https://fairvote.org/archives/types_of_voting_systems/ (Erişim tarihi: 25.03.2024).

(Çevrimiçi)http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2294_B.htm (Erişim tarihi: 25.03.2024).

(Çevrimiçi)https://www.eld.gov.sg/elections_parliamentary.html (Erişim tarihi: 29.03.2024).

(Çevrimiçi)http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2197_arc.htm (Erişim tarihi: 17.11.2023).

(Çevrimiçi)<https://pdba.georgetown.edu/Elecdata/Canada/canada.html> (Erişim tarihi: 14.05.2024).

(Çevrimiçi)http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2041_B.htm (Erişim tarihi: 15.05.2024).

(Çevrimiçi)http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2035_B.htm (Erişim tarihi: 07.06.2024).

(Çevrimiçi)<http://psephos.adamcarr.net/countries/b/botswana/> (Erişim tarihi: 15.05.2024).

(Çevrimiçi)<https://africanelections.tripod.com/bw.html> (Erişim tarihi: 15.05.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.electoralgeography.com/new/en/>

(Çevrimiçi)<https://www.idea.int/data-tools/data/gender-quotas-database> (Erişim tarihi: 15.05.2024).

(Çevrimiçi)<https://africanelections.tripod.com/sn.html> (Erişim tarihi: 11.06.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.electionguide.org/countries/id/190/> (Erişim tarihi: 11.06.2024).

(Çevrimiçi)https://www.eld.gov.sg/elections_past_parliamentary.html (Erişim tarihi: 14.06.2024).

(Çevrimiçi) <https://www.ysk.gov.tr/tr/milletvekili-genel-secim-arsivi/2644> (Erişim tarihi: 14.06.2024).

(Çevrimiçi) <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1983-2007/Turkiye.pdf> (Erişim tarihi: 14.06.2024).

(Çevrimiçi) https://data.ipu.org/women-ranking/?date_year=2024&date_month=04 (Erişim tarihi: 15.05.2024).

(Çevrimiçi) <http://archive.ipu.org/parline-e/parlinesearch.asp> (Erişim tarihi: 15.05.2024).

(Çevrimiçi) <https://infoelectoral.interior.gob.es/es/elecciones-celebradas/resultados-electorales/> (Erişim tarihi: 23.06.2024).

(Çevrimiçi) <https://main.knesset.gov.il/mk/elections/pages/default.aspx> (Erişim tarihi: 30.06.2024).

(Çevrimiçi) <https://www.haaretz.com/2003-12-18/ty-article/netanyahu-israels-arabs-are-the-real-demographic-threat/0000017f-e3c1-d9aa-aff-fbd9f8d50000> (Erişim tarihi: 01.07.2024).

(Çevrimiçi) <https://www.haaretz.com/israel-news/2022-05-29/ty-article/why-so-few-palestinians-from-jerusalem-have-israeli-citizenship/00000181-0c46-d090-abe1-ed7fefc20000> (Erişim tarihi: 01.07.2024).

(Çevrimiçi) <https://www.electionguide.org/elections/id/3171/> (Erişim tarihi: 03.07.2024).

(Çevrimiçi) <https://pdba.georgetown.edu/ElecSys/Uruguay/uruguay.html> (Erişim tarihi: 03.07.2024).

(Çevrimiçi) <http://www.electionpassport.com/electoral-systems/uruguay/> (Erişim tarihi: 03.07.2024).

(Çevrimiçi) <https://www.gub.uy/corte-electoral/elecciones-nacionales> (Erişim tarihi: 03.07.2024).

(Çevrimiçi) <https://results.elections.org.za/dashboards/npe/> (Erişim tarihi: 04.07.2024).

(Çevrimiçi)https://africanelections.tripod.com/za.html#1994_National_Assembly_Election (Erişim tarihi: 04.07.2024).

(Çevrimiçi)http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2291_B.htm (Erişim tarihi: 04.07.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.electionguide.org/elections/id/4318/> (Erişim tarihi: 04.07.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.elections.org.za/pw/elections/whats-new-in-the-2024-elections-electoral-amendment-act>; (Erişim tarihi: 04.07.2024).

(Çevrimiçi)<https://africanelections.tripod.com/na.html> (Erişim tarihi: 05.07.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.ecn.na/previous-election-results/> (Erişim tarihi: 05.07.2024).

(Çevrimiçi)<http://psephos.adam-carr.net/countries/g/guyana/> (Erişim tarihi: 05.07.2024).

(Çevrimiçi)<https://gecom.org.gy/public/home/results> (Erişim tarihi: 05.07.2024).

(Çevrimiçi)<https://web.archive.org/web/20160304093639/http://www.gecom.org.gy/pdf/elections%20results%201961.pdf> (Erişim tarihi: 05.07.2024).

(Çevrimiçi)<https://parliament.gov.gy/GUYANA%20PARLIAMENT%20HISTORY%202009-1.pdf> (Erişim tarihi: 05.07.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.youtube.com/watch?v=X4edAt rKfaE>. (Erişim tarihi: 05. 07.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.youtube.com/watch?v=NaKCypWcXo> (Erişim tarihi: 05. 07.2024).

(Çevrimiçi)<http://www.electionpassport.com/electoral-systems/guyana/> (Erişim tarihi: 05.07.2024).

(Çevrimiçi)<http://www.electionpassport.com/electoral-systems/namibia/> (Erişim tarihi: 04.07.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.bbc.com/news/election/2024/uk/results> (Erişim tarihi: 07.07.2024).

(Çevrimiçi)<https://electionsireland.org/result.cfm?election=1997&cons=102> (Erişim tarihi: 08.07.2024).

(Çevrimiçi)https://www.resultats-elections.interieur.gouv.fr/legislatives2024/ensemble_geographique/index.html (Erişim tarihi: 16.07.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.france-politique.fr/bipolarisation.htm> (Erişim tarihi: 16.07.2024).

(Çevrimiçi)https://www.francetvinfo.fr/elections/legislatives/cartes-legislatives-2024-triangulaires-duels-visualisez-les-configurations-du-second-tour-apres-les-nombreux-desistements_6643359.html (Erişim tarihi: 16.07.2024).

(Çevrimiçi)<https://results.aec.gov.au/> (Erişim tarihi: 16.07.2024).

(Çevrimiçi)https://parlinfo.aph.gov.au/parlInfo/download/library/prspub/5201665/upload_binary/5201665.pdf (Erişim tarihi: 16.07.2024).

(Çevrimiçi)https://www.idea.int/data-tools/data/country?country=24&database_theme=293 (Erişim tarihi: 31.10.2023).

(Çevrimiçi)https://www.idea.int/data-tools/data/country?country=14&database_theme=293 (Erişim tarihi: 17.07.2024).

(Çevrimiçi)<https://secim.cnnturk.com/28-mayis-2023-secimleri/secim-sonuclari/> (Erişim tarihi: 17.07.2024).

(Çevrimiçi)<https://elections.nz/democracy-in-nz/historical-events/1853-2017-general-elections/?ref=btn> (Erişim tarihi: 21.07.2024).

(Çevrimiçi)<https://elections.nz/democracy-in-nz/historical-events/18901993-general-elections> (Erişim tarihi: 23.07.2024).

(Çevrimiçi)<https://nzhistory.govt.nz/politics/womens-suffrage> (Erişim tarihi: 24.07.2024).

(Çevrimiçi)<https://nzhistory.govt.nz/politics/fpp-to-mmp/first-past-the-post> (Erişim tarihi: 24.07.2024).

(Çevrimiçi)<https://nzhistory.govt.nz/politics/fpp-to-mmp/putting-it-to-the-vote> (Erişim tarihi: 24.07.2024).

(Çevrimiçi)<https://nzhistory.govt.nz/politics/fpp-to-mmp/1996-and-beyond> (Erişim tarihi: 24.07.2024).

(Çevrimiçi)https://www.electionresults.govt.nz/electionresults_1996/pdf/6.1%20Wellington%20Central%2056.pdf (Erişim tarihi: 26.07.2024).

(Çevrimiçi)<https://press-pubs.uchicago.edu/founders/documents/v1ch13s7.html> (Erişim tarihi: 30.07.2024).

(Çevrimiçi)<https://elezionistorico.interno.gov.it/index.php?tpel=F&dtel=20/09/2020&es0=S&tpa=Y&lev0=0&levsut0=0&ms=S&tpe=A> (Erişim tarihi: 19.10.2024).

(Çevrimiçi)<https://elezionistorico.interno.gov.it/index.php?tpel=C> (Erişim tarihi: 21.10.2024).

(Çevrimiçi)<https://web.archive.org/web/20111109015352/http://www.elections.org.nz/elections/key-dates-electoral-reform.html> (Erişim tarihi: 20.03.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.val.se/valresultat.html> (Erişim tarihi: 27.10.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.scb.se/publikation/2460> (Erişim tarihi: 27.10.2024).

(Çevrimiçi)<http://electionresources.org/jp/> (Erişim tarihi: 27.10.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.tacitus.nu/svenskhistoria/politik/riksdagsval.htm> (Erişim tarihi: 27.10.2024).

(Çevrimiçi)https://www.regjeringen.no/contentassets/81a7bfa78f04d358ace73997145d974/juni_2019_election_act_updated-01.03.2019.pdf (Erişim tarihi: 27.10.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.sametinget.se> (Erişim tarihi: 27.10.2024).

(Çevrimiçi)<https://samediggi.fi> (Erişim tarihi: 27.10.2024).

(Çevrimiçi)<https://sametinget.no> (Erişim tarihi: 27.10.2024).

(Çevrimiçi)<https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/folketingsvalg-1918> (Erişim tarihi: 28.10.2024).

(Çevrimiçi)<https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/folketingsvalg-1950/> (Erişim tarihi: 28.10.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.dst.dk/valg/Valg1968094/other/OpgorelseFolketingsvalg2022.pdf> (Erişim tarihi: 28.10.2024).

(Çevrimiçi)https://data.ipu.org/compare/?field=first_woman_in_parliament_year (Erişim tarihi: 29.10.2024).

(Çevrimiçi)<https://elections.public.lu/fr/elections-legislatives.html> (Erişim tarihi: 03.11.2024).

(Çevrimiçi)http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2191_arc.htm (Erişim tarihi: 03.11.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.electionguide.org/countries/id/126/> (Erişim tarihi: 03.11.2024).

(Çevrimiçi)<https://data.ipu.org/parliament/LU/LU-LC01/> (Erişim tarihi: 04.11.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.bmi.gv.at/412/Nationalratswahlen/start.aspx> (Erişim tarihi: 05.11.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.bmi.gv.at/412/Nationalratswahlen/Wahlkreiseinteilung.aspx> (Erişim tarihi: 05.11.2024).

(Çevrimiçi)https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1992_471_0/1992_471_0.pdf (Erişim tarihi: 05.11.2024).

(Çevrimiçi)https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblA/BgblA/BGBLA_2012_I_106/BGBLA_2012_I_106.pdf (Erişim tarihi: 05.11.2024).

(Çevrimiçi)https://www.oesterreich.gv.at/themen/transparenz_und_partizipation_in_der_demokratie/demokratie-und-wahlen/wahlen/1/Seite.320260.html (Erişim tarihi: 05.11.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.idea.int/data-tools/data/gender-quotas-database/country?country=15> (Erişim tarihi: 06.11.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.ekathimerini.com/news/248820/parliament-votes-to-change-election-law/> (Erişim tarihi: 07.11.2024).

(Çevrimiçi)http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2125_arc.htm (Erişim tarihi: 08.11.2024).

(Çevrimiçi)<https://ekloges.ypes.gr/> (Erişim tarihi: 08.11.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.bbc.com/news/world-18531604> (Erişim tarihi: 08.11.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.bbc.com/news/world-europe-23002435> (Erişim tarihi: 08.11.2024).

(Çevrimiçi)http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2125_E.htm (Erişim tarihi: 09.11.2024).

(Çevrimiçi)<http://ekloges-prev.singularlogic.eu/r2015/e/public/index.html> (Erişim tarihi: 09.11.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.bbc.com/news/world-europe-34014083> (Erişim tarihi: 10.11.2024).

(Çevrimiçi)<https://apnews.com/article/hip-hop-and-rap-trials-athens-financial-markets-greece-8193d867c12224dbc9ba3e2675b8d25c> (Erişim tarihi: 10.11.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.politico.eu/article/kyriakos-mitsotakis-new-democracy-greece-election-june-25/> (Erişim tarihi: 10.11.2024).

(Çevrimiçi)<http://electionresources.org/br/deputies.php?election=2018&state=BR> (Erişim tarihi: 13.11.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.idea.int/data-tools/data/gender-quotas-database/country?country=32> (Erişim tarihi: 14.11.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.irishstatutebook.ie/eli/2023/act/40/schedule/enacted/en/html> (Erişim tarihi: 08.07.2024).

(Çevrimiçi)https://data.ipu.org/election-summary/HTML/2291_94.htm (Erişim tarihi: 04.07.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.idea.int/democracytracker/gcod-indices> (Erişim tarihi: 26.11.2024)

(Çevrimiçi)<https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores> (Erişim tarihi: 26.11.2024)

(Çevrimiçi)https://v-dem.net/documents/29/V-dem_democracyreport2023_lowres.pdf (Erişim tarihi: 26.11.2024)

(Çevrimiçi)<https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2023/> (Erişim tarihi: 26.11.2024)

(Çevrimiçi)<https://www.rcvresources.org/where-is-rcv-used/> (Erişim tarihi: 26.11.2024).

(Çevrimiçi)<https://archive.kyivpost.com/article/content/ukraine-politics/parliament-passes-law-on-parliamentary-elections-117151.html> (Erişim tarihi: 28.11.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.nec.go.kr/site/nec/ex/bbs/View.do?cbIdx=1486&bcIdx=228804> (Erişim tarihi: 28.11.2024).

(Çevrimiçi)https://www.taiwan.gov.tw/content_4.php (Erişim tarihi: 28.11.2024).

(Çevrimiçi)<https://europeanvalues.cz/en/taiwan-elections-101-understanding-the-politics-on-beautiful-island-for-beginners/> (Erişim tarihi: 28.11.2024).

(Çevrimiçi)<https://www.businesstimes.com.sg/international/thai-parliament-passes-election-changes-favouring-ruling-party> (Erişim tarihi: 28.11.2024).

(Çevrimiçi) <https://old.civil.ge/eng/article.php?id=30474>
(Erişim tarihi: 28.11.2024).

(Çevrimiçi) <https://ine.mx/the-mexican-electoral-system/>
(Erişim tarihi: 28.11.2024).

(Çevrimiçi) <https://www.electionpassport.com/electoral-systems/bolivia/> (Erişim tarihi: 28.11.2024).

ÖZGEÇMİŞ

Ali Tezcan, ilköğrenimini Ankara Elmadağ Cumhuriyet İlkokulu'nda, ortaöğrenimini Ankara Mamak Anadolu Lisesi'nde tamamladı. 2006 yılında Eskişehir Anadolu Üniversitesi Maliye Bölümü'nden mezun oldu. 2013 yılında yüksek lisans eğitimini Erzincan Üniversitesi Mali Hukuk Ana Bilim Dalı'nda *“Türkiye’de Baskı Gruplarının Vergi Mevzuatının Oluşumuna Etkileri”* başlıklı teziyle tamamladı. 2006-2011 yılları arasında TBMM’nde danışman olarak görev yaptı. 2011-2012 arasında bir yıl Vakıfbank Ordu şubesinde uzman yardımcısı olarak çalıştı. 2012 yılında yeniden TBMM’nde danışman olarak göreve başladıktan bir süre sonra Erzincan Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu’nda öğretim görevlisi oldu. 2015 yılında ise İstanbul Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu’na öğretim görevlisi olarak atandı. 2018 yılında bir dönem geçici görevli olarak Dışişleri Bakanlığı’nda bakan danışmanlığı görevinde bulundu. 2019 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı’nda doktora eğitimine başladı. 2023 yılında Tübitak bursu ile bir yıl Yeni Zelanda Wellington Victoria Üniversitesi’nde doktora tezi ile ilgili araştırmalarda bulundu. Halen İstanbul Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu’nda öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır.